

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

**Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ ΑΠΟ ΤΟ 1949 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟ 1992
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ
ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ**

Ιωάννης Μίσκας

Διδακτορική διατριβή

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2022

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ ΑΠΟ ΤΟ 1949 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟ 1992
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ

Μίσκας Ιωάννης

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Που υποβλήθηκε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών
Της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Συμβουλευτική Επιτροπή:

- Σπυρίδων Πανταζής , Ομότιμος Καθηγητής του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων επιβλέπων
- Μαριγούλα Σακελαρίου, Καθηγήτρια του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Αμαρυλλίς Στεργίου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Εξεταστική Επιτροπή:

- Σπυρίδων Πανταζής , Ομότιμος Καθηγητής του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων επιβλέπων.
- Μαριγούλα Σακελαρίου, Καθηγήτρια του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Αμαρυλλίς Στεργίου ,Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Γεώργιος Νικολάου, Καθηγητής του Π.Τ.Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Πατρών.
- Αικατερίνη Μιχαλοπούλου, Καθηγήτρια του Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Ιωάννης Φύκαρης, Επίκουρος Καθηγητής Φιλολογικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Κωνσταντίνος Καραδημητρίου, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Επιστημών Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Η συλλογή και η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που υποβάλλονται πραγματοποιείται σύμφωνα με τα οριζόμενα στις διατάξεις του Ν.4624/19 και του Κανονισμού (ΕΕ)2016/2019. Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων συλλέγει και επεξεργάζεται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αποκλειστικά στο πλαίσιο της υλοποίησης του σκοπού της παρούσας διαδικασίας. Για το χρονικό διάστημα που τα προσωπικά δεδομένα θα παραμείνουν στη διάθεση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων το υποκείμενο έχει τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του σύμφωνα με τους όρους του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα 2016/679 (Ε.Ε.) και τα οριζόμενα στα άρθρα 34 και 35 Ν. 4624/2019.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	7-8
Κεφάλαιο 1: Δομή της εργασίας	8
1.1 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα	8-10
1.2 Η εκπαίδευση των μειονοτήτων στις ευρωπαϊκές χώρες	10-11
1. 3 Διάρθρωση των κεφαλαίων	12
Κεφάλαιο 2: Γιουγκοσλαβία-Εκπαιδευτικές συνθήκες και εκπαιδευτική πολιτική στη Γιουγκοσλαβία κατά την χρονική περίοδο 1945-1990	18-19
2.1 Οι συνέπειες του πολέμου και της επανάστασης και τα θεμέλια του «νέου» σχολείου	19-26
2.2 Η Μεταρρύθμιση και τ' αποτελέσματα	26-32
2.3 Η αναζήτηση για ένα αυθεντικό «σοσιαλιστικό σχολείο» – η εφαρμογή και το τέλος της μεταρρύθμισης κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80	33-38
Κεφάλαιο 3: Η περίπτωση του Μαυροβουνίου	38
3.1 Δήμοι του Μαυροβουνίου	38
3.2 Ιστορικό Πλαίσιο	39
3.3 Θεωρητικά Μοντέλα Εκπαίδευσης των Μειονοτήτων	40

ΜΕΡΟΣ Β΄ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία της έρευνας	41
4.1 Σχεδιασμός και διεξαγωγή της έρευνας	41-43
4.2 Το υλικό της έρευνας και η επεξεργασία του	43-44
4.3 Εθνογραφικές τεχνικές	44-46
- <i>Ανάλυση υλικού</i>	
4.4 Ιστορική τεκμηρίωση: κριτική και ερμηνευτική	46-48
4.4.α <i>Ανάγνωση των χειρογράφων</i>	
- <i>Τεκμηρίωση της προέλευσης του κειμένου</i>	
- <i>Ερμηνεία του κειμένου των τεκμηρίων</i>	
Κεφάλαιο 5: Εκπαιδευτικά προβλήματα των αλβανόφωνων μειονοτήτων στο Μαυροβούνιο τις δεκαετίες 1950-1960	49
5.1 Η κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα των δεκαετιών '50-'60	49-56
5.2 Τα προβλήματα της εκπαίδευσης στα αλβανόφωνα σχολεία του Μαυροβουνίου	56
5.2α Η κατάσταση σχολικών κτηρίων	57-58
5.2β Η φοίτηση μαθητών	58
5.2γ Το εκπαιδευτικό προσωπικό	58-59
5.2δ Οι υποτροφίες	59-60
5.2ε Τα σχολικά βιβλία	60-61
5.2στ Τα προγράμματα εκπαίδευσης	61
5.2ζ Η Σερβοκροατική γλώσσα	61-64

5.3 Το Πρόβλημα της Διγλωσσίας και η παιδαγωγική δραστηριότητα στα σχολεία της Ομοσπονδίας της πρώην Γιουγκοσλαβίας	64-65
5.4 Η Δίγλωσση Διδασκαλία	65-67
5.5 Η Δίγλωσση Παιδαγωγική Δραστηριότητα	67-70
5.6 Η Εφαρμογή των Αρχών Διγλωσσίας στο Γιουγκοσλαβικό Εκπαιδευτικό Σύστημα	70-78
5.7 Η Διδασκαλία της Σερβοκροατικής Γλώσσας στα Αλβανόφωνα Σχολεία του Μαυροβουνίου	78-83
5.8 Λειτουργικά Προβλήματα στα Αλβανόφωνα Σχολεία του Μαυροβουνίου	83-134
- Το Πρόβλημα των Διδακτικών Βιβλίων	
- Τα Προβλήματα των σχολείων με Εθνικές Μειονότητες ανά Δήμο τη δεκαετία του '60	
5.9 Συμπεράσματα για την εκπαιδευτική πολιτική των δεκαετιών '50-'60	135-137

Κεφάλαιο 6: Τα προβλήματα των αλβανόφωνων σχολείων στο Μαυροβούνιο τις δεκαετίες 1970-1990

6.1 Η εκπαίδευση τη δεκαετία του 1970 στα σχολεία της αλβανικής μειονότητας	138-153
- Η Φοίτηση των Μαθητών στα Δημοτικά Σχολεία	
Τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής πολιτικής κατά τη Σχολική Χρονιά 1970/1971	
- Η Διαγωγή και η Φοίτηση των Μαθητών	

- Το Διδακτικό Προσωπικό
 - Πρόγραμμα Διδασκαλίας και Διδακτέα Ύλη
- Εφαρμογή του Πλάνου Διδασκαλίας και Ποιότητα της Εκπαίδευσης
 - Η Σερβοκροατική Γλώσσα
- Η Παιδαγωγική Υπηρεσία των Σχολείων για τη Διδασκαλία στην Αλβανική Γλώσσα
 - Οι Απουσίες και οι Αναρρωτικές Άδειες Μαθητών και Καθηγητών
 - Οι δραστηριότητες των σχολείων και οι εθελοντικές εργασίες των Μαθητών
 - Οι Βιβλιοθήκες Καθηγητών και Μαθητών
 - Τα Αλβανόφωνα Σχολεία ανά Δήμο στις αρχές της Δεκαετίας του 1970
 - Τα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

6.2 Η εκπαίδευση τη δεκαετία του 1980

153-186

- Τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
 - Οι Πολιτιστικές και Καλλιτεχνικές Εκδηλώσεις και Γιορτές
 - **Οι Εκδόσεις**
 - Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
 - Κινηματογράφοι, Βιβλιοθήκες, Πολιτιστικά Ιδρύματα
 - Η Πολιτιστική Κληρονομία
 - *Οι Υπάλληλοι*
 - Η Πολιτιστική Συνεργασία με την Δημοκρατία της Αλβανίας
 - Τα Μέτρα για καλύτερες συνθήκες παιδείας και διαγωγής των νέων της αλβανικής εθνικότητας στο Μαυροβούνιο

- Η κατάσταση των δημοτικών αλβανόφωνων σχολείων ανά Δήμο
- Η κατάσταση των δημοτικών αλβανόφωνων σχολείων ανά Δήμο
- Αναφορές Ειδικών Συμβούλων

6.3 Η εκπαίδευση τη δεκαετία του 1990 186-203

- Τα προβλήματα στα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα ανά Δήμο
- Τα Προσχολικά ιδρύματα
- Τα Σχολικά Βιβλία
- Η Επαγγελματική Κατάρτιση
- Η Ποιότητα της Διδασκαλίας
- Το Διδακτικό Προσωπικό
- Η Κατάσταση και τα Προβλήματα στα Σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με Διδασκαλία στην Αλβανική Γλώσσα
- *Οι Συνθήκες Διδασκαλίας*
- *Το Πρόγραμμα και η Ποιότητα της Διδασκαλίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*

6.4 Η εκπαίδευση των δεκαετιών 1970-1990 – Μια κριτική ματιά 203-207

Κεφάλαιο 7: Συζήτηση – Συμπεράσματα 203-217

Βιβλιογραφία 217-225

Παράρτημα 226-396

Εισαγωγή

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια εντάσσεται στο χώρο της ιστορικής εκπαιδευτικής έρευνας, την οποία οι Cohen και Manion¹ ορίζουν ως *το συστηματικό και αντικειμενικό εντοπισμό, την εκτίμηση και τη σύνθεση μαρτυριών, προκειμένου να θεμελιωθούν γεγονότα και να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με συμβάντα του παρελθόντος*. Βασική ιδέα της έρευνας αποτελεί η αποδοχή της πρότασης ότι η ιστορική έρευνα στην εκπαίδευση μπορεί να δείξει πώς και γιατί αναπτύχθηκαν εκπαιδευτικές θεωρίες και να συμβάλλει σε μία πλήρη κατανόηση της σχέσης ανάμεσα στην πολιτική και την εκπαίδευση, ανάμεσα στις τοπικές κοινωνίες, την τοπική αυτοδιοίκηση και την κεντρική κυβέρνηση.

Το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας στις ιστορικές μελέτες είναι ποιοτικό από τη φύση του. Αυτό συμβαίνει, επειδή το κυρίως αντικείμενο της ιστορικής έρευνας, αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από λεκτικό και άλλο συμβολικό υλικό, που πηγάζει από το παρελθόν μιας κοινωνίας ή ενός πολιτισμού².

Στηριζόμενοι στις παραπάνω παραδοχές πραγματοποιήσαμε αρχειακή έρευνα με βασική επιδίωξη να μελετήσουμε την κρατική πολιτική, που ασκήθηκε στην εκπαίδευση των εθνικών μειονοτήτων στη χώρα της πρώην Γιουγκοσλαβίας με βάση το παράδειγμα της εκπαίδευσης στη Δημοκρατία του Μαυροβουνίου, την περίοδο από τη λήξη του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι τη διάλυσή της. Η έρευνα εξετάζει την εκπαιδευτική πολιτική όπως αυτή μεθοδεύτηκε από την πλευρά τόσο της Γιουγκοσλαβίας ως Ομόσπονδου κυρίαρχου κράτους, όσο και της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου ως μέλος της Ομοσπονδίας. Μέσα από το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο της γιουγκοσλαβικής πραγματικότητας εξετάζεται σε γενικές γραμμές, εάν εκπαιδευτική πολιτική, που άσκησε το κράτος για τις εθνικές μειονότητες, ήταν αφομοιωτική δηλαδή στόχος ήταν να αφομοιώσει τις εθνικές μειονότητες σε μια ενιαία πανγιουγκοσλαβική εκπαιδευτική πολιτική ή υποστηρικτική δηλαδή δεχόταν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μειονότητας και σεβόταν τα δικαιώματα της τόσο στην καθημερινότητα όσο και κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα μελετάμε κατά πόσο τα δικαιώματα των μειονοτήτων γίνονταν σεβαστά από το κράτος, όπως αυτό υποστήριζε, αν πράγματι προωθήθηκαν και εφαρμόστηκαν τα

¹ Cohen L., & Manion L., *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Αθήνα.Μεταίχμιο, 1997, σ.47.

² Οπ.παρ., σ.52.

απαραίτητα μέτρα για την εκπαίδευση τους και σε γενικές γραμμές, αν επιτεύχθηκαν οι στόχοι, που είχαν τεθεί στις διακηρύξεις τους.

Ο βασικός σκοπός της διατριβής αυτής, γύρω από τον οποίο αναπτύσσονται τα ερευνητικά ερωτήματα, είναι η ανάλυση και η ερμηνεία της μειονοτικής πολιτικής, που ασκούταν στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Χρονικά η έρευνά μας οριοθετείται στη χρονική περίοδο **1945-1990** εποχή μεταγενέστερη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Από την ίδρυση μέχρι και το διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας και γεωγραφικά στην περιοχή του **Μαυροβουνίου (Crna Gora)**. Ειδικότερος στόχος της έρευνας είναι η ανάδειξη επιμέρους στοιχείων της εκπαιδευτικής πολιτικής που αξιοποιήθηκαν για την εκπαίδευση των εθνικών μειονοτήτων στην περιοχή του Μαυροβουνίου (Crna Gora) κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Παρουσιάζονται αναλυτικά τα μέτρα και οι πρακτικές που επιλέχθηκαν, η εφαρμογή τους, τα πολιτικά και κοινωνικά σχέδια που υπήρχαν πίσω από την επιλογή των συγκεκριμένων πρακτικών και μέτρων και οι παράγοντες που συνέβαλαν στην επίτευξη ή μη των συγκεκριμένων σχεδίων. Βασίζεται τόσο σε γιουγκοσλαβικό όσο και σε μαυροβουνιακό αρχειακό υλικό, πρωτογενές αλλά και δευτερογενές.

Μελετώντας το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας και κατά συνέπεια την ιστορία, τον πολιτισμό και τον τρόπο με τον οποίο ένα κράτος οργανώνει το εκπαιδευτικό του σύστημα, μπορούμε να αντιληφθούμε τις αιτίες των διαφορών και των ομοιοτήτων που υπάρχουν στο δικό μας εκπαιδευτικό σύστημα σε σχέση με το εκπαιδευτικό συστήματα της αντίστοιχης χώρας.

Κεφάλαιο 1: Δομή της εργασίας

1.1 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Η παντελής έλλειψη ερευνών στην Ελλάδα σχετικών με την ιστορική διαδρομή της εκπαίδευσης στο γεωπολιτικό χώρο της πρώην Γιουγκοσλαβίας σε περιόδους σημαντικών πολιτικών αλλαγών μαρτυρά το μεγάλο βιβλιογραφικό κενό, που αποτέλεσε και τη βασική πρόκληση για τον ερευνητή. Απώτερος λοιπόν στόχος της έρευνας είναι η καταγραφή, η παρουσίαση, η κατανόηση και η ερμηνεία των εκπαιδευτικών φαινομένων, που έλαβαν χώρα στην εκπαίδευση της αλβανικής

μειονότητας του Μαυροβουνίου (Crna Gora), όπως αυτά παρουσιάζονται μέσα από ένα πρωτογενές αρχειακό υλικό και την ισχύουσα εκπαιδευτική νομοθεσία.

Ειδικότερα το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στην πρώην Γιουγκοσλαβία, ως χώρα προς μελέτη για την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας, όχι τυχαία, καθώς υπήρχε ευκολότερη προσέγγιση των εξεταζόμενων ιστορικών αρχείων, λόγω γνώσης της σερβοκροατικής γλώσσας, που εξ' αιτίας της έρευνας, βελτιώθηκε σε ακόμα πιο ικανοποιητικά επίπεδα. Επιλέχθηκε το Μαυροβούνιο ως μελέτη περίπτωσης, λόγω του ενδιαφέροντος του ερευνητή σε θέματα διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης σε σχέση με το αλβανικό εθνικό στοιχείο.

Ο ερευνητής διαπραγματεύεται το παραπάνω θέμα, λόγω και της πρότερης ενασχόλησής του με το επιστημονικό αντικείμενο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της διοίκησης της σε πρότερα στάδια σπουδών του.

Όπως προαναφέρθηκε, σκοπός της διατριβής είναι να αναδειχθεί -μέσα από αρχειακό υλικό- το είδος της εκπαιδευτικής πολιτικής που ασκήθηκε για τις μειονότητες την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, να παρουσιαστούν οι ομάδες στις οποίες αυτή εφαρμόστηκε και να εξεταστεί ο βαθμός επίτευξης των πρακτικών, που «θεωρητικά» εφαρμόζονταν για την εκπαίδευσή τους. Ειδικότερα της εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο (Crna Gora) την περίοδο 1945 – 1990 το διάστημα της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και τη διάλυσή της:

- ❖ Ποια ήταν η εκπαιδευτική πολιτική για τις μειονότητες, εστιάζοντας και στη διάσταση του πολιτικοοικονομικού πλαισίου που επηρέασε και καθόρισε τόσο την πολιτική όσο και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης των μειονοτήτων.
- ❖ Ποια προβλήματα υπήρξαν κατά την εφαρμογή των συγκεκριμένων πολιτικών.
- ❖ Ποια ήταν η διάρθρωση, το περιεχόμενο της εκπαίδευσης για την αλβανική μειονότητα (οργάνωση, διοίκηση, διάρθρωση σχολικών βαθμίδων, ανάπτυξη του μειονοτικού δικτύου σχολείων και επάρκειά του).
- ❖ Ποια η οργάνωση της μειονοτικής εκπαίδευσης και σε ποιους πληθυσμούς απευθύνθηκε .
- ❖ Ποιο ήταν το πολιτικό και κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και πως αυτό καθόρισε και επηρέασε την μειονοτική εκπαιδευτική πολιτική τόσο στο Μαυροβούνιο όσο και στην χώρα.

- ❖ Ποια ήταν η εξέλιξη του μαθητικού δυναμικού των σχολείων της μειονότητας και ποιοι ήταν οι παράγοντες που είχαν αρνητική επιρροή. (επάγγελμα, μορφωτικό επίπεδο, καταγωγή,).

1.2. Η εκπαίδευση των μειονοτήτων στις ευρωπαϊκές χώρες

Μέχρι τη δεκαετία του 1970, τα εκπαιδευτικά συστήματα των ευρωπαϊκών χωρών αδιαφορούσαν για την πολιτισμική ποικιλία των κοινωνιών τους. Εφάρμοσαν μια πολιτική αφομοίωσης και πολιτισμικής ομοιογένειας μέσα από ένα μονόγλωσσο και μονοπολιτισμικό σχολικό πρόγραμμα που είχε ως στόχο τη δημιουργία ενιαίας εθνικής συνείδησης και εθνικής ταυτότητας.³

Στην Ευρώπη, η διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαίδευση εμφανίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και εστίασε αρχικά στην εκπαίδευση του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού. Ήταν η περίοδος που στις βιομηχανικές κυρίως χώρες της Βορειοδυτικής Ευρώπης (Γερμανία, Σουηδία, Γαλλία, Β. Ιταλία) είχαν σχηματιστεί ομάδες που μιλούσαν μια διαφορετική γλώσσα από τους ντόπιους και είχαν άλλες θρησκείες, πεποιθήσεις, κουλτούρες, καθημερινές συνήθειες. Τα εκπαιδευτικά μέτρα για τους μετανάστες περιελάμβαναν:

- α) Εκπαίδευση με άμεση ένταξη στις κανονικές τάξεις των σχολείων της χώρας υποδοχής, με ή χωρίς παράλληλη φοίτηση σε απογευματινά τμήματα μητρικής γλώσσας.
- β) Προπαρασκευαστικές τάξεις μόνο για αλλοδαπούς μαθητές με σκοπό τη μετάβασή τους στις κανονικές τάξεις.
- γ) Δίγλωσσες τάξεις στις οποίες διδάσκονται μαθήματα γλώσσας και στοιχείων πολιτισμού της χώρας προέλευσης και της χώρας υποδοχής.
- δ) Εθνικά σχολεία για παιδιά της ίδιας εθνοπολιτισμικής προέλευσης.

Η έντονα αρνητική στάση των χωρών υποδοχής απέναντι στους μετανάστες, τους οποίους αντιμετώπιζαν ως «ξένο σώμα», είχε ως αποτέλεσμα το σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία χαρακτηρίζονταν από μια τάση για αφομοίωση των «ξένων». Η εκπαιδευτική αυτή πολιτική αποδείχτηκε λανθασμένη. Επειδή δεν είχαν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες για την ομαλή ένταξη των

³ Δαμανάκης, Μ., *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Αθήνα, Gutenberg και Γιώργος Δαρδανός, 1993, σ.σ. 110-118 και Χάρης, Κ., *Μετανάστευση και εκπαίδευση, Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1991, σ.σ. 3108-3112.

αλλοδαπών μαθητών στο ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα, η σχολική αποτυχία ήταν πολύ μεγάλη.

Για την αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας ακολουθήθηκε μια γλωσσική πολιτική, η οποία περιελάμβανε τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας στη γλώσσα της χώρας υποδοχής με παράλληλη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας, χωρίς να φέρει όμως τα αναμενόμενα αποτελέσματα.⁴

Συνεπώς, οι ευρωπαϊκές χώρες απέτυχαν να συγκλίνουν προς μια πολυπολιτισμική προσέγγιση, στην εκπαίδευση. Όπως την ανοχή της διαφορετικότητας, τον αντιρατσισμό, τη συμφιλίωση του εθνικού στοιχείου με το αντίστοιχο ευρωπαϊκό, την καταπολέμηση των φυλετικών διακρίσεων, τον αλληλοσεβασμό των λαών. Δηλαδή προς μια προσπάθεια καλλιέργειας του πολιτισμού των μεταναστών και αλληλεπίδρασής του με τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Για το λόγο αυτό στην υπουργική σύνοδο της Στοκχόλμης το 1975 εκφράστηκε επίσημα η ανάγκη να αρχίσουν διακρατικές συνομιλίες για τη διασφάλιση και την προώθηση ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών για τα παιδιά των μεταναστών στο εκπαιδευτικό σύστημα των χωρών υποδοχής.⁵

Ειδικά όσον αφορά την εκπαίδευση στη Γιουγκοσλαβία, αυτή στηριζόταν στις παραδόσεις και τα «δάνεια», τη λεγόμενη κληρονομιά, όπως αυτή διαμορφώθηκε κατά τις δεκαετίες 1910-1930. Ακόμη, οι συνεχείς πόλεμοι και οι καταστροφές, που αυτοί επέφεραν, σε σχολικά ιδρύματα, δρόμους και βοηθητικές εγκαταστάσεις, κατέστησαν επιτακτική την αναδιαμόρφωση της εκπαίδευσης. Το ποσοστό των αναλφάβητων ήταν μεγάλο, ενώ το ενδιαφέρον των νέων να μορφωθούν ή να σπουδάσουν βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Η εκπαιδευτική πολιτική που ακολουθήθηκε δε βοήθησε σημαντικά τη νεολαία να εκπαιδευθεί, καθώς τα προβλήματα και οι ελλείψεις καθυστέρουσαν την όλη διαδικασία μάθησης, από κοινού με άλλους παράγοντες, όπως η ελλιπής κατάρτιση των εκπαιδευτικών, οι δύσκολες συνθήκες διεξαγωγής της διδασκαλίας, λόγω ελλιπούς εξοπλισμού και η δυσκολία πρόσβασης στα ιδρύματα. Αργότερα, η εξειδίκευση των εκπαιδευτικών, με την παράλληλη έκδοση νόμων που καθιστούσαν την εκπαίδευση υποχρεωτική για 4 τουλάχιστον χρόνια, συνέβαλε στην απόκτηση ορισμένων στοιχειωδών γνώσεων.

⁴ Μάρκου, Γ.Π., *Εισαγωγή στην διαπολιτισμική εκπαίδευση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1995, σ. 162.

⁵ Μάππα, Σ., *Το σχολείο των διακρίσεων*, Αθήνα, Νέα Σκέψη, 1988, σ.σ. 21-24.

1.3. Διάρθρωση της εργασίας

Η διατριβή παρουσιάζει την εκπαίδευση της Αλβανικής μειονότητας στο Μαυροβούνιο (Crna Gora) από τη δεκαετία του 1950 έως τις αρχές του 1990, δηλαδή μέχρι την έναρξη του εμφύλιου Γιουγκοσλαβικού πολέμου. Χωρίζεται σε δυο μέρη: το Θεωρητικό (Α΄ Μέρος) και το Ερευνητικό (Β΄ Μέρος). Το Θεωρητικό Μέρος περιλαμβάνει τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο της διατριβής αναλύει το σκοπό της έρευνας και τα ερευνητικά ερωτήματα. Το δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο: «Γιουγκοσλαβία- εκπαιδευτικές συνθήκες και εκπαιδευτική πολιτική κατά τη χρονική περίοδο 1945- 1990» παρουσιάζει τη δομή του ομόσπονδου κράτους αλλά και τις εκπαιδευτικές εξελίξεις του δρομολόγησε, ειδικά όσον αφορά τη δημιουργία της πρώτης μειονοτικής πολιτικής. Στο τρίτο κεφάλαιο «Η περίπτωση του Μαυροβουνίου» παρουσιάζει τη διοικητική δομή της δημοκρατίας, το ιστορικό της πλαίσιο, αλλά και τα μοντέλα εκπαίδευσης των μειονοτήτων που ακολούθησε.

Στο Ερευνητικό Μέρος αναδεικνύουμε τη λειτουργία και τα προβλήματα των σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις περιοχές των αλβανόφωνων περιοχών του Μαυροβουνίου (Crna Gora) χωρισμένα σε κεφάλαια ανά δεκαετίες (1950-1960 και 1970,1980,1990) και με στοιχεία ανά Δήμο.

Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν είναι διάφορα κρατικά και σχολικά έγγραφα, αναφορές και εκθέσεις από φορείς, όσων εμπλέκονταν στα θέματα της εκπαίδευσης. Είναι χωρισμένα σε Παραρτήματα. Το κάθε Παράρτημα αντιστοιχεί σε μια χρονική περίοδο. Έτσι για την δεκαετία του 1950-60 αντιστοιχεί το Παράρτημα I που περιλαμβάνει τα σχετικά έγγραφα - πηγές εκείνης της εποχής, για τη δεκαετία του 1960-70 αντιστοιχεί το Παράρτημα II, για τη δεκαετία του 1970-80 το Παράρτημα III και για την δεκαετία του 1980-90 το Παράρτημα IV.

Στο τέλος κάθε κεφαλαίου αναπτύσσεται συζήτηση και καταγράφονται τα συμπεράσματα, ώστε με βάση τα δεδομένα του Θεωρητικού και Ερευνητικού Μέρους να δώσουμε απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνάς μας.

Κεφάλαιο 2: Γιουγκοσλαβία- Εκπαιδευτικές συνθήκες και εκπαιδευτική πολιτική κατά τη χρονική περίοδο 1945-1990

Η Γιουγκοσλαβία δημιουργήθηκε ως κρατική οντότητα με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών το 1918. Μετά την ήττα των δυνάμεων του Άξονα και την κατάρρευση της Αυστροουγγαρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η Γιουγκοσλαβία ενσωμάτωσε τη γεωγραφική περιοχή της Σλοβενίας και της Κροατίας, που μέχρι τότε ανήκαν στην Αυστροουγγαρία, αλλά και τις γεωγραφικές περιοχές της βόρειας Μακεδονίας και του Κοσσόβου που είχε αποσπάσει η Σερβία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Η Γιουγκοσλαβία έγινε βασίλειο και πρώτος βασιλιάς της ήταν ο Αλέξανδρος ο Α΄.

Στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου καταλήφθηκε από τις δυνάμεις του άξονα. Το κίνημα των Παρτιζάνων με επικεφαλής- αρχηγό τον Τίτο ήταν αυτό που αντιστάθηκε περισσότερο στους εισβολείς. Μετά την απελευθέρωση ιδρύεται η Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας με πρωθυπουργό και αργότερα πρόεδρό της τον Τίτο. Πλέον ο όρος Γιουγκοσλάβος προσδιόριζε όλους τους κατοίκους της χώρας. Οι βασικές εθνότητες της χώρας μαζί με τις Δημοκρατίες που απάρτιζαν τη Γιουγκοσλαβία ήταν: **Σλοβενία** (Σλοβένοι), **Κροατία** (Κροάτες, Σέρβοι), **Βοσνία-Ερζεγοβίνη** (Βόσνιοι, Σέρβοι, Κροάτες), **Σερβία** (Σέρβοι, Αλβανοί, Ούγγροι, Βόσνιοι, Μαυροβούνιοι), **Κόσσοβο** (Αλβανοί Σέρβοι, Τούρκοι, Βόσνιοι, Μαυροβούνιοι), **Βοϊβοντίνια** (Σέρβοι, Ούγγροι, Σλοβάκοι, Ρουμάνοι, Ρούθιοι, Κροάτες), **Μαυροβούνιο** (Μαυροβούνιοι, Αλβανοί, Βόσνιοι, Σέρβοι, Κροάτες) και πρώην **Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας** (Σλαβομακεδόνες, Αλβανοί, Τούρκοι, Ρομά, Σέρβοι, Βόσνιοι, Βλάχοι και Έλληνες).

Η εκπαίδευση στο νέο ομόσπονδο κράτος αποτελούσε θεσμό που έχρηζε άμεσης και μεγάλης οικονομικής ενίσχυσης, δεδομένων μάλιστα και των άθλιων συνθηκών που επικρατούσαν την περίοδο αυτή. Αυτό οδήγησε σε ένα συνεχές παιχνίδι πολιτικής διαπραγματεύσεως εντός των ομοσπονδιακών θεσμών για τον όγκο και την κατανομή των αναδιανεμητικών δαπανών,⁶ όπου μέσα σε αυτό το πολιτικο-οικονομικό

⁶ Hashi, I., *The disintegration of Yugoslavia: Regional Disparities and the Nationalities Question*, Capital and Class 48, 1992, pp 55.

πλαίσιο οι ευπορότερες δημοκρατίες (Σλοβενία και Κροατία) αντιδρούσαν στη «συνεισφορά» τους στον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό.

Η δεκαετία του 1950 καθόρισε και δρομολόγησε σημαντικά τις εκπαιδευτικές εξελίξεις, ειδικά όσον αφορά τη δημιουργία της πρώτης μειονοτικής πολιτικής. Το νέο σοσιαλιστικό κράτος της Γιουγκοσλαβίας φρόντισε να ακολουθήσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, βάσει του οποίου οι μαθητές θα εκπαιδεύονται στα αντίστοιχα ιδρύματα, διδασκόμενοι τα ιδανικά και τις αντιλήψεις της σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας. Ταυτόχρονα, ιδιαίτερη φροντίδα θα έπρεπε να δίνεται στην εκπαίδευση των μειονοτικών ομάδων της ευρύτερης χώρας, ώστε να προβληθούν οι ιδιαιτερότητες και ιδιομορφίες τους. Η εκπαίδευση αυτή αφορούσε κυρίως περιοχές φτωχές και απομονωμένες, όπως αυτή του Μουροβουνίου (Crna Gora), όπου οι γονείς αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσχέρειες, ενώ ήταν ιδιαίτερα δύσκολη η άμεση πρόσβαση των μαθητών στις σχολικές μονάδες. Αντίθετα, οι μαθητές των αναπτυγμένων περιοχών της χώρας, όπως ήταν η Σερβία (Serbia), η Σλοβενία (Slovenia), η Κροατία (Hrvatska) και η Βοϊβοδίνη (Voivodina), απολάμβαναν μια διαφορετικού τύπου, καλύτερη εκπαίδευση.

Τα σημαντικότερα προβλήματα που εμπόδιζαν την ομαλή εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής σχετιζόνταν κυρίως με τις υποδομές της χώρας (κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960). Χαρακτηριστικά προβλήματα αποτελούσαν η απουσία δρόμων (που θα διευκόλυναν την άμεση πρόσβαση των μαθητών στα σχολεία), ηλεκτροδότησης, υδροδότησης και ιδιαίτερα η απουσία σχολικών κτιρίων, που δε διευκόλυναν την εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής.⁷ Επιπλέον, ο εξοπλισμός των σχολείων και το διδακτικό προσωπικό ήταν ελλιπή,⁸ ενώ όσοι δάσκαλοι και καθηγητές εργάζονταν στα σχολεία είχαν ελάχιστα γνωστικά και διδακτικά προσόντα, καθώς είτε δεν είχαν λάβει ολοκληρωμένη εκπαίδευση είτε δεν είχαν αποκτήσει συγκεκριμένη εξειδίκευση στο αντικείμενο, που καλούνταν να διδάξουν.⁹ Κατά τις δεκαετίες ωστόσο από το 1960 και 1970 μέχρι και τη δεκαετία του 1980, η κατάσταση άλλαξε, καθώς όλο και μεγαλύτερος αριθμός φοιτητών αποφοιτούσε από τις

⁷ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, (Bešić, Z., *Istorija Crne Gore*. Titograd, 1967 σ.σ. 12-16).

⁸ Οπ.παρ., σ.σ. 19-22. (Bešić, Z., *Istorija Crne Gore*. Titograd, 1967).

⁹ *Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-65*, Υλικό τεκμηρίωσης, Τίτογκραντ, 1966, σ.σ. 23-29 (Razvoj obrazovanij ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

Παιδαγωγικές Ακαδημίες και κατά συνέπεια διέθετε την απαραίτητη παιδαγωγική κατάρτιση, προκειμένου να εργαστεί σε σχολεία της περιοχής του.¹⁰

Βασικό ζήτημα αποτελούσε βέβαια και η διγλωσσία, στόχος της οποίας ήταν οι δύο γλώσσες (η μητρική της μειονότητας και η επίσημη σερβοκροατική) να συνυπάρχουν στη σχολική διαδικασία λειτουργώντας ομαλά και ισότιμα και να χρησιμοποιούνται σε όλους τους τομείς του δημόσιου βίου και της εκπαίδευσης. Ωστόσο, σε δίγλωσσες περιοχές, η κρατική βοήθεια που δόθηκε στις υπηρεσίες ήταν ελάχιστη και τα αποτελέσματα αντιμετώπισης των προαναφερθέντων ελλείψεων και εκπαιδευτικών αδυναμιών αρνητικά. Σταδιακά άρχισαν να γίνονται περαιτέρω προσπάθειες επίλυσης των ελλειμμάτων της μειονοτικής εκπαίδευσης από το έτος 1965, οπότε εισήχθη και το μάθημα της σερβοκροατικής γλώσσας ήδη από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Σημαντικές επιδιώξεις της εκπαίδευσης των μειονοτήτων της Γιουγκοσλαβίας ήταν η ισότιμη και χωρίς διακρίσεις εκπαίδευση και η ελεύθερη πολιτιστική ανάπτυξη των μειονοτικών ομάδων, ώστε να ενδυναμωθεί ο πολιτισμός κάθε έθνους και να επιτευχθεί η σύνδεση πολιτισμικής και πολιτειακής ταυτότητας. Η εκμάθηση της επίσημης σερβοκροατικής γλώσσας συνοδευόταν από τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας των μαθητών, με ταυτόχρονη ενσωμάτωση στοιχείων των πολιτισμών, της ιστορίας και της λογοτεχνίας της κάθε Δημοκρατίας ξεχωριστά.¹¹

Η κυριότερη δυσκολία στην εφαρμογή της εκπαίδευσης των μειονοτήτων αφορούσε στο περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων και βιβλίων, τα οποία ήταν προσκολλημένα στο παρελθόν, χωρίς νεωτερισμούς και σύγχρονες προοδευτικές ιδέες.¹² Η ίδρυση τμημάτων μελέτης και παρακολούθησης των αναγνωστικών το 1965 καθιερώθηκε για να απαλύνει το πρόβλημα.

Η εκπαιδευτική αυτή πολιτική εφαρμόστηκε σε περιοχές, των οποίων ο μειονοτικός πληθυσμός ξεπερνούσε το 15% του συνολικού πληθυσμού. Η εκπαίδευση του δημοτικού σχολείου διαρκούσε 8 χρόνια, ενώ η υποχρεωτική εκπαίδευση ήταν μόνο 4 χρόνια.¹³ Μετά το πέρας αυτού του διαστήματος, οι μαθητές μπορούσαν να διακόψουν το σχολείο, φαινόμενο ιδιαίτερα συχνό, ιδίως στο γυναικείο πληθυσμό. Οι σημαντικότεροι λόγοι της μαθητικής διαρροής ήταν η έντονα αρνητική στάση των

¹⁰ Υλικό τεκμηρίωσης, Τίτογκραντ 1966, ό.π., σ.σ. 31-33(Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

¹¹ Ο.π., παρ., σ. 43.

¹² Υλικό τεκμηρίωσης, Τίτογκραντ 1966, ό.π., σ.σ. 45-46.(Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

¹³ Ιστορικά αρχεία, Έτος XIV, Τεύχος 2, Τίτογκραντ, 1962, σ. 35. (Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd, 1962).

γονέων προς το σχολείο, οι δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης και η ελλιπής κρατική υποδομή, καθώς δεν υπήρχε κατάλληλο οδικό δίκτυο και οι αποστάσεις ήταν μεγάλες.

Κατά τη δεκαετία του 1960 πραγματοποιήθηκαν σημαντικές προσπάθειες μεταρρυθμίσεων στο εκπαιδευτικό σύστημα, οι οποίες είχαν στόχο την αρμονική συνύπαρξη των δυο γλωσσών (μητρικής και επίσημης σερβοκροατικής), των δυο πολιτισμών, των δυο διδασκαλικών προγραμμάτων.¹⁴ Φιλόδοξες προσπάθειες καταβλήθηκαν για τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των ανθρώπων των μαυροβούνιων περιοχών αλλά και για την αντιμετώπιση της πολιτιστικής και εκπαιδευτικής καθυστέρησης. Κατασκευάστηκαν δρόμοι, σχολικά κτίρια και βελτιώθηκαν οι συνθήκες υγιεινής.

Παρόλα αυτά, το οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο της μειονότητας του Μαυροβουνίου (Crna Gora) δεν γνώρισε την προσδοκώμενη ανάπτυξη. Οι περισσότεροι δεν είχαν λάβει κάποια εκπαίδευση, ενώ τα επαγγέλματα που κυριαρχούσαν στις περιοχές αυτές ήταν αποκλειστικά αυτά του γεωργού και του κτηνοτρόφου. Οι επενδύσεις του κράτους στο Μαυροβούνιο (Crna Gora) ήταν μηδαμινές.¹⁵ Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των μικρότερων σε ηλικία ήταν χαρακτηριστικό, καθώς οι περισσότεροι μαθητές δεν γνώριζαν τη σερβοκροατική γλώσσα. Τα σχολεία, επίσης, βρίσκονταν σε άσχημη κτιριακή και υλικοτεχνική κατάσταση.

Η Γιουγκοσλαβία επί Τίτο παρουσίαζε αντιφατικά μεταξύ τους χαρακτηριστικά. Από τη μία κυριαρχούσε η ελευθερία και από την άλλη ο αυταρχισμός.¹⁶ Παρά την αποτυχία συνέχισής της, η σοσιαλιστική ιδέα αποτέλεσε μια απόπειρα δημοκρατικής συνύπαρξης μεταξύ γηγενών και μειονοτήτων.

Ο Ντράγκομιρ Μπόντζιτς (Dragomir Bondžić) , ερευνητής – συνεργάτης του Ινστιτούτου της Σύγχρονης Ιστορίας στο Βελιγράδι,¹⁷ συνέγραψε μια μελέτη το 2002, η οποία δημοσιεύτηκε σε περιοδικό του αντίστοιχου ινστιτούτου, που αφορούσε τον τομέα της παιδείας και της επιστήμης στη Γιουγκοσλαβία από το 1945 έως το 1990. Σύμφωνα με αυτήν, η ανάπτυξη της παιδείας και της επιστήμης στη Γιουγκοσλαβία

¹⁴ Ιστορικά αρχεία, Έτος XIV, Τεύχος 2, Τίτογκραντ, 1962, σ. 39 (Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd, 1962.)

¹⁵ Υλικό τεκμηρίωσης, Τίτογκραντ 1966, σ.σ. 52-57. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

¹⁶ Οπ.παρ. σ.σ. 59-61.

¹⁷ Μπόντζιτς, Ντ., Ενημερωτικός οδηγός για τη Γιουγκοσλαβία, βιβλ. 1 Οκτωβρίου 1948, στην *Εκπαίδευση στη Γιουγκοσλαβία 1945-1951*, 2002, σ.σ. 32-33 (Bodžić, D., Jugoslavenski informativni vodič, knj. 1. oktobar 1948. u Obrazovanju u Jugoslaviji 1945.-1951., 2002., st. 32-33).

μετά από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο σε μεγάλο βαθμό εξαρτιόταν από την κληρονομιά του παρελθόντος, τις παραδόσεις και μακροπρόθεσμες διαδικασίες, οι οποίες κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών εξελίσσονταν στη σερβική και τη Γιουγκοσλαβική κοινωνία. Αυτές οι διαδικασίες ενθάρρυναν τον εκσυγχρονισμό και την υπέρβαση της εμφανούς οικονομικής υπανάπτυξης, της χαμηλής αστικοποίησης, της πολιτιστικής, εκπαιδευτικής και επιστημονικής καθυστέρησης, του υψηλού ποσοστού αναλφαβητισμού και της κακής εκπαιδευτικής δομής του πληθυσμού.¹⁸

Κανένα ωστόσο επίπεδο της εκπαίδευσης δεν έδωσε σημαντικά αποτελέσματα: η ανώτατη εκπαίδευση δεν μπόρεσε να βελτιώσει την εκπαιδευτική δομή και να ενθαρρύνει την επιστημονική, τεχνολογική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη.¹⁹ Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν μπόρεσε να εκπαιδεύσει πιο μεγάλο αριθμό επαγγελματιών για την οικονομική ανάπτυξη και να αυξήσει τη ροή των υπονηφίων στις ανώτερες και ανώτατες σχολές.²⁰ Όσον αφορά τη βασική εκπαίδευση δεν κατόρθωσε να σπάσει και να μειώσει τον αναλφαβητισμό και την πολιτιστική καθυστέρηση του λαού.²¹ Αυτό έχει προκαλέσει σοβαρές συνέπειες στη εκπαιδευτική δομή και στο πολιτιστικό επίπεδο της κοινωνίας του Βασιλείου, οι οποίες μεταφέρθηκαν στη μεταπολεμική περίοδο και διαμόρφωσαν την πολιτιστική και εκπαιδευτική κατάσταση στη νέα κοινωνία καθώς και τη δράση της νέας κυβέρνησης στον τομέα του πολιτισμού, της παιδείας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.²²

¹⁸ Οπ.παρ., σ.σ.15-16.

¹⁹ Ιστορικά αρχεία, 1962, ό.π., σ.σ. 22-25. (Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd, 1962.)

²⁰ *Ενημερωτικός οδηγός για τη Γιουγκοσλαβία*, βιβλ. 1 Οκτωβρίου 1948, , Εκπαίδευση στη Γιουγκοσλαβία 1945-1951, σελ. 32-33. (Bodžić, D., Jugoslavenski informativni vodič, knj. 1. oktombor 1948. u Obrazovanju u Jugoslaviji 1945.-1951., 2002., st. 32-33.)

²¹ Ο.π., παρ., σ.σ. 35-37.

²² *Ενημερωτικός οδηγός για τη Γιουγκοσλαβία*, βιβλ. 1 Οκτωβρίου 1948, σελ. 36-38, Εκπαίδευση στη Γιουγκοσλαβία 1945-1951, Βελιγράδι, 1951, σ.σ. 15-16, (Bodžić, D., Jugoslavenski informativni vodič, knj. 1. oktombor 1948. u Obrazovanju u Jugoslaviji 1945.-1951., 2002., st. 36-38).

Βασικά στατιστικά στοιχεία για την ανάπτυξη και την κατάσταση της εκπαίδευσης στη Γιουγκοσλαβία, Βελιγράδι 1957, σ.σ. 30-10 (Osnovne statistike razvoja i stanja obrazovanja u Jugoslaviji Beograd 1957)

Γιουγκοσλαβία 1918 - 1988, Στατιστική Επετηρίδα, Βελιγράδι 1989, σ.σ. 39, 95, (Jugoslavija 1918-1988, Statistički godišnjak, Beograd 1989)

Μίλιτς, Β., *Επανάσταση και κοινωνική δομή*, Βελιγράδι, 1978, σ.σ. 24-35, (Milić B Revolucija i društvena struktura, Beograd 1978)

Bogavac, T., *Παιδεία στη Σερβία στην πορεία μεταρρύθμισης ανάπτυξη των σχολείων 1945 - 1975*, Βελιγράδι, 1980, σ.σ. 33-44, (Bogavac, T., Obrazovanje u Srbiji u procesu reformi razvoj škola 1945 - 1975 Beograd 1980)

Janićijević, M., *Δημιουργική ευφυΐα του μεσοπολεμικού περιόδου στη Γιουγκοσλαβία*, Βελιγράδι, 1984, σ.σ. 23-275, (Janićijević, M., Kreativna inteligencija međuratnog perioda u Jugoslaviji, Beograd, 1984)

Το υψηλό επίπεδο του αναλφαβητισμού που κληρονομήθηκε ήταν ένα σημαντικό πρόβλημα στο νέο κράτος. Σύμφωνα με την απογραφή του 1948, στη Γιουγκοσλαβία το 25,4% του ανδρικού πληθυσμού ήταν αναλφάβητο, ενώ το ποσοστό των γυναικών έφτανε στο 34,4%. Παρόλα αυτά το επίπεδο του αναλφαβητισμού σε ορισμένες περιοχές της χώρας ήταν διαφορετικό, ανάλογα με την οικονομική ανάπτυξη²³. Έτσι, στη Λαϊκή Δημοκρατία της Σερβίας, το 26,7% του πληθυσμού ήταν αναλφάβητο, στο Βελιγράδι το 5%, στο Σαντζάκ το 41,8%, στη Σλοβενία το 2,4%, στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη το 44,8%.²⁴ Ο αναλφαβητισμός ήταν πιο έντονος στις αγροτικές περιοχές και έτσι στις αστικές συνοικίες της Λαϊκής Δημοκρατίας της Σερβίας οι αναλφάβητοι έφταναν το 6,8% του πληθυσμού και στις αγροτικές το 93,2%.²⁵ Στον συνολικό αστικό πληθυσμό το 10,1% ήταν αναλφάβητοι, και στο σύνολο του αγροτικού πληθυσμού το 30,4%. Σύμφωνα με την ηλικία, το 94,9% των αναλφάβητων ήταν πάνω από 15 χρονών, ενώ πάνω από 45 ετών ήταν το 56,8% του πληθυσμού.²⁶

Το χαμηλό επίπεδο της κοινωνικό-οικονομικής ανάπτυξης και η χαμηλή υλική και στελεχειακή βάση της εκπαίδευσης και της επιστήμης, που κληρονομήθηκε, επιδεινώθηκαν ακόμη περισσότερο από το γιουγκοσλαβικό πόλεμο. Ο ήδη μικρός αριθμός των βιομηχανικών εγκαταστάσεων καταστράφηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου, η μη αναπτυγμένη γεωργία έγινε χειρότερη, οι ανθρώπινες απώλειες υπήρξαν τεράστιες και σε μεγάλο βαθμό απεβίωσε ο ήδη μικρός αριθμός του εξειδικευμένου προσωπικού (σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία σκοτώθηκαν 90.000 ειδικοί, και 40.000 επιστήμονες).⁶⁷

Στη Γιουγκοσλαβία, κατά τη διάρκεια του πολέμου, από το σύνολο των σχολείων, το 14% της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης καταστράφηκε ολοσχερώς, το 36% ήταν μερικώς κατεστραμμένο, ενώ στη Σερβία από τα 49.000 δημοτικά σχολεία

Petranović, Br., *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, III, Βελιγράδι, 1988, σ.σ. 56-85, 310-319, 324-359, (Petranović, Br., *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, III, Beograd, 1988),

Pejić, P., *Εκπαίδευση στη Γιουγκοσλαβία 1918-1985*, Γιουγκοσλαβικό κράτος 1918 -1998, *Πρακτικά*, Βελιγράδι 1999, σ.σ. 585-587, (Pejić, R., *Obrazovanje u Jugoslaviji 1918-1985*, Jugoslovenska država 1918-1998, *Zbornik radova*, Beograd 1999)

Ljubodrag D., *Πολιτιστική πολιτική του Βασιλείου της Γιουγκοσλαβίας 1918-1941*, I-III, Βελιγράδι 1996 (ειδικότερα: I, 23-82, I, 7-313, III, 246-410 (Ljubodrag D., *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941*, I-III, Beograd 1996)

Momcilo Isić, *Η βασική εκπαίδευση στη Σερβία 1918-1941*, I, Βελιγράδι 2005). (Momčilo Isić, *osnovno obrazovanje u Srbiji 1918-1941*, I, Beograd 2005).

²³ Ενημερωτικός οδηγός για τη Γιουγκοσλαβία, (1945-1951), ό.π., σελ. 32-33. (Jugoslavenski informativni vodič (1945-1951)

²⁴ Στατιστική Επετηρίδα, (1989), ό.π., σ. 113. (Statistički Godišnjak 1989)

²⁵ Όπ.παρ., σ. 126.

²⁶ Πληθυσμός κατά μόρφωση, Βελιγράδι 1955, XIII-XLV, σ.σ. 11-13. (školovano stanovništvo u Beogradu 1955, XIII-XLV)

καταστράφηκε το 5,7% και το 29,5% των κτιρίων έπαθε σοβαρές ζημιές. Ο αριθμός των εκπαιδευτικών σε όλα τα σχολεία όλων των βαθμίδων μειώθηκε κατά το 22,5%.²⁷ Καταστράφηκαν επίσης εργαστήρια, συλλογές, εκπαιδευτικά υλικά, έπιπλα, βιβλιοθήκες και αρχεία.²⁸ Το μόνο ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης στη Σερβία, το Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου, υπέστη κατά τη διάρκεια του πολέμου μεγάλη ζημιά, σε αντίθεση με άλλα πανεπιστήμια της χώρας.²⁹ Πλήρως καταστράφηκαν 71 πανεπιστημιακά ιδρύματα, ινστιτούτα, γραφεία και κλινικές, άλλα 58 υπέστησαν σημαντικές καταστροφές και 48 μικρότερες ζημιές, ενώ σε πολλά άλλα τα αποθέματα, ο εξοπλισμός, οι βιβλιοθήκες και κάθε είδους εκπαιδευτικό υλικό είτε καταστράφηκε, είτε λεηλατήθηκε.³⁰

2.1. Οι συνέπειες του πολέμου και της επανάστασης και τα θεμέλια του «νέου» σχολείου

Την αρνητική κοινωνικο-οικονομική, πολιτιστική και εκπαιδευτική κληρονομιά και τις συνέπειες του πολέμου αντιμετώπισαν τα φιλόδοξα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά προγράμματα και τα σχέδια της νέας κυβέρνησης. Μετά τον πόλεμο, το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γιουγκοσλαβίας δημιούργησε το νέο κράτος, το μονοκομματικό σύστημα και τις νέες κοινωνικό-πολιτικές σχέσεις που βασιζόνταν στις ιδεολογικές αρχές του μαρξισμού-λενινισμού, υιοθέτησε τις βαθιές πολιτικές και κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές, την κρατική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, τη σχεδιασμένη οικονομία, τα κατασταλτικά μέτρα και την πλήρη κυριαρχία της ισχυρής οργάνωσης του κόμματος, με επικεφαλής το πολιτικό γραφείο της Κεντρικής Επιτροπής και το Γιόσιφ Μπροζ Τίτο (Josif Bros Tito).³¹ Στη διάθεση της κεντρικής επιτροπής βρισκόταν ο στρατός και η αστυνομία. Η επιτροπή λειτουργούσε με βάση τις δημόσιες αρχές και τις μαζικές οργανώσεις και επιδίωξη της

²⁷ Όπ.παρ. σελ.29-34

²⁸ Μπόντζιτς, Ντ., Ενημερωτικός οδηγός για τη Γιουγκοσλαβία, βιβλ. 1 Οκτωβρίου 1948, στο *Εκπαίδευση στη Γιουγκοσλαβία 1945-1951*, Βελιγράδι 2002, (Bodžić, D., Jugoslavenski informativni vodič, knj. 1. oktombar 1948. u Obrazovanju u Jugoslaviji 1945.-1951., Beograd 2002)

²⁹ Μπογκάβατς, Τ., *Εκπαίδευση στη Σερβία*, 1971, ό.π., σ.50. (Bogavac, T., Obrazovanje u Srbiji, 1971., op., Str. 50)

³⁰ Όπ.παρ., σ.55 .

³¹ Λάινοβιτς, Α., *Σύντομη περίληψη της ιστορίας του Τίτογκραντ*, Τσέτινιε, 1950, p.p.34. (Lainovic, A., Kratki rezime istorije Titograda, Cetinje 1950, p.p.34.)

ήταν η μορφοποίηση της κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής της χώρας.

Στην εφαρμογή της πολιτικής του κόμματος και στην επιβολή του μαρξισμού-λενινισμού σε όλους τους τομείς της ζωής, ειδικά στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση της πολιτιστικής, εκπαιδευτικής και επιστημονικής πολιτικής, το βασικό ρόλο είχε ο «*Agitprop*»³² ο (προπαγανδιστικός) κομματικός μηχανισμός.³³

Η διαχείριση του δικτύου των εκπαιδευτικών, πολιτιστικών και επιστημονικών ιδρυμάτων και η υλοποίηση των στόχων της πολιτιστικής και εκπαιδευτικής πολιτικής ήταν στόχοι προτεραιότητας του κόμματος. Οι στόχοι αυτοί πραγματοποιήθηκαν από κρατικούς εκπαιδευτικούς οργανισμούς, τους οποίους οδήγησαν οι κομμουνιστές, οι οποίοι, κατά την απόλυτη κυριαρχία του Κομμουνιστικού Κόμματος λειτουργούσαν σύμφωνα με τις εντολές (και υπό τον έλεγχο) του μηχανισμού του *Agitprop* και της Επιτροπής Παιδείας.

Όσον αφορά τις δημοκρατίες, τον Απρίλιο του 1947 το Υπουργείο Παιδείας της Λαϊκής Δημοκρατίας της Σερβίας διαχωρίστηκε από την τριτοβάθμια εκπαίδευση, η οποία και πέρασε στον έλεγχο της Επιτροπής, που ιδρύθηκε, για τα επιστημονικά ιδρύματα, το Πανεπιστήμιο και τα ανώτερα σχολεία της Σερβίας. Το 1950 η Επιτροπή καταργήθηκε και ιδρύθηκε το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Λαϊκής Δημοκρατίας της Σερβίας.³⁴ Στις αρχές της δεκαετίας του '50, μέσα στο πλαίσιο των γενικών κοινωνικο-πολιτικών αλλαγών έγιναν θεμελιώδεις αλλαγές και στη διοίκηση της εκπαίδευσης και της επιστήμης τόσο σε ομοσπονδιακό επίπεδο όσο και στις δημοκρατίες.³⁵

Οι πρώτες προσπάθειες των νέων οργάνων της εκπαίδευσης αφορούσαν στις αρχές της διδασκαλίας στα σχολεία, στην αποκατάσταση των ζημιών του πολέμου, στην αντιμετώπιση των κληρονομημένων προβλημάτων και στην επίλυση τους, στο ξεπέρασμα της πολιτιστικής καθυστέρησης, στη δημιουργία του νέου συστήματος του σχολείου και την προσαρμογή του σχολείου στις νέες ιδεολογικές και πολιτικές συνθήκες, τους στόχους και τα καθήκοντα.³⁶

³² Petranović, B., *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, III, σ.σ. 120-161, Dimic L., *Agitprop Πολιτισμός 1945-1952*, (Petranović, B., *istorija Jugoslavije 1918-1988*, III, st. 120-161, Dimic L., *Agitprop kultura 1945-1952*)

³³ Petranović, B., *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, III, σ.σ. 120-161, σ.σ. 231 – 234. (Petranović, B., *istorija Jugoslavije 1918-1988*, III, st. 120-161)

³⁴ *Κυβερνήσεις της Σερβίας*, Βελιγράδι, 2005, σ.σ. 23-27. (Vlada Srbije Beograd 2005)

³⁵ Οπ. παρ. σ.σ 76-81

³⁶ Ζάγκρεμπ 1978, σ.σ. 344-346, (Zagreb 1978)

Οι βασικές αρχές στις οποίες βασιζόταν η παιδεία και η επιστήμη διατυπώθηκαν το 1945³⁷ και κατοχυρώθηκαν με το πρώτο Σύνταγμα του νέου κράτους, τον Ιανουάριο του 1946.³⁸ Το Σύνταγμα εγγυόταν την ελευθερία του επιστημονικού και καλλιτεχνικού έργου και το κράτος δεσμεύτηκε να βοηθήσει την επιστήμη και την τέχνη, προκειμένου να αναπτύξει τον εθνικό πολιτισμό και την εθνική ευημερία.³⁹ Τα σχολεία έγιναν κρατικά και ανεξάρτητα από την εκκλησία και η βασική εκπαίδευση έγινε υποχρεωτική και δωρεάν.⁴⁰ Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης και στην υποχρέωση του κράτους να διασφαλίσει τα σχολεία και τα άλλα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά ιδρύματα για να είναι πιο προσιτά σε όλες τις τάξεις του λαού, ειδικά στους φτωχούς εργάτες και αγρότες, γεγονός το οποίο κατά την επόμενη περίοδο έγινε ο πρωταρχικός στόχος της εκπαιδευτικής πολιτικής σε όλα τα επίπεδα, από το δημοτικό έως το πανεπιστήμιο.⁴¹ Επιπλέον, διακηρύχτηκε αμέσως η προσαρμογή των σχολείων και των άλλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στις θέσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος. Οι φορείς της νέας εξουσίας ανοιχτά τάχθηκαν κατά του αιτήματος για αποπολιτικοποίηση του σχολείου, τονίζοντας ότι *"τα σχολεία δεν μπορούν να υπάρξουν έξω από τη ζωή, έξω από την κοινωνία, έξω από την πολιτική"*.⁴²

Τον Απρίλη του 1945 η Εθνοσυνέλευση της Σερβίας ενέκρινε το ψήφισμα για τα ανώτατα σχολεία, πανεπιστήμια και ακαδημίες με το οποίο ζητούσε οι εν λόγω φορείς να *«είναι σύμφωνοι με τις ανάγκες της πατρίδας στη βάση των επιτευγμάτων του απελευθερωτικού εθνικού αγώνα»*.⁴³ Αυτό οδήγησε στην πλήρη περιχαράκωση του σχολικού συστήματος στο ιδεολογικό και πολιτικό σύστημα του Κομμουνιστικού Κόμματος και στη μομφή και περιφρόνηση της αυτονομίας και των θεμελιωδών αρχών των παραδοσιακών θεσμών, όπως του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου (Univerzitet u Beogradu) και της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών (Srpska Akademia Nauka).⁴⁴

³⁷ Κόρατς, Λ., *Οργάνωση της Ομοσπονδίας της Σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας 1943-1978*, σ.σ. 32-34 (Korać, L., *Organizacija federacije socijalističke Jugoslavije 1943-1978*, st. 32-34)

³⁸ Οπ. παρ., σ.σ. 43-45

³⁹ Petranović, B. *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, III, σ.σ. 124-125 (Petranović, B., *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, III, st. 120-161)

⁴⁰ Οπ. παρ., σ.σ. 126-128

⁴¹ Οπ. παρ., σ.σ. 124-128

⁴² Ζάγκρεμπ 1978, ό.π., σ.σ. (Zagreb 1978)

⁴³ Κυβερνήσεις της Σερβίας, 2005, ό.π. (Vlada Srbije Beograd 2005)

⁴⁴ Σύνταγμα της ΣΟΔΓ, 31 Ιανουαρίου 1946, Βελιγράδι 1946, σ.σ.17- 18,

περί Εκδημοκρατισμού σχολείου και Αναθεώρηση παιδείας, αρ. 1, 24 Απριλίου 1945, σ.3 (Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 31. Januara 1946. Beograd 1946, o pregledu školske demokratije i obrazovanja, br. 1. Aprila 1945), Σχολείο και εκπαίδευση δεν μπορούν να υπάρξουν έξω

Στο πλαίσιο αυτό, ο κύριος ρόλος του σχολικού συστήματος, πέρα από την πολιτιστική ανάπτυξη, ήταν η μορφοποίηση της δομής των σχολείων και του περιεχομένου της διδασκαλίας τους καθώς και η εκπαίδευση περισσότερων μορφωμένων στελεχών, το συντομότερο δυνατό, με βάση την ιδεολογία του μαρξισμού-λενινισμού.⁴⁵

Σύμφωνα με τους αναφερόμενους στόχους και τη φύση του συστήματος που δημιουργούνταν, με πολλά προβλήματα, πραγματοποιούνταν η δυναμική ανάπτυξη της επιστήμης και της εκπαίδευσης στη Γιουγκοσλαβία και στη Σερβία κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Το κράτος στην αρχή επένδυσε πολλά στην κατασκευή νέων σχολείων.⁴⁶ Επίσης, με το χρόνο μεγάλωναν οι συνολικές δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση και την επιστήμη.⁴⁷

Παράλληλα, δημιουργούνταν και αναπτυσσόταν το νέο σχολικό σύστημα, του οποίου τα θεμέλια τέθηκαν το 1945 με την εκ του νόμου υποχρεωτική, επταετή, δωρεάν, εκπαίδευση για όλα τα παιδιά ηλικίας από 7 - 15 χρόνων, στα τετραετούς φοιτήσεως πρωτοβάθμια και τριετούς φοιτήσεως δευτεροβάθμια προ-γυμνάσια ή κατώτερα γυμνάσια, και από τις αρχές του 1948 στα ειδικά επταετούς φοιτήσεως σχολεία.⁴⁸ Παρά το γεγονός ότι τη λειτουργία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ακολούθησαν μεγάλες δυσκολίες, ο αριθμός των διαφορετικών τύπων των σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στα τέλη του '40 αυξανόταν σταθερά.⁴⁹ Στις αρχές της δεκαετίας του '50 η υποχρεωτική εκπαίδευση έγινε οκταετούς φοιτήσεως.⁵⁰ Επιπλέον, δημιουργούνταν διάφορες μορφές σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: τα γενικά

από τη ζωή, No.2, 16 Μαΐου 1945, σ.2, (Škola i obrazovanje ne mogu postojati izvan života, Br.2, 16. Maja 1945)

Επίσημη εφημερίδα της Σερβίας, αρ. 10, 21 Απριλίου 1945, σ. 124, (Službeni list Srbije, br.10 21. aprila 1945)

Σχολικό σύστημα, εκπαίδευση και παιδεία στη Σερβία, σ.σ. 51-54, (Školski sistem, obrazovanje i obuka u Srbiji)

T. Bogavac, *Παιδεία στη Σερβία*, σ.σ. 46-48. (T. Bogavac, *Obrazovanje u Srbiji*, s.s. 46-48.)

⁴⁵ *Κυβερνήσεις της Σερβίας*, 2005, ό.π., σ. 65 (Vlada Srbije Beograd 2005)

⁴⁶ Petranović, B. *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, III, σ.σ. 130-132. (Petranović, B., *istorija Jugoslavije 1918-1988*, III.)

⁴⁷ Στατιστική Επετηρίδα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Σερβίας, Βελιγράδι, 1955, σ.291, (Statistički godišnjak Narodne Republike Srbije, Beograd, 1955)

⁴⁸ Σχολικό σύστημα, Εκπαίδευση και Παιδεία στη Σερβία, σ.σ. 51-54, Bogavac, T. ,(Školski sistem, obrazovanje i obuka u Srbiji Bogovac T)

Παιδεία στη Σερβία στην πορεία μεταρρύθμισης (ανάπτυξη των σχολείων 1945 - 1975), Βελιγράδι, 1980, σ.σ. 75-80, Bogavac, T. (Obrazovanje u Srbiji u procesu reformi(razvoj škola 1945 – 1975) Beograd 1980 Bogavac, T)

⁴⁹ Pavlovic, M., *Παιδεία στη Σερβία 1945-1948, Εκπαίδευση των Σέρβων κατά τους αιώνες*, Βελιγράδι, 2003, σ.σ. 23-25.(Pavlović, M., *Obrazovanje u Srbiji 1945-1948, Obrazovanje Srba kroz vekove*, Beograd, 2003.)

⁵⁰ Σχολικό σύστημα, σ.σ. 56-59, ό.π., T. Bogavac, ό.π. σ.σ. 82-87(Školski sistem, Bogovac T)

σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γυμνάσια) και κατώτερα / δευτεροβάθμια επαγγελματικά σχολεία, στα οποία δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή, καθώς και διάφορες μορφές συνεχούς εκπαίδευσης και εργασίας στα σχολεία που αφορούσαν στην οικονομία, στα τεχνικά έργα, κ.λ.π.⁵¹ Παράλληλα, αναπτυσσόταν ένα σύστημα καλλιτεχνικής, ειδικής εκπαίδευσης, τα σχολεία για ενήλικους και τις εθνικές μειονότητες, ενώ τα αστικά, εκκλησιαστικά και ιδιωτικά σχολεία, σύμφωνα με τις νέες συνθήκες, είχαν καταργηθεί. Σε όλα τα επίπεδα δινόταν προσοχή στο επίπεδο διαβίωσης των μαθητών, ειδικά για την φροντίδα και την εκπαίδευση των συμμετεχόντων στον εθνικό-απελευθερωτικό αγώνα,⁵² των θυμάτων και των παιδιών τους.

Αλλά, παρά τις προσπάθειες και τα επιτεύγματα στο σχολείο και πέρα από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, επέζησε ο «στρατός των αναλφάβητων» και η πολιτιστική καθυστέρηση. Παρά τη μαζική εκπαίδευση και τα αποτελέσματά της, οι κύκλοι μαθημάτων για αναλφάβητους δεν μπορούσαν να καλύψουν όλο τον πληθυσμό, χαρακτηρίζονταν από χαμηλή ποιότητα και μικρή διάρκεια.⁵³ Πολύ σύντομα παρατηρήθηκε ότι δημιουργούνταν ένα είδος «νέων αναλφάβητων».⁵⁴

Η εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα αντιμετώπιζε πολυάριθμα προβλήματα. Υπήρχε έλλειψη κονδυλίων, εγκαταστάσεων, σχολικών βιβλίων, εκπαιδευτικών βοηθημάτων και διδακτικού προσωπικού, ο αριθμός των οποίων αυξανόταν πιο αργά από τον αριθμό των μαθητών.⁵⁵ Εκτός από την ταχεία κατάρτιση των νέων

⁵¹ Ο.π., παρ., σ.σ. 35-39

⁵² Ο Νόμος για την επταετή πρωτοβάθμια εκπαίδευση, *Επίσημη Εφημερίδα της ΔΟΓ*, αρ. 84, σ.230, Οκτώβριος 1945. (Zakon o sedmogodišnjem osnovnom obrazovanju, Službeni list SRJ, br. 84, str 230 Oktobra 1945),

Επίσημη εφημερίδα της Σερβίας, αρ. 43, σ.22 Δεκεμβρίου 1945, σ.σ.761-762, Ίδιο., αρ. 4, 20 Ιανουαρίου 1948, σ.40, (Službeni list Srbije, br. 43, str. 22. Decembar 1945- Januara 1948)

Παιδεία στη Γιουγκοσλαβία 1945 - 1951, σ.σ. 34, 53-56, 180 -184, 236, (Obrazovanju u Jugoslaviji 1945-1951) Σχολικό σύστημα, εκπαίδευση και παιδεία στη Σερβία.(Školski sistem, obrazovanje i obuka u Srbiji Bogovac T)

ό.π., σ.σ. 51-54, Bogovac, T., *Παιδεία στη Σερβία στην πορεία μεταρρύθμισης (ανάπτυξη των σχολείων 1945 - 1975)*, Βελιγράδι, 1980, σ.σ. 55-79 (Bogovac, T., *Obrazovanje u Srbiji u procesu reformi razvoj škola 1945 - 1975 Beograd 1980*)

Petranović, B. *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, III, σ.σ. 144-146,(Petranović, B., *istorija Jugoslavije 1918-1988*, III),

Pavlovic, M., *Παιδεία στη Σερβία 1945-1948, Εκπαίδευση των Σέρβων κατά τους αιώνες*, Βελιγράδι, 2003, σ.σ. 47-48.(Pavlovic, M., *Obrazovanje u Srbiji 1945-1948, Obrazovanje Srba kroz vekove*, Beograd, 2003, str. 47-48.)

⁵³ Στατιστική Επετηρίδα, ό.π., σ. 198 (Statistički godišnjak)

⁵⁴ Ο.π., παρ., σ. 200

⁵⁵ Σχολικό σύστημα στη ΟΛΔΓ 1945-1951, (Školski sistem u Jugoslaviji 1945-1951)

ό.π., Στατιστικά στοιχεία για ανώτατη εκπαίδευση στη ΟΛΔΓ (Statistika visokog obrazovanja u Jugoslaviji)

εκπαιδευτικών, το πρόβλημα επιλύθηκε με την εισαγωγή μη καταρτισμένων ατόμων στη διδασκαλία που η εκπαίδευση τους γινόταν σε σειρές μαθημάτων.⁵⁶ Ιδρύθηκαν, επίσης, ειδικά εργαστήρια για την παραγωγή εκπαιδευτικού δυναμικού⁵⁷ ενώ το πρόβλημα των βιβλίων λύθηκε με εκτύπωση σημειώσεων και μεταφράσεις των ξένων (κυρίως των σοβιετικών) έργων.⁵⁸

Από την άλλη πλευρά, γινόταν συμπληρωματική επιμόρφωση για να υπάρξει ειδικευμένο προσωπικό. Η σύντομη όμως διάρκεια των επιμορφωτικών προγραμμάτων και η γρήγορη και ανεπαρκής εκπαίδευση, αντανάκλυνε την χαμηλή ποιότητα γνώσης και την αδυναμία εφαρμογής της στην πράξη. Όλα αυτά δυσχέραιναν την ήδη δύσκολη κατάσταση της ανεπαρκούς επαγγελματικής εξειδίκευσης των υποψήφιων εργαζομένων.⁵⁹

Τα αναλυτικά προγράμματα σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης, από τα δημοτικά ως τις Ανώτατες Σχολές, έπρεπε να αντανάκλυν την πολιτική ιδεολογία και τις κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στη Γιουγκοσλαβία.⁶⁰ Τα σχέδια και τα προγράμματα διαμορφώνονταν από τα ομοσπονδιακά και δημοκρατικά υπουργεία, δηλαδή από τα εκπαιδευτικά συμβούλια στα Υπουργεία και τα παρακολουθούσαν τα όργανα Agitprop (προπαγάνδας), τα οποία καθοδηγούνταν και από τα ιδεολογικό-πολιτικά κριτήρια.

Γινόταν εισαγωγή της ιδεολογίας του μαρξισμού-λενινισμού στο περιεχόμενο των κοινωνικών επιστήμων. Η διδασκαλία βασιζόταν στον υλισμό, στο «καθάρισμα»

Στατιστική Επετηρίδα ΟΛΔΓ 1945/51 (Statistički godišnjak, Jugoslaviji 1945-1951) ό.π., Σχολές, ανώτατα και ανώτερα σχολεία στην ΛΔ Σερβίας. (Škole, vise i visokoškolske ustanove u Srbiji) statistika visokog obrazovanja u Jugoslaviji)

Μπόντζιτς, Ντ. (Bontzic D) ό.π., παρ., Bogavac, T, *Σχολικό σύστημα στη Σερβία*, (Bogavac T, Školski sistem u Srbiji)

Petranović, B., 1918-1988, ό.π., σ.σ. 154-158. (Petranović, B., Istorija Jugoslavije 1918-1988)

⁵⁶ Σχολικό σύστημα στη ΟΛΔΓ 1945-1951, σ.σ. 194 -219, (Školski sistem u Jugoslaviji 1945-1951)

Στατιστικά στοιχεία για ανώτατη εκπαίδευση στη ΟΛΔΓ, 5, 50 (Statistika visokog obrazovanja u Jugoslaviji)

Στατιστική Επετηρίδα ΟΛΔΓ 1955 (Statistički godišnjak 1955), σ.σ. 299, 325, Σχολές, ανώτατα και ανώτερα σχολεία στην ΛΔ Σερβίας, σ.σ. 2-7. (Škole, vise i visokoškolske ustanove u Srbiji), Μπόντζιτς, Ντ. , σ.σ. 103-118 (Bontzic D), Bogavac, T , *Σχολικό σύστημα στη Σερβία*, σ.σ. 79-85, (Bogavac, T. školski sistem u Srbiji)

Petranović, B., *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, ό.π., σ.σ. 155-156. . (Petranović, B., istorija Jugoslavije 1918-1988)

⁵⁷ Σχολικό σύστημα στη ΟΛΔΓ 1945-1951, σ. 45 (Školski sistem u Jugoslaviji 1945-1951).

⁵⁸ Στατιστικά στοιχεία για ανώτατη εκπαίδευση στη ΟΛΔΓ, σ. 56. (Statistika visokog obrazovanja u Jugoslaviji)

⁵⁹ Σχολικό σύστημα στη ΟΛΔΓ 1945-1951, ό.π., σ.σ. 6-8. , (Školski sistem u Jugoslaviji 1945-1951)

⁶⁰ Petranović, B., *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας*, I, σ.σ. 156-169. (Petranović, B., Istorija Jugoslavije 1918-1988)

των «αντιεπιστημονικών», «αντιδραστικών», «ιδεαλιστικών» ρυθμίσεων της «αστικής επιστήμης», την «αναθεώρηση» της εθνικής ιστορίας και της λογοτεχνίας, την εισαγωγή του δαρβινισμού και του λενινισμού στη διδασκαλία της βιολογίας, κτλ.⁶¹. Πολύ σύντομα η ρωσική γλώσσα εισήχθη σε όλες τις τάξεις και αφαιρέθηκαν η γερμανική, η ελληνική και η λατινική.⁶² Σύμφωνα με την κομμουνιστική ιδεολογία, υπήρξε η αλλαγή του ρόλου της εκκλησίας και ο διαχωρισμός της από τα σχολεία. Όλες οι θρησκευτικές δραστηριότητες, οι θρησκευτικές εορτές καθώς και το μάθημα των θρησκευτικών στις αρχές της δεκαετίας του '50 καταργήθηκαν από τα σχολεία, ενώ το 1952 οι θεολογικές σχολές διαχωρίστηκαν από τα κρατικά πανεπιστήμια.⁶³

Η έκδοση βιβλίων αποτέλεσε αποκλειστικό δικαίωμα του κράτους, το οποίο, μέσω του Υπουργείου Παιδείας και του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου καθόριζε και εκτύπωνε βιβλία για συγκεκριμένα μαθήματα.⁶⁴ Τα βιβλία του πανεπιστημίου περνούσαν από αυστηρό έλεγχο και εκτός από τα μεταφρασμένα και αμετάφραστα σοβιετικά σχολικά βιβλία και βιβλία λογοτεχνίας, για πολύ χρόνο η εκμάθηση βασιζόταν σε σημειώσεις διαλέξεων.⁶⁵

Την κομματική πολιτική και ιδεολογία προωθούσαν στα σχολεία και τα πανεπιστήμια οι κομματικές οργανώσεις των ιδρυμάτων, με τη βοήθεια των υφιστάμενων οργάνων της Κομμουνιστικής Νεολαίας της Γιουγκοσλαβίας, της Εθνικής Νεολαίας των μαθητών και των φοιτητών.⁶⁶ Εκτός από την επιτήρηση της εκπαίδευσης, ελεγχόταν η συμπεριφορά και η πολιτική στάση των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των φοιτητών.⁶⁷

Βαθείς αλλαγές στην εκπαίδευση, την επιστήμη και την πολιτική και κοινωνική ζωή στο σύνολο της έφερε η σύγκρουση με τη Σοβιετική Ένωση το 1948.⁶⁸ Οι βραχυπρόθεσμες συνέπειες της σύγκρουσης, ήδη από το καλοκαίρι του 1948 εμφανίστηκαν στα σχολεία και τα πανεπιστήμια μεταξύ των καθηγητών, φοιτητών και μαθητών. Από το επόμενο ακαδημαϊκό έτος γίνονταν προσπάθειες σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης να αφαιρεθεί το σοβιετικό μοντέλο, να αντικατασταθούν τα σοβιετικά σχολικά βιβλία με εγχώρια, να διδάσκεται η Δυτική λογοτεχνία και οι

⁶¹ Petranović, B., *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, III, σ.σ. 160-172. (Petranović, B., *istorija Jugoslavije 1918-1988*)

⁶² Ο.π., παρ., σ. 173.

⁶³ Οπ., παρ., σ.σ. 175-178.

⁶⁴ Petranović, B., *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, III, σ.σ. 160-178 (Petranović, B., *istorija Jugoslavije 1918-1988*)

⁶⁵ Οπ., παρ., σ. 185.

⁶⁶ Ο.π., παρ., σ.σ. 145-156.

⁶⁷ Οπ., παρ. 304, σ. 202.

⁶⁸ Petranović, B., *Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988*, σ.σ. 162-166. (Petranović, B., *istorija Jugoslavije 1918-1988*)

δυτικές γλώσσες, να προωθηθεί η διεθνής επιστημονική συνεργασία και η συνεργασία των φοιτητών με τη Δύση.⁶⁹ Παρά το γεγονός ότι η σοβιετική επιρροή στη διδασκαλία επιβίωσε πολλά έτη, γρήγορα σταμάτησαν οι αντιγραφές του σοβιετικού μοντέλου και το Μάρτιο του 1948, πριν βγει η σύγκρουση στο φως, το κράτος και το κόμμα αποφάσισαν να μη στέλνουν πια τους μαθητές να σπουδάσουν στο εξωτερικό, ακόμη και στην ΕΣΣΔ και να δημιουργηθούν ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα, για να εκπαιδεύονται σε αυτά οι σπουδαστές με τοπικούς επιστήμονες, ώστε η χώρα «να γίνει ανεξάρτητη σε επιστημονικό επίπεδο».⁷⁰

Η σύγκρουση είχε εκτεταμένες συνέπειες, οι οποίες επιδρούσαν σταδιακά κατά τα τέλη του '40 και στις αρχές του '50 οδήγησαν σε μια βαθύτερη αλλαγή της πολιτισμικής και εκπαιδευτικής πολιτικής και του κοινωνικού περιβάλλοντος.⁷¹

2.2. Μεταρρύθμιση και αποτελέσματα

Σε επίπεδο δημοκρατιών, μετά το Συνταγματικό Νόμο το 1953, έγιναν θεμελιώδεις αλλαγές στη διοίκηση της εκπαίδευσης και του πολιτισμού, οι οποίες αντανάκλουν την επιθυμία του κράτους για την εισαγωγή κοινωνικής διοίκησης στις δημόσιες υποθέσεις.⁷²

Η κοινωνική διοίκηση στα σχολεία εισήχθη για πρώτη φορά τον Μάρτιο του 1955 με το Νόμο για τη διοίκηση σχολείων. Ο νόμος πρόβλεπε εκτός από το διευθυντή και το συμβούλιο εκπαιδευτικών, τη σχολική επιτροπή που αποτελούνταν από εκπροσώπους του σχολείου, πολιτικά και δημόσια πρόσωπα που διορίζονταν από το εθνικό συμβούλιο και πολίτες από την περιοχή του σχολείου. Στις αρμοδιότητες της επιτροπής εντάσσονταν θέματα επίβλεψης γενικότερα αλλά και οικονομικά θέματα και προβλήματα του σχολείου, με τον όρο ότι η σχολική επιτροπή αυτή δεν έπρεπε να εμπλακεί σε επαγγελματικά και θέματα εργασίας των εκπαιδευτικών.⁷³

⁶⁹ Μπόντζιτς, Ντ., Ενημερωτικός οδηγός για τη Γιουγκοσλαβία, βιβλ. 1 Οκτωβρίου 1948, στο *Εκπαίδευση στη Γιουγκοσλαβία 1945-1951*, 2002, σ.σ. 187-196.(Bodžić, D., Jugoslavenski informativni vodič, knj. 1. oktobar 1948. u Obrazovanju u Jugoslaviji 1945.-1951., 2002., st. 32-33).

⁷⁰ ΑΓ, ΚΕ ΕΚΓ, 507, Ιδεολογική επιτροπή, VIII/II/4-d-(1-27), (Ideološki odbor VIII/II/4-d) *Σημειώσεις από τη συνάντηση με φίλους από την Επιτροπή για σχολεία και επιστήμη*, 2 Μαρτίου 1948 (Bilješke sa sastanka sa prijateljima u Odboru za škole i nauke 2/3/1948)

⁷¹ Ο.π., παρ.321, σ.σ. 559-568

⁷² *Επίσημη Εφημερίδα της ΑΔΣ*, ό.π., παρ.348, σ. 112. (Službeni glasnik Narodne Republike Srbije)

⁷³ Γενικός νόμος για τη διοίκηση των σχολείων, *Κρατική εφημερίδα*, αρ.11, 16 Μαρτίου 1955, σ.σ. 140-143. (Opšti zakon o školskoj administraciji, Državni glasnik, broj 11, 16. Mart 1955)

Οι μαθητές του λυκείου δημιουργούσαν επίσης κοινότητες μαθητών, οι οποίες συζητούσαν θέματα της μαθητικής ζωής και σχολικής λειτουργίας και ενημέρωναν τους καθηγητές και τη σχολική επιτροπή. Το καλοκαίρι του 1955 η κοινωνική διοίκηση εισήχθη και στα πολιτιστικά, εκπαιδευτικά, καλλιτεχνικά και επιστημονικά ιδρύματα (βιβλιοθήκες, μουσεία, ινστιτούτα, κλπ.), στα οποία εκτός από τον επικεφαλής της κάθε καλλιτεχνικής και επιστημονικής επιτροπής υπήρχε και ένα Συμβούλιο προσωπικού του ιδρύματος και δημόσιων υπαλλήλων τους οποίους διορίζε ο επικεφαλής αυτών των ιδρυμάτων.⁷⁴

Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1950, την κοινωνική διοίκηση στα πανεπιστήμια, τα σχολεία και τα ινστιτούτα ασκούσαν τα όργανα της Ένωσης Κομμουνιστών, ενώ η νομοθεσία συχνά τροποποιούνταν και συμπληρώνονταν σύμφωνα με τα θέλω της Ένωσης.⁷⁵

Το έργο για τη μεταρρύθμιση του σχολικού συστήματος υλοποιήθηκε με την υιοθέτηση του Γενικού Νόμου για το σχολικό σύστημα στις 25 Ιουνίου 1958.⁷⁶ Η σύσταση λοιπόν του νέου εκπαιδευτικού συστήματος δημιούργησε και την ανάγκη αναθεώρησης ορισμένων θεμάτων οργάνωσης και λειτουργίας των σχολείων. Επιπλέον επιβεβαιώθηκαν από τον νόμο οι ισχύουσες διατάξεις για την κοινωνική διοίκηση και τέθηκαν τα θεμέλια για περαιτέρω μεταρρυθμίσεις. Το σχολείο ήταν ένας ανεξάρτητος κοινωνικός θεσμός που βασιζόταν στην κοινωνική διοίκηση. Στόχος του ήταν, μέσω της διδασκαλίας των ελευθέρων παιδαγωγικών δραστηριοτήτων των μαθητών και της γενικής πολιτιστικής και δημόσιας δραστηριότητας, η δημιουργία "ολόπλευρα ανεπτυγμένων προσωπικότητων για τη σοσιαλιστική κοινότητα"

⁷⁴ Όπ., παρ., σ.σ. 135-139, Νόμος για τη διοίκηση των πολιτιστικών-εκπαιδευτικών, καλλιτεχνικών και επιστημονικών ιδρυμάτων, *Κρατική Εφημερίδα της ΛΔΣ*, ό.π., σ.σ. 477-478, (Zakon o upravi kulturno-obrazovnih, umetničkih i naučnih ustanova, Državne novine N.R.S)

Τσολάκοβιτς, Ρ. Με αφορμή τον Νόμο για τη διοίκηση των σχολείων, από την ομιλία του στην Εθνική Συνέλευση, 9 Μαρτίου 1955, αρ.19, 10 Μαρτίου 1955, Τέπαβατς, Μ., *Σχολείο και Κοινωνία, Πολιτική*, αρ.114784, 14 Απριλίου 1954, 6, Ντ., Μπόσκοβιτς *Επιστημονικά ιδρύματα και κοινωνική διοίκηση*, Μπόρμπα, αρ.46, 24 Φεβρουαρίου 1955, 4, Μάρκοβιτς, Ντ., *τρέχοντα ζητήματα της εκπαιδευτικής ανάπτυξης, Η πραγματικότητα μας*, αρ.5, 1955, σ.σ. 483-495, Jemuović, R., *Κοινωνική διοίκηση της εκπαίδευσης*, σ.σ. 22-80, *Εκπαίδευση και παιδεία στη Σερβία*, σ.σ. 60-62, Bogavac, T., *Σχολικό σύστημα στη Σερβία*, 1955, σ.σ. 142-94-427. (Tsolaković, R. Povodom Zakona o školskoj administraciji, iz govora u Narodnoj skupštini, 9. marta 1955., 19., 10. marta 1955. Tepavac, M., Škola i društvo, politika, br. 114784, 14. aprila 1954., D., Bošković Naučne institucije i društvena uprava, Borba, br. 46, 24. februara 1955., Marković, D., Aktuelna pitanja obrazovnog razvoja, Naša stvarnost, br.5, 1955, Jemuović, R., Socijalna uprava za obrazovanje, s.s. 22-80, Obrazovanje i obuka u Srbiji, Bogavac, T., Školski sistem u Srbiji, 1955)

⁷⁵ Γενικός νόμος για τη διοίκηση των σχολείων, ό.π., παρ., σ.σ. 135-139.(Opšti zakon o školskoj administraciji)

⁷⁶ Μεταρρύθμιση του σχολικού συστήματος, *Γιουγκοσλαβική επιθεώρηση*, Ιούνιος 1958 σ.σ. 276-279. (Reforma školskog sistema, Jugoslovenski pregled, jun 1958)

(sveobuhvatno razvijene ličnosti za socijalističku zajednicu).⁷⁷ Υπογραμμίζοταν ο «μαρξιστικός προσανατολισμός» (marksistička orijentacija)⁷⁸ του σχολείου, η καλλιέργεια της «αδελφосύνης και της ενότητας» (bratstvo i jedinstvo) και ο «σοσιαλιστικός Γιουγκοσλαβικός πατριωτισμός» (socijalistički jugoslovenski patriotizam). Η διδασκαλία έπρεπε να βασίζεται σε παιδαγωγικές μεθόδους και στο «ανθρωπιστικό πνεύμα του σοσιαλισμού» (humanitarni duh socijalizma).⁷⁹ Το κράτος, εκτός από τη δωρεάν εκπαίδευση, ήταν υποχρεωμένο να δίνει σε μαθητές και φοιτητές εκτός από οικονομική βοήθεια, στέγαση, διατροφή και υγειονομική περίθαλψη.⁸⁰ Προβλέπονταν τα απαιτούμενα επαγγελματικά προσόντα και η κατάρτιση των εκπαιδευτικών.⁸¹ Καθορίσθηκε ο ρόλος των δημόσιων αρχών και των συμβουλίων για την εκπαίδευση, και το δικαίωμα για την ίδρυση σχολείων επεκτάθηκε εκτός από τους δήμους και σε εταιρείες και άλλες οργανώσεις.⁸² Τα σχολεία διοικούσαν ο διευθυντής, το συμβούλιο εκπαιδευτικών και η σχολική επιτροπή, η οποία επέλεγε για αντιπροσωπευτικά της όργανα, πολίτες, μαθητές λυκείου και εκπρόσωπους συλλόγων και επιχειρηματικών οργανώσεων. Οι συζητήσεις μεταξύ των διοικητικών οργάνων αφορούσαν όλα τα θέματα του σχολείου.⁸³ Οι ομοσπονδιακές αρμοδιότητες, σύμφωνα με το νόμο, μεταφέρθηκαν στις Δημοκρατίες. Τα δημοκρατικά συμβούλια για την εκπαίδευση υιοθετούσαν τα προγράμματα διδασκαλίας για όλα τα σχολεία και είχαν αναλάβει την διαδικασία έκδοσης των σχολικών βιβλίων, των εγχειρίδιων και των διδακτικών μέσων.

Η θεμελιώδης αρχή του Νόμου και όλης της μεταρρύθμισης ήταν η εισαγωγή της υποχρεωτικής, δωρεάν, πρωτοβάθμιας, οχταετούς εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά ηλικίας από 7 έως 15 ετών, η οποία αποκτιόταν στα οχταετούς φοιτήσεως σχολεία.⁸⁴

⁷⁷ Bogavac, T., *Παιδεία στη Σερβία στην πορεία μεταρρύθμισης (ανάπτυξη των σχολείων 1945 - 1975)*, Βελιγράδι, 1980, σ.σ. 101-106. (Bogavac, T., *Obrazovanje u Srbiji na reformskom putu (razvoj škola 1945. - 1975.)*, Beograd, 1980)

⁷⁸ Οπ., παρ., σ. 107.

⁷⁹ Jemuonić, R., *Κοινωνική διοίκηση στον τομέα της εκπαίδευσης*, 117, ΑΓ ,σ.σ. 430-436. (Jemuonić, R., *Socijalna uprava u obrazovanju*, 117,)

⁸⁰ Gabric, A., *Μεταρρύθμιση σχολικού συστήματος 1953 - 1963*, Λιουμπλιάνα, 2006, σ.σ. 229-231. (Gabric, A., *Reforma školskog sistema 1953 - 1963*, Ljubljana, 2006)

⁸¹ Οπ., παρ., σ. 235.

⁸² Οπ., παρ.394, σ.σ. 445-449.

⁸³ Bogavac, T., *Παιδεία στη Σερβία στην πορεία μεταρρύθμισης (ανάπτυξη των σχολείων 1945 - 1975)*, Βελιγράδι, 1980, σ.117.(Bogavac, T., *Obrazovanje u Srbiji na reformskom putu (razvoj škola 1945. - 1975.)*, Beograd, 1980)

⁸⁴ Ομοσπονδιακός νόμος για την παιδεία-Α/βάθμια εκπαίδευση 5/1952: Η οχταετής εκπαίδευση για παιδιά από 7 μέχρι 15 ετών ήταν προβλεπόμενη, με βάση τις αποφάσεις της ΙΙΙ ολομέλειας, ήδη με τη Γενική εντολή για την εκπαίδευση στα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης το Μάιο του 1952, στο δημοτικό και στις πρώτες τάξεις του γυμνασίου, σταδιακά, ανάλογα με τις συνθήκες και τις δυνατότητες των επιμέρους δημοκρατιών. Αλλά η χαμηλή οικονομική ανάπτυξη, το κακό σχολικό δίκτυο και η ποικιλία των σχολείων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εμπόδιζαν την εφαρμογή των κανονισμών. Το

Εξασφαλιζόταν δια του νόμου πια η ισότητα πρόσβασης στα σχολεία, η εγγραφή μέσω διαγωνισμού και η δυνατότητα συνέχισης της εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα.⁸⁵ Ο νόμος συνέβαλε σημαντικά στη μεταρρύθμιση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στην εξίσωση όλων των ειδών των σχολείων σε αυτό το επίπεδο της εκπαίδευσης.

Η νομοθεσία, τα νέα αναλυτικά προγράμματα, η έκδοση των σχολικών βιβλίων, το έργο των διαφόρων επαγγελματικών ιδρυμάτων, κρατικών φορέων και η αφοσίωση των ίδιων εκπαιδευτικών αποτέλεσαν τη βάση για την πραγματοποίηση της σχολικής μεταρρύθμισης και της περαιτέρω επεξεργασίας της στο μέλλον.⁸⁶

Οι μεταπολεμικές προσπάθειες όσον αφορά τις επενδύσεις στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης και της επιστήμης στη Γιουγκοσλαβία μέχρι τη δεκαετία του '60 έδωσαν σημαντικά αποτελέσματα. Πραγματοποιήθηκε μεγάλη πρόοδος σε όλα τα επίπεδα και τις κατηγορίες των σχολείων – από τα νηπιαγωγεία ως τα πανεπιστήμια, στα σχολεία για ενήλικους, για τις μειονότητες και την ειδική εκπαίδευση-Αγωγή. Αυξήθηκαν τα οικονομικά μέσα για την παιδεία και την επιστήμη. Ο αριθμός των αναλφάβητων μειώθηκε σημαντικά και η εκπαιδευτική δομή βελτιώθηκε.

Μάρτιο του 1955 η Εθνοσυνέλευση της Σερβίας υιοθέτησε το Νόμο περί υποχρέωσης των παιδιών να σταλούν στο σχολείο, σύμφωνα με τον οποίο οι γονείς ήταν υποχρεωμένοι να εξασφαλίσουν να πηγαίνουν τα παιδιά στο σχολείο. Η ποινή ήταν 10.000 δηνάρια, και στην περίπτωση να ξαναγίνει 30 ημέρες στη φυλακή. Επειδή οι επιβαρυντικές συνθήκες υπήρχαν στο τέλος της δεκαετίας του '60 (κακό δίκτυο σχολείων, ο απομακρυσμένα σχολεία, κλπ), ο Νόμος για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση από το 1959 επέτρεπε το δικαίωμα ότι, εκεί που η διδασκαλία δεν μπορεί να είναι οκτώ, να διαρκεί πέντε τάξεις και στη συνέχεια να οργανώνονται διάφορες μορφές της μετάβασης για την περαιτέρω εκπαίδευση. Στο Νόμο παρέμεινε η ποινή για τους γονείς, των οποίων το παιδί απουσιάζει από το σχολείο χωρίς αιτιολόγηση ως 10.000, ή 30 ημέρες στη φυλακή. (Savezni zakon o obrazovanju i osnovnom obrazovanju 5/1952. (Osmogodišnje obrazovanje za decu od 7 do 15 godina predviđeno je na osnovu odluka III plenarnog zasedanjaveć sa Generalnim nalogom za obrazovanje u školama za opšte obrazovanje maja 1952,

u osnovnoj školi i u prvim razredima srednje škole, postepeno, zavisno od uslova i mogućnosti pojedinih demokratija. Ali nizak ekonomski rast, loša školska mreža i raznolikost osnovnih škola, sprečili primenu propisa. U martu 1955. Narodna skupština Srbije usvojila je zakon kojim se zahteva deca da budu upućena u školu. prema kojem su roditelji morali da obezbede da deca pođu u školu. Kazna mu je bila 10.000 dinara, i u slučaju ponovo 30 dana zatvora. Jer su otežavajuće okolnosti postojale krajem 1960-ih (loša školska mreža, udaljene škole itd.), Zakon o osnovnom obrazovanju iz 1959. godine dozvoljavao je pravo da gde predavanje ne može biti osam, traje pet časova, a zatim organizovati različite oblike tranzicije za dalje obrazovanje.

U zakonu kazna je ostala roditeljima, čije dete izostaje iz škole bez opravdanja za 10.000, ili 30 dana zatvora.)

(*Κρατική Εφημερίδα της ΣΟΔΓ*, αρ. 28, 21 Μαΐου 1952, 539-540, *Κρατική Εφημερίδα της ΑΔΣ*, αρ. 20, 16 Απριλίου 1955, 209, και ομοίως, αρ. 30, 16 Ιουλίου 1959, σ. 489-500). (Državne novine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije br. 2016/4/1955- br. 30 16/7/1959) .br. 28., 21. Maja 1952., 539-540, (Državni glasnik Narodne Republike Srbije br. 20, 16. Aprila 1955., 209 i slično, ne. 30, 16. jula 1959).

⁸⁵ Jemuović, R., *Κοινωνική διοίκηση στον τομέα της εκπαίδευσης Βελιγράδι 1980*(Σχ., 117, ΑΓ,σ.σ. 451-452.(Jemuović, R. Socijalna uprava u oblasti obrazovanja Beograd, 1980)

⁸⁶ Τσερβενκόφσκι, Κ., *Σχολείο- ένας ανεξάρτητος κοινωνικός θεσμός*, Βελιγράδι 1962, ΑΓ, ΟΕΕ, σ.σ. 130-5596-988. (Cervenkovski, K., Škola - nezavisna društvena ustanova, Beograd 1962, AG)

Το ποσοστό του αναλφαβητισμού και το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού στη Γιουγκοσλαβία και στη Σερβία διαφοροποιούνταν σύμφωνα με την οικονομική κατάσταση και το επίπεδο αστικοποίησης. Έτσι, το 1961 στις πόλεις ζούσε το 2,2% των κατοίκων, με ανώτατη εκπαίδευση το 5,8% στο Βελιγράδι. Στις πόλεις της Σερβίας ζούσε το 8,3% του αναλφάβητου πληθυσμού. Οι περισσότεροι βρίσκονταν στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές και ο μεγάλος αριθμός των ατόμων που ήταν αναλφάβητοι μετά τον πόλεμο δεν μορφώθηκε παραπάνω. Το Κοσσυφοπέδιο ήταν η περιοχή με τους περισσότερους αναλφάβητους, το 43,5% το 1961. Στη δεκαετία του '50, το σύστημα εκπαίδευσης της Γιουγκοσλαβίας κάλυπτε το 19,2% του συνολικού πληθυσμού. Στη Σερβία, το 1953, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση πήγαινε το 94% των παιδιών ηλικίας από 7 έως 10 ετών, το 1961 το 97% από τα παιδιά ηλικίας 11 έως 14, το 1953 το 52%, το 1961 το 73% και το 1965-66 το 81,1%. Στα μέσα της δεκαετίας του '60 το οχταετούς φοιτήσεως δημοτικό σχολείο κάλυψε το 91,1% των παιδιών στην ΣΟΔΓ και το 91,3% στη Σερβία. Στη Γιουγκοσλαβία το 1965-66 στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση πήγαινε το 37% των νέων ενώ το 1939 μόνο το 4%.

Παρά τις εμφανείς επιτυχίες και την πρόοδο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60, δεν επιτεύχθηκαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ιδιαίτερα ανεπαρκής ήταν η επαγγελματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών, επειδή από τα μέσα της δεκαετίας του '60 στη Γιουγκοσλαβία μόλις το 4,2% των εργαζομένων είχε ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 9,3% τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ το 32,5% των ατόμων ήταν ανειδίκευτοι.⁸⁷

Επιπλέον, σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης υπήρχαν ανεπίλυτα προβλήματα που παρεμπόδιζαν την εξέλιξή της και επιβράδυναν παράλληλα την ευρύτερη κοινωνική ανάπτυξη στο σύνολό της. Το σχολικό δίκτυο δεν ήταν πλήρες και ομοιόμορφο, δεν υπήρχε αρκετός χώρος, ο εξοπλισμός με διδακτικά βοηθήματα ήταν φτωχός και οι καταρτισμένοι καθηγητές δεν ήταν αρκετοί. Επίσης, με την αύξηση της

⁸⁷ Bogavac, T., *Παιδεία στη Σερβία στην πορεία μεταρρύθμισης (ανάπτυξη των σχολείων 1945 - 1975)*, Βελιγράδι, 1980, σ.102-109, 119-138, 153, 160, 166-175, 196-204, 216-277,(Bogavac, T., *Obrazovanje u Srbiji na reformskom putu (razvoj škola 1945. - 1975.)*, Beograd, 1980)

Pejić, R., *Παιδεία, εκπαίδευση μόρφωση στη Σερβία*, σ. 100 - 133, Γιουγκοσλαβία 1918 - 1988,(Pejić, R., *Obrazovanje, obrazovanje u Srbiji*, str. 100 - 133, Jugoslavija 1918 - 1988)

Στατιστική Επετηρίδα, ό.π., σ.σ. 39, 354-367, (Statistički godišnjak)

Γιουγκοσλαβική αναθεώρηση, Νοέμβριος 1961, σ.σ. 443-445,(Jugoslavenski pregled, novembar 1961)

Ο αναλφαβητισμός και η παιδεία, *Γιουγκοσλαβική αναθεώρηση*, Φεβρουάριος 1963, σ.σ. 79 - 82, (Nepismenost i obrazovanje, Jugoslovenski osvrt, februar 1963)

Αναλφαβητισμός και σχολική εκπαίδευση, Βελιγράδι 1960, KL - LVI, Απογραφή 1961, τόμος I, Απογραφή του πληθυσμού και των κατοικιών του 1971, (Nepismenost i školsko obrazovanje, Beograd 1960., KL - LVI, Popis stanovništva 1961, tom I, Popis stanovništva i stanova 1971)

ηλικίας αυξανόταν και η εγκατάλειψη του σχολείου (περίπου 10%) λόγω της εργασίας στο σπίτι, του κακού σχολικού δικτύου και της έλλειψης αιθουσών διδασκαλίας και οικοτροφείων. Τα σχέδια και τα προγράμματα της διδασκαλίας ήταν ακόμα υπερφορτωμένα και καθόλου καλά συνδεδεμένα με τις απαιτήσεις της πρακτικής εξάσκησης. Αναλύοντας την ανάπτυξη των δημοτικών σχολείων και σκιαγραφώντας τα προβλήματα, οι κρατικές αρχές το 1964 προγραμματίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη του σχολικού δικτύου, τη βελτίωση της χρηματοδότησης και του εξοπλισμού, την κατάρτιση των εκπαιδευτικών, τη μείωση του αναλφαριθμητισμού των ενηλίκων - ιδιαίτερα του ενεργού πληθυσμού-, την πρωτοβάθμια εκπαίδευση για όλους, τη βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας και του εκπαιδευτικού και ιδεολογικού ρόλου του δημοτικού σχολείου «την ανάπτυξη του γιουγκοσλαβικού πατριωτισμού και της σοσιαλιστικής συνείδησης» (razvoj jugoslovenski patriotizam i socijalistički svest) , κλπ.⁸⁸

Στα 1965 το λύκειο κάλυπτε μόνο το 37% των παιδιών στη Σερβία και το 36% στη Γιουγκοσλαβία, ενώ το 75,8% των αποφοίτων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης συνέχιζε τις σπουδές του και στην επόμενη τουλάχιστον βαθμίδα εκπαίδευσης. Το δίκτυο των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δεν ήταν καλό. Ένας στους τέσσερις δήμους δεν είχε λύκειο. Δεν υπήρχαν οι κατάλληλοι χώροι, ούτε καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό. Άλλο ένα μεγάλο πρόβλημα ήταν η δυσανάλογη ανάπτυξη ορισμένων σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με τις ανάγκες της οικονομίας.

⁸⁸ Bogavac, T., *Παιδεία στη Σερβία στην πορεία μεταρρύθμισης (ανάπτυξη των σχολείων 1945 - 1975)*, Βελιγράδι, 1980, σ.σ. 112-119,172-175, (Bogavac, T., *Obrazovanje u Srbiji na reformskom putu (razvoj škola 1945. - 1975.)*), Beograd, 1980)

Pejić, R., *Παιδεία, εκπαίδευση μόρφωση στη Σερβία* , σ.σ. 141-148,(Pejić, R., *Obrazovanje, obrazovanje u Srbiji*)

Πραγματοποίηση της υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, *Γιουγκοσλαβική επιθεώρηση*, Φεβρουάριος 1968, σ.σ. 81-86, *Δαπάνες για την εκπαίδευση 1967-1971, Γιουγκοσλαβική επιθεώρηση* , Ιανουάριος 1973, 21. *Κρατική εφημερίδα ΣΔΣ*, Αρ. 17, 30 Απρίλη 1964, Η σύσταση σχετικά με το καθεστώς και τα προβλήματα στον τομέα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, *Κρατική Εφημερίδα ΣΟΔΓ*, No.14, 1 Απριλίου 1964, σ.σ. 261-264, ΑΓ, ΕΣΔΓ,142-128.(Realizacija obaveznog osnovnog obrazovanja, Jugoslavenski pregled, februar 1968, s.s. 81-86, Izdaci za obrazovanje 1967-1971 Jugoslavenski pregled, januar 1973., 21. Državni godišnjak SDS, br. 17. aprila 1964. Preporuka u vezi sa statusom i problemima u oblasti osnovnog obrazovanja, Državne novine SFRJ, br.14, 1. aprila 1964 Preporuka o stanju i problemima u oblasti osnovnog obrazovanja, Državni glasnik SSRJ, br.14, 1. aprila 1964., s.s. 261-264, AG, SFRJ)

Παρά τη μετατόπιση του κέντρου βάρους της εκπαίδευσης από τη γενική στην επαγγελματική εκπαίδευση, το γυμνάσιο κατά τη διάρκεια του '60 επιβίωνε και ενισχυόταν. Παρά τη σχετική πρόοδο, το επίπεδο των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δεν επαρκούσε για τον αριθμό των απόφοιτων του δημοτικού και έτσι η δευτεροβάθμια εκπαίδευση εμφανίστηκε ως «σημείο συμφόρησης» του εκπαιδευτικού συστήματος. Λόγω της έλλειψης ευκαιριών απασχόλησης, πάρα πολλοί μαθητές γυμνασίου συνέχιζαν την εκπαίδευσή τους, οπότε υπήρχε δυσαναλογία στον αριθμό των στελεχών της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρά την ύπαρξη διαφορετικών κατευθύνσεων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ο αριθμός τους και η εκπαιδευτική γνώση που προσέφεραν, καθώς και το ενδιαφέρον των μαθητών, δεν ταίριαζαν με τις ανάγκες της οικονομίας.

Στα μέσα της δεκαετίας του '60 ενθαρρύνονταν οι περαιτέρω μεταρρυθμίσεις σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Απαιτούνταν η αύξηση των οικονομικών μέσων και ένα πιο ειδικευμένο σύστημα χρηματοδότησης με σκοπό την αύξηση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας των σπουδών. Μέσα σ αυτό το πλαίσιο της επίτευξης του μεταρρυθμιστικού στόχου εντασσόταν η ανάπτυξη συνεργασιών με εταιρείες και κοινοτικές οργανώσεις, η εκπαίδευση του διδακτικού προσωπικού, η αύξηση των υποτροφιών και των δανείων σε φοιτητές, ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός του προφίλ των στελεχών, η ευρύτερη κάλυψη του πληθυσμού με την εκπαίδευση, η επανεξέταση της περαιτέρω ανάπτυξης του δικτύου των σχολείων και η ανάπτυξη της κοινωνικής διοίκησης και της μαρξιστικής παιδείας.

Οι ελλείψεις και τα προβλήματα σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και της επιστήμης γίνονταν πιο μεγάλα και πιο εμφανή ακόμη και μετά την οικονομική μεταρρύθμιση του 1965. Κατά τη διάρκεια του 1965, τροποποιημένοι νόμοι άλλαξαν τις παιδαγωγικές υπηρεσίες, τα νηπιαγωγεία, τα δημοτικά σχολεία και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ο νέος νόμος για τη χρηματοδότηση το Δεκεμβρίου του 1966 άλλαξε το σύστημα. Ενίσχυσε την προσχολική, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τις εταιρείες και τις οργανώσεις, τις σχετικές με τη σχολική εργασία. Χρηματοδότησε τη λειτουργία των σχολείων μέσω ταμείων, στα οποία δινόταν η έκτακτη εισφορά από το προσωπικό εισόδημα των πολιτών, ένα μέρος των φόρων του δήμου και της δημοκρατίας καθώς και επιδοτήσεις από οργανώσεις και επιχειρήσεις. Στο νέο τρόπο χρηματοδότησης προσαρμόστηκε και η επιστημονική δραστηριότητα.

2.3. Η αναζήτηση για ένα αυθεντικό «σοσιαλιστικό σχολείο»– η εφαρμογή και το τέλος της μεταρρύθμισης τις δεκαετίες του '70 και '80.

Κατά το δεύτερο εξάμηνο της δεκαετίας του '60, στα κρατικά κομματικά και εκπαιδευτικά όργανα και σε κοινωνικές και επαγγελματικές οργανώσεις γίνονταν θεμελιώδεις αναλύσεις και συζητήσεις για βαθύτερες αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα και την προσαρμογή του στις πολιτικές αλλαγές και τις ανάγκες της οικονομίας και της κοινωνίας. Αναζητήθηκε επίμονα το αυθεντικό «σοσιαλιστικό σχολείο» και εξεδόθησαν οι νόμοι και οι διατάξεις που έθεταν τις κατευθυντήριες γραμμές για την περαιτέρω μετατροπή της εκπαίδευσης, όπως ήταν η "Έκθεση σχετικά με την ανάπτυξη και τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος στη Γιουγκοσλαβία" στην αρχή του 1968. Οι απόψεις αυτές βασίζονταν στην ανάλυση των αποτελεσμάτων και της κριτικής των ελλείψεων στην εκπαίδευση, κυρίως όσον αφορά στη χρηματοδότηση και τις σχέσεις μεταξύ σχολείου και κοινωνίας. Η μεταρρύθμιση έπρεπε να αμβλύνει τις ελλείψεις, να βελτιώσει και να αυξήσει την αποτελεσματικότητα σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης, να «ενσωμάτωσει την εκπαίδευση στην αυτοδιοίκηση», να εξασφαλίσει την εκπαίδευση για όλους καθιερώνοντας την υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση, και τελικά να άρει τον "δυσισμό" και όλες τις πηγές της κοινωνικής ανισότητας στο σχολικό σύστημα.⁸⁹

Οι στόχοι της μεταρρύθμισης προσδιορίστηκαν με ακρίβεια στο Ψήφισμα της Ομοσπονδιακής Εθνοσυνέλευσης για την ανάπτυξη της παιδείας και εκπαίδευσης το Μάρτιο του 1970 και μετά με τις τροποποιήσεις του Συντάγματος του 1974 και ανακοινώθηκαν συνολικά στα κρατικά και κομματικά έγγραφα κατά τη δεκαετία του '80. Το Σύνταγμα και το Κογκρέσο έδιναν κατεύθυνση προς μια «ριζοσπαστική

⁸⁹ ΑΓ, ΟΕΣ, σ.σ. 130-596-988, Ανάπτυξη της Εκπαίδευσης το 1968, ΑΓ, ΟΣΔΓ, σ.σ. 142-288, Συνεδρίες του ΟΣΔΓ σχετικά με το σύστημα της εκπαίδευσης και της επιστήμης το 1968, ΑΓ, ΟΣΔΓ, σ.σ. 142-288, Επιτροπή για τη νεολαία, XXX-κ.2 / 4, Σημειώσεις της συνεδρίασης της Επιτροπής στις 19 Ιανουαρίου 1968, ΑΓ, σ.σ. 319-33, Κοινωνικό-οικονομικές απόψεις της εκπαίδευσης, Συμπόσιο Πανεπιστημίου του Ζάγκρεμπ, 1968.(Kancelarija Savezne komisije Srbije br. 130-596-988, Razvoj obrazovanja 1968., Razvoj obrazovanja 1968.,br,142-288, Sastanci FSDB o sistemu obrazovanja i nauke 1968. Kancelarija Savezne FSDB br 142-288, Omladinski odbor, XXX-k.2/4 Bilješke sa sastanka Komisije 19. januara 1968, KS, Socio-ekonomski pogledi na obrazovanje, Simpozijum Sveučilišta u Zagrebu, 1968.)

κοινωνικοποίηση» της εκπαίδευσης και την «ολοκλήρωση με άλλες μορφές εργασίας με στόχο το δημόσιο συμφέρον».

Η μεταρρύθμιση έπρεπε να αλλάξει πλήρως το εκπαιδευτικό σύστημα και τελικά να καταργήσει τη διάκριση της φυσικής και πνευματικής εργασίας, τις κοινωνικές ανισότητες, την έλλειψη συνδέσμου και τη χαμηλή απόδοση. Επίσης, όφειλε να διαχειριστεί την έλλειψη λειτουργικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος και τον διαχωρισμό του σχολείου από την κοινωνία και την οικονομία.

Κατά τη διάρκεια του '70 διαμορφώθηκε το νέο εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό σύστημα της Γιουγκοσλαβίας. Η μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε σε ολόκληρη τη χώρα - στο Βελιγράδι το 1974 δημιουργήθηκε η Επιτροπή για τη μεταρρύθμιση του συστήματος της εκπαίδευσης μέσω της οποίας ανταλλάσσονταν οι εμπειρίες και προκρίνονταν οι λύσεις - αλλά ο ρυθμός, τα συγκεκριμένα ερωτήματα και τα αποτελέσματα ήταν διαφορετικά. Το 1973 στη Σερβία πέρασε ήδη ο Νόμος για την προσχολική εκπαίδευση και παιδεία και το νηπιαγωγείο ήρθε πιο κοντά στο σχολικό σύστημα. Ο Νόμος για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση ψηφίστηκε το 1974 και αύξησε την εκπαιδευτική επιρροή, τον μαρξιστικό προσανατολισμό του σχολείου και την πολυτεχνική εκπαίδευση.

Οι κυριότερες αλλαγές έγιναν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με το Νόμο για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το 1974. Το σχολείο βασιζόταν στη μαρξιστική ιδεολογία, στην επαγγελματική και πολυτεχνική παιδεία και έπρεπε να προσφέρει γενική εκπαίδευση και γνώση για τα συγκεκριμένα επάγγελα. Καταργήθηκε το γυμνάσιο και άλλα είδη σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και εισήχθησαν οι δύο φάσεις της εκπαίδευσης. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '70 καθορίστηκε το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα σχεδιαζόταν η δευτεροβάθμια εκπαίδευση και οι κατευθύνσεις της. Τα μαθήματα χωρίστηκαν σε γενικά, γενικά-επαγγελματικά και επαγγελματικά.

Σύντομα υιοθετήθηκαν κανονισμοί για το σχολικό χώρο, τα προσόντα του προσωπικού σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και τα βιβλία για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (1973, 1978). Εκδόθηκαν νέα σχολικά βιβλία και δόθηκε προσοχή στο «ιδεολογικό επίπεδο» τους. Η μεταρρύθμιση γινόταν σταδιακά, με διαφορετικούς ρυθμούς και σειρά. Ξεκίνησε πειραματικά το 1975 στη Βοϊβοδίνη στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και στη Σερβία στην πρωτοβάθμια. Στην αρχή της

δεκαετίας του '80, οι πρώτοι φοιτητές ολοκλήρωναν την εκπαίδευσή τους με το σύστημα των κατευθύνσεων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.⁹⁰

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, η νομοθεσία σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης άλλαζε και βελτιωνόταν. Υιοθετούνταν καλύτερα σχέδια και προγράμματα και καθορίζονταν οι επαγγελματικοί τίτλοι και το εκπαιδευτικό προφίλ. Τον Απρίλιο του 1986 καθορίστηκαν λεπτομερειακά οι στόχοι της επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δημιουργία εκπαιδευτικών οργανισμών, ο καθορισμός του προγράμματος διδασκαλίας, ο τρόπος επιλογής των εκπαιδευτικών και συνεργατών, ο τρόπος βαθμολόγησης των μαθητών καθώς και η συμμετοχή της κοινότητας των γονέων και μαθητών στην αυτοδιοίκηση.⁹¹

Η ριζοσπαστική μεταρρύθμιση του σχολικού συστήματος στο τέλος του '70 ήταν μια ευκαιρία για τη δημιουργία ενός πιο συμπαγούς εκπαιδευτικού συστήματος στη Γιουγκοσλαβία. Αυτή ήταν η σταθερή επιδίωξη των γιουγκοσλαβικών αρχών,⁹² αλλά οι αρμοδιότητες στον τομέα της εκπαίδευσης ανήκαν στις διάφορες δημοκρατίες και επαρχίες. Έτσι οι διαφορές στα σχέδια, τα συστήματα και τα προγράμματα, στην εγγραφή, λειτουργία και στη διάρκεια της εκπαίδευσης ήταν πολύ μεγάλες.

Ωστόσο, το έργο της μεταρρύθμισης δεν ήταν συντονισμένο, η εφαρμογή των βασικών αρχών ήταν διαφορετική από δημοκρατία σε δημοκρατία, ενώ σε ό,τι αφορούσε τη δημιουργία των σχολικών βιβλίων δεν υπήρχε σχεδόν καμία συνεργασία.

⁹⁰ 100 χρόνια του Συμβουλίου παιδείας της Σερβίας, ό.π., σ.σ. 204-246, (100 godina Saveta za obrazovanje Srbije.)

Μπόγκαβατς, Τ., Σχολικό σύστημα στη Σερβία, σ.σ. 319-324, (Bogavac, T., Školski sistem u Srbiji.)

Μπόγκαβατς, Τ., *Ουσία και περιεχόμενο του σοσιαλιστικού αυτό-διοικητικού μετασχηματισμού της παιδείας και επιστήμης*, Βελιγράδι, 1978, σ.σ. 41-93, (Bogavac, T., Suština i sadržaj socijalističke samoupravnne transformacije obrazovanja i nauke, Beograd, 1978),

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και παιδεία, *Γιουγκοσλαβική αναθεώρηση*, τόμος 4, 1986, σ.σ. 193-210, A9 (Srednje obrazovanje i obuka, Jugoslovenski pregled, svezak 4, 1986)

Αλλαγές στο σύστημα παιδείας και εκπαίδευσης, *Γιουγκοσλαβική αναθεώρηση*, αρ.9-10, 1990, σ.σ. 231-244. (Promjene u obrazovnom sistemu, Jugoslovenska revizija, br. 9-10, 1990)

⁹¹ Ο Νόμος για την κατευθυνόμενη εκπαίδευση και παιδεία, *Κρατική εφημερίδα ΟΔΣ*, αρ. 14, 18 Απριλίου 1986, σ.σ. 1029-1065' (Zakon o obrazovanju i obuci Državni godišnjak Jugoslavija 14-18/4/1986)

⁹² Νόμος για την κατευθυνόμενη εκπαίδευση και παιδεία άρθρα 14-18 4/1968 (Zakon o obrazovanju i obuci Državni godišnjak Članci 14-18/4/1968)

Η ιδέα του Γιουγκοσλαβισμού και της κοινότητας στη διδασκαλία ήταν πολύ σημαντικός στόχος, αλλά και ένα μεγάλο πρόβλημα της κομμουνιστικής κυβέρνησης από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια .

. ΑΓ ΚΕ ΚΚΓ, 507, VIII/I/4-d- (1-27), 2 Μαρτίου 1948,

VIII Συνέδριο του ΚΚΓ, Γιουγκοσλαβία 1918 - 1988,

μια θεματική συλλογή των εγγράφων, η οποία εκπονήθηκε από τον Petranović Momcilo και Zecevic, Μπράνκο, Βελιγράδι 1988, σ.σ. 1096-1097 (Godine Ideja Jugoslavije i nastavne zajednice bila je veoma važan cilj, ali i veliki problem komunističke vlade iz prvih posleratnih godina. Vrhovni sekretarijat VIII kongres KPJ, Jugoslavija 1918 - 1988 Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije 507, VIII / I / 4-d- (1-27), 2. marta 1948 . tematska zbirka dokumenata, priredili Petranović Momcilo i Zečević, Branko, Beograd, 1988.)

Μια σημαντική προσπάθεια για να επιτευχθεί στη Γιουγκοσλαβία η ενότητα σε αυτούς τους τομείς ήταν η Συμφωνία των δημοκρατιών και αυτόνομων επαρχιών για κοινές κατευθύνσεις στο σύστημα της εκπαίδευσης και παιδείας που υπογράφηκε το Μάρτιο του 1981. Οι κοινοί στόχοι ήταν πάνω απ' όλα ιδεολογικοί: "η σχέση με την κοινή εργασία, η παιδεία της ευέλικτης σοσιαλιστικής προσωπικότητας, ο συστηματικός μαρξιστικός προσανατολισμός, η ανάπτυξη των σοσιαλιστικών αυτοδιοικητικών σχέσεων, τα συναισθήματα της ισότητας και της ενότητας των λαών της Γιουγκοσλαβίας και τον εμπλουτισμό του ανθρώπου με πολιτιστικές, ηθικές, αισθητικές και άλλες σοσιαλιστικές αξίες".⁹³

Από το 1980 έως το 1987, οι δημοκρατίες και οι επαρχίες υπέγραψαν πολλές κοινωνικές συμβάσεις και συμφωνίες για συνεργασία στους τομείς της εκπαίδευσης και της παιδείας. Στις αρχές του 1982-1983, οι αρχές της Σλοβενίας και η ηγεσία του κόμματος αντιστάθηκαν σθεναρά στην εισαγωγή ενός κοινού εκπαιδευτικού πυρήνα για τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Γιουγκοσλαβία, θεωρώντας ότι αυτό απειλεί τη μητρική τους γλώσσα και τον εθνικό πολιτισμό με αφομοίωση⁹⁴. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας, οι γενικές κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες αυτές οι αντιθέσεις έγιναν ακόμη ισχυρότερες και το εκπαιδευτικό σύστημα ακόμη πιο ανίσχυρο.⁹⁵

Στα τέλη του '80 το κράτος έπεφτε σε βαθιά πολιτική και οικονομική κρίση. Υπό αυτές τις συνθήκες, έγιναν αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα σε όλα τα επίπεδα και σε όλες τις δημοκρατίες, πρώτα απ' όλα στη Σερβία. Οι αλλαγές έγιναν κυρίως στην εκτέλεση και στο περιεχόμενο της διδασκαλίας, με εκσυγχρονιστικές μεθόδους έπρεπε τα προγράμματα να γίνονται πιο ευέλικτα, να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στην ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης και στην ανεξάρτητη εργασία των παιδιών, να εκπαιδευθεί το «ελεύθερο δημιουργικό άτομο», να προετοιμασθούν οι μαθητές για την

⁹³ Το σύστημα εκπαίδευσης και παιδείας, στην *Γιουγκοσλαβική επιθεώρηση*, Νοέμβριος 1973, σ. 373. (Sistem obrazovanja i osposobljavanja, u Jugoslovenskom pregledu, novembar 1973)

Η Συμφωνία των δημοκρατιών και αυτόνομων επαρχιών για κοινές βάσεις του συστήματος εκπαίδευσης και παιδείας, στην *Γιουγκοσλαβική επιθεώρηση*, Ιούνιος, 1982, σ.σ. 277-282. (Sporazum o demokratijama i autonomnim pokrajinama za zajedničke temelje sistema obrazovanja i vaspitanja, u Jugoslovenskom pregledu, juni 1982.)

⁹⁴ Dragovic Jasna-Soso, "*Οι σωτήρες του έθνους*". *Πνευματική αντιπολίτευση της Σερβίας και αναβίωση του εθνικισμού*, Βελιγράδι, 2004, σ.σ. 245-247. (Dragovic Jasna-Soso "Spasioci nacije." Duhovna opozicija Srbije i preporod nacionalizma, Beograd, 2004)

⁹⁵ Τα κοινά περιεχόμενα του προγράμματος της βασικής εκπαίδευσης και παιδείας, στην *Γιουγκοσλαβική επιθεώρηση*, Ιούνιος, 1984, σ.σ. 237-246. (Zajednički sadržaji programa osnovnog obrazovanja i osposobljavanja, u Jugoslovenskom pregledu, juni 1984. Godine)

Το κοινό και διαφορετικό στο σύστημα και στην πολιτική παιδείας και στην εκπαίδευση των Δημοκρατιών και των αυτόνομων επαρχιών, *Γιουγκοσλαβική επιθεώρηση*, τ.4-5, 1988, σ. σ. 209-220 (Zajedničko i različito u sistemu i obrazovnoj politici i u obrazovanju republika i autonomnih pokrajina, Jugoslovenski pregled, vol.4-5, 1988)

ένταξή τους σε μια «πλουραλιστική κοινωνία», να δοθεί βαρύτητα στην προστασία του περιβάλλοντος, στην πληροφορική και στις ξένες γλώσσες.⁹⁶

Σημαντικές αλλαγές έγιναν στο σύστημα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το συμπέρασμα ήταν ότι το ενιαίο σχολείο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δεν πέτυχε την κύρια αποστολή του - την ταυτόχρονη προετοιμασία για την εργασία και για τη συνέχιση της εκπαίδευσής σε ανώτατες σχολές. Για αυτόν το λόγο, το σχολικό έτος 1987 / 1988 έγιναν αλλαγές, με τις οποίες το λύκειο γύρισε στον προηγούμενο επαγγελματικό προσανατολισμό, στην παράλληλη γενική και επαγγελματική εκπαίδευση από την πρώτη τάξη (ουσιαστικά καταργήθηκαν οι δυο φάσεις της εκπαίδευσης των κατευθύνσεων). Οι μεγάλες αλλαγές έγιναν το 1990-1991, όταν στη Σερβία τελικά εγκαταλείφτηκε η ιδέα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με κατευθύνσεις και το ενιαίο σχολείο. Τα σχολεία διαρέθηκαν σε γυμνάσια, επαγγελματικά λύκεια για τους ειδικευμένους εργαζόμενους (3ο επίπεδο) και επαγγελματικά λύκεια για τεχνικούς (επίπεδο 4ο). Επιπλέον, έγινε η ιδεολογική αλλαγή των σκοπών και των στόχων της εκπαίδευσης και αντί για τα προηγούμενα αιτήματα υπέρ μιας «μαρξιστικής κοσμοθεωρίας», από το σχολείο απαιτήθηκε να δημιουργηθεί μια «επιστημονική κοσμοθεωρία».⁹⁷

Στο τέλος της δεκαετίας του '80, κατά τη χρονική στιγμή της κορύφωσης της οικονομικής κρίσης, της κατάρρευσης του σοσιαλιστικού συστήματος και της επικείμενης διάλυσης του γιουγκοσλαβικού κράτους, το εκπαιδευτικό σύστημα, εκτός από τις αλλαγές, αντιμετώπιζε πολλές δυσκολίες. Η οικονομική ανεπάρκεια είχε σαν αποτέλεσμα την αδυναμία εξοπλισμού του εκτεταμένου σχολικού δικτύου που είχε δημιουργηθεί και τελικά την αγκύλωση σε έναν αναχρονιστικό τρόπο διδασκαλίας. Αυτή η οικονομική κρίση κατά το τέλος της δεκαετίας οδήγησε σε συχνές απεργίες των εκπαιδευτικών.⁹⁸

Σύμφωνα με την απογραφή από το 1981 στη Γιουγκοσλαβία το 9,5% του αναλφάβητου πληθυσμού ήταν άνω των 10 ετών (1,8 εκατομμύρια). Το μεγαλύτερο μέρος των αναλφάβητων ήταν γυναίκες και ηλικιωμένοι στα χωριά.

Το 1981 για πρώτη φορά ο αριθμός του πληθυσμού με πλήρη την υποχρεωτική εκπαίδευση υπερέβαινε το συνολικό αριθμό των οργανικά και λειτουργικά αναλφάβητων. Δημογραφικές έρευνες καταδεικνύουν ότι, παρά τη σχετική πρόοδο,

⁹⁶ Αλλαγές στο σύστημα εκπαίδευσης και παιδείας, *Γιουγκοσλαβική επιθεώρηση*, αρ.9-10, 1990, σ.σ. 231-234.(Promjene u sistemu obrazovanja i osposobljavanja, Jugoslovenski osvrt, br. 9-10, 1990)

⁹⁷ Οπ.παρ., σ.σ. 236-237.

⁹⁸ Οπ., παρ., σ.σ. 243-244.

υπήρχε ακόμη ένα μεγάλο ποσοστό αγράμματου πληθυσμού, μια άνιση γεωγραφική κατανομή και μια μη ευνοϊκή κατανομή μορφωμένων ανθρώπων και επαγγελματιών.⁹⁹

Η κατάσταση της εκπαίδευσης και της επιστήμης στη σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία προς το τέλος της ύπαρξής της ήταν αποτέλεσμα αντικειμενικών κοινωνικό-πολιτικών, οικονομικών, βιομηχανικών και άλλων περιστάσεων κατά τη δεκαετία του 1990.

Κεφάλαιο 3: Η περίπτωση του Μαυροβουνίου

3.1. Δήμοι του Μαυροβουνίου

Η χώρα υποδιαιρείται σε 23 διοικητικές περιφέρειες (*Opština*) και 2 αστικούς δήμους, υποδιαιρέσεις του δήμου της Ποντγκόριτσα (Podgorica). Πρωτεύουσες των διοικητικών περιφερειών είναι οι ομώνυμες πόλεις. Οι δήμοι αυτοί είναι 1) Αντριέβιτσα (Andrijevica), 2) Ζάμπλιακ (Žabljak), 3) Κολάσιν (Kolašin), 4) Κότορ (Kotor), 5) Μόικοβατς (Mojkovac), 6) Μπαρ (Bar), 7) Μπεράνε (Berane), 8) Μπιέλο Πόλιε (Bijelo Polje), 9) Μπούντβα (Budva), 10) Νίκσιτς (Nikšić), 11) Ντανίλοβγκραντ (Danilovgrad), 12) Ούλτσιν (Ulcinj), 13) Πλαβ (Plav), 14) Πλιέβλια (Plevlja), 15) Πλούζινε (Plužine), 16) Ποντγκόριτσα (Podgorica) Γκολούμποβτσι –(Golubovci), Τούζι-(Tuzi) 17) Ρόζαγιε (Rožaje), 18) Σάβνικ (Šavnik), 19) Κετίγνη (Cetinje), 20) Τιβάτ (Tivat), 21) Χέρτσεγκ Νόβι (Herceg Novi) 22) Γκούσινιε (Gusinje) 23) Πέτνγιτσα (Petnjica)

Το Μαυροβούνιο, βόρεια συνορεύει με Κροατία και Βοσνία Εργεγοβίνη, ανατολικά με Σερβία και Κόσοβο, νότια με Αλβανία και δυτικά βρέχεται από την Αδριατική.

⁹⁹ Μόρφωση του πληθυσμού, *Γιουγκοσλαβική αναθεώρηση*, τ.2 1986, σ.σ. 57-64.(*Obrazovanje stanovništva, Jugoslavenski pregled*, vol 2. 1986)

3.2. Ιστορικό Πλαίσιο

Το Μαυροβούνιο ήταν μέχρι το 1910 ανεξάρτητο *πριγκιπάτο*. Στην περίοδο 1910 - 1918 μετετράπη σε βασίλειο, ώσπου ενσωματώθηκε στο Βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας. Στη Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας από το 1945 έως το 1992, το Μαυροβούνιο λειτουργούσε ως σοσιαλιστική συνιστώσα. Μετά τις ανεξαρτητοποιήσεις των υπόλοιπων σοσιαλιστικών δημοκρατιών (Σλοβενία, Κροατία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη και ΠΓΔΜ) αποτέλεσε μέλος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας με τη Σερβία.

Στις 4 Φεβρουαρίου του 2003 η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, έπειτα από συμφωνία μετασηματίστηκε σε *Ομοσπονδία Σερβίας και Μαυροβουνίου*. Η Ομοσπονδία αυτή διαλύθηκε τον Ιούνιο του 2006 με την ανεξαρτητοποίηση του Μαυροβουνίου ύστερα από δημοψήφισμα, ενώ νομικά διάδοχο κράτος της Ένωσης Σερβίας και Μαυροβουνίου είναι η Σερβία.

Στα Παραρτήματα γίνεται μια προσπάθεια περιγραφής των βαθμίδων εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο, μέσα από την παρουσίαση στατιστικών στοιχείων για τις περιόδους 1945 έως 1990.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Παραρτήματα I, II, III, IV, σελ. 238-323.

3.3. Θεωρητικά Μοντέλα Εκπαίδευσης των Μειονοτήτων

Η εκπαιδευτική πολιτική των μειονοτήτων συμπεριέλαβε ορισμένα θεωρητικά εκπαιδευτικά μοντέλα, τα οποία συνέβαλαν σημαντικά στην ενίσχυση και την άμεση ενσωμάτωση των μαθητών στο νέο σχολικό και κοινωνικό τους κύκλο. Με βάση το **πολυπολιτισμικό μοντέλο** που τηρήθηκε στα σχολεία της Γιουγκοσλαβίας, προωθούνται προγράμματα που στοχεύουν στην καλλιέργεια του σεβασμού και της ανοχής των ατόμων με διαφορετική εθνική και πολιτισμική προέλευση. Η κοινωνία έκανε ένα βήμα μπροστά, αφού βασικό κριτήριο για τα κοινωνικά φαινόμενα, πλέον δεν αποτελούσε μόνο το κυρίαρχο πολιτισμικό μοντέλο, αλλά και οι μειονοτικοί πολιτισμοί ο καθένας χωριστά και όλοι μαζί ως σύνολο.¹⁰¹

Το **διαπολιτισμικό μοντέλο** αποτελεί μετεξέλιξη του πολυπολιτισμικού μοντέλου. Το μοντέλο αυτό προωθεί την εισαγωγή ενός συστήματος σκέψης, το οποίο αποδέχεται ότι οι τρόποι ζωής και οι αξίες των ανθρώπων είναι διαφορετικές. Λειτουργεί με τρόπο που επιτρέπει την ισότητα των ευκαιριών για όλους. Στόχος είναι η αύξηση της συμβατότητας ανάμεσα στους μειονοτικούς (αλλοδαποί μαθητές) και τον κυρίαρχο πληθυσμό (γηγενείς). Το μοντέλο αυτό συμβάλλει άμεσα στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων και την υπέρβαση πολιτισμικών ανισοτήτων.¹⁰²

Η εκπαιδευτική πολιτική της Γιουγκοσλαβίας εφάρμοσε το **μοντέλο της ενσωμάτωσης**, σύμφωνα με το οποίο η μεταναστευτική ομάδα ασκεί επίδραση στην κυρίαρχη ομάδα και ταυτόχρονα γίνεται αποδεκτή η υπάρχουσα παράδοσή της. Το φαινόμενο αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι εξακολουθεί να υπάρχει στην εκπαίδευση η μητρική γλώσσα των αλβανόφωνων μαθητών, όπως επίσης και η εκμάθηση περαιτέρω πολιτισμικών στοιχείων της χώρας τους. Η μειονότητα αποτελεί μέρος μιας νέας εθνικής ταυτότητας, ενώ η κυρίαρχη ομάδα μαθαίνει να αποδέχεται το διαφορετικό, επικοινωνεί με διαφορετικούς πολιτισμικούς και ιστορικούς παράγοντες και τελικά τους αποδέχεται. Μέσα από το μοντέλο αυτό παύει πλέον να υπάρχει ο ρατσισμός προς το «ξένο» και καλλιεργούνται ήθη.¹⁰³

¹⁰¹ Δημητρίου Δ. Π., *Από τη μειονοτική εκπαίδευση στη Διαπολιτισμική: Διαδικασίες ένταξης ή περιθωριοποίησης*. Πτυχιακή μελέτη, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2003, σ.σ. 29-31.

¹⁰² Οπ., παρ., σ.σ. 32-39.

¹⁰³ Οπ., παρ., σ.σ. 34-36.

ΜΕΡΟΣ Β΄ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία της έρευνας

4.1. Σχεδιασμός και διεξαγωγή της έρευνας

Η Αρχειακή Έρευνα (Archival Research) που πραγματοποιήσαμε είναι η κατεξοχήν ιστορική έρευνα που αποσκοπεί στην εξέταση, ταξινόμηση και ανάλυση ιστορικών πηγών πάσης φύσεως (αρχειακό υλικό, σχετική βιβλιογραφία, στατιστικά στοιχεία από ινστιτούτα, μαρτυρίες, στοιχεία από Δήμους και σχολεία πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και πανεπιστημίων), που είναι οργανωμένες από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς ή και από ιδιώτες με τη μορφή αρχείων. Η ιστορική έρευνα σήμερα στρέφεται όλο και περισσότερο προς το αρχειακό υλικό που αποτελεί πολύτιμη πηγή πάνω στην οποία βασίζεται σε μεγάλο ποσοστό η σύγχρονη μεθοδολογία.¹⁰⁴ Το πέρασμα από την αφηγηματική ιστορία στην εξέταση των φαινομένων και των μεταλλαγών τους, καθώς και της εξέλιξής τους μέσα στο χρόνο, έφερε μια διαφοροποίηση στην εκμετάλλευση της πρώτης ύλης που δίνει την πληροφορία.¹⁰⁵ Ενώ παλαιότερα συγκινούσε το μοναδικό, το ξεχωριστό έγγραφο που φώτιζε ένα συγκεκριμένο μοναδικό γεγονός και ακόμα και η ταξινόμηση των αρχείων γινόταν με ανάλογα κριτήρια, από κάποια στιγμή και μετά τα κριτήρια αυτά άλλαξαν.¹⁰⁶

Έτσι, ο σύγχρονος μελετητής δεν προσφεύγει πια στο αρχειακό υλικό μόνο για να ανασύρει την πληροφορία, αλλά επιδιώκει να βγάλει μέσα από ένα οργανικά συναρμολογημένο σύνολο, όπως είναι η αρχειακή μονάδα, όχι το τυχαίο περιστατικό, αλλά τις προϋποθέσεις και τις συνθήκες που προκάλεσαν την εμφάνιση και την εξέλιξή του. Ο ερευνητής θα πρέπει να εξετάζει όλο το υλικό για να έχει ίδια άποψη του περιεχομένου του. Με τον τρόπο αυτό θα εξοικειώνεται όλο και περισσότερο με

¹⁰⁴ Ο.π., παρ.1, σ.49.

¹⁰⁵ Ο.π., παρ.6, σ.54.

¹⁰⁶ Ο.π. παρ. σ.55.

τη φύση του υλικού και θα είναι σε θέση να ταυτίζει ευκολότερα τα μεμονωμένα τεκμήρια και να αποκαθιστά τον αρχικό τους συσχετισμό με τα υπόλοιπα.¹⁰⁷

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν η περαιτέρω ενασχόλησή του ερευνητή με την εκμάθηση της σερβοκροατικής γλώσσας. Αφού ολοκληρώθηκε το στάδιο αυτό, ζητήθηκε άδεια από το Υπουργείο Παιδείας του Μαυροβουνίου. Όταν αυτή χορηγήθηκε, μετά από ιδιαίτερα χρονοβόρες διαδικασίες, υπήρχε πλέον η δυνατότητα πρόσβασης από μέρος μας στο αρχείο του Υπουργείου, στο ιστορικό αρχείο του κράτους, αλλά και στα αρχεία των μειονοτικών σχολείων τους που αποδείχτηκαν ιδιαίτερα σημαντικά.

Σε πρώτη φάση ξεκίνησε μια προκαταρκτική έρευνα προκειμένου να διαπιστωθεί η ύπαρξη, η ποσότητα και το είδος του σχετικού με την έρευνα αρχειακού υλικού. Αποφασίσαμε να ξεκινήσουμε μια σειρά ταξιδιών προκειμένου να πραγματοποιηθεί επιτόπια έρευνα. Έγινε επίσκεψη στο αρχείο του Υπουργείου Παιδείας καθώς και επιτόπιες επισκέψεις στην πόλη Cetinje, όπου εδρεύει το Ιστορικό Αρχείο του κράτους, αλλά και σε όλες τις πόλεις και τα χωριά, όπου υπήρχαν μειονοτικές σχολικές μονάδες. Στην επόμενη φάση άρχισε η καταγραφή και παράλληλα η επιλογή του υλικού που παρουσίαζε ερευνητικό ενδιαφέρον. Σε όλη τη διαδικασία στο Ιστορικό Αρχείο του κράτους στο Cetinje συνοδευόμασταν από τον αλβανόφωνο καθηγητή της Διεύθυνσης Ξένων Γλωσσών του Υπουργείου Παιδείας του Μαυροβουνίου κ. Luije Berisha, του οποίου η βοήθεια υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική. Κατά τις πολυήμερες επισκέψεις μας στα μειονοτικά σχολεία της χώρας, πολύτιμος αρωγός στάθηκε στην έρευνά μας ο ομότιμος καθηγητής της Παιδαγωγικής του πανεπιστημίου της Πρίστινας κ. Paloke Berisha, του οποίου η συμβολή στάθηκε καθοριστική στην αντιμετώπιση όχι τόσο της άρνησης, όσο της καχυποψίας που αντιμετωπίζαμε από τους διευθυντές των μειονοτικών σχολείων, των τοπικών αιρετών αρχόντων, αλλά και των θεσμών της δημόσιας διοίκησης. Το υλικό που επιλέχθηκε, φωτοτυπήθηκε και μεταφέρθηκε στην Ελλάδα για μετάφραση, επιπλέον μελέτη, ανάλυση και επεξεργασία. Ειδικότερα σε σχέση με το ογκώδες αρχειακό υλικό του Υπουργείου Παιδείας αλλά και του Ιστορικού Αρχείου του κράτους που εντοπίσαμε, (καθώς στους οδηγούς υπήρχε μόνο μια σύντομη περιγραφή των αρχειακών μονάδων), επιλέχθηκαν, καταγράφηκαν και φωτοτυπήθηκαν τα κομμάτια εκείνα των φακέλων, το περιεχόμενο των οποίων ενδιέφερε άμεσα την έρευνά μας.

¹⁰⁷Μπάγιας Α., *Εγχειρίδιο Αρχειονομίας, Η επεξεργασία ενός ιστορικού αρχείου*, Αθήνα, Κριτική, 1999, σ.σ. 23-26.

Η πρόσβασή μας στο αρχειακό υλικό και η εξασφάλιση της κατοχής του για την έρευνά μας δεν ήταν πάντοτε μια απλή και εύκολη υπόθεση. Επιπλέον, τα τεκμήρια, που καταλήξαμε να έχουμε στη διάθεσή μας, αξιολογήθηκαν επαρκώς ως προς την αποδεικτική τους ισχύ. Σε όλη αυτήν την προσπάθεια βέβαια ο έγκαιρος καθορισμός του θεωρητικού πλαισίου της έρευνας αλλά και η σαφώς προσδιορισμένη μέθοδος επεξεργασίας και ανάλυσης των δεδομένων υπήρξαν καταλυτικοί παράγοντες ολοκλήρωσης της εν λόγω μελέτης.

4.2. Το υλικό της έρευνας και η επεξεργασία του

Η μέθοδος, με βάση την οποία επεξεργαστήκαμε την ιστορική έρευνα και η οποία έχει και τη μεγαλύτερη σημασία για αυτή, είναι η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου με τον προσδιορισμό θεματικών κατηγοριών, με βάση τις οποίες οργανώνονται τα κεφάλαια του ερευνητικού μέρους. Σε αντίθεση με την απλή ανάγνωση του κειμένου των Εκθέσεων Αξιολόγησης, η ανάλυση περιεχομένου επιτρέπει τη συστηματική του διερεύνηση. Όπως επισημαίνουν και οι Selltiz, Wrightsman, Cook,¹⁰⁸ αυτό συνεπάγεται α) ότι το κείμενο εξετάζεται στην ολότητά του και όχι επιλεκτικά, β) ότι οι κατηγορίες που χρησιμοποιούνται για την ταξινόμηση των δεδομένων ορίζονται με σαφήνεια, έτσι ώστε να είναι δυνατή η επανάληψη και ο έλεγχος της διαδικασίας από άλλους ερευνητές (Κυριαζή, Ν., 2004).¹⁰⁹

Ως τεκμήρια για την παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν αρχειακές μονάδες των σχολείων, κατάλογοι μαθητών, σχολικά προγράμματα, αρχεία του Υπουργείου Παιδείας και της Επιθεώρησης των σχολικών μονάδων (σχετικά με τα σχολεία των μειονοτήτων), αλλά και το αντίστοιχο αρχειακό υλικό του Ιστορικού Αρχείου του κράτους του Μαυροβουνίου.

Καθοριστικό παράγοντα στον τρόπο κατάταξης και παρουσίασης των ιστορικών δεδομένων έπαιξε η ιδιαιτερότητα του υλικού. Μια συγκριτική παράθεση των προβλημάτων που οφείλονται στα συστατικά μέρη του κάθε αρχείου ξεχωριστά ήταν αναγκαία για την κατανόηση του συνόλου.

¹⁰⁸ Selltiz C., Wrightsman L., Cook S., *Metodos de investigation en las relaciones sociales*, A. Madrid, rialp, 1985, p.p. 13-21.

¹⁰⁹ Κυριαζής Ν., *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999, σ.σ. 34-46.

Οι διαφορές που εντοπίστηκαν αφορούν τόσο την εκάστοτε χρονική περίοδο όσο και τη μορφή και το είδος των ιστορικών τεκμηρίων που περιλαμβάνουν και αποτελούν υλικό προς έρευνα.¹¹⁰

Το συγκεκριμένο πλαίσιο - ερμηνεία εξετάστηκε μεθοδολογικά σε δύο πεδία ανάλυσης, αυτό της μακροκοινωνικής ανάλυσης (του εξω-εκπαιδευτικού γίνεσθαι), η οποία προϋπέθετε την καταγραφή και την ερμηνεία των οικονομικών και πολιτικών συγκυριών και την ανάλυση του εσωτερικού πεδίου του υπό έρευνα εκπαιδευτικού συστήματος.

Η συνθετότητα του ερευνητικού θέματος επέβαλε τη διεπιστημονική προσέγγιση σε όλα τα στάδια της παρούσας έρευνας, καθώς επιχειρήθηκε η σύνδεση της ιστορίας των ιδεών με στοιχεία κοινωνικής ιστορίας, που χρησιμοποιήθηκαν συμπληρωματικά, προκειμένου να πραγματοποιηθεί περεταίρω εμβάθυνση στο θέμα λόγω της πολυπλοκότητάς του. Η προσέγγιση του θέματος έγινε με τα εργαλεία της μικροιστορικής ανάλυσης, όσον αφορά την εκπαιδευτική πολιτική του Μαυροβουνίου, με πεδίο αναφοράς την ευρύτερη εθνική εκπαιδευτική πολιτική της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Τέλος, συσχετίστηκε ο ποιοτικός χαρακτήρας των αποτελεσμάτων της έρευνας με ποσοτικά στοιχεία και τεχνικές επεξεργασίας δεδομένων, έτσι όπως αναλύθηκαν στα σχετικά αρχεία.¹¹¹

Τα αρχειακά, σχολικά, κυβερνητικά έγγραφα στην πρωτότυπη τους μορφή βρίσκονται στο **Παράρτημα** της παρούσας έρευνας. Οι **Πίνακες** του Θεωρητικού μέρους είναι αριθμημένοι με τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου (Πίνακας Α, Β, Γ, κ.λπ.) ενώ οι Πίνακες του Ερευνητικού μέρους είναι αριθμημένοι με αριθμούς (1,2,3, κ.λπ.).

4.3. Εθνογραφικές τεχνικές

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, πρώτο μέλημά μας αποτέλεσε ο εντοπισμός των επιμέρους θεματικών κατηγοριών που προκύπτουν από τα δεδομένα μας. Στόχος είναι η επικέντρωση στο **προφανές περιεχόμενο** (manifest content),¹¹² στα νοήματα δηλαδή που εκφράζονται άμεσα από τις στάσεις ή τις απόψεις που περιλαμβάνονται στο κείμενο. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν παραπάνω αποτελούν και τη βάση

¹¹⁰ Τάχου-Ηλιάδου Σ. *Η Εκπαίδευση στη Δυτική και Βόρεια Μακεδονία (1840-1914)*, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2001, σ.14.

¹¹¹ Τάχου-Ηλιάδου Σ. *Η Εκπαιδευτική Πολιτική του Ελληνικού Κράτους στη Μακεδονία στο πλαίσιο του Μακεδονικού Ζητήματος-Το παράδειγμα της Δυτικής Μακεδονίας*. Gutenberg, Αθήνα, 2006, σ.27-30.

¹¹² Οπ.παρ., σ. 62.

για την κωδικοποίηση των δεδομένων και την κατάταξη του υλικού σε κατηγορίες. Η τελική ανάλυση αφορά την επεξεργασία των υπομνημάτων της έρευνας. Συνεπώς, η ανάλυση του υλικού έχει ως αφετηρία την επεξεργασία του.¹¹³

Ανάλυση υλικού

Μετά το πέρας της κωδικοποίησης κρίνεται απαραίτητο να ανακαλυφθεί το **λανθάνον περιεχόμενο**.¹¹⁴ Στο ερμηνευτικό πλέον στάδιο γίνεται, όπως θα πει ο Holsti,¹¹⁵ «ανάγνωση πίσω από τις γραμμές». Η ιστορική-ερμηνευτική μέθοδος κρίνεται¹¹⁶ ως η «κατάλληλη μέθοδος ανάγνωσης και κατανόησης των ιστορικών τεκμηρίων».¹¹⁷ Η μέθοδος στηρίζεται στην παραδοχή ότι υπάρχει μόνο η δυνατότητα ερμηνείας του τρόπου με τον οποίο τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες κατανοούν τα πράγματα. Βασικό στοιχείο της μεθόδου είναι η ιστορικότητα των φαινομένων. Μέσα από το τριμερές σχήμα «κατάσταση, κατανόηση, ερμηνεία», τις επαναλήψεις του ερμηνευτικού κύκλου και τη διαλεκτική σχέση «μέρους» και «όλου», στοχεύω στον εντοπισμό ενός βαθύτερου νοήματος των κειμένων, συσχετίζοντας ή αντιπαραθέτοντάς το με το πνεύμα της εποχής.

Η θεματική ανομοιογένεια του αρχαιικού υλικού, η οποία οφείλεται σε έντονες διαφορές -πολιτισμικές, κοινωνικές, οικονομικές- από τη μια περιοχή στην άλλη, επιβάλλει για λόγους μεθοδολογίας την κατάτμηση της διερεύνησης του υλικού κατά περιοχή. Αυτή όμως η κατανομή του υλικού δεν αποκλείει σε καμιά περίπτωση τη συγκριτική προσέγγιση των επιμέρους αρχείων, με στόχο τη διαμόρφωση μιας πιο ξεκάθαρης εικόνας για τη μειονοτική εκπαίδευση που ενδιαφέρει την παρούσα έρευνα.¹¹⁸

¹¹³ Ο.π.,παρ., σ. 111-116.

¹¹⁴ Cohen L., & Manion L., *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 1997, σ.57.

¹¹⁵ Holsti, O., *Content analysis for the social sciences and humanities*, London, Adisson – Wesley, 1969, p.p 12.

¹¹⁶ Η μέθοδος αυτή δεν προϋποθέτει την επιλογή αντιπροσωπευτικού τυχαίου δείγματος με τη στενή στατιστική του έννοια. Αυτό που είναι απαραίτητο είναι η επιλογή χαρακτηριστικών περιπτώσεων του υπό μελέτη θέματος. Με την ιστορική-ερμηνευτική μέθοδο λαμβάνονται υπόψη τεχνικές και οδηγίες, με βάση τις οποίες ο ερευνητής κάνει χρήση των αρχικών πηγών και άλλων στοιχείων της έρευνας και στη συνέχεια συγγράφει και συνθέτει το περιεχόμενό του.

¹¹⁷ Μπουζάκης Σ., *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα*, Τομ. 2, Αθήνα, Gutenberg, 2002, σ.σ. 45-59.

¹¹⁸ Τάχου-Ηλιάδου Σ. ό.π. Ηροδοτος, Θεσσαλονίκη, 2001, σ.17.

Με τη συγκριτική μέθοδο¹¹⁹ ανίχνευσα τα όμοια στοιχεία των διαφορετικών δομικών κατηγοριών, τα οποία με τη σειρά τους κωδικοποιούνται με βάση τις θεματικές λειτουργικές κατηγορίες. Οι θεματικές κατηγορίες αποτέλεσαν και τα κεφάλαια συγγραφής της έρευνας. Ουσιαστικά οδηγούμαι στην *αναλυτική επαγωγή*,¹²⁰ μέσω της οποίας καταλήγω στην εξαγωγή των συμπερασμάτων της έρευνας με βάση τις θεματικές κατηγορίες των δεδομένων.¹²¹

Η διαρκής συγκριτική ανάλυση που από το επίπεδο της περιγραφής καταλήγει σε θεωρητικές αφαιρέσεις γίνεται τακτικά στα αναλυτικά παραρτήματα της έρευνας.

4.4. Ιστορική τεκμηρίωση: κριτική και ερμηνευτική

Εφόσον η ανάλυση του υλικού ξεκινά ήδη από την επεξεργασία του, η κριτική και ερμηνευτική λειτουργία της ιστορικής τεκμηρίωσης εφαρμόζεται από την τακτική κωδικοποίηση των τεκμηρίων και τη συγγραφή των αναλυτικών υπομνημάτων μέχρι το τέλος της έρευνας. Για την ιστορική κριτική των τεκμηρίων ακολουθήθηκε σε γενικές γραμμές το διάγραμμα των Langlois & Seignobos,¹²² τροποποιώντας το έτσι ώστε να προσαρμοστεί στη φύση του αρχειακού μας υλικού. Παρακάτω παρατίθενται οι φάσεις της σχετικής διαδικασίας.

¹¹⁹ Η Συγκριτική μέθοδος κάνει την εμφάνισή της στο προσκήνιο της διδασκαλίας, όταν δύο ή περισσότερα στοιχεία και παρατηρήσεις μπορούν να συγκριθούν για να εντοπιστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές που ενδέχεται να παρουσιάζουν. Η μέθοδος αυτή έχει περισσότερο βοηθητικό χαρακτήρα και στην πράξη εφαρμόζεται σε συνδυασμό με άλλες μεθόδους. Στην περάτωσή της μπορούν να αξιοποιηθούν τόσο η παραγωγική, όσο και η επαγωγική κατά αντιστοιχία προσέγγισης.

Βλ. σχετικά: Zevin, J., *Social Studies for the Twenty- First Century: Methods and Materials for teaching in Middle and Secondary Schools*, London, Lawrence Erlbaum, 2000, p.p.49.

¹²⁰ Πετρουλάκης, Ν.Β., *Προγράμματα, Εκπαιδευτικοί στόχοι, Μεθοδολογία*, Αθήνα, Γρηγόρη, 1992, σ.σ. 76-85

¹²¹ Πηγιάκης, Π., *Εθνογραφία, η μελέτη της ανθρώπινης διάστασης στην κοινωνική και παιδαγωγική έρευνα*, Αθήνα, Γρηγόρη, 2004, σ.σ. 121-134.

¹²² Η θετικιστική μέθοδος των Langlois & Seignobos, αναλύεται και ερμηνεύεται από τον Robert Marichal στο: *Η Ιστορία και οι μέθοδοι της*, Παρίσι, 1961 για την ελληνική γλώσσα Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1980, τόμος Δ΄, σ. 73-248. Το διάγραμμα έχει ως εξής: εξωτερική κριτική, δηλαδή κριτική αναστήλωση (αποκατάσταση του κειμένου), τεκμηρίωση της *προέλευσης* του κειμένου (χρόνος, τόπος, συγγραφέας), *κριτική ταξινόμηση των πηγών*. Εσωτερική κριτική, δηλαδή ερμηνεία (γλώσσα, συμβατική ορολογία κ.λπ.), κριτική της ακρίβειας και της αξιοπιστίας του κειμένου και *προσδιορισμός των ιδιαίτερων φαινομένων και γεγονότων* που το αφορούν.

4.4α Ανάγνωση των χειρογράφων

Ενώ στα τυπωμένα και τα δακτυλογραφημένα κείμενα των εγγράφων δεν παρουσιάστηκαν δυσκολίες, ιδιαίτερα δύσκολη στάθηκε η ανάγνωση των χειρόγραφων κειμένων των αρχαικών μονάδων, καθώς στην πλειοψηφία τους περιέχουν μια μορφή πλάγιας επισευρμένης γραφής, κατά κανόνα δυσκολοδιάβαστης ακόμη και για τους Γιουγκοσλάβους ερευνητές. Κατά την αποκατάσταση των χειρόγραφων κειμένων, μεγάλη υπήρξε η συμβολή των αρχών της διπλωματικής¹²³. Πολλές φορές ένα ασαφές σημείο του χειρόγραφου κειμένου εντάσσεται σε ένα λεκτικό σχήμα που αποτελεί πάγια έκφραση ή τυπική συνήθεια της συγκεκριμένης δημόσιας αρχής. Η σύγκριση του σχήματος αυτού με τα ομόλογα του που συναντώνται στα δακτυλογραφημένα κείμενα οδηγεί με μεγάλη βεβαιότητα στην αποκατάσταση του συγκεκριμένου σημείου του κειμένου.

4.4β Τεκμηρίωση της προέλευσης του κειμένου

Σχετικά με τον προσδιορισμό της πατρότητας του κειμένου που μελετήσαμε, πρώτον στα άρθρα της Σχολικής Επιθεώρησης η ταυτότητα του συγγραφέα δηλώνεται με το όνομα του, που αναγράφεται ολογράφως ή μόνο τα αρχικά του, οπότε έγινε η ταυτοποίηση του συγγραφέα κατά την αντιπαραβολή με τον κατάλογο των συνεργατών της εκάστοτε έκδοσης του εγγράφου. Δεύτερον στην επίσημη διοικητική αλληλογραφία συντάκτες των κειμένων θεωρούνται εξ' αρχής αυτοί που υπογράφουν ως τέτοιοι.

4.4γ Ερμηνεία του κειμένου των τεκμηρίων

¹²³ Της έλλογης δηλαδή γνώσης των τυπικών κανόνων που εφαρμόζονται στις γραπτές πράξεις και στα παρόμοια έγγραφα. Tessier, G., *Η Ιστορία και οι μέθοδοι της*, Τόμος Β' Τεύχος 2, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., σ. 264.

Εμπόδια στην ορθή ερμηνεία των κειμένων στάθηκαν: α) η χρονική απόσταση της σύγχρονης σερβοκροατικής γλώσσας από τη γλώσσα των κειμένων, β) η καθιέρωση σήμερα νέας σημασίας ή νέων αποχρώσεων σε πολλές από τις λέξεις των κειμένων και αντίστροφα και γ) η χρήση σήμερα διαφορετικών λέξεων στα ίδια σημασιολογικά περιβάλλοντα με αυτά των κειμένων. Επιπλέον συναντήθηκαν λέξεις που τα σύγχρονα λεξικά αγνοούν. Τα εμπόδια ξεπεράστηκαν σε έναν μεγάλο βαθμό με τη μεθοδική εφαρμογή της ερμηνευτικής κριτικής λέξεων, οι οποίες, σύμφωνα με τον Tessier (1980)¹²⁴ προσδιορίζουν βασικές παιδαγωγικές και πολιτικές έννοιες και εκπαιδευτικούς θεσμούς που συναντώνται στα κείμενα.

Από τα πρώτα στάδια της εφαρμογής της συγκεκριμένης κριτικής μεθόδου προέκυψαν προβλήματα. Σε αφηγηματικού χαρακτήρα κείμενα η μέθοδος αυτή είναι εφαρμόσιμη με μεγάλη αποτελεσματικότητα, π.χ. στις εισηγήσεις των περιφερειακών και επαρχιακών σχολικών επιθεωρητών για την κατάσταση των σχολείων στα χωριά των μειονοτήτων του Μαυροβουνίου. Τα τεκμήρια όμως της μελέτης αυτής κατά ένα μεγάλο μέρος είναι εγκύκλιοι, νόμοι, πρωτόκολλα, αιτήσεις κ.λπ. και όχι αφηγηματικού χαρακτήρα κείμενα.

Οι μεθοδολογικές κατευθύνσεις αφορούν στις διάφορες πλευρές της επεξεργασίας στην οποία πρέπει να υποβληθεί το ίδιο το κείμενο. Οι δεύτερες αφορούν στον τρόπο με τον οποίο πρέπει ο ερευνητής να τοποθετείται απέναντι στο κείμενο και στην ψυχολογική στάση που πρέπει να τηρεί, προκειμένου να προβεί σε μια θετική και αποτελεσματική εκμετάλλευση της ιστορικής τεκμηρίωσης. Πρέπει να σημειωθεί η συγγένεια που παρουσιάζουν οι μεθοδολογικές αυτές αρχές με τις επιστημονικές αρχές της εθνογραφίας. Τέλος, στη σταθερή προσπάθεια του συγγραφέα της παρούσας εργασίας να δει την εκπαίδευση ως ένα παιδαγωγικό και κοινωνικό ταυτόχρονα μηχανισμό, η θεωρία της Παιδαγωγικής και της Ιστορίας της Παιδαγωγικής, των Πολιτικών Επιστημών, όπως και οι οπτικές των κοινωνιολόγων της εκπαίδευσης ήταν αναπόσπαστο στοιχείο της ιστορικής τεκμηρίωσης.

¹²⁴ Ο.π., παρ., σ. 191-193

Κεφάλαιο 5: Εκπαιδευτικά προβλήματα των αλβανόφωνων μειονοτήτων στο Μαυροβούνιο τις δεκαετίες 1950-1960

5.1. Η κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα των δεκαετιών '50-'60

Πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στις περιοχές του Μαυροβουνίου υπήρχε εθνική μειονότητα αλβανόφωνων. Αλβανόφωνα σχολεία για τις μειονότητες δεν υπήρχαν, αφού λειτουργούσαν 13 τετραθέσια, αλβανόφωνα, δημοτικά σχολεία στη σερβοκροατική γλώσσα. Από αυτά 5 στεγάζονταν σε δημόσια και 8 σε ιδιωτικά κτίρια.

Προς το τέλος του 1958,¹²⁵ η ειδική ομάδα της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος για θέματα εκπαίδευσης μελέτησε τις δράσεις και τα διδακτικά πρόγραμμα των σχολείων στις περιοχές με αλβανική μειονότητα. Μέσα σε μια περίοδο 12 ημερών συναντήθηκε με διάφορα πολιτικά όργανα της Κομμουνιστικής Οργάνωσης, της Σοσιαλιστικής Ενότητας της Γιουγκοσλαβίας και τοπικούς φορείς της περιοχής, πραγματοποίησε ευρύτερες συναντήσεις με τις γραμματείες δημοτικών επιτροπών της Κομμουνιστικής Ένωσης, συζήτησε με τους αρμόδιους εθνικών επιτροπών, ιδιαίτερα με αυτούς που εργάζονταν στην εκπαίδευση κ.τ.λ.¹²⁶ Από την έκθεση που ετοίμασε αυτή η ομάδα, από τις απόψεις και από τις προτάσεις στη συνάντηση της *Γραμματείας Πολιτικής Οργάνωσης* και της *Κεντρικής Επιτροπής*,¹²⁷ διατυπώθηκαν ορισμένα βασικά προβλήματα και έγιναν προτάσεις για να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα όσον αφορά τα εκπαιδευτικά προβλήματα των μειονοτήτων (Παράρτημα Ι.α.). Τη χρονιά που συντάχθηκε η έκθεση της Κεντρικής Επιτροπής (τέλος του 1958) υπήρχαν 35 δημοτικά σχολεία στα οποία φοιτούσαν 3.500 παιδιά αλβανικής καταγωγής.

¹²⁵ Σάβιτσεβιτς, Μπ., *Περίληψη της ανάπτυξης της εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο 1933-1963* (Savićević, B., Pregled razvoja prosvjete u Crnoj Gori 1833-1963). Εκθέσεις του περιοδικού του Ινστιτούτου για την πρόοδο του σχολικού συστήματος της ΟΔ Μαυροβουνίου. Έτος IV, Τεύχος 2, Τίτογκραντ, 1964, σσ. 124-126 (Republički zavod za unapredjivanje školstva Titograd: Obrazovanje i vaspitanje djece i omladine albanske narodnosti u SR Crnoj Gori. Titograd, 1977)

¹²⁶ Όπ., παρ., σ.σ. 136-139.

¹²⁷ *Το Δημοκρατικό ινστιτούτο για την πρόοδο του σχολικού συστήματος του Τίτογκραντ: Εκπαίδευση και παιδαγωγία των παιδιών και της νεολαίας της αλβανικής εθνικότητας στην Ο.Δ. Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1977, σσ. 87-93. (Republički zavod za unapredjivanje školstva i Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd: Informacija o vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1971.)

Το γενικό συμπέρασμα της Κεντρικής Επιτροπής ήταν πως η πολιτική κατάσταση των μειονοτήτων ήταν αρκετά καλή και η συμμετοχή των Αλβανών στην κοινωνική ζωή ήταν ικανοποιητική και πιο ενεργητική από τα προηγούμενα χρόνια.¹²⁸ Σύμφωνα με την Επιτροπή, αυτό ήταν αποτέλεσμα μιας σωστής εκπαιδευτικής πολιτικής εκ μέρους της Πολιτείας, της γενικής και οικονομικής προόδου της χώρας μετά τον Πόλεμο και της εφαρμογής/υλοποίησης των προγραμμάτων ανάπτυξης στην εκπαίδευση στις μειονοτικές περιοχές, αφού μέχρι το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δεν υπήρχαν καθόλου σχολεία των μειονοτήτων.

Οι πραγματογνώμονες στην έκθεση υποστήριξαν ότι η περιοχή των αλβανόφωνων μειονοτήτων είχε κάποια ιδιαίτερα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, που καθιστούσαν την εκπαίδευση των παιδιών και γενικότερα το εκπαιδευτικό έργο δυσκολότερο από ό,τι σε άλλες περιοχές της Ομοσπονδίας. Τέτοια χαρακτηριστικά ήταν η πολιτιστική και μορφωτική καθυστέρηση, διάφορες μορφές εθνολογικού πριμιτιβισμού, η οικονομική υπανάπτυξη της περιοχής, οι θρησκευτικές προκαταλήψεις, η σκεπτική ακαμψία και μερικές φορές η μη υιοθέτηση (υποχρεωτικών) πολιτικών πρακτικών σε ορισμένα ζητήματα.¹²⁹

Το πρώτο θέμα της έκθεσης ήταν η ανάγκη βελτίωσης της πολιτικής δραστηριότητας των οργανώσεων του σοσιαλιστικού κόμματος στις περιοχές με αλβανική μειονότητα. Η πολιτική ηγεσία στους δήμους έπρεπε μόνιμως να παρακολουθεί τα προβλήματα ανάπτυξης τόσο στα πολιτικά, όσο και στα πολιτιστικά ζητήματα και να δώσει έμφαση στην υλοποίηση προγραμμάτων εσωτερικής ανάπτυξης και πολιτικής ερμηνείας φλεγόντων θεμάτων στα πλαίσια των εξωτερικών σχέσεων.¹³⁰ Επίσης, τα δημοτικά συμβούλια θα έπρεπε να είχαν διαμορφώσει ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης του πολιτικού προσωπικού αυτών των περιοχών. Οι νέοι, που τελείωναν ένα οκταετούς φοιτήσεως ή κάποιο άλλο σχολείο, ως κομμουνιστές θα είχαν όλες τις προϋποθέσεις να συνεχίσουν τη μόρφωσή τους.

Η έκθεση συνεχίζει, δηλώνοντας ότι σχετικά με την πολιτικο-κομματική δραστηριότητα έπρεπε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στα εξής ζητήματα: **α)** να αναλύονται με περισσότερη λεπτομέρεια οι πράξεις των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης κατά της Κομμουνιστικής Ενότητας της Γιουγκοσλαβίας, οι μέθοδοι, οι στόχοι και οι συνέπειες για τη χώρα και για το ευρύτερο εργατικό κίνημα από την

¹²⁸ Οπ., παρ., 492, σσ. 145-152

¹²⁹ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ. 168 (Bešić, Z., *Istorija Crne Gore*. Titograd, 1967)

¹³⁰ Οπ., παρ., 495, σσ. 159-162.

πολιτική ηγεσία, **β**) να εξηγούνται άμεσα τα οικονομικά, πολιτικά προβλήματα και μέτρα που όφειλαν να πάρουν τα όργανα πολιτικής ηγεσίας, **γ**) οι οργανώσεις της Κομμουνιστικής Ενότητας και άλλοι πολιτικοί φορείς, όπως και τα συμβούλια του Κομμουνιστικού Κόμματος να κάνουν ανάλυση της πολιτικής κατάστασης και βάσει αυτής να παίρνουν μέτρα και να κατευθύνουν την οργάνωση της πολιτικής και ιδεολογικής δραστηριότητας, **δ**) η νεολαία να δραστηριοποιηθεί περισσότερο και σχετικά με αυτό, το *Κεντρικό Συμβούλιο Εθνικής Νεολαίας* (Centralni savet nacionalne omladine) να πάρει ορισμένα μέτρα προς αυτήν την κατεύθυνση και **ε**) έχοντας υπόψη πως στα πλαίσια της δραστηριότητας του κομμουνιστικού κόμματος, ένας από τους σημαντικότερους στόχους είναι ο εμπλουτισμός στην εσωκομματική ζωή (ο αριθμός των Αλβανών κομμουνιστών ήταν τότε σε συνεχή πτώση, ενώ οι Αλβανίδες σπάνια εγγράφονταν στο κομμουνιστικό κόμμα), να ενισχυθεί η εγγραφή των Αλβανών, ιδιαίτερα της νεολαίας στο κόμμα και να ελαφρυνθούν οι ποινές σε σχέση με την υποστήριξη ορισμένων θρησκευτικών εθίμων. Η *Γραμματεία Πολιτικής Οργάνωσης* (Sekretarijat političke organizacije) οφείλει να πραγματοποιήσει συζητήσεις με τους αρμόδιους των δημοτικών συμβουλίων σε όλα τα αναφερόμενα θέματα, σε όλες τις περιοχές που ζουν οι μειονότητες.

Ένα δεύτερο ζήτημα που απασχολεί το περιεχόμενο της έκθεσης είναι τα λαϊκά συμβούλια και οι υπόλοιπες αρχές στην κοινωνία, οι οποίες έπρεπε να δώσουν μεγαλύτερη προσοχή στη λύση ορισμένων προβλημάτων που ταλάνιζαν τις περιοχές με εθνοτικές μειονότητες. Βασικό πρόβλημα σε αυτές τις περιοχές είναι να επιταχυνθεί η διαδικασία χειραφέτησης και απελευθέρωσης της νεολαίας από τις παλαιές σχέσεις και τους παλαιούς τρόπους ζωής. Γι' αυτό η νεολαία θα πρέπει να μπει εντατικότερα στην οικονομία και στην παραγωγή. Στην πρώτη θέση ήταν η περιοχή του Ούλτσιν με τη μεγαλύτερη αλβανική μειονότητα (περισσότερο από 70% του συνολικού πληθυσμού) και με μεγάλες δυνατότητες για οικονομική και τουριστική ανάπτυξη.

Ένα τρίτο ζήτημα ήταν αυτό της εκπαίδευσης και των προβλημάτων της στις περιοχές με εθνοτικές μειονότητες. Στην έκθεση εντοπίζονται πέντε βασικά προβλήματα:

α. Η πολιτική και οι δυνατότητες υποτροφιών, για να εκπαιδεύονται όσο το δυνατόν περισσότεροι Αλβανοί.

β. Η λήψη άμεσων μέτρων για τη δίγλωσση διδασκαλία ή για τη διδασκαλία μόνο στα αλβανικά (όπου δεν εφαρμόζεται ήδη), ξεκινώντας κιάλας από την επόμενη σχολική χρονιά (δηλαδή το 1960), έχοντας υπόψη πως σε σχέση με τη

δίγλωσση εκπαίδευση στο παρελθόν έγιναν ορισμένα λάθη (Στόι, Ούλτσιν, Μαρτινόβιτσι, Γκούσινγιε). (Štoj, Ulcinj, Martinovići, Gusinje)

γ. Η κατάρτιση του εκπαιδευτικού προσωπικού των αλβανόφωνων σχολείων, ώστε να είναι σε θέση να διδάσκει στα Αλβανικά και στα σερβοκροατικά, (σεμινάρια, προγράμματα κτλ.).

δ. Η μελέτη της γλώσσας που διδάσκεται στα σχολεία – δηλαδή πόσο η ίδια είναι η επίσημη αλβανική γλώσσα ή αποτελεί κάποια διάλεκτο που ομιλείται στο Κόσσοβο.

ε. Η λύση του προβλήματος της διδακτικής ύλης, όπως και λύση του ζητήματος ελέγχου της διδασκαλίας στα Αλβανικά (αυτό περιλαμβανόταν στις υποχρεώσεις της Επιτροπής για τις Εθνικές Μειονότητες στο Συμβούλιο Εκπαίδευσης στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου).

Σχετικά με το ζήτημα της ομαδικής εκπαιδευτικής και πολιτιστικής συνεργασίας, η έκθεση τονίζει ότι έπρεπε να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στα ακόλουθα ζητήματα:

α. Όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς πρέπει να καταλάβουν πως εκτός από την ανάπτυξη της υπάρχουσας πολιτιστικής κατάστασης, πρέπει να δημιουργηθούν οικονομικοί πόροι, ώστε μεγαλύτερα χρηματικά ποσά να βελτιώσουν την πολιτιστική ζωή των πολιτών στις περιοχές των εθνοτικών μειονοτήτων και να τους δραστηριοποιήσουν (κινηματογράφοι, βιβλιοθήκες, ραδιόφωνο, αθλητικά και πολιτιστικά κέντρα),.

β. Να εξασφαλιστεί καλύτερη χρήση των κινηματογράφων (οι κινηματογράφοι στο Βλαντιμίρ (Vladimir) και στο Τούζι (Tuzi) πλέον λειτουργούσαν, ενώ οι κινητοί κινηματογράφοι σπάνια επισκέπτονταν τα χωριά με Αλβανική μειονότητα).

γ. Κάποιες κρατικές οργανώσεις, όπως η Εθνική Τεχνική Οργάνωση (Nacionalna tehnička organizacija) και οι αθλητικοί σύλλογοι να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στη δραστηριοποίηση της νεολαίας και να ανταγωνιστούν τη δουλειά του καθολικού ιερέα, ο οποίος οργανώνει ακριβώς τέτοιες αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες στην περιοχή.

Από την έκθεση της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος για τη βελτίωση των δράσεων στις περιοχές με την αλβανική μειονότητα προκύπτει το γενικό συμπέρασμα ότι υπήρξε για πρώτη φορά μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στο

τέλος της δεκαετίας του 1950, ένα έντονο πολιτικό ενδιαφέρον για τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των αλβανόφωνων περιοχών. Στόχος αφενός ήταν η ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κομματικά πράγματα του Μαυροβουνίου και αφετέρου η εξασφάλιση επιρροής της κομματικής ιδεολογίας μέσω των μορφωμένων κατοίκων της περιοχής, αφού οι μορφωμένοι άνθρωποι μιας υποανάπτυκτης περιοχής χαίρουν μεγαλύτερης εκτίμησης από τον τοπικό πληθυσμό.

Μια από τις βασικές αρχές πολιτικής και δράσης του Κομμουνιστικού Κόμματος Γιουγκοσλαβίας την περίοδο αυτή ήταν η πραγματοποίηση ενός προγράμματος πλήρους εθνικής ισότητας λαού και μειονοτήτων στη χώρα (Παράρτημα Ι.1). Σύμφωνα με το ΚΚ,¹³¹ μετά την επανάσταση το κοινωνικο-πολιτικό σύστημα επιτρέπει στις μειονότητες ισότιμη συμμετοχή σε όλα τα πλαίσια της κοινωνικής ζωής. Οι εθνικές μειονότητες αντιμετωπίζονται ως ισότιμες και έχουν τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τους υπόλοιπους λαούς της γιουγκοσλαβικής ενότητας και ταυτόχρονα κρατούν, και συνεχώς αναπτύσσουν όλες τις πτυχές της εθνικότητας τους, της οποίας οι ιδιαιτερότητες (πολιτιστικές, εθνολογικές, κοινωνικές) αναμειγνύονται και επηρεάζονται με τις ιδιαιτερότητες του τύπου διαμονής. Γι' αυτό οι εθνικές μειονότητες παίζουν σημαντικό ρόλο ως σύνδεσμος ενότητας μεταξύ των διαφόρων εθνικοτήτων. Δεν αποτελούν μόνο ένα συγκεκριμένο και ιδιαίτερο κομμάτι του έθνους, αλλά ταυτόχρονα έχουν ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα στην οποία ζούνε. Αν υπολογίσουμε τη θέση και τα δικαιώματα που κατέχουν, οι μειονότητες στη χώρα αποτελούν αχώριστο κομμάτι της γιουγκοσλαβικής σοσιαλιστικής ενότητας.¹³²

Για τη Γιουγκοσλαβία το ζήτημα των μειονοτήτων εντός και εκτός των συνόρων ήταν απολύτως ίδιο και έτσι η χώρα στην πολιτική της πρακτική πάντα είχε την ίδια τοποθέτηση σε όλα όσα αφορούσαν τις διαφορετικές μειονότητες. Το ΚΚ αναφέρει ότι τα μέλη όλων των εθνικών μειονοτήτων συμμετείχαν όλο και περισσότερο στην αυξανόμενη κοινωνική ανάπτυξη και στη δημιουργία σοσιαλισμού και σοσιαλιστικών σχέσεων.¹³³

Η ταχύτερη ανάπτυξη του κράτους έφερε όμως στην επιφάνεια και καινούρια προβλήματα, ανάγκες και ζητήματα τα οποία θα έπρεπε να λυθούν ανάλογα με τις δυνατότητες της Ομοσπονδίας και υπό αυτές τις συνθήκες, δημιουργήθηκαν και διάφορα προβλήματα στις μειονότητες που είχαν άμεση σχέση με τη δική τους

¹³¹ Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας. (Kommunisticki partija Yougoslavia)

¹³² Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 156-170. (Redžepagić, J., *Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918*. Priština, 1963)

¹³³ Οπ., παρ., σ.σ. 172-179.

οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη. Και αυτό αφορούσε πρώτα από όλα τη μεγαλύτερη από όλες τις υπόλοιπες μειονότητες – την αλβανική.

Σύμφωνα με την έκθεση (Π.Ι.β), Η αλβανική μειονότητα κατοικούσε και ακόμη κατοικεί σε περιοχές με μειωμένη οικονομική ανάπτυξη. Οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες δημιουργούν όπως είναι φυσικό προβλήματα κοινωνικής ζωής, όπως για παράδειγμα το γεγονός πως από αυτόν τον πληθυσμό αργεί να μορφωθεί η εργατική τάξη ή δεν υπάρχουν εξειδικευμένοι επαγγελματίες, οι οποίοι θα έπρεπε να είναι η κινητήρια δύναμη για προοδευτικές τάσεις και υγιείς οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις σε αυτές τις περιοχές. Η πλήρης εθνική ισότητα μεταξύ των λαών μείωνε και τις πιθανότητες σοβινιστικών εκφράσεων. Ξεκινώντας από το γεγονός πως η ισότητα των διαφορετικών μειονοτήτων δεν βασίζεται μονάχα σε νομικές αποφάσεις και συνταγματικές κατοχυρώσεις, αλλά και σε ανθρώπινες και κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις, στη μεταπολεμική περίοδο της Γιουγκοσλαβίας, σύμφωνα με τα διαθέσιμα μέσα και τις δυνατότητες της Ομοσπονδίας, έγιναν σημαντικές προσπάθειες να υπερνικηθεί όσο γρηγορότερα γινόταν η καθυστέρηση στην ανάπτυξη και να δημιουργηθούν καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας για τους ανθρώπους σε αυτές τις περιοχές.¹³⁴

Μέσα σε αυτό το αναπτυξιακό πρόγραμμα των περιοχών με αλβανόφωνες μειονότητες, χτίστηκαν πολλά σχολεία, φτιάχτηκαν αρκετοί δρόμοι, βελτιώθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι συνθήκες ζωής (νερό και υγειονομικά έργα), ενώ πολλοί άνθρωποι έμαθαν να διαβάζουν και να γράφουν (σε πολλές περιπτώσεις η μόρφωση έπρεπε να ξεκινήσει από τη βασική αλφαβήτα). Πολλοί μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και φοιτητές προέρχονταν από αυτές τις περιοχές και όλο και περισσότερα νέα άτομα αλβανικής καταγωγής έπιαναν δουλειές σε εργοστάσια και σε διάφορες οικοδομικές εργασίες.

Οι συνθήκες όμως απαιτούσαν προσπάθειες και προγράμματα για γρηγορότερη ανάπτυξη και για πιο οριστικές αλλαγές στο τρόπο και στις συνθήκες ζωής σε αυτές τις περιοχές. Γι'αυτό, η Επιτροπή¹³⁵ για τις εθνικές μειονότητες σύμφωνα με την έκθεση της είχε ως κύριο στόχο να μελετήσει και να προτείνει ορισμένες λύσεις στο

¹³⁴ Όπ., παρ. 494, σ. 231.

¹³⁵ Σάβιτσεβιτς, Μπ., Περίληψη της ανάπτυξης της εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο 1933-1963. *Εκθέσεις του περιοδικού του Ινστιτούτου για την πρόοδο του σχολικού συστήματος της ΟΔ Μαυροβουνίου*. Έτος IV, Τεύχος 2, Τίτογκραντ, 1964, σσ. 249-259. (Savićević, B., Pregled razvoja prosvjete u Crnoj Gori 1833-1963. Ogledi biltena zavoda za unapređenje školstva SRCG. Godina IV. Broj 2. Titograd, 1964)

Συμβούλιο Εργαζομένων Μαυροβουνίου,¹³⁶ το οποίο με τη σειρά του θα τις παρουσίαζε στα ανάλογα κρατικά όργανα με αίτηση να επιλυθούν τα προβλήματα και να παρθούν τα απαιτούμενα μέτρα. Η Επιτροπή έκανε έλεγχο σε ορισμένες περιοχές, πραγματοποίησε συναντήσεις και συζήτησε με εκπροσώπους της κυβέρνησης και των πολιτικών οργανώσεων, συνέλεξε πληροφορίες, απέκτησε σφαιρικότερη εικόνα των προβλημάτων και ετοίμασε εκθέσεις ως βάση για περαιτέρω συζητήσεις.

Στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ζούσαν περίπου 27.000 πολίτες αλβανικής καταγωγής στη συνοριακή ζώνη με την Αλβανία, στους δήμους Ούλτσιν (Ulcinj), Μπαρ (Bar), Τίτογκραντ (Titograd) και Πλαβ (Plav).

Ο μέσος όρος ποσοστού γέννησης στην αλβανική εθνική μειονότητα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ήταν μεγαλύτερος σε σχέση με το μέσο όρο ποσοστού γέννησης του υπόλοιπου πληθυσμού της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, γεγονός που δημιούργησε υπερπληθυσμό σε αυτές τις περιοχές, ιδιαίτερα στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj).

Η μειωμένη οικονομική ανάπτυξη και οι γενικές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές δυσκολίες που υπήρχαν στη μεταπολεμική περίοδο σε αυτές τις περιοχές, κληρονομήθηκαν από το παρελθόν και αποτελούσαν και τη δεκαετία του 1960 ένα οικονομικο-πολιτισμικό, υπο-ανεπτυγμένο κομμάτι της Γιουγκοσλαβίας.¹³⁷ Οι οικονομικές δυνατότητες και οι υπάρχουσες υποδομές του Μαυροβουνίου δεν επέτρεπαν σε αυτές τις περιοχές να δημιουργηθούν καλύτερες συνθήκες για ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της. Αυτό βασιζόταν στο γεγονός ότι ολόκληρη η Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου ήταν μια υπανάπτυκτη περιοχή. Βέβαια, παρόμοιες υπανάπτυκτες περιοχές κατοικημένες με εθνικές μειονότητες υπήρχαν και σε άλλα μέρη του Μαυροβουνίου (Πλούζινιε-Plužine, Σάβνικ-Šavnik, Βελίλιε-Velilje, Γολίγια-Goligja, Ζάμπλιακ-Žabljak, Γράχοβο-Grahovo, και άλλες), αλλά αυτές οι αλβανόφωνες περιοχές ήταν σε χειρότερη κατάσταση, όπως διαπιστώνεται και από το εθνικό κατά κεφαλήν εισόδημα.

¹³⁶ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

¹³⁷ Ο.π., παρ.499, σσ. 180-187.

5.2 Τα προβλήματα της εκπαίδευσης στα αλβανόφωνα σχολεία του Μαυροβουνίου

Σύμφωνα με την έκθεση 2/1993 της υποεπιτροπής παιδείας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, ποσοτικά και ποιοτικά στατιστικά έδειξαν ότι τις δεκαετίες 1950-1990 η εκπαίδευση των μειονοτήτων στο Μαυροβούνιο χρόνο με το χρόνο κατέγραφε σημαντική πρόοδο (Παράρτημα Ι.α). Όταν συντάχθηκε η έκθεση με τα βασικά προβλήματα στην εκπαίδευση των μειονοτήτων στη ΣΔΜ το 1960, στο Μαυροβούνιο λειτουργούσαν 38 δημοτικά σχολεία μειονοτήτων.¹³⁸ Τη χρονιά αυτή μάλιστα άνοιξαν μερικά πενταετούς φοιτήσεως δημοτικά σχολεία, πράγμα το οποίο θεωρήθηκε σημαντική πρόοδος για το σύστημα εκπαίδευσης στις περιοχές με αλβανόφωνες μειονότητες. Από το συνολικό αριθμό των σχολείων, πέντε ήταν οκταετούς (Ούλτσιν (Ulcinj), Βλάντιμιρ (Vladimir), Όστρος (Ostros), Τούζι (Tuzi), Γούσινγιε (Gusinje), έξι πενταετούς (Γόρνγι Ζατρίγιεμπατς (Gornje Zatrijebač), Βουκσάνλεκιτς (Vuksanlekići), Άρζα (Arza), Στόι (Štoj), Κόσιτσι (Κοσίίι), Σούκομπιν (Sukubin) και 27 τετραετούς φοιτήσεως Ούλτσιν (Ulcinj) – 8, Τίτογκραντ (Titograd) – 12, Μπαρ (Bar) – 5, Πλαβ (Plav) – 1 και Ρόζαγιε (Rozaje) – 1). Δύο οκταετούς φοιτήσεως σχολεία ήταν καθαρά αλβανόφωνα (Βλάντιμιρ (Vladimir) και Όστρος (Ostros) και τρία ήταν ανάμικτα Ούλτσιν (Ulcinj), Τούζι (Tuzi) και Γούσινγιε (Gusinje). Στα σχολεία της περιοχής της κωμόπολης Πλαβ (Plav), στα χωριά Μαρτινόβιτσι (Martinovići), Βόγινο Σέλο (Voginjo Selo), Γόρνγια (Gornja) Ρζάνιτσα (Rzanića), Κρούσεβο (Krusevo) και Γρντσάρ (Grnčar) διδάσκονταν και αλβανόφωνα παιδιά, αλλά λόγω του ότι ήταν αρκετά λιγότερα από τα παιδιά του Μαυροβουνίου (Crna Gora), τα σχολεία αυτά δεν θεωρούνταν σχολεία των μειονοτήτων. Στα οκταετούς φοιτήσεως σχολεία εκπαιδεύτηκαν 2.098 μαθητές, στα πενταετούς 831 και στα τετραετούς φοιτήσεως 1.411 μαθητές (σύνολο 4.340).

5.2α Η κατάσταση σχολικών κτηρίων

Παρόλο που τα περισσότερα σχολεία φιλοξενούνταν σε κρατικά κτίρια, ο σχολικός χώρος στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα. Όλα τα τετραετούς φοιτήσεως σχολεία στην περιοχή του Όστρος (Ostros), εκτός από το σχολείο στο Τεάνε, φιλοξενούνταν σε ιδιωτικά κτίρια, από τα οποία κάποια ήταν κοντά σε τζαμί με άσχημες συνθήκες εργασίας, ιδιαίτερα το χειμώνα. Οι τάξεις είχαν

¹³⁸ Οπ.,παρ., σσ. 87-99.

υγρασία και ήταν κρύες, χωρίς θέρμανση, με αρνητικές επιπτώσεις για την υγεία των παιδιών.¹³⁹

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έκθεσης του Συλλόγου Διδασκόντων, στο Πάπρατ (Paprati) παραδείγματος χάρι, στο σχολικό κτίριο ζούσαν τα μέλη μιας οικογένειας, τα οποία έπασχαν από φυματίωση, ενώ στο Τσιέβνα (Tsjevna), στο ισόγειο του σχολείου κρατούσαν οι κτηνοτρόφοι ζώα.¹⁴⁰ Σε κάποια σχολεία, στους δήμους Ούλτσιν (Ulcinj) και Τίτογκραντ, (Titograd) οι αγρότες μαζί με το λαϊκό συμβούλιο έχτισαν σχολικά κτίρια,¹⁴¹ μια πρωτοβουλία που θα έπρεπε να συνεχιστεί και να πραγματοποιείται μέσω των κρατικών οργανώσεων. Στα προηγούμενα χρόνια στο δήμο Τίτογκραντ (Titograd) ξοδεύτηκαν πάνω από 2 εκατομμύρια δηνάρια¹⁴² για την ανακαίνιση και τη δημιουργία καινούριων σχολικών κτιρίων, ενώ στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj) την προηγούμενη χρονιά, για το ίδιο σκοπό δεν υπήρχαν καθόλου χρήματα.¹⁴³ Οι χωρικοί μόνοι τους ξεκίνησαν να χτίζουν το σχολικό κτίριο στο Στόι (Stoi), αλλά έπρεπε να σταματήσουν τα έργα λόγω έλλειψης χρημάτων.¹⁴⁴ Ως αποτέλεσμα της ανοργάνωτης κατάστασης στη χρηματοδότηση στο δήμο Βίρπαζαρ (Virpazar), όλα τα τετραετούς φοιτήσεως σχολεία δεν είχαν τη δυνατότητα να ξοδέψουν χρήματα για διδακτικά υλικά και για βιβλία.¹⁴⁵

Σε παρόμοια κατάσταση βρίσκονταν σχεδόν όλα τα σχολεία των μειονοτήτων όσον αφορά τα διδακτικά υλικά. Στα περισσότερα κτίρια τα έπιπλα χρειάζονταν αλλαγές, αλλά δεν υπήρχαν χρήματα. Έλειπαν βιβλιοθήκες, θρανία, βιβλία κ.τ.λ. Καταγράφεται ότι τα σχολεία των μειονοτήτων είχαν συνολικά 8 αυλές, 9 ραδιόφωνα, 3 γραφεία, 4 εργαστήρια και 2 μικροφωνικά συστήματα.¹⁴⁶

5.2β Η φοίτηση μαθητών

¹³⁹ Δημοτικό σχολείο Οστρος (Δήμος Μπαρ). (Osmogodišnja škola Ostros (Opština Bar)

¹⁴⁰ Χρονικό Δημοτικού σχολείο Πάπρατ, Δημοτικό σχολείο Τσιέβνα του Ζάτριγιεματς (Δήμος της Ποντγκόριτσα) (Ljetopis osnovne škole Paprat 1958, Osnovna škola Tsjevna, Zatrijebač (Opština Podgorica)

¹⁴¹ Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μπ. Στρούγκαρ» Ούλτσινιε (Δήμος του Ούλτσινιε) (Osmogodišnja škola „B. Strugar“ (Opština Ulcinj)

¹⁴² Περίπου 34.000 ΕΥΡΩ

¹⁴³ Δημοτικό σχολείο Κολόμζα (Δήμος του Ούλτσινιε) (Osnovna škola Kolomza (Opština Ulcinj)

¹⁴⁴ Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μ. Νούτσουλοβιτς» Στόι (Δήμος του Ούλτσινιε) (Osmogodišnja škola „M. Nuculović“ Štoj (Opština Ulcinj)

¹⁴⁵ Γκάζεβιτς, Ν., Βίρπαζαρ, Μπαρ, Ούλτσινιε, Τσέτινιε – Βελιγράδι, 1974, σ.σ. 23-27. (Gažević, N., Virpazar, Bar, Ulcinj, Cetinje. Beograd, 1974.0

¹⁴⁶ Δημοτικά σχολεία των Δήμων της Ποντγκόριτσα, του Πλαβ, του Ρόζαγιε, του Μπαρ. (Osnovne škole Opština Podgorica, Plav)

Το επίπεδο των μαθητών σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές της δεκαετίας του 1950 βελτιώθηκε. Στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj), όπως αναφέρει η έκθεση, δεν υπήρχαν παιδιά μέχρι την τέταρτη τάξη του δημοτικού σχολείου που να μην παρακολουθούσαν τα μαθήματα.¹⁴⁷ Στο δήμο αυτό στο σχολείο πήγαιναν 64 παιδιά, από τα οποία 44 ήταν κορίτσια.¹⁴⁸ Ο λόγος ήταν ότι τα παιδιά αυτά έμεναν μακριά από το σχολείο και σύμφωνα με τον τότε ισχύοντα νόμο, αν το σπίτι ήταν πάνω από 6 χλμ. μακριά, δεν υποχρεώνονταν να πάνε στο σχολείο.¹⁴⁹ Στην περιοχή του Όστρος (Ostros) οι μαθητές πήγαιναν τακτικά στο σχολείο. Αναφέρθηκαν μόνο 5-6 περιπτώσεις γονέων που δεν έστειλαν τα παιδιά τους στο σχολείο και η Πολιτεία τους έστειλε πρόστιμα.¹⁵⁰ Σε τέτοιου είδους περιπτώσεις, το πρόβλημα ήταν στην νοοτροπία των γονέων, οι οποίοι έστελναν τα παιδιά τους στο σχολείο (ιδιαίτερα τα κορίτσια) περισσότερο για να γλιτώσουν το πρόστιμο, παρά για τη μόρφωσή τους.¹⁵¹ Τα περισσότερα παιδιά που δεν παρακολουθούσαν τα μαθήματα του σχολείου κατοικούσαν στην περιοχή Τούζι (Tuzi). και μάλιστα ήταν στις μεγαλύτερες τάξεις. Από το σχολείο του Τούζι (Tuzi). την περίοδο που συντάχθηκε η έκθεση απουσίαζαν πάνω από 70 μαθητές, σε σύνολο 196.¹⁵²

5.2γ Το εκπαιδευτικό προσωπικό

Ένα από τα καίρια προβλήματα της εκπαίδευσης των παιδιών των μειονοτήτων στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου ήταν η κατάσταση που επικρατούσε με το εκπαιδευτικό προσωπικό, ιδιαίτερα στις δύσκολες περιοχές.¹⁵³ Σε ό,τι αφορούσε την προετοιμασία και τον αριθμό του εκπαιδευτικού προσωπικού, καλύτερη ήταν η κατάσταση στην περιοχή του Τούζι (Tuzi). Επίσης και στο Ούλτσιν (Ulcinj) η διδασκαλία ήταν σε υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές. Ένα ιδιαίτερο ζήτημα αποτελούσε το εκπαιδευτικό προσωπικό στην περιοχή του Όστρος (Ostros). Εκεί, στο οκταετούς φοιτήσεως δημοτικό σχολείο δεν υπήρχε εκείνη την εποχή ούτε ένας δάσκαλος ή καθηγητής ενώ στα τετραετούς φοιτήσεως σχολεία εργάζονταν 8 δάσκαλοι, και μόνο δυο από αυτούς είχαν τα απαιτούμενα

¹⁴⁷ Δημοτικό σχολείο Άγιος Γεώργιος, δημοτικό σχολείο Μίντε, οκταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μ. Τίτο» (Δήμος του Ούλτσινιε). (Osnovna škola Sveti Đorđe, Osnovna škola Mide Osmogodišnja škola „M. Tito“ Ulcinj)

¹⁴⁸ Δημοτικό σχολείο Ράστις (Δήμος του Ούλτσινιε). (Osnovna škola Rastiš)

¹⁴⁹ Δημοτικά σχολεία των Δήμων της Ποντογκόριτσα, του Πλαβ, του Ρόζαγιε, του Μπαρ (Osnove škole Podgorica, Plav, Rozaje, Bar)

¹⁵⁰ Οκταετούς φοιτήσεως σχολείο Όστρος (Δήμος Μπαρ) (Osmogodišnja škola Ostros)

¹⁵¹ Ο.π., παρ., 503, σ.σ. 87-99.

¹⁵² Οκταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μ. Λέκιτς» Τούζι (Δήμος της Ποντογκόριτσα) (Osmogodišnja škola „M. Lekić“ Tuzi Opština Podgorica)

¹⁵³ Ο.π., παρ. 519, σ.σ. 136-139.

προσόντα.¹⁵⁴ Οι υπόλοιποι δάσκαλοι είχαν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο και κάποιο επιμορφωτικό σεμινάριο για εκπαιδευτικούς.¹⁵⁵ Δάσκαλοι χωρίς την απαιτούμενη μόρφωση υπήρχαν και στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj) και στο Τούζι (Tuzi). λόγω της έλλειψης διδακτικού προσωπικού.¹⁵⁶

Οι δήμοι προσπαθούσαν να βελτιώσουν την κατάσταση στέλνοντας τους δασκάλους για εκπαίδευση στα αλβανικά παιδαγωγικά σχολεία στην Πρίστινα (Pristina) και στα Σκόπια (Skopje) και είχαν πάρει απόφαση να μην προσλαμβάνουν δασκάλους χωρίς τα απαιτούμενα προσόντα, επειδή η ποιότητα της διδασκαλίας στα σχολεία ήταν ανύπαρκτη.¹⁵⁷ Στους δήμους, επίσης, θεωρούσαν πως ήταν καλύτερο να δίνονται υποτροφίες στους καινούριους φοιτητές από το να ξοδεύονται χρήματα για την επιμόρφωση του υπάρχοντος προσωπικού. Όμως, σε πολλές περιπτώσεις, οι απόφοιτοι που έπαιρναν την υποτροφία δεν ήθελαν να γυρίσουν πίσω στα χωριά τους και να δουλέψουν στα σχολεία των περιοχών τους.

5.2δ Οι υποτροφίες

Η πολιτική για τις υποτροφίες που εφαρμόστηκε από το 1960 και μετά ήταν καλύτερη από τις προηγούμενες χρονιές και μάλιστα δόθηκαν πολύ περισσότερες υποτροφίες σε Αλβανούς φοιτητές. Για παράδειγμα, στο Πλαβ (Plav) τη χρονιά αυτή είχε 28 φοιτητές με υποτροφία, ενώ το 1959 είχε μόνο 5.¹⁵⁸ Στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είχε 24 και στα ανώτερα ιδρύματα 4 φοιτητές με υποτροφία.¹⁵⁹ Μάλιστα ο αριθμός των Αλβανών μαθητών από την περιοχή του δήμου Πλαβ (Plav) ζητούσε υποτροφίες, γιατί πολλοί μαθητές πίστευαν πως το κράτος έπρεπε να δώσει υποτροφία σε κάθε έναν που τελείωνε το δημοτικό σχολείο.

Στο δήμο Τίτογκραντ (Titograd) δεν δόθηκαν περισσότερες υποτροφίες. Υποτροφία πήραν 21 μαθητές στα λύκεια και 3 φοιτητές στα Πανεπιστήμια. Από την περιοχή του Όστρος (Ostros) υποτροφία πήραν όλοι οι Αλβανοί που τελείωσαν το

¹⁵⁴ Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο Όστρος (Δήμος Μπαρ), ό.π. (Osmogodišnja škola Ostros (Opstina Plav)

¹⁵⁵ Ό.π., παρ. 521, σ. 156

¹⁵⁶ Δημοτικά σχολεία στο Ούλτσινιε, Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μ. Λέκιτς» Τούζι (Δήμος της Πονγκκόριτσα), ό.π. (Osmogodišnja škola Ulcinj Osmogodišnja škola „M. Lekić“ Tuzi Opstina Podgorica)

¹⁵⁷ Ρετζέμπαγκιτς Ι. *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 346-348. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963).

¹⁵⁸ Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής, Δήμος του Πλαβ (Republički zavod za statistiku Plavu)

¹⁵⁹ Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής, Δήμος του Πλαβ, ό.π. (Republički zavod za statistiku Plavu)

δημοτικό σχολείο.¹⁶⁰ Στο Ούλτσιν (Ulcinj) από τις 106 υποτροφίες που δόθηκαν, 73 ήταν για αλβανόφωνους μαθητές.¹⁶¹ Στα δευτεροβάθμια σχολεία οι υποτροφίες των αλβανόφωνων παιδιών ήταν 59, ενώ στα Πανεπιστήμια και στα ανώτερα ινστιτούτα μόνο 14.¹⁶² Οι περισσότεροι ήταν εκπαιδευτικοί - στην Παιδαγωγική Σχολή στο Νίκσιτς (Nikšić) 10, στην Πρίστινα (Pristina) 25 και 5 στην Ανώτερη Σχολή Δασκάλων.¹⁶³ Συνολικά, στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου υπήρχαν 138 Αλβανοί μαθητές με υποτροφία, από αυτούς 23 στα ανώτερα τμήματα και 115 στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.¹⁶⁴

5.2ε Τα σχολικά βιβλία

Όλα τα σχολεία μειονοτήτων προμηθεύονταν τα σχολικά βιβλία από το Κόσσοβο, από έναν και μοναδικό εκδοτικό οίκο στην Πρίστινα (Pristina). Αυτά τα βιβλία ήταν γραμμένα σύμφωνα με ένα αντίστοιχο πρόγραμμα της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Σερβίας, ενώ κάποια άλλα βιβλία ήταν μεταφρασμένα από τα σέρβικα σχολικά βιβλία (όπως π.χ το βιβλίο της ιστορίας).¹⁶⁵ Τα βιβλία από το Κόσσοβο δεν αντιστοιχούσαν στα ζητήματα του Μαυροβουνίου, ιδιαίτερα για τις μεγαλύτερες τάξεις, ενώ ορισμένα ήταν γραμμένα με λεξιλόγιο το οποίο δεν αντιστοιχούσε στις γνώσεις των μαθητών δημοτικού σχολείου.¹⁶⁶

Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα ήταν οι γλωσσικές διαφορές ανάμεσα στις δημοκρατίες. Για παράδειγμα στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου κανείς δεν είχε μελετήσει πόσο και πώς θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τα βιβλία από το Κόσσοβο λαμβάνοντας υπόψη τις γλωσσολογικές διαφορές. Οι δάσκαλοι από τα σχολεία των μειονοτήτων συχνά δεν ήταν σε θέση να αναφέρουν σε ποιο βαθμό αυτά τα βιβλία κάλυπταν το δικό τους πρόγραμμα και έτσι αυτή τη δουλειά έπρεπε να την αναλάβει κάποιο από τα κεντρικά όργανα εκπαίδευσης του Μαυροβουνίου. Την προμήθεια των βιβλίων την πραγματοποιούσε κάθε σχολείο ξεχωριστά λόγω έλλειψης ενός βιβλιοπωλείου στην περιοχή που να προμηθεύει και να πουλάει βιβλία στα αλβανικά. Το μοναδικό βιβλιοπωλείο τέτοιου είδους στο Μαυροβούνιο υπήρχε στο

¹⁶⁰ Οχταετούς-Δημοτικό φοιτήσεως σχολείο Όστρος (Δήμος του Μπαρ), ό.π. (Osmogodišnja škola Ostros – Plav).

¹⁶¹ Οχταετούς- Δημοτικό φοιτήσεως σχολείο «Μ. Τίτο» Ούλτσινιε (Osmogodišnja škola „M. Tito“ Ulcinj)

¹⁶² Γυμνάσιο και Λύκειο στο Ούλτσινιε (Δήμος Ούλτσινιε). (Gimnazija u Ulcinju – srednja škola.)

¹⁶³ Ο.π., παρ.525, σσ. 312-327.

¹⁶⁴ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.214. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966)

¹⁶⁵ Ο.π., παρ.525, σσ. 254-259.

¹⁶⁶ Ο.π. παρ.532, σσ. 217-219.

οκταετούς φοιτήσεως δημοτικό σχολείο στο Γκούσινγιε (Gusinje) από το οποίο αγόραζαν τα σχολικά βιβλία όλοι οι μαθητές στην περιοχή.¹⁶⁷

5.2στ Τα προγράμματα εκπαίδευσης

Το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού προγράμματος των σχολείων των μειονοτήτων ήταν παρόμοιο με το αντίστοιχο των υπόλοιπων σχολείων του Μαυροβουνίου.¹⁶⁸ Υπήρχε και ένα συμπληρωτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα με το οποίο οι μαθητές των μειονοτήτων μπορούσαν να αποκτήσουν ορισμένες γνώσεις σε σχέση με τη δική τους ιστορία και το δικό τους πολιτισμό.¹⁶⁹ Το εκπαιδευτικό συμβούλιο στο Μαυροβούνιο το 1959 έφερε για τα σχολεία των μειονοτήτων ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα στα αλβανικά και στα σερβοκροατικά και ένα συμπληρωτικό πρόγραμμα για τη μελέτη της κοινωνίας και της ιστορίας στα δημοτικά σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά.¹⁷⁰

5.2η Η Σερβοκροατική γλώσσα

Στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj) παρατηρήθηκε μια τάση για αλλαγή της διδασκαλίας στη σερβοκροατική γλώσσα.¹⁷¹ Για αυτό το ζήτημα, όπως αναφέρθηκε στο δήμο, θα αναλάμβαναν τα συμβούλια των ψηφοφόρων, επειδή τα παιδιά αλβανικής καταγωγής έδειχναν μικρό ενδιαφέρον για τη μητρική τους γλώσσα.¹⁷² Στο χωριό Σβετι Διόρδιε, (Sveti Đorđe) οι γονείς των παιδιών (αγρότες και κτηνοτρόφοι στο επάγγελμα) ζήτησαν η διδασκαλία να γίνεται στα σερβοκροατικά, επειδή, κατά τη γνώμη τους, τα παιδιά θα είχαν καλύτερες προοπτικές για την περαιτέρω μόρφωσή τους στα δευτεροβάθμια ιδρύματα και στα ανώτερα τμήματα.¹⁷³ Στο Κοτς (Κοϋ) του Δήμου Τίτογκραντ (Titograd), οι δάσκαλοι και οι μαθητές ήταν Αλβανοί, αλλά η διδασκαλία πραγματοποιούνταν στα σερβοκροατικά.¹⁷⁴ Στο Ντόνιε Μουρίτσι (Donje Murići) η διδασκαλία στα σερβοκροατικά γινόταν μόνο στην τέταρτη τάξη,

¹⁶⁷ Δημοτικό σχολείο Γκούσινγιε (Δήμος του Πλαβ) (Osmogodišnja škola Gusinje-Plav)

¹⁶⁸ Ο.π., παρ. 532, σ.σ. 221-222.

¹⁶⁹ Τσίρκοβιτς, Σ., κ.α. *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σ.σ. 76-79. (Ćirković, S., i drugi. Istorija Crne Gore. Knjiga II. Tom II. Titograd, 1970.)

¹⁷⁰ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.215-218. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

¹⁷¹ Οκταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μ. Τίτο» Ούλτσινγιε (Δήμος Ούλτσινγιε). (Osmogodišnja škola „M. Tito“ Ulcinj)

¹⁷² Τσίρκοβιτς, Σ., κ.α. *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σ.σ. 54-58 (Ćirković, S., i drugi. Istorija Crne Gore. Knjiga II. Tom II. Titograd, 1970).

¹⁷³ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 219-258. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963)

¹⁷⁴ Ο.π., παρ.538, σσ. 67-82.

αλλά στο πρόγραμμα ήταν να εφαρμοστεί σε όλες τις χρονιές του δημοτικού. Οι δάσκαλοι στο Στόι (Štoj) πάντως, οι οποίοι σπούδασαν στην Παιδαγωγική Σχολή στα αλβανικά επέμεναν ότι η διδασκαλία στα σχολεία έπρεπε να γίνεται στην αλβανική γλώσσα και όχι στη σερβοκροατική, όπως ζητούσαν οι γονείς, αλλά και εκπρόσωποι των αλβανικών αρχών και αυτό ήταν η αφορμή για προστριβές μεταξύ τους.¹⁷⁵

Στο δημοτικό σχολείο στο Ούλτσιν (Ulcinj) η διδασκαλία πραγματοποιούνταν στα σερβοκροατικά από την πρώτη έως την όγδοη τάξη και μόνο από την πέμπτη έως την όγδοη τάξη η αλβανική γλώσσα διδάσκονταν εθελοντικά και εφόσον το επιθυμούσαν οι μαθητές.¹⁷⁶ Στο οκταετούς φοιτήσεως δημοτικό σχολείο στο Τούζι (Tuzi), η διδασκαλία γινόταν παράλληλα και στις δυο γλώσσες σε όλες τις τάξεις. Στο Γκούσινγιε (Gusinje) σε μερικές τάξεις η διδασκαλία ήταν στα αλβανικά ενώ στα οκταετούς φοιτήσεως δημοτικά σχολεία στο Βλάντιμιρ (Vladimir) και στο Όστρος (Ostros), ορισμένα μαθήματα διδάσκονταν στα αλβανικά.¹⁷⁷

Η εκπαιδευτική επιτροπή δεν παρακολουθούσε τακτικά την κατάσταση της διδασκαλίας της αλβανικής γλώσσας στο Μαυροβούνιο. Δεν υπήρχε, δηλαδή, εξειδικευμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, το οποίο να μπορούσε να διδάξει αποτελεσματικά και επαγγελματικά και έτσι παρατηρήθηκαν πολλές παραβλέψεις, οι οποίες γίνονταν καθαρά λόγω έλλειψης γνώσεων στα βασικά θέματα της μεθοδολογίας της διδασκαλίας.

Επιλογικά η έκθεση αναφέρει ορισμένα ζητήματα τα οποία ζητούσαν άμεσες λύσεις όπως:¹⁷⁸

- Η Επιτροπή για τις μειονότητες στο Κεντρικό Συμβούλιο να παρακολουθεί τα προβλήματα πολιτικά, ενώ το Συμβούλιο για την εκπαίδευση στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου να εφαρμόζει το Νόμο για τα σχολεία των μειονοτήτων και να παίρνει πραγματικά μέτρα για τη λύση ορισμένων προβλημάτων σχετικά με την εκπαίδευσή τους.

¹⁷⁵ Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μ. Νούτσουλοβιτς» Στόι (Δήμος του Ούλτσινιε). (Osmogodišnja škola „M. Nuculonić“ Štoj)

¹⁷⁶ Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μπ. Στρούγκα» Ούλτσινιε (Δήμος του Ούλτσινιε). (Osmogodišnja škola „B. Struga“ Ulcinj)

¹⁷⁷ Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μπ. Ελέζαγκα» Βλάντιμιρ (Δήμος του Ούλτσινιε), Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο Οστρός (Δήμος του Μπαρ). (Osmogodišnja škola „B. Elezaga“ Vladimir Ulcinj, Osmogodišnja škola Ostros).

¹⁷⁸ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.181-186.(Razvoj obrazovanja i vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

- Η Επιτροπή για τα σχολεία των μειονοτήτων, η οποία λειτουργούσε στο Συμβούλιο για την εκπαίδευση, στο Μαυροβούνιο να οργανωθεί καλύτερα και να ξεκινήσει να λύνει ορισμένα από τα προβλήματα.

- Να λυθεί το ζήτημα του εκπαιδευτικού συμβούλου για τα σχολεία των μειονοτήτων στο *Τμήμα Αναβάθμισης* της εκπαίδευσης του Μαυροβουνίου. Το 1960 για τη θέση αυτή ενδιαφερθήκαν δυο υποψήφιοι, αλλά οι αιτήσεις τους απορρίφθηκαν λόγω έλλειψης απαιτούμενων προσόντων. Ο υποψήφιος έπρεπε να γνωρίζει καλά τη σερβοκροατική και την αλβανική γλώσσα, όπως και τα προβλήματα διδασκαλίας, αλλά και να αμείβεται καλά.

- Το Συμβούλιο για την εκπαίδευση στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου και οι περιοχές στις οποίες διέμενε η αλβανική μειονότητα να σχεδιάσουν ένα πενταετές πρόγραμμα εκπαίδευσης του εκπαιδευτικού προσωπικού και βάσει αυτού του προγράμματος να κατευθύνουν την πολιτική των υποτροφιών των εθνικών μειονοτήτων.

- Στο Κέντρο Εκπαίδευσης του εκπαιδευτικού προσωπικού της Γιουγκοσλαβίας να οργανωθεί ένα καλοκαιρινό σεμινάριο για τους Αλβανούς εκπαιδευτές από το Μαυροβούνιο. Επίσης να πραγματοποιηθεί και ένα συμπόσιο με όλους τους Αλβανούς δασκάλους και εκπαιδευτές, στο οποίο θα συζητούσαν τα γενικότερα προβλήματα στην εκπαίδευση των μειονοτήτων στην Ομοσπονδία.

- Το Συμβούλιο για την Εκπαίδευση στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου να μελετήσει τι ποσό από τον κρατικό προϋπολογισμό θα έπρεπε να κατευθύνεται για τις ανάγκες των σχολείων των μειονοτήτων. Επίσης, το άνοιγμα και άλλων δημοτικών σχολείων θεωρήθηκε αναγκαίο και θα γινόταν ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών σχολικής ηλικίας.

- Τα εκπαιδευτικά όργανα στη ΣΔΜ να παρακολουθούν τη διαδικασία διδασκαλίας στα σχολεία των μειονοτήτων σε σχέση με τη χρήση βιβλίων από το Κόσσοβο, την εφαρμογή του πρόσθετου προγράμματος και το πρόγραμμα, μέσω του οποίου οι μαθητές αποκτούν γνώσεις για τον πολιτισμό τους. Επειδή το σύστημα δίγλωσσης εκπαίδευσης, ως καινούρια μορφή διδασκαλίας εφαρμόστηκε πειραματικά σε ορισμένα σχολεία των μειονοτήτων, το Τμήμα Αναβάθμισης της εκπαίδευσης να μελετήσει αυτό το σύστημα διδασκαλίας και να ελέγξει αν είναι αποτελεσματικό για τα αλβανόφωνα σχολεία¹⁷⁹.

¹⁷⁹ Ο.π., παρ. 546, σ.σ. 159-167.

- Στις περιοχές που μένει η αλβανική μειονότητα να μελετηθεί το ζήτημα ύπαρξης τουλάχιστον ενός βιβλιοπωλείου ή τμήματος μέσα σε κάποιο από τα υπάρχοντα βιβλιοπωλεία, μέσω του οποίου θα ήταν εφικτή η αγορά αλβανικών βιβλίων και άλλων σχολικών βοηθημάτων.

- Επίσης, σύμφωνα με την έκθεση ήταν ανάγκη να ξανανοίξει από την επόμενη σχολική χρονιά (1961-1962) η πέμπτη τάξη στο δημοτικό σχολείο στο Βουσάνγιε (Vusanje), της οποίας η λειτουργία σταμάτησε χωρίς κανένα λόγο και ενάντια στο νόμο.

5.3 Το Πρόβλημα της Δίγλωσσίας και η παιδαγωγική δραστηριότητα στα σχολεία της Ομοσπονδίας της πρώην Γιουγκοσλαβίας

Από τη δεκαετία του 1960 διατυπώθηκαν οι προβληματισμοί και τα ζητήματα σχετικά με τη δίγλωσση εκπαίδευση των παιδιών των εθνοτικών μειονοτήτων στην πρώην Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Το έγγραφο χωρίζει τη δίγλωσση εκπαίδευση σε **α) δίγλωσση διδασκαλία** και **β) δίγλωσση παιδαγωγική δραστηριότητα**, δυο αντικείμενα παιδαγωγικής μελέτης που παρόλο ότι και τα δυο έχουν την ίδια κοινωνικο-παιδαγωγική λειτουργία: καλύτερη κατανόηση μεταξύ των παιδιών με διαφορετική γλώσσα και εθνοτική προέλευση, δημιουργία υγιούς ατμόσφαιρας στις κοινότητες με πολυεθνική νεολαία, εν τούτοις διαφέρουν μεταξύ τους ως εξής:¹⁸⁰

- **Δίγλωσση διδασκαλία** σημαίνει μια οργανωμένη δραστηριότητα η οποία πραγματοποιείται ταυτόχρονα με τους μαθητές δύο διαφορετικών εθνικοτήτων, εναλλάξ στη μια γλώσσα και στην άλλη, στις ανάμικτες τάξεις, στα πλαίσια των προγραμματισμένων μαθημάτων με σκοπό οι μαθητές διαφορετικών εθνικοτήτων να έρθουν σταδιακά μεταξύ τους πιο κοντά.
- **Η Δίγλωσση παιδαγωγική δραστηριότητα** έχει πιο ευρεία και πιο ολοκληρωτική έννοια δίγλωσσης εκπαίδευσης, επειδή στα σχολεία μιας συγκεκριμένης κοινότητας ενσωματώνει όλα τα επίπεδα της σχολικής δραστηριότητας, τα οποία πραγματοποιούνται σε δύο γλώσσες (δίγλωσση σχολική ζωή). Ως εκ τούτου, η δίγλωσση παιδαγωγική δραστηριότητα έχει ευρύτερη κοινωνικο-παιδαγωγική έννοια σε σχέση με τη δίγλωσση διδασκαλία.

¹⁸⁰ Οπ, παρ., σ. 367.

5.4 Η Δίγλωσση Διδασκαλία

Η δίγλωσση διδασκαλία στα γιουγκοσλάβικα σχολεία βασίζεται σε δύο αρχές: στην **αρχή διγλωσσίας της περιοχής** και στην **αρχή διγλωσσίας των ατόμων**.¹⁸¹

1) Η αρχή της διγλωσσίας μιας περιοχής βασίζεται στο γεγονός ότι μια πολιτικο-εδαφική μονάδα (Δήμος, Νομός, γεωγραφική περιοχή κ.λ.π.), με βάση ορισμένα κριτήρια ονομάζεται δίγλωσση περιοχή και όλα τα σχολεία είναι υποχρεωμένα να πραγματοποιούν τη διδασκαλία σε δυο γλώσσες. Το αν θα δημιουργηθεί μερική ή ολοκληρωτική δίγλωσση διδακτική διδασκαλία εξαρτάται από την κοινωνική και γλωσσική κατάσταση μιας περιοχής, από το βαθμό ανάμιξης και από τον τρόπο κατοίκησης των διαφορετικών εθνοτήτων στους Δήμους, από την οικονομική και πολιτιστική παράδοση, το γενικό βαθμό σχολικής ανάπτυξης και εξειδίκευσης του προσωπικού κ.λπ.. Σε αυτή την αρχή λειτουργούν τα δίγλωσσα σχολεία στο Νομό Μούρσκα (Murska) και Σούμπιτα (Subita) στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σλοβενίας, όπου στην ολοκληρωτική ή την εν μέρει δίγλωσση διδασκαλία τη σχολική χρονιά 1959/1960 συμμετείχαν 911 μαθητές (639 ουγγαρέζικης και 272 σλοβενικής εθνικότητας).¹⁸²

2) Η αρχή της διγλωσσίας των ατόμων εφαρμόζεται με τον εξής τρόπο: για κάθε μαθητή/υποψήφιο για τη δίγλωσση εκπαίδευση, μέσω γραπτής εξέτασης προσδιορίζεται η γνώση της μη μητρικής γλώσσας και με βάση τα αποτελέσματα και τη γονική συνεννόηση, πραγματοποιείται εγγραφή των μαθητών και δημιουργούνται τάξεις με ολοκληρωτική δίγλωσση διδασκαλία.¹⁸³ Η διδασκαλία στις ολοκληρωτικά δίγλωσσες τάξεις πρέπει να πραγματοποιείται κάτω από κατάλληλες συνθήκες όσον αφορά το προσωπικό, τα διδακτικά υλικά κ.τ.λ., συνθήκες που αρκετά σχολεία δεν τις διαθέτουν. Παρόλα αυτά, η αρχή πρέπει να εφαρμόζεται με στόχο να απαντηθούν ορισμένα πολύ σημαντικά ζητήματα, όπως: **α.** αν η εξ ολοκλήρου δίγλωσση διδασκαλία εγγυάται την κανονική εκπαίδευση των μαθητών, **β.** ποια η πρόοδος των μαθητών σε σχέση με τη γνώση της μητρικής και της μη μητρικής γλώσσας όταν η διδασκαλία είναι αποκλειστικά δίγλωσση, **γ.** αν η εξ ολοκλήρου δίγλωσση εκπαίδευση πρέπει να ξεκινήσει στην πρώτη, στη δεύτερη ή στην τρίτη τάξη, **δ.** αν είναι καλύτερα το κάθε μάθημα να γίνεται εναλλάξ, μία στη μία γλώσσα και μία στην άλλη ή αν είναι

¹⁸¹ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 245-247. (Redžepagić, J., *Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918*. Priština, 1963)

¹⁸² *Ιστορικά αρχεία 1962*, ό.π., σ. 56 (Istorijski zapisi 1962)

¹⁸³ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.87. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966).

πιο αποτελεσματικό ορισμένα μαθήματα να διδάσκονται όλη τη σχολική χρονιά στη μια γλώσσα και άλλα μαθήματα στην άλλη.¹⁸⁴

Και οι δυο αρχές έχουν θετικά και αρνητικά στοιχεία. Η εφαρμογή της δίγλωσσίας μιας περιοχής δημιουργεί μια μεγάλη βάση για την άριστη δίγλωσση εκπαιδευτική ανάπτυξη των μαθητών, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί ορισμένα κοινωνικο-πολιτικά προβλήματα. Η αρχή της ατομικής δίγλωσσίας συνολικά μειώνει την παραπάνω μεγάλη βάση, επειδή επιλέγει τους μαθητές και τους καλύτερους δασκάλους και με αυτόν τον τρόπο επιτρέπει μεγαλύτερη εξειδικευμένη επιρροή.¹⁸⁵

Η πρακτική εφαρμογή της δίγλωσσης διδασκαλίας προσδιόρισε ορισμένα προβλήματα:

- Η εξ ολοκλήρου δίγλωσση διδασκαλία δημιουργεί πιο ρηχές και επιφανειακές γνώσεις, ακόμα μπορεί να έχει βλαβερές επιπτώσεις στη διανοητική ανάπτυξη, ιδιαίτερα στα παιδιά λόγω διαφορετικών σημασιολογικών εννοιών στις διαφορετικές γλώσσες. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει στο παιδί ανασφάλειες στη σκεπτική (διανοητική) διεργασία και στην επικοινωνία του με τον υπόλοιπο κόσμο¹⁸⁶.

- Δημιουργείται ζήτημα κάθετης διεύρυνσης της εξ ολοκλήρου δίγλωσσης διδασκαλίας στις περισσότερες τάξεις του δημοτικού σχολείου, στα λύκεια και στα σχολεία εκπαίδευσης εκπαιδευτικού προσωπικού. Η επικρατέστερη άποψη είναι η δίγλωσση διδασκαλία να παραμείνει στο επίπεδο της προ-σχολικής εκπαίδευσης και στις μικρότερες σχολικές τάξεις.¹⁸⁷

- Δημιουργείται ζήτημα για το πόσο η δίγλωσση διδασκαλία επιτρέπει την καλή γνώση της μητρικής γλώσσας. Υποστηρίζεται πως η δίγλωσση διδασκαλία δημιουργεί εμπόδια στη σημαντικότητα και λειτουργικότητα της μητρικής γλώσσας, στην εκπαίδευση και την ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 154-157 (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

¹⁸⁵ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ. 169. (Bešić, Z., Istorija Crne Gore. Titograd, 1967.)

¹⁸⁶ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.345 (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966).

¹⁸⁷ Ο.π., παρ. 553, σ. 172.

¹⁸⁸ Το Δημοκρατικό ινστιτούτο για την προαγωγή του σχολικού συστήματος και η Δημοκρατική γραμματεία για την εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την επιστήμη στο Τίτογκραντ: Πληροφορίες για την εκπαίδευση και παιδαγωγία των μελών της αλβανικής εθνικότητας, Τίτογκραντ, 1971 (Republički zavod za unapredjivanje školstva i Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd: Informacija o vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1971).

- Η εξ ολοκλήρου δίγλωσση διδασκαλία υπογραμμίζει την ανάγκη για κοινές δραστηριότητες μεταξύ των μαθητών διαφορετικών εθνικών πολιτισμών.¹⁸⁹

Σύμφωνα με τα παραπάνω η δίγλωσση διδασκαλία οφείλει να ενώνει τους μαθητές διαφορετικών εθνικοτήτων και ίσως να μπορούσε να εφαρμοστεί μόνο στην εκμάθηση της προφορικής γλώσσας μέσω της δημιουργίας ευρύτερης κοινωνικής δίγλωσσης δραστηριότητας και γενικά μέσω μιας υγιούς κοινωνικής ατμόσφαιρας μεταξύ των μαθητών από διαφορετικές εθνικότητες.¹⁹⁰ Σε σχέση με το προηγούμενο, τίθεται η ερώτηση αν για την πραγματοποίηση τέτοιου στόχου χρειάζεται η εκπαίδευση να είναι ολοκληρωτικά δίγλωσση και να συμμετέχει ολόκληρος ο σχολικός μηχανισμός.

Το πρόβλημα της δίγλωσσης εκπαίδευσης τη σχολική χρονιά 1959-1960 αναλύθηκε σε κοινωνικο-πολιτικό επίπεδο, ενώ σε κάποιους νομούς καθυστέρησε σημαντικά. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι εκπαιδευτικές και παιδαγωγικές υπηρεσίες δεν ήταν οργανωμένες και δεν διέθεταν το απαιτούμενο προσωπικό για τη συστηματική παρακολούθηση και μελέτη του προβλήματος. Στις δίγλωσσες περιοχές οι υπηρεσίες χρειάζονταν περισσότερη κρατική βοήθεια και καλύτερη οργάνωση.

5.5 Η Δίγλωσση Παιδαγωγική Δραστηριότητα

Η βασική λύση του προβλήματος της διγλωσσίας στα σχολεία σύμφωνα με τη γνώμη των ειδικών, οφείλει να βρίσκεται στις αρχές διγλωσσίας μιας περιοχής και πάντα προσεγγίζοντας σφαιρικά το πρόβλημα. Έτσι, η συζήτηση των ειδικών δεν αναφερόταν σε μια γιουγκοσλαβική γλωσσική ομοιομορφία στα σχολεία διότι η κοινωνική ζωή και οι συνθήκες μεταξύ των κοινοτήτων διέφεραν πολύ. Σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας διέμεναν μειονότητες και θεωρούνταν δίγλωσσες. Ακόμη και νομικά, η ανάγκη κατοχύρωσης κατάλληλων συνθηκών εκπαιδευτικής και διδασκαλικής δραστηριότητας και πολιτισμικής ζωής της νεολαίας των διαφόρων εθνικοτήτων ήταν μεγάλη, για να μπορεί η διγλωσσία να έχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.¹⁹¹

Τα σχολεία που ήταν οργανωμένα βάσει της αρχής της διγλωσσίας σε μια περιοχή ήδη από τη σχολική χρονιά 1960-1961 ξεκίνησαν την εφαρμογή της δίγλωσσης εξωσχολικής δραστηριότητας. Όμως, η δια-γλωσσική εκπαίδευση έπρεπε

¹⁸⁹ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, Υλικό τεκμηρίωσης, Τίτογκραντ, 1966, σελ.352 (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966).

¹⁹⁰ Ιστορικά αρχεία 1962, ό.π., παρ., σ. 127. (Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd, 1962).

¹⁹¹ Ο.π., παρ. 557, σσ. 49-65

να υπάρχει μόνο στις τάξεις στις οποίες υπήρχε εξειδικευμένο προσωπικό και όλες οι υπόλοιπες προϋποθέσεις: όπως να υπάρχει ένα ορισμένο επίπεδο διγλωσσίας των μαθητών, τα απαραίτητα εκπαιδευτικά εργαλεία, δίγλωσσες σχολικές βιβλιοθήκες κ.τ.λ. Το γενικό συμπέρασμα των ειδικών ήταν ότι έπρεπε να ενοποιηθεί το εκπαιδευτικό και διδακτικό πρόγραμμα και η διγλωσσία έπρεπε να εφαρμόζεται σε όλες τις εξωσχολικές δραστηριότητες, όπου υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες.¹⁹²

Στις περιοχές που ζούσαν ανάμικτες εθνικότητες, η διδασκαλία δεύτερης γλώσσας τη δεκαετία του 1960 εφαρμόζονταν σε πολλά σχολεία.¹⁹³ Για παράδειγμα, τη σχολική χρονιά 1959/60 περίπου 90% των μαθητών σερβικής και μαυροβουνικής εθνικότητας διδάσκονταν την αλβανική γλώσσα με 2-3 ώρες την βδομάδα.¹⁹⁴ Στα σχολεία των νομών Μούρσκα (Murska) και Σούμποτα (Subota) 2.247 μαθητές σλοβενικής εθνικότητας μάθαιναν την ουγγαρέζικη γλώσσα.¹⁹⁵ Σε πολλά σχολεία στην Ανεξάρτητη Περιοχή Βοϊβοντίνας (Voivodina) μαθητές σερβικής, κροατικής και μαυροβουνικής εθνικότητας διδάσκονταν ουγγαρέζικα, και σε λιγότερο βαθμό τις γλώσσες άλλων μειονοτήτων.¹⁹⁶

Σχετικά με την έκδοση δίγλωσσης γραπτής εκπαιδευτικής ύλης και σχολικών βιβλίων, υπήρχαν διαφορετικές απόψεις. Κάποιοι θεωρούσαν πως δεν χρειαζόνταν τα βιβλία να είναι δίγλωσσα, ενώ άλλοι πίστευαν πως όχι μόνο τα βιβλία έπρεπε να είναι δίγλωσσα, αλλά και όλη η υπόλοιπη γραπτή ύλη (περιοδικά, βοηθήματα κ.τ.λ.).¹⁹⁷ Υπήρχε η άποψη πως η έκδοση δίγλωσσης σχολικής εκπαιδευτικής ύλης είναι τεχνικό ζήτημα που συνδέεται άμεσα με τη χρηματοδότηση και πως η δίγλωσση διδασκαλία θα μπορούσε να πραγματοποιείται με τα υπάρχοντα, μονόγλωσσα βιβλία.¹⁹⁸

¹⁹² Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 87-93.9 (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

¹⁹³ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ. 176. (Bešić, Z., Istorija Crne Gore. Titograd, 1967.)

¹⁹⁴ *Ιστορικά αρχεία 1962*, ό.π., παρ., σ. 224 (Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd, 1962.)

¹⁹⁵ Όπ. παρ., σ.σ. 235-236

¹⁹⁶ Јаноши Г. Ανάπτυξη σχολείων στην ουγγρική γλώσσα στη Βοϊβοδίνα. Περιοδικό για παιδαγωγικά θέματα «*Σύγχρονο σχολείο*», Βελιγράδι (έτος IV); αρ.4-5, 1969, σ.σ. 89-90.(Јаноши Г., (1969). Razvoj škola na mađarskom jeziku u Vojvodini. Pedagoški časopis *Savremena škola*, Beograd (god. IV);br.4-5 st. 89-90.)

¹⁹⁷ Το Δημοκρατικό ινστιτούτο για την προαγωγή του σχολικού συστήματος και η Δημοκρατική γραμματεία για την εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την επιστήμη στο Τίτογκραντ 1971, ό.π. παρ., σ.34 (Republički zavod za unapredjivanje školstva i Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd: Informacija o vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1971).

¹⁹⁷ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.65-69.(Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966).

¹⁹⁸ *Ιστορικά αρχεία 1962*, ό.π., παρ., σσ. 43-48 (Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd, 1962)

Τα πρώτα αποτελέσματα έδειξαν να είναι θετικά και έδειξαν επίσης πως έπρεπε να δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για την ομαλή λειτουργία των σχολείων, ενώ παράλληλα υπήρχαν θετικές αλλαγές και στη συνείδηση των εκπαιδευτών σε ό,τι αφορούσε τη δίγλωσση εκπαίδευση και δραστηριότητα. Τα προβλήματα που προσδιορίστηκαν και ο στόχοι που τέθηκαν στο έγγραφο για τη δίγλωσση διδασκαλία και την παιδαγωγική δραστηριότητα στα σχολεία ήταν τα εξής:¹⁹⁹

1. Σαφής προσδιορισμός των εκπαιδευτικών στόχων της δίγλωσσης διδασκαλίας ειδικά σε σχέση με τη (δεύτερη) μη μητρική γλώσσα.
2. Μελέτη της λειτουργικότητας της μητρικής γλώσσας στην εκπαίδευση και ανάπτυξη ενός προγράμματος επιμόρφωσης των μαθητών σε συνθήκες δίγλωσσης διδασκαλίας.
3. Μελέτη του εκπαιδευτικού προγράμματος και των βιβλίων δίγλωσσης διδασκαλίας σε σχέση με τις κοινές δραστηριότητες πάνω σε θέματα εθνικού πολιτισμού.
4. Οργάνωση ενός ενιαίου, σύνθετου ερευνητικού προγράμματος σχετικά με τα προβλήματα της διγλωσσίας στα σχολεία των μεικτών περιοχών, συμπεριλαμβάνοντας εκπαιδευτικές και παιδαγωγικές υπηρεσίες και τμήματα σχολικής ανάπτυξης.
5. Μελέτη υπάρχουσών παιδαγωγικών και οργανωτικών προβλημάτων στα επαρχιακά σχολεία σε σχέση με τη διγλωσσία. Ανάπτυξη δίγλωσσων εξωσχολικών δραστηριοτήτων και πολιτιστικής ζωής των μαθητών.
6. Κάθετη επέκταση της ολοκληρωτικής δίγλωσσης εκπαίδευσης στις περισσότερες τάξεις του δημοτικού σχολείου, όπου υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες.
7. Έναρξη έκδοσης δίγλωσσων βιβλίων και άλλων σχολικών βοηθημάτων
8. Προαιρετικά μέτρα για την έναρξη ελάχιστων τάξεων με ολοκληρωτική δίγλωσση διδασκαλία, όπου οι εκπαιδευτικοί που θα διδάσκουν σε αυτές τις τάξεις, θα παίρνουν επίδομα δυσκολότερης εργασίας
9. Πρακτική υποψηφίων εκπαιδευτών σε σχολεία δίγλωσσης διδασκαλίας με στόχο να εξοικειωθούν με τις συνθήκες δουλειάς και να αποκτήσουν περισσότερες εμπειρίες
10. Εισαγωγή της δίγλωσσης διδασκαλίας στα νηπιαγωγεία

¹⁹⁹Ο.π. παρ.565, σ. 34.

11. Κίνητρα ανάπτυξης της διγλωσσίας και εκτός σχολείου στα πλαίσια των κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων μέσω των διαφόρων πολιτιστικών φορέων της Σοσιαλιστικής Ενότητας της Γιουγκοσλαβίας.

5.6 Η Εφαρμογή των Αρχών Διγλωσσίας στο Γιουγκοσλαβικό Εκπαιδευτικό Σύστημα

Το 1965 οργανώθηκε ένα ομοσπονδιακό σεμινάριο για την κοινή διδασκαλία και εκπαίδευση των μαθητών διαφόρων εθνικοτήτων σε αυτήν.²⁰⁰ Στην εισαγωγική αναφορά περί εφαρμογής των αρχών της διγλωσσίας στο γιουγκοσλαβικό σχολικό σύστημα, ο αυτόνομος ερευνητής του Γιουγκοσλαβικού γραφείου μελέτης σχολικών και εκπαιδευτικών θεμάτων στο Βελιγράδι, Γκάμπορ Γιανόσι,²⁰¹ ανέπτυξε μια σειρά προβληματισμών της τότε γιουγκοσλαβικής κοινότητας που αφορούσαν τη σύνθετη εθνική ποικιλία στον καθολικό κοινωνικό της ιστό και τη θέση του συστήματος εκπαίδευσης και παιδαγωγίας (Π.Π.α).

Σύμφωνα με την αναφορά του σεμιναρίου, η ανάγκη της γνώσης δεύτερης γλώσσας εκτός της μητρικής θεωρούνταν τη συγκεκριμένη περίοδο που γράφτηκε, το 1965 δηλαδή, πιο μεγάλη από κάθε άλλη φορά.²⁰² Η αναφορά επισημαίνει ότι η γνώση περισσότερων γλωσσών δημιουργεί προϋποθέσεις για πιο στενή και άμεση συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων διάφορων εθνών, την οποία επιβάλλει η σύγχρονη ανάπτυξη της επιστήμης, του πολιτισμού και της τεχνολογίας.²⁰³ Ο προφορικός πολιτισμός σε τέτοιες συνθήκες έχει περισσότερη σημασία, επειδή ταιριάζει με τα χαρακτηριστικά μαζικών επαφών των ανθρώπων από διαφορετικές χώρες και πολιτισμούς. Εκτός από τους προφανείς πρακτικούς λόγους, η γνώση άλλων γλωσσών έχει μεγαλύτερη σημασία σε σχέση με την άμεση επαφή με τα επιστημονικά και πολιτιστικά επιτεύγματα των άλλων λαών μέσω του γραπτού λόγου, και με αυτό τον τρόπο διαδίδονται περισσότερο οι ιδέες και οι αξίες αυτές, και όλα αυτά μαζί

²⁰⁰ Σοκόλοβιτς Ν., Προσχολική παιδαγωγία και εκπαίδευση στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του σχολικού συστήματος στο Μαυροβούνιο. *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος II, Τεύχος 1, Τίτογκραντ, 1976, σ. 45. (Sokolović, N., Predškolski vaspitanje i obrazovanje u sklopu reforme vaspitno-obrazovnog sistema.)

²⁰¹ Janoši G., Ανάπτυξη σχολείων στην ουγγρική γλώσσα στη Βοϊβοδίνα. Περιοδικό για παιδαγωγικά θέματα *Σύγχρονο σχολείο*, Βελιγράδι (έτος IV); αρ.4-5, 1969, σ.σ. 91-93.(Janoši G., (1969). Razvoj škola na mađarskom jeziku u Vojvodini. Pedagoški časopis *Savremena škola*, Beograd (god. IV);br.4-5 st. 89-90.)

²⁰² *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., παρ. σ. 119 (Istorijski zapisi. Godina 1962)

²⁰³ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 346-349.(Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

επηρεάζουν θετικά την αμοιβαία γνωριμία και την πολύπλευρη συνεργασία των διάφορων λαών.²⁰⁴

Αλλά η ανάγκη της γνώσης και άλλων γλωσσών ακόμη και σε μικρές περιοχές – δηλαδή όχι απαραίτητα η γνώση των διεθνών γλωσσών, αλλά η γνώση διαφόρων μικρών γλωσσών που μιλιούνται σε πολυεθνικές κοινότητες, όπως στη σύγχρονη Γιουγκοσλαβική σοσιαλιστική κοινότητα, έχει ιδιαίτερη σημασία και λειτουργία, πρωτίστως στη διαδικασία των καθημερινών επαφών των πολιτών της, που είναι μέλη διάφορων εθνών και εθνικοτήτων.²⁰⁵

Σε προηγούμενες ιστορικές περιόδους ανάπτυξης των περιοχών της σημερινής Γιουγκοσλαβίας, πολύ ισχυρές μεταναστευτικές κινήσεις και εποικισμοί, πέρα του ότι επηρέασαν την ανάμιξη του πληθυσμού, δημιούργησαν και στον τομέα της γλώσσας μια εξαιρετικά σύνθετη και ενδιαφέρουσα κατάσταση.²⁰⁶ Οι μετακινήσεις των διαφόρων εθνοτικών ομάδων στη Γιουγκοσλαβία από απομονωμένες περιοχές σε περιοχές που ήταν οικονομικά καταλληλότερες διήρκεσαν μέχρι και τη δεκαετία του 1960.²⁰⁷ Όλες αυτές οι μετακινήσεις συνεισέφεραν στο γεγονός ότι η Γιουγκοσλαβική κοινότητα στα μέσα της δεκαετίας του 1960 ήταν ένας πολυσύνθετος κοινωνικός οργανισμός και ταυτόχρονα μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περιοχή από άποψη κοινωνιολογικής και παιδαγωγικής μελέτης. Σε μια τέτοια πολυεθνική δομή πληθυσμού, η γνωριμία και η επαφή των διαφόρων εθνών μέσα στη Γιουγκοσλαβική ομοσπονδιακή πολυεθνική κοινότητα, αποτελούσε ένα από πρώτα καθήκοντα των κρατικών φορέων, μεταξύ των οποίων και το σύστημα εκπαίδευσης και παιδαγωγίας.

Σχετικά με το παιδαγωγικό ζήτημα, σε περιοχές με μικτά έθνη, σχεδιάστηκε ένα πρόγραμμα που περιελάμβανε πιο πλούσια παιδαγωγική δραστηριότητα σε σχολεία με πολλές διδακτικές γλώσσες.²⁰⁸ Η αξιολόγηση της μέχρι τότε παιδαγωγικής δράσης στα σχολεία αυτά ήταν θετική.²⁰⁹ Το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό των

²⁰⁴ Ο.π., παρ. 569, σ. 91-92

²⁰⁵ Σοκόλοβιτς Ν., Προσχολική παιδαγωγία και εκπαίδευση στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του σχολικού συστήματος στο Μαυροβούνιο. *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος II, Τεύχος 1, Τίτογκραντ, 1976, σ.σ. 54-64. (Sokolović, N., Predškolski vapsitanje i obrazovanje u sklopu reforme vaspitno-obrazovnog sistema.)

²⁰⁶ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 87-94. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

²⁰⁷ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., παρ., σ. 145 Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd, 1962.

²⁰⁸ Janošić G., *Ανάπτυξη σχολείων στην ουγγρική γλώσσα στη Βοϊβοδίνα*. Περιοδικό για παιδαγωγικά θέματα *Σύγχρονο σχολείο*, Βελιγράδι (έτος IV); αρ.4-5, 1969, σ.σ. 92-93. (Janošić G., (1969). Razvoj škola na mađarskom jeziku u Vojvodini. Pedagoški časopis *Savremena škola*, Beograd (god. IV)

²⁰⁹ Σοκόλοβιτς Ν., Προσχολική παιδαγωγία και εκπαίδευση στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του σχολικού συστήματος στο Μαυροβούνιο. *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος II, Τεύχος 1, Τίτογκραντ, 1976, σ.σ. 212-215. (Sokolović, N., Predškolski vapsitanje i obrazovanje u sklopu reforme vaspitno-obrazovnog sistema.)

περιοχών με μικτά έθνη αποτελούσε το υψηλό ποσοστό κοινής κατοίκησης των διάφορων εθνών στην ίδια περιοχή, στην ίδια πόλη και στην ίδια κοινότητα. Υπό τέτοιες συνθήκες, οι καθημερινές επαφές μεταξύ των μελών των διάφορων εθνικοτήτων απαιτούσαν τη γνώση, όχι μόνο της μητρικής γλώσσας της κάθε εθνικότητας ξεχωριστά, αλλά και τη γνώση μιας δεύτερης, κοινής γλώσσας. Στην πόλη Σούμποτιτσα για παράδειγμα ο αριθμός των ανθρώπων που μιλούσαν δύο ή περισσότερες γλώσσες ήταν πολύ μεγάλος και μεγάλωνε κάθε μέρα λόγω του ότι οι συνθήκες της κοινής ζωής των εθνικοτήτων που ζούσαν μαζί το επέβαλλαν και το απαιτούσαν.²¹⁰ Οι συνθήκες και ο τρόπος ζωής σε αυτήν την περιοχή και σε άλλες παρόμοιες περιοχές που ήταν πολλές στον αριθμό στη Γιουγκοσλαβία εκείνη την εποχή, δημιουργήθηκαν ασυνείδητα και μη οργανωμένα, ομάδες ανθρώπων που ταυτόχρονα υιοθετούσαν, εκτός από τη μητρική τους γλώσσα, επιπλέον μία γλώσσα, συνήθως τη γλώσσα που ομιλούνταν πιο πολύ στο κοινωνικό τους περιβάλλον.²¹¹

Σε τέτοιες περιπτώσεις προφορικών επαφών, ο Γιανόσι²¹² θεωρεί στην αναφορά του ότι υπάρχουν συνήθως δύο, αλλά και περισσότερες ομάδες ανθρώπων που υιοθέτησαν δεύτερη γλώσσα σαν πρώτη. Σε ορισμένες περιπτώσεις αναφέρει μάλιστα ότι υπήρχε ένα «μεταβατικό στρώμα» ανθρώπων, οι οποίοι είχαν ταυτόχρονα υιοθετήσει και τις δύο γλώσσες και αυτοί θεωρούνταν ως πλήρως δίγλωσσα άτομα.²¹³

Αναφέρεται επίσης ότι ορισμένες έρευνες²¹⁴ έδειξαν πως η διγλωσσία είναι σπάνιο φαινόμενο στα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας και ότι αρχίζει να αναπτύσσεται, όταν ένα παιδί αρχίσει να βγαίνει από τον οικογενειακό κύκλο, όταν αναπτύσσονται οι κοινωνικές επαφές στο πολυεθνικό περιβάλλον που ζει. Με άλλα λόγια, η διγλωσσία σε παιδιά σπάνια γίνεται στον οικογενειακό κύκλο αλλά αποκτιέται σε κοινωνίες που αποτελούνται από δυο ή περισσότερα έθνη, στις διάφορες και πολυποίκιλες κοινωνικές επαφές των ανθρώπων.²¹⁵

²¹⁰ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ.) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα). (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

²¹¹ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 49-68. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

²¹² Janošić G., *Ανάπτυξη σχολείων στην ουγγρική γλώσσα στη Βοϊβοδίνα*. Περιοδικό για παιδαγωγικά θέματα *Σύγχρονο σχολείο*, Βελιγράδι (έτος IV); αρ.4-5, 1969, σ.σ. 94-97. (Janošić G., (1969). Razvoj škola na mađarskom jeziku u Vojvodini. Pedagoški časopis *Savremena škola*, Beograd (god. IV)

²¹³ Ο.π., παρ., σσ. 101-105

²¹⁴ Ο.π., παρ., σσ. 106-119

²¹⁵ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.319-333. (Razvoj obrazovanja i vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

Η διγλωσσία αναπτύσσεται ήδη από το νηπιαγωγείο, όταν υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες, δηλαδή εάν δοθεί στα μικρά παιδιά η ευκαιρία να δημιουργήσουν μια δίγλωσση βάση με τους συνομηλίκους τους, οργανωμένα σε παιδαγωγικές ομάδες, ή εάν θα σταματήσει η μέχρι τότε διαδικασία της αυθόρμητης ανάπτυξης διγλωσσίας, με το χωρισμό των παιδιών με βάση την εθνική τους καταγωγή και γλώσσα. Σε περιπτώσεις που η διγλωσσία είναι γενικό φαινόμενο σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, οι δραστηριότητες των παιδιών πρέπει όλες να γίνονται και στις δυο γλώσσες.²¹⁶ Ο Γιανόσι συνεχίζοντας αναφέρει ότι παρουσιάστηκε μια ειδική μορφή διγλωσσίας στα προσχολικά ιδρύματα και τα δημοτικά σχολεία περιοχών με εθνικό-ομοιογενές περιβάλλον. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον δεν υπάρχουν δίγλωσσα παιδιά. Έτσι, στη Σούμποτιτσα (Subotica), Κάνιζα (Kaniza) και σε κάποια άλλα μέρη, εκπαιδευτικοί σε προσχολικά ιδρύματα έκαναν συστηματικές προσπάθειες, δημιουργώντας μια δίγλωσση οργάνωση εργασίας, με πρωτοβουλία που άρχισε από τους γονείς των παιδιών. Αυτή η πρωτοβουλία είχε ως στόχο την υιοθέτηση της πιο ευρείας γλώσσας που μιλάει η κοινότητα (της επίσημης γλώσσας της ομοσπονδίας), ούτως ώστε τα παιδιά σε μεγαλύτερη ηλικία να είναι σε θέση να συμμετέχουν στο σύστημα ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης ή να βρουν δουλειά σε περιοχή που δεν μιλιέται η μητρική τους γλώσσα. Τα συμπεράσματα της αναφοράς του Γιανόσι συνοψίζονται ως εξής:

A. Για την επιτυχημένη ανάπτυξη της διγλωσσίας χρειάζεται να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες στην οικογένεια, στα παιδαγωγικά ιδρύματα, αλλά και σε ολόκληρο το κοινωνικό περιβάλλον.

B. Η διγλωσσία πρέπει να εφαρμόζεται σε ολόκληρο το παιδαγωγικό σύστημα της γενικής εκπαίδευσης, και στα προσχολικά ιδρύματα πρέπει να εφαρμόζεται η δίγλωσση παιδαγωγική εργασία.²¹⁷

Σύμφωνα με το Γιανόσι, αυτές οι αρχές, στον τομέα της προσχολικής παιδαγωγίας πραγματοποιούνται επιτυχώς σχεδόν σε όλες τις περιοχές με εθνικά μικτό πληθυσμό: στην Ανεξάρτητη Επαρχία Βοϊβοδίνια (Voivodina), Ανεξάρτητη Επαρχία Κόσσοβο (Kosovo), στην Κροατία (Hrvatska), στις περιοχές Ίστρα (Istra), Ριγιέκα

²¹⁶ Janoši G., Ανάπτυξη σχολείων στην ουγγρική γλώσσα στη Βοϊβοδίνια. Περιοδικό για παιδαγωγικά θέματα *Σύγχρονο σχολείο*, Βελιγράδι (έτος IV); αρ.4-5, 1969, σ.σ. 120-126. (Janoši G., (1969). Razvoj škola na mađarskom jeziku u Vojvodini. Pedagoški časopis *Savremena škola*, Beograd (god. IV

)
²¹⁷ Ο.π., παρ., σσ. 92-96.

(Rjeka) και στο Όσιγιεκ (Osijek), στη Σλοβενία (Slovenia), στο Πρεκόμουργιε (Prekomurje).²¹⁸

Όσον αφορά το θέμα της διγλωσσίας στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ο ίδιος επισημαίνει κάποια πολύ βασικά σημεία. Καταρχήν, η εφαρμογή της διγλωσσίας στη σχολική πράξη εξαρτάται αποκλειστικά από το καθεστώς και τη λειτουργία των δύο γλωσσών ενός ορισμένου κοινωνικού περιβάλλοντος και από το ίδιο το κοινωνικό περιβάλλον, σε ό,τι αφορά τις κοινωνικές σχέσεις, τα ιδρύματα και τις οργανώσεις της δημόσιας, πολιτιστικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής. Μόνο σε μια κατάλληλη κοινωνικό-πολιτική ατμόσφαιρα, στην οποία και οι δύο γλώσσες λειτουργούν ισότιμα σε όλους τομείς της καθημερινής ζωής και εργασίας, δηλαδή σε συνθήκες στις οποίες και οι δύο γλώσσες έχουν την ίδια αξία χρησιμοποίησης, μόνο τότε η διγλωσσία μπορεί να αποκτήσει το πλήρες πολιτικό της δικαίωμα και στα σχολεία. Αντίθετα, σε ένα κοινωνικό-πολιτικό περιβάλλον στο οποίο η μια γλώσσα επικρατεί επί μιας άλλης, καταστρέφεται η αρχή ισότητάς τους, η διγλωσσία χάνει την πραγματική της αξία ακόμη και αν εφαρμόζεται στα σχολεία με βάση το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, μένει χωρίς κοινωνική εφαρμογή, χωρίς προώθηση και αναγνώριση. Δηλαδή το βασικότερο ζήτημα είναι το θέμα της πραγματικής λειτουργίας και της πραγματικής αξίας των δύο γλωσσών σε μια ορισμένη κοινωνική ομάδα.²¹⁹

Στη Γιουγκοσλαβική σοσιαλιστική κοινότητα του 1965 υπήρχαν ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της διγλωσσίας, σε όλες τις μορφές, στο παιδαγωγικό και εκπαιδευτικό σύστημα. Στα συντάγματα της ομοσπονδίας και των σοσιαλιστικών δημοκρατιών και των αυτόνομων επαρχιών, στους δήμους και στις οργανώσεις, στη σχολική νομοθεσία, δόθηκε αρκετή προσοχή στο ζήτημα της διγλωσσίας.²²⁰ Στο Σύνταγμα της Σερβίας και του Μαυροβουνίου,²²¹ η διγλωσσία αποτελούσε ζήτημα συνταγματικής αρχής. Σύμφωνα με αυτό, η διγλωσσία έπρεπε να

²¹⁸ Ο.π., παρ., σσ. 96-97.

²¹⁹ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.156.(Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

²²⁰ Janošić G., Ανάπτυξη σχολείων στην ουγγρική γλώσσα στη Βοϊβοδίνα. Περιοδικό για παιδαγωγικά θέματα *Σύγχρονο σχολείο*, Βελιγράδι (έτος IV); αρ.4-5, 1969, σ.σ. 102-106. (Janošić G., (1969). Razvoj škola na mađarskom jeziku u Vojvodini. Pedagoški časopis *Savremena škola*, Beograd (god. IV)

²²¹ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.189-191.(Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966).

εφαρμόζεται σε ολόκληρο το κοινωνικό σύστημα και ειδικά στο σύστημα της σχολικής νομοθεσίας και εκπαίδευσης.²²²

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τονίστηκε η ανάγκη της προώθησης και ανάπτυξης του συστήματος της κοινωνικής αυτοδιοίκησης. Τις προηγούμενες δεκαετίες ('40- '50) στο σύστημα της κεντρικής κρατικής διοίκησης όλα κινούνταν από πάνω προς τα κάτω σε μία γλώσσα, αυτή της πλειονότητας, έτσι η πολυγλωσσία δεν χρειαζόταν. Όμως μετά τον Πόλεμο δόθηκε το δικαίωμα σε όλες τις δημοκρατίες της Ομοσπονδίας να λύνουν και να αποφασίζουν μόνες τους για τα προβλήματα διαβίωσης τους, είχαν εκατομμύρια άτομα, τα οποία δεν μιλούσαν την ίδια γλώσσα και με βάση ένα εξαιρετικά ευρύ δίκτυο διαφόρων οργάνων κοινωνικής αυτοδιοίκησης, σε όλους τους δήμους της χώρας, βρέθηκαν σε καθημερινή χρήση όλες οι υπάρχουσες γλώσσες των εθνικοτήτων της Γιουγκοσλαβίας. Οι πολίτες στους φορείς της κοινωνικής και πολιτικής αυτοδιοίκησης ασκούσαν τα δικαιώματα και εκπλήρωναν τα καθήκοντά τους στη γλώσσα τους, και έπρεπε να τακτοποιούν τις υποθέσεις σε όλα τα δημόσια ιδρύματα στη μητρική τους γλώσσα,. Έτσι, η ανάγκη για πολυγλωσσία πήρε μια εξαιρετικά βαθιά κοινωνικό-πολιτική έννοια και αξία.

Η *διγλωσσία* ή *πολυγλωσσία* σε εθνικά μικτές περιοχές, τη δεκαετία του 1960, εφαρμόστηκε σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής, σε δημοτικά συμβούλια και σε υπηρεσίες, σε δικαστήρια, σχολεία, νοσοκομεία, ταχυδρομεία, σιδηροδρόμους, τράπεζες κτλ.²²³ Εισήχθη με άλλα λόγια η δίγλωσση διοίκηση, η οποία προβλεπόταν από το Σύνταγμα. Έτσι οι νεότερες γενιές της Γιουγκοσλαβίας, μετά τον Πόλεμο έπρεπε να ετοιμάζονται για ένα τέτοιο σύστημα, γνωρίζοντας και άλλες γλώσσες εκτός της μητρικής τους, λόγω του ότι όλοι οι πολίτες της Γιουγκοσλαβίας είχαν το δικαίωμα να αποφασίζουν και να λύνουν από κοινού θέματα της αυτοδιοίκησης ανεξάρτητα από εθνικότητα.²²⁴

Στο Γιουγκοσλαβικό εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό σύστημα, η αρχή της διγλωσσίας είχε πρακτική εφαρμογή, αλλά με μερικές βασικές παραλλαγές, ανάλογα με τη γενική γλωσσική κατάσταση του σχολείου. Η επικρατέστερη μορφή διγλωσσίας ήταν εκείνη που εκφραζόταν με τον όρο «ευρεία δίγλωσση παιδαγωγική

²²² *Ιστορικά αρχεία 1962*, ό.π., παρ., σσ. 176-182.(Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd,1962).

²²³ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την πρόοδο του σχολικού συστήματος του Τίτογκραντ 1977, ό.π. παρ., σ.67. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1977.)

²²⁴ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.184.(Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.0

δραστηριότητα».²²⁵ Αυτός ο όρος περιελάμβανε και όλα τα είδη και τις μορφές των ελεύθερων δραστηριοτήτων σε ένα σχολείο (εκτός από τη διδασκαλία μέσα στην τάξη), σχετικά με την επιστήμη, τον πολιτισμό την τέχνη, τον αθλητισμό. Όλες αυτές οι δραστηριότητες ήταν οργανωμένες σύμφωνα με την προγραμματισμένη και συστηματική εφαρμογή των αρχών της διγλωσσίας. Αυτό το είδος της διγλωσσίας εφαρμόστηκε σε όλα τα σχολεία στη χώρα, τα οποία ήταν εκείνη τη χρονιά 654 (575 δημοτικά και 79 λύκεια), με περίπου 500.000 μαθητές από όλα τα γιουγκοσλαβικά έθνη.²²⁶

Η διγλωσσία στη διδασκαλία εφαρμόζονταν σε τρεις βασικές μορφές: 1. αρχή απόκλισης, 2. αρχή παραλληλισμού, και 3. μέσω εισαγωγής των παραγόντων της άλλης-μη μητρικής γλώσσας, στη διδακτική διαδικασία.²²⁷

1. Σύμφωνα με την αρχή της απόκλισης, κάποια μαθήματα διδάσκονται στη μητρική και κάποια άλλα στη δεύτερη γλώσσα. Η εφαρμογή αυτής της αρχής ήταν γνωστή ως «πράξη της Σούμποτιτσα».²²⁸ Αυτό το είδος διδασκαλίας της διγλωσσίας ήταν κατάλληλο για λύκεια και ουσιαστικά αποτελούσε μια καλή λύση στο πρόβλημα των γλωσσικών δυσκολιών μαθητών-μέλη εθνικοτήτων στην παρακολούθηση διδασκαλίας σε γλώσσες των γιουγκοσλαβικών εθνών (σερβοκροατική, μακεδονική και σλοβενική). Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του είδους διγλωσσίας ήταν η συστηματικότητα στην εκμάθηση των γλωσσών αυτών με τακτική εκπαιδευτική εργασία και ταυτόχρονη ανάπτυξη της μητρικής γλώσσας των μαθητών.
2. Σύμφωνα με την αρχή του παραλληλισμού, και οι δύο γλώσσες στη διδασκαλία ήταν ίσες και μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τους ίδιους στόχους. Εφαρμόζονταν με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος να διδάσκεται διαδοχικά η ίδια διδακτέα ύλη σε δύο γλώσσες. Αυτός ο τρόπος εφαρμογής

²²⁵ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ.σ. 89-95.(Bešić, Z., *Istorija Crne Gore*. Titograd, 1967.)

²²⁶ Το Δημοκρατικό ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ.) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα), ό.π. παρ., σελ.34 (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

²²⁷ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σ.σ. 159-162.(Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

²²⁸ Σάβιτσεβιτς, Μπ., *Περίληψη της ανάπτυξης της εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο 1933-1963*. Εκθέσεις του περιοδικού του Ινστιτούτου για την πρόοδο του σχολικού συστήματος της Ο.Δ. Μαυροβουνίου. Έτος IV, Τεύχος 2, Τίτογκραντ, 1964, σ.σ. 187-189 (Savićević, B., *Sažetak razvoja obrazovanja u Crnoj Gori 1933-1963. Izveštaji iz časopisa Instituta o napretku školskog sistema O.D. Montenegro. Godina IV, broj 2, Titograd, 1964, str.str. 187-189*)

του παραλληλισμού στη Γιουγκοσλαβία το 1965 εφαρμόζονταν σε 21 σχολεία (16 δημοτικά και 5 λύκεια) με συνολικά 3.200 μαθητές (14 ή 2/3 των σχολείων αυτών βρίσκονταν στο Πρεκομούργιε (Prekomurje) στη Σλοβενία (Slovenia).²²⁹ Ο δεύτερος τρόπος ήταν στη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου, μέρας, εβδομάδας ή μήνα, η διδακτική ύλη διδάσκονταν σε μια διδακτική γλώσσα και όταν τελείωνε η περίοδος, στην επόμενη που είχε την ίδια διάρκεια με την προηγούμενη, η ίδια διδακτική ύλη διδασκόταν στην άλλη γλώσσα. Ο δεύτερος τρόπος δεν εφαρμόστηκε, εάν και κάποια σχολεία είχαν εκφράσει το ενδιαφέρον τους για αυτό το είδος διδασκαλίας.

3. Η συστηματική εισαγωγή των παραγόντων της άλλης, μη μητρικής γλώσσας στη διδακτική διαδικασία έδειξε ότι ένας κατάλληλος και αποτελεσματικός τρόπος ήταν η διδασκαλία που πραγματοποιούνταν στη μητρική γλώσσα μαθητών που ήταν μέλη εθνικοτήτων σε περιοχές στις οποίες αποτελούσαν την πλειοψηφία.

Υπήρχαν ασφαλώς και εξωσχολικοί παράγοντες που επηρέαζαν τη σωστή εφαρμογή της διγλωσσίας στη διδακτική πρακτική όπως π.χ. η αντίληψη των γονέων των μαθητών για το ζήτημα της διδασκαλίας της διγλωσσίας, ο γενικός γλωσσικός πολιτισμός του περιβάλλοντος, τα ποσοστά των εθνικών ομάδων και ο τρόπος της εδαφικής εγκατάστασής τους, πολιτιστικές και άλλες παραδόσεις, ανάπτυξη και εξοπλισμός των σχολικών κτιρίων, επαγγελματική και μορφωτική κατάρτιση των εκπαιδευτικών.²³⁰ Σύμφωνα με την εισαγωγική αναφορά του Γιανόσι,²³¹ για πρώτη φορά το 1965 το Γιουγκοσλαβικό Γραφείο για τη Μελέτη των Σχολικών και Εκπαιδευτικών Θεμάτων, με την υποστήριξη της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, καθώς και του Συμβουλίου για Εκπαιδευτικά Θέματα των Εθνικοτήτων της Γιουγκοσλαβίας, άρχισε τη συστηματική μελέτη των προβλημάτων της διγλωσσίας, με

²²⁹ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ.) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα), ό.π.παρ., σελ.34 (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (rojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

²³⁰ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.182-187. (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (rojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

²³¹ Janoši G., Ανάπτυξη σχολείων στην ουγγρική γλώσσα στη Βοϊβοδίνα. Περιοδικό για παιδαγωγικά θέματα *Σύγχρονο σχολείο*, Βελιγράδι (έτος IV); αρ.4-5, 1969, σ.σ. 5-6. (Janoši G., (1969). Razvoj škola na mađarskom jeziku u Vojvodini. Pedagoški časopis *Savremena škola*, Beograd (god. IV)

βάση ένα πρόγραμμα έρευνας, με τη συμμετοχή δυο δημοκρατικών φορέων για το σχολικό σύστημα από τα Σκόπια (Skopje) και το Τίτογκραντ (Titograd), δύο φορέων για το σχολικό σύστημα των αυτόνομων επαρχιών από το Νόβι Σαντ (NoviSad) και την Πρίστινα (Pristina), καθώς και δημοτικών γραφείων από τη Σούμποτιτσα (Subotica), το Νόβι Σαντ (NoviSad), το Όσιγιεκ (Osijek), τη Μούρσκα και Σούμποτα (Murska-Subota) και το Τέτοβο (Tetove). Η ερευνητική εργασία σχεδιάστηκε να πραγματοποιηθεί σε δύο φάσεις, με τελικό στόχο τη δημιουργία ενός εγχειριδίου για εκπαιδευτικούς που εφάρμοζαν το σύστημα της διγλωσσίας στις τάξεις τους, καθώς και για σπουδαστές Σχολών, οι οποίοι προετοιμάζονταν με την έξοδο τους από τις Σχολές να εργαστούν σε δίγλωσσα σχολεία.

5.7 Η Διδασκαλία της Σερβοκροατικής Γλώσσας στα Αλβανόφωνα Σχολεία του Μαυροβουνίου

Το 1965 συντάχθηκε μια αναφορά (Παράρτημα.Π.β) που περιέγραφε τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας στα σχολεία που φοιτούσαν παιδιά αλβανικής εθνικότητας στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία του Μαυροβουνίου. Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, λειτουργούσαν 125 τμήματα με διδασκαλία στα αλβανικά, σε 9 συλλογικά δημοτικά σχολεία.

Σύμφωνα με την έκθεση, η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας στα σχολεία αυτά διεξαγόταν σύμφωνα με το επίσημο πρόγραμμα. Στην τρίτη τάξη ήταν 4 ώρες, ενώ από την έκτη ως την όγδοη ήταν 3 ώρες. Στην πρώτη και δεύτερη τάξη του δημοτικού εισήχθη κατά το σχολικό έτος 1964-1965 το *μάθημα προετοιμασίας* της σερβοκροατικής γλώσσας.²³²

Τα αποτελέσματα της διδασκαλίας της σερβοκροατικής γλώσσας σε αυτά τα σχολεία έδειξαν ότι το πρόγραμμα δεν πραγματοποιούνταν με συνέπεια και σύμφωνα με τις επίσημες οδηγίες. Οι μαθητές, όταν τελείωναν το δημοτικό σχολείο, δεν ήταν ικανοί να μιλήσουν επαρκώς τα σερβοκροατικά και δυσκολεύονταν να συνεχίσουν περαιτέρω την εκπαίδευσή τους σε σχολεία με διδασκαλία στα σερβοκροατικά. Αυτό φάνηκε στις εισαγωγικές εξετάσεις για τα λύκεια στην Ποντγκόριτσα (Podgorica).²³³ Κατά το σχολικό έτος 1964-1965 πέτυχαν μόνο 3 Αλβανοί μαθητές στο Οικονομικό Λύκειο, 4 στο Γυμνάσιο και 15 στο σχολείο για την επαγγελματική εκπαίδευση

²³² Το Δημοκρατικό ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ 1944/45 - 1990/91, ό.π., παρ., σσ. 113. (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

²³³ Λύκεια του Δήμου της Ποντγκόριτσα. (srednja škola Opština Podgorica)

στελεχών στην οικονομία, ενώ στα τεχνικά σχολεία δεν πέτυχε κανένας στις εξετάσεις.²³⁴ Η μη επαρκής γνώση της σερβοκροατικής γλώσσας ήταν εμπόδιο για τους Αλβανούς μαθητές να εγγράφονται στα λύκεια ή να δουλεύουν σε επαγγελματικό περιβάλλον που αποκλειστικά χρησιμοποιούνταν η σερβοκροατική γλώσσα.²³⁵ Οι σχολικοί σύλλογοι και άλλοι δημοτικοί φορείς έβλεπαν τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας ως ένα απλό σχολικό μάθημα μιας ξένης γλώσσας. Η διδασκαλία συνήθως ήταν η ανάγνωση και η μετάφραση, ενώ άλλες μέθοδοι εργασίας πάνω στη γλώσσα ήταν ανύπαρκτες.

Άλλο ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα ήταν ότι τη σερβοκροατική γλώσσα στα αλβανόφωνα σχολεία τη δίδασκαν δάσκαλοι, αλλά και ένας σημαντικός αριθμός μη επαγγελματιών δασκάλων. Στις ανώτερες τάξεις, εκτός από 2 σχολεία, αυτό το μάθημα το δίδασκαν μη επαγγελματίες εκπαιδευτές, οι οποίοι δεν γνώριζαν αρκετά καλά τη σερβοκροατική γλώσσα και έτσι στο μάθημα έκαναν συχνά γλωσσικά και ορθογραφικά λάθη.²³⁶ Εκτός αυτού, δεν υπήρχε αρκετός παιδαγωγικός εξοπλισμός και οι μέθοδοι διδασκαλίας ήταν ξεπερασμένες.²³⁷ Επίσης, η διδασκαλία ήταν αρκετά δύσκολη ειδικά στα απομακρυσμένα μέρη που ο πληθυσμός δεν ήταν μικτός. Οι δάσκαλοι που δίδασκαν σερβοκροατικά χρησιμοποιούσαν κατά κάποιο τρόπο τις εμπειρίες άλλων εκπαιδευτών με περισσότερη εμπειρία, αν και δεν είχαν πολλές ευκαιρίες να επισκεφτούν τα μαθήματα των συναδέλφων τους και να δουν πώς θα μπορούσε να οργανωθεί καλύτερα και μεθοδικότερα το μάθημα αυτό.²³⁸ Ένας μεγάλος αριθμός δασκάλων δεν είχε τη δυνατότητα να προμηθευτεί τα απαραίτητα επαγγελματικά και παιδαγωγικά βιβλία και περιοδικά και αυτός ήταν ένας επιπλέον λόγος που η διδασκαλία βρισκόταν σε χαμηλό επίπεδο.²³⁹ Ορισμένοι δάσκαλοι στα πιο αναπτυγμένα σχολικά κέντρα έκαναν συχνές συναντήσεις μεταξύ τους και

²³⁴ Δημοκρατικό ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ 1944/45 - 1990/91, ό.π., παρ.,σ. 145 (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (rojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

²³⁵ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.167-169. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966)

²³⁶ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1960, ό.π., σσ. 343-348. (Strucno osposobljavanje Dokimentacioni materijal 1960)

²³⁷ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ.σ. 45-56. (Bešić, Z., Istorija Crne Gore. Titograd, 1967).

²³⁸ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1960, ό.π., παρ., σσ. 35-39 (Strucno osposobljavanje Dokimentacioni materijal 1960)

²³⁹ Γιόβανοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 152-164. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

προσπαθούσαν με την ανταλλαγή εμπειριών, αλλά και με την προσωπική εξειδίκευση να βελτιώσουν την ποιότητα του μαθήματος της σερβοκροατικής γλώσσας.²⁴⁰

Η εμπειρία σε κάποια σχολεία έδειξε ότι οι εκπαιδευτές, των οποίων η μητρική γλώσσα ήταν σερβοκροατική, πιο καλά και πιο μεθοδικά διεξήγαγαν τη διδασκαλία και έτσι οι μαθητές τους μάθαιναν καλύτερα τη γλώσσα. Για να βελτιωθεί η ποιότητα της διδασκαλίας της σερβοκροατικής στα αλβανικά σχολεία υπήρχε άμεση ανάγκη να εκπαιδευτεί το απαιτούμενο εκπαιδευτικό προσωπικό, ειδικά σε ό,τι αφορούσε τη διδασκαλία στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού. Τη δεκαετία του 1960, στην Παιδαγωγική Ακαδημία σπούδαζαν σερβοκροατική φιλολογία μερικοί Αλβανοί φοιτητές που θα μπορούσαν να διδάξουν μετά την αποφοίτησή τους σε αλβανόφωνα σχολεία, αλλά αυτός ήταν πολύ μικρός αριθμός σε σχέση με τις ανάγκες των σχολείων.²⁴¹

Σύμφωνα με τις τότε συνθήκες και τις διδακτικές ανάγκες έπρεπε να οργανωθούν σεμινάρια σερβοκροατικής γλώσσας για τους δασκάλους των αλβανόφωνων σχολείων και επισκέψεις των δασκάλων αυτών σε σχολεία άλλων περιοχών της Γιουγκοσλαβίας, όπου το σύστημα της εκμάθησης της σερβοκροατικής γλώσσας ήταν καλύτερα οργανωμένο όπως π.χ. στη Βοϊβοδίνα (Voivodina) και στο Κόσμετ (Kosmet). Το Σεπτέμβριο του 1963 οργανώθηκε με επιτυχία στο Ούλτσινιε (Ulcinj), το σεμινάριο για το σύστημα εκμάθησης της σερβοκροατικής γλώσσας στην πρώτη και δεύτερη τάξη του δημοτικού σχολείου με σκοπό να γνωριστούν οι δάσκαλοι του μαθήματος αυτού και να ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους.²⁴²

Τα εκπαιδευτικά μέσα για τη σωστή και επιτυχημένη διεξαγωγή του προγράμματος της σερβοκροατικής γλώσσας στα σχολεία ήταν λιγοστά. Σε κάποια σχολεία υπήρχε ένας περιορισμένος αριθμός εκπαιδευτικών μέσων, αλλά δεν χρησιμοποιούνταν αρκετά. Σπάνια χρησιμοποιούνταν ο πολύγραφος, ενώ το μαγνητόφωνο σχεδόν ποτέ. Τα βιβλία βελτιώθηκαν λίγο περισσότερο συγκριτικά με τα παλαιότερα. Τα βιβλία περιελάμβαναν ερωτήσεις στο τέλος του κείμενου για τους εκπαιδευτές που δεν είχαν αρκετή παιδαγωγική και επαγγελματική εμπειρία, αλλά σύμφωνα με την αναφορά (Π.Π.γ) θα ήταν καλό αν υπήρχαν εξηγήσεις από τις γλωσσικές παροιμίες που διδάσκονταν μέσα από το βιβλίο. Επίσης, το λεξικό του βιβλίου θεωρούνταν απαραίτητο.

²⁴⁰ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1960, ό.π., σσ. 356-357. (Strucno osposobljavanje Dokimentacioni materijal 1960)

²⁴¹ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ 1944/45 - 1990/91, ό.π., σ. 127. (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST))

²⁴² Σεμινάριο για το σύστημα εκμάθησης της σερβοκροατικής γλώσσας (Δήμος Ούλτσινιε). (Seminar za učenje Srpskohrvatsko jezik (Opština Ulcinj))

Στα σχολεία δεν υπήρχε συστηματική διδασκαλία του λεξιλογίου της σερβοκροατικής, επειδή τα κείμενα, που ήταν γεμάτα με άγνωστες λέξεις, δυσκόλευαν τους μαθητές να καταλάβουν την ουσία του περιεχομένου τους και απλά μάθαιναν μηχανικά τη γλώσσα.²⁴³ Ορισμένα σχολεία δεν προμηθεύονταν από τον εκδοτικό οίκο τις νεότερες εκδόσεις και έτσι στη διδασκαλία δεν χρησιμοποιούνταν τα καινούργια βιβλία. Έτσι, π.χ. για την 8η τάξη χρησιμοποιούνταν το αναγνωστικό της 5ης, και για την 5η το αναγνωστικό της 2ης τάξης δημοτικού. Από τη στιγμή που εκδόθηκαν καινούργια εμπλουτισμένα αναγνωστικά της σερβοκροατικής, το πρόβλημα έπρεπε να λυθεί άμεσα.²⁴⁴

Τα αλβανόφωνα σχολεία δεν ήταν επαρκώς εξοπλισμένα με τους απαραίτητους οδηγούς διδασκαλίας για τους εκπαιδευτές, ούτε με βιβλία λογοτεχνίας που χρειάζονταν για τη σωστή διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας. Υπήρχε άμεση ανάγκη να δημιουργηθούν οδηγίες μεθοδολογίας που θα βοηθούσαν τους εκπαιδευτές να διεξάγουν το μάθημα της σερβοκροατικής πιο αποτελεσματικά και ουσιαστικά.²⁴⁵

Τα προβλήματα στη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας στα αλβανόφωνα σχολεία τόνισαν πολλές φορές οι γονείς των μαθητών, οι οποίοι ενδιαφέρονταν πολύ να μάθουν τα παιδιά τους σερβοκροατικά.²⁴⁶ Μάλιστα ορισμένοι γονείς ζήτησαν η διδασκαλία να γίνεται αποκλειστικά στα σερβοκροατικά, όπως παραδείγματος χάρη στο Ούλτσιν(Ulcinj), ενώ σε μερικά άλλα σχολεία, στα όποια το επέτρεπαν οι συνθήκες, ορισμένα μαθήματα όπως τα μαθηματικά, η φυσική, η τεχνική αγωγή, η ζωγραφική και η μουσική αγωγή, διδάσκονταν στη σερβική γλώσσα χωρίς δυσκολίες²⁴⁷. Το γεγονός ότι τα μαθήματα αυτά δίδασκαν δάσκαλοι των οποίων η μητρική γλώσσα ήταν η σερβοκροατική, επηρέαζε θετικά τους μαθητές και διευκόλυνε τη δυνατότητά τους να εκφραστούν σωστότερα και να αποκτήσουν σωστή προφορά και καλό λεξιλόγιο.

Για την καλύτερη διδαχή της σερβοκροατικής γλώσσας, σύμφωνα με το διδακτικό πρόγραμμα, εισάχθηκε τον Οκτώβρη του σχολικού έτους 1964-1965 η

²⁴³ Εγκυκλοπαιδικό λεξικό της παιδαγωγίας, Ζάγκρεμπ, 1963, σ. 76 (Enciklopedijski riječnik pedagogije. Zagreb, 1963)

²⁴⁴ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 156-159. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

²⁴⁵ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1960, ό.π., σσ. 359-361 (Strucno osposobljavanje Dokumentacioni materijal 1960)

²⁴⁶ Το Δημοκρατικό ινστιτούτο για την πρόοδο του σχολικού συστήματος του Τίτογκραντ 1977, ό.π., σσ. 39-65 (Republički zavod za unapredjivanje školstva 1977)

²⁴⁷ Δημοτικά σχολεία Δήμου Ούλτσινιε, Μπαρ και Ποντγκόριτσα. (Osmogodišnja škole Ulcinj, Bar, Podgorica)

σερβοκροατική γλώσσα στις δύο πρώτες τάξεις του δημοτικού.²⁴⁸ Η εισαγωγή της σερβοκροατικής γλώσσας από τις πρώτες τάξεις προκάλεσε αντιδράσεις εκ μέρους των εκπαιδευτών και για αυτό την ίδια χρονιά αποφασίστηκε να οργανωθεί ένα σεμινάριο για αυτούς, στο οποίο θα ενημερώνονταν για την οργάνωση, τη μεθοδολογία και την πρακτική διδασκαλία του μαθήματος.²⁴⁹ Στα σχολεία που υπήρχαν τμήματα με διδασκαλία τόσο στη σερβοκροατική όσο και στην αλβανική γλώσσα, όλες τις ελεύθερες δραστηριότητες, οι μαθητές των δύο εθνικοτήτων, τις πραγματοποιούσαν από κοινού, ειδικότερα τις αθλητικές και τις πολιτιστικές. Παράλληλα, μέσα από αυτές, τα παιδιά γνωρίζονταν καλύτερα και ταυτόχρονα μάθαιναν και τις δυο γλώσσες.²⁵⁰

Η αναφορά²⁵¹ μάλιστα επισημαίνει ότι στα σχολεία της δεκαετίας του 1960, όπου υπήρχε δίγλωσση διδασκαλία, ανακοινώνονταν στους τοίχους οι εργασίες των Αλβανών μαθητών στη σερβοκροατική γλώσσα και αντίστροφα, ενώ υπήρχαν ανακοινώσεις μεταφρασμένες και στις δυο γλώσσες. Τα παιδικά περιοδικά αποτελούσαν επίσης ένα εργαλείο εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας. Οι αλβανόφωνοι μαθητές σε κάποια σχολεία διάβαζαν το περιοδικό «Τιτόβ Πιονίρ» (Titov-Pionir)²⁵² και άλλα παιδικά έντυπα στα σερβοκροατικά.²⁵³ Κάποιοι δάσκαλοι το περιοδικό αυτό το χρησιμοποιούσαν στη διάρκεια του μαθήματος, ενώ κάποιοι άλλοι θεωρούσαν ότι στα αλβανικά παιδικά περιοδικά θα έπρεπε να υπάρχουν ενδιαφέροντα κείμενα στα σερβοκροατικά με στόχο να ελκύουν την προσοχή των παιδιών για τη σερβοκροατική γλώσσα, κάτι το οποίο θα βοηθούσε στη διδασκαλία της.²⁵⁴

5.8 Λειτουργικά Προβλήματα στα Αλβανόφωνα Σχολεία του Μαυροβουνίου

Τη σχολική χρονιά 1962-1963 επισημάνθηκαν για πρώτη φορά από το *Τμήμα Αναβάθμισης της Εκπαίδευσης* της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου κάποια σημαντικά λειτουργικά προβλήματα στα σχολεία του Μαυροβουνίου με

²⁴⁸ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.256-258. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966)

²⁴⁹ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1960, ό.π., σσ. 365-369(Strucno osposobljavanje Dokumentacioni materijal 1960)

²⁵⁰ Ό.π., παρ. 616, σ. 78

²⁵¹ Ό.π., παρ., σ. 97

²⁵² Παιδικό Περιοδικό *Τιτόβ Πιονιρ*, σσ. 36-59 (Deca knjiga "Titov Pioneer")

²⁵³ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., σ. 178 (Istorijski zapisi 1962)

²⁵⁴ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σελ.216-220. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας (Π.Π.δ). Ως πιο σημαντικά αναφέρθηκαν το σχολικό κτίριο, η παρακολούθηση των μαθημάτων, ο σχολικός εξοπλισμός, το εκπαιδευτικό προσωπικό, τα σχολικά βιβλία, οι βιβλιοθήκες, η εγγραφή των μαθητών στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι υποτροφίες, οι παιδικές εφημερίδες και τα περιοδικά, η οργάνωση των μαθημάτων, η ύπαρξη επαγγελματικής βοήθειας, η σχολική διοίκηση και το ζήτημα εκμάθησης της σερβοκροατικής γλώσσας.

Σχεδόν σε όλα τα χωριά με αλβανική μειονότητα, τη συγκεκριμένη χρονιά υπήρχαν επτά συλλογικά κέντρα με 35 σχολεία και 120 τάξεις με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα. Η διδασκαλία εκτελούνταν σε 25 κρατικά και σε 10 ιδιωτικά κτίρια, κυρίως στο Δήμο Μπαρ, ενώ παράλληλα χτίζονταν επτά καινούρια σχολικά κτίρια, από τα οποία έξι στο Δήμο Τίτογκραντ (Titograd) και ένα στο Δήμο Ούλτσιν (Ulcinj).²⁵⁵ Οι συνθήκες στα σχολεία των ιδιωτικών κτιρίων ήταν αρκετά δύσκολες, αλλά ακόμα και στα κρατικά κτίρια ο χώρος δεν εκπλήρωνε πλήρως τις προϋποθέσεις ενός σύγχρονου σχολείου.

Κατά το σχολικό έτος 1962/63 σε αυτά τα σχολεία υπήρχαν 3.848 μαθητές.²⁵⁶ Ο αριθμός των παιδιών που δεν εγγράφονταν στο σχολείο μειωνόταν από χρονιά σε χρονιά. Σύμφωνα με τα στοιχεία του εγγράφου, δεν παρακολούθησαν μαθήματα 12 μαθητές στο συλλογικό σχολείο του Όστρος (Ostros) και 29 μαθητές στο συλλογικό σχολείο «Μάχμουτ Λέκιτς (Mahmut Lekic)» στο Τούζι (Tuzi).²⁵⁷ Σε ορισμένα σχολεία, ιδιαίτερα στο Δήμο Ούλτσιν (Ulcinj) δεν σημειώθηκαν προβλήματα στην προσέλευση των μαθητών στις μικρότερες τάξεις. Το μεγαλύτερο πρόβλημα ήταν η μη τακτική παρακολούθηση μαθημάτων στις ορεινές περιοχές, όπως στο συλλογικό δημοτικό σχολείο «Γκόρνι Ζατριγιέμπατς» (Gorni Zatrijebač) και Γκούσινγιε (Gusinje) λόγω των δύσκολων καιρικών συνθηκών του χειμώνα.²⁵⁸ Επίσης, ορισμένος αριθμός παιδιών δεν παρακολούθησε τα μαθήματα, επειδή οι γονείς τους ήταν κτηνοτρόφοι, οι οποίοι κατοικούσαν στο βουνό από την άνοιξη και γύριζαν στα χωριά προς το τέλος του φθινοπώρου, πράγμα το οποίο εμπόδιζε την ομαλή οργάνωση διδασκαλίας στα σχολεία αυτά.²⁵⁹

²⁵⁵ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ 1944/45 - 1990/91, ό.π., παρ., σ. 167 (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske.)

²⁵⁶ ό.π., σ. σ. 172-173.

²⁵⁷ Οχταετούς φοιτήσεως σχολείο «Μ. Λέκιτς» Τούζι (Δήμος της Ποντγκόριτσα), ό.π. παρ., σελ. 67 (Osmogodišnja škola „M. Lekić“ Tuzi- Opština Podgorica)

²⁵⁸ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γκούσινιε, Γκούσινιε, 1991, σσ. 32-36. (Ljetopis osnovne škole Gusinje. Gusinje, 1991.)

²⁵⁹ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σ.σ. 112-143. (Razvoj obrazovanij ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

Στις μεγαλύτερες τάξεις, αρκετά παιδιά δεν παρακολουθούσαν τα μαθήματα.²⁶⁰ Στις τελευταίες τάξεις μάλιστα του δημοτικού παρατηρήθηκε πολύ μικρός αριθμός κοριτσιών, με αποτέλεσμα σε ορισμένα σχολεία στην όγδοη τάξη να μην υπάρχει ούτε μια μαθήτρια. Τα κορίτσια συνήθως έμεναν στο σχολείο μέχρι τα 15 τους χρόνια, ηλικία στην οποία, από εκεί και μετά, νομικά δεν ήταν υποχρεωμένες να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους.²⁶¹

Στο συλλογικό δίγλωσσο σχολείο Γκούσινγιε, (Gusinje) το 1963 στην πρώτη τάξη ήταν 26 αγόρια και 27 κορίτσια, στην πέμπτη τάξη 18 αγόρια και 20 κορίτσια, στην όγδοη τάξη 28 αγόρια και 5 κορίτσια, στο Όστρος (Ostros) στην πρώτη τάξη 57 αγόρια και 61 κορίτσια, στην πέμπτη τάξη 43 αγόρια και 33 κορίτσια, στην όγδοη τάξη 18 αγόρια και 6 κορίτσια, στην Άρζα (Arza) στην πρώτη τάξη 21 αγόρια και 19 κορίτσια, στην πέμπτη τάξη 18 αγόρια και 10 κορίτσια, στην έβδομη τάξη 4 αγόρια και 8 κορίτσια.²⁶²

Οι απουσίες των κοριτσιών στις μεγαλύτερες τάξεις δεν καταγράφονταν τακτικά από τη σχολική διοίκηση, ενώ οι κοινωνικο-πολιτικές οργανώσεις δεν ασχολούνταν με το ζήτημα της υποχρεωτικής παρακολούθησης των μαθημάτων και στις μεγαλύτερες τάξεις. Η σχολική διοίκηση έπρεπε να είχε ισχυρό λόγο στην εκπαίδευση των μαθητριών και να ακολουθεί το νόμο, πράγμα όμως που δεν συνέβαινε.

Στα δημοτικά σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά στην αρχή της σχολικής χρονιάς 1962/63 εργάζονταν 102 εκπαιδευτές, από τους οποίους 60 ήταν δάσκαλοι, 6 καθηγητές γυμνασίου, 2 καθηγητές λυκείου και 34 αναπληρωτές δάσκαλοι.²⁶³ Οι περισσότεροι μη ειδικευμένοι καθηγητές εργάζονταν στις περιοχές Μπαρ (Bar), Ούλτσιν (Ulcinj) και Πλαβ (Plav).²⁶⁴ Στο συλλογικό σχολείο Όστρος (Ostros) από τους 18 εκπαιδευτές, δέκα ήταν αναπληρωτές δάσκαλοι. Στις μεγαλύτερες τάξεις του σχολείου δεν υπήρχε ούτε ένας ειδικευμένος καθηγητής. Από τους 12 εκπαιδευτές στο Γκούσινγιε (Gusinje), 6 τελείωσαν την παιδαγωγική σχολή και οι υπόλοιποι ήταν αναπληρωτές δάσκαλοι. Στις μεγαλύτερες τάξεις δεν υπήρχαν καθόλου ειδικευμένοι

²⁶⁰ Χρονικό δημοτικού σχολείου της Κλέζνα, 1960, σσ. 13-19. (Ljetopis osnovne škole Klezna. Klezna, 1960.)

²⁶¹ Όπ., παρ., 627, σ.σ. 146-149.

²⁶² Το Δημοκρατικό ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ 1944/45 - 1990/91, ό.π., σ. 167. (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91).

²⁶³ Όπ., παρ., σ. 215.

²⁶⁴ Μίγιοβιτς, Π., *Η πιο παλιά μόρφωση και το σχολικό σύστημα στο Μπαρ, Μνημόσυνο του Γυμνασίου στο Μπαρ*, Μπαρ, 1971, & *Χρονικό του Γυμνασίου του Ούλτσινιε*, Ούλτσινιε, 1990, Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Πλαβ, Πλαβ, 1970, σσ. 29-43. (Mijović, P., *O najstarijoj pismenosti i školstvu Bara. Spomenica barske gimnazije*. Bar, 1971. Ljetopis gimnazije Ulcinj 1990 Ljetopis osnovne škole Plav. Plav, 1970)

καθηγητές. Παρόμοια ήταν η κατάσταση στις μεγαλύτερες τάξεις και στα υπόλοιπα σχολεία της περιοχής.²⁶⁵

Κάποιοι αναπληρωτές δάσκαλοι εργάζονταν σε αυτά τα σχολεία περισσότερο από 15 χρόνια, ενώ κάποιοι λιγότερο. Είχαν διαφορετικά προσόντα, ορισμένοι είχαν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο και είχαν κάνει 2-3 σεμινάρια παιδαγωγικής, κάποιοι άλλοι τελείωσαν ή σχεδόν τελείωσαν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.²⁶⁶ Οι περισσότεροι παρακολούθησαν μερικά παιδαγωγικά σεμινάρια στο Μαυροβούνιο και στο Κόσσοβο, για να γίνουν δάσκαλοι στα αλβανόφωνα σχολεία, αλλά δεν απέκτησαν τα απαιτούμενα προσόντα. Τη σχολική χρονιά 1962-1963 δεν οργανώθηκε σεμινάριο στο Μαυροβούνιο εξαιτίας των διαφορετικών προσόντων των εκπαιδευτικών και επειδή μετά το τέλος λειτουργίας της παιδαγωγικής σχολής δεν επιτράπηκε στους υποψηφίους να δώσουν τις τελικές εξετάσεις.²⁶⁷ Για τον λόγο αυτό, το *Τμήμα Αναβάθμισης* της Εκπαίδευσης της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου απευθύνθηκε στη *Γραμματεία Εκπαίδευσης και Κουλτούρας* στην Αυτόνομη Περιοχή του Κοσόβου και στα Μετόχια (ΑΠΚΜ) και ενημερώθηκε από εκεί ότι τα παιδαγωγικά σεμινάρια οργανώθηκαν στη Δγιακόβιτσα (Diagoniça) και στην Πρίστινα (Pristina).²⁶⁸ Όμως οι υποψήφιοι από το Μαυροβούνιο δεν μπόρεσαν να πάρουν μέρος, γιατί δεν διέθεταν τα απαραίτητα πτυχία, αφού τα σεμινάρια που παρακολούθησαν δεν είχαν εγκριθεί.²⁶⁹

Το ζήτημα θα λυνόταν με την αποφοίτηση φοιτητών από την Παιδαγωγική Σχολή, οι οποίοι κατάγονταν από τα μέρη αυτά και πήραν υποτροφία για να σπουδάσουν και να διδάξουν αργότερα στα σχολεία της περιοχής τους. Η ανάγκη για εξειδικευμένους καθηγητές σε διάφορα μαθήματα παρέμεινε ωστόσο επιτακτική. Έτσι θεωρήθηκε άμεση προτεραιότητα να δοθούν υποτροφίες σε ορισμένο αριθμό φοιτητών στην Παιδαγωγική Σχολή, ώστε να συμπληρωθούν οι κενές θέσεις, κάτι που εκείνη τη χρονική στιγμή αποτελούσε το μοναδικό τρόπο για να πετύχει η αναβάθμιση της εκπαίδευσης σε αυτά τα σχολεία.²⁷⁰

²⁶⁵ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1960, ό.π., σσ. 371-373. (Strucno osposobljavanje Dokimentacioni materijal 1960)

²⁶⁶ Ό.π., παρ., σσ. 378-384.

²⁶⁷ Ό.π., παρ. 643, σσ. 385-387.

²⁶⁸ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 235-238. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

²⁶⁹ Ό.π., παρ. 633, σσ. 390-394

²⁷⁰ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σ.σ. 180-186. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokimentacioni materijal. Titograd, 1966.)

Συζητήθηκε επίσης η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού προσωπικού με σεμινάρια από απόσταση, δηλαδή η δημιουργία ενός *Κέντρου Εκπαίδευσης εξ Αποστάσεως* από το *Τμήμα Εκπαίδευσης* ή ακόμα μέσω της *Γραμματείας Μόρφωσης και Κουλτούρας* του Μαυροβουνίου.²⁷¹ Επίσης, το κέντρο αυτό θα προμήθευε τους φοιτητές με βιβλία και εκπαιδευτικό υλικό, θα έδινε χρήσιμες πληροφορίες, θα οργάνωνε συμβουλευτικές συναντήσεις με τους φοιτητές.

Κάποια σχολικά βιβλία παραδόθηκαν πέντε μήνες μετά την έναρξη της σχολικής χρονιάς. Προτάθηκε οι παιδικές βιβλιοθήκες στα συλλογικά κέντρα να αποκτήσουν έναν ορισμένο αριθμό σχολικών βιβλίων που θα δανείζονται στα πιο φτωχά παιδιά ή στα παιδιά των οποίων οι γονείς δεν ενδιαφέρονται για τη μόρφωση και επομένως δεν τους αγοράζουν τα σχολικά βιβλία.

Τα σχολεία μέχρι το 1962²⁷² δεν είχαν βιβλία στα αλβανικά, ιδιαίτερα το βιβλίο του αναγνωστικού της αλβανικής γλώσσας. Το *Τμήμα Αναβάθμισης της Εκπαίδευσης* του Μαυροβουνίου και η *Γραμματεία Μόρφωσης και Κουλτούρας* αγόρασαν σχολικά βιβλία για περίπου 800.000 δηνάρια.²⁷³ Όμως η ανάγκη να προμηθευτούν εξειδικευμένα παιδαγωγικά βιβλία και περιοδικά για τις ανάγκες των δασκάλων παρέμεινε επιτακτική. Ένας μικρός αριθμός σχολείων στην περιοχή οργάνωσε συνδρομή για αλβανικά παιδικά περιοδικά και μάλιστα ως καλύτερο παράδειγμα αναφέρθηκε το δεύτερο συλλογικό δημοτικό σχολείο στο Ούλτσιν (Ulcinj).²⁷⁴

Όσον αφορά το θέμα του σχολικού εξοπλισμού, παρατηρήθηκε ότι τα σχολεία ήταν καλύτερα εξοπλισμένα σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, αλλά όχι καλά, δηλαδή τα σχολεία στην περιοχή των αλβανικών μειονοτήτων είχαν ελλείψεις σε έπιπλα, διδακτικό υλικό και όλα τα υπόλοιπα απαραίτητα μέσα.²⁷⁵ Σε λίγο καλύτερη κατάσταση βρίσκονταν τα σχολεία στο Βλάντιμιρ (Vladimir) και στο Τούζι (Tuzi), ενώ τα δημοτικά σχολεία στο Γκόρνγι Ζατρίγιεματς (Gornj Zatrijebač), στο Στόι (Stoi) και στο Όστρος (Ostros) δεν είχαν σχεδόν καθόλου διδακτική ύλη.²⁷⁶ Στο Στόι

²⁷¹ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1960, ό.π., σσ. 395-397. (Strucno osposobljavanje i Dokumentacioni materijal 1960)

²⁷² Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 87-112. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

²⁷³ Περίπου 130.000 ΕΥΡΩ

²⁷⁴ Χρονικό του δημοτικού σχολείου της οικονομίας, Ούλτσινιε, Ούλτσινιε, 1985, σ.σ 12-34 (Ljetopis gimnazije Ulcinj. Ulcinj 1985)

²⁷⁵ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., σσ. 249-251. (Istorijski zapisi 1962)

²⁷⁶ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Στόι, Στόι, 1990, Ljetopis osnovne škole Štoj. Štoj, 1990.

Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος, 1975, σσ. 34-39. (Ljetopis osnovne škole Ostros, 1975).

για πέντε τάξεις υπήρχαν μόνο δυο σχολικοί μαυροπίνακες, ενώ στις υπόλοιπες τάξεις χρησιμοποιούσαν καρτέλες και ξύλινες σανίδες. Στο Γκόρνγι Ζατρίγιεμπας (Gornji Zatrijebač), για παράδειγμα, ο καθηγητής γεωγραφίας δεν είχε τους απαραίτητους χάρτες και χρησιμοποιούσε μόνο έναν Άτλα για όλες τις τάξεις.²⁷⁷

Σε όλα τα συλλογικά σχολεία, όπως και στις εξωτερικές τάξεις υπήρχαν συμβουλευτικές ομάδες, οι οποίες αποφάσιζαν για τα σημαντικότερα ζητήματα σε σχέση με τη λειτουργία και τη σχολική οργάνωση και με αυτό τον τρόπο αποτελούσαν ένα είδος οργάνου δημόσιας διοίκησης.

Η εκπαιδευτική και διδακτική δουλειά σε αυτά τα σχολεία σημείωνε βελτίωση χρόνο με το χρόνο, γεγονός το οποίο βασίστηκε στον ερχομό καινούριου εκπαιδευτικού προσωπικού, καλύτερης απόδοσης των εργαζομένων και μεγαλύτερου ενδιαφέροντος των γονέων. Όμως, παρέμειναν ορισμένα κενά στη διδασκαλία κάποιων μαθημάτων, τα οποία προέρχονταν από το μεγάλο αριθμό μαθημάτων που δίδασκαν ορισμένοι δάσκαλοι, οι οποίοι δεν είχαν την απαραίτητη παιδαγωγική επαγγελματική εμπειρία.

Τα προηγούμενα χρόνια οργανώνονταν σεμινάρια για την επιμόρφωση των δασκάλων και για την αναβάθμιση της εκπαίδευσης στα αλβανόφωνα σχολεία. Τη σχολική χρονιά 1961-1962 και 1962-1963 πραγματοποιήθηκαν σεμινάρια κατά τη διάρκεια των χειμερινών διακοπών, στα οποία συζητηθήκαν ορισμένα παιδαγωγικά ζητήματα σε κάποια μαθήματα. Εκτός από τα σεμινάρια, και κατά τη διάρκεια των ετήσιων ελέγχων που έγιναν στα σχολεία, επισημάνθηκαν κενά στην εκπαίδευση. Σε ορισμένα σχολεία έπρεπε να γίνονται πιο συχνοί έλεγχοι (όχι μια φορά το χρόνο), έτσι ώστε να ελέγχεται η εκτέλεση των προβλεπόμενων στόχων και να βοηθούνται οι δάσκαλοι στη δουλειά τους.

Όσον αφορά το μάθημα της μητρικής γλώσσας, δεν υπήρχε συστηματικός τρόπος στην προφορική και γραπτή διδασκαλία. Η εκμάθηση βασιζόταν στην απλή ανάγνωση και διήγηση των κειμένων. Δεν αναλύονταν τα κείμενα σε βάθος και αυτό επειδή οι ίδιοι οι δάσκαλοι δεν παρακολουθούσαν τις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας και δεν ενημερώνονταν μέσω εξειδικευμένων βιβλίων στα αλβανικά. Επίσης, δεν χρησιμοποιούνταν διδακτικές μέθοδοι στις προφορικές και γραπτές εργασίες των μαθητών στα αλβανικά και οι καθηγητές δεν ήταν συνδρομητές

²⁷⁷ Οχταετούς φοιτήσεως σχολείου Ζατρίγιεμπας (Δήμος της Ποντήγκοριτσα) (Osmogodišnja škola Zatrijebač Opština Podgorica)

αλβανικών περιοδικών, κάτι που θα τους εξασφάλιζε ενημέρωση, αλλά και βελτίωση των εκφραστικών και συντακτικών τους γνώσεων.

Η εκμάθηση της σερβοκροατικής γλώσσας δεν εκπλήρωνε τις απαιτούμενες προϋποθέσεις. Η γνώση των μαθητών δεν ήταν σε επιθυμητό επίπεδο και μετά την ολοκλήρωση του δημοτικού σχολείου, οι μαθητές δεν μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν σχεδόν καθόλου τη σερβοκροατική γλώσσα, πράγμα το οποίο τους εμπόδιζε στη συνέχιση της επαγγελματικής τους εκπαίδευσης. Μια από τις προϋποθέσεις του προγράμματος ήταν να αγαπήσουν οι μαθητές την επίσημη γλώσσα τους, να υιοθετήσουν τη σωστή προφορά και ομιλία και να μάθουν έναν ορισμένο αριθμό λέξεων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν στη μελλοντική κοινωνική και πολιτική τους ζωή. Γι' αυτό η δημιουργία προϋποθέσεων που θα επέτρεπε στους μαθητές να μάθουν μια γλώσσα, την οποία θα χρησιμοποιούσαν στην επαγγελματική τους ζωή ήταν απαραίτητη. Η πράξη έδειξε πως οι μαθητές δυσκολεύονταν να μάθουν μια μη-μητρική γλώσσα, αν αυτή διδάσκονταν σαν ξεχωριστό μάθημα. Έτσι έπρεπε σύμφωνα με την αναφορά, η εκμάθηση της σερβοκροατικής γλώσσας να γινόταν μέσω της δίγλωσσης διδασκαλίας.

Σε κάποια σχολεία στην περιοχή της Αυτόνομης Περιοχής Βοϊβοντίνιας (Voivodina) (Α.Π.Β) και στην Ανεξάρτητη Περιοχή Κόσσοβο Μετόχια (Α.Π.Κ.Μ.) (Kosovo) εισήχθη σε ορισμένες τάξεις η δίγλωσση διδασκαλία. Σε αυτές, στην ΑΠΒ η διδασκαλία - όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα- πραγματοποιούνταν στα ουγγαρέζικα και στα Σέρβο-κροατικά, ενώ στην ΑΠΚΜ στα αλβανικά και στα σερβοκροατικά. Στη Σουμπότιτσα (Subotica) και στο Πετς (Peč) ορισμένα μαθήματα διδάσκονταν αποκλειστικά στα ουγγαρέζικα ή αντίστοιχα, στα αλβανικά, και τα υπόλοιπα στα σερβοκροατικά.

Στο δημοτικό σχολείο «Ιβο Λόλα Ρίμπαρ» (Ivo Lola Ribar) στο Πετς (Peč), στα αλβανικά διδάσκονταν η αλβανική γλώσσα, τα μαθηματικά, η εισαγωγή στο περιβάλλον, η γεωγραφία και η γυμναστική, και στα Σέρβο-κροατικά διδάσκονταν η ιστορία, η μουσική και τα εικαστικά. Στο δημοτικό σχολείο «Πετάρ Πέτροβιτς Νιέγκος» (Petar Petrovič Niegos) στην Γκλαβίτσιτσα (Glaviciča) κοντά στο Πετς (Peč), στα αλβανικά διδάσκονταν τα μαθηματικά, η εισαγωγή στο περιβάλλον, η γεωγραφία, η γυμναστική, η αλβανική και γαλλική γλώσσα, και στα σερβοκροατικά διδάσκονταν η ιστορία, η τέχνη, η μουσική, τα καλλιτεχνικά, η σερβοκροατική γλώσσα και τα εικαστικά.

Στο Νόβι Σαντ (Novi Sad) και στη Βάγισα (Vagića) όλα τα μαθήματα διδάσκονταν και στις δυο γλώσσες. Στο ένα μάθημα η διδασκαλία γινόταν στα

σερβοκροατικά και στο άλλο στα ουγγαρέζικα. Στην οργάνωση διδασκαλίας σε δυο γλώσσες υπήρχαν σε αυτά τα σχολεία δυο τύποι : α) κάθε μάθημα διδάσκονταν εναλλάξ σε δυο γλώσσες, και β) ορισμένα μαθήματα διδάσκονταν στην επίσημη και άλλα στη μητρική γλώσσα. Με το δεύτερο τύπο εκμάθησης, η σερβοκροατική γλώσσα στην πρώτη και δεύτερη τάξη δεν διδασκόταν σαν ξεχωριστό μάθημα, αλλά χρησιμοποιούνταν στα μαθήματα εισαγωγής στο περιβάλλον, των καλλιτεχνικών, της μουσικής και της γυμναστικής. Αυτός ο τρόπος ήταν πολύ πιο εύκολος για εκμάθηση άλλης γλώσσας, σε σχέση με τον πρώτο τρόπο.

Σύμφωνα με το έγγραφο, με περισσότερες ώρες μαθημάτων, τα Σέρβοκροατικά σαν ξεχωριστό μάθημα έπρεπε να ξεκινούν στην τρίτη τάξη δημοτικού, ενώ στην πέμπτη και έκτη τάξη οι μαθητές να αποκτούν γνώσεις ορισμένης ορολογίας σε μαθήματα όπως η φυσική, τα μαθηματικά, κ.τ.λ. Στην έβδομη τάξη, ένα μάθημα θα έπρεπε να διδάσκεται αποκλειστικά στα σερβοκροατικά, ενώ στην όγδοη τάξη θα έπρεπε να διδάσκονται δυο μαθήματα. Η γνώση των μαθητών έπρεπε να είναι σε τέτοιο επίπεδο, ώστε να μπορούν να παρακολουθούν χωρίς πρόβλημα τη διδασκαλία. Η διάρκεια των μαθημάτων στα Σερβο-κροατικά στην πρώτη και δεύτερη τάξη θα έπρεπε να είναι 10-20'.²⁷⁸

Το σύνολο εκμάθησης της σερβοκροατικής γλώσσας θα έπρεπε να μοιραστεί ανάμεσα στα μαθήματα της Εισαγωγής στο Περιβάλλον και στην Κοινωνία και της μουσικής, των καλλιτεχνικών και της γυμναστικής. Αυτό πρακτικά σήμαινε πως η προβλεπόμενη ύλη θα διδάσκονταν μέσω διαφορετικών προγραμμάτων και μεθόδων. Τέτοιο σύστημα όμως χρειαζόταν καθημερινή εφαρμογή και δυο φορές την εβδομάδα, θα πραγματοποιούνταν προφορικές ασκήσεις (ερωτήσεις – απαντήσεις), ενώ τον υπόλοιπο χρόνο η εκμάθηση θα γινόταν μέσω παιχνιδιού, τραγουδιών και ζωγραφικής. Ο δάσκαλος, μέσω παιχνιδιού θα έδινε στους μαθητές των πρώτων τάξεων μεγαλύτερο κίνητρο για να μάθουν τη γλώσσα, να καταλαβαίνουν αυτά που ακούνε και να αποκτούν τη σωστή προφορά. Σχετικά με την καλλιτεχνική εκπαίδευση, οι βασικές κατευθύνσεις θα δίνονταν στη μητρική γλώσσα, αλλά οι μαθητές θα εξηγούσαν τι και πώς ζωγράφισαν στα σερβοκροατικά.²⁷⁹ Για την εκμάθηση της σερβοκροατικής γλώσσας στα μαθήματα της γυμναστικής και της μουσικής, το πιο βασικό πρόβλημα ήταν να βρεθούν τα κατάλληλα βιβλία με παιχνίδια και τραγούδια.

²⁷⁸ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σ.128.(Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966).

²⁷⁹ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., παρ.,σ. 78. (Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd,1962.)

Σε αυτή την περίπτωση ο δάσκαλος θα μπορούσε εύκολα να βρει τρόπους να απασχολήσει τους μαθητές με διασκεδαστικό τρόπο.

Τη σχολική χρονιά 1961-1962 υπήρχε εκπαιδευτικό βιβλίο για την εκμάθηση της σερβοκροατικής γλώσσας για τα παιδιά της πρώτης και δεύτερης τάξης του δημοτικού σχολείου, το οποίο διδάσκονταν στα σχολεία της Βοϊβοντίνας και μπορούσε να εφαρμοστεί και στο Μαυροβούνιο. Το βιβλίο είχε εντατικό ρυθμό εκμάθησης της σερβοκροατικής και έτσι οι μαθητές θα μπορούσαν γρήγορα και εύκολα να μάθουν μια μη-μητρική γλώσσα, τα σερβοκροατικά και να μπορούν να χρησιμοποιούν τη γλώσσα αυτή στο μέλλον με ένα λεξιλόγιο που στο τέλος του δημοτικού σχολείου θα περιελάμβανε 1.700-2.000 λέξεις.²⁸⁰

Αυτό το σύστημα εκμάθησης της σερβοκροατικής γλώσσας θα έπρεπε να εφαρμοστεί στα σχολεία, στα οποία υπήρχε μεγαλύτερη ανάγκη από την επόμενη κιόλας σχολική χρονιά (δηλαδή 1962-1963). Αυτό όμως είχε σαν προϋπόθεση πρώτα οι δάσκαλοι να μάθουν τη βασική πρακτική της καινούριας εκπαίδευσης. Γι'αυτό προτάθηκε από το *Τμήμα Αναβάθμισης της Εκπαίδευσης* του Μαυροβουνίου τέσσερις-πέντε δάσκαλοι να παρακολουθήσουν τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 1962 σεμινάρια στην πόλη Σέντα (Centa) και στο Μάλι Ίδιοις (Mali Igdios). Ακόμη, στο ίδιο έγγραφο του Τμήματος αναφέρεται ότι ο εμπειρογνώμονας Elemer Brunet θα διοργάνωνε επιπλέον μερικές ημερίδες σε δυο-τρία εκπαιδευτικά κέντρα στο Μαυροβούνιο.²⁸¹

Η αναφορά του Τμήματος για το σχολικό έτος 1962-1963 κλείνει, διαπιστώνοντας ότι η κατάσταση σχετικά με τη μόρφωση και εκπαίδευση στις μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού, ακόμα δεν ήταν στο απαιτούμενο επίπεδο λόγω της ανυπαρξίας εξειδικευμένου προσωπικού, αλλά και της συντηρητικής στάσης της αλβανικής κοινότητας απέναντι στην εκπαίδευση. Έχοντας υπόψη τα αναφερόμενα, η ανάγκη μέτρων για επιπλέον εκπαίδευση του εκπαιδευτικού προσωπικού θεωρήθηκε επιτακτική.²⁸²

5.9 Το Πρόβλημα των Διδακτικών Βιβλίων

²⁸⁰ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 135-139. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

²⁸¹ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1963, ό.π., παρ. σσ. 399-403 (Strucno osposobljavanje Dokumentacioni materijal 1963)

²⁸² Ο.π., παρ., σσ. 404-407.

Δύο χρόνια αργότερα, το Νοέμβριο του 1965, ο Βόισλαβ Οκίγιεβιτς (Vojislav Okiljević), βοηθός του Γραμματέα Εκπαίδευσης της Αυτόνομης επαρχίας Κοσσόβου και Μετοχής παρουσίασε ορισμένα προβλήματα σχετικά με τα συμπληρωματικά εκπαιδευτικά προγράμματα και τα βιβλία στα σχολεία των εθνικοτήτων, στο ομοσπονδιακό σεμινάριο για την κοινή παιδαγωγία και εκπαίδευση των μαθητών με διαφορετική εθνο-πολιτιστική καταγωγή και γλώσσα (Π.Π.ε).

Σύμφωνα με την αναφορά, από πλευρά οργάνωσης, τα σχολεία των εθνικοτήτων είχαν κάποιες ιδιαιτερότητες στο πρόγραμμα της διδασκαλίας, το οποίο καθοριζόταν σύμφωνα με τους νόμους των Δημοκρατιών και αφορούσαν τα εξής θέματα: τους στόχους της εκπαίδευσης, τη νομιμοποίηση της μητρικής γλώσσας, την ενημέρωση των μαθητών σχετικά με πολιτιστικά και εθνολογικά ζητήματα, τη δημιουργία δίγλωσσων τμημάτων και σχολείων.

Όλα αυτά αναπτύχθηκαν με βάση το εκπαιδευτικό πλαίσιο που καθορίστηκε από το *Εκπαιδευτικό Συμβούλιο* της Γιουγκοσλαβίας τον Απρίλιο του 1961²⁸³ σε επίσημο έγγραφο, σύμφωνα με το οποίο θα διεξαγόταν η διδασκαλία στις γλώσσες των διαφορετικών εθνικοτήτων. Το εκπαιδευτικό πλαίσιο όφειλε να είναι συνδεδεμένο μεταξύ της εθνικής - ειδικής και γενικής – γιουγκοσλαβικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Στο αναφερόμενο έγγραφο διατυπωνόταν η βασική αρχή ότι *τα σχολεία για τα μέλη των εθνικών μειονοτήτων είναι μέρος του επίσημου γιουγκοσλαβικού σχολικού συστήματος, στα οποία η εκπαίδευση γίνεται κάτω από τις ίδιες συνθήκες και με τα ίδια δικαιώματα όπως σε όλα τα γιουγκοσλαβικά σχολεία σύμφωνα με τις συνταγματικές αρχές περί ισότητας όλων των εθνικών μειονοτήτων, περί δικαιώματος ευρείας και εθνικής ανάπτυξης και χρήσης της μητρικής γλώσσας* (Π.Π.ε).

Στο ίδιο έγγραφο αναφέρονταν οι κοινοί στόχοι της διαπαιδαγώγησης και εκπαίδευσης της νέας γενιάς στην Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, οι οποίοι συμπεριλήφθηκαν στο Γενικό Νόμο Περί Σχολικού Συστήματος και βάσει των αρχών της κοινωνικής διοίκησης.

Σύμφωνα με τους κοινούς στόχους, η διαπαιδαγώγηση και η εκπαίδευση των μαθητών-μελών των εθνικών μειονοτήτων εκτελείται με βάση το *σοσιαλιστικό διεθνισμό*²⁸⁴ και τις ιδέες της γιουγκοσλαβικής σοσιαλιστικής επανάστασης.²⁸⁵ Οι

²⁸³ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, *Υλικό τεκμηρίωσης*, 1960, σσ. 407-408 (Strucno osposobljavanje i Dokumentacioni materijal 1960)

²⁸⁴ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 175-177. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963)

μαθητές στα σχολεία των εθνικών μειονοτήτων διαπαιδαγωγούνται μέσα σε ένα πνεύμα ισότητας, αδελφότητας και ενότητας όλων των Γιουγκοσλαβικών εθνών και εθνικών μειονοτήτων και του Γιουγκοσλαβικού σοσιαλιστικού πατριωτισμού.²⁸⁶ Τέτοιες αρχές διαπαιδαγώγησης αναπτύσσουν στους μαθητές τη συνείδηση των κοινών συμφερόντων και την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια ενωμένη Γιουγκοσλαβική σοσιαλιστική κοινότητα.²⁸⁷

Η κοινή διαβίωση των Γιουγκοσλαβικών εθνών και εθνικών μειονοτήτων στη σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία, βασίζεται στις συνταγματικές αρχές της ισότητας, όπου τα συμφέροντα των εργαζόμενων ανθρώπων είναι κοινά, σύμφωνα με τις σοσιαλιστικές κοινωνικές σχέσεις, οι οποίες προϋποθέτουν την ελεύθερη και ίση ανάπτυξη της γλώσσας και του πολιτισμού όλων των εθνών και των εθνικών μειονοτήτων. Η ελεύθερη και επιδιωκόμενη ανάπτυξη των εθνικών μειονοτήτων στη Γιουγκοσλαβία δίνει τη δυνατότητα να βελτιωθεί ο πολιτισμός της κάθε εθνότητας ξεχωριστά, ενώ σε διεθνές επίπεδο αποτελεί παράγοντα σύνδεσης και εγγύτητας λαών και κρατών.²⁸⁸

Σύμφωνα με αυτές τις αρχές, τα σχολεία για τα μέλη των εθνικών μειονοτήτων εκτελούν τη διδασκαλία στη μητρική γλώσσα των μειονοτήτων, γνωρίζουν στους μαθητές τον εθνικό τους πολιτισμό, αναπτύσσουν θετικά το πατριωτικό συναίσθημα και τη συνείδηση ότι όλοι ανήκουν στη Γιουγκοσλαβική σοσιαλιστική κοινότητα.

Σε ό,τι αφορά το διδακτικό πρόγραμμα, έγγραφο²⁸⁹ αναφέρει ότι τα σχολεία στα οποία η διδασκαλία πραγματοποιείται στις γλώσσες των μειονοτήτων λειτουργούν με τα ίδια προγράμματα των σχολείων με διδασκαλία στη σερβοκροατική, σκοπιανή (μακεδονική) και σλοβενική γλώσσα. Το *συμπληρωτικό διδακτικό πρόγραμμα*²⁹⁰ και στοιχεία του εθνικού πολιτισμού για κάθε μειονότητα ξεχωριστά διδάσκονται στη μητρική γλώσσα, όπως είναι η λογοτεχνία και μέρος της ιστορίας. Περαιτέρω αναφέρεται ότι σε αυτά τα σχολεία η γενική διδασκαλία διεξάγεται στη γλώσσα της μειονότητας, ενώ η επίσημη (σερβοκροατική) γλώσσα εκμαθαίνεται ως ξεχωριστό μάθημα.

²⁸⁵ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σ.σ. 45-53. (Razvoj obrazovanj ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966.)

²⁸⁶ Ο.π., παρ., σσ. 67-69.

²⁸⁷ Ο.π., παρ., σσ. 81-87.

²⁸⁸ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 102-106 (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

²⁸⁹ Επίσημο έγγραφο του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου της Γιουγκοσλαβίας (Απρίλιος 1961) (Službeni dokument Saveta za obrazovanje Jugoslavije (april 1961))

²⁹⁰ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., σσ. 57-59. (Istorijski zapisi 1962)

Η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας στοχεύει στο να διδάξει τους μαθητές τον ενιαίο γιουγκοσλαβικό πολιτισμό, τη γλώσσα και τη λογοτεχνία του.²⁹¹ Με την εκμάθηση της σερβοκροατικής γλώσσας, οι μαθητές είναι σε θέση να αντιληφθούν την κοινωνική πραγματικότητα και προετοιμάζονται για τη μελλοντική ενεργητική τους πολιτική, κοινοτική και κοινωνική συμμετοχή.²⁹² Τα λογοτεχνικά έργα στις γλώσσες των εθνικών μειονοτήτων, τα λογοτεχνικά έργα στη σερβοκροατική γλώσσα και ορισμένα έργα από την παγκόσμια λογοτεχνία αποτελούν την εκπαιδευτική βάση της διδασκαλίας αυτής.²⁹³

Η επιλογή των λογοτεχνικών έργων πρέπει να προσανατολίζεται στο να εξασφαλίζει την παρουσίαση του εθνικού πολιτισμού των κοινών πολιτισμικών κληρονομιών και πάνω απ' όλα τον παγκόσμιο σοσιαλιστικό πολιτισμό.²⁹⁴ Τα λογοτεχνικά κείμενα που πρέπει να επιλέγονται οφείλουν να είναι κατάλληλα και προσαρμοσμένα στην ηλικία των μαθητών και να συνεισφέρουν στην επιτυχή διδασκαλία τόσο της μητρικής, όσο και της σερβοκροατικής γλώσσας. Η διδασκαλία της ιστορίας στα σχολεία στη γλώσσα των εθνικοτήτων διεξάγεται με βάση τα διδακτικά προγράμματα των Δημοκρατιών, ενώ η ύλη του μαθήματος συμπληρώνεται με ύλη από την εθνική ιστορία των μειονοτήτων.²⁹⁵

Το συμπληρωματικό υλικό ιστορίας έχει ως στόχο να γνωρίσει στους μαθητές τα βασικότερα γεγονότα του εθνικού τους παρελθόντος, σε σχέση πάντα με την ιστορία των εθνών της Γιουγκοσλαβίας, και έτσι το συμπληρωματικό υλικό είναι συγχρονισμένο και χρονολογικά προσαρμοσμένο με τη διδακτική ύλη της ιστορίας των γιουγκοσλαβικών εθνών.²⁹⁶ Κατά τη διδασκαλία του ιστορικού υλικού πρέπει να τονιστούν ιδιαίτερα εκείνα τα ιστορικά γεγονότα που οι λαοί της Γιουγκοσλαβίας και οι γειτονικοί λαοί βρέθηκαν σε κοινή ιστορική πορεία και εξέλιξη, οι χρονικές

²⁹¹ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 76-82. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

²⁹² Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 560-568. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

²⁹³ Ο.π., παρ., σσ. 573-574 .

²⁹⁴ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 234-237. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980).

²⁹⁵ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., σ. 156 (Istorijski zapisi 1962)

²⁹⁶ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 575-578. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

περίοδοι που τους συνέδεσαν στην ιστορία, καθώς και οι βασικές αντιθέσεις οι οποίες εμφανίστηκαν. Για να διευκολυνθεί η συμμετοχή των εθνικών μειονοτήτων στην κοινή προσπάθεια προόδου της γιουγκοσλαβικής σοσιαλιστικής κοινότητας, στα σχολεία των μειονοτήτων πρέπει να διδάσκεται η επίσημη γλώσσα της Δημοκρατίας και η γιουγκοσλαβική λογοτεχνία.²⁹⁷ Η επιλογή των λογοτεχνικών έργων πραγματοποιείται με στόχο να γνωρίσουν οι μαθητές τα πιο σημαντικά έργα λογοτεχνίας όλων των γιουγκοσλαβικών εθνών. Κατά την επιλογή υλικού διαφόρων εθνικών πολιτισμών σε διαφορετικές δημοκρατίες, επιλέχθηκε διαφορετικό υλικό και φυσικά αυτό επηρέασε τα βιβλία, τα οποία δεν χρησιμοποιούνται αρκετά και με λίγη επιτυχία στη σχολική πράξη. Προσπάθειες να ξανα-μελετηθούν τα συμπληρωτικά διδακτικά προγράμματα στα σχολεία των εθνικών μειονοτήτων και να εξασφαλιστεί η εφαρμογή των επίσημων διδακτικών προγραμμάτων και βιβλίων για όλους τους μαθητές ανεξαρτήτου εθνικότητας έγιναν πολλές, χωρίς όμως σημαντικά θετικά αποτελέσματα.²⁹⁸

Μια μεγάλη προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση έγινε με τη δημιουργία του διδακτικού προγράμματος της ιστορίας ορισμένων εθνικοτήτων, π.χ. της αλβανικής, όπου η ιστορία των Αλβανών στο διδακτικό πρόγραμμα των σχολείων των αυτόνομων επαρχιών Κοσσόβου και Μετοχής δεν διδάσκεται μόνο σε Αλβανούς μαθητές, αλλά προσαρμόστηκε χρονολογικά στο ενιαίο, επίσημο διδακτικό πρόγραμμα της ιστορίας, το οποίο, ανεξάρτητα από την εθνικότητα των μαθητών, πραγματοποιείται σε όλα σχολεία της ΑΕΚΜ.²⁹⁹ Αυτό σημαίνει ότι με την ιστορία των Αλβανών, καθώς και με τη ιστορία των Σέρβων και άλλων γιουγκοσλαβικών εθνών, γνωρίζονται όλοι οι μαθητές στο Κόσσοβο και τα Μετόχια. Στην αυτόνομη επαρχία της Βοϊβοδίνα ακόμα πραγματοποιούνται τα ειδικά συμπληρωτικά εθνικά διδακτικά προγράμματα ορισμένων εθνικοτήτων, αλλά γίνονται και επιπλέον προσπάθειες να ξεπεραστεί αυτή η κατάσταση στο μάθημα της ιστορίας.³⁰⁰ Έτσι, δημιουργήθηκε ένα καινούργιο διδακτικό πρόγραμμα για τα επαρχιακά δημοτικά σχολεία, το οποίο από το σχολικό έτος 1963-1964 εφαρμόστηκε πειραματικά σε ορισμένο αριθμό δημοτικών σχολείων.³⁰¹

²⁹⁷ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 240-247. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

²⁹⁸ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., σ. 112. (Istorijski zapisi 1962)

²⁹⁹ Αυτόνομη Επαρχία Κοσσόβου. (Autonomno pokrajino Kosova.)

³⁰⁰ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., σ. 167. Istorijski zapisi 1962

³⁰¹ Δημοτικά σχολεία του Δήμου του Ούλτσινιε, του Μπαρ και της Ποντγκόριτσα, ό.π. (Osmogodišnja škola Opština Ulcinj, Bar, Podgorica.)

Η αρχική ιδέα του προγράμματος ήταν οι μαθητές ορισμένων εθνικοτήτων στην επαρχία αυτή να μαθαίνουν, εκτός από την εθνική τους ιστορία, την ιστορία των άλλων εθνικοτήτων. Συνεπώς στην ύλη της ιστορίας εισήχθησαν συμπληρωματικά θέματα από την ιστορία των Ούγγρων, των Ρουμάνων, των Ρώσων και των Σλοβάκων.³⁰² Έτσι οι Σέρβοι, Μαυροβούνιοι, Ούγγροι, Ρουμάνοι και Σλοβάκοι μαθητές έκτος από την ιστορία των γιουγκοσλαβικών λαών, μάθαιναν την ιστορία όλων των εθνικοτήτων που μένουν και συμβιώνουν στην επαρχία της Βοϊβοδίνας. Με αυτόν τον τρόπο αφενός ξεπεράστηκε η «τεχνητή αφαίρεση» του ιστορικού υλικού, αφετέρου πρακτικά εφαρμόστηκαν οι αρχές που είχαν στόχο τη σοσιαλιστική ολοκλήρωση των εθνών.

Στη φάση ανάπτυξης του γιουγκοσλαβικού σχολικού συστήματος, η διδασκαλία της μητρικής και σερβοκροατικής, μακεδονικής και σλοβάκις γλώσσας στα σχολεία των εθνικοτήτων υπερέβαινε τα στενά πλαίσια του κλασικού σχολικού μαθήματος και επιβαλλόταν σαν εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο αποτελούσε ένα δυνατό μέσο ενίσχυσης της αδελφосύνης και ενότητας όλων των εθνών της Γιουγκοσλαβίας και της διαπαιδαγώγησης στο πνεύμα του γιουγκοσλαβικού σοσιαλιστικού πατριωτισμού και ανθρωπισμού.³⁰³

Σε ορισμένα σχολεία με διδασκαλία σε γλώσσες εθνικοτήτων οργανώθηκαν πειραματικές προσπάθειες για την εκμάθηση της σερβοκροατικής, σκοπιανής και σλοβακικής γλώσσας. Στα σχολεία αυτά ξεπεράστηκε η εκμάθηση της γλώσσας αυτής μόνο στο πλαίσιο του διδακτικού μαθήματος μέσα στην τάξη και εφαρμόστηκε και στις εξω-σχολικές δραστηριότητες των μαθητών, στις προ-παιδευτικές τάξεις μέσω χορών, τραγουδιών, καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, στις μετέπειτα πρώτες τάξεις του δημοτικού μέσω παιδικών βιβλίων, γραφής και προφορικού λόγου, ενώ στις ανώτερες τάξεις μέσω δημόσιων παρουσιάσεων, δραματοποίησης κειμένων, ακρόασης ραδιοφωνικών εκπομπών και παρακολούθησης τηλεοπτικών προγραμμάτων, ανάγνωσης εφημερίδων, περιοδικών και λογοτεχνικών έργων, ομαδικών εργασιών.³⁰⁴ Καταλυτικός παράγοντας στην επιτυχία της εκμάθησης της γλώσσας και στην ποιότητα του μαθήματος αποτελούσε ο εκπαιδευτικός ο οποίος, σύμφωνα με το

³⁰² *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., σ. 153 (Istorijski zapisi 1962)

³⁰³ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 249-253. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

³⁰⁴ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σ.σ. 143-149. (Razvoj obrazovanij ai vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966).

έγγραφο, έπρεπε να κατέχει το γνωστικό αντικείμενο επαρκώς, ώστε η διδακτική του καθοδήγηση να είναι σωστή.³⁰⁵

Το γεγονός ότι η τότε εκπαιδευτική πολιτική επεδίωκε το πολύπλευρο πλησίασμα όλων των γιουγκοσλαβικών εθνών και εθνικοτήτων και θεμελιωνόταν στην ανάπτυξη των κοινών σοσιαλιστικών περιεχόμενων, αξιών και κληρονομιών, το καθήκον κάθε σχολείου ήταν να μεταφέρει και να γνωρίζει στους μαθητές παιδαγωγικά περιεχόμενα που αναδείκνυαν τα σημαντικότερα επιτεύγματα και κληρονομίες όλων των γιουγκοσλαβικών λαών.³⁰⁶

Οι απαιτήσεις σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα της ιστορίας, της λογοτεχνίας, της σερβοκροατικής γλώσσας και των άλλων γλωσσών των εθνών της Γιουγκοσλαβίας ήταν σύνθετες και αποτελούσαν ευαίσθητα ζητήματα που χρειαζόνταν μελέτη, γιατί συνέβαλαν στην ανάπτυξη και εδραίωση της πολιτικής ιδεολογίας της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας.

Το πρόβλημα των βιβλίων έχρηζε άμεσης λύσης. Οι σχολικές εκδόσεις γινόντουσαν σύμφωνα με τις αρχές και τους κανόνες κάθε δημοκρατίας, δηλαδή κάθε δημοκρατία μπορούσε να εκδώσει βιβλία για τις ανάγκες των σχολείων των εθνικοτήτων που έμεναν σε μία περιοχή. Ορισμένες εθνικότητες έμεναν σε διάφορες δημοκρατίες και ο αριθμός του πληθυσμού αυτών των εθνικοτήτων διαφοροποιούνταν από δημοκρατία σε δημοκρατία. Η λύση δόθηκε με την έκδοση βιβλίων μιας εθνικότητας σε ένα συγκεκριμένο μέρος, ανεξάρτητα από το πού διέμεναν οι εθνικότητες αυτές. Δημιουργήθηκαν με άλλα λόγια κέντρα έκδοσης σχολικών βιβλίων με βάση τον αριθμό πληθυσμού της εθνικής μειονότητας. Η εκδοτική δραστηριότητα βιβλίων και εγχειριδίων στις γλώσσες των εθνικοτήτων γινόταν τη δεκαετία του 1960 σε τρεις δημοκρατίες, και περιελάμβανε εκδόσεις σε εννιά διαφορετικές γλώσσες:

Α) Η Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σερβίας εξέδιδε βιβλία για όλα σχολεία της χώρας στα αλβανικά, ουγγρικά, σλοβάκικα, ρωσικά και ρουμανικά.

Β) Η Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Κροατίας εξέδιδε βιβλία για όλα τα σχολεία της χώρας στα ιταλικά και τσέχικα και

Γ) Η Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας εξέδιδε βιβλία στα τούρκικα.³⁰⁷

³⁰⁵Ο.π., παρ., σσ. 407-408

³⁰⁶Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 230-238. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

³⁰⁷Ο.π., παρ., σσ. 184-189.

Κατά την περίοδο 1945-1964 εκδόθηκαν περίπου 1.500 τίτλοι βιβλίων σε όλες τις γλώσσες των εθνικοτήτων.³⁰⁸ Εκτός αυτού, εκδίδονταν εκπαιδευτικά περιοδικά και εφημερίδες που χρησιμοποιούνταν ως σχολικά έντυπα για μαθητές, σπουδαστές και εκπαιδευτικούς.³⁰⁹

Τα μεγαλύτερα προβλήματα παρουσίαζαν τα βιβλία της ιστορίας, της λογοτεχνίας και της σερβοκροατικής γλώσσας και για την επίλυση των προβλημάτων έγιναν διάφορες συζητήσεις, ειδικά από το *Γραφείο για την Έκδοση Βιβλίων* της Σερβίας.³¹⁰ Η βασική αδυναμία των εν λόγω βιβλίων ήταν η μονομερής παρουσίαση των περιεχομένων, ο προσανατολισμός στο παρελθόν και η αποφυγή των πρόσφατων ιστορικών εξελίξεων.³¹¹ Η έλλειψη μοντέρνων λογοτεχνικών έργων, καθώς και η ταυτόχρονη ανύπαρκτη παρουσίαση του γιουγκοσλαβικού συστήματος και του ιδεολογικού και πολιτικού του χαρακτήρα. Επίσης οι διδακτικές και μεθοδολογικές πρακτικές αυτών των βιβλίων δεν ήταν κατάλληλες για την ηλικία μαθητών δημοτικού σχολείου.³¹²

Τα βιβλία και η διδασκαλία της ιστορίας επικεντρώνονταν περισσότερο στο να μαθαίνουν οι μαθητές την ιστορία της εθνότητάς τους, κάτι το οποίο σήμαινε την απομόνωση του μαθήματος από τη γενική γιουγκοσλαβική ιδεολογική ολοκλήρωση και διαπαιδαγώγηση. Εκτός από κατάλληλα βιβλία για το μάθημα της ιστορίας, υπήρχε ανάγκη συμπληρωματικών εκπαιδευτικών εργαλείων όπως: ιστορικά αναγνωστικά, Άτλας, εγχειρίδια για μαθητές και εκπαιδευτικούς, ιστορικά λεξικά.³¹³

Σχετικά με τα βιβλία της σερβοκροατικής γλώσσας και της γιουγκοσλαβικής λογοτεχνίας, καθώς και της μητρικής γλώσσας στα σχολεία των εθνικοτήτων η κατάσταση είχε βελτιωθεί λίγο. Τα δημοτικά σχολεία στα οποία η διδασκαλία διεξαγόταν στα αλβανικά και ουγγρικά, είχαν βιβλία για τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας και λογοτεχνίας από την 3^η ως την 8^η τάξη. Επίσης, υπήρχε και ένα εγχειρίδιο για εκπαιδευτικούς που δίδασκαν το εν λόγω μάθημα στην 1^η και 2^η τάξη του δημοτικού, ενώ ήταν στο πρόγραμμα και η έκδοση ενός εγχειριδίου με

³⁰⁸ Ιστορικά αρχεία 1962, ό.π., παρ., σσ. 98-103. (Istorijski zapisi 1962)

³⁰⁹ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 211-234. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

³¹⁰ Ο.π., παρ., σσ. 235-237.

³¹¹ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σ.σ. 249-252. (Razvoj obrazovanja i vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966)

³¹² *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., σσ. 245-259. (Istorijski zapisi 1962)

³¹³ Ο.π., παρ. 679, σ. 178 .

οδηγίες μεθοδολογίας για τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας στα σχολεία εθνικοτήτων.³¹⁴

Το ζήτημα των βιβλίων όμως της σερβοκροατικής αφορούσε κυρίως τον εκσυγχρονισμό τους, γιατί αυτά που χρησιμοποιούνταν ήταν παλιά, περιείχαν μη λογοτεχνικά κείμενα, κακές μεταφράσεις από άλλες γλώσσες στη μητρική γλώσσα, ενώ δεν υπήρχε μεθοδολογία και διδακτικό σύστημα για τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας.³¹⁵ Μέχρι το 1965 δεν είχε γίνει συστηματικός έλεγχος των περιεχομένων των σχολικών βιβλίων στη διδακτική πράξη. Στο αρμόδιο γραφείο για τα σχολικά βιβλία της Σερβίας έγιναν αρκετές προσπάθειες ελέγχου της ποιότητας των σχολικών βιβλίων. Ιδρύθηκαν τρία τμήματα μελέτης και παρακολούθησης των αναγνωστικών του δημοτικού σχολείου στη γλώσσα των εθνικοτήτων. Δημιουργήθηκαν ερωτηματολόγια, οδηγίες παρακολούθησης των αναγνωστικών, αρχεία εγγράφων και χρησιμοποίηση κειμένων.

Με στόχο την οικονομική οργάνωση της έκδοσης νέων βιβλίων, για ποιοτικότερο και φθηνότερο βιβλίο, προτάθηκε να συνεργαστούν οι εθνικότητες που ζούσαν σε πολλές δημοκρατίες, αλλά το κυριότερο πρόβλημα ήταν ο συντονισμός εκ μέρους της Ομοσπονδίας, η εξασφάλιση μιας κοινής γιουγκοσλαβικής εκδοτικής πολιτικής με βάση την καλή συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων των δημοκρατιών και των εκδοτικών οίκων³¹⁶.

5.10 Τα Προβλήματα των σχολείων με Εθνικές Μειονότητες ανά Δήμο τη δεκαετία του '60

Δήμος Πλαβ

Τον Οκτώβριο του 1961, η αντιπροσωπεία του Συμβουλίου για την Εκπαίδευση της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου που αποτελείτο από τους Χάμντια Φετάκοβιτς (Hamdia Fetakonić), Γιόβαν Τζαστένοβιτς (Giovan Tszjenonić) και

³¹⁴ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 215-219. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

³¹⁵ Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης και παιδαγωγίας στο Μαυροβούνιο 1960-1965, *Υλικό τεκμηρίωσης*, Τίτογκραντ, 1966, σ.σ. 182-189. (Razvoj obrazovanja i vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966)

³¹⁶ Ο.π., παρ. 682, σ.σ. 221-223.

Μίλο Στρούγκαρ (Milo Strugar), επισκέφθηκε το Δήμο Πλάβ (Plav), με σκοπό να μελετήσει το σχολικό σύστημα των μειονοτήτων στο δήμο αυτό και συνέταξε μια αναφορά περί των προβλημάτων του σχολικού συστήματος και της διδασκαλίας των μαθημάτων στα παιδιά των εθνολογικών μειονοτήτων (Π.Π.στ.)

Η αντιπροσωπεία κατά την επίσκεψή της (23-24.10.1961), αντάλλαξε απόψεις για τα πιο σημαντικά προβλήματα των σχολείων με τους εκπρόσωπους των κοινωνικών οργανώσεων του Πλαβ (Plav) και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Παρατηρήθηκε ότι η κοινότητα του Δήμου Πλαβ (Plav) αντιμετώπιζε πολλές οικονομικές δυσκολίες λόγω του χαμηλού ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος στην περιοχή, το οποίο ήταν μεταξύ των χαμηλοτέρων στο Μαυροβούνιο. Μάλιστα η αύξησή του κατά τα τελευταία 4 χρόνια δεν ήταν αντίστοιχη με την αύξηση σε άλλες κοινότητες.

Με βάση τα στοιχεία φαίνονται τα πενιχρά εισοδήματα του σχολικού συστήματος του δήμου Πλαβ (Plav), ο οποίος είχε δυνατότητες μόνο για την ανάπτυξη του δικτύου των δημοτικών σχολείων. Στην κοινότητα λειτουργούσαν 13 τετραετούς και 3 οχταετούς φοιτήσεως δημοτικά σχολεία. Λειτουργούσαν επίσης ειδικά σχολεία στελεχών- σχολεία στα οποία ενεργά μέλη του κόμματος, χωρίς ιδιαίτερα τυπικά προσόντα λάμβαναν επαγγελματική κατάρτιση- ενώ λύκεια δεν υπήρχαν στη κοινότητα. Ωστόσο, την περίοδο που συντάχθηκε η αναφορά δεν υπήρχε προοπτική να ανοίξει ένα ειδικό σχολείο, ενώ τα όργανα του Δήμου μελετούσαν τις πιθανές δυνατότητες να ανοίξουν παραρτήματα του Λυκείου του Ιβανγκράντ (Ivangrad) στο Δημοτικό σχολείο στο Πλάβ (Plav).³¹⁷ Στα δημοτικά σχολεία ο αριθμός των μαθητών αυξανόταν κατά 250 ανά έτος, από τους οποίους το 20% ήταν παιδιά αλβανικής εθνικότητας. Περίπου 150 μαθητές τελείωναν το τετραετούς φοιτήσεως δημοτικό σχολείο, αλλά δεν συνέχιζαν όλοι την εκπαίδευση στις ανώτερες τάξεις λόγω της μεγαλύτερης απόστασης που είχαν να διανύσουν από αυτή που προέβλεπε ο νόμος (περίπου το 80-90% δεν συνέχιζε την εκπαίδευση του).³¹⁸ Για ένα 20% από αυτούς τους μαθητές που δεν συνέχιζαν λόγω απόστασης σπιτιού από το σχολείο, υπήρχαν σχέδια για την κατασκευή ενός οχταετούς δημοτικού σχολείου στη Βέλικα (Velika). Στην κοινότητα δεν πήγαιναν σχολείο περίπου 60 παιδιά ηλικίας 7 – 11 χρόνων, από τα όποια 18 στο Πλάβ (Plav) και 20 στο Γκούσινιε (Gusinje). Οι 300 μαθητές από 11-

³¹⁷ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Πλαβ, 1970, ό.π., σσ. 49-53(Ljetopis osnovne škole Plav)

³¹⁸ Το Δημοκρατικό ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ 1944/45 –1990/91, σ.45. (Republički zavod za statistiku Titograd 1944/45-1990/91)

15 χρόνων δεν συμπεριλαμβάνονταν στη βασική εκπαίδευση, από τους οποίους 84 θα έπρεπε, σύμφωνα με την απόσταση, υποχρεωτικά να πάνε στο σχολείο.³¹⁹

Στα σχολεία του Δήμου Πλαβ (Plav) δούλευαν στις αρχές της δεκαετίας του 1960, 4 καθηγητές, 17 εκπαιδευτές¹, 9 εκπαιδευτές μερικής απασχόλησης, 60 δάσκαλοι, 17 δασκάλες οικοκυρικών, 7 εξειδικευμένοι δάσκαλοι πλήρους απασχόλησης και 2 εξειδικευμένοι δάσκαλοι μερικής απασχόλησης, συνολικά 121. Σύμφωνα με τις θέσεις εργασίας στο δήμο έλειπαν 65 εκπαιδευτές.³²⁰

Η αντιπροσωπεία επισημαίνει το γεγονός ότι οι εκπαιδευτές πληρώνονταν τακτικά, λόγω όμως των πολλών οικονομικών προβλημάτων οι μισθοί τους ήταν πραγματικά χαμηλοί. Σε μια συζήτηση που έγινε με τους εκπροσώπους των τοπικών οργανώσεων και των φορέων της Εθνικής Επιτροπής του Δήμου Πλαβ (Plav), και ειδικότερα με εκπροσώπους του *Συνδικάτου Εκπαιδευτών και Επιστημόνων*, διατυπώθηκε η γενική άποψη ότι το Πλάβ (Plav) και το Γκούσινιε (Gusinje) έπρεπε να είχαν από την Ομοσπονδία προνόμια περιοχών με δύσκολες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης και ότι θα έπρεπε να εξασφαλιστούν τα απαραίτητα οικονομικά μέσα για αυτούς.³²¹ Οι εκπαιδευτές στις περιοχές αυτές δύσκολα έβρισκαν διαμερίσματα και γενικά η κατάσταση στέγασής τους ήταν δύσκολη.

Για τις ανάγκες του σχολικού συστήματος, το έτος 1961 ο συνολικός προϋπολογισμός εξόδων ήταν 120 εκατομμύρια δηνάρια, ή 28 χιλιάδες δηνάρια ανά μαθητή. Τελικά αποφασίστηκε να δοθούν συνολικά 77 εκατομμύρια δηνάρια ή κατά μέσο όρο 16 χιλιάδες δηνάρια ανά μαθητή. Αυτό δείχνει σαφώς ότι, για την επίλυση των υλικών προβλημάτων των σχολείων έμεναν πολύ λίγα χρήματα μετά την πληρωμή των εκπαιδευτών.³²²

Η αλβανική εθνική μειονότητα κατοικούσε σε 14 χωριά του Δήμου Πλαβ (Plav). Αλλά από αυτά, μόνο σε 2 η πλειονοψηφία των κατοίκων ήταν Αλβανοί, στο Βούσανιε (Vusanje) και στο Μαρτινόβιτσι (Martinovići). Στα άλλα χωριά το πληθυσμιακό ποσοστό των Αλβανών ήταν μικρότερο, αλλά υπήρχαν και χωριά στα οποία δεν ζούσαν πάνω από 3 – 4. Το συνολικό ποσοστό των Αλβανών στο Πλάβ (Plav) ήταν της τάξεως του 16.02%.³²³

Η διδασκαλία στα αλβανικά στο σχολείο του Μαρτινόβιτσι (Martinovići) άρχισε από το σχολικό έτος 1958-1959. Το σχολείο στο Μαρτινόβιτσι (Martinovići)

³¹⁹ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Πλαβ, 1970, σ. 65 & Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γκούσινιε, 1991, σ. 43. (Ljetopis osnovne škole Plav 1970. Ljetopis osnovne škole Gusinje 1991.)

³²⁰ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ 1944/45 – 1990/91, σ. 46. (Republički zavod za statistiku Titograd, 1944/45-1990/91)

³²¹ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Πλαβ, 1970, σ. 67 & Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γκούσινιε, 1991, σ. 82 (Ljetopis osnovne škole Plav 1970. Ljetopis osnovne škole Gusinje 1991).

³²² Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ 1944/45 – 1990/91, σ. 34. (Republički zavod za statistiku Titograd 1944/45-1990/91)

³²³ Οπ. παρ., σ.47.)

ήταν τετραετούς φοιτήσεως. Η διδασκαλία πραγματοποιούνταν στα σερβικά και αλβανικά. Στη σερβοκροατική γλώσσα, τα μαθήματα παρακολουθούσαν το 1960-1961, στην πρώτη τάξη 6 αγόρια και 3 κοπέλες, στη δεύτερη τάξη 3 αγόρια και 1 κοπέλα, στην τρίτη τάξη 8 αγόρια και 6 κοπέλες και στην τέταρτη τάξη 6 αγόρια και 6 κοπέλες, σύνολο 39 μαθητές. Στην αλβανική γλώσσα, τα μαθήματα παρακολουθούσαν στην πρώτη τάξη 10 αγόρια και 15 κοπέλες, στη δεύτερη τάξη 15 αγόρια και 5 κοπέλες, στην τρίτη τάξη 8 αγόρια και 4 κοπέλες και στην τέταρτη τάξη 5 αγόρια και 2 κοπέλες. Τα στοιχεία δείχνουν μείωση των κοριτσιών από τάξη σε τάξη. Επίσης, μερικά αλβανόφωνα παιδιά παρακολουθούσαν τα μαθήματα στα σερβοκροατικά στην πρώτη τάξη 1 αγόρι, στη δεύτερη ένα αγόρι, στην τρίτη επτά αγόρια και στην τέταρτη έξι, συνολικά δηλαδή 15 μαθητές. Αυτοί οι 15 μαθητές διδάσκονταν στα σερβοκροατικά κατόπιν επιθυμίας των γονέων τους.

Τη διδασκαλία στα αλβανικά πραγματοποιούσε ένας δάσκαλος πλήρους απασχόλησης και δυο δάσκαλοι μερικής απασχόλησης που είχαν φοιτήσει μόνο για ένα χρόνο στο Διδασκαλείο και είχαν κάνει 4-5 χρόνια πρακτική σε σχολεία, ενώ τη διδασκαλία στα σερβοκροατικά την πραγματοποιούσε μια δασκάλα, η οποία είχε δυο μικτά τμήματα (4 τάξεις).³²⁴ Κάποιοι τοπικοί παράγοντες ανέφεραν ότι οι Μαυροβούνιοι γενικά ήταν αντίθετοι με την εισαγωγή της δίγλωσσης διδασκαλίας. Επίσης, κάποιοι γονείς στο Ρετς (Reč) δεν συμφωνούσαν τα παιδιά τους να διδάσκονται και στα αλβανικά.³²⁵

Ένα τεράστιο πρόβλημα ήταν ότι σταματούσαν τα παιδιά να πηγαίνουν στο σχολείο στη μέση της χρονιάς. Το 50% των παιδιών δεν άρχιζε το σχολείο κανονικά το Σεπτέμβρη, αλλά ξεκινούσε τον Οκτώβρη, γιατί οι γονείς ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και γυρνούσαν τότε στα χωριά από τα βουνά.³²⁶ Τα αλβανόφωνα παιδιά από το Μαρτινόβιτσι (Martinovići) άφηναν το σχολείο πριν τελειώσει, και αυτό συνέβαινε και σε άλλα χωριά με παρόμοιες συνθήκες.³²⁷ Υπήρχαν μάλιστα και περιπτώσεις που οι γονείς έπειθαν τα παιδιά τους να μην πάνε στο σχολείο και έτσι τα παιδιά, αναγκασμένα από το κράτος, αλλά όχι από τους γονείς, δεν εκπαιδεύονταν σωστά, οι γονείς σε αρκετές περιπτώσεις δεν τους αγοράζουν τα βιβλία.³²⁸

³²⁴ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Μαρτινόβιτσι, Μαρτινόβιτσι, 1960, σ.28(Ljetopis osnovne škole Martinovići)

³²⁵ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Ρετς, Ρετς, 1960, σ. 34.(Ljetopis osnovne škole Reč. Reč, 1960).

³²⁶ *Ιστορικά αρχεία*, 1962, ό.π., σσ. 178-181(Istorijski zapisi 1962)

³²⁷ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Μίντε, Μίντε, 1968, σ. 69 (Ljetopis osnovne škole Mide. Mide, 1968.)

³²⁸ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Μαρτινόβιτσι, Μαρτινόβιτσι, 1960, σσ.27-28. (Ljetopis osnovne škole Martinovići 1960)

Στην αρχή του σχολικού έτους 1960-1961 πραγματοποιήθηκε η ανακαίνιση του σχολικού κτιρίου στο χωριό Μαρτίνοβιτσι (Martinović), η οποία κόστισε 1.300.000 δηνάρια. Άλλαξε η οροφή του σχολικού κτιρίου και έγιναν δυο καινούργιες αίθουσες διδασκαλίας και ένα γυμναστήριο. Ο κήπος δεν διαμορφώθηκε και η εξωτερική εικόνα του σχολείου δεν ήταν καλή. Παραγγέλθηκαν τρεις πίνακες, πέντε καρέκλες, ένας γλόμπος και άβακας, ενώ έλειπαν δεκαπέντε θρανία, τρεις έδρες, μερικοί γεωγραφικοί και ιστορικοί χάρτες κτλ. Ο εξοπλισμός του σχολείου ήταν πολύ φτωχός και η κοινότητα του Μαρτίνοβιτσι (Martinović) δεν είχε χρήματα να αγοράσει τα απαιτούμενα σχολικά μέσα. Επίσης, το σχολείο δεν είχε βιβλιοθήκη. Είχε περίπου 100 βιβλία, τα οποία δεν ήταν τα πλέον κατάλληλα για να χρησιμοποιηθούν στη διδασκαλία, ενώ οι δάσκαλοι έπαιρναν το περιοδικό «Εκπαιδευτικό Έργο» και τρεις εφημερίδες από το Κόσμετ.³²⁹

Από το χωριό αυτό, δυο μαθητές εκπαιδεύτηκαν στο αλβανικό διδασκαλείο στην Πρίστινα, παίρνοντας 7.000 και 8.000 δηνάρια υποτροφία.³³⁰ Το σχέδιο ήταν, τελειώνοντας το σχολείο να επιστρέψουν στο Μαρτίνοβιτσι (Martinović), ώστε να λυθεί κατά κάποιο τρόπο το θέμα του εκπαιδευτικού προσωπικού. Τα παιδιά από το Μαρτίνοβιτσι (Martinović) συνέχιζαν την εκπαίδευση στο Γκούσινιε (Gusinje), που ήταν 4 χιλιόμετρα μακριά.³³¹ Χαρακτηριστικό είναι ότι, όταν τελείωναν τα τέσσερα χρόνια υποχρεωτικής εκπαίδευσης του δημοτικού, την εκπαίδευση συνέχιζαν σχεδόν αποκλειστικά τα αγόρια, ενώ οι κοπέλες έμεναν στο σπίτι. Οι μαθητές που τελείωναν και τις οκτώ χρονιές του δημοτικού σχολείου συνήθως συνέχιζαν την εκπαίδευση τους στο Κόσμετ. Τη χρονιά του 1961 από το Μαρτίνοβιτσι (Martinović), στα επαγγελματικά σχολεία και λύκεια, καθώς και στα ανώτερα και ανώτατα σχολεία σπούδαζαν 16 μαθητές.³³²

Το σχολείο στο Βούσανιε (Vusanje) που βρίσκεται στα σύνορα με την Αλβανία ήταν επίσης τετραετούς φοιτήσεως, αλλά αποτελούσε καθαρά μειονοτικό σχολείο. Σύμφωνα με το έγγραφο και την αντιπροσωπεία, το σχολείο δεν είχε ποτέ πέμπτη

³²⁹ Γιובάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 245-249. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

³³⁰ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 276-281. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

³³¹ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Μαρτινόβιτσι, Μαρτινόβιτσι, 1960, σ. 57 & Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γκούσινιε, Γκούσινιε, 1991, σσ. 54-59. (Ljetopis osnovne škole Martinović, Ljetopis osnovne škole Gusinje. Gusinje, 1991)

³³² Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Μαρτινόβιτσι, Μαρτινόβιτσι, 1960, σσ. 29-31. (Ljetopis osnovne škole Martinović 1960)

τάξη. Όλοι οι τοπικοί παράγοντες στην κοινότητα θεωρούσαν ότι θα έπρεπε να ανοίξει η πέμπτη τάξη λόγω του ότι το σχολείο είχε 104 μαθητές. Αλλά δεν υπήρχαν τα μέσα για να γίνει αυτό. Οι μαθητές στις τάξεις ήταν κατανεμημένοι ως εξής: στην πρώτη τάξη φοιτούσαν 14 αγόρια και 16 κοπέλες, στη δεύτερη τάξη 15 αγόρια και 13 κοπέλες, στην τρίτη τάξη 12 αγόρια και 12 κοπέλες, και στην 4 τάξη 8 αγόρια και 14 κοπέλες.³³³ Όλα τα παιδιά του χωριού ηλικίας από 7 ως 11 χρόνων πήγαιναν κανονικά στο σχολείο εκτός από ένα μεγαλύτερο παιδί. Την προηγούμενη χρονιά (1959-1960), την τέταρτη τάξη τελείωσαν 19 μαθητές, από τους οποίους οι 18 εγγράφηκαν στην πέμπτη τάξη του δημοτικού σχολείου στο Γκούσινιε (Gusinje).³³⁴

Το σχολικό κτίριο ανακαινίσθηκε στην αρχή του σχολικού έτους και ξοδεύτηκαν 1.460.000 δηνάρια. Η οροφή του κτιρίου που ήταν με πλάκες χτίστηκε με τούβλα. Το κτίριο είχε 3 αίθουσες και ένα γραφείο, το οποίο μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν αίθουσα διδασκαλίας, εάν υπήρχε ανάγκη. Η επιφάνεια της πρώτης αίθουσας ήταν 48 τμ., της δεύτερης 32 τμ και της τρίτης 22 τμ. Η θέση του σχολείου όμως δεν ήταν καλή λόγω του ότι από τη μία πλευρά υπήρχε ρυάκι και από την άλλη δρόμος. Παρόλα αυτά, και επειδή το χωριό δεν είχε πολιτιστικό κέντρο, το κτίριο θα έπρεπε στο μέλλον να χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες των πολιτιστικών εκδηλώσεων και να χτιστεί νέο, καταλληλότερο κτίριο. Επίσης, το σχολικό κτίριο θα έπρεπε να συνδεθεί με υδραγωγείο, με ηλεκτροδότηση, να αλλάξει το ταβάνι και ένα μέρος του πατώματος και να αποκτήσει εξοπλισμό αξίας περίπου 2.000.000 δηνάρων.³³⁵

Οι μαθητές δεν είχαν όλα τα βιβλία για τη δεύτερη και τέταρτη τάξη, ενώ για την τρίτη δεν είχαν κανένα βιβλίο. Τα βιβλία τα προμηθεύονταν από την Πρίστινα (Pristina). Η σχολική βιβλιοθήκη είχε 180 βιβλία που οι δάσκαλοι τα χρησιμοποιούσαν για τις μαθητικές εργασίες. Από τις εφημερίδες και τα περιοδικά έπαιρναν τα «Νέα Ζωή» (Jeta e re) «Πρόοδος» (Perparimi) από την Πρίστινα (Pristina), το «Εκπαιδευτικό Έργο», (Obrazovni rad) τις «Συναντήσεις» (Sastanci), τη «Μάχη» (Bitka) και το «Κομμουνιστής» (Komunista). Από το Κόσμετ έπαιρναν τα τεύχη του περιοδικού «Πρωτοπόρος» (Pionir). Τα εν λόγω περιοδικά και εφημερίδες τα αγόραζαν οι δάσκαλοι με προσωπική τους συνδρομή, ενώ το σχολείο σαν συνδρομητής έπαιρνε μόνο το «Εκπαιδευτικό Έργο» », (Obrazovni rad).³³⁶

³³³ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, 1944/45 – 1990/91, σ.56. (Republički zavod za statistiku Titograd 1944/45-1990/91)

³³⁴ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γκούσινιε, Γκούσινιε, 1991, σσ. 34-39. (Ljetopis osnovne škole Gusinje. Gusinje, 1991)

³³⁵ Περίπου 300.000 ΕΥΡΩ.

³³⁶ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την προαγωγή του σχολικού συστήματος και η Δημοκρατική γραμματεία για την εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την επιστήμη στο Τίτογκραντ, Τίτογκραντ, 1971, σ.

Τη διδασκαλία στο χωριό Βούσανιε (Vusanje) την πραγματοποιούσαν 4 δάσκαλοι, από τους οποίους δυο ήταν πλήρους απασχόλησης (ένας με 4 και άλλος με 8 χρόνια προϋπηρεσία) και δύο προσωρινοί που είχαν τελειώσει το δημοτικό σχολείο και δυο εκπαιδευτικά σεμινάρια διάρκειας τριών μηνών. Ο ένας δίδασκε 13 χρόνια, ενώ ο άλλος μόνο 2.³³⁷

Από το χωριό Βούσανιε (Vusanje) το 1960 σπούδαζαν στο ιδασκαλείο 11 μαθητές (στο Πετς-Ρεč, στην Πρίστινα-Pristina και το Πρίζρεν-Prizren), στο Λύκειο 5, στη Γεωργική Σχολή 5, στην Οικονομική Σχολή 2, στην Ανωτέρα Παιδαγωγική 2, στη Φιλοσοφική Σχολή 2, στη Σχολή Καλών Τεχνών 1 και στη Σχολή Διοίκησης 1. Τέσσερις μαθητές από το χωριό είχαν ήδη τελειώσει το Διδασκαλείο, ενώ όλο και περισσότεροι έπαιρναν υποτροφία.³³⁸ Όταν οι μαθητές τελείωναν τα διδασκαλεία, οι προσωρινοί δάσκαλοι μπορούσαν να αντικατασταθούν με διδακτικό προσωπικό που απαρτιζόταν από επαγγελματίες.

Η *Σχολική Επιτροπή*, ως διοικητικό όργανο είχε 7 μέλη, από τα όποια 5 ήταν στο κομμουνιστικό κόμμα. Πραγματοποιούσε περίπου 10 συναντήσεις το χρόνο, εξασφάλιζε την εγγραφή των παιδιών στο σχολείο και έλυνε τα οικονομικά θέματα που προέκυπταν.³³⁹ Η Επιτροπή εξασφάλιζε την πλήρη συνεργασία με το κομμουνιστικό κόμμα και το Δήμο. Οι τοπικοί παράγοντες κάθε χρόνο ενδιαφέρονταν όλο και περισσότερο για την επιμόρφωση των παιδιών της περιοχής. Οι γονείς μάλιστα των μαθητών πίστευαν ότι τα παιδιά έπρεπε να τελειώσουν το δημοτικό σχολείο και υπήρχε η επιθυμία να τα στείλουν σε άλλη περιοχή για να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους. Οι γονείς τακτικά εξασφάλιζαν τα βιβλία για τα παιδιά τους, αν και ήταν ακριβά.³⁴⁰ Στο χωριό υπήρχαν 110 αλβανικές οικογένειες από τις οποίες μόνο 20 είχαν ηλεκτροδότηση στα σπίτια τους, ενώ μόνο 10 διέθεταν ραδιόφωνο.³⁴¹

Το δημοτικό σχολείο στο Γκούσινιε (Gusinje) λειτουργούσε από το 1900 και είχε το μεγαλύτερο αριθμό παιδιών εθνικής μειονότητας. Έγινε επταετούς φοιτήσεως

34. (Republički zavod za unapredjivanje školstva Titograd: Obrazovanje i vaspitanje djece i omladine Titograd 1971)

³³⁷ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Βούσανιε, Βούσανιε, 1960, σ.10. (Ljetopis osnovne škole Vusanje)

³³⁸ Ο.π., παρ., σσ.14-15

³³⁹ Λάινοβιτς, Α., *Σύντομη περίληψη της ιστορίας του Τίτογκραντ*, Τσέτινιε, 1950, σ.σ. 52-67. (Lainović, A., Kratak pregled na prošlost Titograda. Cetinje, 1950)

³⁴⁰ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 259-365. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

³⁴¹ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, 1944/45 – 1990/91, σ. 54. (Republički zavod za statistiku Titograd, 1944/45-1990/91)

το 1947-48, όταν στη χώρα άρχισε η υποχρεωτική εκπαίδευση των επτά ετών, και μετά έγινε οκταετούς φοιτήσεως. Το σχολείο είχε 1.118 μαθητές, 679 αγόρια και 439 κορίτσια. Τα αλβανόφωνα παιδιά ήταν 201, από τα οποία 149 διδάσκονταν στα αλβανικά και 52 στα σερβοκροατικά. Η διδασκαλία στα αλβανικά καθιερώθηκε τη σχολική χρονιά 1949-1950, και καταργήθηκε τη σχολική χρονιά 1955-56, για να εισαχθεί πάλι το 1958-1959.³⁴²

Τα παιδιά των εθνοτικών μειονοτήτων από 7 ως 11 χρονών πήγαιναν όλα στο σχολείο, ενώ μόνο είκοσι παιδιά ηλικίας 11-15 χρόνων συνέχιζαν την πέμπτη ως την όγδοη τάξη του δημοτικού. Σύμφωνα με τα στοιχεία, τα όποια διέθεσε το σχολείο και χρησιμοποιήθηκαν στην αναφορά, στην πέμπτη τάξη δεν πήγαινε ένα αγόρι και 17 κορίτσια, στην 7 τάξη ένα κορίτσι, που σημαίνει ότι υπήρχαν 19 μαθητές και μαθήτριες που δεν υποχρεώθηκαν να συνεχίσουν στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού, ενώ στον αναφερόμενο αριθμό δεν υπολογίστηκαν τα παιδιά που έμεναν σε περιοχές πάνω από 6 χιλιόμετρα μακριά από το σχολείο.³⁴³

Τα αλβανόφωνα παιδιά του χωριού Γούσινιε (Gusinje), όταν τελείωναν το δημοτικό συνέχιζαν την εκπαίδευση τους σε επαγγελματικά σχολεία, λύκεια, και σε κάποιες ανώτερες και ανώτατες σχολές. Στα Διδασκαλεία εγγράφηκαν το 1960 17 αγόρια και ένα κορίτσι. Στα λύκεια 5 αγόρια και 5 κορίτσια. Στην Οικονομική σχολή ένα αγόρι, στη Γεωργική Σχολή 3 αγόρια. Στη Σχολή Καλών Τεχνών ένα αγόρι, και στο Τεχνικό Λύκειο 3 αγόρια. Στις διετούς φοιτήσεως σχολές για ενήλικους εγγράφηκαν 8 αγόρια, από τα οποία 5 στο Οικονομικό τμήμα, 1 στο τμήμα τουρισμού και 1 στο ορυκτολογικό. Υποτροφίες από αυτούς τους μαθητές πήραν 14 αγόρια και 1 κορίτσι. Σε ολόκληρο το Δήμο δόθηκαν 70 υποτροφίες, από τις οποίες 35 δόθηκαν σε αλβανόφωνα παιδιά.³⁴⁴

Από τους μαθητές της μειονότητας, που αποφοίτησαν από το δημοτικό στο Γκούσινιε (Gusinje) το σχολικό έτος 1946-1947 μέχρι και το 1961-1962, μόλις 5 τελείωσαν το Διδασκαλείο, 2 την ανώτερη Παιδαγωγική Σχολή και 3 το Πανεπιστήμιο. Όλοι γύρισαν στο Πλάβ (Plav) και δούλεψαν εκεί, εκτός από τους 2 τελειόφοιτους της Ανώτερης Παιδαγωγικής Σχολής που πήγαν στο Κόσμετ για να δουλέψουν. Τη διδασκαλία στα αλβανικά είχαν αναλάβει δύο δάσκαλοι πλήρους απασχόλησης και τρεις μερικής απασχόλησης. Από τους δασκάλους μερικής

³⁴² Ο.π. παρ., σ.65.

³⁴³ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γκούσινιε, Γκούσινιε, 1990, σ.σ.42-43. (Ljetopis osnovne škole Gusinje. Gusinje, 1991)

³⁴⁴ Ο.π., παρ., σσ.45-47

απασχόλησης, ένας είχε τελειώσει το Λύκειο, ένας 2 τάξεις του Λυκείου και ένας μόνο το δημοτικό.³⁴⁵

Όσον αφορά το σχολικό κτίριο στο Γκούσινιε, αυτό άρχισε να χτίζεται το 1937 και τελείωσε το 1947. Είχε συνολικό εμβαδόν 682 τμ. Από αυτά, 250 τμ. ήταν μη αναπτυσσόμενου χώρου και 432 τμ αναπτυσσόμενου. Το σχολείο είχε 35 τμήματα αλλά μόνο 15 αίθουσες. Σύμφωνα με τα στοιχεία, το σχολείο θα έπρεπε να έχει 10 τμήματα επιπλέον για τη σωστή λειτουργία όλων των τάξεων. Για να επιτευχθεί όμως κάτι τέτοιο, θα χρειαζόταν ακόμη ένας όροφος με σχολικές αίθουσες. Η τοπική αυτοδιοίκηση στο Γκούσινιε (Gusinje) θεώρησε ότι μόνο με το καινούργιο κτίριο και με επιπλέον 20 νέα τμήματα θα λυνόταν το θέμα του χώρου, παρότι, η ετήσια αύξηση των μαθητών ήταν περίπου 100 παιδιά.³⁴⁶

Για τη διδασκαλία των μαθημάτων στα αλβανικά υπήρχε ανάγκη 4 εκπαιδευτικών για τις ανώτερες τάξεις. Αυτό το θέμα ήλπιζαν οι αρχές να το λύσουν σε δύο – τρία χρόνια. Στη διδασκαλία στα αλβανικά χρησιμοποιούνταν βιβλία από το Κοσμέτ που εξασφαλιζόνταν μέσω του σχολικού βιβλιοπωλείου που λειτουργούσε στο πλαίσιο της σχολικής κοινότητας. Οι γονείς των μαθητών θεωρούσαν ότι τα βιβλία που εκδίδονταν στο Μαυροβούνιο ήταν πάρα πολύ ακριβά. Για αυτόν το λόγο δεν πουλήθηκε το βιβλίο των μαθηματικών της 5ης και 6ης τάξης. Τα βιβλία στα αλβανικά γράφτηκαν σύμφωνα με το πρόγραμμα της αυτόνομης περιοχής του Κοσσόβου και της Μετόχης. Το καινούργιο αναγνωστικό για την 3η τάξη θεωρήθηκε επαρκές, εκδόθηκε το 1961, περιελάμβανε 250 σελίδες, και κόστιζε 250 δηνάρια. Από Μαυροβούνιους συγγραφείς υπήρχε μόνο το κείμενο του Τσέντο Βούκοβιτς (Tsento Vuković), και αυτό επεξεργασμένο. Έτσι γινόταν και με τα αναγνωστικά των άλλων τάξεων, την ιστορία και τη γνώση της κοινωνίας. Το υλικό της ιστορίας συμπλήρωναν οι δάσκαλοι με υλικό της ιστορίας του Μαυροβούνιου. Με αυτόν τον τρόπο μειώνονταν τα ελλείμματα των βιβλίων στα αλβανικά. Παρόλα αυτά η έγκαιρη παράδοση των βιβλίων στα σχολεία αποτελούσε μέγιστο πρόβλημα.³⁴⁷

Η παιδική βιβλιοθήκη του σχολείου βρισκόταν στο διάδρομο μέσα σε μια ντουλάπα, επειδή δεν υπήρχε χώρος. Υπήρχαν μόνο μερικά αλβανικά βιβλία. Το

³⁴⁵ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, σσ. 351-354 (Strucno osposobljavanje Dokimentacioni materijal 1960)

³⁴⁶ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, 1944/45 – 1990/91, σ. 87. (Republički zavod za statistiku Titograd, 1944/45-1990/91)

³⁴⁷ Γιόβανοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και Εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 371-378. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

σχολείο εκείνη τη χρονιά παρήγγειλε 40 τίτλους βιβλίων από δυο αντίγραφα. Η βιβλιοθήκη των εκπαιδευτών ήταν κάπως καλύτερη, έχοντας 400 βιβλία, αλλά και αυτά δεν ήταν επαρκή για ένα τόσο μεγάλο σχολείο σαν το Γκούσινιε (Gusinje). Το σχολείο έπαιρνε τα αλβανικά περιοδικά «Πρόοδος» «Preparimi» (6 αντίγραφα), «Νέα Ζωή» (Jeta e ore) (6 αντίγραφα), «Αναγέννηση» (Rilindia) (4 αντίγραφα.), «Πρωτοπόρος» (Pionir) (45 τεύχη) και μερικά στη σερβοκροατική γλώσσα, όπως τα «Παιδαγωγικό Έργο», (Pedagoški projekat) «Παιδαγωγική Εφημερίδα» (Pedagoške novine), «Το Σχολείο μας» (Naša škola), «Σύγχρονο Σχολείο» (Savremeni škola), «Διδασκαλία και Παιδαγωγία», (Nastava i pedagogija) και για τους μαθητές, «Μικρή Εφημερίδα» (Mala novine), «Χαρούμενο Τετράδιο» (Srećna sveska), «Τεχνική Εφημερίδα» (Tehnički novine). Συμπερασματικά, το σχολείο έπαιρνε έναν ικανοποιητικό αριθμό εφημερίδων και περιοδικών, κάτι που ήταν σημαντικό για την παιδαγωγία και εκπαίδευση των μαθητών. Μέσα στο σχολείο υπήρχε εκτός από τη μικρή βιβλιοθήκη και ένα μικρό βιβλιοπωλείο που δημιουργήθηκε για την ευκολότερη προμήθεια των βιβλίων και του σχολικού υλικού.³⁴⁸

Η *Σχολική Επιτροπή* αποτελούνταν από 13 μέλη. Ο Πρόεδρος και ένα ακόμη μέλος ήταν αλβανικής καταγωγής και ασχολείτο με θέματα θέρμανσης, εγγραφής μαθητών, λειτουργίας του σχολείου, σχολικής κουζίνας κτλ.³⁴⁹ Επίσης, η σχολική επιτροπή ήταν υπεύθυνη μέσω μικρών επιτροπών για την περιποίηση του σχολικού κήπου και τη διατήρηση του κτιρίου. Παρόλες τις προσπάθειες, και κυρίως της σχολικής επιτροπής, για την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου, αυτό δεν απέκτησε ούτε τα απαιτούμενα μέσα, ούτε και τα χρήματα για να προμηθευτεί ή να κάνει όλα αυτά που ήταν απαραίτητα για την ανάπτυξη και την οργάνωση του σχολείου και του σχολικού περιβάλλοντος.³⁵⁰ Ακόμη, σύμφωνα με το έγγραφο (Π.Π.ζ), υπήρχε μεγάλο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των ενηλίκων στο Πλάβ (Plan). Υπήρχαν υπάλληλοι που είχαν τελειώσει μόνο τις τέσσερις τάξεις του δημοτικού και αρκετοί άνεργοι νέοι, οι οποίοι αποφάσισαν την περαιτέρω εκπαίδευση τους, ώστε να έχουν περισσότερα προσόντα στην εύρεση μελλοντικής εργασίας.

Το 1967 στο ίδιο έγγραφο από το δημοτικό σχολείο του Γκούσινιε (Gusinje) (Π.Π.ζ) στο Γραφείο για την Ανάπτυξη του Σχολικού Συστήματος του Μαυροβουνίου, αναφέροντας ότι η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας στο σχολείο αυτό

³⁴⁸ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γκούσινιε, Γκούσινιε, 1990, σσ.50-52.(Ljetopis osnovne škole Gusinje. Gusinje, 1991.)

³⁴⁹ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ.σ. 398-401.(Bešić, Z., Istorija Crne Gore. Titograd, 1967.)

³⁵⁰ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., παρ., σσ. 328-333.(Istorijski zapisi. Godina XVII)

μπορούσε να διεξαχθεί μόνο μερικώς, λόγω έλλειψης επαγγελματικού εκπαιδευτικού προσωπικού, κάτι που δυσκόλευε την επιτυχώς πραγματοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος για τη σερβοκροατική γλώσσα, ειδικά στις ανώτερες τάξεις. Ως επιπρόσθετες σημαντικές δυσκολίες στην ομαλή διεξαγωγή της διδασκαλίας της σερβοκροατικής γλώσσας αναφέρεται ακόμη η αδιαφορία των γονέων, η έλλειψη των κατάλληλων βιβλίων και η έλλειψη εκπαιδευτικών μεθόδων.³⁵¹

Δήμος Μπαρ (Bar)

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του 1961, στην περιοχή του δήμου Μπαρ (Bar) διέμεναν περίπου 2.000 κάτοικοι αλβανικής εθνικότητας. Στο δήμο αυτό λειτουργούσαν πέντε σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα, από τα οποία τέσσερα ήταν τετραετούς (Τέγιανι-Tejane, Μπόμποβιστε- Bobovište, Κοστανίτσα-Kocaniča και Αρμπανες- Arbaneš) και ένα οκταετούς φοιτήσεως. Όλα αυτά τα σχολεία ήταν περιφερειακά του κεντρικού σχολείου στο Όστρος(Ostros). Σε αυτά τα περιφερειακά σχολεία η διδασκαλία γινόταν στα αλβανικά, και τη συγκεκριμένη σχολική χρονιά, το 1961 πήγαιναν στο σχολείο 541 μαθητές, εκ των οποίων οι 87 σε ανώτερες τάξεις.³⁵²

Όσον αφορά τους σχολικούς χώρους, τα προαναφερόμενα σχολεία στην περιοχή αυτή εκτός από δύο, στεγάζονταν σε ιδιωτικά κτίρια, όπου οι συνθήκες ήταν πάρα πολύ δύσκολες για τα παιδιά και τους δασκάλους τους. Το σχολικό κτίριο στο Τέγιανι, παρά το ότι ήταν κοινοτικό, δεν ικανοποιούσε τις βασικές ανάγκες διδασκαλίας, και έχρηζε ανακατασκευής. Όμως η γενική ανάγκη να χτιστούν στην περιοχή νέα σχολικά κτίρια στο Άρμπανες (Arbaneš), Μπόμποβιστε (Bobovište) και Καστανίτσα (Kocaniča) ήταν άμεση.³⁵³

Η πιο μεγάλη απόσταση που έπρεπε τα παιδιά στην περιοχή αυτή να διανύσουν για τα τετραετούς φοιτήσεως δημοτικά τους σχολεία ήταν 3-4 χμ. Για τις ανώτερες τάξεις η απόσταση των χωριών από το Όστρος (Ostros) δεν παρουσίαζε πρόβλημα, εκτός από τα χωριά Τέγιανε (Tejane) και το Μπόμποβιστε (Bobovište), τα όποια ήταν πολύ μακριά. Τα περιφερειακά σχολεία δεν ήταν επαρκώς εξοπλισμένα με έπιπλα, μέσα διδασκαλίας και το απαιτούμενο υλικό για την ορθή οργάνωση της διδασκαλίας,

³⁵¹ Ο.π., παρ., σ.56.

³⁵² Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος, 1975, σ.30. Ljetopis osnovne škole Ostros, 1975.

³⁵³ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Μπόμποβιστε, Μπόμποβιστε, 1970, σ. 67. Ljetopis osnovne škole Bobovište. Bobovište, 1970.

ενώ το σχολείο στο Όστρος (Ostros) δεν είχε μέσα για την επιτυχή διεξαγωγή της διδασκαλίας στις ανώτερες τάξεις, ενώ τα διαθέσιμα μέσα είτε ήταν πενιχρά, είτε δεν παρέχονταν, είτε δεν χρησιμοποιούνταν αρκετά στη διδασκαλία.³⁵⁴

Τα σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά στην περιοχή του δήμου Μπαρ είχαν 15 εκπαιδευτικούς, από τους οποίους 9 ήταν δάσκαλοι μερικής απασχόλησης χωρίς να έχουν τελειώσει το οκταετούς φοιτήσεως δημοτικό σχολείο, ένας είχε φοιτήσει για έναν χρόνο στο Λύκειο έχοντας πάρει κατεύθυνση στα οικονομικά, άλλος είχε τελειώσει το Λύκειο και ένας άλλος τη Γεωργική Σχολή. Στις ανώτερες τάξεις των σχολείων του Δήμου Μπαρ (Bar) και ιδιαίτερα στο Όστρος (Ostros) δεν υπήρχε ούτε ένας επαγγελματίας εκπαιδευτικός.³⁵⁵ Ο μεγαλύτερος αριθμός των δασκάλων μερικής απασχόλησης δούλευε στα σχολεία αυτά 10 -16 χρόνια και είχε παρακολουθήσει κάποια εκπαιδευτικά σεμινάρια διάρκειας ενός έως δύο μηνών. Κατά την προηγούμενη σχολική χρονιά 1959-1960, το αρμόδιο γραφείο, για την ανάπτυξη του σχολικού συστήματος προσπάθησε να τους εντάξει στα παιδαγωγικά σεμινάρια που έγιναν στο Κόσμετ, ώστε να δώσουν εξετάσεις για την 3 και την 4 τάξη του Διδασκαλείου, αλλά επειδή δεν είχαν την απαραίτητη ειδικότητα, όπως οι υποψήφιοι από το Κόσμετ, δεν μπόρεσαν να ενταχθούν στα σεμινάρια. Με στόχο τη βελτίωση της διδασκαλίας στα σχολεία αυτά, προβλέφθηκε να πραγματοποιηθούν σεμινάρια στα κεντρικά σχολεία πάνω στη διδασκαλία της σερβοκροατικής και αλβανικής γλώσσας και της μαθηματικής.³⁵⁶

Την πολιτική υποτροφιών του εκπαιδευτικού προσωπικού των αλβανικών σχολείων κατεύθυναν αποκλειστικά οι τοπικοί φορείς του Δήμου Μπαρ (Bar). Αυτοί χορηγούσαν υποτροφίες σύμφωνα με τις βασικές ανάγκες στο επαγγελματικό προσωπικό. Τη σχολική χρονιά 1960-1961 πήραν υποτροφία 13 αλβανόφωνοι εκπαιδευτές, 10 για το Διδασκαλείο και 3 για τη Φιλοσοφική Σχολή, αλλά ο αριθμός των αλβανόφωνων κοριτσιών που πήραν υποτροφία ήταν πραγματικά απογοητευτικός.³⁵⁷ Επίσης, τα περισσότερα παιδιά της περιοχής δεν μπορούσαν να συνεχίσουν την εκπαίδευση τους στα Λύκεια λόγω της κακής οικονομικής κατάστασης των γονιών τους, και έτσι χρειάζονταν περισσότερο από τα άλλα να πάρουν υποτροφία. Κάθε χρόνο όλο και περισσότερα παιδιά αποφοιτούσαν από το

³⁵⁴ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος, 1975, σσ. 78-79 (Ljetopis osnovne škole Ostros, 1975).

³⁵⁵ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, ό.π., παρ., σσ. 351-354(Stručno osposobljavanje 1960)

³⁵⁶ Ο.π., παρ., σ.39

³⁵⁷ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, 1944/45 – 1990/91, ό.π. παρ., σ. 67. (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST))

δημοτικό σχολείο, αλλά το πρόβλημα της περαιτέρω εκπαίδευσής τους ήταν αρκετά σοβαρό.³⁵⁸ Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 τα παιδιά συνέχιζαν την εκπαίδευση τους στο Κοσμέτ και αυτό σήμαινε περισσότερα οικονομικά έξοδα, για αυτό και η ανάγκη να ανοίξει σε κάποιο λύκειο στην Ποντγκόριτσα (Podgorica) ένα τμήμα στα αλβανικά ήταν μεγάλη.

Τα σχολεία από την περιοχή αυτή προμηθεύονταν τα βιβλία από το Κοσμέτ, τα οποία ήταν γραμμένα σύμφωνα με το πρόγραμμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Σερβίας. Η σχολική πράξη έδειξε ότι τα βιβλία αυτά δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες του σχολικού προγράμματος των αλβανόφωνων περιοχών για αυτό και το Γραφείο για την Ανάπτυξη Σχολικού Συστήματος, σε συμφωνία με το Συμβούλιο για την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου πήρε όλα τα απαραίτητα μέτρα και δημιούργησε κάποιους κανόνες περιεχομένου για τα αναγνωστικά της αλβανικής γλώσσας από την 4η ως την 8η τάξη και για την ιστορία από την 6η ως την 8η τάξη.³⁵⁹ Τη χρονιά 1960-1961 το σχολείο δεν εξασφάλισε ορισμένα βιβλία στους μαθητές, όπως το βιβλίο της φυσικής για την 8η τάξη. Το σχολείο έπρεπε λοιπόν να συνεννοηθεί με τους εκδοτικούς οίκους στην Πρίστινα για την έγκαιρη προμήθεια των βιβλίων.³⁶⁰ Τα βιβλία λογοτεχνίας στα αλβανικά ήταν λίγα και δεν χρησιμοποιούνταν αρκετά στη διδασκαλία. Τα σχολεία είχαν ελάχιστη συνδρομή στα παιδικά και στα επαγγελματικά-παιδαγωγικά περιοδικά προορισμένα για τους εκπαιδευτικούς. Για τις ανάγκες της διδασκαλίας χρειαζόταν να εξασφαλισθούν περισσότερα επαγγελματικά παιδαγωγικά βιβλία, βιβλία λογοτεχνίας και εγχειρίδια, γιατί αυτό θα ενίσχυε την ποιότητα της διδασκαλίας των εκπαιδευτικών.³⁶¹

Επίσης, η πολιτιστική καθυστέρηση της κοινωνίας στην περιοχή επηρέαζε κατά πολύ μεγάλο βαθμό την επίλυση των σχολικών προβλημάτων. Τα κορίτσια στις ανώτερες τάξεις μόνο θεωρητικά παρακολουθούσαν τα μαθήματα. Υπό αυτές τις συνθήκες, το σχολείο δεν μπορούσε να προωθήσει την αλλαγή πολιτιστικών συμπεριφορών που θα άλλαζαν τις στάσεις και τις αντιλήψεις για την παιδεία στην

³⁵⁸ *Ιστορικά αρχεία* 1962, σσ. 149-156 (Istorijski zapisi 1962)

³⁵⁹ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 379-381. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980).

³⁶⁰ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 282-284. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963).

³⁶¹ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, ό.π., σσ. 356-358. (Stručno osposobljavanje 1960)

περιοχή. Άλλο ένα σημαντικό πρόβλημα ήταν η μη τακτική προσέλευση των μαθητών στο σχολείο. Αρκετοί μαθητές πήγαιναν στο σχολείο περιοδικά, κάτι που δυσκόλευε τη φυσιολογική οργάνωση της παιδαγωγικής δουλειάς μέσα στην τάξη.³⁶²

Η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας δεν ικανοποιούσε τις βασικές απαιτήσεις του εκπαιδευτικού προγράμματος. Όταν αποφοιτούσαν από το δημοτικό σχολείο, οι μαθητές δεν ήταν ικανοί να χρησιμοποιήσουν αυτή τη γλώσσα σωστά. Με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας της σερβοκροατικής γλώσσας στα σχολεία με αλβανική εθνικότητα, χρειάστηκε η διδασκαλία της να εισαχθεί ένα 20-λεπτο διδασκαλίας της από τις δυο πρώτες κιόλας τάξεις του δημοτικού προς το τέλος του μαθήματος.³⁶³ Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά θα συνήθιζαν από νωρίς την επαφή με τη σερβοκροατική γλώσσα και θα ήταν έτοιμα να την μελετήσουν συστηματικότερα στην 3^η τάξη.

Επιλογικά, το έγγραφο παρουσίαζε μια σειρά προτάσεων που ενδεχομένως να έλυναν τα προβλήματα των σχολείων στα αλβανικά:

1. Τη συστηματική και επίμονη διαχείριση του ζητήματος της εκπαίδευσης προσωπικού για την πρωτοβάθμια διδασκαλία στο Όστρος.
2. Την εξασφάλιση υποτροφιών για την εκπαίδευση των μαθητών αλβανικής εθνικότητας, ειδικά για τα κορίτσια
3. Την εξασφάλιση μιας πιο στενής συνεργασίας με το Κόσμετ για την έγκαιρη προμήθεια σχολικών και λογοτεχνικών βιβλίων κτλ.
4. Τη συμπλήρωση της παιδικής βιβλιοθήκης με λογοτεχνικά βιβλία στα αλβανικά
5. Τη βελτίωση του συστήματος εκμάθησης της σερβοκροατικής γλώσσας στα αλβανικά σχολεία, εισάγοντας την από την 1 τάξη, καθώς και τη γνωριμία των μαθητών με διάφορους τεχνικούς όρους στη σερβοκροατική γλώσσα.
6. Τις απαραίτητες επενδύσεις για την επέκταση του σχολικού χώρου στο Όστρος, το κτίσιμο νέων σχολικών κτιρίων στο Μπόμποβιστε (Bobovište), στην Κόστανιτσα (Kocaniča) και στο Άρμπανες

³⁶² Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ.σ. 206-209. Bešić, Z., *Istorija Crne Gore*. Titograd, 1967.

³⁶³ Σοκόλοβιτς, Ν., Προσχολική παιδαγωγία και εκπαίδευση στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του σχολικού συστήματος στο Μαυροβούνιο, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος II, Τεύχος 1, Τίτογκραντ, 1976, σ.σ. 209-212. Sokolović, N., *Predškolski vaspitanje i obrazovanje u sklopu reforme vaspitno-obrazovnog sistema u Crnoj Gori*. Vaspitanje i obrazovanje. Godina II. Broj 1. Titograd, 1976.

(Arbaneš) και την ανέπλαση του σχολικού χώρου στο Τέγιανε (Tegjane).³⁶⁴

Σύμφωνα με ένα άλλο έγγραφο που στάλθηκε στις 5 Αυγούστου του 1964 από το δημοτικό σχολείο στο Όστρος (Ostros) στο Γραφείο Ανάπτυξης του Σχολικού Συστήματος στο Τίτογκραντ (Titograd) σχετικά με την κατάσταση και τη διδασκαλία στο σχολείο αυτό κατά το σχολικό έτος 1963-1964 (Π.Π.η), είναι προφανές πως τα προβλήματα παρέμειναν ίδια με αυτά της σχολικής χρονιάς 1960-1961.³⁶⁵

Η διδασκαλία άρχισε εγκαίρως, στις 5 Σεπτεμβρίου 1963 και τελείωσε στις 15 Ιουνίου 1964, σε γενικές γραμμές χωρίς προβλήματα, αν και δεν λειτούργησε από 23 ως 29 Μαρτίου 1964 λόγω της επιδημίας γρίπης στο Όστρος (Ostros).³⁶⁶

Το κυριότερο πρόβλημα ήταν η απουσία μιας μεγάλης μερίδας επαγγελματικού διδακτικού προσωπικού και έτσι όλα τα μαθήματα διδάχτηκαν από μη επαγγελματίες εκπαιδευτικούς. Από την αρχή ως το τέλος του έτους υπήρχαν πολλές δυσκολίες σχετικά με τη διδασκαλία, λόγω του ότι πολύ συχνά τα μαθήματα στους εκπαιδευτικούς έπρεπε να μοιραστούν και κάποιοι δάσκαλοι είχαν ένα πολύ επιβαρημένο πρόγραμμα έχοντας ο καθένας επιπλέον 10-12 ώρες την εβδομάδα και παραπάνω από τρία μαθήματα.³⁶⁷

Το σχολικό έτος άρχισε με 16 δασκάλους, από τους οποίους μόνο 7 ήταν δάσκαλοι σχολών, ένας με πτυχίο της Γεωργικής Σχολής, ένας με τέσσερα έτη Διδασκαλείου, ένας με πτυχίο λυκείου, και οι υπόλοιποι 6 είχαν βγάλει μόνο το δημοτικό σχολείο και είχαν κάνει μερικά σεμινάρια διδασκαλίας.³⁶⁸ Στο τέλος Σεπτεμβρίου ένας δάσκαλος έφυγε, λόγω προσωπικών προβλημάτων και προβλημάτων υγείας, και τρεις δάσκαλοι στο τέλος του Οκτωβρίου έφυγαν για να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους, στην Παιδαγωγική Σχολή στην Πρίστινα (Pristina). Τον Δεκέμβριο, όταν τελείωσε την στρατιωτική του θητεία, ήρθε ένας δάσκαλος με πτυχίο και έτσι η κατάσταση στο σχολείο βελτιώθηκε λίγο. Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι εκπαιδευτικοί, προσπαθούσαν να πραγματοποιήσουν τη διδασκαλία χωρίς πρόβλημα, και χωρίς χάσιμο διδακτικών ωρών. Το μόνο μάθημα που δεν γινόταν ήταν η ρωσική γλώσσα. Την αλβανική γλώσσα, από την αρχή ως το τέλος του

³⁶⁴ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος, 1975, σ.σ.70-75.(Ljetopis osnovne škole Ostros, 1975.)

³⁶⁵ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π.παρ., σ 34. (Istorijski zapisi. Godina XVI.)

³⁶⁶ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος, 1975, σσ. 81-86. (Ljetopis osnovne škole Ostros, 1975.)

³⁶⁷ Τσίρκοβιτς, Σ., κ.α. *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σ.σ. 198-201. (Ćirković, S., i drugi. Istorija Crne Gore. Knjiga II. Tom II. Titograd, 1970.)

³⁶⁸ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, σσ. 359-361. (Stručno osposobljavanje 1960)

σχολικού έτους, δίδασκε ένας δάσκαλος μερικής απασχόλησης σε όλες τις τάξεις, δηλαδή από την 5η ως την 8η τάξη και είχε συνολικά 28 ώρες την εβδομάδα.³⁶⁹

Το γενικό πρόβλημα με τα μαθήματα όμως ήταν η μη τακτική προσέλευση των μαθητών και το περιορισμένο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των κοριτσιών στις ανώτερες τάξεις. Οι μαθήτριες ηλικίας 13-15 χρονών μόνο στα χαρτιά ήταν γραμμένες στο σχολείο, δεν παρακολουθούσαν τα μαθήματα και οι γονείς τους δεν τις προμήθευαν με τα κατάλληλα εκπαιδευτικά μέσα.³⁷⁰

Τη σερβοκροατική γλώσσα δίδασκε, από την αρχή ως το τέλος του σχολικού έτους ένας δάσκαλος, του οποίου η μητρική γλώσσα δεν ήταν η σερβοκροατική, αλλά η αλβανική, ωστόσο γνώριζε τα σερβοκροατικά λόγω του ότι τελείωσε την 4 τάξη του διδασκαλείου στο Νίκσιτς (Nikšić). Για να βελτιωθεί η κατάσταση του μαθήματος αυτού, έπρεπε να δημιουργηθούν ομάδες εργασίας, όπως είχε προβλέψει το πρόγραμμα του σχολείου, αλλά το μάθημα γίνονταν μόνο με θεατρική αγωγή. Η θεατρική ομάδα παρουσίαζε το πρόγραμμα στη σερβοκροατική γλώσσα για να εμπεδώνεται καλύτερα από τους μαθητές και να είναι πιο πλούσιο το λεξιλόγιο τους. Το μάθημα των σερβικών είχε επιτυχία ειδικά στην 8η τάξη.³⁷¹

Τα μαθηματικά δίδασκε ένας δάσκαλος, ο οποίος σχεδίασε καλά τη διδασκαλία του μαθήματος και προμήθευσε εγκαίρως τους μαθητές με τα βιβλία των μαθηματικών. Ο ίδιος δίδασκε και τη φυσική και είχε συνολικά 31 ώρες την εβδομάδα. Τα υπόλοιπα μαθήματα δεν είχαν εξειδικευμένα στελέχη, αλλά οι προσπάθειες που γινόντουσαν για την καλύτερη απόδοση των μαθητών ήταν μεγάλη. Ενισχυτική διδασκαλία για τους αδύνατους μαθητές δεν οργανώθηκε λόγω έλλειψης εκπαιδευτικών και χώρου. Η διδασκαλία στα παραρτήματα πραγματοποιούνταν χωρίς πρόβλημα, μόνο που οι δάσκαλοι δεν ήταν εξειδικευμένοι και δούλευαν όλη την ημέρα και το απόγευμα. Κάθε δάσκαλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχεδίαζε το πρόγραμμα διδασκαλίας σύμφωνα με το προβλεπόμενο πρόγραμμα, το οποίο και πραγματοποιήθηκε.³⁷²

Όσον αφορά τις ελεύθερες δραστηριότητες των μαθητών, και αυτές δεν πραγματοποιήθηκαν για τους ίδιους λόγους, δηλαδή την έλλειψη εκπαιδευτικών στελεχών και χώρου. Οι σχολικές ομάδες δεν δραστηριοποιήθηκαν με ελεύθερες δραστηριότητες, κάτι που προβλεπόταν σύμφωνα με το πρόγραμμα του σχολείου στην αρχή του σχολικού έτους. Από την αρχή του έτους οργανώθηκαν θεατρικές και

³⁶⁹ Ο.π., παρ., σ. σ. 363-367

³⁷⁰ *Ιστορικά αρχεία* 1962, σσ. 98-99. (Istorijski zapisi. Godina XV)

³⁷¹ Ο.π., παρ., σσ. 110-111

³⁷² Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, ίδιο, 1960, ό.π., σσ. 368-371. (Stručno osposobljavanje 1960)

αθλητικές ομάδες, οι οποίες δραστηριοποιήθηκαν ειδικά στις γιορτές της κοινότητας. Η *Οργάνωση Πρωτοπόρων* (Pionirska organizacija), η *Νεολαία του Ερυθρού Σταυρού* (Omladina Crvenog Krsta) καθώς και η *Ένωση Νεολαίας του Σχολείου* (Udruženje omladinske škole) λειτούργησαν καλά, ενώ οι υπόλοιπες οργανώσεις που προβλεπόταν σύμφωνα με το πρόγραμμα του σχολείου δεν λειτούργησαν όπως έπρεπε.³⁷³

Η δημόσια δραστηριότητα του σχολείου και η σχέση του σχολείου με άλλες οργανώσεις σε σχέση με το προηγούμενο σχολικό έτος ήταν καλή, αλλά η αμοιβαία ηθική κυρίως βοήθεια δεν ήταν σε πολύ καλό επίπεδο. Παρόλα αυτά, έγιναν σπουδαίες προσπάθειες από κοινού για την οργάνωση του κινηματογράφου και μιας 15ημερης ενημέρωσης εκπαιδευτικών και μαθητών σχετικά με τις εξωσχολικές δραστηριότητες.³⁷⁴

Η Σχολική Επιτροπή πραγματοποίησε πέντε τακτικές συναντήσεις, όλες προβλεπόμενες από το πρόγραμμα του σχολείου, στις οποίες μελετηθήκαν τα εξής θέματα: το ετήσιο πρόγραμμα του σχολείου, το οικονομικό πρόγραμμα του σχολείου, ο τελικός προϋπολογισμός, το προσχέδιο του Κανονισμού του σχολείου, η παρακολούθηση μαθημάτων και η επιτυχία τους, διοικητικά θέματα, θέματα της σχολικής κουζίνας κτλ. Η σχολική επιτροπή έκανε ό,τι μπορούσε, αλλά οι προσπάθειες έπρεπε να είναι πιο συντονισμένες και αποδοτικότερες.

Το *Συμβούλιο των Εκπαιδευτικών* είχε επίσης τακτικές συναντήσεις, στις οποίες συζητήθηκε το θέμα καταμερισμού των μαθημάτων. Λόγω της έλλειψης εκπαιδευτικών στελεχών, το συμβούλιο των εκπαιδευτικών δεν μπορούσε να λύνει αποτελεσματικά ορισμένα θέματα που αφορούσαν τη λειτουργία του σχολείου και τη γενική πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής.³⁷⁵

Το *Συμβούλιο των Εκπαιδευτικών* είχε την ευθύνη για τη βελτίωση της διδασκαλίας μέσα στις τάξεις αλλά, παρόλες τις προσπάθειες, η επιτυχία της 7ης τάξης δεν ήταν καθόλου καλή στο τέλος του σχολικού έτους. Ο Διευθυντής του σχολείου προσπάθησε να παρακολουθεί την εύρυθμη λειτουργία του προβλεπόμενου σχολικού προγράμματος. Επισκεπτόταν 2-3 φορές την εβδομάδα τα παραρτήματα και όλες τις τάξεις του κεντρικού σχολείου, οργάνωσε τις συναντήσεις του συμβουλίου των εκπαιδευτικών και της Σχολικής επιτροπής αλλά και τις συναντήσεις με τους γονείς .

³⁷³ Ο.π., παρ. 738, σ. 114.

³⁷⁴ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, ό.π., σ. 374. . (Stručno osposobljavanje 1960)

³⁷⁵ Στάνογιεβιτς, Ε., *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σσ. 46-49. (Stanojević, E., *Istorija Crne Gore*. Knjiga II. Tom 2. Titograd, 1975).

Προσπάθησε να δώσει επαγγελματικές συμβουλές στους δασκάλους και κάθε βοήθεια που χρειάζονταν.³⁷⁶

Κατά το σχολικό έτος 1963-1964 οι μαθητές πήραν τα βιβλία τους έγκαιρα. Βιβλία για τη σερβοκροατική γλώσσα δεν υπήρχαν καινούργια και έτσι χρησιμοποιήθηκαν τα παλιά, ενώ τα υπόλοιπα μέσα εξασφαλίστηκαν από το Ζάγκρεμπ (Zagreb). Το πρόβλημα της έλλειψης ενδιαφέροντος των περισσότερων γονέων να συνεχίσουν τα κορίτσια την εκπαίδευση τους στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού παρέμεινε.³⁷⁷

Ένα άλλο έγγραφο (Π.Π.1) που στάλθηκε στο Εκπαιδευτικό & Παιδαγωγικό Γραφείο του Δήμου Τίτογκραντ (Titograd) από το δημοτικό σχολείο στο Όστρος (Ostros), στις 22 Σεπτεμβρίου 1967, τρία χρόνια μετά, φαίνεται ότι η κατάσταση των αλβανόφωνων σχολείων της περιοχής δεν παρουσίασε καμία σημαντική αλλαγή βελτίωσης.

Όλα τα βιβλία για την εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας (γραμματική, αναγνωστικά και λογοτεχνία) δεν ταίριαζαν με το πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου στο Όστρος (Ostros). Μόνο τα αναγνωστικά και τα βιβλία λογοτεχνίας είχαν κάποια αποσπασματικά και ελάχιστα έργα από την αλβανική λογοτεχνία, τα περισσότερα περιείχαν έργα από την παγκόσμια και γιουγκοσλαβική λογοτεχνία. Ήταν σίγουρα χρησιμότερο να περιλαμβάνουν θέματα από την αλβανική λογοτεχνία, γιατί τα θέματα από τη γιουγκοσλαβική ήδη συμπεριλαμβάνονταν στο μάθημα της σερβοκροατικής γλώσσας. Στην Πρίστινα (Pristina) εκείνη τη χρονική περίοδο εκτυπώνονταν τα έργα των σύγχρονων Αλβανών συγγραφέων από την Αλβανία, όπως το μυθιστόρημα της Πέτρα Μάρκα (Petra Marka) ‘Αντίο’, «Hasta lja vista», «Ο νεκρός στρατηγός» “Gjenerali I ushtrise se vdekur”, «Γάμος» “Martesë” και κάποια ποιήματα του Ισμαήλ Καδάρα (Ismail Kadara), κάποια έργα του Στέρια Σπάσα (Steria Spasa), του Φότσιον Ποστόλι (Focion Postoli) κτλ, τα οποία θα δίνονταν στα δημοτικά σχολεία κατά το σχολικό έτος του 1968 για τη διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας.³⁷⁸

Τα τελευταία δύο χρόνια από τότε που στάλθηκε η επιστολή, δηλαδή από το 1965-1967, λογοτέχνες, επιστήμονες, πολιτιστικοί σύλλογοι που αγαπούσαν την αλβανική γλώσσα και λογοτεχνία ήθελαν να χρησιμοποιείται στα σχολεία η επίσημη αλβανική γλώσσα, δηλαδή η διάλεκτος (Toski), την οποία χρησιμοποιούσαν και ακόμη χρησιμοποιούν όλοι οι Αλβανοί σε όλον τον κόσμο, και όχι η διάλεκτος

³⁷⁶ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος, 1960, σσ.81-87 (Ljetopis osnovne škole Ostros, 19750

³⁷⁷ Ιστορικά αρχεία 1965, σσ. 116-118 .(Istorijski zapisi 1965)

³⁷⁸ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 246-248.(Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

(Gegski) που χρησιμοποιούνταν στα σχολεία από τους δασκάλους. Ειδικά τα βιβλία της αλβανικής γραμματικής για τις ανώτερες τάξεις του δημοτικού σχολείου δεν ήταν σχεδιασμένα κατάλληλα και έπρεπε να αντικατασταθούν. Τα αναγνωστικά από την 1η έως την 8η τάξη έπρεπε να περιλαμβάνουν τα απαραίτητα συμπληρωματικά θέματα για τους Αλβανούς μαθητές στο Μαυροβούνιο σχετικά με το γεωγραφικό μέρος που μένουν, τις μεγάλες εγκαταστάσεις και πόλεις του Μαυροβουνίου, πχ: το Λιμάνι στο Μπαρ (Bar), τον τουρισμό στο Ουλτσίν (Ulcinj), τις πόλεις Κράινα (Kraina), Μαλέσια (Malecia), Πλάβ (Plav), Γούσινιε (Gusinje), Ρόζαγιε (Rozaje).³⁷⁹

Οι ελλείψεις, που έπρεπε να καλυφθούν, ήταν αποτέλεσμα των αντικειμενικών δυσκολιών της περιοχής. Τα προβλεπόμενα προγράμματα που αφορούσαν στην ανάπτυξη του πολιτισμού και της γραπτής έκφρασης των μαθητών δεν εφαρμόζονταν, εξαιτίας του κοινωνικού περιβάλλοντος των μαθητών, αλλά και των γονέων τους που δεν μιλούσαν σωστά την επίσημη αλβανική γλώσσα και χρησιμοποιούσαν ξενικές και τοπικές εκφράσεις. Στο Μαυροβούνιο εξάλλου δεν υπήρχε ούτε ένα περιοδικό ή εφημερίδα στα αλβανικά και εκείνα από το Κόσμετ δεν ασχολούνταν με τα προβλήματα και τα επίκαιρα θέματα της περιοχής.

Επίσης το σχολείο δεν είχε τα σύγχρονα μέσα για τη σωστή διεξαγωγή της διδασκαλίας. Δεν είχε γραμμόφωνο, μαγνητόφωνο και προβολείς ταινιών, επειδή δεν είχε ηλεκτρικό ρεύμα. Όμως, υπήρχε πλούσια βιβλιοθήκη με περίπου 3.000 βιβλία στα αλβανικά και στα σερβοκροατικά. Πολλοί μαθητές είχαν συνδρομή σε αλβανικά περιοδικά και εφημερίδες, όμως το μάθημα, λόγω των πολλών ελλείψεων αλλά και της απουσίας γραπτών και προφορικών ασκήσεων στην τάξη, δεν προχωρούσε σε ικανοποιητικό επίπεδο από την 1η ήδη τάξη του δημοτικού.³⁸⁰

Δήμος Ούλτσιν (Ulcinj)

Σχετικά με την έκθεση (Π.Π.κ) του Διευθυντή του σχολείου του Ρετς (Rec)³⁸¹ στο Δήμο Ούλτσιν (Ulcinj), Βίτο Ελέζαγκα (Vito Elezaga), στις 13/03/1961, προς την Παιδαγωγική Υπηρεσία στην Ποντγκόρισα (Podgorica), η κατάσταση στο σχολείο

³⁷⁹ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 383-384. . (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

³⁸⁰ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος, 1975, σ.92. (Ljetopis osnovne škole Ostros, 1975)

³⁸¹ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Ρετς, 1960, σ.61. Ljetopis osnovne škole Reč, 1960.

ήταν αρκετά δύσκολη. Σύμφωνα με αυτήν, η σερβική γλώσσα διδασκόταν 2 ώρες κάθε εβδομάδα. Το σχολείο δεν είχε εργαστήριο, ούτε αίθουσα ζωγραφικής, η βιβλιοθήκη των εκπαιδευτικών ήταν αρκετά φτωχή με μόνο 266 βιβλία, η βιβλιοθήκη των μαθητών περιελάμβανε μόνο 14 μυθιστορήματα, ενώ τα τελευταία δυο χρόνια οι εκπαιδευτικές εκδρομές που πραγματοποιήθηκαν ήταν μόνο 20.

Την ίδια χρονιά, το 1961, στάλθηκε στο Γραφείο για την εκπαιδευτική παιδαγωγική υπηρεσία στο Τίτογκραντ (Titograd) έγγραφο από το Δημοτικό Σχολείο του Αγίου Γεωργίου (Sveti Đorđe) από το διευθυντή του Μουστάφοβιτς Έλεζ (Mustafović Elez), που περιέγραφε την κατάσταση του σχολείου (Π.Π.λ). Σύμφωνα με αυτό και σχετικά με τις ελεύθερες δραστηριότητες του σχολείου, αναφέρεται ότι υπήρχαν δύο οργανώσεις, ο Σύλλογος Αθλητισμού και Πολιτισμού-Τέχνης και η Ομάδα των Δημοτικών Χορών. Κάθε οργάνωση αποτελούνταν από 6 μέλη και η λειτουργία της χαρακτηριζόταν καλή.

Παρότι το κτίριο του σχολείου βρισκόταν σε ιδιωτική περιοχή και δεν υπήρχε κήπος ή κάποιος άλλος χώρος για τις δραστηριότητες των παιδιών, το σχολείο ανέπτυξε πολλές δράσεις. Ως μέλος της Κεντρικής Κομμουνιστικής Επιτροπής της Γιουγκοσλαβίας συνεισέφερε στην πραγματοποίηση του σχεδίου αυτο-συνεισφοράς, και στις πολιτικές δραστηριότητες του κόμματος. Τα τελευταία δυο χρόνια δηλαδή, το 1959-1961 πραγματοποιήθηκαν έξι πολιτιστικές εκδηλώσεις, ενώ η χορευτική ομάδα του σχολείου έλαβε μέρος σε έναν διαγωνισμό στο Ούλτσινιε (Ulcinj). Το σχολείο του Αγίου Γεωργίου (Sveti Đorđe) είχε δική του, αλλά περιορισμένη βιβλιοθήκη, ενώ έπαιρνε και κάποια περιοδικά όπως το «Νέο Βιβλίο» (Nova knjiga), «Αναγέννηση» (Rilindia) κτλ., τα οποία ήταν διαθέσιμα και για τους πολίτες. Η βιβλιοθήκη των εκπαιδευτικών είχε 180 βιβλία, η βιβλιοθήκη των μαθητών είχε μόνο 18 βιβλία. Σχολικό εργαστήριο δεν υπήρχε στο σχολείο. Τέλος, το σχολείο από το 1959 μέχρι το 1961 διοργάνωσε μόνο 6 εκδρομές, με στόχο την γνωριμία των παιδιών με τη φύση.

Στις 22/04/1965 διαβιβάστηκε από το Δημοτικό Σχολείο στο Στόι (Štoj)³⁸² στο Γραφείο για την Ανάπτυξη του Σχολικού Συστήματος στην Ποντγκόριτσα (Podgorica) ένα έγγραφο που περιέγραφε την σχολική κατάσταση στο Στόι (Štoj) (Π.Π.μ). Το έγγραφο περιελάμβανε μια πλήρη έκθεση για τα προβλήματα του μαθήματος σερβοκροατικής γλώσσας στις τάξεις του Στόι (Štoj)³⁸³.

1. Στο δημοτικό σχολείο του Στόι (Štoj), τα μαθήματα στην αλβανική και στη σερβοκροατική γλώσσα πραγματοποιούνταν από την 1η ως την 8η τάξη. Η διδασκαλία

³⁸² Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Στόι, 1990, σσ.13-17. Ljetopis osnovne škole Štoj, 1990

³⁸³ Ο.π., παρ., σ. 48-49.

στα αλβανικά πραγματοποιούνταν στις χαμηλότερες τάξεις των μικτών τμημάτων, καθώς και στα παραρτήματα του δημοτικού σχολείου στον Άγιο Γεώργιο (Sveti Đorđe) και στο Ρετς (Reč) από την 1η ως την 4η τάξη. Στα τμήματα αυτά, υπήρξαν δυσχέρειες στη διεξαγωγή του μαθήματος της σερβικής γλώσσας λόγω του ότι όλα τα τμήματα ήταν μαζί στο μάθημα αυτό από την πρώτη ως την τέταρτη τάξη, γινόταν δηλαδή συνδιδασκαλία. Η διδασκαλία στα τμήματα αυτά διαρκούσε 25 λεπτά στην αλβανική και 20 λεπτά στη σερβοκροατική γλώσσα.

Η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας από την πέμπτη ως την όγδοη τάξη διεξαγόταν από έναν εκπαιδευτικό, ειδικευμένο σε αυτό το μάθημα με πολλές δυσκολίες που προέρχονταν από τα προηγούμενα χρόνια λόγω του ότι η διδασκαλία της σερβικής γλώσσας δεν πραγματοποιούνταν στις χαμηλότερες τάξεις.

Το 1965 έγιναν προσπάθειες να γίνει η διδασκαλία της σερβοκροατικής αποτελεσματικότερη, επειδή οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί έκαναν προσπάθειες με την παρακολούθηση ενός πολύ σημαντικού εκπαιδευτικού σεμιναρίου για τη διεξαγωγή της διδασκαλίας της σερβοκροατικής γλώσσας σε αλβανικά τμήματα. Το σεμινάριο έγινε στο Ούλτσιν (Ulcinj) μαζί με παιδαγωγικούς συμβούλους από τη Βοϊβοδίνα (Voivodina), το Κόσσοβο (Kosovo) και το Μαυροβούνιο (Crna Gora).

2. Η συνδιδασκαλία αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα και σύμφωνα με το έγγραφο θα έπρεπε να καθορισθούν στο πρόγραμμα για την πρώτη και τη δεύτερη τάξη 2 ώρες διδασκαλίας της σερβοκροατικής γλώσσας την εβδομάδα, για την τρίτη και τέταρτη τάξη 5 ώρες, και για την πέμπτη μέχρι την όγδοη 5 ώρες. Δεν υπήρχαν τα κατάλληλα σχολικά βιβλία, ούτε βιβλία λογοτεχνίας, ούτε άλλα σχολικά μέσα για τη συστηματική διδασκαλία της γλώσσας. Σύμφωνα λοιπόν με το έγγραφο προτάθηκε η δημιουργία καινούργιων βιβλίων και η αύξηση του ωραρίου διδασκαλίας της σερβοκροατικής γλώσσας.

3. Η διδασκαλία οργανώνονταν σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα των μαθημάτων και προσαρμόζονταν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

4. Το πρόγραμμα της σερβοκροατικής γλώσσας στα μικτά τμήματα στην πρώτη και δεύτερη τάξη γινόταν κάθε μέρα για 20 λεπτά στα μαθήματα φυσικής, ζωγραφικής, μουσικής και γνώσης της φύσης και κοινωνίας ενώ θα έπρεπε να εισαχθούν ξεχωριστές ώρες μόνο για την εκμάθηση της σερβοκροατικής.

5. Τα βιβλία αποτελούσαν μεγάλο πρόβλημα, γιατί δεν εκπλήρωναν τις απαιτήσεις της διδασκαλίας της σερβοκροατικής γλώσσας και για αυτό προτάθηκε η δημιουργία καινούργιων παιδαγωγικών βιβλίων με φωτογραφίες και με κατάλληλα περιεχόμενα και κείμενα από την πρώτη ως την όγδοη τάξη. Τα βιβλία θα έπρεπε να

είναι γραμμένα σε δίγλωσσο κείμενο: στα αλβανικά και στα σερβοκροατικά με άγνωστες λέξεις ανά μάθημα και με γενικό λεξικό και γραμματικές και συντακτικές επεξηγήσεις, καθώς και ερωτήσεις και απαντήσεις επί των κειμένων.

6. Ο δάσκαλος της σερβοκροατικής γλώσσας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο Στόι (Štoj) είχε ως γνωστικό αντικείμενο τη σερβοκροατική γλώσσα, οι δάσκαλοι όμως των χαμηλότερων μικτών τάξεων δεν ήταν ειδικευμένοι και δεν προσπαθούσαν να παρακολουθούν κάθε χρόνο σεμινάρια, αν και το πρώτο σεμινάριο που πραγματοποιήθηκε ήταν μεγάλης σημασίας για αυτούς.

Την επόμενη σχολική χρονιά και συγκεκριμένα το Δεκέμβριο του 1966, το δημοτικό σχολείο στο Στόι (Štoj)³⁸⁴ έστειλε προειδοποίηση στους γονείς (Π.Π.ν) που δεν έγραψαν τα παιδιά τους στο δημοτικό σχολείο να το κάνουν εγκαίρως, αλλιώς θα έπρεπε να υποστούν τις νομικές συνέπειες.³⁸⁵ Το δημοτικό όργανο για την εκπαίδευση θα τους υπέβαλε μήνυση στο Δημοτικό Δικαστήριο του Ούλτσιν (Ulcinj), ενώ με βάση το άρθρο 165 του Νόμου για τα δημοτικά σχολεία, οι γονείς θα πλήρωναν το χρηματικό πρόστιμο των 150 δηναρίων. Το ίδιο έγγραφο ανέφερε ότι το σχολείο στο Στόι (Štoj), αλλά και τα υπόλοιπα σχολεία του Δήμου Ούλτσιν (Ulcinj) δεν είχε ούτε σχολικές κουζίνες, ούτε κατάλληλο κήπο για τις δραστηριότητες των παιδιών, ο οποίος πρέπει να υπάρχει σε κάθε σχολείο. Σημαντικό θέμα ήταν το ζήτημα της υγιεινής και της αισθητικής εμφάνισης των σχολικών κτιρίων, γιατί οι συνθήκες δεν ήταν καθόλου ικανοποιητικές για μικρά παιδιά δημοτικού σχολείου.

Σχετικά με τα οικονομικά των σχολείων στο Δήμο αυτό, η κατάσταση ήταν εξίσου προβληματική. Στο τέλος Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου, οι υπεύθυνοι δεν ήξεραν τα οικονομικά μέσα που διέθεταν. Οι εργαζόμενοι στα σχολεία του Δήμου Ούλτσιν (Ulcinj) δεν είχαν πληρωθεί 2 μήνες, γιατί το Ταμείο του Δήμου για θέματα εκπαίδευσης ανέφερε ότι δεν είχε καθόλου έσοδα. Έτσι στο έγγραφο προτάθηκε το Δημοτικό Συμβούλιο να παρέχει στα σχολεία ένα ορισμένο κεφάλαιο κίνησης στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς και θα ήταν ακόμη καλύτερο, εάν το Δημοτικό Συμβούλιο μπορούσε να δώσει χρήματα από το αποθεματικό ταμείο του Δήμου.

Σύμφωνα με τα συγκεντρωμένα στοιχεία, 2.851 μαθητές ήταν κατανεμημένοι σε 100 τμήματα. 1.683 μαθητές παρακολουθούσαν τα μαθήματα στο σχολείο «Μπ.Στρούγκαρ» (B. Strugar) (406 στην αλβανική γλώσσα), 898 στο Βλάντιμιρ

³⁸⁴ Όπ. παρ., σσ.21-22.

³⁸⁵ Σάβιτσεβιτς, Μπ., Περίληψη της ανάπτυξης της εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο 1933-1963. *Εκθέσεις του περιοδικού του Ινστιτούτου για την πρόοδο του σχολικού συστήματος της Ο.Δ. Μαυροβουνίου*. Έτος IV, Τεύχος 2, Τίτογκραντ, 1964, σ.σ. 125-129. (Savićević, B., Pregled razvoja prosvjete u Crnoj Gori 1833-1963.) (Ogledi biltena zavoda za unapređenje školstva SRCG. Godina IV. Broj 2. Titograd, 1964.)

(Vladimir), και 270 στο Στόι (Štoj). Στο μητρικό σχολείο και στα παραρτήματα, ο αριθμός των μαθητών ήταν ως εξής: στο Ούλτσινιε (Ulcinj), στο κεντρικό σχολείο φοιτούσαν 1.457, στα επτά παραρτήματα 226, στο Βλάντιμιρ (Vladimir) στο κεντρικό σχολείο 377, στα δεκαοχτώ παραρτήματα 521, στο Στόι (Štoj) στο κεντρικό σχολείο 190 και στα τέσσερα παραρτήματα 80 μαθητές.

Ούτε ένα σχολείο από αυτή την περιοχή δεν παρακολουθούσε την κατάσταση των παιδιών που ήταν κοινωνικά παραμελημένα και είχαν μαθησιακές δυσκολίες. Επίσης, ούτε σε ένα σχολείο του Δήμου Ούλτσιν (Ulcinj), εκτός από το Βλάντιμιρ (Vladimir), δεν διατηρούνταν ούτε ημερήσιο πρόγραμμα, ούτε ημερολόγιο εργασίας. Ο σχεδιασμός του προγράμματος διδασκαλίας ήταν προβληματικός, αφού αργούσε να γίνει σε όλα τα σχολεία της περιοχής αυτής και παραδινόταν κατά τα τέλη Σεπτεμβρίου, αρχές Οκτωβρίου. Την ίδια σχολική χρονιά δεν δημιουργήθηκαν ομάδες για ελεύθερες δραστηριότητες, ούτε συμβούλιο νεολαίας. Οι γενικές συναντήσεις των γονέων δεν πραγματοποιήθηκαν, εκτός από μια συνάντηση με γονείς των παιδιών από ένα τμήμα στο Στόι (Štoj).

Σε όλα τα κεντρικά σχολεία (Ούλτσιν-Ulcinj, Βλάντιμιρ-Vladimir, Στόι-Štoj) στην αρχή του σχολικού έτους δούλευαν 105 εκπαιδευτικοί χωρίς ικανοποιητικά προσόντα, μάλιστα πάνω από το 77% των εκπαιδευτικών είχαν ανεπάρκεια γνώσεων και ειδικότητας. Ο αριθμός των μαθημάτων, τα οποία διδάσκουν οι μη επαγγελματίες εκπαιδευτικοί ήταν 349 (133 στο Στόι-Stoi, 151 στο Βλάντιμιρ (Vladimir) και 65 στο Ούλτσινιε (Ulcinj). Τα μαθήματα που διδάσκονταν από μη επαγγελματίες εκπαιδευτικούς ήταν: οικοκυρικά στο σχολείο «Μπ.Στρούγκα» (Bosko Strugar), όλα τα μαθήματα των ανωτέρων τάξεων στο Βλάντιμιρ (Vladimir), εκτός από τη σερβοκροατική γλώσσα, και 13 μαθήματα στο Στόι (Štoj) στις ανώτερες τάξεις. Επίσης, δεν ανακοινώνονταν διαγωνισμοί που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν θέσεις επαγγελματιών εκπαιδευτικών στα σχολεία αυτά. Στο ίδιο έγγραφο (Π.Π.ν) γίνεται λόγος και για τον ανησυχητικά μικρό αριθμό των επαγγελματιών περιοδικών, τα οποία λάμβαναν τα σχολεία το Ούλτσινιε (Ulcinj) και το Βλάντιμιρ (Vladimir) 3, το Στόι (Štoj) 1.

Την ίδια χρονιά, το 1965, το δημοτικό σχολείο «Μπόσκο Στρούγκαρ» (Bosko Strugar) έστειλε έγγραφο (αρ. 03-134, 20/03/1965) στο γραφείο για την ανάπτυξη του σχολικού συστήματος του Μαυροβουνίου (Π.Π.ξ), αναφέροντας ότι στα τμήματα με διδασκαλία στα αλβανικά διεξαγόταν κανονικά η σερβοκροατική γλώσσα. Στην 1η και 2η τάξη πραγματοποιούνταν σύμφωνα με το Πρόγραμμα του Γραφείου, καθώς και με τις οδηγίες από το σεμινάριο που πραγματοποιήθηκε στο σχολείο αυτό. Οι ίδιοι

μάλιστα οι εκπαιδευτές εισήγαγαν μόνοι τους τη σερβοκροατική γλώσσα στο σχολείο, πριν υλοποιηθεί το αναφερόμενο σεμινάριο και πριν τους διαβιβαστεί το πρόγραμμα λειτουργίας. Το πρόβλημα όμως ήταν η έλλειψη των μέσων για τη διδασκαλία του μαθήματος αυτού. Το έγγραφο υπογραμμίζει ότι οι συνθήκες για τη διεξαγωγή της διδασκαλίας ήταν χειρότερες από εκείνες στην πόλη και οι γνώσεις των μαθητών πάνω στη σερβοκροατική ήταν λίγες ή ανύπαρκτες. Όμως η εισαγωγή της σερβοκροατικής γλώσσας στην 1η και 2η τάξη ήταν μεγάλης σημασίας λόγω του ότι τα παιδιά πιο γρήγορα και πιο εύκολα μάθαιναν τα μαθήματα μέσω της μουσικής, της φυσικής και της ζωγραφικής καθώς και της γνώσης της φύσης και της κοινωνίας. Οι εμπειρίες στο σχολείο αυτό έδειξαν ότι μέσω της διδασκαλίας αυτής, οι Αλβανοί μαθητές μπορούσαν να προχωρήσουν καλύτερα στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του σχολείου.

Στο σχολείο τα παρεχόμενα βιβλία ήταν γενικά καλά, ενώ η διδακτέα ύλη συμπληρώνονταν με εκτυπώσεις και με άλλα κατάλληλα παιδικά βιβλία, ενώ στη 2η τάξη του δημοτικού σχολείου, η διδασκαλία συμπληρώνονταν με το αλφαβητάριο - έκδοση στα λατινικά. Τέλος, το σχολείο «Μπόσκο Στρούγκαρ» (Bosko Strugar) αναφέρει ότι η σερβοκροατική γλώσσα στα τμήματα που η διδασκαλία διεξαγόταν στα αλβανικά δεν ήταν προβληματική λόγω του ότι όλοι οι μαθητές είχαν πιο πλούσιο λεξιλόγιο στη σερβοκροατική γλώσσα από αυτό που προέβλεπε το Πρόγραμμα.

Το δημοτικό σχολείο «Μπέντρι Ελέζακα» (Berni Elezaga) στο Βλάντιμιρ (Vladimir) επισκέφθηκε σχολικό έτος 1963/64 και έκανε την εκθεσή του. Ο Σύμβουλος για την Ανάπτυξη Σχολικού Συστήματος του Μαυροβουνίου Λιούτσα Λιούσταϊ (Ljuca Liuceaj). (Π.Π.ο), όπου αναφέρει ότι η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας πραγματοποιούνταν σε όλα τα τμήματα του σχολείου από την 3η ως την 8η τάξη σύμφωνα με το διδακτικό πρόγραμμα, το οποίο υιοθέτησε το Συμβούλιο για την εκπαίδευση του Μαυροβουνίου το 1959 (Αρ. 01-3471/59) και με βάση το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα, το οποίο εγκρίθηκε από το Συμβούλιο για την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό του Μαυροβουνίου το 1963 (αρ.01-1932).

Το μάθημα της σερβοκροατικής γλώσσας, σύμφωνα με το έγγραφο, πραγματοποιούνταν με έλλειψη του απαιτούμενου αριθμού των κατάλληλων εκπαιδευτών και χωρίς τα απαραίτητα οπτικο-ακουστικά εκπαιδευτικά μέσα. Τα προβλήματα της εκμάθησης της σερβοκροατικής γλώσσας ήταν ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτές δεν γνώριζαν καλά τη γλώσσα. Επίσης έλειπαν τα κατάλληλα βιβλία και εγχειρίδια οδηγιών. Οι μαθητές δεν είχαν την ευκαιρία να ακούν τη γλώσσα έξω από το σχολείο και το πρόγραμμα για τις ανώτερες τάξεις προέβλεπε λίγες ώρες για την

αναφερόμενη γλώσσα, ειδικά όταν αυτή αποτελούσε την επίσημη κρατική της Ομοσπονδίας.

Για τη βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης, το σχολείο πρότεινε την οργάνωση ετήσιων ειδικών σεμιναρίων για δασκάλους του σχολείου κατά την καλοκαιρινή άδεια. Εξασφάλισαν ακόμα τουλάχιστον 7 μαγνητόφωνα και 7 γραμμόφωνα για τα σχολεία που είχαν ηλεκτρικό ρεύμα και τοποθέτησαν στους κήπους ηχεία, από τα οποία θα ακούγονταν τα μαθήματα κατά τα διαλείμματα, καθώς επίσης και κατάλληλα διηγήματα, ανέκδοτα, ποιήματα, τραγούδια με στόχο να προσελκύουν τα παιδιά σε συζήτηση και εργασία. Η παροχή παιδικών περιοδικών που παρείχαν μαθήματα σερβοκροατικών στην αλβανική γλώσσα και εφημερίδων που παρείχαν μαθήματα ρωσικών, αγγλικών ή γαλλικών στη σερβοκροατική θεωρούνταν απαραίτητα διδακτικά μέσα.

Για την πραγματοποίηση του προβλεπόμενου προγράμματος και την επιτυχία της διδασκαλίας της σερβοκροατικής, το σχολείο δημιούργησε ομάδες, ώστε όλοι οι δάσκαλοι μίας τάξης να ανήκουν σε μια εκπαιδευτική ομάδα. Αυτές οι ομάδες συγκεντρώνονταν συχνά και συζητούσαν θέματα σχετικά με τη διεξαγωγή του μαθήματος της σερβοκροατικής γλώσσας, ενώ παράλληλα έκαναν πρακτικά μαθήματα. Το σχολείο, αν και έκανε τα πάντα για να αποκτήσει βελτιωμένη διδασκαλία, υπήρχαν πολλές ελλείψεις των απαραίτητων διδακτικών μέσων, τα οποία δεν μπορούσε να εξασφαλίσει εξαιτίας του χαμηλού προϋπολογισμού, και έτσι τα αποτελέσματα δεν ήταν ικανοποιητικά.

Το πρόγραμμα σερβοκροατικής γλώσσας για την 1η και την 2η τάξη όλων των τμημάτων του σχολείου εφαρμόζονταν σύμφωνα με τις εμπειρίες που απέκτησαν οι εκπαιδευτές στο σεμινάριο που πραγματοποιήθηκε στην αρχή του σχολικού έτους στο Ούλτσινιε (Ulcinj), καθώς και με τη μελέτη εκπαιδευτικών άρθρων από διαφορετικά επιστημονικά περιοδικά και εφημερίδες. Το πρόγραμμα, με λίγες αλλαγές, σύμφωνα με το έγγραφο (Π.Π.π) θα μπορούσε να είναι κατάλληλο για την τακτική και επιτυχή οργάνωση της διδασκαλίας σε αναφερόμενες τάξεις, ειδικά εάν οι δάσκαλοι έκαναν περισσότερες προσπάθειες για να μάθουν οι μαθητές λέξεις στην καθημερινή συζήτηση.

Το σχολείο αναφέρει ότι το μόνο κατάλληλο από τα υπάρχοντα βιβλία για την εκμάθηση της σερβοκροατικής γλώσσας ήταν το αναγνωστικό της 3ης τάξης από τους Γιόβαν Λούκιτς (Giovan Lukić), Φίλιπ Ζντούιτς (Filip Zduić) και Μίλοραντ Ντόλασεβιτς (Milorad Ntolasević), αλλά και αυτό είχε σημαντικές ελλείψεις. Όλα τα

άλλα αναγνωστικά από την 4^η έως και την 8^η τάξη θεωρήθηκαν ανεπαρκή για την εκμάθηση της γλώσσας των σερβοκροατικών στα σχολεία της μειονότητας.

Ο στόχος του μαθήματος αυτού ήταν να αναπτύξει την αγάπη για τη γλώσσα, να συνηθίσουν οι μαθητές να καταλαβαίνουν τα σερβοκροατικά και να τα χρησιμοποιούν σε κάθε ευκαιρία. Ο στόχος αυτός με τα διαθέσιμα αναγνωστικά από την 4^η ως την 8^η τάξη δεν ήταν επιτεύξιμος, διότι οι μαθητές μάθαιναν μόνο ανάγνωση, μετάφραση, περιγραφή και απάντηση ερωτήσεων χωρίς ουσιαστική εκμάθηση της γλώσσας. Το σχολείο λοιπόν με το σχετικό έγγραφο ζήτησε την αλλαγή των αναγνωστικών, λόγω του ότι η εμπειρία έδειξε ότι αυτά περιορίζουν την ουσιαστική μάθηση στα σχολεία της μειονότητας.

Στο σχολείο «Μπένρι Ελέζαγκα» (Berni Elezaga) αναφέρεται ότι χρησιμοποιούνταν όλα τα διαθέσιμα μέσα για την εκμάθηση των σερβοκροατικών, διαφορετικές ζωγραφιές, φωτογραφίες από εφημερίδες, έγχρωμες κιμωλίες, σχολικό πάρκο, σχολικό γήπεδο με μέσα για φυσική αγωγή, μαθησιακά εργαλεία κτλ. Επίσης, κάποιοι δάσκαλοι χρησιμοποιούσαν τη μιμητική, ενώ άλλοι εφάρμοζαν τις τεχνικές των προφορικών ασκήσεων: ερωτήσεις και απαντήσεις, το διάλογο μεταξύ του δασκάλου και μαθητή, το διάλογο μεταξύ των μαθητών με τη βοήθεια του δασκάλου, ενώ κάποιοι άλλοι προσπαθούσαν να συνηθίσουν τους μαθητές να κάνουν ερωτήσεις μόνοι τους. Παρόλα αυτά, το εκπαιδευτικό προσωπικό σύμφωνα με το έγγραφο δεν ήταν κατάλληλο να οργανώνει και να πραγματοποιεί επαγγελματικά και σωστά τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας, ακόμη και αν προσπαθούσε πολύ και αυτό γιατί όλοι αυτοί οι εκπαιδευτές τελείωσαν σχολεία στα αλβανικά.

Συνοπτικά η κατάσταση και τα προβλήματα στα σχολεία με τη διδασκαλία στα αλβανικά στο δήμο του Ούλτσινιε (Ulcinj) το 1965 ήταν η εξής:

Στο τέλος του σχολικού έτος 1964/65 στο δήμο αυτό λειτουργούσαν 12 σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά, τα οποία περιελάμβαναν 3 συλλογικά κέντρα. Η διδασκαλία στα σχολεία αυτά συνήθως πραγματοποιούνταν στα αλβανικά εκτός από το Στόι (Štoj) και το Ούλτσινιε (Ulcinj), που η διδασκαλία πραγματοποιούνταν και στις δύο γλώσσες ταυτόχρονα, λόγω του ότι στα σχολεία αυτά υπήρχαν παράλληλα τμήματα από την 1η έως την 4η τάξη στο Ούλτσινιε (Ulcinj) και από την 1η έως την 8η στο Στόι (Štoj). Στα σχολεία αυτά υπήρχαν συνολικά 45 τμήματα με διδασκαλία στα αλβανικά.

Ο χώρος των σχολείων δεν ικανοποιούσε τις ανάγκες ενός σύγχρονου σχολείου. Οι εκπαιδευτικές διαδικασίες πραγματοποιούνταν σε δύο βάρδιες ενώ η διδασκαλία γινόταν σε 10 κτίρια κοινοτικής περιουσίας και σε 2 ιδιωτικής περιουσίας.

Όλα τα κοινοτικά κτίρια γενικά ικανοποιούσαν τις ανάγκες της διδασκαλίας, αν και χρειάζονταν ορισμένες αλλαγές (π.χ. στο Μίντε-Μιτε, Κράβαρ –Κραναρ και Άμπουλα-Abula)), ενώ τη σχολική χρονιά 1963/1964 επενδύθηκαν ορισμένα χρήματα για να τελειώσει το σχολείο στην Άμπουλα (Abula), στο Ρετς (Reč) και στο Στόι (Štoj). Επίσης, δόθηκαν και χρήματα για να κτισθούν διαμερίσματα για τους εκπαιδευτικούς στο Στόι (Štoj). Ο πιο ακατάλληλος σχολικός χώρος θεωρήθηκε το σχολείο στην Πίστουλα (Pistula) και στον Άγιο Γεώργιο (Sveti Đorđe), όπου οι εγκαταστάσεις ήταν σε πάρα πολύ κακή κατάσταση.

Τα αλβανόφωνα σχολεία, ειδικά τα παραρτήματα, δεν είχαν τον απαραίτητο εξοπλισμό, ούτε τα διδακτικά μέσα που χρειάζονταν για τη σωστή, μεθοδική και συστηματική οργάνωση της διδασκαλίας. Αντίθετα, τα συλλογικά κέντρα αυτών των σχολείων ήταν καλά εξοπλισμένα με έπιπλα και διδακτικά μέσα. Τα έπιπλα και τα εκπαιδευτικά μέσα στα παραρτήματα γενικά ήταν παλιά, ενώ το σχολείο στο Βλάντιμιρ είχε κάποια καλά εκπαιδευτικά μέσα, όμως στη διδασκαλία δεν χρησιμοποιούνταν επαρκώς.

Σε όλα τα αλβανόφωνα δημοτικά σχολεία κατά το σχολικό 1964/65, υπήρχαν 42 εκπαιδευτικοί από τους οποίους 26 δάσκαλοι, 5 εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, 1 καθηγητής και 10 δάσκαλοι μερικής απασχόλησης, οι οποίοι λόγω της γενικής έλλειψης εκπαιδευτικού προσωπικού δίδασκαν τόσο στις κατώτερες, όσο και στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Το μη εκπαιδευμένο εκπαιδευτικό προσωπικό δούλευε περισσότερο στις κατώτερες τάξεις του δημοτικού, ενώ στις υψηλότερες τάξεις δίδασκαν συνήθως καταρτισμένοι δάσκαλοι. Επαγγελματίες εκπαιδευτικοί δούλευαν μόνο για την αλβανική και τη σερβοκροατική γλώσσα στο Βλάντιμιρ και για το μάθημα της ιστορίας στο Στόι (Štoj). Όλα τα άλλα μαθήματα είχαν μη επαγγελματίες δασκάλους. Στο σχολείο στο Βλάντιμιρ (Vladimir) καταργήθηκε η μουσική αγωγή σε όλες τις τάξεις, η ρωσική γλώσσα στην 5^η και 6^η τάξη και τα οικοκυρικά στο Στόι (Štoj). Το σχολικό έτος 1963/1964 δεν έγινε καμία προσπάθεια εκπαίδευσης, ενώ τη σχολική χρονιά 1964/1965 έγιναν κάποιες προσπάθειες για την επιμόρφωση των δασκάλων μερικής απασχόλησης.

Το εκπαιδευτικό προσωπικό που δίδασκε στα αλβανικά γενικά επιβαρυνόταν με πολλή σχολική δουλειά. Ορισμένοι δάσκαλοι μερικής απασχόλησης δούλευαν και με τα 2 τμήματα, και αυτοί που δούλευαν στα συλλογικά κέντρα δούλευαν με ένα τμήμα και κάποιο μάθημα στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού. Εκτός από τη διδασκαλία, οι εκπαιδευτικοί ήταν φορείς της κοινωνικής-πολιτικής και πολιτιστικής ζωής των περιοχών αυτών, κάτι που τους έπαιρνε πολύ χρόνο για να προετοιμάζονται

σωστά. Είχαν συχνές συναντήσεις στο κέντρο της κοινότητας και δουλειά στις τοπικές οργανώσεις, διαλέξεις και ενημερώσεις σε διάφορα χωριά και πολλές άλλες υποχρεώσεις που επηρέαζαν όμως αρνητικά την ποιότητα της εκπαίδευσης των μαθητών και την προσωπική εξειδίκευση των ίδιων.

Το σχολικό δίκτυο των τετραετούς φοιτήσεως σχολείων ήταν καλό, έτσι ώστε και το παιδί που έμενε μακριά από το σχολείο να μην είχε να διανύσει απόσταση πάνω από 4 χ.μ. για το σχολείο του. Όταν λειτούργησαν όμως οι ανώτερες τάξεις του δημοτικού, δεν έγινε καλή διευθέτηση του δικτύου, και έτσι τα παιδιά από τα απομακρυσμένα χωριά περπατούσαν πάνω από 7 χ.μ. προς μία κατεύθυνση. Παραδείγματος χάρη, τα παιδιά από το Μίντε (Mide), Καλίμαν (Kaliman), Κράβαρ (Kravar) και Κρούτε (Kruće) περπατούσαν ως το Βλάντιμιρ (Vladimir) πάνω από 7 χ.μ. Η απόσταση επηρέαζε τη διάθεση των παιδιών να πάνε στο σχολείο, ειδικά των κοριτσιών και οι γονείς δύσκολα αποφάσιζαν να τα στείλουν στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού σε άλλα χωριά, οπότε είχαν μεγαλύτερο πρόβλημα.

Σε αυτή την περιοχή υπήρχε ακόμα ένα σοβαρό πρόβλημα ότι τα παιδιά που ήταν σε κατάλληλη ηλικία για το σχολείο δεν ήταν εγγεγραμμένα και έτσι το πρόβλημα αυτό έπρεπε να αντιμετωπιστεί άμεσα. Επίσης την 8-έτη εκπαίδευση σε κάποια συλλογικά σχολικά κέντρα της περιοχής αυτής, το 50% των μαθητών δεν την τελείωνε.

Στην αρχή του σχολικού έτους 1964/65 σε όλα τα σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά ήταν εγγεγραμμένοι 1.311 μαθητές. Στη διάρκεια του σχολικού έτους, 26 μαθητές παράτησαν το σχολείο λόγω αρρώστιας ή μεταγραφής. Η πιο μεγάλη μείωση των μαθητών παρατηρήθηκε στην 5η τάξη. Η 8-ετής εκπαίδευση στο Βλάντιμιρ (Vladimir) και στο Στόι (Štoj) δεν περιελάμβανε στις ανώτερες τάξεις πάνω από το 50% των κοριτσιών, με αποτέλεσμα στις τελικές τάξεις να υπάρχει πολύ μικρός αριθμός κοριτσιών. Στο σχολείο στο Στόι (Štoj), στην 5η τάξη στην αρχή της σχολικής χρονιάς ήταν εγγεγραμμένοι 25 μαθητές, από τους οποίους 13 δεν παρακολούθησαν τα μαθήματα. Στο σχολείο στο Βλάντιμιρ (Vladimir) κατά το ίδιο σχολικό έτος, 11 μαθητές στην 5η τάξη δεν παρακολούθησαν τα μαθήματα. Στο τέλος του χρόνου σε όλα τα σχολεία φοιτούσαν 1.285 μαθητές. Οι 26 δεν βαθμολογήθηκαν, οι 312 είχαν αρνητικούς βαθμούς, οι 160 έμειναν μετεξεταστέοι, ενώ τελικά προβιβάστηκαν 937 μαθητές.

Η διδακτική διαδικασία στα σχολεία αυτά διεξαγόταν σύμφωνα με το πρόγραμμα μαθημάτων. Ο προγραμματισμός της διδακτικής ύλης σε κάποια σχολεία ήταν καλός, αν και δεν δόθηκε πολλή προσοχή στις ώρες, το χώρο, τους τρόπους

εργασίας, την ποιότητα της προαπαιτούμενης γνώσης των μαθητών κτλ. Κατά το σχεδιασμό της διδακτικής ύλης των ανώτερων τάξεων, κάθε εκπαιδευτικός μόνος του σχεδίαζε το υλικό, χωρίς να συμβουλευεται άλλους εκπαιδευτικούς. Περίπου όλα τα μαθήματα των ανώτερων τάξεων του δημοτικού διδάσκονταν από μη επαγγελματίες εκπαιδευτικούς, εκτός από την αλβανική και τη σερβοκροατική γλώσσα στο Βλάντιμιρ (Vladimir) και της ιστορίας και της σερβικής γλώσσας στο Στόι (Štoj).

Επιπλέον, δε δινόταν μεγάλη προσοχή στη συμπληρωτική διδασκαλία στα σχολεία αυτά, με εξαίρεση το σχολείο στο Βλάντιμιρ (Vladimir) και μάλιστα παρά το γεγονός ότι πολλοί μαθητές τελείωσαν με αρνητική βαθμολογία. Στην οργάνωση της συμπληρωματικής διδασκαλίας, το πρόβλημα από τη μια πλευρά ήταν η απόσταση των παιδιών από το σχολείο και η λειτουργία των σχολείων σε δύο βάρδιες, και από την άλλη οι εκπαιδευτικοί που ήταν παραφορτωμένοι με εργασίες εντός και εκτός σχολείου.

Στο τέλος του σχολικού έτους σε όλα τα σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά ήταν 1.285 μαθητές, και από αυτούς το σχολείο τελείωσαν με θετική βαθμολογία 937, άριστοι ήταν 157, λίαν καλοί 237 και καλοί 320 μαθητές. Οι περισσότεροι με άριστη βαθμολογία βρίσκονταν στην 1^η τάξη (52), στην 3^η τάξη (38) και ελάχιστοι στην 6^η και 7^η τάξη. Στην 6^η και 7^η τάξη στο Στόι (Štoj) δεν υπήρχε ούτε ένας μαθητής που τελείωσε την τάξη με άριστη βαθμολογία. Οι περισσότεροι που δεν βαθμολογήθηκαν ήταν στο Στόι (Stoi) στην 5^η τάξη (13 μαθητές) και στο Βλάντιμιρ (Vladimir) στην 6^η τάξη (11 μαθητές). Στο Στόι (Štoj), από τους 25 μαθητές της 5ης τάξης, οι 13 δεν παρακολούθησαν τα μαθήματα. Τα παιδιά στην τάξη αυτή, στην αρχή του έτους δεν ήταν εγγεγραμμένα στο βιβλίο εγγραφής και έτσι στον κατάλογο γράφτηκαν ως απόντες. Υποθέσεις όπως αυτές έκαναν μαθητές και γονείς να μην έχουν εμπιστοσύνη στο σχολείο και τους εκπαιδευτικούς όσον αφορά την σωστή επίλυση των σχολικών προβλημάτων.

Η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας δεν είχε βρει ακόμη τη θέση στα σχολεία των αλβανόφωνων μαθητών. Το διδακτικό υλικό που υποστήριζε τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας δεν χρησιμοποιούνταν σωστά και μεθοδικά σε όλη την περιοχή του Δήμου Ούλτσινιε (Ulcinj). Στην αρχή του σχολικού έτους 1964/65 εισήχθη μια σειρά μαθημάτων που είχε στόχο την προετοιμασία των μαθητών για τη σερβοκροατική γλώσσα από την 1^η κιόλας τάξη του δημοτικού σχολείου χωρίς θετικά αποτελέσματα, ως το τέλος της σχολικής χρονιάς. Το μηνιαίο πρόγραμμα μαθημάτων προέβλεπε προφορικές ασκήσεις, ανάγνωση και παροιμίες για τη γλώσσα, αν και προτάθηκε να υπάρχει κάθε εβδομάδα μια ώρα συζήτηση και διάβασμα ενός

βιβλίου λογοτεχνίας. Κάποιοι εκπαιδευτικοί έπρεπε με περισσότερη κατανόηση, παιδαγωγική πείρα και τεχνική να διεξάγουν το μάθημα αυτό. Λίγοι εκπαιδευτικοί χρησιμοποίησαν τις μεθοδολογικές οδηγίες που πήραν μαζί με το σχέδιο κατεύθυνσης και το πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος αυτού στην 1η και τη 2η τάξη, ενώ δεν χρησιμοποιούσαν τη μέθοδο σύνδεσης των λέξεων στις προτάσεις, αλλά τη μέθοδο εκμάθησης των λέξεων.

Τις υπόλοιπες ξένες γλώσσες στα σχολεία τις δίδασκαν μη επαγγελματίες εκπαιδευτικοί. Για παράδειγμα τη ρωσική γλώσσα στο Βλάντιμιρ (Vladimir) δίδασκε ένας, ο οποίος απέκτησε την εκπαίδευση μέσω μιας σειράς μαθημάτων και της διетуός φοιτήσεώς του στο Νίκσιτς (Nikšić). Το μάθημα της ρωσικής γλώσσας δεν υπήρχε στην 5η και 6η τάξη.

Το μάθημα των καλλιτεχνικών γινόταν από μη επαγγελματία εκπαιδευτικό. Στο Βλάντιμιρ (Vladimir) με μικρή επιτυχία πραγματοποιούνταν το μάθημα της γενικής τεχνικής εκπαίδευσης ενώ και στα άλλα σχολεία και παραρτήματα αυτό το μάθημα διεξαγόταν μονό σαν μάθημα χειροτεχνίας. Σε όλες τις ανώτερες τάξεις του δημοτικού σχολείου στο Βλάντιμιρ (Vladimir) δεν υπήρχε μουσική αγωγή, ενώ στο Στόι δεν υπήρχε το μάθημα των οικοκυρικών.

Τα περισσότερα σχολεία της περιοχής αυτής αποτελούσαν το βασικό φορέα πολιτιστικής ζωής μέσω των συλλόγων πολιτισμού, οι οποίοι υπήρχαν σε κάθε κέντρο. Διάφορες ομάδες οργάνωναν για τους πολίτες εκδηλώσεις με αφορμή κάποια κρατική ή σχολική γιορτή. Τα καλύτερα αποτελέσματα στην οργάνωση τέτοιου είδους πολιτιστικών εκδηλώσεων την είχε το σχολείο στο Βλάντιμιρ (Vladimir).

Τέλος, τα σχολεία δεν είχαν αναπτύξει την απαραίτητη συνεργασία με τους γονείς των μαθητών, ενώ όποιες συναντήσεις γίνονταν μεταξύ δασκάλων και γονέων ήταν ενημερωτικού χαρακτήρα και η συμβολή των γονέων στις σχολικές δραστηριότητες των παιδιών τους ήταν πολύ μικρή.

Δήμος Τίτογκραντ (Titograd)

Σε μερικούς Δήμους συμβιώνουν πολιτισμοί που μιλούν διαφορετικές γλώσσες, πιστεύουν σε διαφορετικές θρησκείες, ανήκουν σε διαφορετικές εθνότητες, έχουν γενικά διαφορετικές αξίες και εφαρμόζουν διαφορετικές πρακτικές στην καθημερινότητά τους. Στην προκειμένη περίπτωση στον Δήμο Τίτογκραντ (Titograd) συμβιώνουν κοινότητες, όπως η σερβική και αλβανική, μέσα στην ίδια κοινωνία και

συνιστούν γλωσσο-πολιτισμικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς θύλακες μέσα σε ένα πολιτικά και εκπαιδευτικά ενιαίο κράτος, όπως αυτό της Γιουγκοσλαβίας.³⁸⁶

Το σχολείο Γκόρνι Ζατριγιέματς (Gornji Zatrijebač) του Δήμου Τίτογκραντ (Titograd)³⁸⁷ έστειλε το 1963 έγγραφο (3/12/1963) (Π.2.Ρ) στο Γραφείο για την Ανάπτυξη του Σχολικού Συστήματος του Μαυροβουνίου σύμφωνα με το οποίο, η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας διεξαγόταν από την 1^η έως την 8^η τάξη σύμφωνα με το επίσημο πρόγραμμα. Η διεξαγωγή της διδασκαλίας της σερβοκροατικής γλώσσας αναφέρεται ως προβληματική λόγω του ότι οι δάσκαλοι δούλευαν με μικτά τμήματα. Το έγγραφο προτείνει τη λύση της εξασφάλισης επαγγελματιών στελεχών και την εισαγωγή μιας νέας εκπαιδευτικής μεθόδου, η οποία έλειπε από τους εκπαιδευτικούς του σχολείου. Το πρόγραμμα της σερβοκροατικής γλώσσας εφαρμοζόταν ικανοποιητικά στην 1^η και τη 2^η τάξη με ζωγραφιές και συζήτηση και ήταν μερικώς κατάλληλο για τις συνθήκες του σχολείου, όμως τα βιβλία θεωρήθηκαν από την επιτροπή του σχολείου ακατάλληλα.

Το εκπαιδευτικό προσωπικό, σύμφωνα με το έγγραφο θεωρείται μερικώς ικανό να πραγματοποιήσει επαγγελματικά και ποιοτικά το μάθημα της σερβοκροατικής γλώσσας, αφού το σχολείο είχε 3 δασκάλους μερικής απασχόλησης που δούλευαν σε κατώτερες τάξεις. Οι εκπαιδευτές προσπαθούσαν να εξειδικεύσουν τις γνώσεις τους για τη σερβοκροατική γλώσσα. Το έγγραφο αναφέρει επίσης ότι η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας αναμενόταν στο επόμενο έτος, δηλαδή το 1966 να γίνει καλύτερη λόγω του ότι το 1965 ήταν η πρώτη φορά που εισάχθηκε στην 1η και 2η τάξη του Γκόρνι Ζατριγιέματς (Gornji Zatrijebac) και οι δάσκαλοι θα μπορούσαν να βρουν τις κατάλληλες μεθόδους διδασκαλίας.

Μόλις δυο χρόνια πριν, το Νοέμβριο του 1963, πραγματοποιήθηκε στο δημοτικό σχολείο Ντόνι Ζατριγιέματς (Donji Zatrijebač) και των παραρτημάτων του επίσκεψη για τη διδακτικό-επαγγελματική του λειτουργία. Διαπιστώθηκε ότι το σχολείο δεν λειτουργούσε σύμφωνα με το πρόγραμμα μαθημάτων που είχε ετοιμαστεί κατά την περασμένη σχολική χρονιά. Η έκθεση που συντάχθηκε (Π.Π.ρ) αναφερόταν σε μη συστηματική, μεθοδική και επιτυχή λειτουργία του σχολείου με κυριότερο πρόβλημα τη μη τακτική παρακολούθηση μαθημάτων από τους μαθητές και την

³⁸⁶ Γκότοβος, Αθ., Πρόλογος στο *Ηθική και Εκπαίδευση-Διλήμματα και Προοπτικές*, Σακελλαρίου Μ, Ζέμπιλα Μ., Πέτρου Α. επιμ, Αθήνα: Κριτική, σ.σ.12-13.

³⁸⁷ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την πρόοδο του σχολικού συστήματος του Τίτογκραντ. (1977), Εκπαίδευση και παιδαγωγία των παιδιών και της νεολαίας της αλβανικής εθνικότητας στην Ο.Δ. Μαυροβουνίου, Τίτογκραντ, σ.σ. 29-30(Republički zavod za unapredjivanje školstva Titograd: Obrazovanje i vaspitanje djece i omladine albanske narodnosti u SR Crnoj Gori. Titograd, 1977).

έλλειψη επαγγελματισμού του εκπαιδευτικού προσωπικού. Μάλιστα οι απουσίες των παιδιών ήταν τόσες που ο Διευθυντής του σχολείου, Δημήτρη Μαρκόβιτς (Dimitri Markonič), έκλεισε την έκθεση λέγοντας πως, αν δεν εξασφαλιστεί η τακτικότερη παρακολούθηση μαθημάτων από τους μαθητές, το σχολείο δεν είχε κανένα νόημα ύπαρξης.

Το 1966, το σχολείο στην περιοχή Άρτζα (Arza) του Δήμου Τίτογκραντ (Titograd)³⁸⁸ έστειλε έγγραφο στο Γραφείο Ανάπτυξης του Σχολικού Προγράμματος του Μαυροβουνίου (Π.Π.ρ) αναφέροντας ότι η διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας διεξαγόταν μέσω των τακτικών μαθημάτων. Στη διδασκαλία όμως του μαθήματος αυτού το βασικότερο πρόβλημα ήταν ότι τα βιβλία σερβοκροατικής γλώσσας δεν ταίριαζαν στις συνθήκες λειτουργίας του σχολείου στην Άρτζα (Arza), από τη στιγμή που ο πληθυσμός της περιοχής δε μιλούσε πάρα ελάχιστα σερβοκροατικά. Τα βιβλία επίσης ήταν ακατάλληλα, διότι σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των δασκάλων στην Άρτζα (Arza), θα έπρεπε να έχουν δίπλα σε κάθε κείμενο τη μετάφραση. Με αυτό τον τρόπο, οι μαθητές θα ήξεραν 50% καλύτερα τη γλώσσα, όταν τελείωναν το οκταετούς φοιτήσεως δημοτικό σχολείο. Οι δάσκαλοι όμως έδιναν μεγάλη προσοχή και ακολουθούσαν το Πρόγραμμα Σπουδών που στάλθηκε από το Γραφείο. Όσον αφορούσε τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας για την 1η και 2η τάξη, οι δάσκαλοι της Άρτζα (Arza) το θεώρησαν κατάλληλο τόσο για τους μαθητές, όσο και για τις συνθήκες, αν και η επιτυχία του δεν ήταν επιβεβαιωμένη το 1965, καθώς το εφάρμοζαν μόλις 4 μήνες (δηλαδή από τον Οκτώβριο του 1964).

Στις χαμηλότερες τάξεις χρησιμοποιούνταν βιβλία με ζωγραφιές και ο διάλογος. Στις μεγαλύτερες τάξεις χρησιμοποιούνταν η μέθοδος της συζήτησης, όταν τελείωνε μια ενότητα. Οι εκπαιδευτές της περιοχής Άρτζα (Arza) που δίδασκαν τα σερβοκροατικά, σύμφωνα με το έγγραφο, είχαν γνώσεις για αυτό που δίδασκαν. Υπήρχαν όμως και κάποιοι που δεν ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα να ετοιμάσουν τα μαθήματα της επόμενης μέρας και δεν ενημερώνονταν από διάφορα παιδαγωγικά βιβλία και εφημερίδες. Έτσι, η επιτυχία στις τάξεις αυτές δεν ήταν μεγάλη. Η σωστή διδασκαλία της σερβοκροατικής επομένως δεν εξαρτιόταν μόνο από τη σωστή εκπαιδευτική ύλη, αλλά και από τους δασκάλους.

Το έγγραφο αναφέρει επίσης ότι πολλοί μαθητές της περιοχής αυτής, όταν τελείωναν το οκταετούς φοιτήσεως δημοτικό αποφάσιζαν να συνεχίσουν την εκπαίδευση τους για να γίνουν δάσκαλοι στο Κόσμετ, αλλά συναντούσαν πολλά

³⁸⁸Οπ., παρ., σ.σ. 32-33.

προβλήματα λόγω του ότι δεν ήξεραν καλά τα σερβοκροατικά για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα στα σχολεία με σερβοκροατικά. Έτσι προτάθηκαν δραστικά μέτρα για τη βελτίωση αυτού του τόσο σημαντικού μαθήματος. Επίσης, έγιναν οι εξής προτάσεις: να προσαρμοσθούν τα βιβλία για την ηλικία και τις συνθήκες των μαθητών, να βελτιωθούν οι ώρες των μαθημάτων της σερβοκροατικής γλώσσας και να οργανωθεί ένα 15-ήμερο σεμινάριο κατά την καλοκαιρινή άδεια για τους δάσκαλους με γνωστικό αντικείμενο τη διδασκαλία της σερβοκροατικής γλώσσας.

Τον Οκτώβριο του 1966 πραγματοποιήθηκε έλεγχος της διδασκαλίας μαθημάτων στο σχολείο Γιέντινστρο (Jedinstvo) στην Άρζα (Arza) και συντάχθηκε μια έκθεση (Π.Π.σ) που παρουσίαζε την κατάσταση του σχολείου για το σχολικό έτος 1966/1967. Ο σχολικός χώρος ήταν πολύ κακός. Στο σχολείο υπήρχαν μόνο τρεις κανονικές αίθουσες και μία μικρή χωρητικότητας 15-20 μαθητών. Το σχολείο λειτούργησε σε δύο βάρδιες. Η καθαριότητα στο εσωτερικό του σχολείου ήταν σχετικά καλή, αλλά το προαύλιο ήταν πολύ λασπώδες με αποτέλεσμα η διατήρηση της καθαριότητας να είναι αρκετά δύσκολη. Το γραφείο των δασκάλων ήταν καλύτερα επιπλωμένο, ενώ παράλληλα το ίδιο το σχολείο εξασφάλισε τα απαραίτητα έπιπλα όπως 10 θρανία, μια καρέδρα, ένα γραφείο και δύο πίνακες. Σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, τη χρονιά 1966/1967, σύμφωνα με το έγγραφο ελέγχου δόθηκε περισσότερη προσοχή στα εκπαιδευτικά μέσα. Τα εκπαιδευτικά μέσα που αγοράστηκαν ήταν μαγνητόφωνο με 5 κασέτες, ράδιο-γραμμόφωνο, όργανα χημείας και γεωμετρίας, εικόνες ανθρωπολογίας, πίνακες γραμμάτων και ένας γεωγραφικός χάρτης. Η βιβλιοθήκη θεωρήθηκε φτωχή, χωρίς νέα βιβλία λογοτεχνίας. Το σχολείο προέβλεπε ως το τέλος της σχολικής χρονιάς του 1967 να αγοράσει κάποια καινούργια βιβλία, αλλά υπήρχε έλλειψη κατάλληλου χώρου για την τοποθέτησή τους.

Στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού δίδασκαν μη επαγγελματίες δάσκαλοι, εκτός από την αλβανική γλώσσα και τα μαθηματικά. Κάποιοι μη επαγγελματίες εκπαιδευτικοί δίδασκαν ακόμη και τέσσερα μαθήματα, όταν αυτά ήταν λίγων ωρών. Οι εκπαιδευτικοί δεν παρακολουθούσαν συχνά τα επαγγελματικά παιδαγωγικά έντυπα. Δηλαδή λίγοι από αυτούς έπαιρναν περιοδικά και άλλα έντυπα, ενώ για τη βελτίωση των γνώσεων των εκπαιδευτικών στελεχών προβλέπονταν διάφορων ειδών διαλέξεις.

Στον έλεγχο διαπιστώθηκε ότι υπήρχε πρόγραμμα που προέβλεπε την υλοποίηση κάποιων σημαντικών ζητημάτων, όπως την επέκταση του σχολικού χώρου, διάφορες διορθώσεις και εξασφάλιση εκπαιδευτικών μέσων. Επίσης, προέβλεπε προγραμματισμένες εκδρομές και διαλέξεις για γονείς, αλλά και πολιτιστικές

εκδηλώσεις. Οι εκπαιδευτές ήταν αυτοί που προγραμματίζαν την εκπαιδευτική ύλη. Κάποιοι έφτιαχναν το γενικό πρόγραμμα ως το τέλος του πρώτου εξαμήνου και άλλοι για όλο το χρόνο. Οι εκπαιδευτικοί σπάνια κρατούσαν ημερήσια γραπτή προετοιμασία, αν και αυτή σύμφωνα με το έγγραφο ήταν ο καλύτερος τρόπος για τη σωστή διεξαγωγή και οργάνωση του μαθήματος.

Η διοίκηση του σχολείου την χρονιά αυτή πραγματοποίησε τρεις συναντήσεις, στις οποίες συζητήθηκαν θέματα σχετικά με τη λειτουργία του σχολείου, όπως πώληση της παλιάς ξύλινης ύλης και χτίσιμο νέου κτιρίου με διαμερίσματα, χορήγηση νέων υποτροφιών, υιοθέτηση του ετήσιου προγράμματος εργασίας, διόρθωση των σχολικών κτιρίων, λειτουργία της σχολικής κουζίνας κτλ.

Επίσης το συμβούλιο των εκπαιδευτικών είχε δύο συναντήσεις και σε αυτές συζήτησε τη διανομή των μαθημάτων στους εκπαιδευτικούς, τη διανομή των ωρών υπηρεσίας, το σχηματισμό διάφορων οργανώσεων και ομάδων για τους μαθητές, την επανάληψη διανομής των μαθημάτων, θέματα επιτυχίας και πειθαρχίας στο σχολείο κτλ. Το σχολείο κρατούσε επίσης και όλα τα απαραίτητα διοικητικά βιβλία, όπως του ληξιαρχείου των υπαλλήλων, της κοινότητας εργασίας, των απουσιών, των αναρρωτικών αδειών και των παρατηρήσεων των εκπαιδευτικών συμβούλων.

Οι μισθοί των καθηγητών ήταν τακτικοί. Το έγγραφο αναφέρει ότι έλειπαν από το σχολείο στοιχεία για τη συνεργασία των δασκάλων με τους γονείς, για τις εκπαιδευτικές εκδρομές και οι σημειώσεις από τις συναντήσεις του εκπαιδευτικού συμβουλίου. Σύμφωνα με τα στοιχεία, πραγματοποιήθηκε μόνο μια γραπτή εξέταση.

Κάποιοι δάσκαλοι, υπεύθυνοι των τάξεων, δεν έγραφαν τακτικά τις απουσίες των μαθητών, ενώ κάποιοι δεν συμπλήρωναν τις απαραίτητες πληροφορίες για κάθε τμήμα, όπως είναι η διανομή των μαθημάτων ανά εκπαιδευτή, η ανασκόπηση των προγραμματισμένων, πραγματοποιημένων και μη πραγματοποιημένων μαθημάτων, ο αριθμός των εβδομαδιαίων απουσιών (στην 7^η και 8^η τάξη). Μάλιστα για κάποια μαθήματα δεν υπήρχαν καθόλου βαθμοί. Οι περισσότεροι βαθμοί ήταν της σερβοκροατικής γλώσσας, των μαθηματικών, της χημείας, της αλβανικής, γνώσης της φύσης και της γνώσης της κοινωνίας.

Όσον αφορά το διδακτικό υλικό, το μάθημα της γνώσης της φύσης και της κοινωνίας παρουσίασε πολλά προβλήματα, διότι οι εκπαιδευτικοί που το δίδασκαν στις προηγούμενες τάξεις δεν εκτίμησαν σωστά τη σημασία του και οι μαθητές δεν συνήθισαν στη συστηματική εργασία, ούτε στην ικανότητα σκέψης και παρατήρησης για την απόκτηση γνώσεων. Οι δάσκαλοι έπρεπε να φροντίσουν τα παιδιά να κάνουν εργασίες με διάφορα πράγματα από χαρτί, μακέτες, ανάγλυφα, ζωγραφιές χαρτών,

μοντέλων κτλ. Η διδασκαλία του αναγνωστικού πραγματοποιούνταν σωστά σε όλα τα τμήματα, όμως τα παιδιά δεν είχαν τον κατάλληλο εξοπλισμό που θα τους βοηθούσε στην ευκολότερη μάθηση του συγκεκριμένου μαθήματος. Για το εν λόγω μάθημα προτάθηκε η αξιοποίηση υλικού από την ίδια τη φύση, φωτογραφιών και σχεδίων. Ο δάσκαλος έπρεπε επίσης να αναθέτει στους μαθητές εργασία στο σπίτι συλλογών σχετικές με το φυσικό περιβάλλον.

Στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας ήταν φτωχή, ενώ σε κάποια τμήματα ελάχιστη. Οι μαθητές δεν διάβαζαν καλά, ενώ οι γνώσεις τους στη γραμματική ήταν ελλιπείς. Τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία χρησιμοποιούνταν πολύ λίγο στη διδασκαλία, ενώ λίγες εργασίες έκαναν τα παιδιά στο σπίτι. Οι γραπτές εξετάσεις στις ανώτερες τάξεις διεξάγονταν χωρίς πρόγραμμα και προετοιμασία. Η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας περιελάμβανε μόνο ανάγνωση και περιγραφή. Το έγγραφο (Π.Π.σ) προτείνει διάφορες μεθόδους για την εκμάθησή της, όπως ζωγραφιές, συγγραφή κειμένων και ημερολογίου κτλ. Η διδασκαλία των μαθηματικών διεξαγόταν με τον κλασικό τρόπο, ενώ έλειπαν τα απαραίτητα εργαλεία για τη σωστή διεξαγωγή του μαθήματος. Μάλιστα οι μαθητές έφερναν μόνο ένα τετράδιο και ένα μολύβι για το μάθημα αυτό.

Όσον αφορά το μάθημα της ζωγραφικής, αυτό αμελούνταν. Βασική αιτία ήταν η έλλειψη εργαλείων. Κάποιοι νέοι δάσκαλοι σωστά οδηγούσαν το μάθημα αυτό στην ελεύθερη έκφραση των μαθητών. Αλλά οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ακολουθούσαν την τυπική μέθοδο διδασκαλίας με αποτέλεσμα το μάθημα να γίνεται ανιαρό για τους μαθητές. Τα μαθήματα της σωματικής αγωγής ήταν οργανωμένα καλά. Όλοι οι μαθητές ταυτόχρονα έκαναν ασκήσεις σύμφωνα με την ηλικία τους, 30 λεπτά κάθε μέρα.

Σύμφωνα με τον έλεγχο, το μάθημα της σερβοκροατικής γλώσσας αποτελούσε διδακτικό πρόβλημα. Από την 1^η τάξη έπρεπε να διεξαγόταν σύμφωνα με το Πρόγραμμα του Υπουργείου. Η προφορική μέθοδος έπρεπε να είναι η κύρια διδακτική μέθοδος ως το τέλος του πρώτου εξαμήνου στην 3^η τάξη, για να υπάρχει αρκετός χρόνος για τους μαθητές να υιοθετήσουν τις βασικές προφορικές γνώσεις ώσπου να αρχίσει η ανάλυση της γραπτής μεθόδου διδασκαλίας.

Η αλβανική γλώσσα διδασκόταν στην 5^η και 6^η τάξη από το δάσκαλο Βούλαι Φράνιο (Vulai Franio) και στην 7^η και 8^η τάξη από το Μίρας Γοϊτσάι (Miras Goicai). Δίδασκαν σύμφωνα με το πρόγραμμα. Ο εκπαιδευτικός της 5^{ης} και 6^{ης} τάξης προσπαθούσε στη διδασκαλία να χρησιμοποιεί διαφορετικά είδη εργασίας. Ο εκπαιδευτικός της 7^{ης} και 8^{ης} τάξης ανέλυε το μάθημα, δίνοντας προσοχή στους

γραμματικούς κανόνες και παίρνοντας παραδείγματα από τα βιβλία λογοτεχνίας. Το έγγραφο ελέγχου πάντως υπογραμμίζει την ανάγκη να δίνουν οι δύο εκπαιδευτικοί ειδική προσοχή στις προφορικές και γραπτές ασκήσεις.

Για το μάθημα της ιστορίας, το έγγραφο ελέγχου υπογραμμίζει την αναγκαιότητα να χρησιμοποιούνται όλα τα νέα εκπαιδευτικά μέσα για τη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας. Ο πίνακας πρέπει να χρησιμοποιείται πάντα, εκεί να γράφονται βασικά ιστορικά γεγονότα. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να συνδέει το μάθημα αυτό με άλλα μαθήματα, όπως με το μάθημα της μητρικής γλώσσας και της γεωγραφίας, να χρησιμοποιεί εικόνες, φωτογραφίες, διάφορα κείμενα από το ιστορικό αναγνωστικό κτλ.

Όσον αφορά το μάθημα της γαλλικής γλώσσας, διδασκόταν και αυτό από μη επαγγελματία δάσκαλο, ο οποίος με προσεκτική προετοιμασία προσπάθησε να οργανώσει όσο πιο καλά γινόταν τη διδασκαλία. Το έγγραφο ελέγχου υποδεικνύει τη χρησιμοποίηση μαγνητοφώνου, εικονογραφημένων βιβλίων και την αποφυγή της μετάφρασης. Επίσης την αναγραφή άγνωστων λέξεων σε ειδικό τετράδιο- λεξικό, ενώ έπρεπε να δίνεται η απαιτούμενη προσοχή στους γραμματικούς κανόνες.

Τέλος, η βιολογία διδασκόταν επίσης από μη επαγγελματία εκπαιδευτικό. Το έγγραφο ελέγχου επισημαίνει ότι και για αυτό το μάθημα η χρησιμοποίηση όλων των διαθέσιμων μέσων όπως φωτογραφίες, μοντέλα, σχέδια κτλ ήταν απολύτως αναγκαία.

5.11 Συμπεράσματα για την εκπαιδευτική πολιτική των δεκαετιών '50-'60

Σύμφωνα με τα στοιχεία των επίσημων εγγράφων που μελετήθηκαν και ένα έγγραφο της UNESCO για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη Γιουγκοσλαβία το 1957³⁸⁹ αναφέρεται ότι, ήδη από το 1953, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας ενεπλάκη σε ένα πρόγραμμα για ριζική αλλαγή του σχολικού συστήματος με τη βοήθεια της UNESCO στην παροχή εκπαιδευτικού υλικού και χρηματικής βοήθειας.³⁹⁰ Η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας αποτελούσε ένα σύνθετο πλαίσιο, στο οποίο η κυβέρνηση έπρεπε να ασχοληθεί με την εφαρμογή μιας σειράς

³⁸⁹ UNESCO, *Report on Educational Reform in Yugoslavia – 1957*, ανακτήθηκε από unesdoc.unesco.org/images/0018/001843/18430eb.pdf στις 09.11.2011.

³⁹⁰ Οπ.παρ., τελευταία ανάκτηση 11.11.2011.

σοσιαλιστικών αρχών σε μια συγκεκριμένη κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση.

Αυτή η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση θα πρέπει να εξεταστεί μέσα από το πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο των δεκαετιών 1950-1960. Ιστορικά, μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Τίτο εγκαθίδρυσε ένα σοσιαλιστικό καθεστώς με ομοσπονδιακές δομές. Η ομοσπονδία αποτελούνταν από έξι ομόσπονδα κράτη 1) της Σλοβενίας (Slovenia), που ήταν εθνικώς αμιγές, 2) της Κροατίας (Hrvatska), που περιλάμβανε μια ευάριθμη σερβική μειονότητα, 3) της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης (Bosna-Herzegovini), με πολυεθνική σύνθεση πληθυσμού, 4) του Μαυροβουνίου Crna Gora, 5) της αυτόνομης δημοκρατίας της Μακεδονίας (Macedonia), που ουσιαστικά αποτελούσε το νότιο τμήμα της Σερβίας (Serbia), και 6) της Σερβίας (Serbia), το οποίο περιλάμβανε τις αυτόνομες περιοχές της Βοϊβοντίνας (Voivodina), με έντονη την παρουσία της ουγγρικής μειονότητας και του Κοσσυφοπεδίου (Cossovo), με μεγάλη αλβανική μειονότητα. Το Σύνταγμα του νέου κράτους εγκρίθηκε στις 31 Ιανουαρίου 1946.³⁹¹ Ο Τίτο εθνικοποίησε μεγάλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας και επέβαλε αρχικά μια σοβιετικού τύπου οργάνωση της οικονομίας και της εξουσίας.³⁹² Τα πρώτα οικονομικά προγράμματα του νέου κράτους υπήρξαν ιδιαίτερα φιλόδοξα, αποβλέποντας κυρίως στην ανάπτυξη της βιομηχανίας.³⁹³ Μετά το 1948, οι σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας με την ΕΣΣΔ επιδεινώθηκαν ραγδαία, με αποτέλεσμα η Γιουγκοσλαβία να καταδικαστεί από την Κομμουνιστική για εχθρική στάση απέναντι στην ΕΣΣΔ και για απομάκρυνση από τις κομμουνιστικές αρχές και να επιδιώξει την ανάπτυξη στενότερων σχέσεων με τις χώρες της Δύσης.³⁹⁴ Μετά το θάνατο του Ιωσήφ Στάλιν, το 1953, η ΕΣΣΔ προσέγγισε και πάλι τη Γιουγκοσλαβία, η οποία όμως συνέχισε τη χάραξη της δικής της, αδέσμευτης και αυτόνομης, πολιτικής στο διεθνή χώρο.³⁹⁵ Μετά το 1950 εφαρμόστηκε ευρέως στη Γιουγκοσλαβία ένα σοσιαλιστικό σύστημα αυτοδιαχείρισης και αποκέντρωσης της οικονομίας, ενώ στα μέσα της δεκαετίας του 1960 επιχειρήθηκε μια κοινωνική και οικονομική μεταρρύθμιση προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης της αυτοδιαχείρισης και της εφαρμογής των αρχών της

³⁹¹ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ.σ. 99-102. (Bešić, Z., *Istorija Crne Gore*. Titograd, 1967).

³⁹² Τσίρκοβιτς, Σ., κ.α. *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σ.σ. 145-149 (Ćirković, S., i drugi. *Istorija Crne Gore*. Knjiga II. Tom II. Titograd, 1970).

³⁹³ Στάνογιεβιτς, Ε., *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σ.σ. 186-189. (Stanojević, E., *Istorija Crne Gore*. Knjiga III. Tom I. Titograd, 1975)

³⁹⁴ Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σ.σ. 179-183. (Redžepagić, J., *Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918*. Priština, 1963)

³⁹⁵ *Ιστορικά αρχεία* 1962, ό.π., παρ., σσ. 67-69 (Istorijski zapisi Titograd, 1962)

οικονομίας της αγοράς.³⁹⁶ Η χώρα γνώρισε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, η οποία τερματίστηκε με την οικονομική ύφεση του τέλους της δεκαετίας του 1970.³⁹⁷ Αυτή όμως η ανάπτυξη δεν είχε αντίκτυπο άξιο λόγου στο εκπαιδευτικό σύστημα των σχολείων των μειονοτήτων.

Όπως παρουσιάστηκε μέσω των διάφορων δημοσίων εγγράφων από τις δεκαετίες του 1950-1960, στα σχολεία της μειονότητας του Μαυροβουνίου, σε όλους τους εξεταζόμενους Δήμους υπήρχαν πάρα πολύ βασικά προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν άμεσα. Ο γενικός στόχος του προγράμματος ήταν τα σχολεία να διεξάγουν τα μαθήματα τους στις γλώσσες των μειονοτήτων, όταν αυτοί αποτελούσαν την πληθυσμιακή πλειοψηφία της περιοχής.³⁹⁸ Το περιεχόμενο της διδασκαλίας ήταν το ίδιο για όλα τα σχολεία της Ομοσπονδίας. Το συμπληρωματικό διδακτικό πρόγραμμα και τα στοιχεία του εθνικού πολιτισμού για κάθε μειονότητα διδάσκονταν ξεχωριστά με τα μαθήματα της λογοτεχνίας και της ιστορίας.

Η επίσημη σερβοκροατική γλώσσα διδασκόταν ως ξεχωριστό μάθημα, το οποίο στόχευε να διδάξει στους μαθητές τον ενιαίο παν-γιουγκοσλαβικό πολιτισμό, να αντιληφθούν τις αξίες του σοσιαλισμού και να προετοιμαστούν για μια μελλοντική ενεργή κοινωνική, πολιτική και επαγγελματική ζωή.

Το Μαυροβούνιο αποτελούσε μια φτωχή, αγροτική περιοχή με την πλειονότητα του πληθυσμού να είναι αναλφάβητη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια σειρά τεχνικών, αλλά και κοινωνικών προβλημάτων. Τα τεχνικά προβλήματα ήταν καταρχήν η κατάλληλη στέγαση των σχολείων σε σχολικά κτίρια. Πολλά σχολεία φιλοξενούνταν σε ιδιωτικά κτίρια, τα οποία λειτουργούσαν και ως χώροι αποθήκευσης και ως κατοικίες ενώ δεν υπήρχαν χώροι για τη στέγαση των εκπαιδευτικών. Ακόμη, οι εξωτερικοί χώροι των σχολείων δεν ενδείκνυνται για την παραμονή των μαθητών στη διάρκεια των διαλειμμάτων τους ή για παιδαγωγικές ή αθλητικές δραστηριότητες.

Όσον αφορά το σχολικό εξοπλισμό, αυτός ήταν είτε σχεδόν ανύπαρκτος, είτε πάρα πολύ παλιός (θρανία, έδρες, πίνακας και σχολικά μέσα, όπως χάρτες, γεωμετρικά όργανα, όργανα βιολογίας κ.λπ.). Οι βιβλιοθήκες ήταν επίσης ανεπαρκείς. Τα βιβλία ήταν πολύ λίγα και σε πολλές περιπτώσεις αναχρονιστικά.

Ένα πάρα πολύ σημαντικό πρόβλημα ήταν επίσης η έλλειψη επαγγελματικού διδακτικού προσωπικού. Οι περισσότεροι δάσκαλοι δεν ήταν απόφοιτοι της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, αλλά είχαν λάβει μια επαγγελματική κατάρτιση μέσω

³⁹⁶ Ο.π., παρ. 758, σσ. 45-49

³⁹⁷ Στίπτσεβιτς, Α., *Οι Ιλλύριοι. Ιστορία. Ζωή. Πολιτισμός*. Ζάγκρεμπ, 1975, σ.σ. 30-53. (Stipčević, A., *Piri. Povijest. Život. Kultura*. Zagreb, 1974)

³⁹⁸ Ο.π., παρ. 759, σσ. 90-111.

ειδικών σεμιναρίων για να πληρώσουν τις ανάγκες των κενών θέσεων. Ούτε είχαν τη δυνατότητα της επιμόρφωσης μέσω τακτικών σεμιναρίων ή παιδαγωγικών περιοδικών προς ενημέρωσή τους, ενώ πολλοί δεν ακολουθούσαν, είτε για τεχνικούς, είτε για προσωπικούς λόγους το επίσημο Πρόγραμμα του Υπουργείου.

Το μάθημα της επίσημης γλώσσας της Ομοσπονδίας, η σερβοκροατική, παράλληλα με την αλβανική, τη μητρική γλώσσα της μειονότητας, παρουσίαζε πολλά προβλήματα, γιατί δεν είχε ακόμη βρεθεί η κατάλληλη εκπαιδευτική φόρμουλα για τη σωστή διδασκαλία, αλλά ούτε και τα απαραίτητα διδακτικά μέσα υπήρχαν και τα κατάλληλα αναγνωστικά και άλλα σχετικά σχολικά εγχειρίδια. Επίσης, το διδακτικό προσωπικό ήταν ανεπαρκές και πολλές φορές ανειδίκευτο για τη σωστή διδασκαλία της γλώσσας, αφού οι περισσότεροι δάσκαλοι μιλούσαν πολύ λίγο τα σερβοκροατικά.

Εκτός από τα τεχνικά προβλήματα, η περιοχή παρουσίαζε και πολλά κοινωνικά. Πολλοί γονείς δεν έστελναν τα παιδιά τους στο σχολείο, ενώ μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση των τεσσάρων πρώτων τάξεων του δημοτικού, πολλά κορίτσια σταματούσαν να πηγαίνουν στο σχολείο, γιατί οι γονείς δεν θεωρούσαν ότι είναι απαραίτητη η περαιτέρω εκπαίδευση τους. Ακόμη και τα αγόρια έπρεπε να βοηθούν τους γονείς τους στις εποχιακές, αγροτικές και κτηνοτροφικές τους ασχολίες, με αποτέλεσμα είτε να εγγράφονται αργά και να σταματούν πριν την επίσημη λήξη το σχολείο, είτε να χάνουν πολλές ώρες μαθημάτων. Η ανώτερη και η ανώτατη εκπαίδευση ήταν σπάνια για τα παιδιά των αλβανόφωνων σχολείων αφενός γιατί δεν υπήρχε η γονική ή οικονομική στήριξη, αφετέρου γιατί υπήρχε το πρόβλημα της σερβοκροατικής γλώσσας, απαραίτητη προϋπόθεση για τη συνέχιση των σπουδών τους μετά το δημοτικό σχολείο.

Κεφάλαιο 6: Τα προβλήματα των αλβανόφωνων σχολείων στο Μαυροβούνιο οι δεκαετίες 1970-1990³⁹⁹

6.1 Η εκπαίδευση τη δεκαετία του 1970 στα σχολεία της αλβανικής μειονότητας

³⁹⁹ Σημειώνεται ότι το Μαυροβούνιο αυτονομήθηκε και έγινε ανεξάρτητο εθνικό κράτος το 2006.

Σύμφωνα με έγγραφο του Υπουργείου Ανάπτυξης της Παιδείας του Μαυροβουνίου στο οποίο υπογράφει το *Διοικητικό Συμβούλιο Παιδείας και Πολιτισμού*, μετά την απελευθέρωση της χώρας το βασικό θέμα των συζητήσεων ήταν η υποχρεωτική βασική εκπαίδευση των παιδιών της αλβανικής μειονότητας.⁴⁰⁰ Μεγάλη προσπάθεια καταβλήθηκε για να διδάσκονται οι μαθητές στη μητρική τους γλώσσα⁴⁰¹. Έτσι κτίστηκαν τετραθέσια και πενταθέσια σχολεία σε όλες τις περιοχές, όπου υπήρχαν οι απαραίτητες συνθήκες (επαρκής αριθμός παιδιών, σχολικοί χώροι κτλ)⁴⁰². Στις περιοχές όπου ζει η αλβανική μειονότητα, στις αρχές της δεκαετίας του 1970 υπήρχαν 9 καινούρια σχολεία, στα οποία η διδασκαλία γινόταν είτε στην αλβανική, είτε παράλληλα και στις δύο γλώσσες. Εκτός από αυτά τα σχολεία, υπήρχαν και άλλα 3 που είχαν χωριστά τμήματα, όπου οι μαθητές παρακολουθούσαν τη διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα (Πλαβ-Plan, Ρόζαε-Rozaje και Ούλτσιν-Ulcinj). Συνολικά υπήρχαν 233 τμήματα, όπου φοιτούσαν 5.261 μαθητές της αλβανικής εθνικότητας (40 τμήματα από αυτά ήταν χωριστά). 4.456 μαθητές διδάσκονταν στη μητρική τους γλώσσα, ενώ 805 διδάσκονταν στα σερβοκροατικά. Οι μαθητές που φοιτούσαν στα χωριστά τμήματα ήταν λίγοι και για αυτό δεν υπήρχε η δυνατότητα τα χωριστά τμήματα να γίνουν οχταθέσια σχολεία, αφού ήταν δύσκολο να βρεθούν καταρτισμένοι καθηγητές.⁴⁰³ Η παραπάνω πολιτική εφαρμόστηκε από το κράτος με στόχο την ομαλή, ειρηνική και αρμονική συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων και γλωσσών.

Βασικό μέλημα ήταν οι μαθητές να μην λησμονήσουν τη μητρική τους γλώσσα και στοιχεία της παράδοσης της χώρας τους, αλλά και ταυτόχρονα να διδαχτούν και να αφομοιώσουν νέα πολιτισμικά και γλωσσικά στοιχεία της κυρίαρχης πολιτισμικής ομάδας.

6.2 Η Φοίτηση των Μαθητών στα Δημοτικά Σχολεία

Τα υπάρχοντα χωριστά τμήματα εξασφάλιζαν την εκπαίδευση των παιδιών από 8 έως 11 ετών.⁴⁰⁴ Οι περισσότεροι μαθητές των χωριστών τμημάτων δεν συνέχιζαν την

⁴⁰⁰ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ.σ. 211-214. (Bešić, Z., *Istorija Crne Gore*. Titograd, 1967)

⁴⁰¹ Τσίρκοβιτς, Σ., κ.α. *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σ.σ. 69-82. (Ćirković, S., i drugi. *Istorija Crne Gore*. Knjiga II. Tom II. Titograd, 1970)

⁴⁰² Στίπτσεβιτς, Α., *Οι Ιλλύριοι. Ιστορία. Ζωή. Πολιτισμός*, Ζάγκρεμπ, 1975, σ.σ. 86-89. (Stipčević, A., *Piri. Povijest. Život. Kultura*. Zagreb, 1974)

⁴⁰³ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, ό.π., σ. 135 (Stručno osposobljavanje 1960)

⁴⁰⁴ *Ιστορικά αρχεία* 1962, σ.σ. 45-53. (Istorijski zapisi 1962)

εκπαίδευσή τους στα κεντρικά σχολεία λόγω των μεγάλων αποστάσεων που υπήρχαν ανάμεσα στα σπίτια τους και στα σχολεία αυτά. Όμως, υπήρχαν και άλλοι παράγοντες που επηρέαζαν τη συνέχεια της εκπαίδευσής τους:

- οι συντηρητικοί γονείς και οι οπισθοδρομικές αντιλήψεις τους σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους (ειδικά στις περιοχές που ήταν μακριά από τα κέντρα των χωριών),
- η οικονομική κατάσταση και επιθυμία των γονιών να αρχίσουν τα παιδιά τους να εργάζονται όσο πιο γρήγορα γίνεται (ειδικά τα κορίτσια που σταματάνε να παρακολουθούν τα μαθήματα τους μετά τη 4η τάξη),
- οι γονείς που δεν ήταν έτοιμοι να πληρώνουν την εκπαίδευση των παιδιών τους στις υψηλότερες τάξεις (τα βιβλία τους, το σχολικό εξοπλισμό κτλ), επειδή θεωρούσαν ότι δεν είναι δυνατόν τα παιδιά τους να γραφτούν στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή ότι οι πιθανότητες να εργαστούν μόλις αποφοιτήσουν ήταν μικρές
- η ανεπαρκής προσπάθεια των σχολείων να συνεργαστούν με την υπόλοιπη κοινωνία και να συμβάλλουν στην πολιτιστική της μεταμόρφωση. Μια και στις περιοχές δεν υπήρχαν άλλα πολιτιστικά ιδρύματα, τα σχολεία αποτελούσαν τον μοναδικό διοργανωτή της πολιτιστικής και αθλητικής ζωής, και σε περίπτωση που δεν μπορούσαν να πραγματοποιήσουν τα πολιτιστικά τους καθήκοντα, οι γονείς επηρέαζονταν αρνητικά και δεν ενδιαφέρονταν για την εκπαίδευση των παιδιών τους,
- μερικοί καθηγητές που δεν ενδιαφέρονταν για την ελλιπή φοίτηση ή για την απόφαση των μαθητών να σταματήσουν την εκπαίδευσή τους (μάλιστα δεν είχαν επαφή με τους γονείς των παιδιών αυτών και έτσι, ούτε την ευκαιρία να τους εξηγήσουν την ανάγκη για βασική ή/και περαιτέρω εκπαίδευση)
- η καθυστέρηση εφαρμογής των δικαστικών ενεργειών που ήταν η τελευταία μέθοδος να πειστούν οι γονείς και να στείλουν τα παιδιά τους στα σχολεία. Συνήθως, οι δικαστικές διαδικασίες ολοκληρώνονταν στο τέλος του πρώτου εξαμήνου ή στο τέλος της σχολικής χρονιάς και γι' αυτό δεν ήταν αποτελεσματικές.⁴⁰⁵

Όλοι οι παραπάνω παράγοντες απομάκρυναν τη νέα γενιά από τη δυνατότητα να μετατραπούν σε ενεργά υποκείμενα που θα συμβάλλουν στην κοινωνική αλλαγή, καθώς η εκπαίδευση είναι αυτή που μπορεί να βοηθήσει τα άτομα να γίνουν

⁴⁰⁵ *Ιστορικά αρχεία* 1962, σσ. 55-56. *Istorijski zapisi* 1962

πληρέστεροι άνθρωποι, «ενσυνείδητα ζωντανοί», δημιουργικοί, ελεύθεροι και στοχαζόμενοι πολίτες.⁴⁰⁶

6.3 Τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής πολιτικής κατά τη Σχολική Χρονιά 1970/1971

Στο ίδιο έγγραφο για τη χρονιά 1970/1971 αναλύεται η γενική επίδοση των μαθητών σε διάφορα σχολεία και συνοψίζεται ως εξής: Το ποσοστό των μαθητών του σχολείου «Μπ. Στρούγαρ» (B. Strugar) που είχε λαβει άριστα (20,98%) ήταν μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό των μαθητών που ολοκλήρωσαν την τάξη τους με λίαν καλώς (16,05%), ενώ στο σχολείο «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) παρατηρείται το αντίθετο: οι μαθητές που είχαν επίδοση λίαν καλώς ήταν περισσότεροι από τους μαθητές που είχαν λάβει άριστη βαθμολόγηση. Ωστόσο, το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών που ολοκλήρωσαν τη φοίτησή τους στις τάξεις τους με καλό βαθμό βρισκόταν στα σχολεία «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculonić) (με ποσοστό 30,58%) και «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) (με ποσοστό 25,74%). Στα ίδια σχολεία, το ποσοστό των μαθητών που είχαν λάβει χαμηλή βαθμολογία ήταν 21,48% και 19,96% αντίστοιχα. (Π. ΙΙΙ πίνακες 67-68-69-70)

Το ποσοστό των μαθητών που είχαν έναν ή δύο κακούς βαθμούς τη σχολική χρονιά 1971/1972 αυξήθηκε σε σχέση με την προηγούμενη σχολική χρονιά, ενώ το ποσοστό των μαθητών με τρεις έως πέντε (ή περισσότερους) κακούς βαθμούς μειώθηκε που σημαίνει ότι ο αριθμός των μετεξεταστέων μαθητών μειώθηκε και αυτός.

Όσον αφορά την επίδοση των μαθητών ανά μάθημα, τις σχολικές χρονιές 1970/1971 και 1971/1972 φαίνεται ότι υπήρχε ελάχιστη διαφορά ανάμεσα στους μέσους βαθμούς της σχολικής χρονιάς 1970/1971 και 1971/1972. Ο μέσος βαθμός ήταν μεγαλύτερος το 1971-1972 – από 0,02% στη γυμναστική μέχρι 0,34% στον τουρισμό, 0,27% στη χημεία, 0,19% στη φυσική, στη μελέτη περιβάλλοντος 0,17%, στη χειροτεχνία 0,21% κτλ. Ο μέσος βαθμός της σχολικής χρονιάς 1971-1972 ήταν χαμηλότερος μόνο στη σερβοκροατική και στη ρωσική γλώσσα, καθώς και στη χειροτεχνία.

Ο μέσος βαθμός των μαθημάτων που υπάρχουν σε κάθε τάξη ενός δημοτικού σχολείου είναι συνήθως μεγαλύτερος στις πρώτες τάξεις. Ο μέσος βαθμός μερικών

⁴⁰⁶ Σακελλαρίου Μ, «Αναλυτικά Προγράμματα και Ηθική Εκπαίδευση-Μια μετανεωτερική πρόκληση», στο *Ηθική και Εκπαίδευση-Διλήμματα και Προοπτικές*, 2010, Αθήνα: Κριτική, σ. 331.

μαθημάτων, όπως τα μαθηματικά, η αλβανική και η σερβοκροατική γλώσσα, μειωνόταν από τάξη σε τάξη. Ο μέσος βαθμός στη μουσική κυμαινόταν από 3,34 έως 3,94 στις πρώτες τάξεις, ενώ στις τελευταίες από 2,83 έως 3,09. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και σχετικά με το μέσο βαθμό στη γυμναστική. Το έγγραφο αναφέρει επίσης ότι οι μαθητές είχαν όλο και καλύτερους βαθμούς στη γερμανική γλώσσα και αυτό επειδή καταλάβαιναν ότι η εκμάθησή της τους βοηθούσε να επικοινωνούν με τους τουρίστες. Ο χαμηλότερος μέσος βαθμός ήταν στα μαθηματικά 2,16 (7η τάξη) και στη γαλλική γλώσσα 2,23 (7η τάξη). Χαμηλούς βαθμούς οι μαθητές φαίνεται να πήραν και στις γλώσσες (2,50), στην κοινωνική και πολιτική αγωγή 2,65 (5η τάξη), στην ιστορία 2,41 (6η τάξη), στη γεωγραφία 2,26 (8η τάξη) και στη χημεία 2,49 (7η τάξη). Οι μεγαλύτεροι μέσοι βαθμοί κυμαίνονται από 2,61 στη φυσική (8η τάξη), 2,65 στη χημεία (8η τάξη), 3,04 στην κοινωνική και πολιτική αγωγή (4η τάξη), 2,77 στη βιολογία (8η τάξη), 3,23 στη σερβοκροατική γλώσσα (2η τάξη), 3,22 στην αλβανική γλώσσα (2η τάξη) έως 4,06 στη γυμναστική και στη μουσική (8η τάξη).

6.4 Η Διαγωγή και η Φοίτηση των Μαθητών

Κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 1971-1972, από τους 2.844 μαθητές, 2.741 είχαν παραδειγματική συμπεριφορά (βαθμός 5), 52 είχαν καλή (βαθμός 3) και 16 κάκιστη (βαθμός 1). Αβαθμολόγητοι έμειναν συνολικά 35 μαθητές. Ένας μαθητής της 2^{ης} τάξης στο σχολείο «Μπ. Στρούγαρ» (B Strugar) και ένας της 3ης τάξης στο δημοτικό σχολείο «Μ.Τίτο» (M. Tito) ήταν αβαθμολόγητοι στα μαθήματα, αλλά βαθμολογήθηκαν για τη διαγωγή τους. Ο μεγαλύτερος αριθμός των μαθητών, που βαθμολογήθηκαν με βαθμό 3 ήταν στην 7η τάξη (11) στην 5^η (9) και στην 6^η τάξη (9). Σχετικά με τη σχολική χρονιά 1970-1971, ο αριθμός των μαθητών, που είχαν κακή συμπεριφορά αυξήθηκε σε 12. Σύμφωνα με τα στοιχεία των σχολείων, 11 μαθητές τιμωρήθηκαν με επίπληξη από το συμβούλιο των καθηγητών και 5 τιμωρήθηκαν λόγω απουσιών. Επίσης, 27 μαθητές πήραν χαμηλό βαθμό στη διαγωγή τους λόγω αδικαιολόγητων απουσιών. Στο τέλος του σχολικού έτους 1971-1972 επαινέθηκαν για την επιμέλεια τους 320 μαθητές : 154 από τον υπεύθυνο καθηγητή της τάξης και 166 από το Συμβούλιο των Καθηγητών. Οι βραβευμένοι μαθητές ήταν 472 (318 από το Συμβούλιο των Καθηγητών και 154 από το Συμβούλιο του Σχολείου). Τους περισσότερους βραβευμένους μαθητές είχαν τα σχολεία «Μπ. Στρούγαρ» (B Strugar)

(166), «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) (125) και «Μ. Τίτο» (M. Tito) (154), ενώ το σχολείο «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nukulović) μόνον 27.⁴⁰⁷

6.5 Το Διδακτικό Προσωπικό

Ανειδίκευτοι εκπαιδευτικοί δίδασκαν σε σχολεία που βρίσκονταν στα χωριά. Στο Όστρος (Ostros) π.χ. δεν υπήρχε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ούτε ένας καταρτισμένος καθηγητής, ενώ στο Ζάτριεμπατς (Zatrijebač) υπήρχε μόνο για την αλβανική γλώσσα και ζωγραφική. Στο Στόι (Štoj) δεν υπήρχαν καταρτισμένοι καθηγητές για τη διδασκαλία της βιολογίας, των μαθηματικών, της χειροτεχνίας, της γεωγραφίας, της μουσικής. Στο Βλάντιμιρ (Vladimir) απουσίαζαν ειδικευμένοι καθηγητές της γεωγραφίας, της ιστορίας, της ξένης γλώσσας και της χειροτεχνίας. Στο Γκούσινιε (Gusinje) της γεωγραφίας, της ιστορίας, της σερβοκροατικής γλώσσας, της χειροτεχνίας, της μουσικής, της γυμναστικής, της ζωγραφικής και στο σχολείο της Άρζας (Arza) της αλβανικής γλώσσας, της φυσικής, της χειροτεχνίας, της σερβοκροατικής γλώσσας, της ξένης γλώσσας, της μουσικής, της γυμναστικής και της ζωγραφικής. Σε όλα αυτά τα σχολεία ακόμη δίδασκαν 43 δάσκαλοι, οι οποίοι σύμφωνα με το νόμο δεν έπρεπε να διδάσκουν, επειδή δεν ήταν καταρτισμένοι (δεν είχαν αρκετές επαγγελματικές και παιδαγωγικές γνώσεις για να διδάσκουν μετά τη 4η τάξη). Τα σχολεία προσπάθησαν να λύσουν το πρόβλημα αυτό δίνοντας την ευκαιρία πρόσληψης σε καταρτισμένους καθηγητές, αλλά χωρίς επιτυχία. Πρώτα από όλα δεν υπήρχαν καταρτισμένοι καθηγητές για πολλά μαθήματα και δεν υπήρχαν αρκετά κατάλληλα διαμερίσματα στα χωριά που θα μπορούσαν να μείνουν οι καθηγητές που δίδασκαν. Άλλωστε, τα ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών που δίδασκαν και δεν πληρώνονταν καλά ήταν περιορισμένο. Υπήρχαν όμως δάσκαλοι που ήθελαν να καταρτιστούν επαγγελματικά, αλλά δεν τους βοηθούσε το κράτος. Δεν δίνονταν υποτροφίες βάσει της ανάγκης του προσωπικού που είχαν τα σχολεία.

⁴⁰⁷ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) Τμήμα εκπαίδευσης και παιδαγωγίας των παιδιών και της νεολαίας της Αλβανικής μειονότητας (Εκθεση 1971- 1972) Republički zavod za unapredjivanje školstva vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, (Izveštaj 1971- 1972)

6.6 Πρόγραμμα Διδασκαλίας και Διδακτέα Ύλη

Τα σχολεία της αλβανικής εθνικότητας λειτουργούσαν με βάση το πλάνο διδασκαλίας που εφαρμοζόταν και στα σχολεία με διδασκαλία στη σερβοκροατική γλώσσα. Διέφερε η διδακτέα ύλη μόνο στα μαθήματα της αλβανικής γλώσσας, της σερβοκροατικής γλώσσας και της ιστορίας.

Η διδακτέα ύλη ήταν ελλιπής και έπρεπε να γίνουν διορθώσεις. Επίσης, έπρεπε να συμπληρωθεί η ύλη για την αλβανική γλώσσα και την ιστορία, με συμπληρωματικές γνώσεις σχετικά με την Αλβανία και τον αλβανικό πολιτισμό. Προκειμένου να επεξεργαστεί κατάλληλα τη διδακτέα ύλη για τα σχολεία αυτά, το Διοικητικό Συμβούλιο συνεργάστηκε με το Συμβούλιο Παιδείας του Κοσσόβου (Kosovo). Όλα τα σχολικά βιβλία εκδίδονταν από τον ίδιο εκδότη, όπως και τις προηγούμενες χρονιές, ο οποίος βρισκόταν στη Πρίστινα (Prishtina) και ήταν ο μοναδικός που τύπωνε βιβλία στην αλβανική γλώσσα. Παρόλο που το Διοικητικό Συμβούλιο συνεργαζόταν με το Συμβούλιο Παιδείας του Κοσσόβου (Kosovo), η διδακτέα ύλη παρέμεινε ελλιπής και έτσι, αποφασίστηκε να τυπωθεί και το βιβλίο της ιστορίας με περισσότερα στοιχεία που αφορούσαν την ιστορία της Αλβανίας.

6.7 Εφαρμογή του Πλάνου Διδασκαλίας και Ποιότητα της Εκπαίδευσης

Το επίσημο Πρόγραμμα Διδασκαλίας δεν εφαρμόστηκε πλήρως είτε λόγω έλλειψης καταρτισμένου διδακτικού προσωπικού και κατάλληλου σχολικού εξοπλισμού, είτε επειδή οι διδάσκοντες, πολλές φορές δεν καταλάβαιναν τι ακριβώς απαιτούσε αυτό το πρόγραμμα. Η διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας δεν βρισκόταν σε ικανοποιητικό επίπεδο στα περισσότερα σχολεία λόγω έλλειψης ειδικευμένου προσωπικού. Δεν διδασκόταν αρκετά ο επίσημος προφορικός λόγος και δεν δινόταν μεγάλη σημασία στις γραπτές εκθέσεις. Εφόσον οι σχολικές βιβλιοθήκες δεν παρείχαν αρκετά λογοτεχνικά βιβλία στην αλβανική γλώσσα, τα μαθήματα ήταν ελλιπή. Επίσης, στην εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας, οι καθηγητές δεν χρησιμοποιούσαν αρκετά αλβανικά, εκπαιδευτικά, παιδικά περιοδικά. Την εκμάθηση της γλώσσας επηρέαζαν και οι διάφορες διάλεκτοι που χρησιμοποιούνταν στις περιοχές αυτές, όμως οι καθηγητές δεν ασχολούνταν ιδιαίτερα με το πρόβλημα αυτό.

Από την άλλη πλευρά όσον αφορά την ανάλυση της ποιότητας της παιδείας των σχολείων «Μπ. Στρουγάρ» (B. Strugar) και «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculović), το ίδιο έγγραφο αναφέρει ότι ήταν πλήρης, ενώ η αναφορά για το σχολείο «Μ. Τίτο»

(M. Tito) δόθηκε πολύ πρόχειρα και με πολλές ασάφειες. Συγκεκριμένα γράφει το εξής: «Η επίδοση των μαθητών θα ήταν καλύτερη, αν είχαμε κατάλληλες συνθήκες εργασίας και αν οι μαθητές διάβαζαν περισσότερο». Όμως, η αναφορά του σχολείου «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculonić), εκτός των άλλων αναφέρει ότι η επίδοση που είχαν οι μαθητές ήταν ικανοποιητική, επειδή δεν απουσίαζαν πολύ και είχαν κατάλληλους χώρους. Το πρόγραμμα διδασκαλίας αυτού του σχολείου πραγματοποιήθηκε κανονικά σε όλα τα μαθήματα, εκτός από την ιστορία της 6ης τάξης. Επίσης, οι μαθητές διάβαζαν τακτικά τα βιβλία που προσέφερε η σχολική βιβλιοθήκη. Και η αναφορά του σχολείου «Μπ. Στρούγαρ»(B. Strugar) αναφέρει λεπτομερειακά τους παράγοντες που συνέβαλαν στην καλύτερη επίδοση των μαθητών: καταρτισμένοι καθηγητές, απαραίτητος σχολικός εξοπλισμός, συμπληρωματικά μαθήματα κτλ. Η αναφορά του σχολείου «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) καθιστά σαφές ότι το πρόγραμμα διδασκαλίας πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με την εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας. Αναφέρεται, επίσης, ότι υπήρχε πρόβλημα με τη συχνή αλλαγή των καθηγητών λόγω αναρρωτικών αδειών. Οι καθηγητές δεν διοργάνωναν συμπληρωματικά μαθήματα και η χρήση των εργαστηρίων δεν ήταν εφικτή λόγω εργασιών που γίνονταν, προκειμένου να ολοκληρωθεί το καινούριο σχολικό κτίριο. Για τη διδασκαλία της χειροτεχνίας δεν υπήρχε ο κατάλληλος εξοπλισμός. Από τα προβλήματα που υπήρχαν διαπιστώνουμε ότι το πρόγραμμα διδασκαλίας δεν πραγματοποιήθηκε πλήρως, όπως αναφέρεται στην αρχή.

6.8 Η Σερβοκροατική Γλώσσα

Η αποτελεσματική εκμάθηση της σερβοκροατικής γλώσσας εξαρτιόταν από τη σωστή χρήση της αλβανικής γλώσσας. Σύμφωνα με το πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας, η σερβοκροατική γλώσσα διδασκόταν τέσσερις φορές την εβδομάδα από την 3^η έως την 5^η τάξη και τρεις φορές την εβδομάδα από την 6^η έως την 8^η τάξη.⁴⁰⁸ Από τη σχολική χρονιά 1964-1965 εισήχθη στα δημοτικά σχολεία μια σειρά μαθημάτων της σερβοκροατικής γλώσσας για τους μαθητές της 1^{ης} και 2^{ης} τάξης, έτσι ώστε να προετοιμαστούν για τα μαθήματα γλώσσας της 3^{ης} τάξης.⁴⁰⁹ Έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970 αποδείχτηκε ότι το πρόγραμμα διδασκαλίας της σερβοκροατικής

⁴⁰⁸ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής 1944/45 – 1990/91, σ.65. (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) 1944/45-1990/91)

⁴⁰⁹ *Ιστορικά αρχεία* 1961, σσ. 34-39. (Istorijski zapisi 1961)

γλώσσας δεν εφαρμοζόταν πλήρως, ενώ οι γονείς συμφώνησαν ότι η διδασκαλία της δεν ανταποκρινόταν στις στοιχειώδεις ανάγκες των μαθητών και της κοινωνίας.⁴¹⁰ Σπάνια οι καθηγητές δίδασκαν ειδικούς όρους, οι οποίοι ήταν χρήσιμοι για να παρακολουθούν οι μαθητές μαθήματα υψηλότερων τάξεων (μαθηματικά, φυσική, χημεία, βιολογία, γεωγραφία κτλ.). Η ποιότητα της διδασκαλίας δεν ήταν καλή, διότι υπήρχε το σοβαρό πρόβλημα της έλλειψης καταρτισμένων καθηγητών. Η διδασκαλία δεν περιελάμβανε γραπτές ασκήσεις και έτσι το πρόγραμμα πραγματοποιούνταν με πολλές ελλείψεις, επομένως όφειλαν οι παιδαγωγικές υπηρεσίες να μεριμνήσουν για τη λύση των προβλημάτων αυτών.⁴¹¹

6.9 Η Παιδαγωγική Υπηρεσία των Σχολείων για τη Διδασκαλία στην Αλβανική Γλώσσα

Σύμφωνα με νόμο του Μαυροβουνίου, η Παιδαγωγική Υπηρεσία ανήκε στα Παιδαγωγικά Συμβούλια των δήμων.⁴¹² Μόνο στο Παιδαγωγικό Συμβούλιο του Τίτογκραντ (Titograd) (το οποίο κάλυπτε τους δήμους: Τίτογκραντ (Titograd), Μπαρ (Bar), Ούλτσιν (Ulcinj), Ντάνιλοβγκραντ (Danilovgrad) και Κολάσιν (Kolacin) εργάζονταν δύο παιδαγωγικοί σύμβουλοι για τα σχολεία με διδασκαλία των μαθημάτων στην αλβανική γλώσσα, αλλά μόνο για τις πρώτες τέσσερις τάξεις. Επομένως, η Παιδαγωγική Υπηρεσία για τα σχολεία αυτά δεν είχε αρκετούς υπαλλήλους που θα επέβλεπαν τα σχολεία του Ρόζαε (Rozaje) και του Πλάβ (Plav). Κατά τη γνώμη των ειδικών, η υπηρεσία αυτή δεν κατέβαλε αρκετή προσπάθεια να προσλάβει και άλλους συμβούλους που θα βοηθούσαν τα αλβανόφωνα σχολεία να λειτουργούν αποτελεσματικότερα. Η ανάγκη να προσληφθούν στο Παιδαγωγικό Συμβούλιο του Τίτογκραντ (Titograd) τουλάχιστον άλλοι τρεις σύμβουλοι, οι οποίοι θα μπορούσαν μαζί με τους δύο συμβούλους που υπήρχαν ήδη και τη Παιδαγωγική Υπηρεσία του Ίβανγκραντ (Ivangrad) να επιβλέπουν τα σχολεία του Πλαβ (Plav) και του Ρόζαε (Rozaje), ήταν επιτακτική. Επίσης, έπρεπε να υπάρχει και ένας υπεύθυνος

⁴¹⁰ Σάβιτσεβιτς, Μπ., Περίληψη της ανάπτυξης της εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο 1933-1963. *Εκθέσεις του περιοδικού του Ινστιτούτου για την πρόοδο του σχολικού συστήματος της Ο.Δ. Μαυροβουνίου*. Έτος IV, Τεύχος 2, Τίτογκραντ, 1964, σ.σ. 116-122. (Savićević, B., Pregled razvoja prosvjete u Crnoj Gori 1833-1963. Ogledi biltena zavoda za unapređenje školstva SRCG. Godina IV. Broj 2. Titograd, 1964)

⁴¹¹ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, σσ. 142-147. (Strucno osposobljavanje Dokimentacioni materijal 1960)

⁴¹² Νόμος του Μαυροβουνίου 1964, σ. 34.(Crnogorsko pravo 1964)

που θα εργαζόταν στο Υπουργείο Παιδείας, ο οποίος θα παρακολουθούσε τη λειτουργία όλων των σχολείων με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα.⁴¹³

6.10 Οι Απουσίες και οι Αναρρωτικές Άδειες Μαθητών και Καθηγητών

Το σχετικό έγγραφο (Π.ΙΙΙ.β) αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 1971-1972 σημειώθηκαν 39.258 δικαιολογημένες και 14.720 αδικαιολόγητες απουσίες μαθητών (από τις οποίες στο β' εξάμηνο οι 18.419 ήταν δικαιολογημένες και οι 6.870 αδικαιολόγητες). Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, οι μαθητές έκαναν λιγότερες απουσίες στο β' εξάμηνο. Οι πολλές και συχνές απουσίες των μαθητών επηρέαζαν την επίδοσή τους. Οι καθηγητές όλων των σχολείων απουσίασαν συνολικά 1.034 μέρες (λείπουν τα στοιχεία του σχολείου «Μπ. Στρούγαρ» (B. Strugar) για το β' εξάμηνο). Οι απουσίες των καθηγητών ανέρχονταν στις 267 δικαιολογημένες, 34 αδικαιολόγητες, 161 για επαγγελματικούς λόγους, ενώ οι αναρρωτικές άδειες 572. Οι καθηγητές του σχολείου «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) του Βλάντιμιρ (Vladimir) απουσίασαν 212 μέρες στο β' εξάμηνο. Οι συχνές απουσίες των καθηγητών επηρέασαν τη κανονική λειτουργία των σχολείων.⁴¹⁴

6.11 Οι δραστηριότητες των σχολείων και οι εθελοντικές εργασίες των Μαθητών

Σύμφωνα με τα στοιχεία των σχολείων που αναφέρονται στο έγγραφο (Π.ΙΙΙ.β), στις ελεύθερες δραστηριότητες συμμετείχαν 1.524 μαθητές. Συνολικά υπήρχαν 62 σύλλογοι μαθητών. Οι περισσότεροι σύλλογοι (22) και οι μαθητές που συμμετείχαν (787) ανήκαν στο σχολείο «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga). Το σχολείο «Μπ. Στρούγαρ» (B. Strugar) διοργάνωσε 28 διαφορετικές δραστηριότητες, στις οποίες συμμετείχαν 508 μαθητές. Το σχολείο «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculonić) είχε 9 συλλόγους και

⁴¹³ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, σσ. 148-151. (Strucno osposobljavanje Dokumentacioni materijal 1960)

⁴¹⁴ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Βλάντιμιρ, Βλάντιμιρ, 1980, σσ. 34-49. (Ljetopis osnovne škole Vladimir. Vladimir, 1980)

121 συμμετέχοντες. Εκτός από τα στοιχεία αυτά, δεν αναφέρεται αν τα αποτελέσματα που είχαν οι σύλλογοι αυτοί ήταν ικανοποιητικά ή όχι.

Η πολιτιστική και δημόσια δραστηριότητα των σχολείων κατά τη σχολική χρονιά 1971-1972 ήταν ποικίλη. Η συνεργασία μεταξύ των γονέων και των καθηγητών πραγματοποιούνταν μέσα από τις συναντήσεις γονέων και κηδεμόνων. Το σχολείο «Μπ. Στρούγαρ» (B. Strugar) διοργάνωσε μερικά σεμινάρια για τους γονείς των μαθητών, όπου οι γονείς είχαν την ευκαιρία να μάθουν πώς να διαπαιδαγωγούν καλύτερα τα παιδιά τους. Όλα τα σχολεία διοργάνωναν παραστάσεις για δημόσιες και σχολικές γιορτές και διάφορους μαθητικούς διαγωνισμούς. Ο θεατρικός και χορευτικός σύλλογος του σχολείου «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculonić) είχε πολύ καλά αποτελέσματα σε έναν διαγωνισμό που διοργανώθηκε, ενώ ο αθλητικός σύλλογος του σχολείου «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) είχε επίσης ικανοποιητικά αποτελέσματα. Τα σχολεία «Μ. Τίτο» (M. Tito) και «Μπ. Στρούγαρ» (B. Strugar) διοργάνωσαν επιτυχημένες παραστάσεις για διάφορες εθνικές γιορτές, αλλά και για τη γιορτή της ημέρας του σχολείου.

Οι μαθητές του σχολείου «Μπ. Στρούγαρ» (B. Strugar) βοήθησαν στη διαμόρφωση του σχολικού κήπου. Οι μαθητές του σχολείου «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) δούλευαν στο κυλικείο και συντήρησαν το σχολικό κήπο και το μελισσοκομείο. Δεν υπάρχουν αναφορές εθελοντικών εργασιών των μαθητών για τα σχολεία «Μ. Τίτο» (M. Tito) και «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculonić).

6.12 Οι Βιβλιοθήκες Καθηγητών και Μαθητών

Τρεις βιβλιοθήκες δημοτικών σχολείων παρέχουν συνολικά 6.320 βιβλία, από τα οποία τα 5.786 είναι για τους μαθητές και τα υπόλοιπα για τους δασκάλους. Σύμφωνα με τα στοιχεία της αναφοράς, οι μαθητές σε όλα τα δημοτικά σχολεία της περιοχής όλο το χρόνο διάβασαν συνολικά 1.151 βιβλία. Τα περισσότερα βιβλία (553) διάβασαν οι μαθητές του σχολείου «Μπ. Στρούγαρ» (B. Strugar).

6.13 Τα Αλβανόφωνα Σχολεία ανά Δήμο στις αρχές της Δεκαετίας του 1970

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στο ίδιο έγγραφο (Π.ΙΙΙ.γ), το 1971 τα στοιχεία για τα σχολεία της εθνικής μειονότητας και τα χωριστά τους τμήματα ήταν τα εξής:

ΔΗΜΟΣ ΟΥΛΤΣΙΝ :(Ulcinj)

1) Δημοτικό σχολείο «Μπ. Στρούγα» (B. Strugar)

- 25 τμήματα

-χωριστά τμήματα στην Μπράτιτσα (Bratica) (2), στο Κρούτσε (Kruće) (2) και στην Κόλομζα (Kolomza) (1)

2) «Β' δημοτικό σχολείο»

-28 τμήματα

- χωριστά τμήματα στην Πίστουλα (Pistula) (1), στο Ζόγιανε (Zoganje) (2) και στην Ντάρζα (Darza) (2)

3) «Βλάντιμιρ» (Vladimir)

-18 τμήματα

-χωριστά τμήματα στο Κράβαρ (Kravar) (2), στο Σουκόμπιν (Sukubin) (5), στη Στόδρα (Štodra) (2), στο

(1), Φράσκανελ (Fraskanjel) (1), στην Κλέζνα (Klezna) (2), στο Κόσιτσι (Κοόίτσι) (5), στο Μίντε (Mide) (2) και στο Μέντουρετσιε (Međureč) (1)

4) «Στόι» (Štoj)

-9 τμήματα

- ένα χωριστό τμήμα στο Ρετς (Reč)

ΔΗΜΟΣ ΜΠΑΡ: (Bar)

1) «Όστρος» (Osrtos)

- 12 τμήματα

-χωριστά τμήματα στο Άρμπανες (Arbaneš) (2), στη Σκλα (Ckla) (1), στο Μπόμποβιστε (Bobovište)(2), στην Κόστανιτσα (Kocanica) (2) και στο Τέγιανι (Tejane) (1)

ΔΗΜΟΣ ΤΙΤΟΓΚΡΑΝΤ: (Titograd)

1) «Ζάτριεμπατς» (Zatrijebač)

-6 τμήματα

Χωριστά τμήματα στο Πόπρατ (Paprat) (1), στην Τσιέβνα(Cijevna) (1) και στο Δόνι Ζάτριεμπατς (Donji Zatrijebač) (2) «Άρζα» (Arza)

- 9 τμήματα

-χωριστά τμήματα στο Γούρετς (Gurec) (2), στο Σπίνιε (Spirnje) (2) και στο Τράμπογιν (Trabojin) (2)

3) «Τούζι» (Tuzi)

-29 τμήματα

-χωριστά τμήματα στο Βουκσανάλεκιτς (Vuksanlekići) (7), στο Ντίνοσα (Dinosa) (6), στο Ντόνε Ντρούμε (Donje Drume)(2), στο Γόρνε Ντρούμε (Gornje Drume) (2), στο Πρίφτε (Prifte) (2), στο Κρούσεβο (Krusevo) (2) και στο Σέλιστε (Selište) (1)

4) «Ούμπλι» (Ubli)

-2 χωριστά τμήματα στο Κόσιτσι (Κοσίτσι)

ΔΗΜΟΣ ΠΛΑΒ: (Plav)

1) «Πλάβ» (Plav)

-2 χωριστά τμήματα στο Χότι (Hoti)

2) «Γούσινε» (Gusinje)

-7 τμήματα

-χωριστά τμήματα στο Βούσανε (Vusanje) (4), στο Μαρτίνοβιτσι (Martinovići) (4) και στο Βίσηεβο (Višnjevo) (4)

ΔΗΜΟΣ ΡΟΖΑΕ : (Rozaje)

1) «Ρόζαε» (Rozaje)

-χωριστά τμήματα στο Ντάτσιτσε (Dacići) (2) και στο Μπάντσοβ (Bandžov) (1).

Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, συνολικά υπήρχαν 11 δημοτικά σχολεία που είχαν 142 τμήματα και 90 χωριστά τμήματα (συνολικά 232 τμήματα).

Σύμφωνα με έγγραφο του Υπουργείου Ανάπτυξης της Παιδείας και του Διοικητικού Συμβουλίου Παιδείας και Πολιτισμού, (Savod za Unapredjivanje Skolstva) το θέμα της παιδείας και της διαγωγής των μαθητών της αλβανικής εθνικότητας του

Μαυροβουνίου απασχόλησε τις εξειδικευμένες παιδαγωγικές υπηρεσίες των δήμων στους οποίους ζει η αλβανική μειονότητα.⁴¹⁵ Αποτέλεσε όμως και θέμα συζητήσεων του Κοινοβουλίου της χώρας.⁴¹⁶ Μία τέτοια συζήτηση έγινε στις 12 Απριλίου 1971 στο Υπουργείο Ανάπτυξης της Παιδείας ανάμεσα στους διευθυντές των σχολείων και στους αντιπροσώπους των δήμων, όπου ανέλυσαν τη γενική κατάσταση στα σχολεία, επεσήμαναν τα κυριότερα προβλήματα που υπήρχαν και έδωσαν προτάσεις για την επίλυσή τους.⁴¹⁷ Δεδομένου ότι υπήρχε ανάγκη δίγλωσσης διδασκαλίας, ήταν απαραίτητο να αποφασιστούν ποια μέτρα θα οδηγούσαν στη γρήγορη λύση του προβλήματος. Εκτός από τα προβλήματα που υπήρχαν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, υπήρχαν και άλλα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τη λειτουργία των παιδαγωγικών υπηρεσιών. Τα προβλήματα των δημοτικών σχολείων που η διδασκαλία γινόταν παράλληλα στη σερβοκροατική και αλβανική γλώσσα, συζητήθηκαν στις 6 και 7 Ιουλίου 1967 από το Πολιτιστικό & Παιδαγωγικό Συμβούλιο του Τίτογκραντ (Titogradsko Kulturno-Pedagoško Veće).⁴¹⁸ Τα συμπεράσματα των συζητήσεων ήταν τα εξής: υπήρχαν προβλήματα φοίτησης των μαθητών, έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού και μη πραγματοποίηση του προγράμματος διδασκαλίας στα αλβανόφωνα σχολεία. Επίσης, μερικά σχολικά κτίρια δεν ανταποκρίνονταν στις στοιχειώδεις ανάγκες των διδασκόμενων και των καθηγητών. Άλλο ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα ήταν ότι τα περισσότερα χωριστά τμήματα βρίσκονταν σε ιδιωτικά κτίρια.⁴¹⁹

Για να λυθούν τα υπάρχοντα προβλήματα, το Συμβούλιο στις 31 Οκτωβρίου 1967 έκανε μερικές προτάσεις:⁴²⁰

- 1) να συμβάλλουν όλοι στην προσπάθεια υποχρεωτικής εκπαίδευσης των παιδιών της αλβανικής μειονότητας,
- 2) να τηρείται το Σύνταγμα του Μαυροβουνίου σε ό,τι αφορά την ύπαρξη κατάλληλων συνθηκών εκπαίδευσης των παιδιών της αλβανικής μειονότητας και το δικαίωμα να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα,
- 3) η επαγγελματική κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού να αποτελεί προτεραιότητα,

⁴¹⁵ *Ιστορικά αρχεία* 1961, σ 112-119. (Istorijski zapisi 1961)

⁴¹⁶ Τσίρκοβιτς, Σ., κ.α. *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σ.σ. 231-236 (Ćirković, S., i drugi. *Istorija Crne Gore. Knjiga II. Tom II. Titograd*, 1970.)

⁴¹⁷ *Ιστορικά αρχεία* 1961, ό.π., σσ 121-123. (Istorijski zapisi 1961)

⁴¹⁸ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ.σ. 99-102. (Bešić, Z., *Istorija Crne Gore. Titograd*, 1967)

⁴¹⁹ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, ίδιο, 1960, ό.π., σσ. 132-139. (Strucno osposobljavanje Dokumentacioni materijal 1960)

⁴²⁰ Ο.π., παρ. 783, σσ. 111-114.

- 4) ειδική σημασία πρέπει να δοθεί στη διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας και στην ιστορία της,
- 5) η έγκαιρη εξασφάλιση των βιβλίων στην αλβανική γλώσσα είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη σωστή λειτουργία των σχολείων,
- 6) η κοινωνία οφείλει να έχει υπόψη την ιδιαιτερότητα των σχολείων αυτών και να συνεισφέρει στη λύση των προβλημάτων τους.

Παρόλο που η κατάσταση καλυτέρευσε από την προηγούμενη δεκαετία, κάποια προβλήματα δεν ξεπεράστηκαν και είχαν ως επακόλουθο την καθυστέρηση του εκσυγχρονισμού της εκπαίδευσης ταυτόχρονα με το χαμηλό επίπεδο επίδοσης των μαθητών.

6.14 Τα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Από τη δεκαετία του 1950, το θέμα της εκπαίδευσης των παιδιών της αλβανικής μειονότητας στο Μαυροβούνιο μελετήθηκε πολύ. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να ανοίξει ένα σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (δηλαδή γυμνάσιο, όπου γράφονται όσοι θέλουν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους σε Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα) στο Ούλτσιν (Ulcinj). Η διδασκαλία γινόταν στην αλβανική γλώσσα, ενώ παράλληλα υπήρχαν και τμήματα με διδασκαλία στη σερβοκροατική γλώσσα. Έτσι το πρόβλημα λύθηκε εν μέρει για όσους ήθελαν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους μετά το δημοτικό σχολείο.⁴²¹

Μελετήθηκε και το θέμα έναρξης ενός τμήματος σε κάποιο από τα υπάρχοντα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Τίτογκραντ (Titograd). Το Διοικητικό Συμβούλιο αποφάσισε να ανοίξει ένα τμήμα στο Τεχνικό Σχολείο (Tehnicka Skola) και παρόλο που το σχολείο αυτό συμφώνησε, το άνοιγμα του τμήματος αναβλήθηκε, επειδή δεν υπήρχαν αρκετοί μαθητές.

Στο Γυμνάσιο του Ούλτσιν (Ulcinj),⁴²² τη σχολική χρονιά 1970-1971 φοίτησαν συνολικά 320 μαθητές (46 μαθητές περισσότεροι από την προηγούμενη σχολική χρονιά) σε 14 τμήματα. Τα μαθήματα με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα παρακολουθούσαν 142 μαθητές (44%). Το σχολικό κτίριο ήταν καινούριο (λόγω του

⁴²¹ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 126-137. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

⁴²² Χρονικό του Γυμνασίου του Ούλτσιν, 1990, σσ.13-17. (Ljetopis gimnazije Ulcinj, 1990).

σεισμού που είχε πλήξει την περιοχή), επεκτείνονταν σε 2.800 μ², είχε 12 πλήρως επιπλωμένες αίθουσες, 4 μελετητήρια, μια αίθουσα γυμναστικής, βιβλιοθήκη κτλ. Όμως έπρεπε να πραγματοποιείται πλήρως το πρόγραμμα διδασκαλίας. Το σχολείο δεν διέθετε τον απαραίτητο σχολικό εξοπλισμό. Τα μελετητήρια και το εργαστήριο δεν είχαν ούτε τα βασικά μέσα. Το Παιδαγωγικό Συμβούλιο προσπάθησε να εξασφαλίσει το βασικό εξοπλισμό, απαιτώντας χρηματική βοήθεια από το Κοινοβούλιο και τις κοινωνικο-πολιτικές οργανώσεις του Ούλτσιν (Ulcinj). Το αμέσως επόμενο σοβαρό πρόβλημα που υπήρχε ήταν η έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού που μπορούσε να διδάξει παράλληλα και στις δύο γλώσσες.⁴²³

Οι εκπαιδευτικοί του Γυμνασίου ήταν συνολικά 25: 13 μόνιμοι καθηγητές, 3 καθηγητές με σύμβαση, 2 τελειόφοιτοι της Παιδαγωγικής Σχολής και 7 καθηγητές μερικής απασχόλησης. Στα τμήματα με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα δίδασκαν 8 καθηγητές, από αυτούς οι 4 ήταν μερικής απασχόλησης. Κάθε εβδομάδα σύμφωνα με το πρόγραμμα διδασκαλίας έπρεπε να πραγματοποιούνται 478 μαθήματα (247 μαθήματα από ειδικευμένους και 231 δηλαδή 48% από ανειδίκευτους καθηγητές). Στα σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά δεν διδάσκονταν η ρωσική γλώσσα, η τέχνη, η λατινική και η γαλλική γλώσσα.

Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν το γεγονός ότι το πρόβλημα έλλειψης ειδικευμένου προσωπικού υπήρχε στη διδασκαλία μαθημάτων και στις δύο γλώσσες. Για να διδάσκουν μόνο καταρτισμένοι καθηγητές, χρειαζόταν να προσληφθούν τότε 10 καθηγητές – 6 για τη διδασκαλία στη σερβοκροατική και 4 για τη διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα. Το διοικητικό συμβούλιο προσπάθησε να βρει καταρτισμένους καθηγητές αλλά χωρίς αποτέλεσμα, επειδή δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν διαμερίσματα στέγασής τους. Το συγκεκριμένο πρόβλημα έχρηζε άμεσων μέτρων και αποτελεσματικών λύσεων, αφού το Γυμνάσιο κινδύνευε να κλείσει από την έλλειψη επαγγελματικού εκπαιδευτικού προσωπικού που θα δίδασκε και στις δυο γλώσσες.

7. Η εκπαίδευση του 1980

⁴²³ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, σσ. 122-134. (Strucno osposobljavanje Dokumentacioni materijal 1960)

7.1 Τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

Η μεγαλύτερη εθνική μειονότητα του Μαυροβουνίου ήταν η αλβανική. Σύμφωνα με την απογραφή του 1971, ο συνολικός αριθμός των Αλβανών που ζούσε στο Μαυροβούνιο ήταν 35.671, από τους οποίους οι περισσότεροι ζούσαν στο Ούλτσιν (Ulcinj) 13.706, στο Μπαρ (Bar) 4.272, στο Τίτογκραντ (Titograd) 12.156 στο Πλαβ (Plav) 3.736 και στο Ρόζαε (Rozaje) 922. Όμως στο Μαυροβούνιο στα τέλη του έτους 1980, δέκα χρόνια μετά την τελευταία απογραφή, υπήρχαν περισσότεροι Αλβανοί (περίπου 40.000) σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της έκθεσης.

Το Νοέμβριο του 1980 το *Διοικητικό Συμβούλιο Παιδείας και Πολιτισμού* του Υπουργείου Ανάπτυξης της Παιδείας του Μαυροβουνίου συνέταξε στο Τίτογκραντ (Titograd) μια έκθεση, στην οποία ανέπτυξε την κατάσταση και τα τρέχοντα προβλήματα που αντιμετώπιζε η αλβανική μειονότητα στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου (Π. VI.α).

Σύμφωνα με την έκθεση, η αρμονική ανάπτυξη του Μαυροβουνίου, η εξομάλυνση και η αναβάθμιση των συνθηκών ζωής και εργασίας όλων των πολιτών και η εξασφάλιση της μελλοντικής αποτελεσματικής σοσιαλιστικής ανάπτυξης του Μαυροβουνίου εξαρτώνται πολύ από τη γρήγορη ανάπτυξη της οικονομίας, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών, ειδικά αυτών που βρίσκονται κοντά στα σύνορα όπου ζει η αλβανική μειονότητα.⁴²⁴ Σχετικά με αυτό, η αναφορά της έκθεσης που ανήκει στο *Πρόγραμμα Εργασίας* του *Εκτελεστικού Συμβουλίου* και του *Κοινοβουλίου* του Μαυροβουνίου για τη χρονιά 1980, είχε ως στόχο να περιγράψει τα βασικά χαρακτηριστικά και προβλήματα της τότε κατάστασης και το πλάνο της μελλοντικής πολιτιστικής ανάπτυξης της αλβανικής εθνικότητας που αφορούσε το καινούριο τετράχρονο πρόγραμμα 1981-1985.⁴²⁵

Σύμφωνα με το *Σύνταγμα* της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, όλες οι εθνικές μειονότητες που ζουν εκεί έχουν δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα τις εθνικές τους αξίες, τις πολιτιστικές τους ιδιαιτερότητες και τα έθιμα, σύμφωνα με τους στόχους και τις απαιτήσεις μίας σοσιαλιστικής ανάπτυξης και μίας κοινής ζωής όλων

⁴²⁴ Σοκόλοβιτς, Ν., Προσχολική παιδαγωγία και εκπαίδευση στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του σχολικού συστήματος στο Μαυροβούνιο, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος II, Τεύχος 1, Τίτογκραντ, 1976, σ.σ. 219-234. (Sokolović, N., Predškolski vaspitanje i obrazovanje u sklopu reforme vaspitno-obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Vaspitanje i obrazovanje. Godina II. Broj 1. Titograd, 1976).

⁴²⁵ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ 1980, σσ. 256-259. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

των Ομοσπονδιών. Πράγματι, ολόκληρη η πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη της αλβανικής μειονότητας του Μαυροβουνίου συνδυαζόταν και εξαρτιόταν από τη γενική ανάπτυξη του Μαυροβουνίου, σύμφωνα με τα εθνικά σχέδια κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας. Στα σχέδια κοινωνικής ανάπτυξης του Μαυροβουνίου, από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τη δεκαετία του 1980 και ειδικά στο σχέδιο που υπήρχε από το 1976 έως το 1980, η αλβανική μειονότητα και η θέση της στη Γιουγκοσλαβική κοινωνία γενικώς, κατείχε σημαντική θέση, με στόχο την πιο γρήγορη ανάπτυξη της περιοχής.⁴²⁶ Το κράτος κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια και ανάλογα με τις οικονομικές του δυνατότητες, έφτιαξε δρόμους έτσι ώστε να συνδέσει τις περιοχές που ζει η αλβανική εθνικότητα με τα κέντρα όλων των δήμων, έχτισε κτίρια για τις ανάγκες της παιδείας, του πολιτισμού και της υγείας και εξασφάλισε την παροχή ρεύματος σε όλα τα χωριά. Σε σχέση με τη μεταπολεμική περίοδο, που δεν υπήρχαν εκπαιδευτικά και πολιτιστικά ιδρύματα, σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος. Αυτό αποδεικνύεται επίσης από τα αποτελέσματα που σημειώθηκαν στην παιδεία, στον πολιτισμό, στις τέχνες κτλ. Η ανοικοδόμηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είχε γενικά μεγάλη επιρροή στην ανάπτυξη του πολιτισμού μιας περιοχής.⁴²⁷ Η παιδεία ήταν αναμφισβήτητα μια από τις πιο βασικές παραμέτρους της κοινωνικής ανάπτυξης. Στις περιοχές που ζούσαν οι Αλβανοί, οι οποίες δεν ήταν αναπτυγμένες πολιτιστικά και οικονομικά, ο ρόλος της παιδείας ήταν ακόμη μεγαλύτερος.

Πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στο Μαυροβούνιο δεν υπήρχε ούτε ένα σχολείο με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα, ενώ το 1980 υπήρχαν 11 κεντρικά σχολεία με περίπου 40 χωριστά τμήματα και 3 Τεχνικές Σχολές «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito) και «Μπόσκο Στρούγαρ» (Bosko Strugar) στο Ούλτσιν (Ulcinj), «Μπέντρι Έλεξαγα» (Berdi Elezaga) στο Βλάντιμιρ (Vladimir), «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» (Marko Nuculović) στο Στόι (Štoj), «Κ. Σκέδεμπεου» (K. Skederbeu) στο Όστρος (Ostros), «Μάχμουτ Λέκιτς» (Mahmut Lekić) στο Τούζι (Tuzi), «Γεντίνστβο» (Gendincvo) στην Αρζα (Arza), «Κ. Σκέδεμπεου» (K. Skenderbeu) στο Ζάτριεμπατς (Zatrijebač), «29. Νοεμβρίου» (29 Novebre) στη Ντίνοσα (Dinosa), «Ντάφερ Νικότσεβιτς» (Ntafer Nikocević) στο Γούσιν (Gusinje), «Μούσταφα Πότσανιν» (Mustafa Pocašin) στο Ντάτσιτσι (Dacići) και ένα χωριστό τμήμα του σχολείου «Χάιρο Σαχμάνοβιτς» (Hairo Sahmanović) στο Πλαβ (Plav).⁴²⁸

⁴²⁶ *Ιστορικά αρχεία*, 1960, σσ. 231-236. (Istorijski zapisi 1960)

⁴²⁷ Στίπτσεβιτς, Α., *Οι Ιλλύριοι. Ιστορία. Ζωή. Πολιτισμός*, Ζάγκρεμπ, 1974, σ.σ. 145-152. (Stipčević, A., *Piri. Povijest. Život. Kultura*. Zagreb, 1974)

⁴²⁸ Χρονικό δημοτικού σχολείου του Ούλτσινιε, 1985, σ. 34-39, Χρονικό δημοτικού σχολείου του Βλάντιμιρ, 1980, σσ. 22-34, Χρονικό δημοτικού σχολείου του Στόι, 1990, σσ. 76-79, Χρονικό

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Τούζι (Tuzi), του Ούλτσιν (Ulcinj) και του Πλαβ (Plav) (Π. VI.β), τη διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα συνολικά παρακολουθούσαν 5.000 μαθητές. Πάνω από 500 μαθητές αλβανικής εθνικότητας σπούδαζαν σε διάφορα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας, από τους οποίους πάνω από 350 πήραν υποτροφίες και φοιτητικά δάνεια. Όσον αφορά τον αναλφαβητισμό που υπήρχε σε μεγάλο βαθμό πριν τον πόλεμο στις περιοχές που ζούσε η αλβανική μειονότητα, έγινε πολύ μεγάλη πρόοδος, αφού πλέον σχεδόν όλα τα παιδιά ολοκλήρωναν τη βασική εκπαίδευση. Επίσης, όλο και περισσότερα κορίτσια φοιτούσαν στα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που μέχρι τότε αποτελούσε μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα.⁴²⁹

Συνολικά δίδασκαν 320 εκπαιδευτικοί (125 δάσκαλοι, 184 καθηγητές, 9 τελειόφοιτοι και 2 εκπαιδευτικοί που αποφοίτησαν από Τεχνικές Σχολές). Έτσι, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, παρόλο που αντιμετώπιζαν προβλήματα και δυσκολίες, αποτελούσαν τη βάση της πολιτιστικής ανάπτυξης. Με αυτή την έννοια, οι προσπάθειες που καταβάλλονταν, προκειμένου τα σχολεία να λειτουργούν κάτω από καλύτερες συνθήκες (χρηματικές βοήθειες, επεκτάσεις των σχολικών χώρων και επαγγελματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών), ήταν και οι μοναδικές που ταυτόχρονα αναβαθμίζουν το βιοτικό επίπεδο και αύξαναν τις δυνατότητες μελλοντικής ανάπτυξης του πολιτισμού.⁴³⁰

7.2 Οι Πολιτιστικές και Καλλιτεχνικές Εκδηλώσεις και Γιορτές

Τα περισσότερα μέλη των πολιτιστικών και καλλιτεχνικών συλλόγων ήταν μαθητές και καθηγητές. Οι σύλλογοι, που τα μέλη τους ήταν διαφορετικής εθνικότητας, ασχολούνταν περισσότερο με τους παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια, με τα έθιμα, ακόμη και με τη ζωγραφική και το θέατρο. Οι δράσεις αυτές σχετίζονται άμεσα με την εκπαιδευτική πολιτική, καθώς αποτελούν δραστηριότητες που συμβάλλουν στη διαπαιδαγώγηση των μαθητών, στην κοινωνικοποίησή τους, στην εκμάθηση κανόνων συμπεριφοράς, εθίμων και στοιχείων της παράδοσης. Ακόμη, καλλιεργείται η

δημοτικού σχολείου του Όστρος 1975, σσ. 69-73, Χρονικό δημοτικού σχολείου του Τούζι, 1989, σσ. 55-59. (Ljetopis osnovne Ulcinj, 1985, Ljetopis osnovne škole Vladimir, 1980, Ljetopis osnovne škole Štoj, 1990, Ljetopis osnovne škole Ostros, 1975, Ljetopis osnovne škole Tuzi, Tuzi, 1989).

⁴²⁹ Γιάνκοβιτς, Σ., Αγραμματοσύνη των παιδιών, *Παιδαγωγικό έργο*, Έτος XIV, Τεύχος 14, Τίτογκραντ, 1967, σσ. 39-56. (Janković, S., Neškolo vanost djece u Donjim Šestanima. Prosvjetni rad. Godina XIV. Broj 14. Titograd 1967).

⁴³⁰ Το σύστημα χρηματοδότησης της εκπαίδευσης 1961, σσ. 78-92. (Sistem finansiranja obuke 1961)

γλωσσική ικανότητα των μαθητών, οι οποίοι μέσω αυτών πλουτίζουν το λεξιλόγιό τους, αναπτύσσεται η κριτική τους σκέψη και ικανότητα, λαμβάνουν σημαντικά πολιτιστικά στοιχεία και σχετικές γνώσεις των τοπικών παραδόσεων. Οι πιο γνωστές οργανώσεις των περιοχών αυτών ήταν: «Μπόσκο Στρούγαρ» (Bosko Strugar) του Ούλτσιν (Ulcinj), «Ντίμι» (Dimi) του Σούκομπιν – Βλάντιμιρ (Sukubin-Vladimir), «Ράμανταν Σάρκιτς» (Ramadan Sarkič) του Τούζι 9 (Tuzi), «Κόχα» της Ντίνοσας (Dinosa), «Μπέσα» του Ζάτριεμπατς (Zatrijebač), «Χέτι» του Χότ (Hoti), «Ντ. Νικότσεβιτς» (D.Nikocevič) του Γούσιν (Gusinje) και «Βρέλα Ίμπρα» (Vrela Ibra) του Ρόζαε (Rozaje).

Το έργο αυτών των συλλόγων ήταν ικανοποιητικό και ο ερασιτεχνικός τους ρόλος ήταν σημαντικός για την τοπική πολιτιστική ανάπτυξη. Τη μεγαλύτερη επιτυχία στις εκδηλώσεις παραδοσιακού χορού και τραγουδιού είχε ο σύλλογος «Μπόσκο Στρούγαρ» (Bosko Strugar) του Ούλτσιν (Ulcinj), ο οποίος τον Οκτώβριο του 1980 έκανε τουρνέ στην Αλβανία μαζί με μία ομάδα μουσικών, καθώς και οι σύλλογοι «Ντ. Νικότσεβιτς» (D.Nikocevič) και «Ράμανταν Σάρκιτς» (Ramadan Sarkič) του Τούζι (Tuzi) που είχαν ήδη επισκεφτεί την Αλβανία δύο φορές. Επίσης, μεγάλη επιτυχία στο ερασιτεχνικό θέατρο και σε διεθνές επίπεδο σημείωσε και ο πολιτιστικός σύλλογος «Μπέσα» του Ζάτριεμπατς, (Zatrijebač) του οποίου ιδρυτές ήταν οι καθηγητές των σχολείων του Ζάτριεμπατς (Zatrijebač). Αναμφισβήτητα, με τις τουρνέ που διοργάνωναν οι πολιτιστικοί σύλλογοι της αλβανικής εθνικότητας αναπτύσσονταν καλές σχέσεις με την Αλβανία. Όμως η λειτουργία των συλλόγων αυτών δεν ήταν συνεχόμενη, επειδή δεν είχαν αρκετά χρήματα και κατάλληλους χώρους. Επίσης ένα από τα μειονεκτήματα που υπήρχαν ήταν η έλλειψη των ειδικευμένων δασκάλων χορού και τραγουδιού.⁴³¹

Η δημοκρατία του Μαυροβουνίου κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια, προκειμένου να διοργανώσει σημαντικές καλλιτεχνικές εκδηλώσεις στις περιοχές που ζούσε η αλβανική μειονότητα, έτσι ώστε να αναπτυχθεί ο πολιτισμός τους και να ξεπεραστούν οι δυσκολίες που υπήρχαν. Οι τοπικές πολιτιστικές και καλλιτεχνικές οργανώσεις του Μαυροβουνίου αποφάσισαν ότι η *Μεγάλη Γιορτή Παραδοσιακού Χορού και Τραγουδιού* (Veliki praznik tradicionalnog plesa i pesme) θα γίνεται κάθε χρόνο στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj) και η έκθεση ζωγραφικής των μαθητών των δημοτικών σχολείων της Γιουγκοσλαβίας θα πραγματοποιείται στο Ρόζαε (Rozaje). Επίσης, οι διαγωνισμοί των καλλιτεχνικών οργανώσεων που γίνονταν κάθε χρόνο στο

⁴³¹ Εκπαίδευση του επαγγελματικού προσωπικού, 1960, ό.π., σσ. 12-35 (Strucno osposobljavanje Dokimentacioni materijal 1960)

Τίτογκραντ (Titograd), όπου μετά το Ούλτσιν (Ulcinj) ζούσαν οι περισσότεροι Αλβανοί, συνεισέφεραν και αυτοί στην ανάπτυξη του πολιτισμού των αλβανόφωνων περιοχών του Μαυροβουνίου. Η Τέχνη και ιδίως η ζωγραφική, αναπτύσσονταν όλο και περισσότερο και αυτό επειδή δόθηκε μεγάλη σημασία στη διδασκαλία του μαθήματος σε όλα τα δημοτικά σχολεία και επειδή αναπτύσσονταν γενικώς και τα Γράμματα και οι Τέχνες.⁴³²

Εκτός από τις ατομικές εικαστικές εκθέσεις και τις επισκέψεις διάφορων θεάτρων και καλλιτεχνικών συλλόγων, το 1976 διοργανώθηκαν «Οι μέρες Πολιτισμού του Μαυροβουνίου» στο Κόσσοβο (Kosovo), όπου πήραν μέρος οι καλλιτέχνες και οι ορχήστρες της αλβανικής μειονότητας του Μαυροβουνίου. Μετά από ένα σύντομο χρονικό διάστημα, οι καλλιτέχνες του Κοσσόβου (Kosovo) επισκέφθηκαν το Μαυροβούνιο. Τη συνεργασία αυτή προέβλεπε επιμελώς το περιοδικό «Νίκη» (Pobeda), περιγράφοντας την πολιτιστική ζωή των πολιτών του Κοσσόβου (Kosovo), καθώς και την έκθεση που διοργανώθηκε στο Τίτογκραντ (Titograd) από το γνωστό ζωγράφο Μούσλιμ Μουλίτσιε (Muslim Mulćie) από την Πρίστινα (Pristina).

7.3 Οι Εκδόσεις

Αρχές της δεκαετίας του 1980 στο Μαυροβούνιο εκδιδόταν τακτικά ένα περιοδικό και διάφορα λογοτεχνικά και σχολικά βιβλία όλων των μαθημάτων στην αλβανική γλώσσα. Η προώθησή του περιοδικού «Koha» (Χρόνος), που οι αναγνώστες μπορούσαν να ενημερώνονται για την επιστήμη, τον πολιτισμό και γενικώς για την κοινωνία τους, άρχισε να βγαίνει στις αρχές του 1979, ανά δύο μήνες στο Τίτογκραντ, αποτελώντας σημαντική συμβολή στην ανάδειξη του πολιτισμού της αλβανικής μειονότητας. Σε διάστημα δύο χρόνων εκδόθηκαν 11 τεύχη και το κάθε τεύχος κυκλοφόρησε σε 2.000 αντίτυπα. Το περιοδικό αυτό έβγαине και εκτός Μαυροβουνίου, στο Κόσσοβο στη «Μακεδονία», στην Αλβανία και κατά παραγγελία των Αλβανών που ζούσαν στην Αμερική, Αυστραλία και στις χώρες της δυτικής Ευρώπης. Το περιοδικό περιείχε άρθρα που αφορούσαν πολιτικά και κοινωνικά θέματα της χώρας, πολιτιστικές εκδηλώσεις, λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα όλων των λαών που ζούσαν στο Μαυροβούνιο, καθώς και θέματα από την παγκόσμια λογοτεχνία. Το περιοδικό αυτό δημιουργήθηκε με στόχο να ενωθούν όλοι οι καλλιτέχνες της

⁴³² Στίπτσεβιτς, Α., *Οι Ιλλύριοι. Ιστορία. Ζωή. Πολιτισμός*, Ζάγκρεμπ, 1975, σ.σ. 98-103. (Stipčević, A., *Piri. Povijest. Život. Kultura*. Zagreb, 1974.)

αλβανικής μειονότητας του Μαυροβούνιου και ήταν ανοιχτό προς όλους τους καλλιτέχνες. Το πιο σημαντικό ήταν ότι το περιοδικό προωθούσε τα έργα πολλών καλλιτεχνών αλβανικής εθνικότητας του Μαυροβουνίου, και ειδικά τα έργα νέων και μαθητών, στους οποίους με αυτόν τον τρόπο δινόταν η δυνατότητα να γίνουν γνωστοί στο ευρύτερο κοινό. Όμως υπήρχε το πρόβλημα με τη δυνατότητα έκδοσης του περιοδικού. Με το ίδιο όνομα, «Koha» (Χρόνος), εκδόθηκαν έξι βιβλία στην αλβανική γλώσσα,. Στα βιβλία αυτά ήταν γραμμένα διάφορα λογοτεχνικά κείμενα και ποιητικά κείμενα από τους συγγραφείς του Μαυροβουνίου, από τους οποίους μερικοί ζούσαν και εργάζονταν εκτός χώρας.

Από το 1976, το Υπουργείο Ανάπτυξης της Παιδείας του Μαυροβουνίου εξέδωσε 11 διαφορετικά σχολικά βιβλία για τη βασική και τεχνική εκπαίδευση των μαθητών:

- 1) Βασική Εκπαίδευση: Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή και Μελέτη Περιβάλλοντος για την α', β', γ' και δ' τάξη και βιβλία ασκήσεων για την α', β', γ' και δ' τάξη, το εγχειρίδιο «U krijë n'novog jivota» (Στην αγκαλιά της καινούριας ζωής) για τη γ' μέχρι τη θ' τάξη,
- 2) Τεχνική Εκπαίδευση: Ιστορία για την α' και β' τάξη, Φυσική για τη γ' και δ' τάξη,
- 3) Το εικονογραφημένο βιβλίο για παιδιά προσχολικής ηλικίας « Zelëno idi - crveno stoj » (Πράσινο πήγαινε – κόκκινο σταμάτα).

Παρόλο που τα βιβλία που εκδόθηκαν είχαν πολλές ελλείψεις, αποτελούσαν μια καλή βάση για μελλοντικές εκδόσεις. Υπήρχε επίσης και το περιοδικό που εξέδιδε το σχολικό κέντρο «Bratsvo i jedinstvo» (Αδελφότητα-Ενότητα) του Ούλτσιν (Ulcinj). Το περιοδικό αυτό έβγαινε κάθε δύο μήνες και περιέγραφε την πολιτιστική και κοινωνική ζωή των μαθητών. Επίσης, υπήρχαν και αποσπάσματα στην αλβανική γλώσσα στην εφημερίδα «Susreti» (Συναντήσεις). Το Υπουργείο Ανάπτυξης της Παιδείας του Μαυροβουνίου πρότεινε να τυπώνεται και συμπλήρωμα στην αλβανική γλώσσα μαζί με το περιοδικό «Fito» (Νίκη) αλλά και γενικώς σε όλα τα περιοδικά που εκδίδονταν στο Μαυροβούνιο.

Σχετικά με τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με το καινούργιο πρόγραμμα διδασκαλίας, εμφανίστηκε έλλειψη κατάλληλων βιβλίων. Αυτό το πρόβλημα υπήρχε στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με διδασκαλία στη σερβοκροατική γλώσσα, αλλά σε μεγαλύτερο βαθμό, επειδή τα βιβλία για τα σχολεία αυτά προμηθεύονταν από τη Σερβία (Serbia), τη Βοσνία και Ερτσεγκοβίνη (Bosna-Herzegovini), τη Βόιβοντινα (Voivodina) και το Μαυροβούνιο (Crna Gora). Η αποτελεσματική λύση ήταν να χρησιμοποιούνται τα υπάρχοντα βιβλία μέχρι να

εκδοθούν καινούργια στο Κόσσοβο (Kosovo), τα οποία θα ήταν κατάλληλα για τη διδασκαλία στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Εάν και τα καινούργια βιβλία είχαν παραλείψει, θα έπρεπε να μεταφραστούν τα βιβλία που χρησιμοποιούνταν στη διδασκαλία στη σερβοκροατική γλώσσα στο Μαυροβούνιο (Crna Gora) και να προστεθούν τα εγχειρίδια, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στο πρόγραμμα διδασκαλίας στην αλβανική γλώσσα.

Το 1979 μεταφράστηκαν δύο σχολικά βιβλία της ιστορίας της 1ης και 2ης τάξης (έκδοση του Υπουργείου για την Ανάπτυξη της Παιδείας), έτσι ώστε να χρησιμοποιούνται στη διδασκαλία που γίνεται στην αλβανική γλώσσα. Τα αναφερόμενα βιβλία συμπληρώθηκαν με γεγονότα από την ιστορία της Αλβανίας και με κατάλληλες εικονογραφήσεις. Επομένως, εκδόθηκαν δέκα βιβλία στην αλβανική γλώσσα που χρησιμοποιούνταν στη διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να επεξεργαστούν και τα υπόλοιπα βιβλία.

Όσον αφορά τα σχολικά έγγραφα, οι αιτήσεις, τα βιβλιάρια των μαθητών, τα βιβλία ύλης και όλα τα δημόσια εκπαιδευτικά έγγραφα ήταν στη σερβοκροατική γλώσσα, ενώ η διδασκαλία γινόταν στην αλβανική (τα πιστοποιητικά σπουδών των δημοτικών και των ανώτερων σχολείων και οι αναφορές των καθηγητών ήταν μεταφρασμένες στην αλβανική γλώσσα). Συνέβαινε λοιπόν τα σχολεία στην ίδια περιοχή να είχαν διαφορετικά βιβλία ύλης, έγγραφα κτλ. Εφόσον η διδασκαλία των περισσότερων σχολείων γινόταν παράλληλα και στις δύο γλώσσες, θα έπρεπε να υπάρχουν τα ίδια έγγραφα μεταφρασμένα και στις δύο γλώσσες. Επίσης, τα βιβλία ύλης και τα έγγραφα που αγοράζονταν στο Κόσσοβο δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες των σχολείων του Μαυροβουνίου και γι' αυτό το Υπουργείο για την Ανάπτυξη της Παιδείας έπρεπε να τα εκδίδει και στις δύο γλώσσες, προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες των δίγλωσσων σχολείων και των σχολείων που η διδασκαλία γινόταν μόνο στην αλβανική γλώσσα.⁴³³

7.4 Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

⁴³³ Γιόβανόβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ, 1980, σσ. 171-186. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

Αναμφισβήτητα, τα ΜΜΕ έχουν μεγάλη επιρροή στην ανάπτυξη του πολιτισμού και της εκπαίδευσης ενός λαού. Στον τομέα μαζικής ενημέρωσης στην αλβανική γλώσσα η κατάσταση δεν ήταν ικανοποιητική. Στη συνάντηση που διοργανώθηκε τον Απρίλιο του 1980 στο Τίτογκραντ (Titograd), οι συμμετέχοντες συμφώνησαν ότι η ενημέρωση αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες της διεθνούς συνεργασίας και ισότητας μεταξύ του γιουγκοσλαβικού λαού και των εθνικών του μειονοτήτων.

Τη δεκαετία του 1980, το *Ράδιο Τίτογκραντ* μετέδιδε εκπομπή στην αλβανική γλώσσα καθημερινά, που διαρκούσε ένα τέταρτο (μέχρι τον Οκτώβριο της προηγούμενης χρονιάς η εκπομπή αυτή είχε διάρκεια 10 λεπτών). Επιπλέον, κάθε Τρίτη μεταδιδόταν μία εκπομπή που εκτός από ειδήσεις, περιελάμβανε και παραδοσιακή μουσική και διάφορα πολιτιστικά νέα διάρκειας 30 λεπτών. Το Ράδιο-Τίτογκραντ είχε επίσης καθημερινά στις 22.50 μία εκπομπή στην αλβανική γλώσσα από το *Ράδιο-Γιουγκοσλάβια* για τους ακροατές που ζούσαν στο εξωτερικό. Έτσι η ενημέρωση γινόταν και σε διεθνές επίπεδο. Η δημιουργία ενός τηλεοπτικού καναλιού στην αλβανική γλώσσα ή ενός ραδιοφωνικού σταθμού, λόγω της οικονομικής κατάστασης δεν ήταν εφικτή.

Προβάλλονταν επίσης οι πρώτες ειδήσεις της «Τηλεόραση Πρίστινα» καθημερινά στο δεύτερο κανάλι και κάθε Τετάρτη οι δεύτερες ειδήσεις. Το άνοιγμα του καινούριου κτιρίου Ράδιο-Τηλεόρασης επρόκειτο να εξασφαλίσει ένα στούντιο που θα ετοιμάζονταν οι εκπομπές στην αλβανική γλώσσα και, για αρχή, θα μεταδίδονταν μία πρωινή ραδιοφωνική εκπομπή και μία εκπομπή που θα προβαλλόταν κάθε Κυριακή, διάρκειας 15 λεπτών. Επίσης, ήταν στα σχέδια να δημιουργηθούν διάφορες εκπομπές μορφωτικού χαρακτήρα, όπου θα συμμετείχαν πολιτιστικοί σύλλογοι και ορχήστρες αλβανικής εθνικότητας.

Ένα μεγάλο πρόβλημα ήταν ότι οι περιοχές που ζούσε η αλβανική μειονότητα δεν είχαν καλό σήμα από τηλεοπτικό δέκτη και γι' αυτό η εικόνα και ο ήχος δεν ήταν καλής ποιότητας. Γίνονταν εργασίες για την εξασφάλιση καλού σήματος στους δήμους Τίτογκραντ (Titograd), Ούλτσιν (Ulcinj) και Πλαβ (Plav).

7.5 Κινηματογράφοι, Βιβλιοθήκες, Πολιτιστικά Ιδρύματα

Οι περιοχές με κατοίκους αλβανικής εθνικότητας αναπτύσσονταν πολύ αργά, εξαιτίας της αργής ανάπτυξης της οικονομίας και γενικά, της αργής πολιτιστικής ανάπτυξης της χώρας.

Στις περιοχές που ζούσαν κάτοικοι αλβανικής εθνικότητας δεν υπήρχαν κινηματογράφοι, αλλά αυτό ήταν χαρακτηριστικό για όλο το Μαυροβούνιο (Crna Gora). Οι κινηματογράφοι στο Ούλτσιν (Ulcinj), Τούζι (Tuzi), Ρόζαε (Rozaje) και Πλαβ (Plav) λειτουργούσαν σχετικά τακτικά, αλλά οι χώροι τους ήταν σε πολύ κακή κατάσταση και με παλιά τεχνική υποστήριξη. Για να καλυτερέψουν αυτές οι καταστάσεις, ήταν σημαντική η οικονομική βοήθεια της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και των πολιτιστικών κρατικών οργανώσεων. Οι κρατικές οργανώσεις πολιτισμού υποστήριζαν τους κινηματογράφους σε αυτές τις περιοχές, ανακαινίζοντας τους κινηματογραφικούς χώρους στο Πλαβ (Plav) και στο Ούλτσιν (Ulcinj).

Η *Κρατική Οργάνωση Πολιτισμού* (Državna organizacija za kulturu) από το 1976-1980 υποχρεώθηκε να χτίσει καινούργια πολιτιστικά κέντρα. Προτεραιότητα δόθηκε στην περιοχή του Πλαβ με το ποσό του 1 δις. παλιών δηναρίων. Αυτό το πρόγραμμα επίσης συμπεριλαμβάνει και οικονομική βοήθεια για το Ούλτσιν (Ulcinj) και το Ρόζαε (Rozaje). Η έλλειψη κινηματογράφων στις υπόλοιπες περιοχές αναπληρωνόταν από το *Κρατικό Κέντρο για την Πολιτιστική και Καλλιτεχνική Ανάπτυξη* (Državni Centar za Kulturni i Umetnički Razvoj) και τη *Διεθνή Πολιτιστική Οργάνωση* (Međunarodna kulturna organizacija) από τα Πλιέβλια (Pljevlje) που με τα δικά τους λεωφορεία έφταναν στα πιο απομακρυσμένα μέρη, για να παρακολουθούν κινηματογραφικά έργα οι κάτοικοι των παραμεθόριων περιοχών. Παλαιότερα διοργάνωναν και διάφορες ζωγραφικές εκθέσεις, αλλά αυτή η δραστηριότητα σταδιακά γινόταν όλο και πιο σπάνια. Είναι γεγονός ότι, εκείνη την εποχή το *Κρατικό Κέντρο για την Πολιτιστική και Καλλιτεχνική Ανάπτυξη και η Διεθνής Πολιτιστική Οργάνωση* (Državni centar za kulturni i umetnički razvoj i Međunarodna kulturna organizacija) από τα Πλιέβλια (Pljevlje) δεν ήταν σε καλή οικονομική κατάσταση, και επιπλέον δεν υπήρχαν πολλές ταινίες στην αλβανική γλώσσα. Επίσης, οι χώροι που χρησιμοποιούνταν για πολιτιστικές δραστηριότητες μετατράπηκαν σε εμπορικά κέντρα, όπως στο Τούζι (Tuzi), Βλάντιμιρ (Vladimir) κτλ, ενώ κανονικά θα έπρεπε να λειτουργούν ως κέντρα πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Η κατάσταση των βιβλιοθηκών στις περιοχές αυτές επίσης δεν ήταν ικανοποιητική. Οι βιβλιοθήκες που υπήρχαν συνήθως βρίσκονταν στα σχολεία και ήταν κλειστού τύπου. Δεν είχαν μεγάλη ποικιλία βιβλίων και όλες ανεξαιρέτως δεν είχαν κατάλληλους χώρους, δηλαδή αναγνωστήρια. Ο αριθμός των βιβλίων ήταν αρκετά περιορισμένος, ιδιαίτερα στην αλβανική γλώσσα. Η καλύτερη βιβλιοθήκη βρισκόταν στο Ούλτσιν (Ulcinj), η «Ν. Σρζεντιτς» (N.Srenđić), όπου υπήρχε και αναγνωστήριο. Στο Τούζι (Tuzi) επρόκειτο να ανοίξει χωριστή βιβλιοθήκη, η οποία θα

ανήκε στη βιβλιοθήκη «Ράντοσλαβ Λιούμοβιτς» (Radoslav Liumonič) του Τίτογκραντ (Titograd). Αυτή η βιβλιοθήκη θα είχε 10.000 βιβλία περίπου στα αλβανικά και 5.000 στα σερβοκροατικά. Η αύξηση του αριθμού των βιβλίων και της ποικιλίας των θεμάτων στην αλβανική γλώσσα οφειλόταν στις δωρεές βιβλίων, τα οποία στάλθηκαν από το Κόσσοβο σαν κίνηση αλληλεγγύης μετά το σεισμό το 1979. Περισσότερα από τα βιβλία αυτά στάλθηκαν στο Ούλτσιν (Ulcinj), στο Όστρος (Ostros), στο Τούζι (Tuzi) και σε άλλες περιοχές. Όμως το ζήτημα της έλλειψης χώρου και υπαλλήλων ήταν ακόμα ανοιχτό και έχρηζε άμεσης επίλυσης. Στο Πλαβ (Plav) και στο Ρόζαε (Rozaje) υπήρχαν μόνο βασικές μορφές βιβλιοθηκών, επειδή οι χώροι τους χρησιμοποιούνταν για διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες και δεν υπήρχαν δυνατότητες να φτιαχτούν δημοτικές βιβλιοθήκες μέσα σε αυτούς.

7.6 Η Πολιτιστική Κληρονομία

Στο Μαυροβούνιο δεν υπήρχαν χώροι διαμορφωμένοι κατάλληλα που να αναδεικνύουν την πολιτιστική κληρονομιά της αλβανικής εθνικότητας. Στις αρχές του 1980 αναμένονταν κάποια θετικά αποτελέσματα με τα εγκαίνια λειτουργίας του *Ιστορικού Μουσείου* του Μαυροβουνίου, ενώ έπρεπε να είχαν οργανωθεί καλύτερα τα ήδη υπάρχοντα δημοτικά μουσεία και δημοτικά αρχεία, ανεξάρτητα με τα οικονομικά και οργανωτικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν. Αναμφίβολα καταβλήθηκαν κάποιες αξιόλογες προσπάθειες ώστε η πολιτιστική κληρονομία των Αλβανών να βρει την κατάλληλη θέση στη γενική παρουσίαση της πολιτιστικής κληρονομιάς του Μαυροβουνίου, αλλά τα αποτελέσματα δεν ήταν μέχρι τότε ικανοποιητικά. Επίσης, πραγματοποιούνταν τα πρώτα βήματα στις επιστημονικές έρευνες που αφορούσαν στον πολιτισμό της αλβανικής εθνικότητας (στους τομείς της αλβανικής φιλολογίας, της κοινωνιολογίας, της εθνογραφίας, της αρχαιολογίας και των αλβανικών ιστορικών μνημείων).

7.7 Οι Υπάλληλοι

Ένας από τους παράγοντες της αργής ανάπτυξης του πολιτισμού και, για την ακρίβεια, του πολιτισμού της αλβανικής εθνικότητας ήταν και η έλλειψη ανάλογου διδακτικού προσωπικού. Μέχρι τότε μόνο λίγοι Αλβανοί ήταν κάτοχοι τίτλων ή μεταπτυχιακών σπουδών, οι οποίοι έμεναν και εργάζονταν στην περιοχή. Η

κατάσταση άλλαζε σταδιακά, αφού υπήρχαν αρκετοί φοιτητές που έκαναν μεταπτυχιακές σπουδές για να εργαστούν και να ασχοληθούν με την επιστημονική έρευνα. Επίσης, ήταν μεγάλο το ποσοστό των υπαλλήλων Αλβανών, άλλα και Μαυροβουνίων, οι οποίοι έφευγαν σε άλλες περιοχές. Οι συνθήκες για την πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη της περιοχής βελτιώθηκαν και στα πανεπιστήμια του Μαυροβουνίου. Αρχές της δεκαετίας του 1980 σπούδαζαν 500 Αλβανοί φοιτητές διάφορων ειδικοτήτων. Ακόμη, μερικές εκατοντάδες μορφωμένοι Αλβανοί από το Μαυροβούνιο (διδάκτορες, καθηγητές πανεπιστημίων και υπάλληλοι στους πολιτιστικούς οργανισμούς) έμεναν σε άλλες δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας αλλά υπήρχαν πιθανότητες να γυρίσουν στις περιοχές καταγωγής τους, αν παρουσιάζονταν καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας, με στόχο να βοηθήσουν στην ανάπτυξη του πολιτισμού της αλβανικής εθνικότητας στη Δημοκρατία του Μαυροβουνίου.

7.8 Η Πολιτιστική Συνεργασία με την Δημοκρατία της Αλβανίας

Η συνεργασία με τη Δημοκρατία της Αλβανίας ήταν πολύ σημαντική για την πολιτιστική ανάπτυξη των κατοίκων της αλβανικής εθνικότητας. Εκτός από ανταλλαγές πολιτιστικών προγραμμάτων και συναυλιών, τα προγράμματα συνεργασίας, τα οποία πραγματοποιούσε το Πανεπιστήμιο «Βέλικο Βλάχοβατς» (Veliko Vlahavač) με το Πανεπιστήμιο από τα Τίρανα ήταν πολύ σημαντικά. Το 1973 και το 1979 κατατέθηκαν οι προτάσεις του προγράμματος συνεργασίας. Σύμφωνα με αυτές, το 1979 στα Τίρανα υπογράφηκε το σχετικό πρωτόκολλο,⁴³⁴ το οποίο προέβλεπε μεμονωμένες και ομαδικές, παράλληλες έρευνες στον τομέα της ιστορίας, αρχαιολογίας, λογοτεχνίας, γλώσσας, μουσικής και εθνογραφίας. Προέβλεπε επίσης την ανταλλαγή περιοδικών, μεταφρασμένων λογοτεχνικών και επιστημονικών έργων, σχολικών συγγραμμάτων και συνεργασία σε τηλεοπτικά προγράμματα. Χρήσιμη φάνηκε μία σειρά αλβανικών ταινιών, η οποία παρουσιάστηκε στο Τίτογκραντ (Titograd) και στο Τούζι (Tuzi) τον Απρίλιο το 1978.⁴³⁵ Επίσης το 1979 επισκέφτηκαν την Αλβανία δύο μέλη του ULUGCG (Ένωση Καλλιτεχνών Ζωγράφων του

⁴³⁴ Πρωτόκολλο για έρευνες σε διαφορετικούς τομείς της επιστήμης, 1979, σ.89. (Protokol za istraživanja u različitim oblastima nauk)

⁴³⁵ Σοκόλοβιτς, Ν., Προσχολική παιδαγωγία και εκπαίδευση στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του σχολικού συστήματος στο Μαυροβούνιο, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος II, Τεύχος 1, Τίτογκραντ, 1976, σ.σ. 67-82. (Sokolović, N., Predškolski vaspitanje i obrazovanje u sklopu reforme vaspitno-obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Vaspitanje i obrazovanje. Godina II. Broj 1. Titograd, 1976).

Μαυροβουνίου).⁴³⁶ Η πολιτιστική καθυστέρηση στους Δήμους που ζούσαν οι Αλβανοί οφειλόταν στα κατάλοιπα του παρελθόντος. Το πρόβλημα δεν μπορούσε να ξεπεραστεί στα πλαίσια μίας μικρής σοσιαλιστικής και αυτοδιοικητικής περιόδου ανάπτυξης. Η πολιτική ανάπτυξη σε αυτές τις περιοχές έπρεπε να αρχίσει, αφού πρώτα γίνει αντικειμενική αξιολόγηση των καταστάσεων της περιοχής. Σύμφωνα με την έκθεση θετικά αποτελέσματα υπήρχαν μόνο με τη συνεργασία όλων των εθνικών και τοπικών δυνάμεων. Για τη γρήγορη ανάπτυξη του πολιτισμού της αλβανικής εθνικότητας στο Μαυροβούνιο και της προσάρτησής της στην ευρύτερη πολιτιστική κοινωνία του Μαυροβουνίου, κρίθηκε απαραίτητο να πραγματοποιηθούν τα παρακάτω:

1. Να παρθούν δραστικά μέτρα για την ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών όπου μένει η αλβανική μειονότητα, ιδιαίτερα κοντά στα σύνορα.
2. Να ανοικοδομηθούν καινούργια κτίρια, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν ως μέρη εκπαίδευσης και πολιτιστικών δράσεων, όπως κινηματογράφος, βιβλιοθήκες, εκθέσεις κ.λπ.
3. Να ενισχυθούν οι πολιτιστικές δραστηριότητες των ερασιτεχνών και να υποστηριχθούν οικονομικά και επαγγελματικά οι υπάρχοντες πολιτικοί σύλλογοι με την πρόσληψη κατάλληλων δασκάλων μουσικής, χορού και εικαστικών και να παρακινούνται καινούργιες μορφές πολιτιστικής έκφρασης.
4. Στα σχολεία αυτών των περιοχών να προωθούνται κάποιες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης (μουσική, μπαλέτο, χορός, θέατρο κ.λπ.), για να ανακαλύπτονται και να αναδεικνύονται τα καλλιτεχνικά ταλέντα των παιδιών, κατευθύνοντάς τα προς τη σωστή κατεύθυνση.

7.9 Τα Μέτρα για καλύτερες συνθήκες παιδείας και διαγωγής των νέων της αλβανικής εθνικότητας στο Μαυροβούνιο

Την ίδια χρονιά, το 1980, το Υπουργείο Ανάπτυξης της Παιδείας του Μαυροβουνίου εξέδωσε στο Τίτογκραντ μια έκθεση για τα μέτρα, που θα είχαν ως

⁴³⁶ Γιοβάνοβιτς, Ν., Το επίπεδο της οργάνωσης και τα επόμενα καθήκοντα στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στα σχολεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, *Παιδαγωγία και εκπαίδευση*, Έτος VI, Τεύχος 2-3, Τίτογκραντ, 1980, σσ. 156-167. (Jovanović, N., Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd, 1980.)

αποτέλεσμα καλύτερες εκπαιδευτικές και παιδαγωγικές συνθήκες στα αλβανόφωνα σχολεία του Μαυροβουνίου (Π. VI. δ).

Σύμφωνα με το έγγραφο, το πρόγραμμα του 1979 του Υπουργείου Ανάπτυξης της Παιδείας θα έπρεπε να δημιουργήσει μία αναφορά σχετική με τα συμπεράσματα και τα μέτρα που τέθηκαν στην ανάλυση «Παιδεία και Διαγωγή των Νέων της Αλβανικής Εθνικότητας στο Μαυροβούνιο». Αυτή η ανάλυση έγινε το 1977 στο Υπουργείο και μετά αποτέλεσε θέμα συζητήσεων των ειδικών του Τμήματος Παιδείας, Πολιτισμού και Επιστήμης της χώρας, του Παιδαγωγικού Συμβουλίου του Μαυροβουνίου, των διάφορων υπηρεσιών όλων των δήμων που αφορούν στην παιδεία όπου ζει η αλβανική εθνικότητα (Ούλτσιν (Ulcinj), Μπάρ (Bar), Τίτογκραντ (Titograd), Πλάβ (Plav), Ρόζαε (Rozaje) και των σχολείων της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα.

Συζητήθηκαν και μερικά θέματα που δεν αφορούσαν το Υπουργείο Παιδείας για τα ΜΜΕ στην αλβανική γλώσσα, (ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές), τις ημερήσιες εφημερίδες «Νίκη», (Pobeda) και «Εξέδρα», (Tribina), θέματα τα οποία θεωρούνταν σημαντικά για τη γενική μόρφωση και την ανάπτυξη του πολιτισμού της αλβανικής εθνικότητας.

Σχετικά με την εκπαίδευση των αλβανόφωνων νέων στον δήμο Τίτογκραντ, τα μέτρα που λήφθηκαν αφορούσαν κυρίως στην επέκταση των σχολικών κτιρίων και στην ανοικοδόμηση καινούργιων στο Τούζι (Tuzi) Ντίνοσα (Dinosa) και Σούκουρουτς (Sukruć). Άνοιξε ένα χωριστό τμήμα του δημοτικού σχολείου «Μάχμουτ Λέκιτς» (M. Lekić) του Τούζι (Tuzi) (παλαιότερα το ίδιο τμήμα λειτουργούσε στην Ντίνοσα (Dinosa) και ξανάρχισε να λειτουργεί το οχταθέσιο σχολείο «29 Νοεμβρίου». Κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια να εξασφαλίσουν καταρτισμένο διδακτικό προσωπικό και αγόρασαν μερικά σχολικά έπιπλα. Όμως οι αίθουσες έμειναν χωρίς ανακαίνιση και η διδασκαλία γινόταν χωρίς την ύπαρξη μελετητηρίων. Το προσωπικό του σχολείου έλαβε μέτρα σχετικά με τις ανάγκες που είχε το σχολείο και, πρώτα από όλα βρήκε αρχιτέκτονες που σχεδίασαν πώς θα είναι οι καινούργιες αίθουσες, που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες του σχολικού κτιρίου για μεγάλο χρονικό διάστημα. Με το άνοιγμα του σχολείου, οι μαθητές 6^{ης}, 7^{ης} και 8^{ης} τάξης δεν περπατούσαν πλέον για δέκα και περισσότερα χιλιόμετρα προκειμένου να φτάσουν στο μάθημά τους, όμως ο απαραίτητος σχολικός εξοπλισμός και οι αίθουσες χημείας, φυσικής και βιολογίας έπρεπε να φτιαχτούν γρήγορα για μια αποτελεσματική διδασκαλία.⁴³⁷

⁴³⁷ Παιδαγωγικο-εκπαιδευτικό του Τίτογκραντ 1976, σσ. 145-157. (Prosvjetno-pedagoški zavod Titograd 1976)

Λίγο μετά την απόφαση να ανοίξει ένα χωριστό τμήμα του δημοτικού σχολείου «Μάχμουτ Λέκιτς» (Mahmut Lekić) στο Σούκουρουτς (Sukruć), ο δήμος Τίτογκραντ (Titograd) επένδυσε περίπου 500.000 δηνάρια, προκειμένου να ολοκληρωθούν οι εργασίες που είχαν ήδη αρχίσει πάνω στις αίθουσες. Με τη λειτουργία του τμήματος αυτού, οι μαθητές από την 1η έως την 4η τάξη δεν ταλαιπωρούνταν περπατώντας πολλή ώρα μέχρι το σχολείο τους. Όμως, το κεντρικό σχολείο και ο δήμος Τίτογκραντ (Titograd) έπρεπε να εξασφαλίσουν και τον απαραίτητο εξοπλισμό τόσο για το τμήμα αυτό, όσο και για τα υπόλοιπα χωριστά τμήματα του σχολείου. Απαραίτητος εξοπλισμός και αίθουσες γυμναστικής έλειπαν και σε άλλα σχολεία (Τούζι (Tuzi), Τράμποιν (Trabojin), Ζάτριεμπατς (Zatrijebač), και Ντίνοσα (Dinosa).

Ελήφθησαν μερικά μέτρα που αφορούσαν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση των μαθητών της αλβανικής εθνικότητας του δήμου Πλαβ (Plav). Συγκεκριμένα, από τη σχολική χρονιά 1978-1979 οι μαθητές μπορούσαν να φοιτούν στο σχολείο στην περιοχή τους, στο Γυμνάσιο Πλαβ (Plav). Έπρεπε όμως να εξασφαλιστεί το καταρτισμένο διδακτικό προσωπικό, αλλά και τα απαραίτητα λογοτεχνικά βιβλία στην αλβανική γλώσσα.

Πολλές δυσκολίες ξεπεράστηκαν και στο δήμο Ρόζαε (Rozaje), όταν το κεντρικό σχολείο «Μούσταφα Πετσάνιν» (Mustafa Petsanin) με τη βοήθεια του δήμου επέκτεινε τους χώρους του χωριστού τμήματος στο Ντάτσιτσι (Dacići), εξασφάλισε το κατάλληλο διδακτικό προσωπικό για το ίδιο το τμήμα, αλλά και για το χωριστό τμήμα στο Μπάντζοβ (Bantžon) και σχολικά βιβλία για τους μαθητές. Όλοι οι μαθητές της αλβανικής εθνικότητας πήραν τα βιβλία όλων των μαθημάτων για τη σχολική χρονιά 1978-1979 δωρεάν. Επίσης, το διδακτικό προσωπικό του χωριστού τμήματος στο Ντάτσιτσι (Dacići) πήρε ένα μέρος της διδακτέας ύλης που χρειαζόταν για τη διδασκαλία των μαθητών της αλβανικής εθνικότητας. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκαν οι απαραίτητες συνθήκες οκτάχρονης εκπαίδευσης των μαθητών στις περιοχές αυτές, αφού μέχρι εκείνη την εποχή, πολλά παιδιά σταματούσαν την εκπαίδευσή τους στις υψηλότερες τάξεις λόγω των δύσκολων συνθηκών ή επειδή ήταν αναγκασμένα να πηγαίνουν στο Κόσσοβο.

7.10 Η κατάσταση των Δημοτικών αλβανόφωνων σχολείων ανά Δήμο

Όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο, επιχειρείται μια παρουσίαση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας ανά δήμο τη δεκαετία του '80:

A) Δήμος Μπαρ (Bar)

Στον δήμο Μπαρ (Bar), η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα γινόταν στο δημοτικό σχολείο «Δ. Καστριότι Σκένδερμπεου» (D.Kastrioti Skenderbeu) του Όστρος (Ostros) (κεντρικό σχολείο), το οποίο είχε πέντε χωριστά τμήματα στο Σκλα (Ckla), Άρμπνες (Arbaneš), Κέστεν (Kecen), Μπόμποβστ (Bobonište) και Φτιάν (Ftian) και δύο χωριστά τμήματα στο Μούριτσι (Muriçi) και στο Πίντσιτσι (Pintciçi) του δημοτικού σχολείου «Ντιούραβτσι» (Duravci). Στα σχολεία του δήμου Μπαρ φοιτούσαν συνολικά 580 μαθητές αλβανικής εθνικότητας, σε ένα κεντρικό σχολείο του Όστρος (Ostros) και σε επτά χωριστά τμήματα. Συνολικά υπήρχαν 25 τμήματα από την 1η έως την 8η τάξη, από τα οποία τα 11 ήταν μεικτά.

Η διδασκαλία του κεντρικού σχολείου του Όστρος (Ostros) «Δ. Κ. Σκέντερμπεου» (D.Kastrioti Skenderbeu) και των χωριστών τμημάτων στο Μούριτσι (Muriçi) και στο Πίντσιτσι (Pintciçi) γινόταν από το διδακτικό προσωπικό που το αποτελούσαν 19 δάσκαλοι, 4 απόφοιτοι, 3 καθηγητές και 1 τελειόφοιτος της Παιδαγωγικής Ακαδημίας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το κεντρικό σχολείο και τα χωριστά του τμήματα βρίσκονταν σε μη ανεπτυγμένες περιοχές και ότι οι εκπαιδευτικοί δεν πληρώνονταν καλά, η σύνθεση του προσωπικού ήταν ικανοποιητική. Το σχολείο αυτό χρειαζόταν έναν απόφοιτο ή καθηγητή μαθηματικών, έναν απόφοιτο χειροτεχνίας (παρόλο που υπήρχαν τρεις καθηγητές που δεν ήταν ειδικευμένοι για το μάθημα αυτό) και από έναν απόφοιτο για τη διδασκαλία της γυμναστικής, της μουσικής και της ζωγραφικής. Εκτός από την έλλειψη διδακτικού προσωπικού, υπήρχαν και άλλα προβλήματα στο σχολείο αυτό. Χρειαζόταν να επεκταθούν οι σχολικοί χώροι, επειδή το σχολείο είχε 12 τμήματα και μόνο 6 αίθουσες.

Επίσης, το κεντρικό σχολείο δεν είχε αίθουσα γυμναστικής και η σχολική αυλή δεν ήταν περιφραγμένη, έτσι ώστε τα μαθήματα γυμναστικής να πραγματοποιούνται κάτω από δύσκολες συνθήκες. Εφόσον τα κτίρια των χωριστών τμημάτων καταστράφηκαν από το σεισμό του 1979, κτίσθηκαν καινούρια, καλύτερα και μεγαλύτερα από τα προηγούμενα. Όμως, ο σχολικός εξοπλισμός παρέμεινε ελλιπής και παλιός. Οι υπεύθυνοι του σχολείου έκαναν μία λίστα με όλον τον απαραίτητο σχολικό εξοπλισμό, αλλά επειδή χρειαζόνταν περίπου 900.000 δηνάρια, ανέβαλαν την αγορά.

B) Δήμος Ούλτσιν (Ulcinju)

Η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj) γινόταν σε τέσσερα σχολεία: «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito), «Μπέντρι Έλεζαγα» (Berdi Elezaga), «Μπόσκο Στρουγάρ» (Bosko Strugar) και «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» (Marko Nuculonić). Στα δημοτικά σχολεία «Μπέντρι Έλεζαγα» (Berdi Elezaga) (Βλάντιμιρ - Vladimir) και «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» (Marko Nuculonić) (Štoj), η διδασκαλία γινόταν μόνο στην αλβανική γλώσσα, ενώ στα δημοτικά σχολεία «Μπόσκο Στρουγάρ» (Bosko Strugar) και «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito) γινόταν παράλληλα και στην αλβανική και στη σερβοκροατική γλώσσα. Ο σεισμός που έγινε στις 15 Απριλίου του 1979 προκάλεσε ζημιά σε όλα τα σχολικά κτίρια τόσο των κεντρικών σχολείων, όσο και των παραρτημάτων τους. ~~των χωριστών τμημάτων.~~⁴³⁸ Ο σεισμός προκάλεσε τις μεγαλύτερες ζημιές στα σχολεία «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito) και «Μπέντρι Έλεζαγα» (Berdi Elezaga). Τα κτίρια αυτά ήταν τα μεγαλύτερα και αντιστοίχως φοιτούσαν οι περισσότεροι μαθητές. Επίσης, το δημοτικό σχολείο «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» (Marko Nuculonić) του Στόι (Štoj) έπαθε μεγάλη ζημιά, αλλά επειδή το κτίριο αυτό δεν ήταν μεγάλο και δεν φοιτούσαν πολλοί μαθητές, ήταν πιο εύκολο να ανακατασκευαστεί και να ξεκινήσει άμεσα η διδασκαλία. Το σχολείο «Μπόσκο Στρουγάρ» (Bosko Strugar) είχε επίσης ζημιές, αλλά συντηρήθηκε καλά και έτσι η σχολική χρονιά 1979-1980 ξεκίνησε κανονικά. Από το σεισμό καταστράφηκαν το κτίριο του κεντρικού σχολείου «Μπέντρι Έλεζαγα» (Berdi Elezaga) στο Βλάντιμιρ (Vladimir) και τα παραρτήματά του, εκτός από αυτά στο Μίντε (Minde), Κράβαρ (Kravar) και Ράστις (Rastiš).⁴³⁹ Το συγκεκριμένο Σχολείο με τα παραρτήματά του κάλυπταν σχεδόν τη μισή περιοχή του δήμου Ούλτσιν (Ulcinj).

Ό,τι απέμεινε από τα κτίρια Κρούτσε (Kruče), Σουκόμπιν (Sukubin), Στόντρ (Štodra), Κλέζνα (Klezna) και Φράσκανελ (Fraskanjel) γκρεμίστηκε και τοποθετήθηκαν προκατασκευασμένοι χώροι, ώστε να μην σταματήσουν τα μαθήματα. Παρόλο που η λύση αυτή ήταν προσωρινή, οι χώροι ήταν πολύ μικροί και η διδασκαλία γινόταν κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες. Το κεντρικό σχολείο στο Βλάντιμιρ (Vladimir) δεν είχε αίθουσα γυμναστικής και υπήρχε ανάγκη για τέσσερις αίθουσες ακόμη, δηλαδή για επέκταση του σχολικού κτιρίου. Δεδομένου ότι το σχολείο αυτό ήταν πολύ σημαντικό για τις περιοχές αυτές επειδή φοιτούσαν πολλοί

⁴³⁸ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Ούλτσιν, 1980, σσ. 51-53. 9Ljetopis osnovne škole Ulcinj. Ulcinj, 1985)

⁴³⁹ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Βλάντιμιρ, 1980, σ. 41. (Ljetopis osnovne škole Vladimir. Vladimir, 1980.)

μαθητές, ο δήμος και οι παιδαγωγικές υπηρεσίες έπρεπε να καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για την επέκταση των χώρων, αλλά και το χτίσιμο νέων. Το σχολείο, αν και διέθετε όλο τον απαραίτητο εξοπλισμό και καινούρια σχολικά έπιπλα, η διδασκαλία δεν μπορούσε να οργανωθεί όπως έπρεπε λόγω της έλλειψης κατάλληλων χώρων. Το σχολείο διέθετε επίσης πολλά βιβλία (4.140), από τα οποία τα 3.260 είχε η βιβλιοθήκη των μαθητών.

Το δημοτικό σχολείο «Μπέντρι Έλεζαγα» (Berdi Elezaga) κάλυπτε σχεδόν τη μισή περιοχή του δήμου Ούλτσιν (Ulcinj) (στις ανώτερες τάξεις φοιτούσαν οι μαθητές των παραρτημάτων του Σούκομπιν (Sukubin), Κράβαρ (Kravar), Κρουτ (Krijte) και Φράσκανελ (Fraskanjel). Πολλοί μαθητές ανώτερων τάξεων (σύνολο 290) ταξίδευαν μια αρκετά μεγάλη απόσταση για να φτάσουν στα σχολεία τους. Παρόλο που ο δήμος και το σχολείο συμφώνησαν με το πρακτορείο «Αουτομπούκ» (Autobuk) να μεταφέρει τους μαθητές από και προς το σχολείο, η μεταφορά αυτή δεν μπορούσε να γίνεται κάθε μέρα και όταν γινόταν, πραγματοποιούνταν με καθυστέρηση. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που υπήρχε σε αυτό το σχολείο κάθε χρόνο, ήταν ότι οι μαθητές μετά την 5η ή την 6η τάξη σταματούσαν να παρακολουθούν τα μαθήματά τους. Περίπου 35 με 40 μαθητές κάθε χρόνο δεν ολοκλήρωναν τη σχολική χρονιά, ειδικά τα κορίτσια από το Κράβαρ (Kravar), επειδή βρισκόταν πολύ μακριά από το σχολείο. Οι υπεύθυνοι του σχολείου και ο Δήμος έπρεπε να βρουν λύση σε αυτό το πρόβλημα άμεσα.

Η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα γινόταν και στα σχολεία «Μάρσαλ Τίτο», «Μπόσκο Στρούγαρ» και «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» (Marko Nuculović). Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί των σχολείων «Μάρσαλ Τίτο» (Marsl Tito) και «Μπόσκο Στρούγαρ» (Bosko Strugar) ήταν καταρτισμένοι, ενώ στο σχολείο «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» (Marko Nuculović) του Στόι (Štoj) τα μαθήματα των μεγαλύτερων τάξεων διδάσκονται από ανειδίκευτους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι είχαν τα προσόντα μόνο για τις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Όσον αφορά τα σχολεία που βρίσκονταν στις πόλεις, η διδασκαλία του σχολείου «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito) γινόταν υπό δύσκολες συνθήκες και έπρεπε γρήγορα να πραγματοποιηθεί η επέκταση του σχολικού κτιρίου, έτσι ώστε η διδασκαλία της σχολικής χρονιάς 1980-1981 να συνεχιστεί στις καινούργιες αίθουσες. Επίσης, το σχολείο αυτό δεν διέθετε όλο τον απαραίτητο εξοπλισμό και αυτό το πρόβλημα έχρηζε άμεσης λύσης. Η επίδοση που είχαν οι μαθητές δεν ήταν ικανοποιητική λόγω έλλειψης σχολικών βιβλίων, αφού τα βιβλιοπωλεία του Ούλτσιν (Ulcinj) δεν λειτουργούσαν σωστά. Το πρόβλημα έλλειψης των σχολικών βιβλίων θα

μπορούσε να λυθεί, εάν παραγγέλνονταν έγκαιρα για όλους τους μαθητές. Το πρόβλημα που υπήρχε σχετικά με τη μεταφορά των μαθητών από και προς το σχολείο θα μπορούσε να λυθεί με καλή οργάνωση, αφού συνολικά φοιτούσε ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μαθητών εκεί, γύρω στα 150 παιδιά.

Γενικώς, τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν σχεδόν όλα τα σχολεία δεν λύνονταν μόνο με τις θεωρητικές συζητήσεις των εγγράφων και των εκθέσεων των διαφόρων εκπαιδευτικών φορέων. Η συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων (υπεύθυνοι των σχολείων, παιδαγωγικές υπηρεσίες, υπεύθυνοι των βιβλιοπωλείων και των υπηρεσιών μεταφοράς, Δήμοι και πολιτικές οργανώσεις που υπήρχαν στις περιοχές αυτές) ήταν απαραίτητη. Ιδιαίτερα οι συνθήκες λειτουργίας του σχολείου «Μπόσκο Στρούγαρ» (Bosko Strugar) ήταν ικανοποιητικές και η διδασκαλία γινόταν ανεμπόδιστα. Η κατάσταση του σχολείου «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» (Marko Nucinović) καλυτέρευσε, όταν άρχισε η λειτουργία τεσσάρων επιπλέον αιθουσών. Όμως δεν υπήρχε αρκετός χώρος για τα γραφεία, τα εργαστήρια και τη βιβλιοθήκη. Επίσης, δεν υπήρχε παροχή νερού και ρεύματος και για αυτούς τους λόγους οι μαθητές και το διδακτικό προσωπικό αντιμετώπιζαν πολλά προβλήματα. Εκτός από αυτά τα βασικότερα προβλήματα, με το σεισμό του 1979 καταστράφηκαν όλα τα διαμερίσματα των καθηγητών (και τα ιδιόκτητα και τα δημόσια), οπότε εμφανίστηκε και το πρόβλημα της στέγασης των εκπαιδευτικών .

Στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj) υπήρχε και ένα σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που λεγόταν *Αδελφότητα-Ενότητα*, (Brastvo i Jedinstvo) το οποίο λειτουργούσε από το 1965. Μέχρι τις αρχές του 1980 υπήρχε ακόμη ένα σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η *Οικονομική Σχολή*, (Finansijska škola)

που ήταν παλιότερο από το σχολείο *Αδελφότητα-Ενότητα* (Brastvo i Jedinstvo), αλλά τη σχολική χρονιά 1975-1976 ενώθηκε με αυτό. Η ύπαρξη του σχολείου αυτού ήταν πολύ σημαντική, επειδή κάλυπτε τις εκπαιδευτικές ανάγκες των νέων που ζούσαν στις περιοχές αυτές. Πολλοί σπουδαστές αποφοίτησαν από τη συγκεκριμένη Σχολή, ενώ το πιο σημαντικό ήταν ότι με τη λειτουργία της έδινε τη δυνατότητα στους νέους να σπουδάσουν στον τόπο τους. Χωρίς να είναι αναγκασμένοι να σπουδάζουν στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Κοσσόβου. Πριν ανοίξει αυτό το σχολείο, πολλά κορίτσια σταματούσαν τις σπουδές τους, επειδή δεν μπορούσαν να αφήνουν τα σπίτια τους για να σπουδάζουν στο Κόσσοβο. Με το άνοιγμα του σχολείου δεν υπήρχε αυτό το πρόβλημα και μάλιστα, τα περισσότερα κορίτσια είτε αποφάσιζαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στα Πανεπιστήμια, είτε άρχιζαν να εργάζονται αμέσως μετά την αποφοίτησή τους από τη συγκεκριμένη Σχολή σχολείο. Είναι αξιοσημείωτο

ότι από τη Σχολή αυτή αποφοίτησαν πολλοί τουριστικοί υπάλληλοι και έμποροι, οι οποίοι βρήκαν αμέσως εργασία στις περιοχές τους.

Στην 3η τάξη υπήρχαν τα εξής τμήματα: τμήμα διοίκησης των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, όπου η διδασκαλία γινόταν στη σερβοκροατική γλώσσα και φοιτούσαν 35 μαθητές. Υπήρχαν άλλα τέσσερα τμήματα με τη διαφορά ότι η διδασκαλία γινόταν στην αλβανική γλώσσα και φοιτούσαν 29 μαθητές. Επίσης, ένα τμήμα βοηθών χημείας που φοιτούσαν 25 μαθητές, ένα τμήμα 36 μαθητών που εκπαιδεύονταν στα τουριστικά επαγγέλματα και ένα τμήμα 15 μαθητών που εκπαιδεύονταν για σερβιτόροι.

Στην 4η τάξη υπήρχαν τα εξής τμήματα: τμήμα διοίκησης πολιτιστικών δραστηριοτήτων που η διδασκαλία γινόταν στη σερβοκροατική γλώσσα και φοιτούν 35 μαθητές και τρία επιπλέον τμήματα που η διδασκαλία γινόταν στην αλβανική (ένα τμήμα 34 μαθητών που εκπαιδεύονταν για βοηθοί βιολογίας, ένα τμήμα 32 μαθητών που εκπαιδεύονταν για λογιστές και ένα τμήμα 25 μαθητών που εκπαιδεύονταν για σερβιτόροι και μάγειρες).

Το διδακτικό προσωπικό του σχολείου αυτού ήταν επαγγελματικά καταρτισμένο. Δεν υπήρχαν καταρτισμένοι καθηγητές στα μαθηματικά και στη φυσική, και ένα ποσοστό για τη γερμανική γλώσσα, τη χημεία, τους υπολογιστές κτλ. Τη χρονιά 1980 υπήρχαν συνολικά 93 ειδικευμένοι (81,51%) και 13 ανειδίκευτοι εκπαιδευτικοί (18,49%)⁴⁴⁰. Παρόλο που το σχολικό κτίριο του σχολείου σχεδόν καταστράφηκε λόγω σεισμού, ο δήμος και το διδακτικό προσωπικό δημιούργησαν κατάλληλες συνθήκες εργασίας και η σχολική χρονιά 1979-1980 ξεκίνησε κανονικά. Αντικαταστάθηκαν οι γύψινες οροφές με αλουμίνιο, τοποθετήθηκαν καινούργια παράθυρα, επιδιορθώθηκαν οι ραγισμένοι τοίχοι. Έτσι οι μαθητές μπορούσαν να παρακολουθούν τα μαθήματά τους αλλά, επειδή η διδασκαλία γινόταν σε τρεις βάρδιες (στο ίδιο κτίριο πραγματοποιούνταν επίσης η διδασκαλία του δημοτικού σχολείου «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito)) και επειδή ο αριθμός των μαθητών αυξανόταν με ταχύτατο ρυθμό (852 μαθητές και 28 τμήματα), το σχολείο έπρεπε να επεκταθεί. Εκτός από τους εσωτερικούς χώρους, το σχολείο χρειαζόταν να διαμορφώσει το σχολικό του κήπο, ο οποίος για καιρό μολυνόταν από τα απόβλητα των υπονόμων της πόλης και έμοιαζε με άθλιο βάλτο. Για την κατάσταση αυτή δεν ήταν υπεύθυνοι οι εργαζόμενοι του σχολείου, αλλά οι υπηρεσίες καθαριότητας της πόλης.

⁴⁴⁰ Γραφείο Ανάπτυξης της Εκπαίδευσης «Εκθεση Πεπραγμένων 1980» Υπουργείο Παιδείας Ο.Δ.Μ (Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας Μαυροβουνίου) (Zavod za unapređivanje školstva NR Crne Gore 1980)

Οι υπεύθυνοι έπρεπε επίσης να λαμβάνουν υπόψη τους τους πολλούς μαθητές που ταξίδευαν καθημερινά και τους μαθητές της αλβανικής εθνικότητας του δήμου Πλαβ (Plav) και του δήμου Τούζι (Tuzi), οι οποίοι όλο και περισσότερο ενδιαφέρονται να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε αυτό το σχολείο και να χτίσουν μία φοιτητική εστία δίπλα στο σχολείο. Αυτή η εστία θα διευκόλυνε τη ζωή των μαθητών, ενώ παράλληλα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τουριστικούς σκοπούς κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, μια και το Ούλτσιν (Ulcinj) είναι παραθαλάσσιο μέρος.

Όσον αφορά την εκπαίδευση που προσέφερε αυτό το σχολείο, για τα τμήματα βοηθών βιολογίας και χημείας ενδιαφέρονταν πολλοί μαθητές, επειδή το Ούλτσιν (Ulcinj) ήταν γνωστό για τη βιομηχανία παραγωγής και επεξεργασίας αλατιού που είχε. Για αυτόν το λόγο, τα εργαστήρια της χημείας και της φυσικής του σχολείου όφειλαν να είναι πάντα εξοπλισμένα πλήρως, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του Δήμου.⁴⁴¹

Γ. Δήμος Τίτογκραντ (Titograd)

Η βασική δημοτική εκπαίδευση του δήμου Τίτογκραντ (Titograd) γινόταν σε τέσσερα δημοτικά σχολεία και στα χωριστά τους τμήματα. Με το άνοιγμα του οχταθέσιου σχολείου «29 Νοεμβρίου» στην Ντίνοσα (Dinose) και του χωριστού τμήματος του δημοτικού σχολείου «Μ. Λέκιτς» (M. Lekić) στο Σούκουρουτς (Sukruć), η εκπαίδευση στην αλβανική γλώσσα του δήμου αυτού ανταποκρινόταν πλήρως στις ανάγκες των μαθητών της αλβανικής εθνικότητας.

Σύμφωνα με τους πίνακες 30-34⁴⁴², που αφορούν τους εκπαιδευτικούς που δίδασκαν στα δημοτικά σχολεία του δήμου Τίτογκραντ (Titograd), «Ενότητα»

⁴⁴¹ Χρονικό του σχολείου της οικονομίας, 1970, σσ. 63-70.) (Ljetopis ekonomska škola 1970)

⁴⁴² Παράρτημα III, σελ. 313-316. Aneks III (Republički zavod za unapredjivanje školstva i Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd: Informacija o vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1971). το συνταγμα του 5/1952 έδινε το δικαίωμα σε μέλη του κομμουνιστικού κόμματος να διδάξουν σε τάξεις του Δημοτικού Σχολείου αν είχαν απολυτήριο Γυμνασίου ή και Δημοτικού ακόμα, χαρακτηρίζοντάς τους όχι ως εκπαιδευτικούς, αλλά ως εμπειρικούς εκπαιδευτές. (Savezni zakon o obrazovanju i osnovnom obrazovanju 5/1952 dao pravo članovima Komunističke partije da predaje u učionicama osnovne škole ako su još uvek imali srednju ili osnovnu školu, karakterišući ih ne kao nastavnike, već kao empirijske trenere.

(Jedinstvo), «29 Νοεμβρίου», «Δ. Κ. Σκένδερμπεου» (D.K.Skenderbeu) και «Μάχμουντ Λέκιτς» (M. Lekić), οι περισσότεροι έμπειροι εκπαιδευτικοί- (επαγγελματίες εκπαιδευτικοί) δίδασκαν στα σχολεία «Μάχμουντ Λέκιτς» (M. Lekić) του Τούζι (Tuzi) και «29 Νοεμβρίου» της Ντίνοσας (Dinose). Στα σχολεία «Ενότητα» (Jedinstvo) της Άρζα (Arza) και «Δ. Κ. Σκένδερμπεου» (D.K.Skenderbeu) του Ζάτριεμπατς (Zatrijebač) υπήρχαν πολλοί εμπειρικοί εκπαιδευτές. Για τη διδασκαλία των μαθηματικών, της αλβανικής και της σερβοκροατικής γλώσσας καταρτίζονταν εκείνη την εποχή τρεις εκπαιδευτικοί, έτσι ώστε, όταν ολοκληρωθεί η εκπαίδευσή τους, να αρχίσουν τη διδασκαλία. Επίσης, αναμενόταν να αποφοιτήσουν οι φοιτητές των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ώστε να βελτιωθεί η διδασκαλία αυτών των δημοτικών σχολείων. Οι δήμοι και οι υπηρεσίες πολιτισμού κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για τη διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα. Πρώτα από όλα εξασφαλίστηκε η λειτουργία αρκετών δημοτικών σχολείων και των χωριστών τους τμημάτων και άνοιξαν και τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Υπήρχαν μερικά χωριστά τμήματα δημοτικού στην Άρζα (Arza) και στο Ζάτριεμπατς, (Zatrijebač) του κεντρικού σχολείου του δήμου Τίτογκραντ (Titograd), που βρίσκονταν είτε σε ιδιωτικά κτίρια που δεν ήταν περιφραγμένα, είτε σε ορεινές περιοχές που δεν υπήρχε πόσιμο νερό και ρεύμα ειδικά στο Ζάτριεμπατς (Zatrijebač) και στο Γρούντε (Grounte)⁴⁴³. Παρόλο που ο δήμος προσπάθησε να εξασφαλίσει τον απαραίτητο εξοπλισμό για τα σχολεία αυτά, υπήρχαν ακόμη πολλές ελλείψεις σε έπιπλα και χώρους. Μερικά σχολεία, όπως αυτά του Τούζι (Tuzi) και της Ντίνοσας (Dinosa) και τα χωριστά τμήματα που βρίσκονταν σε ιδιωτικά κτίρια δεν είχαν επάρκεια σχολικών χώρων. Κανένα σχολείο (εκτός από το σχολείο του Τούζι (Tuzi)) δεν είχε αίθουσα γυμναστικής, όπου θα μπορούσαν να γίνουν οι ελεύθερες δραστηριότητες των μαθητών. Ακόμη και το καλύτερο δημοτικό σχολείο του Τούζι (Tuzi) λειτουργούσε σε χώρους που δεν ήταν ειδικά κατασκευασμένοι για σχολείο (δύο κτίρια απομακρυσμένα 150 μέτρα το ένα από το άλλο). Πράγματι, τα κτίρια αυτά τα χώριζε ο κεντρικός δρόμος Τίτογκραντ- Σκάνταρ, (Titograd- Skantar) ενώ η είσοδος και η έξοδος βρίσκονταν σχεδόν πάνω στο δρόμο, ιδιαίτερα επικίνδυνο για τα παιδιά. Το συγκεκριμένο σχολείο έπρεπε να μεταφερθεί σε άλλη τοποθεσία⁴⁴⁴.

⁴⁴³ Γραφείο Ανάπτυξης της Εκπαίδευσης Υπουργείο Παιδείας Ο.Δ.Μ (Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας Μαυροβουνίου) (Zavod za unapređivanje školstva NR Crne Gore)

⁴⁴⁴ Γραφείο Ανάπτυξης της Εκπαίδευσης «Εκθεση Πεπραγμένων 1980» υπουργείο Παιδείας Ο.Δ.Μ (Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας Μαυροβουνίου) (Biro za Razvoj obrazovanj_školtva Zavod za unapređivanje školstva NR Crne Gore)

Η Υπηρεσία Προστασίας των Παιδιών⁴⁴⁵ του δήμου χάρισε μία σχολική κουζίνα στο σχολείο του Ζάτριεμπατς (Zatrijebač) και μία στο σχολείο της Άρζας (Arza). Επιπλέον, χρηματοδότησε την ανοικοδόμηση του καινούργιου σχολικού κτιρίου στην Άρζα (Arza), ενώ παράλληλα βοηθούσε στη μεταφορά των μαθητών από και προς τα σχολεία τους. Έπρεπε να δημιουργηθούν οι εξής γραμμές λεωφορείων: Τίτογκραντ Ομερμποτζοβίτσι – Ντίνοσα – Μίλες Τούζι (Titograd- Omerbochivici- Dinosa-Miles-Tuzi), Τούζι – Άρζα (Tuzi-Arza), Τούζι-Σούκουρτζ (Tuzi- Sukruć), έτσι ώστε οι μαθητές του δημοτικού σχολείου «Μάχμουντ Λέκιτς» (M. Lekic) και του Γυμνασίου «25 Μαΐου» να μην αντιμετωπίζουν πλέον πρόβλημα μεταφοράς⁴⁴⁶.

Ο σεισμός του 1979 (25 Μαΐου) κατάστρεψε σχεδόν ολόκληρο το σχολικό κτίριο του Γυμνασίου και γι' αυτόν το λόγο το κτίριο δεν χρησιμοποιούνταν για διδασκαλία. Το σχολείο αυτό είχε πλήρως εξοπλισμένο εργαστήριο για μαθήματα γλωσσών και ένα εργαστήριο για τη διδασκαλία της βιολογίας, της χημείας και της φυσικής. Οι μαθητές και οι καθηγητές του σχολείου αυτού μεταφέρθηκαν στο σχολείο «Μάχμουντ Λέκιτς» (M. Lekić) και έκαναν τα μαθήματα τους στη δεύτερη βάρδια υπό δύσκολες συνθήκες, επειδή δεν υπήρχαν εργαστήρια και ο απαραίτητος εξοπλισμός⁴⁴⁷.

Το διδακτικό προσωπικό που δίδασκε εκεί ήταν καλύτερα καταρτισμένο συγκριτικά με τη σχολική χρονιά 1977. Στη Γ' τάξη του σχολείου αυτού υπήρχαν τα εξής τμήματα: τρία τμήματα με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα, ένα τμήμα διοίκησης πολιτιστικών δραστηριοτήτων με 38 μαθητές, ένα τμήμα 40 μαθητών γεωπονίας και ένα τμήμα 39 μαθητών παιδαγωγικής. Για τη διδασκαλία στη σερβοκροατική γλώσσα υπήρχε μόνο ένα τμήμα 38 μαθητών γεωπονίας. Στην 4η τάξη υπήρχαν δύο τμήματα με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα – ένα παιδαγωγίας με 32 μαθητές και ένα γεωπονίας με 37 μαθητές. Για τη διδασκαλία στη σερβοκροατική γλώσσα υπήρχε ένα τμήμα γεωπονίας 28 μαθητών. Ο αριθμός των μαθητών του σχολείου αυτού αυξήθηκε απότομα, επειδή γράφτηκαν παιδιά από τις περιοχές Τούζι (Tuzi), Ντίνοσα (Dinose), Μίλες (Mileš), Τρέμπογιν (Trabojin), Σούκουρτζ (Sukruć), Ζάτριεμπατς (Zatrijebač), Βραν (Vran) και Ματαγούζι (Mataguzi). Έτσι, τη σχολική χρονιά 1971-1972 φοίτησαν 78 μαθητές, τη σχολική χρονιά 1976-1977 412 μαθητές, ενώ τρία χρόνια αργότερα, 1979-1980 647 μαθητές.

⁴⁴⁵ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) Republički zavod za unapredjivanje školstva)

⁴⁴⁶ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) (Republički zavod za unapredjivanje školstva)

⁴⁴⁷ Δημοκρατική Γραμματεία για την Εκπαίδευση τον Πολιτισμό και την Επιστήμη Τίτογκραντ (Titograd) 1979-1980 (Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd)

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 36⁴⁴⁸, υπήρχε έλλειψη ειδικευμένων καθηγητών στο μάθημα της γεωπονίας (οι καθηγητές ήταν εξωτερικοί συνεργάτες, δηλαδή δεν εργάζονταν μόνιμα), των μαθηματικών και της γυμναστικής. Το επίκαιρο θέμα αυτού του σχολείου ήταν η επέκταση του κτιρίου που καταστράφηκε από το σεισμό. Επίσης, επειδή η διδασκαλία του Γυμνασίου πραγματοποιούνταν στους χώρους του δημοτικού σχολείου «Μάχμουτ Λέκιτς» (M. Lekić), υπήρχαν πολλές βάρδιες και τα μαθήματα δεν διαρκούσαν όσο έπρεπε. Επίσης, δεν υπήρχαν κατάλληλοι χώροι για ελεύθερες δραστηριότητες και γυμναστική.

Ένα άλλο πρόβλημα που έπρεπε να λυθεί ήταν η μεταφορά των μαθητών από και προς το σχολείο, καθώς περπατούσαν μέχρι και 12 χ.μ. σε μία κατεύθυνση. Υπήρχαν πολλοί μαθητές από απομακρυσμένες περιοχές, όπως Σέλιστε (Selište), Πικάλια (Pikalija), Ντίνοσα (Dinosa), Όμερμποζοβίτσι (Omerbochivići), Άρζα (Arza), Σπίνιε (Spinje) κτλ. Γι' αυτόν το λόγο, οι υπεύθυνοι του πρακτορείου μεταφοράς έπρεπε να συζητήσουν την πιθανότητα δημιουργίας καινούργιας γραμμής λεωφορείου με τους διευθυντές των σχολείων «Μάχμουτ Λέκιτς» (M. Lekić) και «25 Μαΐου», που θα συνέδεε τις εξής περιοχές: Τίτογκραντ- Όμερμποζοβίτσι-Ντίνοσα-Μίλες-Τούζι-Τίτογκραντ (Titograd- Omerbochivići-Dinosa- Mileš -Tuzi Titograd), και Τούζι-Άρζα (Tuzi-Arza)⁴⁴⁹.

Ακόμη, η επίδοση των μαθητών θα ήταν καλύτερη, εάν δεν ξόδευαν χρόνο περπατώντας χιλιόμετρα κάθε μέρα. Εφόσον το Γυμνάσιο του Τούζι (Tuzi) ανήκε στο *Κέντρο Κοινωνικοοικονομικής Εκπαίδευσης* του Τίτογκραντ (Centar za socijalno ekonomsko obrazovanje, Titograd), τα παιδιά που αποφοιτούσαν από το Γυμνάσιο μπορούσαν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους σε αυτό το κέντρο εκπαίδευσης. Ήταν άμεση η ανάγκη να ανοίξουν περισσότερα τμήματα με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα (ειδικά στη χημεία και φυσική), έτσι ώστε οι μαθητές της αλβανικής εθνικότητας να μην δυσκολεύονται παρακολουθώντας τα μαθήματά τους στη σερβοκροατική γλώσσα⁴⁵⁰.

Δ) Δήμος Πλαβ (Plav)

⁴⁴⁸ Παράρτημα III, σελ. 317. Aneks III)

⁴⁴⁹ Γραφείο Ανάπτυξης της Εκπαίδευσης «Εκθεση Πεπραγμένων 1980» υπουργείο Παιδείας Ο.Δ.Μ (Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας Μαυροβουνίου) (Biro za Razvoj obrazovanj školstva Zavod za unapređivanje školstva NR Crne Gore Zavod za unapređivanje)

⁴⁵⁰ Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής Τίτογκραντ (Titograd) Republički zavod za statistiku.)

Στο Δήμο Πλαβ (Plav), η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα γινόταν στο κεντρικό δημοτικό σχολείο «Τζάφερ Νικότσεβιτς» (Jafer Nikoçević) και στα τρία χωριστά τμήματα, τα οποία βρίσκονταν στο Βούσανε (Vusanje), Βίνεβο (Visnjevo) και Μαρτίνοβιτσι (Martinovići). Ακόμη σε ένα άλλο χωριστό τμήμα η διδασκαλία γινόταν στην αλβανική γλώσσα, συγκεκριμένα στο Χότι (Hoti), στο δημοτικό σχολείο «Χάιρο Σαχμάνοβιτς» (Hairo Sahmanović).

Στα δημοτικά σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα φοιτούσαν συνολικά 509 μαθητές σε 20 τμήματα. Οι συνθήκες εργασίας του σχολείου ήταν σε γενικές γραμμές καλές. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που υπήρχε και εκεί ήταν η επέκταση του σχολικού κτιρίου στο Βούσανε (Vusanje) και η μεταφορά των μαθητών των υψηλότερων τάξεων που τα μαθήματά τους τα παρακολουθούσαν στο κεντρικό σχολείο. Ούτε το σχολείο του Γούσιν (Gusinje) δεν είχε αρκετούς χώρους για τη διοργάνωση ελεύθερων δραστηριοτήτων –αθλητικού, μορφωτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, οι οποίες μπορούσαν και φέρνουν κοντά τους μαθητές διάφορων εθνικοτήτων. Η έλλειψη κατάλληλου χώρου και η μεγάλη απόσταση εμπόδιζαν τους μαθητές της αλβανικής εθνικότητας να συμμετέχουν. Επίσης, υπήρχαν και άλλες δυσκολίες (έγκαιρη αγορά σχολικών βιβλίων, έλλειψη λογοτεχνικών βιβλίων στην αλβανική γλώσσα, συνδρομή σε περιοδικά στην αλβανική γλώσσα), οι οποίες δεν μπορούσαν να ξεπεραστούν μόνο από τους υπεύθυνους των σχολείων, αλλά με τη βοήθεια του δήμου και του Υπουργείου Παιδείας⁴⁵¹. Οι μαθητές της αλβανικής εθνικότητας έπρεπε να μαθαίνουν περισσότερα πράγματα για τους ποιητές, τους επαναστάτες και τους ήρωες της Γιουγκοσλαβίας και για την πολιτική του Τίτο. Το διδακτικό προσωπικό και οι μαθητές έπρεπε να συνεργάζονται περισσότερο και πιο αποτελεσματικά με τα υπόλοιπα σχολεία της χώρας. Υπήρχαν περισσότεροι ειδικευμένοι καθηγητές (71,43%), όμως τη γαλλική γλώσσα, τη φυσική, τα μαθηματικά και τη χειροτεχνία δίδασκαν ανειδίκευτοι εκπαιδευτικοί (28,57%)⁴⁵². Όπως αναφέρεται στην έκθεση του Δημοκρατικού Ινστιτούτου για την προαγωγή του σχολικού συστήματος του Τίτογκραντ (Titograd) 1980

Οι υπεύθυνοι του σχολείου προσπάθησαν να βρουν κατάλληλα καταρτισμένο διδακτικό προσωπικό αλλά χωρίς επιτυχία, επειδή δεν μπόρεσαν να προσφέρουν ούτε διαμερίσματα για τη διαμονή των καθηγητών, ούτε καλό μισθό. Το σχολείο έπρεπε να συνεργάζεται περισσότερο με τις παιδαγωγικές υπηρεσίες του Τίτογκραντ (Titograd)

⁴⁵¹ Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής Τίτογκραντ (Titograd) Ειδικά Έντυπα Σχολικής Μονάδας (Republički zavod za statistiku(rojedinnačni formulari za škole na albanskom jeziku).

⁴⁵² Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) (Republički zavod za unapredjivanje školstva)

και του Ίβανγκραντ (Ivangrad) και να στέλνει τους εκπαιδευτικούς σε διάφορα σεμινάρια που διοργάνωναν οι υπηρεσίες αυτές και το Υπουργείο Ανάπτυξης της Παιδείας.

Στο Γυμνάσιο του δήμου Πλαβ (Plav) υπήρχαν τμήματα τεχνικής εκπαίδευσης με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα. Η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα στο Γυμνάσιο ξεκίνησε τη σχολική χρονιά 1978-1979 και τότε γράφτηκαν 48 μαθητές. Από αυτούς, 35 ολοκλήρωσαν την πρώτη τάξη, 5 έμειναν στην ίδια τάξη λόγω κακής επίδοσης, ενώ 8 σταμάτησαν να παρακολουθούν τα μαθήματα. Τη σχολική χρονιά 1979-1980 γράφτηκαν 51 μαθητές σε 2 τμήματα. Μετά την έναρξη της σχολικής χρονιά προσλήφθηκε ένας καθηγητής αλβανικής γλώσσας, ενώ έπρεπε να βρεθούν δύο ακόμη καθηγητές, της ιστορίας και των μαθηματικών, οι οποίοι θα ήταν σε θέση να διδάσκουν στην αλβανική γλώσσα⁴⁵³.

Ε) Δήμος Ρόζαε (Rozaje)

Σύμφωνα με τα στοιχεία η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα στον δήμο Ρόζαε (Rozaje) γίνονταν στα χωριστά τμήματα του δημοτικού σχολείου «Μούσταφα Πέτσανιν» (Mustafa Pečanin), τα οποία βρίσκονταν στο Ντάτσιτσι (Dacići) και στο Μπάντζοβ (Bandžov). Στο Ντάτσιτσι (Dacići) υπήρχαν τμήματα μέχρι την 7η τάξη, ενώ στο Μπάντζοβ (Bandžov) μέχρι την 3η τάξη.

Στα τμήματα του Ντάτσιτσι (Dacići) φοιτούσαν συνολικά 78 μαθητές και στα τμήματα του Μπάντζοβ (Bandžov) μόνο 8 μαθητές. Το 1977 φοιτούσαν λιγότεροι μαθητές, επειδή δεν υπήρχαν τμήματα στην 6η και 7η τάξη και γι' αυτόν το λόγο οι μαθητές είτε σταματούσαν την εκπαίδευσή τους, είτε συνέχιζαν στα σχολεία του Κοσσόβου. Αρχές της δεκαετίας του 1980, οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να παρακολουθούν τα μαθήματά τους στην περιοχή που έμεναν.

Επιπλέον, το 71,73% των εκπαιδευτικών ήταν ειδικευμένοι στα μαθήματα αυτά, ενώ οι υπόλοιποι (28,28%) εκπαιδευτικοί της αλβανικής γλώσσας, της

⁴⁵³ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) (Republički zavod za unapredjivanje školstva)

βιολογίας, της χημείας, της χειροτεχνίας, της γυμναστικής, της μουσικής και της ζωγραφικής χρειάζονταν επαγγελματική κατάρτιση.

Το σχολείο «Μούσταφα Πέτσανιν» (Mustafa Pečanin) έπρεπε να κηρύξει διαγωνισμό για να προσλάβει έναν καθηγητή αλβανικής γλώσσας και έναν καθηγητή χημείας και βιολογίας, που θα δίδασκαν στο χωριστό τμήμα στο Ντάτσιτι (Dacići). Μόνο έτσι οι μαθητές της περιοχής αυτής θα είχαν οχταετή εκπαίδευση. Οι υπεύθυνοι του χωριστού τμήματος στο Ντάτσιτι (Dacići) έπρεπε επίσης να εξασφαλίσουν τον εξοπλισμό που τους έλειπε και να επιμεληθούν το σχολικό κήπο, δηλαδή να τον περιφράξουν και να εξασφαλίσουν μια ασφαλή διάβαση πάνω από το ποτάμι που υπήρχε απέναντι από το σχολείο. Επίσης, έπρεπε να συνεργάζονται περισσότερο με τα υπόλοιπα σχολεία και να διοργανώνουν διάφορες δραστηριότητες με τη συμμετοχή όλων των μαθητών και καθηγητών των σχολείων αυτών. Οι εκπαιδευτικοί του σχολείου έπρεπε να παρακολουθούν τα εκπαιδευτικά σεμινάρια που διοργανώνονταν από το Υπουργείο Παιδείας και από το Παιδαγωγικό Συμβούλιο του Τίτογκραντ (Titograd), επειδή οι περισσότεροι δεν είχαν μεγάλη εμπειρία και τα μαθήματα που δίδασκαν δεν γινόντουσαν με ικανοποιητικό τρόπο.

Στους πίνακες 41-46⁴⁵⁴ παρουσιάζεται αναλυτικά ο αριθμός των δημοτικών σχολείων του Μαυροβουνίου (Crna Gora) με διδασκαλία στα αλβανικά τη σχολική χρονιά 1979-1980 και ο αριθμός των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Μαυροβουνίου (Crna Gora) την ίδια χρονιά, καθώς επίσης και ο αριθμός των εκπαιδευτικών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση ανά μάθημα.

7.11 Οι φοιτητές της αλβανικής εθνικότητας στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα

Στο ίδιο έγγραφο (Παράρτημα III.πίνακες 46,47,48,49,) αναφέρεται ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1980 πολλοί φοιτητές σπούδαζαν στα Πανεπιστήμια της χώρας. Οι περισσότεροι σπούδαζαν στο Πανεπιστήμιο της Πρίστινας (Pristina), επειδή πολλά μαθήματα διδάσκονταν στην αλβανική γλώσσα. Όμως αρκετοί φοιτητές διδάσκονταν και στη σερβοκροατική γλώσσα, διότι ήταν ήδη προετοιμασμένοι από τα μαθήματα που παρακολούθησαν στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το έγγραφο αναφέρει επίσης ότι ήταν ανέφικτο να βρεθούν τα στοιχεία των φοιτητών που σπούδαζαν στα ανώτερα και ανώτατα σχολεία και γι'αυτό αναφέρονται μόνο τα

⁴⁵⁴ Παράρτημα III, σελ. 320-323. Aneks III

στοιχεία των φοιτητών που πήραν υποτροφίες (σύμφωνα με τις λίστες των δανείων που δόθηκαν).

Από τα στοιχεία των καταγραφής- απογραφής των Πινάκων⁴⁵⁵ που βρίσκουμε στα αρχεία του Δημοκρατικού Ινστιτούτου Στατιστικής του Τιτογκραντ (Titograd) προκύπτει ότι πολλοί φοιτητές αλβανικής εθνικότητας πήραν υποτροφίες για σπουδές σε ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ενώ ακόμη μεγαλύτερος ήταν ο αριθμός των φοιτητών που μόνοι τους πλήρωναν τις σπουδές τους. Παρόλα αυτά, πολλοί φοιτητές δεν έδιναν εξετάσεις τακτικά και έτσι δεν ήταν εφικτό να βρεθούν τα στοιχεία τους. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά⁴⁵⁶, οι περισσότεροι φοιτητές σπούδαζαν στις Φιλοσοφικές, Οικονομικές και Νομικές Σχολές, ενώ ακολουθούσαν κατά σειρά προτίμησης οι Σχολές Φυσικομαθηματικής και Γεωπονικής.

Οι περισσότεροι φοιτητές προέρχονταν από το Τίτογκραντ (Titograd), το Ούλτσιν (Ulcinj), το Μπαρ (Bar) και το Πλαβ (Plav), ενώ λιγότεροι από το Ρόζαε (Rozaje). Ο αριθμός των φοιτητών από το Τίτογκραντ (Titograd) που φοιτούσαν στα Πανεπιστήμια ήταν ο μεγαλύτερος, ενώ οι περισσότεροι φοιτητές που φοιτούσαν στα σχολεία ανώτερης εκπαίδευσης προέρχονταν από το Ούλτσιν (Ulcinj) και το Πλαβ (Plav).

Οι περισσότεροι φοιτητές αλβανικής εθνικότητας σπούδαζαν στο Πανεπιστήμιο της Πρίστινας, αν και το Πανεπιστήμιο «Βέλικο Βλάχοβατς» (Veliko Vlahovač) του Τιτογκραντ (Titograd), ήταν πιο κοντά. Καταρχήν, η διδασκαλία στο Πανεπιστήμιο, της Πρίστινας γίνονταν στην αλβανική, ενώ στο Πανεπιστήμιο του Τιτογκραντ (Titograd), στη σερβοκροατική γλώσσα. Επίσης, οι φοιτητές γράφονταν πιο εύκολα στο Πανεπιστήμιο της Πρίστινας (Pristina) παρά στου Τιτογκραντ (Titograd). Επειδή υπήρχαν πολλοί φοιτητές που φοιτούσαν στο Πανεπιστήμιο της Πρίστινας (Pristina), δεν υπήρχαν αρκετές αίθουσες και διδακτικός εξοπλισμός. Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά που σπούδαζαν εκτός Μαυροβουνίου (Βελιγράδι-Beograd, Σάραγιεβο-Sarajevo, Ζάγκρεμπ-Zagreb, Νόβι Σαντ-Novi Sad, Σπλίτ-Split, Ριέκα-Rjeka, Σκόπια-Skorje κτλ.) έκαναν παρέες με φοιτητές διαφορετικής εθνικότητας και μάθαιναν και μια διαφορετική κουλτούρα.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τιτογκραντ (Titograd) (Republički zavod za unapredjivanje školstva)

⁴⁵⁶ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τιτογκραντ (Titograd) (Republički zavod za unapredjivanje školstva)

⁴⁵⁷ Στίπτσεβιτς, Α., *Οι Ιλλύριοι. Ιστορία. Ζωή. Πολιτισμός*, Ζάγκρεμπ, 1975, σ.σ. 126-131. (Stipčević, A., *Iliri. Povijest. Život. Kultura*. Zagreb, 1974.)

7.12 Αναφορές Ειδικών Συμβούλων

Σύμφωνα με δυο αναφορές ειδικών συμβούλων που πραγματοποίησαν επισκέψεις το Νοέμβριο του 1981 στο δημοτικό «Μάχμουτ Λέκιτς» (Mahmut Lekić) στο Τούζι (Tuzi), η κατάσταση ήταν αρκετά άσχημη (Παράρτημα III.3).

Ο πρώτος σύμβουλος, Λιούτσαϊ Λούτσα, επισκέφθηκε το μητρικό δημοτικό σχολείο «Μάχμουτ Λέκιτς» (Mahmut Lekić) και τα παρατήματά του. Συγκεκριμένα: τις τάξεις I-1 και I-2 στο Τούζι (Tuzi), τις οποίες είχαν οι δάσκαλοι Λουίτζι Λαγτσάι (Ljuidj Lajcaj) και Ούκιτς Κατερίνα (Ujkic Katarina), τις τάξεις II-1 και II-2 στις οποίες ήταν δάσκαλοι οι Σοκόι Ντζοκάι (Sokoj Djokaj) και Ντζόκιτς Φράνιο (Djokić Franjo), τις τάξεις IV-1 και IV-2 που δίδασκαν οι Ντότα Μαργιλιάι (Doda Margiljaj) και Φραν Βουλιιάι (Fran Vuljaj), τα παρατήματα της 4^{ης} τάξης στο Βουκσανλέκιτσι (Vuksanlekići) και στο Σουκουρούτσ (Sukuruč) με δασκάλους τους Τζέρτζι Ζεφ Γκεκάι (Djerdj Zef Gegaj) και Τζιούστα Γιουνσάι (Djusta Juncaj) και τα δύο μικτά τμήματα στο Γκόρνιε Ντρούμε (Gornje Drume) με δάσκαλο τον Ντζοκάι Λέκα (Djokaj Leka.)⁴⁵⁸

Σύμφωνα με την έκθεση προς το Γραφείο Ανάπτυξης Σχολικού συστήματος της Δημοκρατίας Μαυροβουνίου το 1981 του ειδικού συμβούλου Λιούτσαϊ Λούτσα (Ljutsai Ljutsa). Η διδασκαλία στο μητρικό σχολείο στο Τούζι (Tuzi) διεξαγόταν κάτω από πολύ ακατάλληλες συνθήκες, σε ό,τι αφορούσε το σχολικό χώρο και την υγιεινή, ειδικά στο παλιό σχολικό κτίριο. Οι καπνοδόχοι στις αίθουσες δεν τραβούσαν τον καπνό και αυτό δημιουργούσε μια ανυπόφορη ατμόσφαιρα στο τμήμα, που δεν μπορούσε να λειτουργήσει κανονικά. Σε αυτό το σχολείο λειτουργούσε και ένα λύκειο και έτσι η διδασκαλία κάθε μέρα διεξαγόταν σε 3 βάρδιες. Τα σχολικά έπιπλα και όλα τα υπόλοιπα σχολικά μέσα είχαν υποστεί ζημιές και καταστροφές. Τα εκπαιδευτικά μέσα των παραρτημάτων ήταν φτωχά, ενώ τα λίγα μέσα που υπήρχαν στο μητρικό σχολείο ήταν μερικώς χαλασμένα. Στα παρατήματα υπήρχαν και κάποιες εικόνες στον τοίχο, αριθμητήριο και γεωγραφικοί χάρτες του Μαυροβουνίου και της Γιουγκοσλαβίας. Οι βιβλιοθήκες στα τμήματα αυτά ήταν είτε ανύπαρκτες, είτε πάρα πολύ φτωχές.

Όλοι οι δάσκαλοι των αναφερόμενων τμημάτων τακτικά κρατούσαν καταλόγους που περιελάμβαναν σημειώματα, τα προγράμματα λειτουργίας του

⁴⁵⁸ *Δημοκρατική γραμματεία για την εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την επιστήμη*, 1971, σσ. 54-75. (Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd 1971)

υπεύθυνου του τμήματος και του συμβουλίου καθηγητών, καθώς και τις ώρες των πραγματοποιημένων μαθημάτων. Στα περισσότερα τμήματα, οι μαθητές είχαν βαθμολογηθεί σχεδόν σε όλα μαθήματα εκτός από αυτούς των πρώτων τάξεων, έχοντας υπόψη την ειδική λειτουργία των τάξεων αυτών στην αρχή του χρόνου. Τα διοικητικά έγγραφα του τμήματος ήταν τακτοποιημένα στην 4 τάξη στο Βουκσανλέκιτσι (Vuksanlekići) και Γκόρνιε Ντρούμα (Gornje Drume).

Όλοι οι δάσκαλοι έφτιαξαν ομαδικά τα προγράμματα εργασίας. Οι δάσκαλοι της 4ης τάξης στην αρχή έφτιαξαν το πρόγραμμα εργασίας στην αλβανική γλώσσα με βάση το βιβλίο «Στην αγκαλιά της νέας ζωής» (Ne zemerem e jetes te re)⁴⁵⁹ και των άλλων βιβλίων λογοτεχνίας. Αλλά επειδή ήρθε το αναγνωστικό από τα Σκόπια, προτάθηκε στους δασκάλους να το χρησιμοποιήσουν και αυτό. Έτσι έπρεπε να αγοράσουν τα παιδιά και αυτό από το βιβλιοπωλείο στο Τούζι (Tuzi).

Όλοι οι δάσκαλοι είχαν τακτικές ημερήσιες προετοιμασίες για τα μαθήματα σε ένα ειδικό τετράδιο ή σχέδιο εργασίας. Οι σύμβουλοι πρότειναν κάθε δάσκαλος να εξασφαλίσει σχέδια εργασίας και σε αυτά να κάνει τις προετοιμασίες. Η συμπληρωματική διδασκαλία διεξαγόταν σε όλα τα τμήματα, με 2 μαθήματα την εβδομάδα, γλώσσα και μαθηματικά.

Η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας πραγματοποιούνταν σύμφωνα με το πρόγραμμα στην 4 τάξη, ενώ οι δάσκαλοι πρέπει να προσαρμόζουν τα κείμενα από το αναγνωστικό, καθώς και από το εγχειρίδιο «Στην αγκαλιά της νέας ζωής» (Ne zemerem e jetes te re).

Οι αναλυτικές-συνθετικές ασκήσεις της 1ης τάξης χρησιμοποιούνταν πολύ στη διδασκαλία με το αλφαβητάριο. Οι μαθητές καταλάβαιναν τους όρους, που ήταν η βασική προϋπόθεση για την κατάλληλη ανάλυση των γραμμάτων και ανάπτυξη ικανότητας ανάγνωσης σε μαθητές. Μέχρι την ημέρα της επίσκεψης, στη διδασκαλία του αλφάβητου είχαν κάνει 7-8 γράμματα. Οι δάσκαλοι χρησιμοποιούσαν τη μέθοδο και τη σειρά των γραμμάτων όπως είναι στο αλφαβητάριο. Στην αρχή έκαναν πρώτα τα κεφαλαία και τα μικρά γράμματα και μετά την εκμάθηση της καλλιγραφικής γραφής. Τα εκπαιδευτικά μέσα ήταν όμως πολύ φτωχά και σπάνια βρίσκονταν φανελοπίνακας, πλαστελίνη και αλφαβητάρια. Οι μαθητές σε όλα τα τμήματα όπου έγινε η επίσκεψη διάβαζαν και έγραφαν σωστά.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ «Στην αγκαλιά της νέας ζωής» (Ne zemerem e jetes te re)

⁴⁶⁰ Έκθεση του Συμβούλου Λιουτσαί Λιούτσα (Ljutsai Ljutsa) για την λειτουργία των Σχολικών Μονάδων της περιοχής το 1981 (Izvjestaj Prosvjetni Svjetnik Ljutsai Ljutsa)

Στην ανάλυση των κειμένων οι δάσκαλοι γενικά έπρεπε να δώσουν περισσότερη προσοχή στην επεξήγηση καινούργιων και άγνωστων λέξεων και να ελέγξουν, εάν κάποιες φορές οι μαθητές ήξεραν την έννοια ακόμη και απλών λέξεων. Τέτοιες λέξεις σχετικές με το κείμενο έπρεπε να χρησιμοποιούνται πιο συχνά σε προτάσεις, έτσι ώστε να τις υιοθετούν οι μαθητές. Οι περισσότεροι μαθητές διάβαζαν σωστά τα κείμενα που διδάσκονταν. Το περιεχόμενο των κειμένων το ήξεραν, αλλά χρειαζόταν να μάθουν ωραίες εκφράσεις, γραμματικές σχέσεις και περιγραφές, για να υιοθετήσουν την ομορφιά της γλώσσας, να αναπτύξουν την αγάπη για τη γλώσσα και για το βιβλίο γενικά. Οι προφορικές και γραπτές ασκήσεις έπρεπε να είναι περισσότερες, να αποφεύγεται η απλή περιγραφή και οι απλές και σύντομες απαντήσεις σε ερωτήσεις. Κάποια κείμενα είχαν κατάλληλες ζωγραφιές, αλλά σπάνια γινόταν δραματοποίηση των κειμένων.

Στα μαθηματικά, όλοι οι δάσκαλοι είχαν κάνει μηνιαία προγράμματα εργασίας με επιτυχία. Οι μαθητές στην πρώτη τάξη γενικά ήξεραν πολλαπλασιασμό. Η διδασκαλία διεξαγόταν με τη βοήθεια αριθμητηρίων και διαφόρων σχολικών εργαλείων, τα οποία χρησιμοποιούνταν στην ανάλυση των αριθμών και των όρων τους. Ο λογαριασμός χωρίς πράξη και η εκτέλεση πράξεων στην 3 τάξη πραγματοποιούνταν μεθοδικά και σωστά. Οι μαθητές ήξεραν να λύνουν τις μαθηματικές τους ασκήσεις. Στην 4η τάξη έγινε ανάλυση ανάγνωσης και γραψίματος των αριθμών αρκετά καλά, καθώς και η εκμάθηση του δεκαδικού συστήματος αριθμών. Οι μαθητές έπρεπε να λύνουν μικτά μαθηματικά προβλήματα, για να αναπτύξουν τη μαθηματική και λογική σκέψη τους. Κάποιοι όροι σχετικά με τις μονάδες μέτρησης έπρεπε να εξηγηθούν πιο ουσιαστικά στους μαθητές. Οι ασκήσεις έπρεπε να είναι σχετικές με τις εμπειρίες των μαθητών.

Η σερβοκροατική γλώσσα διεξαγόταν σύμφωνα με το πρόγραμμα, αλλά δεν χρησιμοποιούνταν παντού το ίδιο βιβλίο. Στην 4 τάξη χρησιμοποιούνταν το αλφαβητάριο που ήταν για τα σχολεία με διδασκαλία στα σέρβικα και μερικές φορές το αναγνωστικό για την 2η τάξη ή το βιβλίο που προβλέπεται για την 4η τάξη με διδασκαλία στα αλβανικά. Αυτές οι διαφορές επηρέαζαν πολύ τους δασκάλους στη διεξαγωγή του μαθήματος αυτού και υπήρχε η αίσθηση ότι η διδασκαλία αυτοσχεδιαζόταν και για αυτό τα αποτελέσματα δεν ήταν καλά, ειδικά στα παραρτήματα που οι μαθητές δεν είχαν την ευκαιρία να ακούσουν τη γλώσσα στην καθημερινότητα τους. Στο Τούζι (Tuzi) οι μαθητές χρησιμοποιούσαν τη γλώσσα πολύ καλά και είχαν καλό λεξιλόγιο. Την ώρα της διδασκαλίας, οι δάσκαλοι

χρησιμοποιούσαν τη συζήτηση και άλλες μορφές εργασίας, αλλά έπρεπε να χρησιμοποιούν περισσότερο τις ζωγραφιές, εικόνες, μαγνητόφωνο, γραμμόφωνο κτλ.

Το μάθημα της γνώσης της φύσης και της κοινωνίας, στην 1 και στη 2 τάξη διεξαγόταν σύμφωνα με το πρόγραμμα με επιτυχία. Οι γνώσεις των μαθητών ήταν αρκετά καλές, όμως έπρεπε να υπάρχει και πρακτική εξάσκηση με συλλογές από τη φύση, αλλά και εικόνες και ζωγραφιές σχετικά με τη κοινωνική ζωή.

Η διδασκαλία της γνώσης της φύσης για την 4η τάξη πραγματοποιούνταν σύμφωνα με το πρόγραμμα και με το κατάλληλο βιβλίο. Κατά την ανάλυση των νέων περιεχομένων, ο δάσκαλος έπρεπε να χρησιμοποιεί τις υπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών και να γίνονται συζητήσεις σύμφωνα με τα πράγματα ή τα φαινόμενα, τα οποία υπάρχουν στη φύση. Για αυτόν το λόγο έπρεπε να βρει ο δάσκαλος δείγματα από το περιβάλλον, όσο αυτό ήταν εφικτό, π.χ. δείγματα μεταλλευμάτων, άνθρακα, φυτών. Όταν τα δείγματα από τη φύση δεν μπορούσαν να βρεθούν, το μάθημα έπρεπε να γίνεται με φωτογραφίες και εικόνες.

Η γνώση της κοινωνίας διεξαγόταν σύμφωνα με το διδακτικό πρόγραμμα. Το βιβλίο ήταν κατάλληλο με προγραμματισμένο περιεχόμενο, το οποίο ήταν μετάφραση του βιβλίου που χρησιμοποιούνταν στα σχολεία με διδασκαλία στα σερβοκροατικά στο Μαυροβούνιο. Οι περισσότεροι μαθητές ήξεραν καλά το χάρτη. Τα εκπαιδευτικά μέσα ήταν όμως πολύ φτωχά και δεν υπήρχαν άλμπουμ, εικόνες, ζωγραφιές, εγχειρίδια κτλ.⁴⁶¹

Η δεύτερη αναφορά στο ίδιο έγγραφο (Π. VI. ε), έγινε με βάση την επίσκεψη του εκπαιδευτικού συμβούλου Πέταρ Ντρεσάι (Petar Deršai) (κατά τη χρονική περίοδο από 14 έως 25 Νοεμβρίου 1981, στο Δήμο Αγορίτσα (Agoritsa), στα τμήματα με διδασκαλία στα αλβανικά και συγκεκριμένα: III-1 και III-2 στο μητρικό σχολείο με επικεφαλής τους δασκάλους Παούλινα Ποπδιόνοβιτς (Paulina Popdioponič) και Διέλιος Ιβεζάι, (Delios Ivezai) τα τμήματα της I, II και III τάξης στα παραρτήματα του ίδιου σχολείου στο Βουκσανλιέκιτσι (Vuksanlekići), με δασκάλους τους Μάρκο Μπέρισα (Marko Berisa), Πρέντας Ιβεζάι (Prenta Ivezai) και Διόκα Ιβέζιτς, (Dioka Ivezič) τα τμήματα της 1ης, 2ης και 3ης τάξης στο παράρτημα στο Σουκούρουτς (Sukuruć) με τους δασκάλους Νικόλα Μπέρισα (Nikola Berisa), Τερέζα Γόγιτσαι (Tereza Gogićai) και Μάρκο Γόγιτσαι, (Marko Gogićai) καθώς και το μικτό (από 4

⁴⁶¹ Έκθεση του Συμβούλου Λιουτσαί Λιούτσα (Ljutsai Ljutsa) για την λειτουργία των Σχολικών Μονάδων της περιοχής 1981 (Μετάφραση της έκθεσης σελ. 185 Η διδασκαλία στο μητρικό σχολείο... έως σελ. 188 άλμπουμ, εικόνες, ζωγραφιές, εγχειρίδια κλπ. Izvjestaj Prosvjetni Svjetnik Ljutsai Ljutsa

τάξεις) τμήμα στο Ντόνιε Ντρούμε (Donje Drume) με το δάσκαλο Κόλα Ιβεζάι (Kola Ivezai)

Σύμφωνα με την αναφορά: Οι υγειονομικές συνθήκες των σχολείων στο Τούζι (Tuzi) και στο Βουκσανλιέκιτσι (Vuksanlekići), ήταν εντελώς ακατάλληλες. Τα τμήματα στο Τούζι (Tuzi)

λειτούργουσαν και στη μεσοβάρδια και αυτό δυσκόλευε τη διατήρηση υγιεινής. Το παράρτημα στο Βουκσανλιέκιτσι (Vuksanlekići) δεν ήταν χτισμένο για να λειτουργεί ως σχολικός χώρος και γι' αυτό οι αίθουσες ήταν μικρές, μη λειτουργικές και καθόλου καλά φωτισμένες. Σε αυτό το τμήμα, το μεγάλο πρόβλημα ήταν η προμήθεια νερού. Το τμήμα στο Ντόνιε Ντρούμε (Donje Drume) δούλευε σε ένα μικρό ιδιωτικό δωμάτιο, χωρίς να έχει τις κατάλληλες υγειονομικές συνθήκες. Επίσης, το κυρίως σχολικό κτίριο είχε μεγάλες ζημιές από το σεισμό. Και εκεί επίσης το μεγάλο πρόβλημα ήταν το νερό, τόσο για πόση όσο και για διατήρηση της καθαριότητας. Στο τμήμα στο Σουκούρουτς (Sukuruč), οι συνθήκες ήταν λίγο καλύτερες, αλλά και εκεί υπήρχε το πρόβλημα του νερού, καθώς και του ηλεκτροδοτικού δικτύου.⁴⁶²

Τα διδακτικά μέσα στα τμήματα αυτά ήταν πολύ φτωχά και ορισμένα δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν λόγω του ότι ήταν μικρός ο χώρος στον οποίο πραγματοποιούνταν τα μαθήματα Βουκσανλιέκιτσι και Ντόνιε Ντρούμε (Vuksanlekići-Donje Drume), και λόγω της έλλειψης ηλεκτρικού ρεύματος (Σουκουρούτς) (Sukuruč)

Το ετήσιο πρόγραμμα δημιουργήθηκε με ορισμένες καθυστερήσεις λόγω των αλλαγών και τροποποιήσεων στο διδακτικό πρόγραμμα της αλβανικής γλώσσας και λόγω της αλλαγής ορισμένων βιβλίων. Τα ετήσια προγράμματα γινόντουσαν στις συναντήσεις των ειδικών επιτροπών στο μητρικό σχολείο (για κάθε τάξη υπήρχε και μια ειδική επιτροπή). Τα ετήσια προγράμματα συμπεριελάμβαναν ολόκληρο το υλικό από όλους τους εκπαιδευτικούς τομείς και ήταν κατανεμημένα κατά μήνες και διδακτικές μονάδες.

Η σχέση του προγράμματος με τα διδακτικά περιεχόμενα ήταν επιτυχής και προγραμματισμένη ήταν και η επανάληψη στις τάξεις στην αρχή, στη μέση και στο τέλος του χρόνου. Ένα σχέδιο εργασίας μηνιαίου προγράμματος περιείχε σε στήλες: το είδος του μαθήματος, τις μορφές εργασίας, τις εκπαιδευτικές μεθόδους και τα διδακτικά μέσα, τα οποία ήταν πολύ σημαντικά λόγω του ότι μέσω αυτών φαινόταν το

⁴⁶² Άπο Σελ. 188... Οι υγειονομικές συνθήκες των Σχολείων στο Τούζιέως και τη σελ 190 είναι η μετάφραση της έκθεσης του εκπαιδευτικού συμβούλου Πέταρ Ντερσάι (Petar Dersai) 14/15/-11-1981 (Izvjestaj Prosvjetni Svjetnik Petar Dersai)

επίπεδο συγχρονισμού και πραγματοποίησης της διδασκαλίας και των μορφών της. Σύμφωνα με την αναφορά, σπάνια εφαρμόζονταν ομαδικές μορφές εργασίας αλλά περισσότερο ατομικές.

Εντυπωσιακή ήταν η τακτικότητα στον κατάλογο, στον οποίο γράφονταν τα προγράμματα του υπευθύνου τμήματος του συμβουλίου τμημάτων, της τμηματικής κοινότητας, της συνεργασίας με γονείς, καθώς και οι σημειώσεις για την πραγματοποίηση αυτών των προγραμμάτων.

Όλοι οι εκπαιδευτικοί σε όλα τα τμήματα πραγματοποιούσαν τα μαθήματα σύμφωνα με τα προγράμματα. Επίσης, όλοι οι εκπαιδευτικοί ήταν ιδεολογικά έτοιμοι να αναπτύξουν το γιουγκοσλαβικό πατριωτισμό στους μαθητές να τους κατηχήσουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Τα μαθήματα για την αλβανική γλώσσα πραγματοποιούνταν με το προβλεπόμενο πρόγραμμα. Το μάθημα των μαθηματικών στις δύο πρώτες τάξεις στο Βουκσανλιέκιτσι (Vuksanlekići) και στο Σουκούρουτς (Sukuruč) διδασκόταν με σωστό και αποτελεσματικό τρόπο. Οι δάσκαλοι και οι μαθητές προσπαθούσαν πολύ. Στις δύο δεύτερες τάξεις στο Βουκσανλιέκιτσι (Vuksanlekići) και Σουκούρουτς (Sukuruč), τα μαθηματικά διεξάγονταν επίσης χωρίς πρόβλημα. Στις τρίτες τάξεις στο κέντρο, καθώς και στο Βουκσανλιέκιτσι (Vuksanlekići) και Σουκούρουτς (Sukuruč) τα μαθηματικά παρουσίαζαν ορισμένες δυσκολίες, γιατί το καινούργιο πρόγραμμα για τα μαθηματικά δεν ήταν καθόλου εύκολο.

Το μάθημα της γνώσης της φύσης και κοινωνίας σε όλα τα τμήματα πραγματοποιούνταν σύμφωνα με το προβλεπόμενο πρόγραμμα. Το συγκεκριμένο μάθημα όμως θα έπρεπε να συνδεθεί με την επίσημη μητρική γλώσσα, δηλαδή τα παιδιά να χρησιμοποιούν αποκλειστικά τα σερβοκροατικά, ώστε με αυτό τον τρόπο να γίνει πιο πλούσιο το λεξιλόγιο των μαθητών και να εξασκηθεί ο τρόπος της σωστής απάντησης με πλήρη πρόταση.

8. Η εκπαίδευση τη δεκαετία του 1990

8.1 Τα προβλήματα στα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα ανά Δήμο

Ο Δημήτρης Τσακίρης σε άρθρο του⁴⁶³ περιγράφει την κατάσταση της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας τη δεκαετία του 1990 ως εξής:

«Η οικονομία της βρισκόταν σε μια καταστροφική κατάσταση. Η δυσαρέσκεια του πληθυσμού εντάθηκε επικίνδυνα, η Ένωση των Κομμουνιστών (ΚΚΓ) καταπονούνταν από εσωτερικές διαμάχες και αδυνατούσε να επιλύσει τα χρόνια προβλήματα της χώρας. Το μεταρρυθμιστικό οικονομικό πρόγραμμα της τελευταίας Γιουγκοσλαβικής Κυβέρνησης του Άντε Μάρκοβιτς, (Ade Marković) παρά τις μικρές επιτυχίες που είχε στην καταπολέμηση του πληθωρισμού, παρέμεινε χωρίς επίδραση».

Στις πρώτες ελεύθερες κοινοβουλευτικές εκλογές του 1990 νικητές αναδείχθηκαν - ιδιαίτερα στα βόρεια διαμερίσματα της χώρας - μη κομμουνιστικά κόμματα με εθνικιστικές τάσεις. Στα νότια τμήματα της χώρας, τα κομμουνιστικά κόμματα διατήρησαν την εξουσία τους, έτσι δημιουργήθηκαν δύο πολιτικά στρατόπεδα. Στη νέα κατάσταση και με ανυπέρβλητα οικονομικά προβλήματα ήταν αρκετά εύκολο για τους πολιτικά υπεύθυνους της κάθε Δημοκρατίας να μεταφέρουν στο λαό την εντύπωση ότι η χώρα τους ήταν θύμα εκμετάλλευσης από τις άλλες Δημοκρατίες. Οι «πλούσιες» Δημοκρατίες αισθάνονταν αδικημένες, οι «φτωχές» όλο και περισσότερο υφιστάμενες εκμετάλλευση.

Η πολιτική κρίση, τα άλυτα οικονομικά προβλήματα με τον πληθωρισμό να έχει αγγίξει το 652% τον Ιούνιο του 1989⁴⁶⁴, καθώς και η πολιτική απόφαση της Σλοβενίας και της Κροατίας να ιδρύσουν «αμιγή» εθνικά κράτη στο Γιουγκοσλαβικό έδαφος, αναδείχθηκαν καθοριστικές αιτίες για τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και μάλιστα συνοδευόμενης από εθνικιστικούς πολέμους.

Το γεγονός της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας είχε ως αποτέλεσμα την ίδρυση εθνικών κρατών σε νέα πολιτικοοικονομική βάση. Ο παρακάτω πίνακας (Τσακίρης 1995) δίνει μία γενική εικόνα της οικονομικής κατάστασης των Δημοκρατιών κατά τον πρώτο χρόνο των πολεμικών συρράξεων.

Μετά τις πολεμικές συρράξεις και τη διάλυση των ομοσπονδιακών κρατών της Γιουγκοσλαβίας, τρία χρόνια μετά, το Φεβρουάριο του 1993, το Υπουργείο Παιδείας του Μαυροβουνίου εξέδωσε γραπτή έκθεση στην οποία περιγραφόταν η κατάσταση και τα προβλήματα στα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα. Ο άμεσος λόγος για τη σύνταξη αυτής της έκθεσης ήταν τα αποτελέσματα των εισαγωγικών

⁴⁶³ Τσακίρης, Δ., Η οικονομική κατάσταση της Σλοβενίας μετά τη διάλυση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, *Θέσεις*, 51, 1995, σσ. 111-113.

⁴⁶⁴ Έκθεση ΔΝΤ 1990 για την οικονομία της Γιουγκοσλαβίας

εξετάσεων στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Ούλτσιν (Ulcinj) και του Τούζι (Παράρτημα IV.ε).

Στο Μαυροβούνιο, αρχές της δεκαετίας του 1990 υπήρχαν αρκετά σχολεία που παρείχαν εκπαίδευση στην αλβανική γλώσσα, όπως πολλά δημοτικά σχολεία και τα χωριστά τους τμήματα που βρίσκονταν σε όλες τις κατοικημένες περιοχές, και εξασφάλιζαν στα παιδιά την υποχρεωτική οκταετή εκπαίδευση. Επίσης, υπήρχαν και τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Ούλτσιν (Ulcinj), του Τούζι (Tuzi) και του Πλαβ (Plav).

Στο Μαυροβούνιο, η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα γινόταν και στις αρχές της δεκαετίας του 1990 σε 11 κεντρικά δημοτικά σχολεία και σε 33 (Ulcinj) χωριστά σχολεία. Τα σχολεία αυτά βρίσκονταν στις περιοχές των δήμων Ούλτσιν, (Ulcinj) Πλαβ (Plav), Πόντγκοριτσα (Podgorica), Μπαρ (Bar) και Ρόζαε (Rozaje). Στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj) λειτουργούσαν τέσσερα δημοτικά σχολεία με 11 χωριστά σχολεία. Στο δήμο της Πόντγκοριτσα (Podgorica) επίσης λειτουργούσαν τέσσερα δημοτικά σχολεία με 13 χωριστά σχολεία, μόνο που το σχολείο «Δ. Πρέλεβιτς» (D. Prelević) είχε ένα ακόμη χωριστό τμήμα στο Κότσιτσι (Κοσίτσι), όπου η διδασκαλία γινόταν στην αλβανική γλώσσα. Στο δήμο Μπαρ (Bar) λειτουργούσε ένα κεντρικό σχολείο με 5 χωριστά σχολεία, στο δήμο Πλαβ (Plav) ένα κεντρικό σχολείο με 3 χωριστά σχολεία και στο δήμο Ρόζαε (Rozaje), ένα δημοτικό σχολείο στο Νάτσιτσι (Dacići) το οποίο δεν είχε χωριστό τμήμα.

Τη διδασκαλία στα δημοτικά σχολεία συνολικά παρακολουθούσαν 3.083 μαθητές σε 176 τμήματα. Η διδασκαλία γινόταν σε 44 σχολικά ιδρύματα, από τα οποία τα 42 ήταν ειδικής κατασκευής για τις ανάγκες των περιοχών αυτών (προκατασκευασμένα). Η διδασκαλία γινόταν στα δημόσια κτίρια, εκτός από τα δύο χωριστά τμήματα του Πριφτ (Prifte) και του Γούρετς (Gurec), τα οποία γίνονταν σε ιδιωτικά κτίρια στο δήμο της Πόντγκοριτσα (Podgorica). Τα κτίρια αυτά δεν ήταν κατάλληλα και δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες της διδασκαλίας, οπότε, εάν δεν γινότουσαν οι αναγκαίες αλλαγές, θα έπρεπε να κλείσουν. Τα μεικτά τμήματα που υπήρχαν και αποτελούσαν το 46% του συνόλου ήταν πολλά και η διδασκαλία εκεί ικανοποιητική.

Η διδασκαλία των τμημάτων που είχαν έναν υπεύθυνο καθηγητή γινόταν σε 55 μονοθέσια, 35 διθέσια, 7 τριθέσια και 5 τετραθέσια τμήματα. Τα χωριστά τμήματα δεν είχαν τον απαραίτητο σχολικό εξοπλισμό, και μερικά δεν είχαν ούτε θέρμανση, ούτε πόσιμο νερό. Στα δύο σχολεία του Ούλτσιν (Ulcinj) (ένα στο Τούζι (Tuzi) και το άλλο στο Γούσιν (Gusinje), η διδασκαλία γινόταν παράλληλα στη σερβοκροατική και

αλβανική γλώσσα. Επίσης, υπήρχε και ένα χωριστό τμήμα στο Στόι (Štoj) που η διδασκαλία γινόταν στη σερβική γλώσσα. Οι καθηγητές έφτιαχναν τα ετήσια πλάνα διδασκαλίας μαζί, συμμετείχαν στις ίδιες δραστηριότητες και οργάνωναν συναντήσεις.

Στα δημοτικά σχολεία του Μαυροβουνίου και της Σερβίας μέχρι την 4η τάξη για κάθε τμήμα υπήρχε ένας δάσκαλος/μία δασκάλα που δίδασκε όλα τα μαθήματα από την 5η έως την 8η τάξη, για κάθε μάθημα σχεδόν υπήρχε ένας καθηγητής/καθηγήτρια από τους οποίους επιλέγονταν οι υπεύθυνοι των τμημάτων. Στα δημοτικά σχολεία του δήμου Ούλτσιν (Ulcinj) φοιτούσαν συνολικά 1.561 μαθητές σε 73 τμήματα (42 τμήματα είχαν υπεύθυνο καθηγητή και 31 όχι).

Μερικά χωριστά σχολεία, δηλαδή σχολεία που ανήκαν διοικητικά σε άλλο σχολείο και στεγαζόταν σε άλλη περιοχή απ' αυτήν του κεντρικού, είχαν πάνω από ένα τμήμα.

Στο δήμο Ούλτσιν (Ulcinj), όπου έμεναν οι περισσότεροι Αλβανοί, σε σχέση με τους άλλους δήμους του Μαυροβουνίου βρίσκονταν και τα περισσότερα σχολεία και βεβαίως, φοιτούσαν οι περισσότεροι μαθητές αλβανικής εθνικότητας. Όλα τα σχολικά κτίρια ήταν προκατασκευασμένα μετά το σεισμό που έγινε το 1979 και για αυτό όχι τόσο ανθεκτικά. Εξαίρεση αποτελούσε το κεντρικό σχολείο «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito) στο κέντρο του Ούλτσιν (Ulcinj), το οποίο κτίστηκε κανονικά και ήταν σε καλή κατάσταση για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μεγάλο πρόβλημα αποτελούσε η απόσταση κάποιων χωριστών τμημάτων από τα κεντρικά σχολεία (σε μερικές περιπτώσεις πάνω από 10 χ.μ.) και γι' αυτό το λόγο πολλοί από τους μαθητές που φοιτούσαν σε αυτά τα τμήματα σταμάτησαν να παρακολουθούν τα μαθήματά τους μετά την υποχρεωτική τετραετή φοίτηση του δημοτικού σχολείου. Επίσης, η μεταφορά των μαθητών με το σχολικό λεωφορείο δεν ήταν τακτική και οι μαθητές (ειδικά του σχολείου «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) του Βλάντιμιρ-Vladimir) δυσκολεύονταν να παρακολουθήσουν τα μαθήματά τους κανονικά. Η αδικαιολόγητη επιθυμία των γονέων να πηγαίνουν τα παιδιά τους στο σχολείο της πόλης «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito) προκάλεσε το παραλίγο κλείσιμο του σχολείου «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculoníc) του Στόι (Štoj), πράγμα το οποίο αν γινόταν, θα επέφερε μεγάλες επιπτώσεις στην ευρύτερη περιοχή. Οι περισσότεροι καθηγητές που δίδασκαν στο σχολείο «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculoníc) ήταν καταρτισμένοι, οπότε δεν υπήρχε λόγος τα παιδιά να γραφτούν σε άλλο σχολείο. Τη σχολική χρονιά 1992-1993 εγγράφηκαν 12 μαθητές και έτσι το σχολείο παρέμεινε ανοιχτό.

Η διδασκαλία των κεντρικών σχολείων του δήμου Ούλτσιν (Ulcinj) γινόταν σε 13 αίθουσες και 36 εργαστήρια και όλα τα σχολεία (εκτός από το σχολείο «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculonici) του Στόι (Štoj) είχαν αίθουσες γυμναστικής, εργαστήριο για μαθήματα χειροτεχνίας, βιβλιοθήκες και δύο αναγνωστήρια. Οι βιβλιοθήκες των μαθητών διέθεταν περίπου 6.000 διαφορετικά βιβλία (πάνω από 16.000 τεύχη). Τα βιβλία αυτά δεν ήταν μόνο στην αλβανική, αλλά και στη σερβοκροατική γλώσσα. Οι βιβλιοθήκες αυτές δεν διέθεταν όλα τα λογοτεχνικά βιβλία τα οποία ήταν υποχρεωτικά να διαβαστούν. Επομένως, το πρόγραμμα διδασκαλίας αυτού του μαθήματος δεν πραγματοποιήθηκε πλήρως. Στα σχολεία του δήμου Ούλτσιν (Ulcinj) συνολικά 29 μαθήματα δεν διδάσκονταν από επαγγελματίες καθηγητές, όπως π.χ. στο σχολείο «Μπ. Έλεζαγα» (B. Elezaga) 16 μαθήματα της αγγλικής γλώσσας και 9 μαθήματα της γερμανικής γλώσσας και στο σχολείο «Μ. Νουτσούλοβιτς» (M. Nuculonici) 5 μαθήματα της μουσικής.

Στο δήμο Ποντγκόριτσα (Titograd-Podgorica) λειτουργούσαν στις αρχές της δεκαετίας του 1990 τέσσερα κεντρικά σχολεία και η διδασκαλία γινόταν στην αλβανική γλώσσα. Για την ακρίβεια – η διδασκαλία του δημοτικού σχολείου «Μ. Λέκιτς» (M. Lekici) του Τούζι (Tuzi) γινόταν και στη σερβοκροατική γλώσσα, ενώ στα χωριστά του τμήματα μόνο στην αλβανική. Τα κεντρικά σχολεία «Μ. Λέκιτς» (M. Lekici) στο Τούζι (Tuzi) και «29 Νοεμβρίου» στην Ντίνοσα (Dinosa) κάλυπταν την πεδινή περιοχή, ενώ τα σχολεία «Ενότητα» (Jedinstvo) στο Σκόρατς (Skorac) και «Σκέντερμπεου» (Skenderbeu) στο Ζάτριεμπατς (Zatrijebač) την ορεινή περιοχή η οποία κατοικείται σχεδόν αποκλειστικά από Αλβανούς. Επίσης, στο χωριό Κότσιτσι (Kocici) υπήρχε ένα χωριστό τμήμα με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα, το οποίο ανήκε στο κεντρικό σχολείο «Πρέλεβιτς» (Prelevic) του Ούμπλι (Ubli).

Τα σχολεία του δήμου Ποντγκόριτσα (Podgorica) δεν είχαν τον απαραίτητο σχολικό εξοπλισμό. Τα μαθήματα, της βιολογίας, χημείας, φυσικής, χειροτεχνίας κτλ., γίνονταν στις κανονικές αίθουσες και όχι στα εργαστήρια. Αίθουσα γυμναστικής υπήρχε μόνο στο δημοτικό σχολείο «Μ. Λέκιτς» (M. Lekic) του Τούζι (Tuzi). Οι βιβλιοθήκες είχαν λίγα βιβλία και καθόλου λογοτεχνικά που ήταν υποχρεωτικά, και γι' αυτό το λόγο το πρόγραμμα διδασκαλίας της αλβανικής γλώσσας δεν μπορούσε να εφαρμοστεί σωστά. Μόνο το σχολείο «Μ. Λέκιτς» (M. Lekic) του Τούζι (Tuzi) είχε βιβλιοθήκη με 14.000 τεύχη για την οποία ήταν υπεύθυνος ένας βιβλιοθηκάριος.

Τα τελευταία δέκα χρόνια κατασκευάστηκαν σχολικά κτίρια στο Μίλιες, στο Σουκουρούτς (Sukruč), στο Ντόνι Ντρούμε (Donje Drume), στο Ντόνι Ζάτριεμπατς (Donji Zatrijebač), ενώ το κτίριο στο Βουκσανάλεκσιτσι (Vuksanlekići) επεκτάθηκε.

Νωρίτερα κτίστηκαν το σχολείο στο Σκόρατς (Skorač) και τα χωριστά σχολεία στο Πόπρατ (Prapat) και στην Τσιέβνα (Tsienjna). Τους μικρότερους και τους πιο ακατάλληλους χώρους είχε το δημοτικό σχολείο στην Ντίνοσα (Dinoša), τους οποίους κληρονόμησε από το χωριστό τμήμα του σχολείου του Τούζι (Tuzi) που κάποτε λειτουργούσε εκεί. Στο σχολείο στην Ντίνοσα (Dinoša) ανήκαν και τα τμήματα του Πριφτ (Prifte), του Σέλιστε (Selište) και του Κρσέβο (Krsevo), τα οποία κάλυπταν τις ορεινές περιοχές του Γκρουντ (Grud).

Τη δεκαετία του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, λόγω της μεγάλης μετανάστευσης του πληθυσμού, ειδικά από τις ορεινές περιοχές, ο αριθμός των μαθητών μερικών τμημάτων σταδιακά μειώθηκε, προκαλώντας το κλείσιμο μερικών τμημάτων. Όμως αυτό το φαινόμενο δεν εμφανίστηκε μόνο στα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα αλλά ακόμα και στη σερβοκροατική.

Σύμφωνα με τον πίνακα 30⁴⁶⁵ φαίνεται πως ήταν αναμενόμενο να ενωθούν τα τμήματα του Γκούρετς (Gureč), του Κότσιτσι (Κοσίτσι) και του Σέλιστε (Selište) και τα τμήματα του Τράμποϊν (Trabojin) και του Γκόρνε Ντρούμε (Gornje Drume), επειδή δεν μπορούσε να συνεχιστεί η διδασκαλία μόνο με 12-13 μαθητές. Αυτό όμως προκάλεσε προβλήματα στο διδακτικό προσωπικό, επειδή, όταν καταργήθηκαν τα τμήματα αυτά, οι δάσκαλοι που δίδασκαν εκεί έμειναν χωρίς δουλειά. Σε αυτά τα σχολεία συνολικά 36 μαθήματα διδάσκονταν από ανειδίκευτους καθηγητές: στο σχολείο «Σκένδεμπεου» (Skenderbeu) - 8 μαθήματα της βιολογίας, 4 μαθήματα της χειροτεχνίας και πέντε μαθήματα της μουσικής και της ζωγραφικής διδάσκονταν από ανειδίκευτους καθηγητές, ενώ στο σχολείο «Ενότητα» (Jedinstvo) του Σκόρατς (Skorač), πέντε μαθήματα της μουσικής και της ζωγραφικής.

Στο δήμο Μπαρ (Bar) λειτουργούσε μόνο ένα κεντρικό σχολείο, το σχολείο στο Όστρος (Ostros) (Κράινα- Kraina) με τα χωριστά του τμήματα στα χωριά της Κράινας. Τα τελευταία 5-6 χρόνια καταργήθηκαν τα χωριστά τμήματα με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα στο Μούριτσι (Murici) και στο Πίντσιτσι (Pinčici) που ανήκαν στο κεντρικό σχολείο του Ντιούραβτσι (Đuravci) Σέστани (Šestani)). Τα τμήματα αυτά δεν καταργήθηκαν από το Υπουργείο Παιδείας, το Συμβούλιο του δήμου ή τους υπεύθυνους του σχολείου, αλλά από τους ίδιους τους κατοίκους της περιοχής. Όλοι οι σύμβουλοι που επέβλεπαν αυτούς τους μαθητές συμφώνησαν ότι ήταν πολύ δύσκολο να επικοινωνήσουν μαζί τους, επειδή τα παιδιά αυτά δεν μιλούσαν σερβικά. Για το

⁴⁶⁵ Παράρτημα III, σελ. 327-328.

λόγο αυτό, οι σύμβουλοι πρότειναν να δημιουργηθεί ένα προκαταρκτικό τμήμα που οι μαθητές θα μάθαιναν τη σερβική γλώσσα.

Το δημοτικό σχολείο «Τζέρτζ Κάστριοτι Σκένδερμπεου» (Tzertz Kastrioti Skenderbeu) του Όστρος (Ostros), μετά την επέκταση που έγινε, είχε δύο εργαστήρια και μία αίθουσα γυμναστικής, που βελτίωσαν τις συνθήκες διδασκαλίας. Χάρη στην ευρυχωρία του κεντρικού σχολείου και των χωριστών του τμημάτων, η διδασκαλία γινόταν μόνο στην πρωινή βάρδια. Στο τέλος του πρώτου εξαμήνου της σχολικής χρονιάς 1992-1993, συνολικά φοίτησαν 304 μαθητές. Οι μαθητές παρακολουθούσαν τα μαθήματά τους σε 20 τμήματα (12 με τον υπεύθυνο καθηγητή και 8 χωρίς). Από τα 12 τμήματα που είχαν υπεύθυνο καθηγητή, 8 ήταν τα χωριστά τμήματα και 4 του κεντρικού σχολείου.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 56,⁴⁶⁶ το χωριστό τμήμα στη Τσκλα (Ckla) θα καταργούνταν, επειδή δεν φοιτούσαν αρκετοί μαθητές. Η κατάσταση του τμήματος στο Τέιανι (Tejane) ήταν λίγο καλύτερη και το τμήμα συνέχισε να λειτουργεί. Το κεντρικό σχολείο συνεργαζόταν πολύ καλά με τα χωριστά του τμήματα, ενώ η διδασκαλία γινόταν κυρίως στις αίθουσες, παρόλο που υπήρχαν και εργαστήρια. Η βιβλιοθήκη των μαθητών βρισκόταν σε ένα πολύ μικρό χώρο και είχε 1.650 βιβλία (περίπου 4.800 τεύχη). Τα υπάρχοντα βιβλία δεν ήταν αρκετά και δεν ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις του προγράμματος διδασκαλίας (οι μαθητές δεν διάβαζαν τα υποχρεωτικά λογοτεχνικά βιβλία, επειδή δεν υπήρχαν στη σχολική βιβλιοθήκη). Από τότε που εισήχθη η δεύτερη υποχρεωτική ξένη γλώσσα, τα 24 μαθήματα της αγγλικής γλώσσας διδάσκονταν από ανειδίκευτο καθηγητή. Το σχολείο κήρυξε διαγωνισμό για να προσλάβει καταρτισμένο καθηγητή, αλλά χωρίς επιτυχία.

Η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα στον δήμο Πλαβ (Plav) γινόταν στο κεντρικό σχολείο «Τζάφερ Νικότσεβιτς» (Tzafer Nikocević) και στα χωριστά του τμήματα στο Βίνεβο (Višnjevo), στο Βούσανε (Vusanje) και στο Μαρτίνοβιτσι (Martinovići). Τέλη της δεκαετίας του 1980 καταργήθηκε το τμήμα του Χότι (Hoti) που ανήκε στο δημοτικό σχολείο «Χάιρο Σαχμάνοβιτς» (Hairo Sahmanović) του Πλαβ (Plav), όπου η διδασκαλία γινόταν και στην αλβανική γλώσσα. Η διδασκαλία του σχολείου «Τζάφερ Νικότσεβιτς» (Tzafer Nikocević) γινόταν παράλληλα στην αλβανική και στη σερβική γλώσσα.

Τα χωριστά τμήματα στο Βίνεβο (Višnjevo), στο Βούσανε (Vusanje) και στο Μαρτίνοβιτσι (Martinovići) κάλυπταν τις περιοχές που ζούσε η αλβανική εθνικότητα

⁴⁶⁶ Παράρτημα III, σελ. 328.

αλλά, λόγω μετανάστευσης, ο αριθμός των μαθητών που φοιτούσε στο κεντρικό σχολείο και τα χωριστά του τμήματα μειωνόταν δραστικά. Οι συνθήκες διδασκαλίας ήταν ικανοποιητικές. Η διδασκαλία γινόταν κυρίως στις αίθουσες, παρόλο που υπήρχαν 5 εργαστήρια και μία αίθουσα γυμναστικής. Όλα τα τμήματα ήταν μεικτά, επειδή φοιτούσαν λίγοι μαθητές. Στο κεντρικό σχολείο του Γούσιν (Gusinje) λειτουργούσε ένα τριθέσιο τμήμα. Τα χωριστά τμήματα δεν ήταν καλά εφοδιασμένα και έτσι οι μαθητές δεν μπορούσαν να κάνουν πρακτικές εργασίες. Δεδομένου ότι αυτό το σχολείο και τα χωριστά του τμήματα δεν είχαν τακτική βοήθεια από τους συμβούλους, τα αποτελέσματα δεν ήταν ικανοποιητικά. Η Παιδαγωγική Υπηρεσία του Ίβανγκραντ (Ivangrad) είχε εξωτερικούς συνεργάτες που επέβλεπαν περιστασιακά τα τμήματα αυτά, αλλά δεν ήταν αρκετό. Επειδή δεν είχαν επαγγελματική βοήθεια, οι καθηγητές της αλβανικής γλώσσας εφαρμόζαν το πρόγραμμα διδασκαλίας του 1984, το οποίο στο μεταξύ άλλαξε και συμπληρώθηκε τρεις φορές. Οι σύμβουλοι που το παρατήρησαν,⁴⁶⁷ απαίτησαν από τους δασκάλους να διδάσκουν σύμφωνα με το ισχύον πρόγραμμα. Κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 1992-1993 φοιτούσαν συνολικά 213 μαθητές σε 12 τμήματα. Όλα τα τμήματα ήταν μεικτά, και αυτό δυσκόλευε την κατάσταση.

Οι καθηγητές που δίδασκαν στα τμήματα που είχαν υπεύθυνο καθηγητή ήταν καταρτισμένοι, ενώ οι καθηγητές που δίδασκαν στα τμήματα χωρίς υπεύθυνο καθηγητή ήταν ανειδίκευτοι στη γερμανική και στην αγγλική γλώσσα, καθώς επίσης στη φυσική και στη μουσική. Η λειτουργία της βιβλιοθήκης του σχολείου αντιμετώπιζε τα ίδια προβλήματα τα τελευταία δώδεκα χρόνια. Ο σύμβουλος για την αλβανική γλώσσα της Παιδαγωγικής Υπηρεσίας της Ποντγκόριτσα (Podgorica) (εξωτερικός συνεργάτης) απαγόρευε τη χρήση μερικών βιβλίων ως ακατάλληλα για αυτήν την ηλικία. Μετά από λίγο καιρό τα βιβλία αυτά έπρεπε να ξαναχρησιμοποιηθούν και μόνο το Υπουργείο Παιδείας του Μαυροβουνίου μπορούσε να επιτρέψει τη χρήση τους.

Στο δήμο Ρόζαε (Rozaje) λειτουργούσε μόνο ένα δημοτικό σχολείο με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα. Το σχολείο αυτό βρισκόταν στο ορεινό χωριό Ντάτσιτσι (Dacići), στο δρόμο προς την Κούλα (Kula) και είχε 60 μαθητές, που παρακολουθούσαν τα μαθήματα στην αλβανική. Το σχολείο αυτό λειτουργούσε σε μία βάρδια επειδή, εκτός από το σχολικό κτίριο, χρησιμοποιούνταν και το κτίριο του

⁴⁶⁷ Έκθεσεις των Συμβούλων Λιουτσαϊ Λιούτσα (Ljutsai Ljutsa) και Πέταρ Ντερσάι (Petar Dersai) για την λειτουργία των Σχολικών Μονάδων της περιοχής 1981 (Izvjestaj Prosvjetni Svjetnik Ljutsai Ljutsa-Petar Dersai)

αναρρωτηρίου. Οι συνθήκες διδασκαλίας ήταν πολύ δύσκολες. Τα τμήματα που είχαν υπεύθυνο καθηγητή ήταν μεικτά και διθέσια. Τη λειτουργία του σχολείου αυτού επηρέαζαν οι άστατες καιρικές συνθήκες της περιοχής, η μεγάλη απόσταση του σχολείου από τα σπίτια των μαθητών και του διδακτικού προσωπικού, η περιστασιακή κυκλοφορία των λεωφορείων, η απουσία συνεργασίας με τα υπόλοιπα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική και η έλλειψη σχολικού εξοπλισμού και διδακτέας ύλης. Παρά τις συνθήκες όμως οι καθηγητές, που δίδασκαν εκεί, προσπαθούσαν να εφαρμόσουν το πρόγραμμα διδασκαλίας και να ολοκληρώσουν τις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις υπεύθυνα. Ωστόσο, 15 μαθήματα δεν διδάσκονταν από ειδικευμένους καθηγητές (φυσική, μουσική και ζωγραφική). Η βιβλιοθήκη διέθετε μόνο 1.000 βιβλία, τα οποία δεν ήταν αρκετά για την πραγματοποίηση του προγράμματος διδασκαλίας.

8.2 Τα Προσχολικά ιδρύματα⁴⁶⁸

Στα προσχολικά ιδρύματα, όπου η εκπαίδευση γινόταν στην αλβανική γλώσσα, φοιτούσαν συνολικά 120 νήπια. Στο νηπιαγωγείο «Αλληλεγγύη» (Solidarnost) του Ούλτσιν (Ulcinj) λειτουργούσε ένα μεικτό τμήμα ολοήμερης διαμονής με 20 παιδιά, ηλικίας από 3 έως 6 χρονών. Αυτό το νηπιαγωγείο είχε και δύο προκαταρκτικά τμήματα για παιδιά 5-6 χρονών που ανήκαν στο σχολείο «Μάρσαλ Τίτο» (Marsal Tito). Εκεί υπήρχαν 54 παιδιά και το τμήμα λειτουργούσε σε δύο βάρδιες. Στο σχολείο «Μπ. Έλεζαγα» (B.Elezaga) στο Βλάντιμιρ (Vladimir) υπήρχε ένα μεικτό προσχολικό τμήμα με 20 παιδιά. Το νηπιαγωγείο «Λιούμπιτσα Πόποβιτς» (Ljubica Pponië) της Ποντγκόριτσα (Podgorica) είχε ένα μεικτό τμήμα που βρισκόταν στο σχολείο «Μ. Λέκιτς» (M.Lekië) στο Τούζι (Touzi), με 20 παιδιά ηλικίας 3 έως 6 χρονών.

8.3 Τα Σχολικά Βιβλία⁴⁶⁹

Το σημαντικότερο πρόβλημα που υπήρχε σε όλα τα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα ήταν η εξασφάλιση των σχολικών και λογοτεχνικών βιβλίων. Από το 1992-1993 οι μαθητές δεν μπορούσαν να προμηθευθούν τα βιβλία από τον εκδότη

⁴⁶⁸ Ετήσιο πρόγραμμα εργασίας της παιδικής χαράς του Ούλτινε 1986 (Godišnji plan rada dječjeg vrtića Ulcinj za školsku 1986)

⁴⁶⁹ Χρονικό του δημοτικού Σχολείου του Γούσινιε 1993 (Ljetopis osnovne škole Gusinje. Gusinje, 1993)

στην Πρίστινα (Pristina): της χημείας, των μαθηματικών, της φυσικής, της βιολογίας, της γεωγραφίας, της αλβανικής γλώσσας (γραμματική), το αναγνωστικό της σερβικής γλώσσας, τα βιβλία των ξένων γλωσσών κτλ. Τις μεγαλύτερες επιπτώσεις επέφερε η έλλειψη του βιβλίου των μαθηματικών, επειδή τα μαθηματικά διδάσκονταν σε κάθε τάξη. Εφόσον δεν είχαν τα απαραίτητα βιβλία, οι καθηγητές ήταν αναγκασμένοι να υπαγορεύουν τις πιο σημαντικές ενότητες. Τα σχολεία που διέθεταν σύγχρονες ηλεκτρονικές συσκευές, δεν τις χρησιμοποιούσαν. Επίσης ούτε οι καθηγητές, ούτε οι μαθητές διάβαζαν εφημερίδες και περιοδικά στη μητρική τους γλώσσα καθώς δεν υπήρχαν στο Μαυροβούνιο, αλλά ούτε στην υπόλοιπη Γιουγκοσλαβία.

8.4 Η Επαγγελματική Κατάρτιση⁴⁷⁰

Στην επαγγελματική κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού που διδάσκει στην αλβανική γλώσσα δεν δόθηκε μεγάλη σημασία, αν και κάτι τέτοιο έπρεπε οπωσδήποτε να γίνει. Οι διαθέσιμοι σύμβουλοι δεν προλάβαιναν να επιβλέπουν όλα τα μαθήματα. Επέβλεπαν μόνο τα μαθήματα των υπεύθυνων καθηγητών και τα μαθήματα της αλβανικής γλώσσας των δημοτικών σχολείων και των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το πρόβλημα της επίβλεψης πολλών μαθημάτων, όπως τα μαθηματικά, η φυσική, η χημεία, η γεωγραφία, η ιστορία και τα περισσότερα μαθήματα των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δεν λύθηκε. Οι εξωτερικοί συνεργάτες που βοηθούσαν δεν είχαν ικανοποιητικά αποτελέσματα, ενώ η δουλειά που έκαναν οι υπάρχοντες σύμβουλοι με τη βοήθεια των διερμηνέων εξεταζόταν από το Υπουργείο Παιδείας με πολύ αργούς ρυθμούς. Μεγάλες αποστάσεις των χωριστών τμημάτων από τα κεντρικά τους σχολεία (πάνω από 10 χ.μ. σε μία κατεύθυνση) δυσκόλευαν τους σύμβουλους να επισκέπτονται τα τμήματα αυτά τακτικά. Παραδείγματος χάριν, στο Βλάντιμιρ (Vladimir) υπήρχαν (εκτός από το κεντρικό σχολείο) 8 χωριστά σχολεία, τα οποία λειτουργούσαν στην πρωινή βάρδια. Όμως δεν υπήρχαν ούτε δημόσια, ούτε ιδιωτικά διαμερίσματα/δωμάτια που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν τους συμβούλους. Ίδια κατάσταση επικρατούσε και στα σχολεία του Όστρος (Osrtos), Γούσιν (Gusinje), Ντάτσιτσι (Dacići), Ζάτριεμπατς (Zatrijebač) και Σκόρατς (Skorač),

⁴⁷⁰ Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του (6/1989) Τίτογκραντ (Titograd) (Republički zavod za statistiku απογραφές 1944/45-1990/91)

έτσι οι σύμβουλοι διέμεναν στα διαμερίσματα των καθηγητών. Η ειδική εξέταση που έπρεπε να περάσουν όλοι οι απόφοιτοι της Παιδαγωγικής Σχολής προκειμένου να διδάξουν, είχε γίνει δυσκολότερη Παιδαγωγική Σχολή στο Νίκσιτς-(Pedakoska Skola u Niksicu), επειδή ήταν στη σερβική γλώσσα και οι υποψήφιοι σπούδαζαν στην αλβανική.

8.5 Η Ποιότητα της Διδασκαλίας

Η διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα δεν ήταν ικανοποιητική, διότι τα σχολεία δεν διέθεταν όλο τον απαραίτητο εξοπλισμό για την ολοκλήρωση του προγράμματος διδασκαλίας. Για τη διδασκαλία των ανώτερων τάξεων έλειπαν οι οπτικοακουστικές συσκευές και ο εξοπλισμός που χρειαζόταν για την εκμάθηση της βιολογίας, φυσικής, χημείας κτλ. Σύμφωνα με την αναφορά,⁴⁷¹ οι σύμβουλοι παρατήρησαν ότι οι καθηγητές αυτών των σχολείων δεν έκαναν τις πρακτικές εργασίες που θα έπρεπε και γι' αυτόν το λόγο η διδασκαλία ήταν απαρχαιωμένη. Οι καθηγητές γενικώς μόνο παρουσίαζαν (μερικές φορές μόνο διάβαζαν) τη διδακτέα ύλη και δεν εφαρμόζαν μοντέρνες παιδαγωγικές μεθόδους, δεν ελάμβαναν μέτρα για να βελτιώσουν τη διδασκαλία και να την κάνουν ενδιαφέρουσα. Πολλοί λίγοι καθηγητές έδιναν τεστ στους μαθητές προκειμένου να εξετάσουν τις γνώσεις τους και γι' αυτόν το λόγο οι μαθητές είχαν πρόβλημα στις εισαγωγικές εξετάσεις για τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Από το 90% των μαθητών που έδωσαν εισαγωγικές εξετάσεις τον Ιούνιο του 1992, πρώτη φορά είχαν να αντιμετωπίσουν έναν τέτοιο τρόπο ελέγχου γνώσεων και γι' αυτόν το λόγο τα αποτελέσματα ήταν καταστροφικά.

Από τους 112 μαθητές που έδωσαν εισαγωγικές εξετάσεις τον Ιούνιο στο σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Ούλτσιν (Ulcinj), μόνο οι 46 πέρασαν. Εισαγωγικές εξετάσεις στην αλβανική γλώσσα του σχολείου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Τούζι (Tuzi) έδωσαν 28 μαθητές και πέρασαν μόνο 5. Ούτε τα αποτελέσματα των εξετάσεων στη σερβική γλώσσα δεν ήταν καλά. Εισαγωγικές εξετάσεις στο Ούλτσιν που έγιναν τον Ιούνιο έδωσαν 57 μαθητές, αλλά πέρασαν 36. Τις εισαγωγικές εξετάσεις στο Τούζι (Tuzi) στη σερβική γλώσσα έδωσαν 36 μαθητές, και πέρασε μόνο ένας. Τα αποτελέσματα των εξετάσεων που έγιναν τον Αύγουστο ήταν καλύτερα. Στις εισαγωγικές εξετάσεις για την αλβανική γλώσσα του Τούζι

⁴⁷¹ Έκθεσεις των Συμβούλων Λιουτσαϊ Λιούτσα (Ljutsai Ljutsa) και Πέταρ Ντερσάι (Petar Dersai) για την λειτουργία των Σχολικών Μονάδων της περιοχής 1981 (Izvjestaj Prosvjetni Svjetnik Ljutsai Ljutsa-Petar Dersai 1981)

(Tuzi) τον Αύγουστο έδωσαν 82 μαθητές και πέρασαν 73. Τον ίδιο καιρό 35 μαθητές έδωσαν στη σερβική γλώσσα τις εξετάσεις στο Ούλτσιν (Ulcinj), αλλά πέρασαν μόνο 7. Στο Τούζι (Tuzi) έδωσαν εξετάσεις στην αλβανική γλώσσα 31 μαθητές, από τους οποίους πέρασαν 10 και εξετάσεις στη σερβική γλώσσα έδωσαν 23 αλλά πέρασαν μόνο 2.

Τα αποτελέσματα των εξετάσεων εξηγούν την ποιότητα διδασκαλίας, όχι μόνο στην αλβανική, αλλά και στη σερβική γλώσσα. Υπήρχαν αντιρρήσεις ότι το τεστ του Ιουνίου ήταν πολύ δύσκολο σύμφωνα με την ύλη που διδάσκονταν στα σχολεία του Μαυροβουνίου. Το τεστ περιελάμβανε και μερικές ερωτήσεις που αναφέρονταν σε ενότητες βιβλίων που δεν ήταν στο πρόγραμμα διδασκαλίας. Οι ερωτήσεις αυτές είχαν αρνητική επίπτωση στο τελικό αποτέλεσμα.

8.6 Το Διδακτικό Προσωπικό

Οι περισσότεροι παιδαγωγοί που δίδασκαν στην αλβανική γλώσσα στα δημοτικά σχολεία του Μαυροβουνίου ήταν καταρτισμένοι. Όμως, υπήρχαν 120 μαθήματα σε διάφορες τάξεις που διδάσκονταν από ανειδίκευτους παιδαγωγούς.

Επειδή σε τέσσερα δημοτικά σχολεία η διδασκαλία γινόταν και στις δύο γλώσσες, ήταν δύσκολο να οριστεί ο αριθμός των καθηγητών που δίδασκαν το κάθε μάθημα. Υπήρχαν οι καθηγητές της αλβανικής εθνικότητας που δίδασκαν στη σερβική γλώσσα, αλλά και καθηγητές διαφορετικής εθνικότητας που δίδασκαν στην αλβανική γλώσσα.⁴⁷²

8.7 Η Κατάσταση και τα Προβλήματα στα Σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με Διδασκαλία στην Αλβανική Γλώσσα

Αρχές της δεκαετίας του 1990⁴⁷³ υπήρχαν στο Μαυροβούνιο (Crna Gora) τρία σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα: «Μπέτσο Μπάσιτς» (Beco Basic) στο Πλαβ (Plav), «25 Μαΐου» (25 Maj) στο Τούζι

⁴⁷² Έκθεσεις των Συμβούλων Λιουτσαϊ Λιούτσα (Ljutsai Ljutsa) και Πέταρ Ντερσάι (Petar Dersai) για την λειτουργία των Σχολικών Μονάδων της περιοχής 1981 (Izvjestaj Prosvjetni Svjetnik Ljutsai Ljutsa-Petar Dersai 1981)

⁴⁷³ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) Τμήμα εκπαίδευσης και παιδαγωγίας των παιδιών και της νεολαίας της Αλβανικής μειονότητας (Έκθεση 1991-1993) (Republički zavod za unapredjivanje školstva vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1991 1993).

(Tuzi) και το Σχολικό Κέντρο «Αδελφότητα-Ενότητα» (Bratstvo Jedinstvo) στο Ούλτσιν (Ulcinj).

Στα σχολεία αυτά πραγματοποιούνταν τα προγράμματα των εξής τομέων: λύκειο (γενικό, γλωσσών και μαθηματικών) στο Πλαβ (Plav), στο Τούζι (Tuzi) και στο Ούλτσιν (Ulcinj), γεωπονία και επεξεργασία τροφίμων στο Τούζι (Tuzi), τουριστικά επαγγέλματα στο Ούλτσιν (Ulcinj), οικονομική και λογιστική στο Ούλτσιν (Ulcinj), μηχανική και επεξεργασία μετάλλων στο Πλαβ (Plav) και στο Ούλτσιν (Ulcinj). Οι σπουδαστές καταρτίζονταν στα εξής επαγγέλματα: κλειδαράς, αγροτικός παραγωγός, επεξεργαστής καπνών, γεωπόνος, πωλητής, ζαχαροπλάστης, μάγειρας, σερβιτόρος, τουριστικός υπάλληλος, δακτυλογράφος, μηχανικός ηλεκτρολόγος, μηχανικός αυτοκινήτων και λογιστής (Γ' και Δ' επίπεδο κατάρτισης).

Σύμφωνα με την εκτίμηση του εκπαιδευτικού συμβούλου (Π.ΙV.στ.), ήταν σίγουρο ότι αυτό το πρόγραμμα σπουδών δεν θα άλλαζε τα επόμενα χρόνια, επειδή φοιτούσαν πολλοί σπουδαστές στο πρώτο και στο δεύτερο έτος (για τα ίδια επαγγέλματα). Συνολικά υπήρχαν 36 τμήματα, στα οποία φοιτούσαν 907 σπουδαστές, από τους οποίους 562 στο σχολικό κέντρο του Ούλτσιν (Ulcinj), 261 στο Τούζι (Tuzi) και 84 στο Πλαβ (Plav). Η κατάρτιση που προσφερόταν στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης γινόταν στη μητρική γλώσσα των φοιτητών, δηλαδή στην αλβανική. Ο αριθμός των φοιτητών στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με τον αριθμό των μαθητών στα δημοτικά σχολεία, όπως ο αριθμός των μαθητών της 1^{ης} τάξης σε σχέση με τον αριθμό των μαθητών της 8^{ης} τάξης ήταν αναλογικός. Στην πράξη όμως εμφανίζονταν κάποιες σημαντικές δυσκολίες, όπως: η εξασφάλιση εξειδικευμένου διδακτικού προσωπικού για τόσο μεγάλο αριθμό φοιτητών, η εξασφάλιση των απαραίτητων σχολικών και επαγγελματικών βιβλίων στην αλβανική γλώσσα, η πραγματοποίηση μαθημάτων και επαγγελματικών σεμιναρίων και τέλος, η παρακολούθηση, ο έλεγχος και η βαθμολόγηση της διδασκαλίας από εξειδικευμένους συμβούλους που δεν μιλούσαν την αλβανική γλώσσα.

8.8 Οι Συνθήκες Διδασκαλίας

Τα σχολικά κτίρια των προαναφερθέντων σχολείων, στα οποία γινόταν η διδασκαλία, κτίστηκαν τη δεκαετία του 1980 και είχαν σχετικά καλούς χώρους. Ο εξοπλισμός όμως ήταν παλιός και δεν αντικαταστάθηκε με νέα σχολικά μέσα. Υπήρχαν και μερικά εργαστήρια με χαλασμένο εξοπλισμό και γι' αυτόν το λόγο δεν χρησιμοποιούνταν. Ο σύγχρονος εξοπλισμός που κάποτε υπήρχε στις αίθουσες και στα εργαστήρια αυτά, δεν υπήρχε πλέον. Όλα τα σχολεία είχαν αίθουσες γυμναστικής και

γραφεία καθηγητών, αποθήκες, αποχωρητήρια κτλ. Στο σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Τούζι (Tuzi) υπήρχε και μία μεγάλη αίθουσα εκδηλώσεων με θέσεις για το κοινό. Όλα τα σχολεία επίσης είχαν γραφεία διευθυντών, γραμματέων και βοηθών για τις ανάγκες των σχολείων. Στα σχολεία αυτά υπήρχαν και βιβλιοθήκες με πάνω από 20.000 βιβλία, από τα οποία πάνω από τα μισά ήταν στην αλβανική γλώσσα. Οι βιβλιοθήκες διέθεταν λογοτεχνικά βιβλία που ανταποκρίνονταν στο πρόγραμμα διδασκαλίας και επαγγελματικά και παιδαγωγικά βιβλία για τις ανάγκες των καθηγητών.

Τα σχολεία είχαν μεγάλους κήπους, οι οποίοι ήταν εγκαταλελειμμένοι σε μερικά όπως στο Τούζι (Tuzi), αλλά κανείς δεν έκανε τίποτα για να καλυτερέψει την οικολογία του σχολικού περιβάλλοντος. Στα σχολεία αυτά γινόταν ταυτόχρονα η διδασκαλία στη σερβική και στην αλβανική γλώσσα. Στο Πλαβ (Plav) και στο Τούζι (Tuzi) η διδασκαλία γινόταν σε μία βάρδια, ενώ στο Ούλτσιν (Ulcinj) σε δύο. Όσον αφορά τη λειτουργία του σχολείου του Ούλτσιν (Ulcinj), εκεί δίδασκε μεγάλος αριθμός καθηγητών και φοιτούσαν πολλοί μαθητές και γι' αυτό έπρεπε το σχολείο να χωριστεί σε δύο σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ένα ως Λύκειο και το άλλο ως Τεχνική Σχολή) και να γίνει επέκταση των αιθουσών, επειδή δεν ήταν δυνατόν να κατασκευαστούν καινούργιοι χώροι λόγω της οικονομικής κρίσης.

Η έκθεση⁴⁷⁴ συμπεραίνει, ότι το κράτος συνέβαλε πολύ, προσπαθώντας να δημιουργήσει συνθήκες για την ομαλή διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα, αλλά το διδακτικό προσωπικό και οι μαθητές δεν συνεισέφεραν αντίστοιχα.

8.9 Το Πρόγραμμα και η Ποιότητα της Διδασκαλίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Ξεκινώντας με το δεδομένο ότι υπήρχαν αρκετά καλές συνθήκες διδασκαλίας, οι οποίες αποτελούσαν και μία από τις βασικές προϋποθέσεις για κανονική και αποτελεσματική δουλειά, αναμενόταν και καλή απόδοση των μαθητών στα σχολεία αυτά. Βάσει των αποτελεσμάτων των γραπτών εξετάσεων που έγιναν στο τέλος της σχολικής χρονιάς 1982-1983⁴⁷⁵ σε μερικά σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο, μεταξύ των οποίων και στα τρία σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

⁴⁷⁴ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) Τμήμα εκπαίδευσης και παιδαγωγίας των παιδιών και της νεολαίας της Αλβανικής μειονότητας (Έκθεση 1981-1993) (Republički zavod za unapredjivanje školstva vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1981 1993.)

⁴⁷⁵ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) Τμήμα εκπαίδευσης και παιδαγωγίας των παιδιών και της νεολαίας της Αλβανικής μειονότητας (Έκθεση 1981-1993) (Republički zavod za unapredjivanje školstva vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1981 1993.)

που η διδασκαλία γινόταν στην αλβανική γλώσσα, η επίδοση των μαθητών δεν ήταν ικανοποιητική, όπως και τα αποτελέσματα των εισαγωγικών εξετάσεων που πραγματοποιήθηκαν τον Ιούνιο και τον Αύγουστο. Αυτή ήταν η πραγματική εικόνα της κατάστασης και της λειτουργίας που επικρατούσε στα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα. Μερικοί καθηγητές έκαναν καλή δουλειά και οι μαθητές τους είχαν καλή επίδοση, αλλά υπήρχαν και καθηγητές που δίδασκαν με αντιπαιδαγωγικό και αντιεπαγγελματικό τρόπο.

Σε όλα τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δίδασκαν συνολικά 83 καθηγητές, από τους οποίους 61 εργάζονταν μόνιμα, 15 περιστασιακά και 7 ήταν εξωτερικοί συνεργάτες. Συνολικά πραγματοποιούνταν 1.165 μαθήματα εβδομαδιαίως από τα οποία τα 1.036 ήταν θεωρητικά και τα 126 ήταν πρακτικά (14 μαθήματα ανά καθηγητή εβδομαδιαίως). Επίσης, οι μαθητές έπρεπε να κάνουν άσκηση επαγγέλματος 265 μέρες ετησίως. Σε κανένα σχολείο δεν γίνονταν επιπρόσθετα μαθήματα.

Τα σχολεία δεν διέθεταν ειδικές αίθουσες για πρακτική διδασκαλία και δεν υπέγραψαν συμβόλαια με εταιρείες/οργανώσεις στις οποίες οι μαθητές θα μπορούσαν να κάνουν πρακτική άσκηση επαγγέλματος. Στις περισσότερες περιπτώσεις, το διδακτικό προσωπικό έφτιαχνε τα μηνιαία και τα ετήσια προγράμματα διδασκαλίας έγκαιρα. Όμως οι υπεύθυνοι που επέβλεπαν τη διδασκαλία, έκαναν τη δουλειά τους πολύ πρόχειρα. Αυτό αποδείχθηκε, όταν οι υπεύθυνοι το μόνο που έκαναν ήταν να αντιγράφουν τις αναφορές της προηγούμενης χρονιάς αλλάζοντας μόνο την ημερομηνία, έφτιαχναν τα προγράμματα χωρίς να ξεχωρίζουν τα θέματα και τις ενότητες, δεν ανέφεραν τι τύπου ήταν τα μαθήματα που πραγματοποιούνταν (επαναλήψεις, ασκήσεις, καινούργιο υλικό) και δεν ανέφεραν τους τίτλους των θεμάτων των εκθέσεων και των λογοτεχνικών βιβλίων που χρησιμοποιούσαν. Αυτές ήταν μόνο μερικές καταγεγραμμένες περιπτώσεις στην αναφορά.⁴⁷⁶

Οι εξετάσεις έγιναν στις 26 Μαΐου - 2 Ιουνίου 1982. Τα δεδομένα των εξετάσεων των μαθηματικών δεν αναφέρονται, επειδή δεν τα ανακοίνωσε ο εξεταστής. Σύμφωνα με την έκθεση (Π. IV.ζ),⁴⁷⁷ παρατηρούνται διαφορές ανάμεσα στα σχολεία. Τα δεδομένα αποδεικνύουν ότι οι μαθητές του σχολείου του Ούλτσιν (Ulcinj) είχαν καλύτερη επίδοση από τους μαθητές του Τούζι (Tuzi) και του Πλαβ (Plav). Σύμφωνα

⁴⁷⁶ Δημοκρατικό Ινστιτούτο για την Πρόοδο του Σχολικού Συστήματος Τίτογκραντ (Titograd) Τμήμα εκπαίδευσης και παιδαγωγίας των παιδιών και της νεολαίας της Αλβανικής μειονότητας (Έκθεση 1991-1993) (Republički zavod za unapredjivanje školstva vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 199101993.)

⁴⁷⁷ Παράρτημα IV, σελ. 362.

με την αναφορά (Π.ΙV.ζ) δεν υπήρχε καμία δικαιολογία στο ότι δεν πέρασε κανένας το μάθημα *Εισαγωγή στην Επιστήμη για την Κοινωνία* και το μάθημα της *Γεωπονίας*. Επίσης, φαίνεται ότι από τα 16 τμήματα που εξετάστηκαν, πάνω από 50% των μαθητών 4 τμημάτων προβιβάστηκαν και κάτω από το 50% των μαθητών των υπόλοιπων τμημάτων. Ο μέσος βαθμός ήταν επίσης πολύ χαμηλός. Μόνο σε ένα τμήμα ο μέσος βαθμός ήταν 2.73, ενώ σε όλα τα υπόλοιπα ήταν κάτω από 2: από 1 έως 1.84. Οι μαθητές παραπονέθηκαν ότι δεν ήταν συνηθισμένοι να εξετάζονται, ότι οι ερωτήσεις των εξετάσεων ήταν δύσκολες και δεν μπορούσαν να μεταφράσουν πάντα σωστά. Το γεγονός ότι στις 15 ερωτήσεις για το μάθημα της αλβανικής γλώσσας, οι μαθητές στο Πλαβ (Plav) ανέφεραν ότι τις 7 ερωτήσεις δεν τις γνώριζαν, στο Τούζι (Tuzi) ότι δεν γνώριζαν 6 ερωτήσεις και 4 ερωτήσεις στο Ούλτσιν (Ulcinj).

Όσον αφορά τη διδασκαλία, στα περισσότερα σχολεία οι καθηγητές χρησιμοποιούσαν την προφορική μέθοδο διδασκαλίας, επειδή έλειπε ο βασικός σχολικός εξοπλισμός. Με αυτήν τη μέθοδο, δεν ήταν δυνατόν να βελτιωθεί η ποιότητα της διδασκαλίας στην τάξη, αλλά συνέχιζε να είναι παραδοσιακή και παθητική, και έτσι τις περισσότερες φορές οι μαθητές, αντί να είναι δημιουργικοί, ήταν παθητικοί. Τα μαθήματα πρακτικής εξάσκησης, τα λογοτεχνικά βιβλία και οι γραπτές εκθέσεις που έπρεπε να κάνουν οι μαθητές στο σχολείο και στο σπίτι, προγραμματίζονταν μόνο τυπικά ή εκτελούνταν πρόχειρα, επειδή δεν υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες. Αυτή ήταν η βασική αιτία που οι μαθητές δεν ήταν συνηθισμένοι σε ατομική και δημιουργική εργασία, που οι γραπτές τους εκθέσεις δεν ήταν ποτέ ολοκληρωμένες και που δεν μπορούσαν να εκφραστούν καλά ούτε στη μητρική τους γλώσσα.

Συμπερασματικά, οι αιτίες των προβλημάτων ήταν υποκειμενικού χαρακτήρα, δηλαδή από την προσπάθεια που οι μαθητές και οι καθηγητές κατέβαλαν στην διδακτική διαδικασία. Η επιτυχία των μαθητών εξαρτιόνταν από την ουσία και την μορφή του μαθήματος, από τη συμμετοχή τους και τον επαγγελματισμό των καθηγητών τους. Η επιτυχία επίσης εξαρτιόταν και από την προετοιμασία των μαθητών για το μάθημα, από το κατά πόσο συχνά παρακολουθούσαν τα μαθήματά τους, αν έκαναν σωστά τις εργασίες τους, από το ενδιαφέρον και τη βοήθεια των γονέων και της κοινωνίας, από τον τρόπο διοίκησης των υπευθύνων των σχολείων και από την επίβλεψη των ειδικευμένων συμβούλων. Όλη αυτή η διαδικασία οδηγούσε στη μάθηση αλλά και στη βαθμολόγηση των μαθητών. Αν αυτή η αλυσίδα ενεργειών, στην οποία το σημαντικότερο ρόλο παίζει ο καθηγητής, κοπεί οπουδήποτε, τότε η διδακτική διαδικασία μάλλον δεν ολοκληρώνεται σωστά. Ακριβώς σε αυτήν την αλυσίδα, που τα περισσότερα προβλήματα είναι υποκειμενικού χαρακτήρα,

βρίσκονται οι αιτίες της επιτυχίας ή της αποτυχίας της λειτουργίας του σχολικού προσωπικού.

Μερικοί καθηγητές προετοιμάζονταν καθημερινά για τα μαθήματά τους, ενώ άλλοι το θεωρούσαν άσκοπο. Μερικά διοικητικά συμβούλια των σχολείων αναθέσαν στους ειδικευμένους συμβούλους να ελέγχουν τα μηνιαία και τα ετήσια πλάνα διδασκαλίας. Οι ειδικευμένοι σύμβουλοι πολύ συχνά, επειδή ήταν λίγοι και δεν προλάβαιναν να ελέγξουν τα πλάνα εργασίας προσεκτικά, εύκολα αποδέχονταν ότι ήταν «σωστά» φτιαγμένα. Οι περισσότεροι καθηγητές δεν βαθμολογούσαν τους μαθητές τους τακτικά. Στο τέλος του πρώτου εξαμήνου της τρέχουσας σχολικής χρονιάς, οι περισσότεροι μαθητές είχαν μόνο έναν βαθμό. Οι καθηγητές επίσης δεν διόρθωναν τις γραπτές εργασίες συχνά, ειδικά αυτές που ήταν για το σπίτι και πολύ σπάνια τις βαθμολογούσαν. Ούτε οι συνεδριάσεις γονέων και κηδεμόνων δεν διοργανώνονταν κατά τακτά χρονικά διαστήματα. Μερικοί μαθητές πήγαιναν στο σχολείο μόνο με ένα τετράδιο και χωρίς μολύβι. Αυτό παρατηρούνταν ιδιαίτερα στις Τεχνικές Σχολές. Επίσης, συχνά τα μαθήματα δεν διαρκούσαν κανονικά 45 λεπτά. Οι μαθητές προσέρχονταν στις αίθουσες με καθυστέρηση, ενώ οι απουσίες που έκαναν οι ίδιοι ήταν πολλές.

Την περίοδο στην οποία αναφέρεται η έκθεση (Π.IV.ζ), οι απουσίες στα σχολεία έφταναν μέχρι το 50%. Έτσι, έπρεπε να βελτιωθεί ο έλεγχος και να αυξηθεί η βοήθεια από τους ειδικευμένους συμβούλους, να αναπτυχθεί η διοίκηση, να υπάρχει πειθαρχία και υπευθυνότητα μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Επίσης, έπρεπε να βελτιωθεί η παιδαγωγική σχέση ανάμεσα στους καθηγητές και τους μαθητές και η συνεργασία με διάφορες οργανώσεις καθώς και με τους γονείς και τις οικογένειες. Ένα από τα προβλήματα που έπρεπε να λυθεί γρήγορα ήταν η επαγγελματική κατάρτιση των καθηγητών που δίδασκαν στην αλβανική γλώσσα. Οι περισσότεροι ήξεραν καλά τη σερβική γλώσσα και μπορούσαν να χρησιμοποιούν και τη διδακτέα ύλη στη σερβική γλώσσα, ακόμη και να παρακολουθούν διάφορα σεμινάρια. Μόνο για τους καθηγητές που δίδασκαν την αλβανική γλώσσα ως μητρική θα έπρεπε να διοργανώνονται ειδικά σεμινάρια και να υπάρχουν ειδικοί σύμβουλοι.

Σε περίπτωση που ο κυριότερος εκδότης σχολικών βιβλίων στην Πρίστινα (Pristina) σταματούσε να εκτυπώνει βιβλία, εμφανιζόταν μεγάλο πρόβλημα στην προμήθεια σχολικών βιβλίων στα δημοτικά σχολεία και για ορισμένα μαθήματα των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ο εκδότης που υπήρχε στο Μαυροβούνιο δεν εξέδιδε τα βιβλία της γλώσσας και τα αναγνωστικά, τα οποία κάλυπταν τις ανάγκες μόνο των δημοτικών σχολείων. Λόγω του μικρού αριθμού αντιτύπων, που για

μερικά μαθήματα κυμαίνονταν από 50 έως 200, και του υψηλού κόστους της εκτύπωσής τους, (ειδικά στην οικονομική κρίση που βρισκόταν η Γιουγκοσλαβία στις αρχές της δεκαετίας του 1990), ήταν δύσκολο να λυθεί αυτό το πρόβλημα.

Όσον αφορά τα σχολικά βιβλία που ήταν γραμμένα στην αλβανική γλώσσα, η ανάγκη αναθεώρησης της ποιότητας του περιεχομένου τους ήταν άμεση, διότι από το περιεχόμενο εξαρτιόταν και η ποιότητα της διδασκαλίας. Για αυτό θα έπρεπε να διεξαχθεί ειδική ανάλυση. Φαίνεται ότι, λόγω των αναγκών που υπήρχαν να εξασφαλιστούν τα σχολικά βιβλία στην αλβανική γλώσσα όσο το συντομότερο δυνατόν, τα σχολεία δεν μπορούσαν να βρουν βιβλία καλής ποιότητας. Οι συγγραφείς των βιβλίων αυτών δεν είχαν πάντα διδακτική εμπειρία, αλλά ούτε οι μεταφραστές και οι φιλόλογοι που τα μετέφραζαν στην αλβανική γλώσσα. Επίσης, αυτά τα βιβλία είχαν πολλά ορθογραφικά λάθη και ελλείψεις (αυτό βέβαια αφορούσε και όλα τα σχολικά βιβλία που εκδίδονταν σε όλη την Ομοσπονδιακή Γιουγκοσλαβία).

Επίσης υπάρχουν διαφορές στην ομιλία των Αλβανών του Μαυροβούνιου και στη γλώσσα στην οποία ήταν γραμμένα τα βιβλία, κάτι το οποίο επίσης επηρέαζε την επίδοση των μαθητών. Εκτός από τα λάθη που υπήρχαν στη σύνταξη των κειμένων, πολύ συχνά οι ορισμοί και ολόκληρες προτάσεις ήταν ασαφείς με αποτέλεσμα να παρατηρείται λανθασμένη μάθηση στις γραπτές εκθέσεις των μαθητών που μόνο λίγοι ήταν ικανοί να εκφραστούν προφορικά και γραπτά με σαφήνεια και ακρίβεια. Τα αποτελέσματα των εξετάσεων που έγιναν τη σχολική χρονιά 1991-1992 και τα αποτελέσματα των εισαγωγικών εξετάσεων το απέδειξαν.

8.10 Η εκπαίδευση των δεκαετιών 1970-1990: Μια κριτική ματιά

Στις αρχές του 1970 παρατηρήθηκε μια βελτίωση σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία, που αφορούσε στην πρόοδο των μαθητών γενικότερα στα μαθήματα, αλλά και μέσα από περισσότερες ελεύθερες δραστηριότητες, με πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις, με τη διοργάνωση σεμιναρίων για τους γονείς με σκοπό τη σωστότερη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, με διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων και εθνικών εορτών και με εθελοντικές εργασίες μαθητών στα σχολεία τους (συντήρηση σχολικού κήπου και μελισσοκομείου). Επίσης παρατηρείται μια ελαφρώς βελτιωμένη κατάσταση όσον αφορά τις σχολικές βιβλιοθήκες που φαίνεται ότι απέκτησαν περισσότερα βιβλία για μαθητές και δασκάλους.

Ωστόσο, τα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα είχαν ορισμένα κοινά προβλήματα με αυτά των σχολείων που η διδασκαλία γινόταν στη σερβοκροατική γλώσσα:

1. **Η φοίτηση των μαθητών.** Τα σχολεία (διοικητικά συμβούλια, διευθυντές, συμβούλια των καθηγητών και κάθε καθηγητής χωριστά) θα έπρεπε να συνεργάζονται περισσότερο με τους γονείς. Επιπλέον, οι δικαστικές διαδικασίες έπρεπε να ολοκληρώνονται και να εφαρμόζονται έγκαιρα, έτσι ώστε να είναι αποτελεσματικές (οι μηνύσεις που υποβάλλονταν εναντίον των γονέων στην αρχή του σχολικού έτους έπρεπε να πραγματοποιούνται γρήγορα και όχι στο τέλος του έτους).
2. **Σχολικός εξοπλισμός.** Τα σχολεία, εκτός από το σχολείο του Γούσινιε (Gusinje), δεν διέθεταν τον απαραίτητο σχολικό εξοπλισμό. Οι πρακτικές εργασίες που έπρεπε να κάνουν οι μαθητές δεν εφαρμόζονταν, επειδή δεν υπήρχε ο απαραίτητος εξοπλισμός. Ίδια κατάσταση επικρατούσε και στις σχολικές βιβλιοθήκες. Το Υπουργείο Παιδείας θα έπρεπε να διανέμει στα σχολεία 20% περισσότερο εξοπλισμό ανά μαθητή. Αυτό θα βοηθούσε σημαντικά στη λύση του προβλήματος.
3. **Το πρόβλημα των σχολικών χώρων** ήταν ιδιαίτερα έντονο στους δήμους Τίτογκραντ (Titograd), Μπαρ (Bar) και Ούλτσιν (Ulcinj). Οι δήμοι έπρεπε να δώσουν χρηματική βοήθεια, έτσι ώστε να επεκταθούν τα υπάρχοντα σχολικά κτίρια και να χτιστούν καινούρια (ειδικά τα ιδιωτικά κτίρια των χωριστών τμημάτων που δεν ανταποκρίνονταν ούτε στις στοιχειώδεις ανάγκες).
4. **Το πρόβλημα του ανειδίκευτου προσωπικού.** Τα σχολεία έπρεπε να βρουν καταρτισμένους καθηγητές έγκαιρα. Η κατάσταση του να μην υπάρχει ούτε ένας καταρτισμένος καθηγητής, όπως στο σχολείο του Όστρος (Ostros) ή να υπάρχουν μόνο δύο, όπως στο σχολείο του Ζάτριεμπατς (Zatrijebač), ήταν πραγματικά απαράδεκτη. Όσον αφορά την επαγγελματική κατάρτιση των δασκάλων που ήδη εργάζονταν ή των εκπαιδευτικών που τα σχολεία είχαν ανάγκη, τόσο τα σχολεία, όσο και το Υπουργείο Παιδείας έπρεπε να βρουν τρόπους να εξασφαλίσουν περισσότερες υποτροφίες, δάνεια και άλλου είδους κρατική βοήθεια για τη σωστή κατάρτιση των εκπαιδευτικών. Επίσης, έπρεπε να εξασφαλιστούν και οι απαραίτητες συνθήκες για τους καθηγητές που δίδασκαν στα σχολεία εκτός πόλεων με την παροχή διαμερισμάτων και αμοιβών για εργασία υπό δύσκολες συνθήκες κτλ. Η ανάγκη διοργάνωσης σεμιναρίων επαγγελματικής κατάρτισης για τους ανειδίκευτους καθηγητές

ήταν επίσης σημαντικότερη, έχοντας υπόψιν την ιδιαίτερη μορφή της διδασκαλίας των σχολείων της αλβανικής μειονότητας.

5. **Το πρόβλημα του Προγράμματος Διδασκαλίας.** Η διδακτέα ύλη της αλβανικής γλώσσας και της ιστορίας, έπρεπε να συμπληρωθεί με γνώσεις σχετικά με την Αλβανία και τον αλβανικό πολιτισμό γραμμένες στην αλβανική γλώσσα.

Η δεκαετία του 1980 δεν έφερε πολλές αλλαγές στον τρόπο διοίκησης, διδασκαλίας και οργάνωσης των σχολείων με αλβανόφωνους μαθητές. Τα προβλήματα κατάλληλων χώρων στέγασης, υγιεινής, σχολικών μέσων και εξοπλισμού συνέχιζαν να υφίστανται σε όλους τους δήμους με αλβανική μειονότητα. Παρατηρείται μια σχετική βελτίωση όσον αφορά το επαγγελματικό επίπεδο των εκπαιδευτικών. Με την πάροδο του χρόνου, το διδακτικό προσωπικό καταρτίστηκε περισσότερο, κάτι το φυσιολογικό, αφού ήταν πολύ περισσότεροι οι απόφοιτοι των Ανώτερων Σχολών, οι οποίοι θα μπορούσαν να ασχοληθούν με τη διδασκαλία. Η διδασκαλία όμως των σχολείων φαίνεται πως δεν άλλαξε ριζικά. Δεν παρατηρήθηκαν ούτε αρνητικές ούτε σημαντικές θετικές αλλαγές. Επίσης, παρατηρείται μια βελτίωση ως προς τη στάση των γονέων προς την εκπαίδευση των κοριτσιών, αφού αρκετά κορίτσια, περισσότερα από παλαιότερα, αποφάσιζαν να συνεχίσουν το σχολείο πέρα από τα τέσσερα χρόνια της βασικής, υποχρεωτικής εκπαίδευσης του δημοτικού. Τη δεκαετία του 1980 παρατηρείται για πρώτη φορά -και για πρώτη φορά δίνονται επίσημα στοιχεία- μικρός αριθμός αλβανόφωνων παιδιών που συνέχιζαν τις σπουδές τους σε ανώτερες εκπαιδευτικές σχολές και πανεπιστήμια της Ομοσπονδίας.

Δεν υπάρχουν στοιχεία που να δηλώνουν μια ικανοποιητική, οικονομική, κρατική ενίσχυση στα σχολεία του Μαυροβουνίου και ειδικά των περιοχών με αλβανική μειονότητα. Οι περιοχές αυτές παρέμειναν φτωχές και παραμελημένες, παρόλες τις διακηρύξεις της σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας για ίσα δικαιώματα και ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες στη γιουγκοσλαβική επικράτεια, οι οποίες ασφαλώς εξασφαλιζόνταν νομικά και συνταγματικά, αλλά στην πράξη τα πράγματα ήταν εντελώς διαφορετικά. Πολιτισμικά, οι περιοχές αυτές θεωρούνταν υποανάπτυκτες. Τα σχολεία αποτελούσαν ίσως τη μοναδική πηγή πολιτιστικών εκδηλώσεων μαζί με τους τοπικούς αθλητικούς και καλλιτεχνικούς συλλόγους που είχαν πενιχρά μέσα συντήρησης. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην αλβανική γλώσσα είχαν σύντομες εκπομπές τηλεόρασης και ραδιοφώνου. Αυτές θα έπρεπε να είναι περισσότερες, αφενός γιατί θα μπορούσαν να ενημερώνουν τον αλβανόφωνο πληθυσμό, αφετέρου γιατί θα μπορούσαν να προωθούν την αλβανική πολιτιστική και εθνική ταυτότητα. Οι

εκτιμήσεις αυτές σε συνδυασμό με τη δύσκολη οικονομική κατάσταση της Ομοσπονδίας τη δεκαετία του 1980, φανερώσουν την εκπαιδευτική στασιμότητα της πιο δύσκολης και υπανάπτυκτης περιοχής του Μαυροβουνίου, παρόλες τις φιλότιμες ατομικές και τοπικές προσπάθειες των κοινοτικών φορέων.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, υπήρχαν προβλήματα στα αλβανόφωνα σχολεία και προτάθηκαν μέτρα για την επίλυσή τους. Ήταν υποχρεωτικό να υπάρχουν περισσότεροι ειδικευμένοι συνεργάτες, οι οποίοι θα επέβλεπαν τη διδασκαλία και θα βοηθούσαν στον έλεγχο και προγραμματισμό των μαθημάτων. Επίσης, το διδακτικό προσωπικό έπρεπε να καταρτιστεί επαγγελματικά και να διοργανώνονται σεμινάρια για το σκοπό αυτό. Όσον αφορά τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στην αλβανική γλώσσα ήταν δύσκολο να βρεθεί το κατάλληλο διδακτικό προσωπικό και τα σχολικά βιβλία. Με τον τρόπο διδασκαλίας που υπήρχε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η εκπαίδευση δεν ήταν καθόλου αποτελεσματική. Επίσης, σε όλα τα σχολεία έπρεπε να αυξηθεί η ευθύνη των υπεύθυνων και του διδακτικού προσωπικού και να βρεθεί λύση για την εξασφάλιση των σχολικών βιβλίων, έτσι ώστε να καλυτερέψει η ποιότητα της διδασκαλίας τις επόμενες χρονιές. Οι βιβλιοθήκες δεν ήταν αρκετές, ούτε και τα υπάρχοντα βιβλία και δεν ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις του προγράμματος διδασκαλίας.

Μερικά βιβλία θεωρούνταν εντελώς ακατάλληλα ως διδακτική ύλη, επίσης οι μεταφράσεις στην αλβανική γλώσσα είχαν πολλά γραμματικά και συντακτικά λάθη, εκφραστικές αδυναμίες και γλωσσική αστάθεια. Τα σχολεία των ορεινών περιοχών είχαν πολύ δύσκολες συνθήκες διδασκαλίας και επηρεάζονταν από κλιματολογικές συνθήκες, βρίσκονταν σε μεγάλες αποστάσεις από τα πιο απομακρυσμένα σπίτια, υπήρχε σε αυτά έλλειψη σχολικών μέσων, ακατάλληλες αίθουσες και κακές συνθήκες υγιεινής.

Το γενικό συμπέρασμα της αναφοράς (Π.IV.η) είναι ότι, αν και δόθηκε κάποια σημασία στην ανάπτυξη και βελτίωση της παιδείας των παιδιών αλβανικής εθνικότητας στο Μαυροβούνιο, τα αποτελέσματα ήταν μέτρια. Προκειμένου να εξασφαλιστούν καλύτερες συνθήκες διδασκαλίας αυτών των σχολείων, εκτός από τη μεγαλύτερη κρατική βοήθεια και συμμετοχή όλων των υπηρεσιών, έπρεπε να ληφθούν ορισμένα μέτρα για την επίλυση των σοβαρών προβλημάτων που υπήρχαν:

1. Η εξασφάλιση χρημάτων και καλύτερου τεχνικού εξοπλισμού για τη διδασκαλία σε αυτά τα σχολεία, όπως και όλου του απαραίτητου σχολικού εξοπλισμού, έτσι ώστε η διδασκαλία να εφαρμόζεται μέσω σύγχρονων μεθόδων. Η παροχή ρεύματος αποτελούσε άμεση προτεραιότητα στα χωριστά

τμήματα στο Τράμποϊν (Trabojin), στο Πριφτ (Prifte) (Δήμος Ποντγκόριτσα-Rodgorica) και στο Ράστιτς (Rastiš) (Δήμος Ούλτσιν (Ulcinj)). Η ανακαίνιση των χώρων του χωριστού τμήματος στο Πριφτ (Prifte) και η ανακαίνιση μίας αίθουσας στο Γκόρνι Ντρούμε (Gornje Drume) (Δήμος Ποντγκόριτσα-Rodgorica) ήταν επίσης απαραίτητη. Η παροχή πόσιμου νερού και η συντήρηση των χώρων των χωριστών τμημάτων.

2. Η εξασφάλιση όλων των απαραίτητων βιβλίων για τους μαθητές μέσω καλύτερης συνεργασίας με τα Εκδοτικά Κέντρα της Πρίστινας (Pristina) και του Βελιγραδίου (Beograd) (Σερβία).
3. Η επαγγελματική κατάρτιση όλων των παιδαγωγών που την χρειάζονται.
4. Η συνεχόμενη επίβλεψη από εξειδικευμένους συμβούλους.
5. Η εξασφάλιση καλύτερης συνεργασίας μεταξύ των κεντρικών σχολείων και των χωριστών τους τμημάτων.
6. Η αύξηση των μαθημάτων στη σερβική γλώσσα (εβδομαδιαίως), έτσι ώστε οι μαθητές που συνεχίζουν τις σπουδές τους στα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα να είναι καλύτερα προετοιμασμένοι.

Κεφάλαιο 9: Συζήτηση - Συμπεράσματα

Μελετώντας το θεωρητικό πλαίσιο της περίπτωσης του Μαυροβουνίου και αναλύοντας τα στοιχεία που προσφέρονται από το ερευνητικό μέρος της παρούσας διατριβής, τα ερωτήματα που τέθηκαν στο Σκοπό της απαντώνται και καταγράφονται στο παρόν κεφάλαιο.

Στο **ερώτημα 1** της διατριβής, από ποια χρονική στιγμή και από ποιους επιχειρείται η πρώτη μειονοτική εκπαιδευτική πολιτική και σύμφωνα με τα στοιχεία που συλλέχθηκαν φαίνεται πως οι πρώτες προσπάθειες έγιναν τη δεκαετία του 1950, μέσα στη γενικότερη προσπάθεια του νέου σοσιαλιστικού, ομοσπονδιακού κράτους της Γιουγκοσλαβίας να δημιουργήσει ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα και να δομήσει ένα πρόγραμμα, σύμφωνα με το οποίο θα υπήρχε α) η γενική, παν-γιουγκοσλαβική εκπαίδευση των μαθητών που θα προέβαλλε τις αρετές και τα ιδανικά της σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας και β) η ειδική, εθνική-μειονοτική εκπαίδευση των διάφορων εθνο-πολιτισμικών σχηματισμών που ζούσαν στην επικράτειά της, με στόχο

να ενδυναμωθεί και να προβληθεί ισότιμα η εθνική ιδιομορφία και ιδιαιτερότητα όλων των μερών των μειονοτήτων της.

Η πολυεθνική σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία το 1960 ήταν μια οικονομικά ισχυρή περιφερειακή βιομηχανική δύναμη. Το *Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν* αναπτυσσόταν με ρυθμό 6,1%, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και η κοινωνική πρόνοια ήταν δωρεάν για όλους τους πολίτες της γιουγκοσλαβικής επικράτειας ενώ το ποσοστό εγγραμμάτων άγγιζε το 91%⁴⁷⁸. Αυτό όμως αναφέρεται στη συνολική εικόνα της. Η κατάσταση στις φτωχές και απομονωμένες περιοχές του Μαυροβουνίου με ισχυρή αλβανόφωνη παρουσία, με γεωργική οικονομία και χαμηλό ποσοστό εκπαίδευσης δεν απολάμβανε, στην προκειμένη περίπτωση, της εκπαίδευσης, τις δυνατότητες που οι άλλες, οι πιο εξελιγμένες και ανεπτυγμένες δημοκρατίες / περιοχές της Γιουγκοσλαβίας προσέφεραν.

Τα προβλήματα που υπήρξαν κατά την εφαρμογή των εκπαιδευτικών πολιτικών στα σχολεία των μειονοτήτων του Μαυροβουνίου ήταν ποικίλα (**ερώτημα 2**). Σε πρώτη φάση, δηλαδή τη δεκαετία του 1950 και 1960 ήταν η ηλεκτροδότηση, υδροδότηση, κατασκευή σχολικών κτιρίων, κατασκευή δρόμων για τη συγκοινωνιακή σύνδεση χωριών και σχολείων. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 η εκπαίδευση των μειονοτήτων χρονο με το χρόνο κατέγραφε πρόοδο, παρόλα αυτά παρατηρείται ότι τα βασικότερα προβλήματα παρέμεναν σχεδόν τα ίδια μέχρι τη δεκαετία του 1990.

Παρόλο που τα περισσότερα σχολεία στεγάζονταν σε κρατικά κτίρια, ο σχολικός χώρος στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα, με λίγες αίθουσες διδασκαλίας και ακατάλληλους εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους διαμονής των παιδιών. Τα σχολεία που στεγάζονταν σε ιδιωτικά κτίρια ήταν σε χειρότερη κατάσταση, με δύσκολες συνθήκες εργασίας ιδιαίτερα το χειμώνα, χωρίς θέρμανση, αλλά και ακατάλληλες συνθήκες υγιεινής με αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία των παιδιών.

Τα διδακτικά μέσα και εργαλεία στα σχολεία των μειονοτήτων, είτε ήταν παλιά, είτε ελάχιστα, ακόμα και (σε πολλές περιπτώσεις) ανύπαρκτα. Το ελλιπές και μη επαγγελματικό διδακτικό προσωπικό ήταν ένα ακόμη σοβαρό πρόβλημα που δυσκόλευε και συχνότατα εμπόδιζε τη σωστή διδασκαλία στην τάξη. Γενικά δεν υπήρχε επαγγελματικά καταρτισμένο διδακτικό προσωπικό που να κατείχε σωστές και νέες μεθόδους διδασκαλίας και διαπαιδαγώγησης μέσα στην τάξη, ώστε να κάνει το μάθημα αφενός ενδιαφέρον, αφετέρου ουσιαστικό και εποικοδομητικό. Οι δήμοι

⁴⁷⁸ Τσακίρης, Δ., Η οικονομική κατάσταση της Σλοβενίας μετά τη διάλυση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, *Θέσεις*, 51, 1995, σσ. 68-79.

προσπαθούσαν να βελτιώσουν την κατάσταση στέλνοντας τους δασκάλους στα αλβανικά παιδαγωγικά σχολεία στην Πρίστινα (Pristina) και στα Σκόπια (Skopje) και είχαν ήδη αποφασίσει από τη δεκαετία του 1960 και μετά να μην προσλαμβάνουν δασκάλους χωρίς τα απαιτούμενα προσόντα.

Το πρόβλημα του διδακτικού προσωπικού ήταν εντονότερο τη δεκαετία του 1960, καθώς από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και μετά, η κατάσταση βελτιώθηκε, αφού περισσότεροι φοιτητές από τα μέρη εκείνα αποφοίτησαν από τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες και τα Παιδαγωγικά Σχολεία της χώρας και έπιασαν δουλειά στα σχολεία των περιοχών τους. Η πολιτική μάλιστα των υποτροφιών που προωθήθηκε από το Γιουγκοσλαβικό κράτος εφαρμόστηκε στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 και μετά και μάλιστα δόθηκαν πολύ περισσότερες υποτροφίες σε Αλβανούς φοιτητές.

Το πρόβλημα της δίγλωσσης εκπαίδευσης τη σχολική χρονιά 1959-1960 αναλύθηκε σε κοινωνικο-πολιτικό επίπεδο, ενώ σε κάποιες περιοχές η εξέταση του ζητήματος αυτού καθυστέρησε σημαντικά. Στις περισσότερες περιπτώσεις των μειονοτικών αλβανόφωνων σχολείων, οι παιδαγωγικές υπηρεσίες δεν ήταν οργανωμένες και δεν διέθεταν το απαιτούμενο προσωπικό για τη συστηματική παρακολούθηση και μελέτη του προβλήματος. Στις δίγλωσσες περιοχές, οι υπηρεσίες χρειάζονταν περισσότερη κρατική βοήθεια και καλύτερη οργάνωση. Σχετικά με τη δίγλωσση διδασκαλία (στη μητρική της μειονότητας και την επίσημη σερβοκροατική), το γενικό συμπέρασμα των ειδικών ήταν ότι έπρεπε να ενοποιηθεί το διδασκαλικό πρόγραμμα και η διγλωσσία να εφαρμόζεται σε όλες τις εξωσχολικές δραστηριότητες, όπου υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες. Η διγλωσσία αποφασίστηκε να εφαρμόζεται σε ολόκληρο το παιδαγωγικό σύστημα της γενικής εκπαίδευσης και στα προσχολικά ιδρύματα να εφαρμόζεται η δίγλωσση παιδαγωγική εργασία.

Η εφαρμογή της διγλωσσίας στη σχολική πράξη εξαρτιόταν αποκλειστικά από τις συνθήκες που υπήρχαν σε ένα σχολικό περιβάλλον, αλλά και από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο βρισκόταν το σχολείο, δηλαδή τι είδους οργανώσεις και ιδρύματα πολιτιστικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής υπήρχαν. Το ζητούμενο ήταν να δημιουργηθεί μια κατάλληλη κοινωνικο-πολιτική κατάσταση, όπου οι δυο γλώσσες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ισότιμα σε όλους του τομείς της δημόσιας ζωής και εκπαίδευσης. Στη Γιουγκοσλαβική σοσιαλιστική κοινότητα του 1965 δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της διγλωσσίας στο εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ στο σύνταγμα της Σερβίας και του Μαυροβουνίου, η διγλωσσία έπρεπε να εφαρμόζεται σε ολόκληρο το κοινωνικό σύστημα. Πράγματι, εισήχθη σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες και σε αυτές της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ευρέως διαδόθηκε το σύστημα της δίγλωσσης παιδαγωγικής δραστηριότητας, δηλαδή όλες οι ελεύθερες δραστηριότητες σε ένα σχολείο (πολιτιστικές και αθλητικές) υλοποιούνταν δίγλωσσα. Μέσα στην τάξη η διδασκαλία γινόταν παράλληλα, δηλαδή η ίδια διδακτέα ύλη διδάσκονταν διαδοχικά σε δυο γλώσσες. Για την καλύτερη διδασκαλία της σερβοκροατική γλώσσας, από το 1965 και μετά εισήχθη το μάθημα από την 1^η και 2^η τάξη του δημοτικού. Ταυτόχρονα, διοργανώθηκαν σεμινάρια με σκοπό να διδάξουν στους δασκάλους την οργάνωση, τη μεθοδολογία και την πρακτική διδασκαλία μέσα στην τάξη.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα ήταν η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας της μειονότητας. Δεν υπήρχε συστηματικός τρόπος εκμάθησής της, αλλά ούτε και νεωτεριστική μεθοδολογία διδασκαλίας της. Η διδασκαλία βασιζόταν στην απλή ανάγνωση και διήγηση κειμένων.

Τη δεκαετία του 1970 τα πρακτικά προβλήματα του σχολικού εξοπλισμού συνέχιζαν να υφίστανται, οι φτωχοί αλβανόφωνοι δήμοι συνέχιζαν να έχουν προβλήματα κατάλληλων σχολικών χώρων, ενώ συνέχιζαν να υπάρχουν μη καταρτισμένοι δάσκαλοι. Η διδακτέα ύλη της αλβανικής γλώσσας και της ιστορίας έπρεπε να συμπληρωθεί με γνώσεις σχετικές με την Αλβανία και τον αλβανικό πολιτισμό στην αλβανική γλώσσα. Παρατηρείται μια αξιόλογη προσπάθεια τη δεκαετία του 1970 για εκπαιδευτική και πολιτιστική συνεργασία με τη Δημοκρατία της Αλβανίας. Κατατέθηκαν προτάσεις για ένα πρόγραμμα συνεργασίας μεταξύ του Πανεπιστημίου «Βέλικο Βλάχοβατς» (Veliko Vlahovać) με το Πανεπιστήμιο των Τιράνων.⁴⁷⁹ Το πρωτόκολλο μάλιστα συνεργασίας προέβλεπε για πρώτη φορά μεμονωμένες και ομαδικές (παράλληλες) έρευνες στους τομείς της αρχαιολογίας, ιστορίας, λογοτεχνίας, γλώσσας, μουσικής και εθνογραφίας. Παρόλα αυτά, η πολιτιστική καθυστέρηση των περιοχών, όπου ζούσαν οι αλβανικές μειονότητες, διατηρούνταν χωρίς αξιοσημείωτες αλλαγές.

Τη δεκαετία του 1980 παρατηρείται αυξημένος αριθμός καταρτισμένου διδακτικού προσωπικού, το οποίο είχε καθημερινή οργάνωση στα προγράμματα διδασκαλίας του και δίδασκε σύμφωνα με το πρόγραμμα μαθημάτων του Υπουργείου Παιδείας. Επίσης, κάποια σχολεία είχαν συγκριτικά με παλαιότερα, καλύτερες συνθήκες σχολικού περιβάλλοντος, αν και εντοπίστηκαν περιπτώσεις με εντελώς ακατάλληλες συνθήκες υγιεινής. Επίσης υπήρχε και η ατυχία για ορισμένα σχολικά

⁴⁷⁹ Γραμματεία για την εκπαίδευση και την κουλτούρα Τίτογκραντ (Titograd) 1970 (Sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd 1970).

κτίρια να υποστούν μεγάλες ζημιές από το σεισμό που έγινε τον Απρίλιο του 1979 στην περιοχή ο οποίος κατέστρεψε ολοσχερώς πολλά δημόσια και ιδιωτικά κτίρια.

Πρέπει να τονιστεί ότι τη δεκαετία του 1980 και πριν ακόμα το θάνατο του στρατάρχη Τίτο, η Γιουγκοσλαβία άρχισε ν'αλλάζει και να συνεργάζεται πλέον με το ΔΝΤ Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα. Έτρεχαν λοιπόν προγράμματα για τη συρρίκνωση του κράτους και της βιομηχανικής παραγωγής. Οι συμφωνίες αποπληρωμής των δανείων αύξησαν το εξωτερικό χρέος και η υποχρεωτική υποτίμηση του Γιουγκοσλαβικού νομίσματος χτύπησε σκληρά το επίπεδο ζωής των Γιουγκοσλάβων. Μέσα σε αυτό το επώδυνο οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο, ήταν απολύτως λογικό η παιδεία να μην είναι η πρώτη προτεραιότητα της πολιτικής ηγεσίας και ήταν απολύτως φυσικό τα έξοδα για την παιδεία και το εκπαιδευτικό σύστημα να μειωθούν δραματικά, ενώ οι υπο-ανάπτυκτες περιοχές της Γιουγκοσλαβίας να γίνουν οικονομικά, πολιτιστικά και εκπαιδευτικά φτωχότερες.

Σύμφωνα με το **ερώτημα 3** σχετικά με το πώς διαρθρώνεται το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής μειονοτικής πολιτικής, θεωρητικά τουλάχιστον αυτό γινόταν σύμφωνα με τους κοινούς στόχους του σοσιαλιστικού διεθνισμού και τις ιδέες της γιουγκοσλαβικής σοσιαλιστικής επανάστασης. Στόχος της μειονοτικής εκπαίδευσης ήταν να διαπαιδαγωγούνται οι μαθητές μέσα σε ένα πνεύμα ισότητας, αδελφοσύνης και ενότητας όλων των γιουγκοσλαβικών εθνών και εθνικών μειονοτήτων και του γιουγκοσλαβικού σοσιαλιστικού πατριωτισμού, οι οποίες όφειλαν να αναπτύξουν μια κοινή εθνική, ταυτόχρονα σοσιαλιστική συνείδηση σε αυτούς.⁴⁸⁰ Κρατική επιδίωξη στην εσωτερική εκπαιδευτική πολιτική των μειονοτήτων ήταν επίσης η ελεύθερη πολιτιστική ανάπτυξη όλων των μειονοτικών εθνών στη Γιουγκοσλαβία και η δυνατότητα να βελτιωθεί ο πολιτισμός της κάθε εθνικής ενότητας χωριστά, ενώ σε διεθνές επίπεδο ο κάθε πολιτισμός να αποτελέσει παράγοντα σύνδεσης και εγγύτητας λαών και κρατών.

Κινούμενη σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο, η επίσημη κρατική γιουγκοσλαβική πολιτική εκτελούσε τη διδασκαλία στη μητρική γλώσσα των μειονοτήτων, παράλληλα βοηθούσε στο να μαθαίνουν οι μαθητές στο σχολείο θέματα από τον εθνικό τους πολιτισμό. Με ένα συμπληρωματικό διδακτικό πρόγραμμα και στοιχεία του εθνικού πολιτισμού για κάθε μειονότητα χωριστά, διδάσκονταν η λογοτεχνία και μέρος της

⁴⁸⁰ Στίπτσεβιτς, Α., *Οι Ιλλύριοι. Ιστορία. Ζωή. Πολιτισμός*, Ζάγκρεμπ, 1975, σσ. 135-156. (Stipčević, A., *Piri. Povijest. Život. Kultura*. Zagreb, 1974).

ιστορίας, ενώ η επίσημη γλώσσα του κράτους, η σερβοκροατική διδασκόταν ως ξεχωριστό μάθημα. Το μάθημα της ιστορίας είχε συμπληρωματικό διδακτικό υλικό, για να γνωρίσουν οι μαθητές τα βασικότερα ιστορικά γεγονότα του εθνικού τους παρελθόντος σε συνάρτηση πάντα με την ιστορία των εθνών της Γιουγκοσλαβίας.

Στόχος της επίσημης σερβοκροατικής γλώσσας ήταν να διδάξει στους μαθητές τον ενιαίο γιουγκοσλαβικό πολιτισμό, τη γλώσσα και τη λογοτεχνία του και να τους προετοιμάσει για μια ενεργή πολιτική και κοινωνική ζωή. Η επιλογή των λογοτεχνικών έργων γινόταν με σκοπό να γνωρισθούν οι μαθητές με τα πιο σημαντικά λογοτεχνικά έργα όλων των γιουγκοσλαβικών εθνών, ενώ το συμπληρωματικό διδακτικό πρόγραμμα περιελάμβανε έργα από τη λογοτεχνία της κάθε μειονότητας ξεχωριστά, μεταφρασμένα στη σερβοκροατική.

Αν και αυτοί οι στόχοι ήταν αρκετά φιλόδοξοι, τα βιβλία των παραπάνω γνωστικών αντικειμένων ήταν αρκετά προβληματικά. Το *Γραφείο για την Έκδοση Βιβλίων* της Σερβίας έκανε προσπάθειες για την επίλυση των προβλημάτων. Η βασική αδυναμία των εν λόγω βιβλίων ήταν η μονομερής παρουσίαση των περιεχόμενων, η προσκόλληση στο παρελθόν, η έλλειψη νεωτεριστικών εκπαιδευτικών κειμένων, η αποφυγή καταγραφής των πρόσφατων ιστορικών εξελίξεων, καθώς και η ανύπαρκτη ανάδειξη του γιουγκοσλαβικού συστήματος και του πολιτικού του χαρακτήρα. Επίσης, τα βιβλία της σερβοκροατικής γλώσσας δεν ήταν εκσυγχρονισμένα, δεν περιείχαν καλά λογοτεχνικά κείμενα, είχαν κακές μεταφράσεις και πολλά γραμματικά και εκφραστικά λάθη.

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 παρατηρείται ότι δεν γινόταν συστηματικός έλεγχος των περιεχομένων και της ποιότητας των σχολικών βιβλίων στη διδακτική πράξη. Ιδρύθηκαν το 1965, τρία τμήματα μελέτης και παρακολούθησης των αναγνωστικών των δημοτικών σχολείων στη γλώσσα των εθνικοτήτων και δημιουργήθηκαν ερωτηματολόγια, οδηγίες παρακολούθησης των αναγνωστικών, αρχεία εγγράφων και χρησιμοποίηση κειμένων.

Όσον αφορά το **ερώτημα 4** σχετικά με την οργάνωση και τους πληθυσμούς στους οποίους απευθύνθηκε η πρώτη μειονοτική εκπαιδευτική πολιτική, αυτή οργανώθηκε από τις κρατικές υπηρεσίες εκπαίδευσης και τους φορείς τους και απευθύνθηκε στις περιοχές, όπου οι μειονότητες αντιστοιχούσαν σε ποσοστό πάνω από το 15% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής. Οι δήμοι του Μαυροβουνίου με τη μεγαλύτερη παρουσία αλβανικών μειονοτήτων ήταν οι: Μπαρ (Bar), Πλαβ (Plav), Ούλτσιν (Ulcinj), Τίτογκραντ (Titograd), Ροζάε (Rozaje).

Η εκπαίδευση του δημοτικού σχολείου ήταν οκταετής. Η υποχρεωτική εκπαίδευση όμως ήταν τέσσερα χρόνια. Μετά οι μαθητές μπορούσαν να σταματήσουν το σχολείο, κάτι που αποτελούσε συχνό φαινόμενο και που αφορούσε κυρίως στα κορίτσια των περιοχών αυτών. Οι λόγοι ήταν πολιτιστικοί και κοινωνικοί. Οι γονείς δεν θεωρούσαν απαραίτητη την εκπαίδευση των κοριτσιών, ενώ πολλές φορές η μεγάλη απόσταση των απομακρυσμένων χωριών από τα κοντινότερα σχολεία ήταν αρκετά μεγάλη και αποτελούσε παράγοντα που εμπόδιζε την κανονική προσέλευση των μαθητών και την τακτική παρακολούθηση των μαθημάτων.

Τα μαθήματα γινόντουσαν στη μητρική γλώσσα των παιδιών με ακατάλληλα βιβλία, απαρχαιωμένες μεθόδους διδασκαλίας, αλλά και ανεπίδεκτο, μη καταρτισμένο διδακτικό προσωπικό. Η δίγλωσση διδασκαλία ήταν ένα μεγάλο πρόβλημα, το ίδιο και η εκμάθηση της επίσημης γλώσσας όλων των δημοκρατιών, δηλαδή των σερβοκροατικών, λόγω των πενιχρών μέσων για τη διδασκαλία της, αλλά και λόγω της έλλειψης κατάλληλου διδακτικού προσωπικού. Τα σερβοκροατικά μαθαίνονταν αναποτελεσματικά, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μην μπορούν να συνεχίσουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αφού τη δεκαετία του 1960, η διδασκαλία στα Γυμνάσια της χώρας γινόταν σχεδόν αποκλειστικά στη σερβοκροατική.

Το **ερώτημα 5** της διατριβής σχετικά με το πολιτικό και κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο σε τοπικό και εθνικό επίπεδο που επηρέασε και καθόρισε τη μειονοτική εκπαιδευτική πολιτική της χώρας, είναι φανερό ότι άλλαζε σταδιακά από τη δεκαετία του 1950 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1990, όταν έγινε και η διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας μετά πολέμου.

Η δεκαετία του 1960, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του ερευνητικού μέρους της διατριβής, χαρακτηρίστηκε από αισιοδοξία και επισημάνθηκαν φιλόδοξες προσπάθειες μεταρρυθμίσεων στο εκπαιδευτικό σύστημα που στόχευαν στην αρμονική συνύπαρξη διδασκαλικών προγραμμάτων ανάλογα με την εθνολογική καταγωγή των μαθητών μιας περιοχής. Ακόμη και όταν τα χρηματικά κυρίως μέσα έλειπαν για να υλοποιηθούν βασικές σχολικές υποδομές και να αγοραστεί ο κατάλληλος σχολικός εξοπλισμός, το ζήτημα των σχολείων των μειονοτήτων ήταν ένα φλέγον θέμα που ταλάνιζε την πολιτική ηγεσία της χώρας και συνοδευόταν από πολλές εκθέσεις, αναφορές και εισηγήσεις σχετικά με την επίλυση όλων των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν τα σχολεία αυτά.

Στη μεταπολεμική περίοδο της Γιουγκοσλαβίας, σύμφωνα πάντα με τα διαθέσιμα οικονομικά μέσα, έγιναν αξιόλογες προσπάθειες για να υπερνικηθεί όσο το δυνατόν γρηγορότερα όχι μόνο η οικονομική κατάσταση των ανθρώπων σε αυτές τις

περιοχές, αλλά και η πολιτιστική και εκπαιδευτική καθυστέρηση των μαυροβούνιων περιοχών. Με βάση το αναπτυξιακό πρόγραμμα των περιοχών αυτών που τέθηκε σε εφαρμογή, χτίστηκαν πολλά σχολεία, κατασκευάστηκαν δρόμοι και βελτιώθηκαν σε σημαντικό βαθμό οι συνθήκες ζωής των περιοχών αυτών (ηλεκτροδότηση, υδροδότηση και υγειονομικά έργα). Συγκροτήθηκε *Επιτροπή για τις Εθνικές Μειονότητες*,⁴⁸¹ η οποία σε ορισμένες περιοχές έκανε έλεγχο, πραγματοποίησε συναντήσεις, συζήτησε με εκπροσώπους της κρατικής και τοπικής διοίκησης και ετοίμασε προτάσεις και εκθέσεις για την επίλυση των προβλημάτων.

Εσωτερικά, τις δεκαετίες 1960 και 1970 η Γιουγκοσλαβία είχε ικανοποιητική ανάπτυξη, βιομηχανική παραγωγή, ενώ το ποσοστό των εγγραμμάτων άγγιζε το 91%. Οι αλβανόφωνες περιοχές τους Μαυροβουνίου, απομονωμένες γεωγραφικά από την υπόλοιπη αναπτυγμένη οικονομικά και πολιτιστικά Γιουγκοσλαβία, αντιμετώπιζαν το μεγαλύτερο πρόβλημα αναλφαβητισμού, αφού και οι κοινωνικές αντιλήψεις βοηθούσαν στην ύπαρξη του.

Η σοσιαλιστική πολιτική έβρισκε υποστήριξη στην ιδεολογία μιας ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, όπου όλα τα έθνη μέσα στην Ομοσπονδία ζουν αρμονικά, διαμορφώνοντας μια καθολική πατριωτική γιουγκοσλαβική συνείδηση, διατηρώντας παράλληλα την πολιτιστική τους κληρονομιά. Σύμφωνα με το Κομμουνιστικό Κόμμα, οι εθνικές μειονότητες μετά την επανάσταση αντιμετωπίζονταν ως ισότιμες και είχαν τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τους υπόλοιπους λαούς, αποτελώντας καθεμία ξεχωριστά ένα ιδιαίτερο κομμάτι της σοσιαλιστικής γιουγκοσλαβικής ενότητας.

Σε εθνικό επίπεδο, η Γιουγκοσλαβία του Τίτο αποτελούσε μια ιδιότυπη σύνθεση μέσα στην αντίφαση μεταξύ σοσιαλισμού και καπιταλισμού, ελευθερίας και αυταρχισμού, Ανατολής και Δύσης. Το γιουγκοσλαβικό σύστημα προσπάθησε να αποφύγει τις δογματικές σοβιετικές αρχές, εισάγοντας στο πολιτικο-οικονομικό της ιστό την αυτοδιαχείριση και έγινε σύμβολο του αντισταλινικού κομμουνισμού.⁴⁸²

Το οικονομικό, εσωτερικό πλαίσιο στο οποίο ζούσαν οι αλβανόφωνες μειονότητες του Μαυροβουνίου ήταν πάντοτε φτωχό και πολιτιστικά υποανάπτυκτο. Οι άνθρωποι στις περιοχές αυτές αργούσαν να μορφωθούν συγκριτικά με τους άλλους λαούς της Ομοσπονδίας, ενώ οι εξειδικευμένοι επαγγελματίες ήταν σχεδόν ανύπαρκτοι. Η συστηματική απασχόληση σε άλλους κλάδους εκτός γεωργίας και

⁴⁸¹ Υπουργείο Ανάπτυξης της Παιδείας του Μαυροβουνίου 1960 (Zavod za unapređivanje školstva NR Crne Gore 1960)

⁴⁸² Ρετζέμπαγκιτς, Ι., *Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του σχολικού συστήματος της αλβανικής εθνικότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας ως το 1918*, Πρίστινα, 1963, σσ. 145-159. (Redžepagić, J., Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918. Priština, 1963.)

κτηνοτροφίας ήταν πραγματικά πολύ περιορισμένη και οι προσφερόμενες εργασίες αφορούσαν σε δουλειές ανειδίκευτου προσωπικού και σε κάποιες εποχιακές.

Όσον αφορά το **ερώτημα 6** της έρευνας, αντιλαμβανόμαστε ότι: Το κράτος, παρόλες τις προσπάθειες και τα αισιόδοξα πλάνα ανάπτυξης έκανε γενικά λίγες επενδύσεις στο Μαυροβούνιο, με αποτέλεσμα να μην δοθεί ώθηση στην οικονομία των περιοχών αυτών και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας. Τα εκπαιδευτικά προβλήματα που υπήρχαν ήδη στη μεταπολεμική Γιουγκοσλαβία, με λίγες βελτιώσεις κληροδοτούνταν στις επόμενες δεκαετίες χωρίς ριζικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα .

Στα δημοτικά σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά, οι μαθητές κατά μέσο όρο είχαν χαμηλότερες γνώσεις από τους μαθητές των υπόλοιπων εθνοτήτων. Συχνά δεν γνώριζαν ή δεν μάθαιναν την επίσημη γλώσσα του κράτους, τα σερβοκροατικά, και αυτό ήταν ένα μεγάλο εμπόδιο στην περαιτέρω εκπαίδευσή τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Λίγοι ήταν αυτοί οι οποίοι σπούδασαν στην τεχνική εκπαίδευση και ακόμα λιγότεροι αυτοί που κατάφεραν να ολοκληρώσουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση, ιδιαίτερα δε όσοι πήραν υποτροφίες από το 1970 και μετά. Οι αναφερόμενες τοπικές κοινωνίες είχαν πολύ μικρή οικονομική υποστήριξη από το κράτος, με αποτέλεσμα τα σχολεία τους να είναι μονίμως σε κακή κατάσταση.

Το 1980 η είσοδος της Γιουγκοσλαβίας στο ΔΝΤ υπονόμωσε συστηματικά τα «σοσιαλιστικά» στοιχεία της γιουγκοσλαβικής οικονομίας, αλλά και ευνόησε από τότε τις φυγόκεντρες τάσεις. Το πείραμα μιας σοσιαλιστικής μεν, ελεύθερης δε ιδανικής κοινωνίας έδειξε εκείνη την εποχή ότι απέτυχε, η Γιουγκοσλαβία όμως υπήρξε ένα σχετικά ελπιδοφόρο πείραμα, για το λεγόμενο «σοσιαλιστικό κόσμο». Ήταν επίσης ένα πολύ επιτυχές πείραμα ειρηνικής και δημοκρατικής εθνικής συνύπαρξης, με εξαίρεση ίσως των Αλβανών, οι οποίοι, όπως δείχνουν τα στοιχεία παρέμειναν πολιτιστικά και κοινωνικά περιθωριοποιημένοι. Ο αντίκτυπος αυτής της περιθωριοποίησης φαίνεται πολύ ξεκάθαρα στην ίδια την εκπαίδευση.⁴⁸³

Το 1989, λίγο πριν την πτώση του τείχους του Βερολίνου, ο Πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας Άντε Μάρκοβιτς συνάντησε στην Ουάσιγκτον τον Πρόεδρο Τζώρτζ Μπους για διαπραγματεύσεις σχετικά με ένα νέο πακέτο χρηματοδοτήσεων. Η Γιουγκοσλαβία υποχρεώθηκε να χρεωθεί -εκτός από τα χρήματα που δανείστηκε- σαρωτικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις, μια νέα υποτίμηση του

⁴⁸³ Σαβίτσεβιτς, Μπ., Περίληψη της ανάπτυξης της εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο 1933-1963. *Εκθέσεις του περιοδικού του Ινστιτούτου για την πρόοδο του σχολικού συστήματος της Ο.Δ. Μαυροβουνίου*. Έτος IV, Τεύχος 2, Τίτογκραντ, 1964, σσ. 210-222. (Savićević, B., Pregled razvoja prosvjete u Crnoj Gori 1833-1963. Ogledi biltena zavoda za unapređenje školstva SRCG. Godina IV. Broj 2. Titograd, 1964.)

νομίσματός της, νέο πάγωμα μισθών, μεγάλες περικοπές κρατικών δαπανών, καθώς και την κατάργηση της κοινωνικής ιδιοκτησίας και του εργατικού ελέγχου των επιχειρήσεων. Στόχος ήταν να οδηγηθεί η οικονομία της σε μαζικές ιδιωτικοποιήσεις και να διαλυθεί ο δημόσιος τομέας.⁴⁸⁴

Με σαρωτικές αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο και σε συνδυασμό με την σφιχτή οικονομική πολιτική του ΔΝΤ προς τη βιομηχανία και το άνοιγμα της χώρας στον ξένο ανταγωνισμό, πραγματοποιήθηκε απότομα η παρακμή της βιομηχανίας. Πλέον η γεωπολιτική ισορροπία Ανατολής και Δύσης και η κοινωνική ισορροπία Κεφαλαίου και Εργασίας ανατράπηκαν ανεπιστρεπτί. Η άνοδος του νεοφιλελευθερισμού στο οικονομικό επίπεδο, η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και της διεθνούς αριστεράς στο πολιτικό, τροποποίησαν δραματικά τα παγκόσμια δεδομένα.⁴⁸⁵

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έθεσε το 1990 υπό τον έλεγχο του την Κεντρική Τράπεζα της Γιουγκοσλαβίας, με αποτέλεσμα η σφιχτή νομισματική του πολιτική να επιδεινώσει ακόμη περισσότερο τη δυνατότητα της χώρας να χρηματοδοτεί τα οικονομικά και κοινωνικά της προγράμματα. Πόσο μάλλον τα εκπαιδευτικά και μάλιστα των μειονοτήτων που έτσι και αλλιώς θεωρούνταν προβληματικά για ολόκληρες δεκαετίες. Οι κρατικές δαπάνες που θα έπρεπε να μεταφερθούν στις ομόσπονδες δημοκρατίες και ασφαλώς στην περιφέρεια, έπρεπε τώρα να καλύψουν τα κρατικά χρέη και έτσι οι ομοσπονδιακές δημοκρατίες αφέθηκαν αφενός στην τύχη τους και αφετέρου αναγκάστηκαν να επινοήσουν τους δικούς τους μηχανισμούς χρηματοδότησης και επιβίωσης.⁴⁸⁶

Στις αρχές του 1991 τα πραγματικά ημερομίσθια ακολουθούσαν ελεύθερη πτώση, ενώ τα κοινωνικά προγράμματα κατέρρευσαν και η ανεργία αυξήθηκε κατακόρυφα με πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις πραγματικά τρομαχτικές. Η οικονομική κατάρρευση οδήγησε στη διάσπαση και η διάσπαση με τη σειρά της επέτεινε την οικονομική κρίση. Κάτω από αυτές τις συνθήκες κατέρρευσε και κάθε αίσθηση και ιδέα μιας ενωμένης παν-γιουγκοσλαβικής πατριωτικής συνείδησης. Οι δημοκρατίες στράφηκαν η μια εναντίον της άλλης, οπότε μέσα σε αυτό το εχθρικό και πολεμικό κλίμα σταμάτησε κάθε είδους προσπάθεια αναβάθμισης της εκπαιδευτικής πολιτικής των μειονοτήτων στο Μαυροβούνιο. Εκείνη τη χρονική στιγμή η διάσπαση

⁴⁸⁴ Chossudovsky M., «Dismantling Former Yugoslavia» in M. E. Brown (ed.), *The International dimension of Internal Conflict*, Cambridge MA and London, M.I.T. Press, London, 1996, σσ. 78-125.

⁴⁸⁵ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σσ. 102-107. (Bešić, Z., *Istorija Crne Gore*. Titograd, 1967)

⁴⁸⁶ Το σύστημα χρηματοδότησης της εκπαίδευσης 1961, σσ. 99-104. (Sistem finansiranja obrazovanja 1961)

των δημοκρατιών με βάση τον εθνικό προσδιορισμό φαίνονταν η μοναδική λύση των ηγετών τους.⁴⁸⁷

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α. Ξενόγλωσση

Adamovic, L. (1995). «Economic Transformations in Former Yugoslavia» in: Ramet and Adamovic (eds.) (1995), *Beyond Yugoslavia. Politics, Economics and Culture in a Shattered Community*, Boulder, San Francisco and Oxford: Westview Press.

Andrejevic, M. (1995). Politics in Montenegro in Ramet and Adamovic (eds.).

Banac, I. (1984). *The National Question on Yugoslavia. Origins, History, Politics*, Ithaca and London: Cornell University Press.

Banac, I. (1995). Nationalism in South-eastern Europe», in Kupchan, C.A., (ed.) (1995), *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, Ithaca and New York: Cornell University Press, pp. 107-121.

Barrat Brown, M. (1993). The War in Yugoslavia and the Debt Burden», *Capital and Class* 50, pp. 147-160.

Bešić, Z. *Istorija Crne Gore*. Titograd, (1967).

Bicanic, I. (1995). State Formation During Transition, *East European Politics and Societies*, Vol. 9, Nr. 1, 2:21.

Birnbaum, H. & Vryonis, S., (eds) (1972). *Aspects of the Balkans*, The Hague and Paris: Mouton.

⁴⁸⁷ Τσίρκοβιτς, Σ., κ.α. *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σσ. 159-176. (Ćirković, S., i drugi. *Istorija Crne Gore*. Knjiga II. Tom II. Titograd, 1970.)

Bodžić, D. Jugoslavenski informativni vodič, knj. 1. oktobar 1948. u Obrazovanju u Jugoslaviji 1945.-1951., Beograd: (2002).

Bogavac, T. Školski sistem u Srbiji. (1968).

Bogavac, T. Obrazovanje u Srbiji. (1971).

Brown, M.E. (ed.), *The International dimension of Internal Conflict*, Cambridge MA and London: M.I.T. Press.

Burks, R.W. (1972). Nationalism and Communism in Yugoslavia in: Birnbaum, H. & Vryonis, S. (eds) (1972), *Aspects of the Balkans*, The Hague and Paris: Mouton.

Cervenkovski, K., Škola - nezavisna društvena ustanova, Beograd: (1962).

Chossudovsky, M. (1996). Dismantling Former Yugoslavia, Re-colonising Bosnia, *Capital and Class* 62, 1:12

Ćirković, S. i drugi (1970). Istorija Crne Gore. Knjiga II. Tom II. Titograd.

Daalder, I. H. (1996). Fear and Loathing in the Former Yugoslavia in M. E. Brown (ed.), *The International dimension of Internal Conflict*, Cambridge MA and London: M.I.T. Press.

Dawisha, K. and Parrot, B. (eds.) (1997). *Politics, Power, and the Struggle for Democracy in South - East Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

Djilas, A. (1995). Fear the Neighbour: The Break-up of Yugoslavia, in *Kupchan, C.A.* (ed.) 85:106.

Dimic, L. (1988). Agitprop civilizacija 1945-1952, Agitprop faza kultutne politike Srbije, Beograd.

Febvre, L. (1959). *Combats pour l'histoire*, Paris

Gažević, N. (1974). Virpazar, Bar, Ulcinj, Cetinje. Beograd.

Glenny, M. (1993). *The Fall of Yugoslavia*, London: Penguin (revised edition).

Greenberg, R. D. (1996). The Politics of Dialects among Serbs, Croats and Muslims in the former Yugoslavia, *East European Politics and Societies*, Vol. 10, Nr. 3, 393:415.

Hashi, I. (1992). The disintegration of Yugoslavia: Regional Disparities and the Nationalities Question, *Capital and Class* 48, 41:88.

Heffant – Baldry, A. (1997). Yugoslavs into Serbs: Serbian National Identity, 1961-1971, *Nationalities Papers*, Vol. 25, Nr. 3, 407:426.

Holsti, O. (1969). Content analysis for the social sciences and humanities, London:Adisson – Wesley.

Irwin, Z. T. (1995). Yugoslavia's Relations with European States, in Ramet, S.P. & Adamovic, L.S. (eds).

Istorijski zapisi. Godina XVI. Broj 2. Titograd,1962.

Janković, S.(1967). Neškoloovanost djece u Donjim Šestanima. Prosvjetni rad. Godina XIV. Broj 14. Titograd.

Janoši G., (1969). Razvoj škola na mađarskom jeziku u Vojvodini. Pedagoški časopis *Savremena škola* , Beograd

Jelavich, C. (1990). *South Slav Nationalisms. Textbooks and Yugoslav Union before 1914*, Columbus: Ohio State University Press.

Jemuović, R. (1980). Socijalna uprava u oblasti obrazovanja Beograd.

Jovanović, N. (1980). Stepen organizovanosti i neki dalji zadaci u razvoju biblioteka u školama SR Crne Gore. Vaspitanje i obrazovanje. Godina VI. Broj 2-3. Titograd.

Kovac, O. (1995). Foreign Economic Relations in *Ramet, S.P & Adamovic, L.S.* (eds.).

Kupchan, C.A. (ed.) (1995). *Nationalism and Nationalities in the New Europe*, Ithaca and New York: Cornell University Press.

Lainović, A. (1950). Kratak pregled na prošlost Titograda. Cetinje .

Langlois & Seignobos (1998). *Introduction aux etudes historiques*, Paris: Les Éditions Kimé.

- Mangas, B., (1993). *The destruction of Yugoslavia*, London: Verso.
- Marković, J. (1950). *Dukljansko-Banska Mitropolija*. Zagreb.
- Marichal, R. (1980). *Η Ιστορία και οι μέθοδοι της*, τόμος Δ', Παρίσι, 1961 για την ελληνική γλώσσα Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.
- Marrou Henri, I. (1954). *De la connaissance historique*, Paris: Edition de Seuil.
- Mijović, P. (1971). O najstarijoj pismenosti i školstvu Bara. Spomenica barske gimnazije. Bar.
- Miller, N. J. (1997). A failed transition: The case of Serbia, in: Dawisha K. and Parrot B. (eds.) (1997), *Politics, Power, and the Struggle for Democracy in South - East Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pejić, P. (1999). *Obrazovanje u Jugoslaviji 1918-1985, Jugoslovenska država 1918 - 1998, Zbornik radova*, Beograd.
- Razvoj obrazovanja i vaspitanja u Crnoj Gori 1960-65. Dokumentacioni materijal. Titograd, 1966
- Ramet, S. P. (1992). *Nationalism and Federalism in Yugoslavia, 1962-1991*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Ramet, S. P. and Adamovic, L. S. (eds.) (1995). *Beyond Yugoslavia. Politics, Economics and Culture in a Shattered Community*, Boulder - San Francisco and Oxford: Westview Press.
- Ramet, S. P. (ed.) (1985). *Yugoslavia in the '80s*, Boulder and London: Westview Press.
- Republički zavod za unapredjivanje školstva i Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd: Informacija o vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd: (1971).
- Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).
- Redžepagić, J. (1963). *Razvoj prosvjete i školstva albanske narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918*. Priština.

Remington, R. A. (1985). Political - Military Relations in Post - Tito Yugoslavia in: Ramet, S. P. (ed.) (1985). *Yugoslavia in the '80s*, Boulder and London: Westview Press.

Samary, C. (1994). *La déchirure Yougoslave*, Paris: L' Harmattan.

Samary, C. (1998). Le resistible dislocation du puzzle yougoslave, *Le Monde Diplomatique*, Paris: Juillet.

Savićević, B.(1964). Pregled razvoja prosvjete u Crnoj Gori 1833-1963. Ogledi biltena zavoda za unapređenje školstva SRCG. Godina IV. Broj 2. Titograd.

Schopflin, G. (1995). Nationalism and Ethnicity in Europe, in Kupchan, C.A., (ed.), 37:65.

Selltiz, C. Wrightsman, L. Cook, S.(1985). *Metodos de investigation en las relaciones sociales*, A. Madrid: rialp.

Sekulic, D. (1997). The creation and dissolution of the multinational state: the case of Yugoslavia, *Nations and Nationalisms*, Vol. 3, Nr. 2, 165:179.

Singleton, F. & Carter, B. (1982). *The Economy of Yugoslavia*, London and Camberra: Crown Helms and St Martins.

Sokolović, N.(1976). Predškolski vapsitanje i obrazovanje u sklopu reforme vaspitno-obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Vaspitanje i obrazovanje. Godina II. Broj 1. Titograd.

Stanojević, E. (1975). Istorija Crne Gore. Knjiga III. Tom I. Titograd.

Stipčević, A.(1974). Iliri. Povijest. Život. Kultura. Zagreb.

Strucno osposobljavanje Dokimentacioni materijal (1960).

Tanner, M.(1997). *Croatia: An Nation forged by War*, New York: Yale University Press.

Tessier, G., *H Ιστορία και οι μέθοδοι της*, Τόμος Β' Τεύχος 2, Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Terzis, N.(2006). Educational Systems of Balkan Countries: issues and trends, *Balkan Society for Pedagogy and education*, Athens: Kyriakidis Brothers.

Tomasevich, J. (1990). War and revolution in Yugoslavia, 1941-1945: occupation and collaboration, Volume 2, London: Stanford University Press.

Trnavac, N. (1998). "Unutrasnja organizacija osnovne škole", *Nasa osnovna škola budućnosti*, Beograd: Zajednica Učiteljskih faculteta Srbije.

Ćirković, S. i drugi.(1970). Istorija Crne Gore. Knjiga II. Tom II. Titograd.

Vickers, M.(1998). *Between Serb and Albanian, A History of Kosovo*, London: Hurst and Company.

Woodward, S.(1995). *Balkan Tragedy*, Washington: Brookings Institution.

Zevin, J.(2000). *Social Studies for the Twenty- First Century: Methods and Materials for teaching in Middle and Secondary Schools*, 2nd edition. London:Lawrence Erlbaum.

Zlatar, Z. (1997). «The building of Yugoslavia: The Yugoslav Idea and the First Common State of the South Slavs», *Nationalities Papers*, Vol. 25, Nr. 3, 387:406.

Ljetopis osnovne škole Dacići. Dacići, 1990

Ljetopis gimnazije Ulcinj. Ulcinj, 1990.

Ljetopis osnovne škole Gurec. Gurec, 1988.

Ljetopis osnovne škole Đuravci I-II. Đuravci, 1980.

Ljetopis osnovne škole Bobovište. Bobovište, 1970.

Ljetopis osnovne škole Gusinje. Gusinje, 1991.

Ljetopis osnovne škole Tejani. Tejane, 1956.

Ljetopis osnovne škole Klezna. Klezna, 1960.

Ljetopis osnovne škole Mide. Mide, 1968.

Ljetopis osnovne škole Krševo. Krševo, 1990.

Ljetopis osnovne škole Reč. Reč, 1960.

Ljetopis osnovne škole Ostros, 1975.

Ljetopis osnovne škole Peručica. Peručica, 1972.

Ljetopis osnovne škole Plav. Plav, 1970.
Ljetopis osnovne škole Tuzi. Tuzi, 1989.
Ljetopis osnovne škole Štoj. Štoj, 1990.
Ljetopis osnovne škole Sukobin. Sukobin, 1960.
Ljetopis učenika škole u privredi, Ulcinj. Ulcinj, 1970.
Ljetopis osnovne škole Ulcinj. Ulcinj, 1985.
Ljetopis osnovne škole Vladimir. Vladimir, 1980

β. Ελληνόγλωσση

Γκότοβος, Αθ. Πρόλογος στο *Ηθική και Εκπαίδευση-Διλήμματα και Προοπτικές*, Σακελλαρίου Μ, Ζέμπιλα Μ., Πέτρου Α. επιμ, Αθήνα: Κριτική, σ.σ.11-15.

Cohen, L. & Manion, L.(1997). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Cummins, J. *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση-Εκπαίδευση με σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας/μτφρ. Σουζάνα Αργύρη*, 1999, Αθήνα: Gutenberg.

Δαμανάκης, Μ., (1989α). *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Αθήνα: Gutenberg.

Ιστορία και Μέθοδοι της (L' Histoire et ses methodes, Paris, 1961), (2004) Τόμοι: Α, Β, Γ, Δ, Ε, ΣΤ, Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Κυριαζή, Ν. (1999). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μάππα, Σ. (1988). *Το σχολείο των διακρίσεων*. Αθήνα: Νέα Σκέψη.

Μάρκου, Γ.Π. (1995). *Η εκπαίδευση σε μια πολυπολιτισμική Ελλάδα*. Στο: Καζαμιάς, Α.Μ., Κασσωτάκης, Μ. (επιμ.) *Ελληνική εκπαίδευση: Προοπτικές ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού*. Αθήνα: Σείριος.

Μαρουδάς, Λ. (1988). *Η διαμόρφωση και η λειτουργία του συστήματος της Αυτοδιαχείρισης στη Γιουγκοσλαβία*, Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

- Μηλιός, Γ. (1988). *Ο Ελληνικός Κοινωνικός Σχηματισμός*, Αθήνα: Εξάντας.
- Μπάγιας, Α. (1999), *Εγχειρίδιο Αρχειονομίας, Η επεξεργασία ενός ιστορικού αρχείου*, Αθήνα: Κριτική.
- Μπουζάκης, Σ. (2005). *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα*, Τομ. 2, εκδ., Αθήνα: Gutenberg.
- Πετρουλάκης, Ν.Β.(1992). *Προγράμματα, Εκπαιδευτικοί στόχοι, Μεθοδολογία*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Πηγιάκης, Π. (2004). *Εθνογραφία, Η μελέτη της ανθρώπινης διάστασης στην κοινωνική και παιδαγωγική έρευνα*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σακελλαρίου, Μ. (2010). «Αναλυτικά Προγράμματα και Ηθική Εκπαίδευση-Μια μετανεωτερική πρόκληση», στο *Ηθική και Εκπαίδευση-Διλήμματα και Προοπτικές*, Σακελλαρίου, Μ. Ζέμπιλα, Μ. Πέτρου, Α. επιμ, Αθήνα: Κριτική, σ.σ. 329-357.
- Στεργίου, Α. (2014). «Ενσυναίσθηση και Διαπολιτισμική Παιδαγωγική: Θεωρητική προσέγγιση και εφαρμογές», στο *Ζητήματα Διαπολιτισμικής Επικοινωνίας και Εκπαίδευσης*, Μάρος, Β. Στεργίου, Α. Χατζηδημου, Κ. επιμ, Αθήνα: Διάδραση, σ.213-234.
- Τάχου-Ηλιάδου, Σ.(2001). *Η Εκπαίδευση στη Δυτική και Βόρεια Μακεδονία (1840-1914)*, Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος σ.14.
- Τάχου-Ηλιάδου, Σ. (2006). *Η Εκπαιδευτική Πολιτική του Ελληνικού Κράτους στη Μακεδονία στο πλαίσιο του Μακεδονικού Ζητήματος-Το παράδειγμα της Δυτικής Μακεδονίας*. Αθήνα: Gutenberg. σ.27-30.
- Τσακίρης, Δ. (1995). *Η οικονομική κατάσταση της Σλοβενίας μετά τη διάλυση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας*, *Θέσεις* 51, 111:113.
- Χάρης, Κ. (1991). *Μετανάστευση και εκπαίδευση* Στο: *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό*. Τόμ. 6ος, 3108-3112. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Αναφορά της Σουηδικής Επιτροπής του Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Φεβρουάριος 2007: *Minorities in Montenegro, Legislation and Practice, Report No.1, Human Rights Protection Program*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.yihf.or.
(τελευταία ανάκτηση 20/07/2011)

UNESCO, Report on Educational Reform in Yugoslavia – 1957, ανακτήθηκε από unesdoc.unesco.org/images/0018/001843/18430eb.pdf στις 09.11.2011.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Πίνακας Α1: Η Εκπαιδευτική δομή του πληθυσμού και το ποσοστό των αναλφάβητων στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας και στη λαϊκή δημοκρατία Σερβίας το 1948⁴⁸⁸

	αναλφάβητοι	Χωρίς σχολείο	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Πανεπιστήμιο
ΟΛΔΓ	25,4%	49,3%	41,8%	6,1%	2,2%	0,3%
Γυναίκες		56,7%	36,4%	4,7%	1,9%	0,1%
ΛΔΣ	26,7%	39,3%	48,5%	8,6%	3,1%	0,5%
Γυναίκες	37,6%	52,4%	38,6%	6,1%	2,7%	0,02%
Κεντρική Σερβία	27,4%	42,5%	45,7%	7,5%	3,6%	0,7%
Βοιβόντινα	11,8%	18%	65,6%	13%	3%	0,4%
Κόσσοβο	62,5%	75,8%	20,3%	3%	0,9%	0,06%

Πίνακας Α2 : Η δομή των ατόμων με πτυχίο πανεπιστημίου 1948⁴⁸⁹

	Συνολικά	τεχνική	αγρονομική	δασοπονία	Κτηνιατρική	ιατρική	φαρμακευτική	οικονομική	νομική	φιλοσοφική	Καλών τεχνών	Άλλες σχολές
Γουγκ	59.495	14,4%	2,5%	2,6%	2,2%	10,8%	3,6%	4,2%	26,9%	16,3%	2,9%	13,6%
Σερβία	27.055	14,7%	2,4%	1,9%	1,7%	10,5%	3,4%	4,3%	32,0%	16,8%	2,3%	10,0%

⁴⁸⁸ Τ. Μπόγκαβατς, *Η εκπαίδευση στη Σερβία*, 36, 39, Οικονομικές και κοινωνικές βάσεις του εκπαιδευτικού συστήματος στη Γιουγκοσλαβία, σ. 4-7 1971. (Bogavac, T., *Obrazovanje u Srbiji* Ekonomske i socijalne akcije obrazovnog sistema u Sebiju 1971)

⁴⁸⁹ Οικονομικές και κοινωνικές βάσεις του εκπαιδευτικού συστήματος στη Γιουγκοσλαβία, σ. 11-13 (*Ekonomske i socijalne akcije obrazovnog sistema u Jugoslaviji*)
Άλλες σχολές είναι θεολογικές, παιδαγωγικές, στρατιωτικές...

Πίνακας Α3 : Περιοχές χωρίς άτομα με πτυχίο πανεπιστημίου 1948⁴⁹⁰

	συνολικά	Τεχνική	αγρονομική	δασοπονία	Κτηνιατρική	ιατρική	φαρμακευτική	οικονομική	νομική	Φιλοσοφική	Καλών τεχνών
Γουγκ.	942	97	144	128	49	24	60	171	19	60	215
Σερβία	121	34	58	53	21	7	15	57	1	20	82

Πίνακας Α4: Ο αναλφαβητισμός των εκπαιδευτικών, μαθητών και εκπαιδευμένων ανά σειρές μαθημάτων στην ΟΛΔΓ (Α4) και ΛΔΣ (Α5) 1945-1950⁴⁹¹

		1945/46	1947	1948	1949	1950
ΟΛΔΓ	Σειρές μαθημάτων	17.584	25.648	33.845	25.137	18.905
	Εκπαιδευτικοί	19.548	34.013	34.430	36.980	25.043
	Μαθητές	464.341	678.718	682.724	627.485	402.467
	Εκπαιδευμένοι	319.203	454.851	535.321	343.707	271.552
	% εκπαιδευμένων	68,7%	67,0%	78,4%	54,8%	67,5%

⁴⁹⁰ Οικονομικές και κοινωνικές βάσεις του εκπαιδευτικού συστήματος στη Γιουγκοσλαβία, (Ekonomске i socijalne akcije obrazovnog sistema u Jugoslaviji). Από τον αριθμό των πανεπιστημιακά εκπαιδευμένων στη Σερβία και στη Βοϊβόντινα ήταν 5650 και στο Κόσσοβο 449 άτομα.

⁴⁹¹ Σχολικό σύστημα στην ΟΛΔΓ 1945-1951, σ. 252. (Školski system u Jugoslaviji) Δεν περιλαμβάνονται οι εκπαιδευμένοι σε εθελοντικές εργασίες και στο στρατό.

Πίνακας Α5

		1945/46	1947	1948	1949	1950
ΛΔΣ	Σειρές μαθημάτων	9.235	10.855	13.688	10.039	6.778
	Εκπαιδευτικοί	10.987	12.655	13.922	19.059	10.347
	Μαθητές	231.584	284.058	263.143	283.595	151.919
	Εκπαιδευμένοι	171.213	211.751	196.993	109.753	88.834
	% εκπαιδευμένων	73,9%	74,5%	74,9%	38,7%	58,5%

Πίνακας Α6: Ο αριθμός των σπουδαστών στη Σερβία ανά σχολές⁴⁹²

Επιστήμες	Κοινωνικές		Τεχνικές		Γεωργικές		Ιατρικές	
	1951/2	1969/70	1951/2	1969/70	1951/2	1969/70	1951/2	1969/70
Γιουγκ.	53,9	56,3	19,3	26,5	10,1	7,4	16,7	9,8
Σερβία	55,2	54,6	18,7	26,2	8,7	8,0	10,4	11,2

⁴⁹² Τ. Βογανας, ό.π., σ. 162

(Π.Ι.α) Συμπέρασμα αρμόδιας επιτροπής κομμουνιστικού κόμματος Μαυροβούνιου για την βελτίωση δραστηριοτήτων σε περιοχές με Σχιπταρική μειονότητα. (1958)

1958

(1) 4
0.26

ZAKLJUČCI IZVRŠNOG KOMITETA CK SK CRNE GORE O POBOLJŠANJU
RADA NA TERENU ŠIPTARSKE MANJINE

Krajem 1958. godine posebna ekipa Centralnog komiteta proučila je rad na terenu šiptarske nacionalne manjine. Ona je u toku dvanaestodnevnog rada prisustvovala na više sastanaka osnovnih organizacija Saveza komunista, Socijalističkog saveza, zajedničkih sjednica rukovodstava masovnih organizacija na terenu, održavala proširene sastanke sekretarijata opštinskih komiteta SK, razgovarala sa odgovornim rukovodiocima narodnih odbora i njihovih organa, posebno sa drugovima koji rade u prosvjeti itd. Na osnovu dosta iscrpnog izvještaja ekipe, iznešenih mišljenja i ocjena na sastanku Organizaciono-političkog sekretarijata i Izvršnog komiteta, navodimo osnovne probleme i neke mjere u daljem radu sa manjinama.

I

Opšta je konstatacija da je političko stanje među manjinom uglavnom dobro i učešće Šiptara u društvenom životu i izvršavanju zadataka sve šire i aktivnije. To je, pored ostalog, rezultat naše ispravne nacionalne politike, opšteg i privrednog uspona naše zemlje, postignutog razvitka u mjestima gdje žive manjine, posebno na sektoru prosvjete (do drugog svjetskog rata uopšte nije bilo manjinskih škola, a sada ima 35 u kojima se školuje oko 3.500 šiptarske djece i omladine) itd.

Međutim, činjenica što se tu preplijeću kulturna i prosvjetna zaostalost, razni oblici primitivizma, privredna nerazvijenost, religiozne predrasude, uticaj klera i drugi uticaji, zatim neelastičnost, pokadkad i nedosljednost lokalnih organa u konkretnom sprovođenju naše opšte politike po izvjesnim pitanjima i dr. čini rad na ovom području specifičnim i težim.

II

1. Polazeći od navedenih i drugih momenata potrebno je prije svega raditi na podizanju političkog rada i aktivnosti organizacija SK na području šiptarskih manjina.

./.

U tom pravcu nužno je da politička opštinska rukovodstva stalno prate i proučavaju probleme razvoja ovih područja kako u političkom tako i u ekonomskom i kulturnom pogledu. Naročito obratiti pažnju političkom objašnjenju našeg unutrašnjeg razvitka a takodje i politici tumačenja aktuelnih pitanja iz oblasti međunarodnih odnosa. Opštinski komiteti bi trebali imati i plan školovanja političkog kadra sa ovog terena kroz političke i druge škole. Misli se prije svega na mlade ljude koji su završili osmogodišnju ili neku drugu školu i koji kao komunisti imaju uslova da se razvijaju.

2. U vezi političko-partiske djelatnosti naročitu pažnju treba obratiti na sledeća pitanja:

a) potrebno je svestranije tumačiti suštinu kampanje istočno-evropskih zemalja protiv SKJ, njene metode, ciljeva i posledice za našu zemlju i međunarodni radnički pokret. O ovim problemima treba ubuduće češće da govore rukovodeći kadrovi koji su više u kursu čitave kampanje, koji mogu i sa više autoriteta i argumentovanije istupati.

b) Brže i pristupačnije tumačiti tekuće privredno-političke probleme i mjere, koje preduzimaju organi narodne vlasti.

c) Neophodno je insistirati da osnovne organizacije Saveza komunista i druge političke organizacije a tako i komiteti SK konkretnije analiziraju političko stanje i raspoloženje masa te da na osnovu toga preduzimaju mjere i usmjeravaju političko-organizacioni i ideološki rad:

d) Osobito je potrebno upornije i organizovano raditi na razvijanju rada među omladinom. U vezi s tim postavlja se da i Centralni komitet Narodne omladine preduzme odgovarajuće mjere u tom pravcu.

e) S obzirom da je u pogledu unutar partiskog rada osnovni problem otklanjanje sektaštva i bogaćenje unutar-partiskog života (broj Šiptara - komunista u opadanju je, a žene - Šiptarke takoreći uopšte se ne primaju u SKJ), treba mnogo smjelije prići prijemu Šiptara, naročito mlađih, u Savez komunista i ublažiti kriterijum u vezi kažnjavanja članova

./.

šiptarskom gdje ona već nije takva.

c) Treba predvidjeti mjere za stručno uzdizanje postojećeg nastavnog kadra za šiptarsku nastavu i nastavu na srpskohrvatskom jeziku u školama sa šiptarskom nastavom (mesečni ili dvomjesečni kursevi, seminari, tečajevi i druge mjere.

d) Takođe bi trebalo proučiti pitanje jezika koji se predaju u školama - koliko je to jezik kojim se govori na Kosmetu, književni albanski jezik ili neki dijalekti itd., obzirom da je jezik kojim se služi manjina kod nas ograničen i da se spore razvija.

e) Isto tako treba izučiti i problem udžbenika kao i pitanje inspekcija za šiptarsku nastavu. Komisija za nacionalne manjine pri Savjetu za prosvjetu NRCG, koja je nedavno formirana, treba ova pitanja brižljivo da prati i proučava.

6. U pogledu masovnog kulturno-prosvjetnog rada posebnu pažnju treba obratiti na ova pitanja.

a) Svi zainteresovani faktori trebaju shvatiti da je pored razvijanja postojećih oblika kulturno-masovnog rada nužno stvarati jaču materijalnu bazu kao uslov za širu kulturnu djelatnost i veću aktivizaciju ljudi u društvenom životu. U tom cilju neophodno je da komune pokažu više razumijevanja i da za te svrhe (bioskop, čitaonice, radio aparat, sportski i kulturni rekviziti) ulažu veća novčana sredstva. Republički organi bi trebali takođe da uzmu u obzir takve potrebe ovih komuna prilikom donošenja budžeta.

b) Posebno bi trebalo obezbijediti bolje korišćenje bioskopa i filma uopšte (Bioskopi u Vladimiru i Tuzima koji su i ranije radili, sada se ne koriste, dok putujući bioskopi rijetko posjećaju sela sa šiptarskom nacionalnom manjinom).

c) Neophodno bi bilo da neke republičke društvene organizacije - narodna tehnika i sportske organizacije obrate veću pažnju radu sa omladinom na ovom području, jer bi se time, pored ostalog, donekle parirala djelatnost katoličkog klera koji u nekim mjestima organizuje za omladinu baš ovakve sportske i druge aktivnosti.

15

(2)

0.24.

DOSADAŠNJI PRIVREDNI RAZVITAK PODRUČJA NASTANJENIM
ŠIPTARSKOM MANJINOM I MJERE KOJE BI TREBALO PREDUZETI U NAŠ
REDNOM PERIODU

Jedan od osnovnih principa političkog i akcionog programa Saveza komunista Jugoslavije jeste ostvarenje potpune nacionalne ravnopravnosti naroda i nacionalnih manjina koje žive u našoj zemlji.

Tekovine revolucije i čitav naš dosadašnji društveno-politički sistem obezbjeđuje manjinama ravnopravno učešće u svim vidovima društvenog života.

Nacionalne manjine se tretiraju kao potpuno ravnopravni faktor i kao takve izjednačene u svim pravima i obavezama sa ostalim narodima jugoslovenske zajednice s tim što zadržavaju i dalje razvijaju i njeguju sve oblike svoje nacije kojoj etnički pripadaju i čije specifičnosti, u prvom redu kulturne prirode, nose u sebi i prepliću ih sa odlikama sredine u kojoj žive. Zbog toga nacionalne manjine predstavljaju značajan faktor zbližavanja i povezivanja medju različitim nacijama. No, one nijesu samo dio nacije iz koje su proistekle već su one životno vezane sa zemljom u kojoj žive i to utoliko više ukoliko im je obezbijedjen ravnoparavan položaj i nesmetan razvitak. Obzirom na položaj i prava koje u našoj zemlji uživaju nacionalne manjine postale su sastavni dio jugoslovenske socijalističke zajednice.

Za Jugoslaviju je pitanje nacionalnih manjina unutar zemlje, i pitanje jugoslovenskih nacionalnih manjina u susjednim zemljama, principijelno isti problem, pa je naša zemlja u politici i praksi uvijek imala i ima indentičan stav po svim pitanjima jednih i drugih manjina.

Pripadnici nacionalnih manjina, zajedno sa ostalim narodima naše zemlje, učestvujući sve aktivnije i masovnije u našem intenzivnom društvenom razvitku daju vidan doprinos izgradnji socijalizma i socijalističkih odnosa u

To dalje povlači za sobom: nestabilnost u zapošljavanju, loš smještaj male mogućnosti za dokvalifikovanje i drugo.

U narednom periodu trebalo bi sistematski-je i što više uključivati radnu snagu sa ovog područja na novopodignuta preduzeća i radionice, obzirom na male mogućnosti upošljenja u mjestu življenja.

Obzirom na slabu privrednu razvijenost manjinskog područja - i njihova budžetska potrošnja je sasvim mala. A ovo iz razloga malog broja uposlenja i zbog toga malog budžetskog doprijosa iz ličnih dohodaka građana, te se budžetska potrošnja uglavnom formirala iz dotacija i doprinosa sa sela. Tako na primjer budžetska potrošnja po glavi stanovnika iznosi u:

	Plavu.....	6.374	dinara
	Rožaju.....	8.345	"
	Ulcinjju.....	7.686	"
dok je na primjer u	Tivtu.....	16.373	"
	Koteru.....	15.275	"
	Budvi.....	14.583	"
	Kolašinu.....	10.778	"
	Titogradu.....	13.000	" itd.

Sve naprijed iznijeto govori da se u ovim područjima u narednom periodu mora više ulagati kako u komunalne i kulturno-prosvjetne objekte tako i u podizanje omanjih preradivačkih i drugih pogona da bi se mogli ljudi sa tog područja uposliti.

Posebno treba naglasiti da je neophodno čim prije izgraditi neke komunalne i prosvjetno-zdravstvene objekte bez kojih se ne može pričeti rješavanju ni drugih problema. A tu u prvom redu dolazi: elektrifikacija sela, izgradnja nekih puteva radi povezivanja ovih područja sa centrima, zatim vode i škole.

B a r: U razgovoru sa drugovima iz Bara istaknuti su slijedeći problemi koje bi u narednom periodu trebalo riješiti na području nastanjenim nacionalnom manjinom.

1. Elektrifikacija: Izgradjen je investicioni program (i odobren) za elektrifikaciju sela na

području Krajine i Virpazara pa do albanske granice. Programom je predviđena mogućnost: izgradnje dalekovoda drvenim stubovima tako da bi u tom slučaju njegova izgradnja (sa odgovarajućim brojem TS) koštala 26 miliona a ukoliko bi se podizali željezni stubovi koštao bi 36 miliona, ili na betonskim stubovima 46 miliona dinara. Sa izgradnjom ovog dalekovoda elektrificiralo bi se preko 30 sela.

2. Nastaviti izgradnju puta Ostros-Vladimir (izgradnja ovog puta koštala bi oko 3-4 miliona po kilometru).

3. Put Ostros-Sijerča u dužini od 4 kilometra, a povezivao bi sedam sela sa jezerom, i sa postojećim putem Virpazar-Ostros.

4. Škole: Postojeća osmogodišnja škola u Ostrosu je mala za 300 učenika koliko ih već sada ima, te je treba proširiti kao i izgraditi još četiri osnovne.

5. Vode: U toku ljeta, naročito sušnih, stanovništvo se snabdijeva vodom sa jezera, pa je nužno izraditi oko 10-15 cistijerni u pojedinim selima na tom području (150 metara kubnih = 1,500000 dinara).

6. Ističu još i ova neriješena pitanja: ambulantska kola, autobuske i telefonske veze, putujućeg bioskopa, domova kulture, zdravstvene stanice i stipendiranja djaka i studenata.

7. Takođe smatraju da u narednom perspektivnom planu na području Opštine Bar treba podići neki industrijski objekat koji bi donekle riješio pitanje upošljavanja ljudi sa tog područja. -U diskusiji po tim pitanjima isticali su i zahtjev da se pomogne Zemljoradnička zadruga u Ostrosima kako bi mogla da razvije neke uslužno-zanatske radionice i otkup na tom području.

Ulcinj: Na području ove Opštine nije elektrificirano nijedno selo. Izradjen je investicioni program za elektrifikaciju 23 sela (dužina dalekovoda 59 km. sa 15 TS - 138 miliona dinara).

Plav i Rožaj: Komisija nije obišla ova područja niti pak raspolažemo sa bližim podacima o potrebama za rješavanje pojedinih problema ovih opština. Međutim, neki problemi su poznati još od ranije kao na primjer: da u Plavu treba pristupiti melioraciji Plavske Kotline (2.000 ha) zašto treba uložiti oko 800 miliona dinara, zatim pitanje vodovoda i podizanje jednog preradivačkog pogona koji bi omogućio da se jedan broj seoskog stanovništva uključi u privredu pored ovog što se uključuje u preduzeća Ivangrada (izrađen je elaborat za podizanje fabrike svile u vrijednosti od 1,6 miliona dinara - zapošljavala bi oko 260 radnika (176 razboja). U Rožaju se vrši rekonstrukcija pilane iz sredstava garantovanih investicija i DOZ-a. Proučava se mogućnost daljeg razvoja drvne industrije, pa je čak i izgrađen i program za podizanje manje fabrike šibica čija predračunska vrijednost iznosi oko 97 miliona dinara, a zapošljavala bi oko 32 radnika. Tamo je nužno takodje riješiti pitanje vode, školskog prostora i stipendiranje kadrova.

I pored toga što pitanje lociranja pojedinih industrijskih objekata treba sagledati sa stanovišta ekonomske opravdanosti, ipak su dosta ubjedljivi razlozi da u navedenim područjima treba izgradjivati takve pogone koji će u prvom redu zaposliti jedan dio suvišne radne snage, povećati prihode tih opština - a da uz to takva preduzeća budu i rentabilna i ne panu na teret komuna. Ukoliko se to ne uradi uve opštine će doći u vrlo tešku budžetsku situaciju, jer im neće rasti lični dohoci prema porastu budžetske potrošnje.

Smatramo da je takodje za ova područja neophodan preduslov za brži i svestrani razvoj uvođenje svijetla, koje bi omogućilo unošenje u seoske domove radio aparata, omogućilo prikazivanje bioskopskih predstava i podizanje pojedinih uslužnih radionica. Po našem mišljenju trebalo bi takodje izgraditi i neke vrlo važne saobraćajnice radi lakšeg povezivanja sa centrima kojima gravitiraju (put Ostros-Vladimir i sl.).

Školski prostor, vrste škola, oprema, nastavi kadar i stipendiranje su na ovom području nedovoljni i moraju se preduzeti zajedničke mjere i gradjana i komune i Republike da se to stanje poboljša - To isto važi za vode.

Da bi se ovo moglo uspješnije rješavati trebalo bi u narednom periodu od pet godina uložiti nešto više sredstava nego do sada s tim što bi se razradio jedan detaljni program razvoja uz odgovarajuća ičešća i participacije, i to svake od navedenih komuna ponaosob.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο του Στόι

Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη		συνολικά		Συνολικά	
1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
7	5	5	4	2	4	4	5	11	13	11	6	9	2	10	1	59	40	99	

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό δημοτικού σχολείου του Στόι (1966), σ.σ. 15-18 (Ljetopis osnovne šole Štoj 1966)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του Δημοτικού Σχολείου στο Στόι:

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.			
Ρέτς	2	1	1	2	2	4	-	-	5	7	12

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Στόι (1966), σ.σ.19-20 (Ljetopis osnovne šole Štoj 1966)

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο του Όστρος

Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη		συνολικά		Συνολικά	
1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
22	12	14	6	9	13	20	28	38	49	40	17	18	10	14	6	175	141	316	

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος (1969), σ.σ. 12-1 (Ljetopis osnovne šole Ostros, 1969)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του Δημοτικού σχολείου στο Όστρος:

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Άρμπνες	7	10	3	6	8	6	11	11	29	33	62
Τσκλα	8	3	5	2	3	3	6	5	22	13	35
Μπόμποβιστε	7	6	7	5	5	3	5	4	24	18	42
Κόστανιτσα	5	13	6	5	4	2	10	3	25	23	48
Τέγιανι	3	5	3	-	3	2	-	-	8	8	16
									108	95	203

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Όστρος (1965), σσ.22-23(Ljetopis osnovne škole Ostros, 1965)

(Π.Π.α) Εφαρμογή ορισμού δεύτερης γλώσσας στο Γιουγκοσλάβικο σχολικό σύστημα. (εισαγωγική δημοσίευση)-τμήμα

(172) 0x1 H.3.
T2 A

SAVEZNI SEMINAR O ZAJEDNIČKOM VASPITANJU I OBRAZOVANJU UČENIKA RAZLIČITIH NARODNOSTI

SUBOTICA
15 -17.IX 1965.

GABOR JANOŠI

samostalni istraživač u Jugoslovenskom zavodu za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja - Beograd.

PRIMENA NAČELA DVOJEZIČNOSTI U JUGOSLOVENSKOM ŠKOLSKOM SISTEMU
(Uvodni referat)

Potreba poznavanja drugih jezika pored maternjeg danas u svetu postaje sve masovnija i nju oseća sve veći krug ljudi najrazličitijih struka. Poznavanje više jezika stvara preduslove za tešnju i neposredniju saradnju ljudi raznih naroda, koju savremeni razvoj nauke, kulture i tehnike sve više nameće, otvarajući određene integracione procese. Oralna kultura u takvim uslovima dobija sve više u značaju, jer odgovara oheležjima masovnog kontaktiranja ljudi raznih zemalja i civilizacija. Pored ovih praktičnih razloga, poznavanje drugih jezika ima i svoj dublji smisao i značaj u odnosu na izvorno upoznavanje naučnih i kulturnih dostignuća drugih naroda putem pisane reči, omogućujući na taj način slobodniju međusobnu cirkulaciju tih vrednosti, što sve skupa stimulira bolje uzajamno upoznavanje, saradnju i svestranije zbližavanje raznih naroda.

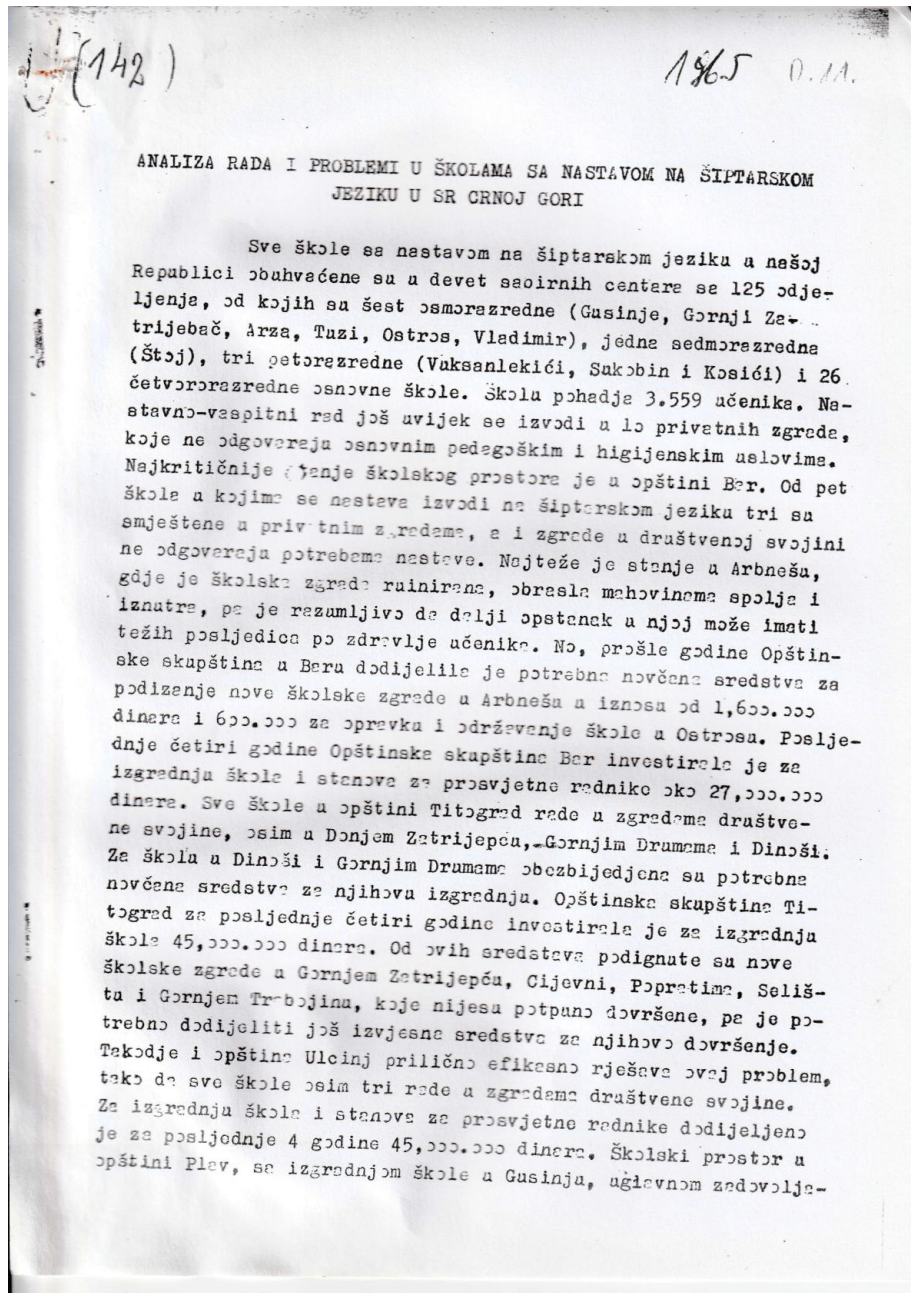
Medjutim, potreba poznavanja drugih jezika i na užim područjima - ne samo u odnosu na svetske jezike,

nalnih osobenosti i individualnosti vaspitanika itd. Čineći sve to, svesni smo toga da se do rezultata ne može lako i brzo doći, jer u osnovi ovaj rad u našem društvu predstavlja pionirski posao.

I na kraju, završavajući svoje uvodno izlaganje želim da naglasim jednu bitnu i osnovnu činjenicu. Bez obzira na to o kojem se vidu dvojezičnosti radi u nekoj društvenoj sredini i školi i bez obzira na postojanje priličnog broja nerešenih problema, značajna je to da su naši radnici u školama i fakultetima kao i saradnici naših stručnih zavoda i instituta uz punu i svestranu pomoć društveno-političkih faktora, sigurnim koracima krenuli na put daljeg usavršavanja vaspitno-obrazovnog procesa i da je u tim našim naporima stalno prisutan osnovni lajtmotiv, a taj je da sve što na ovom planu preduzimamo, činimo to u interesu zbližavanja, boljeg međusobnog upoznavanja i razumevanja mladih generacija pripadnika raznih naroda i narodnosti, a time i u interesu daljeg napredka naše socijalističke zajednice.

Beograd, novembra 1965. godine

(Π.Π.β) Ανάλυση λειτουργίας και προβλήματα στα Σχολεία με διδασκαλία στη Σχιπταρική γλώσσα στην ΣΔ Μαυροβούνιο (1965)-τμήμα

ve stambene zgrade u Štoju, Tuzima i Arzi. U školama u Gusinju i Vladimiru povoljno je riješeno stambeno pitanje prosvjetnih radnika.

U školama sa nastavom na šiptarskom jeziku na početku školske 1964/65. školske godine upisano je 3.559 učenika i to po školama:

Naziv škole	Muških	Ženskih	Svega
Ulcinj	120	82	202
Štoj	74	80	154
Vladimir	544	411	955
Ostros	301	266	567
Tuzi	553	289	842
Arza	159	115	274
Gornji Zatrijebač	124	89	213
Gusinje	186	140	326
Rožaj	15	11	26
U k u p n o:	2.076	1.483	3.559

NAPOMENA: Na području opštine Rožaj radi samo jedno odjeljenje na nastavnom šiptarskom jeziku.

Pregled kretanja učenika od I - IV i od V - VIII r. vidi se iz sljedećih tabela:

Tabela a)

Naziv škole	I - IV razred			V - VIII razred		
	m.	ž.	svega	m.	ž.	svega
Ulcinj	120	82	202	-	-	-
Štoj	52	56	108	22	24	46
Vladimir	348	309	657	196	102	298
Ostros	195	197	392	106	68	174
Tuzi	363	262	625	190	27	217
Arza	94	86	180	66	29	95
G. Zatrijebač	72	58	130	52	31	83
Gusinje	104	103	207	82	37	119
Rožaj	15	11	26	-	-	-
U k u p n o:	1.342	1.144	2.527	714	318	1.032

Tabelarni pregled nastavnog kadra po školama:

Naziv škole	Učitelja	Nastavni		Profesora	Honorarni učitelja	Potreba u nast. kadru	
		dipl.	apsol.			uč.	nast.
Ulcinj	5	-	-	1	1	1	1
Štocij	5	1	1	-	1	1	6
Vladimir	17	1	-	-	9	6	5
Ostros	3	1	-	-	9	6	5
Fuzi	22	3	1	2	4	4	3
Arza	5	-	1	-	3	3	6
G. Zatrijebač	6	1	-	-	4	4	5
Gusinje	10	-	-	-	2	-	6
Rožaj	-	-	-	-	1	1	-
Ukupno:	73	6	3	3	34	26	36

Prednja tabela pokazuje da je nastava na šiptarskom jeziku u starijim razredima stručno zastupljena a jednim dijelom i u nižim razredima. Nastavu u ovim školama u ovoj godini izvode 118 prosvjetnih radnika, od kojih su 73 učitelji, 6 nastavnici, 3 absolventi VPS, 3 prof. i 34 hon. učitelji. Da bi nastava bila stručno zastupljena potrebno je još 36 nastavnika za predmetnu i 25 za razrednu nastavu. Za razrednu nastavu školuje se dovoljan broj učitelja, što nije slučaj za predmetnu nastavu. U školama za nastavnike školuje se samo 6 studenata i to za G. Zatrijebač i Ostros. S obzirom na ovakvo stanje nanovo se potreba da se stipendiranje školuje potreban nastavni kadar.

Honorarni učitelji rade u ovim školama od 4-18 godina. Njihovom stručnom usavršavanju i kvalifikovanju nije poklonjena dovoljna pažnja. Oni su u našoj Republici pohađali više pedagoških seminara koji nijesu bili rangirani kao u drugim republikama, pa su najviše zbog toga ostali bez potrebnih stručnih kvalifikacija. Prošle godine Zavod za unapređivanje školstva organizovao je seminar za sve one koji nijesu imali završenu osnovnu školu. Poslije seminara oni su završili osnovnu školu. Posljednjih godina pokušavano je da se honorarni učitelji uključe u škole sa skraćenim programom ili druge oblike za dokvalifikaciju, ali je to bilo nemoguće zbog toga što nijesu imali odgovarajuću predpremu. Zavod za unapređivanje školstva je u stalnom kontaktu sa nekim učiteljskim školama na Kosmetu radi organizovanja seminara ili nekog drugog oblika za njihovu dokvalifikaciju.

2. da škole uz pomoć društveno-političkih organizacija i primjenom zakonskih propisa obezbijede urednije pohađanje učenika;

3. da upravitelji škola i kolektivi budu jedinstveniji u rješavanju školskih pitanja;

4. da se posveti veća pažnja snabdijevanju škole potrebnim nastavnim sredstvima;

5. organizovati i razviti veću kulturno-prosvjetnu aktivnost u školi (priredbe, predavanja i dr.) kako bi se njihov uticaj više osjećao u toj sredini;

6. koristiti savremene metode u nastavnom procesu i obezbijediti veću aktivnost učenika u savladjivanju gradiva i

7. izvršiti pretplatu na dječju štampa i potrebna stručna i pedagošku literaturu.

ZAVOD ZA UNAPREDJIVANJE ŠKOLSTVA
SR CRNE GORE

Titograd, 25. III 1965. god.

(Π.Π.γ) Εκμάθηση Σέρβο-κροατικής γλώσσας στις τάξεις που διδάσκονται στα σχολιαρικά.
(1963)- (τμήμα).

UČENJE SRPSKOG JEZIKA U ODJELJENJIMA
SA NASTAVOM NA ŠIPTARSKOM JEZIKU

Rezultati rada i uspjeh u nastavi srpskohrvatskog jezika u školama šiptarske nacionalnosti u SR CG pokazuju da se ne ostvaruju u dovoljnoj mjeri osnovni zadaci zvaničnog programa. Suština ovih zadataka sastoji se u tome da učenici, pripadnosti šiptarske nacionalnosti, nauče lijepo i pravilno da govore srpskohrvatski jezik i daš^{da} on, pored materajeg, postane instrumenat za stivstanje opšte lične kulture i aktivnog učešća u budućem političkom i društvenom životu. Međutim, činjenica je da ove škole nijesu do sada uspjele u dovoljnoj mjeri da osposobe učenike da mogu nesmetano da nastave svoje školovanje i stručno uzdizanje u školama sa nastavom na srpskohrvatskom jeziku.

Prema tome, potrebno je dase u ovim školama stvore takvi uslovi koji će omogućiti^{da} učenici~~ma~~ još za vrijeme obaveznog školovanja nauče jezik koji će im u njihovom budućem životu biti neophodno potreban. Po mom mišljenju takvi se uslovi mogu stvoriti ako se učenje jezika postavi kao sistem a ne kao klasična nastava. Kada se govori o sistemu učenja srpskohrvatskog jezika, onda se polazi od činjenice da djeca živi nematernji jezik u toliko brže i bolje savlađuju ukoliko ranije počnu da ga uče.

Prema pokazanom iskustvu učenici u školi ne mogu da savladaju aktivno nematernji jezik ako ga uče samo kao predmet. Zato je neophodno da se preduzmu određene organizacionemjere koje će omogućiti da učenici nauče srpskohrvatski jezik u školi. Ovo bi se po mom mišljenju moglo sprovesti kada bi se učenje srpskohrvatskog jezika organizovalo u jednom specifičnom obliku dvojezične nastave. Ovaj ~~oblik~~ oblik učenja jezika mogao bi da se organizuje ovako:

učenje srpskohrvatskog jezika počelo bi od zabavišta, odnosno I razreda osnovne škole;

sa posebnim fondom časova učenje srpskohrvatskog jezika počelo bi od III razreda osnovne škole prema već postojećim planovima i programima;

u V i VI razredu učenici bi učili stručne termine iz drugih nastavnih oblasti na srpskohrvatskom jeziku;

Od VII razreda učenici bi učili jedan predmet na srpskohrvatskom jeziku, a u VIII razredu učenici bi učili dva predmeta na srpskohrvatskom jeziku.

Ovakvim učenjem jezika bio bi zadovoljen pedagoški princip od lakšeg ka težem i on bi se usvajao postepeno, od oblika igre,

- a) govorne vježbe (u vidu pitanja i odgovora) u okviru nastave poznavanja prirode i društva;
- b) ilustracije govornih vježbi na časovima likovnog vaspitanja;
- c) učenje pjesama u okviru nastave muzičkog vaspitanja;
- d) igre u vezi sa govornim vježbama u okviru nastave fizičkog vaspitanja.

Vremenski čas učenja srpskohrvatskog jezika u I i II^a razredu traje od 10 - 20 minuta.

Predviđena nastavna građa prelazi se dijelom u okviru nastave poznavanja prirode i društva a dijelom u okviru nastave likovnog, muzičkog i fizičkog vaspitanja. Ovo konkretno znači da će se građa predviđena programima obraditi u raznim oblicima i raznim metodama u okviru raznih nastavnih područja. Ovakav sistem učenja srpskohrvatskog jezika zahtijeva svakodnevno učenje. Prema ovoj koncepciji dva puta nedjeljno vrše se govorne vježbe (u vidu pitanja i odgovora), a ostalo vrijeme za učenje srpskohrvatskog jezika koristi se za igru, pjesmu i ilustraciju. Prilikom izvođenja govornih vježbi koriste se obavezno aplikacije i druga očigledna sredstva.

Učenje srpskohrvatskog jezika za učenike ovog uzrasta ~~na da bude~~ tako postavljeno da u radu učitelja dominiraju oblici koji imaju zabavni karakter. Učitelj treba da primjenjuje ovakve oblike učenja srpskohrvatskog jezika zbog toga što oni najviše podstiču učenike I i II razreda na govor i što mogu da razvijaju interes za učenje jezika. Važno je da dijete ovog uzrasta razumije ono što čuje i kaže i da usvaja pravilan naglasak.

U okviru likovnog vaspitanja, u većini slučajeva, učitelj vrši pripreme za ilustrovanje na maternjem jeziku učenika, a poslije izvršenoga rada pruža mu se prilika da traži od učenika da objasne, odnosno ispričaju na srpskohrvatskom jeziku ono što su nacrtala.

Za učenje srpskohrvatskog jezika u okviru fizičkom i muzičkog vaspitanja osnovno je pronaći literaturu sa pogodnim igrama i pjesmicama. Ako je snabdjeven potrebnim priručnicima i literaturom ove vrste, učitelju neće biti teško da u okviru nastave fizičkog vaspitanja organizuje takve igre koje će podstaći učenike na govor, okupiti veći broj djece a neće trajati više od 10 - 20 minuta. U okviru nastave muzičkog vaspitanja tekst pjesmica važno je da ne bude veći od tri - pet rečenica i da melodija bude prilagođena djeci ovog uzrasta.

Za učenje srpskohrvatskog jezika u manjinskim školama za I i II razred izrađen je priručnik u APV i skoro je izašao iz štampe pa ukoliko se usvoji koncepcija da se ovaj sistem učenja srpskohrvatskog jezika primijeni u nekim odjeljenjima šiptarske nacionalnosti u našoj Republici, mogao bi se koristiti i za naše potrebe.

Nastava srpskohrvatskog jezika u odjeljenjima šiptarske nacionalnosti u odjeljenjima od III do VIII razreda izvodila bi se prema već postojećem nastavnom planu i programu. Za V i VI razred potrebno je da se predvidi iz srpskohrvatskog svakog nastavnog predmeta koji će se stručni izrazi i termini učiti na srpskohrvatskom jeziku. Što znači da bi se u tim razredima davali i lektori na sh jeziku iz drugih nastavnih oblasti. U VII i VIII razredu jedan ili dva predmeta učili bi se na srpskohrvatskom jeziku, ali na tom stupnju učenici treba prilično da vladaju jezikom, pa im on neće biti smetanja da uspješno prate te predmete.

Ovakvim intenzivnim učenjem srpskohrvatskog jezika u odjeljenjima sa nastavom na šiptarskom jeziku omogućilo bi se učenicima da savladaju jezik i da se njime mogu lako i lijepo služiti. Njihov fond sa aktivnih riječi postupno bi se povećavao tako da bi, prema izvršenim analizama, na kraju osmogodišnjeg školovanja iznosio oko 1700 - 2000 riječi.

Ukoliko bi se prihvatila ovakva koncepcija, za ostvarenje zadataka nastave srpskohrvatskog jezika u odjeljenjima sa nastavom na šiptarskom jeziku, potrebno bi bilo da se izradi odgovarajući program, naročito za I i II razred osnovne škole. Program bi trebao da bude takav da svojom sadržinom zainteresuje učenike i da leksička građa bude iz neposredne okoline učenika. On treba da odgovara zahtjevu da se njegovi sadržaji mogu lako ostvarivati kroz igru i zabavu.

Ljueaj LJUCA,
prosvjetni savjetnik

323 " 18 (17) 1962.07 0.21
НЕКИ ПРОБЛЕМИ МАНИНСКОГ ШКОЛСТВА У НР ЦРНОЈ ГОРИ

Школе националне маџине имају неке специфичности и своје проблеме који се рјешавају из године у годину. Најважнији су: ушколовање дјеце, наставни језик, наставање школовања у средњим и вишим школама, стипендирање, проблем наставног кадра, школски простор, уџбеници и др..

На ова питања ћемо се укратко осврнути.

Број маџинских школа и одјељења

У општини Улцињ има 12 школа у којима се настава изводи на шиптарском језику у цјелини или у појединим одјељењима (у Владимиру 12 одјељења, у Улцињу 1, у Штоју 3, у Пистули 1). Ове године уведен је шиптарски као наставни језик у I разред основне школе у Улцињу. До сада ученици ове школе нијесу хтјели да похађају наставу на овом језику, па је ове године једва формирано једно одјељење. У Штоју су три одјељења на шиптарском, а шест на српскохрватском.

У барској општини има 5 основних шиптарских школа (четири четвороразредне и једна осморазредна) са 19 одјељења у којима учи 549 ученика маџинаца. У свим одјељењима настава се изводи на шиптарском језику.

у титоградској општини ради 15 основних школа са наставом на шиптарском језику (десет четвороразредних, двије петоразредне и три осморазредне - од којих једна има седам разреда (Горњи Затријебач) а једна шест разреда (Арза), док свих осам разреда има Основна школа у Тузима). У тим школама учи 1.495 ученика у 54 одјељења. Изузев основне школе у Тузима, настава се изводи на шиптарском језику. У Тузима се настава изводи паралелно на шиптарском и српскохрватском језику од I до VIII разреда. Од 423 ученика Шиптара 103 уче на српскохрватском језику, а 320 на шиптарском језику. Поштовањ је принцип добровољности избора наставног језика.

У Коћима су дјеца шиптарска, а у основној школама са два одјељења (49 ученика) настава се изводи на српскохрватском језику.

./.

3.-

Посебан проблем представља неблаговремен долазак дјеце у школу. 50% дјеце не иде у школу у септембру. Она долазе тек у октобру. Узроци ове појаве су што се њихови родитељи дуже задржавају као сточари на планинама. Ова дјеца из Мартиновића не само што касно долазе у школу, него је и рано напуштају, прије краја школске године, опет из истих разлога. Има појава, у овом и другим селима, да родитељи наговарају дјецу да иду у школу, тобоже по својој вољи. Таква дјеца која су принудно ушколована, слабо уче и пасивна су у настази.

У улцињској и барској општини сва шиптарска дјеца од 7 до 11 година су ушколована, док у титоградској комуни није ушколовано 15 ученика I разреда. Од 11 до 15 година не наставља школовање у оквиру виших разреда основних школа већина женске дјеце.

Ј Е З И К Сматрамо да је слободно и добровољно извршено одређивање ученика и родитеља за наставни језик. Објашњена је потреба да шиптарска дјеца уче на матерњем језику, и поред тога један број дјеце се определили за наставу на српскохрватском језику, као што се види из горњих података. Поставља се питање да ли је оправдано вршити неки притисак да се и ова дјеца, и нова која ће доћи, одређују за наставу на шиптарском језику ако то не желе. У вези са овим поставља се и друго питање: шиптарска дјеца не знају у великом броју да се споразумију на српскохрватском језику. То је проблем јер се мањинско становништво извјесних крајева наше земље не може да служи српскохрватским језиком. Привредни развитак ће дјеловати у правцу међусобног зближавања и језичке комуникативности.

Што се тиче увођења двојезичне наставе, тај покушај не би прихватило црногорско становништво, јер ова мјера претпоставља познавање оба језика и једног и другог народа који живи у заједници. То није случај ни у једном мјесту Црне Горе.

Дјеца припадници националне мањине све више настављају школовање и одлазе из свог мјеста: из четвороразредне у осморазредну школу, и после је завршене основне школе у средњу.

Од 11 свршених ученика Основне школе у Владимиру само је један остао код куће. Остали су наставили школу. Прошле године је завршило IV разред у Бусаву 19 ученика, од њих је 18 наставило

./.

вађе: у учитељским школама има 17 мушких и једна женска, у гимназији 5 мушких и 5 женских, у економској један мушки, у пољопривредној школи 2 мушка, у умјетничкој школи један мушки, у техничкој 3 мушка, у двогодишњим школама за одрасле 8 мушких. Од поменутог броја ученика 14 мушких и једна жена примају стипендију. А у читавој плавској комуну од укупно 70 стипендиста 35 су Шиптари, годину дана раније било је 28, а прије тога свега 5. На тај начин школовању омладине националне мањине у овој комуну поклања се пажња.

Запажена је појава да шиптарски живаљ тражи стипендију и у случајевима када се ради о дјечи имућних родитеља. Укоријењено је схватање да држава треба да школује сву њихову дјецу. Због тога има осјећања неравноправности и приговора на другој страни код црногорског становништва, јер је оно, наравно, запостављено оваквом политиком стипендирања. Сматрамо да су, ипак, у Плаву правилно поступили што су додјелили велики број стипендија ученицима шиптарске мањине јер је она заосталија и треба брже да се културно развија.

Постоји још једна могућност мада слабија да се ублажи несташница у наставном кадру путем дошколовања нестручних наставника. Али то је мјера којој општине нерадо прибјегавају јер не дају добре резултате. Квалитет тих наставника је врло слаб.

Садање стање наставног кадра у мањинским школама

Све школе на подручју националне мањине оскудијевају у наставном кадру. Врло велики је проценат неквалификованих и нестручних учитеља у овим школама. Слаб кадар негативно утиче на квалитет образовања шиптарске омладине и то представља сметњу за даље школовање. Само у школи у Владимиру, која се сматра најбољом, има 8 нестручних наставника, а у школама улцињске комуне 21.

У општини Улцињ сматрају да ће за двије године подмирити потребе у наставном кадру у школама те комуне. Ипак је ово оптимистичко предвиђање када се зна да је до краја 1965 године овој комуну потребно најмање 78 просвјетних радника за мањинске школе - ако се отворе предвиђене школе и одјељења.

У барској општини има 19 одјељења шиптарских, а ради само 4 квалификована учитеља. Сви остали су привремени. Мали је специјални додатак за теже услове рада у овој општини (око 5.000).

Школски простор је недовољан за даћи рад маџинских школа у Арзи, Диноши, Горњим Друмама, Попратима, Цијевни, Горњем и Доњем Затријебчу и Тузима.

Почетком ове школе године адаптирана је школска зграда у Мартиновићима. У ту сврху утрошено је 1,300.000.-динара. Замијењен је кров, биће израђене двије учионице и сала. Радови још нијесу били завршени приликом обиласка школе у октобру.

Такође је врло добро поправљена школска зграда у Вусању почетком ове школске године. За те оправке утрошено је 1,480.000.-динара. Зграда је покривена цријепом, умјесто даске. Сада школа има три врло добре учионице и канцеларију. Велики је недостатак што близу зграде нема пијаће воде. Зато је потребно додијелити новчана средства да се вода доведе. Потребно је увести свијетло у школу и набавити нешто опреме. За ове послове предвиђа се око 2,000.000.-динара.

Школа у Гусињу ради у три смјене. Школска зграда је почела да се ради још 1937.године, а довршена је 1947.године. 35 одељења ради у 15 учионица. Школи је неопходно потребно још 10 учионица које би требало изградити доградњом јеш једног спрата. Представници власти сматрају да би требало подићи још једну школску зграду са 20 учионица. Годишњи прираштај на подручју ове школе износи око 100 ученика. Школски простор треба ријешити као један од најважнијих проблема овог краја. Намјештај и учила у маџинским школама су претежно дотрајала. Средства која се додјељују за набавку опреме и учила су недовољна и смањују се из године у годину:

Учбеници, библиотеке и штампа Маџинске школе имају сиромашне библиотеке. Оне су већином тек на почетку формирања. У Мартиновићима има око 100 књига. Школа добија три листа на шиптарском. У Вусању школа има око 180 комада књига на шиптарском. Ученици примају два дјечја листа са Космета у већем броју примјерака. Слично је стање и у другим школама. Наставници ових школа још немају иницијативе у набавци литературе нити умјешности у њеном коришћењу у настави. Ормани са књигама су врло неуредни, тамо трпају и друга учила и реквизите.

У Гусињу/џачка библиотека је у ходнику. На шиптарском има нешто лектире. Школа ће добавити још 40 књижевних дјела у по два примјерка. Школа прима неколико листа и часописа (два листа

НЕДОСТАТАК ШКОЛСКОГ ПРОСТОРА НА ПОДРУЧЈУ МАНИНА У НР ЦРНОЈ ГОРИ
КОЈИ БИ БИЛО НЕОПХОДНО ИЗГРАДИТИ ДО 1965 ГОДИНЕ

1. НАРОДНИ ОДБОР ОПШТИНЕ - БАР (Крајина)

- Основна школа - Арбеш(новоградња).....	18,5	мил.д.
- " " - Ливари "	18,5	мил.д.
- " " - Коштајница "	18,5	" "
- " " - Пинчићи "	12,4	" "
- " " - Мурићи "	18,5	" "
- " " - Бодовиште "	18,5	" "
- Станбена зграда -Острос (доградња).....	10	" "

С в е г а:.....114,9 мил.д.

Комуна би дала удио са самодоприносом грађана око
32,000.000.- динара.

2. НАРОДНИ ОДБОР ОПШТИНЕ - УЛЦИЊ

- II Основна школа - Улцињ (новоградња).....	80	мил.дин.
- Основна школа - Владимир (доградња)	20	" "
- " " - Штој "	15	" "
- " " - Амбула (завр.радови).....	3,5	" "
- " " - Зогање "	3,5	" "
- " " -Св.Борђе (новоградња).....	4	" "
- " " - Колонза "	4	" "
- " " - Пистула "	4	" "
- " " - Косић (доградња)	5	" "
- " " - Сукобин "	5	" "
- Економска школа - Улцињ (новоградња).....	40	" "

С в е г а: ... 184 мил.дин.

Грађани би учествовали самодоприносом у износу од 5%
укупних средстава.

3. НАРОДНИ ОДБОР ОПШТИНЕ - ТИТОГРАД

- Основна школа - Горњи Затријебач (новоградња)...	20	мил.дин.
- " " - Спиња (новоградња).....	6	" "
- " " - Тузи "	90	" "
- " " - Селишта "	5	" "
- " " - Горњи Трабојин (новоградња).....	3	" "

С в е г а: 124 мил.дин.

(Π.Π.στ) Κάποια προβλήματα με τα πρόσθετα προγράμματα και βιβλία στα σχολεία των μειονοτήτων (τμήμα)

(1671)

4.2.

VOJISLAV OKILJEVIĆ, pomoćnik pokrajinskog sekretara za obrazovanje APKM

Subotica, novembra 1965.

NEKI PROBLEMI DOPUNSKIH NASTAVNIH PROGRAMA I UDZBENIKA
U SKOLAMA NARODNOSTI

Savezni seminar o zajedničkom vaspitanju i obrazovanju učenika različitih narodnosti

dostignućima svih jugoslovenskih naroda, a osnovu za izradu programa ove vaspitno-obrazovne oblasti predstavljaju republički programi za nastavu jezika i književnosti.

Utvrđivanje i donošenje nastavnih planova i programa regulisano je tako da se uvažava princip republičke nadležnosti. U ostvarenju ovih svojih funkcija socijalističke republike polaze od utvrđenih jedinstvenih osnova i načela. No i pored toga što se polazilo od jedinstvenih osnova, u procesu rada došle su do izražaja u nastavnim programima republičke specifičnosti u okviru svake socijalističke republike. Ovo je, uglavnom, došlo oduka što se, prilikom izbora gradiva iz nacionalnih kultura pojedinih narodnosti u različitim republikama, odabiralo različito gradivo. Ova činjenica je u izvesnom smislu uticala da se udžbenici, koji se pišu na osnovu republičkih planova i programa, nedovoljno i s manje uspeha koriste u školskoj praksi drugih republika na taj način sužavala se efikasnost korišćenja pojedinih udžbenika na širim međurepubličkim relacijama.

Bez sumnje činjeni su i čine se ozbiljni naponi, često vrlo uspešni, da se dopunski nastavni programi iz specifičnih posebnih oblasti u školama pripadnika narodnosti preispitaju i postave na savremenije osnove u cilju obezbeđenja jedinstvenih republičkih nastavnih programa i udžbenika koje bi ostvarivali svi učenici bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost.

Krupan korak u tom pravcu učinjen je u koncepciji nastavnog programa iz istorije pojedinih narodnosti, na primer šiptarske, što pokazuje da su se danas osnovni stavovi znatno približili našim savremenim težnjama.

Tako se istorija Šiptara u nastavnom programu na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije ne izdvaja niti je posebno izučavaju samo učenici Šiptari, već je hronološki uklopljena u jedinstveni nastavni program za istoriju, koji se, bez obzira na nacionalnu pripadnost učenika, ostvaruje u svim školama na teritoriji APKM. To praktično znači da se sa istorijom Šiptara, kao i sa istorijom Srba i drugih jugoslovenskih naroda, podjednako upoznaju svi učenici u ovoj Pokrajini. U Autonomnoj Pokrajini Vojvodini u praksi se još uvek ostvaruju posebni nacionalno-dodatni programi pojedinih narodnosti, ali se čine naponi da

Poznata je činjenica da je celokupni vaspitno-obrazovni rad u svim našim školama, a to znači i u školama na jezicima narodnosti i pored unošenja u nastavne planove i programe ovih škola gradiva iz oblasti nacionalne kulture narodnosti - zasnovan na jedinstvenim društveno-političkim, idejnim, pedagoškim i organizacionim principima, što omogućava sistematsko i intenzivno vaspitanje mladih generacija u duhu jugoslovenskog socijalističkog patriotizma.

Medjutim, u organizacionom pogledu škole narodnosti odražavaju određene specifičnosti, koje su u načelu regulisane republičkim zakonima, a koje se uglavnom odnose na sledeća pitanja: ciljeve i zadatke vaspitanja i obrazovanja, ozakonjenje principa maternjeg jezika, utvrđivanje načela upoznavanja učenika sa tekovinama nacionalnih kultura narodnosti, osnivanje svih vrsta i nivoa škola na jezicima narodnosti, osnivanje dvojezičnih odeljenja i škola itd.

Navedene specifičnosti, a još više, i pre svega, uzajamni i organski povezani odnos između nacionalno-pošebnog i opštejugoslovenskog interesa došao je do izražaja i u dopunskim nastavnim planovima i programima u školama u kojima se nastava izvodi na jezicima narodnosti, čije je osnove utvrdio i doneo Prosvetni savet Jugoslavije aprila 1961. godine, a u kojima su utvrđeni najbitniji stavovi u odnosu na gradivo iz oblasti nacionalnih kultura narodnosti.

U pomenutom dokumentu pošlo se od ovih opštih načela:

"Škole za pripadnike nacionalnih manjina deo su jedinstvenog jugoslovenskog školskog sistema, u kojima se vaspitavaju i obrazuju pripadnici nacionalnih manjina pod istim uslovima i sa istim pravima kao i učenici jugoslovenskih naroda, a u sklopu sa ustavnim načelima i ravnopravnosti nacionalnih manjina, pravu na slobodan svestrani i nacionalni razvoj i upotrebu maternjeg jezika.

Svoj rad zasnivaju na zajedničkim ciljevima vaspitanja i obrazovanja mlade generacije u FNRJ proklamovanih u Opštem zakonu o školstvu, a na jedinstvenim načelima društvenog upravljanja.

U skladu sa zajedničkim ciljevima vaspitanja mlade generacije u FNRJ, vaspitanje i obrazovanje učenika nacionalnih manjina vrši se na načelima socijalističkog internacionalizma i na tekovinama jugoslovenske socijalističke revolucije. Učenici se u školama nacionalnih manjina

sistematičnosti nastavne gradje i sl.

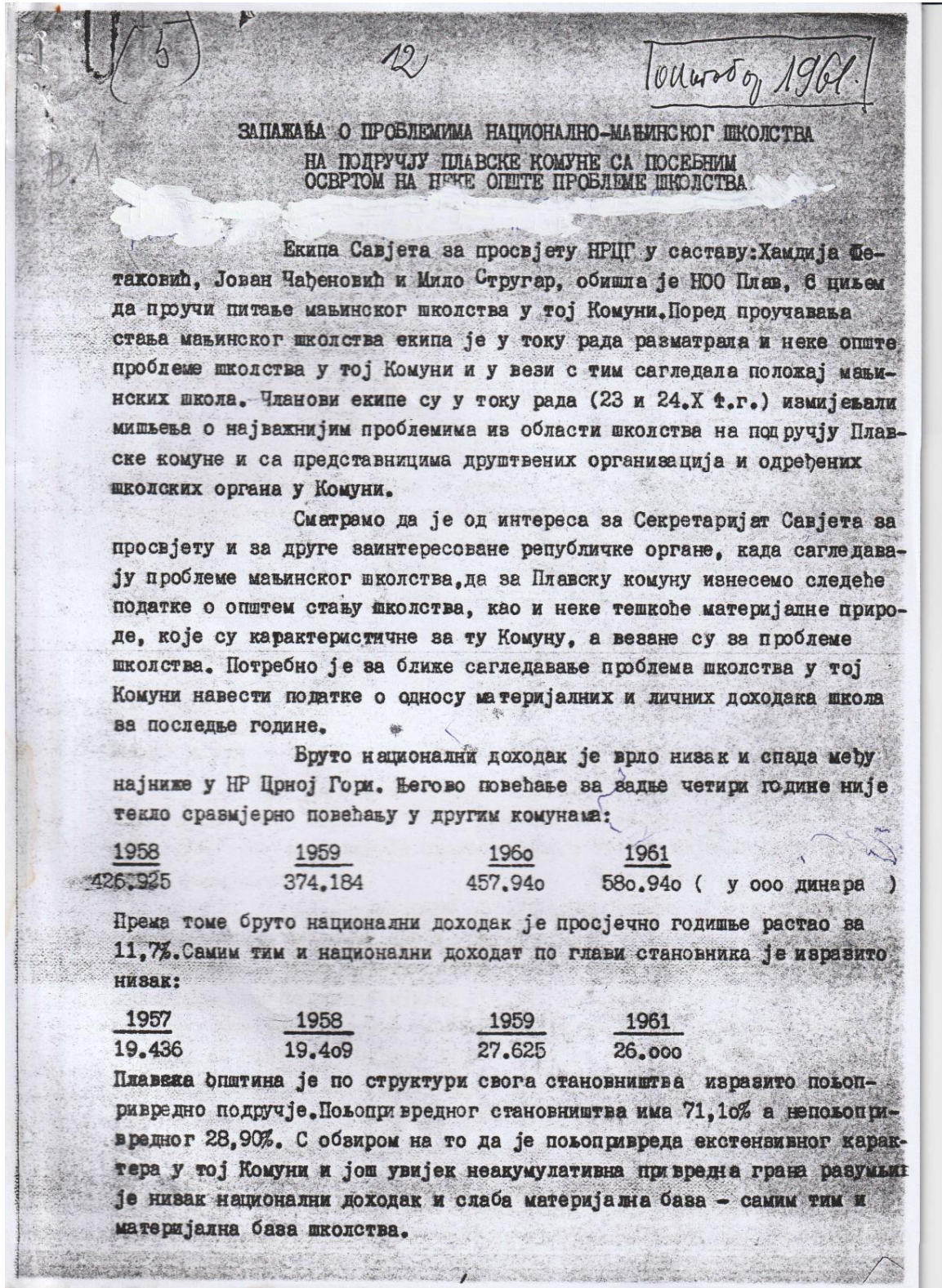
Do sada se nije sistematski proveravala vrednost udžbenika u nastavnojpraksi. U poslednje vreme čine se pokušaji u ovom pravcu u okviru Zavoda za izdavanje udžbenika i njihovih stručnih službi kao i od strane prosvetno-pedagoških zavoda i zavoda za unapredjenje školstva. U Zavodu za udžbenike SR Srbije najdalje se otišlo u ovom radu. Osnovana su tri punkta za proučavanje i praćenje čitanki koje se upotrebljavaju u osnovnim školama na jezicima narodnosti. Izgradjeni su upitnici, metodska uputstva za praćenje čitanki, vodjenje dokumentacije i korišćenje testova.

U cilju ekonomičnije organizacije izdavanja i obezbeđivanja jedinstvene politike u izboru i izdanju ovih udžbenika, kako bi se dobio kvalitetniji i jeftiniji udžbenik potrebno je na medjurepubličkim nivoima objediniti sredstva i snage, naročito kad se radi o narodnostima koje žive u nekoliko republika. Ima lepih primera takvih nastojanja. SR Hrvatska predlaže saradnju na svim pitanjima školstva narodnosti, a naročito na pitanjima izdavačke delatnosti. SR Makedonija već saradjuje sa APKM na ovim pitanjima. Ovi primeri pokazuju da republike traže zajedničku aktivnost po mnogim pitanjima koja se odnose na ove škole. Postavlja se pitanje kako to uskladiti u saveznim okvirima, kako obezbediti jugoslovensku izdavačku politiku na osnovu zajedničkog sporazumevanja i stalne koordinacije republičkih zavoda i pojedinih izdavačkih preduzeća.

I na kraju, hteo bi da kažem da teškoće u razvoju škola s nastavom na jezicima narodnosti proizilaze i iz delimičnog poklapanja regiona koje naseljavaju izvesne narodnosne grupe na nerazvijenim područjima pa su zbog toga problemi školovanja na ovim područjima objektivno i teži.

(П.П.ζ) Παρατήρηση για τα προβλήματα στην εκπαίδευση εθνικής μειονότητας στην περιοχή κοινότητας Πλαβ με έμφαση σε ορισμένα εκπαιδευτικά προβλήματα (τμήμα)

За исти временски период буџет НОО - е се кретао у апсолутном износу:

<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>
84,920	99,037	123,605	141,000 (у 000 дин.)

Просјечни пораст буџета годишње је био 18,30%. Буџетска потрошња по глави становника у 1961 години је била 6,374, док је у Тивту, на пр. износила 16.373 динара.

Финансиски издаци за школство из буџета НОО-е у % били су:

<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>
41,6%	50,8%	53,1% €	55%

Значи и да су се и буџет НОО и издаци за потребе школства несразмјерно повећавали у упоређењу са порастом националног дохотка Општине. Значи да су растуће потребе у развоју школства неодложно захтијевале увећане издатке, без обзира на то што ти увећани издаци нијесу били праћени адекватним развојем материјалне базе Комуне.

Однос материјалних и личних доходака за последње три године у школама Комуне био је слиједећи:

	<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>
Л и ч н и:	-	72,7%	70,5%	82%
Материјални:	-	26,3%	29,5%	18%

На основу наведених података могућно је сагледати материјалну базу школства у тој Комуни. Као сиромашнија Комуна је имала услова само за развитак мреже основних школа, која је релативно добро размјештена.

У Комуни ради 13 четвороразредних и 3 осморазредне основне школе, Стручних школа, кадровских и гимназија нема. Нема изгледа за отварање неке стручне школе до 1965 године, док органи Комуне разматрају могућности отварања истурених одјељења Иванградске гимназије при Основној школи у Плаву. У оквиру основних школа број редних ученика се повећава годишње за око 250, од којих 20% отпада на дјецу шиптарске мањине. Око 150 ученика по завршеној четвороразредној основној школи није обавезно да наставља школовање у оквиру виших разреда основних школа због веће удаљености од предвиђеног законског максимума. Од тих 150 ученика не наставља даље школовање 80 до 90%. За 20% од њих биће створени услови за потпуно основно школовање када се отвори осморазредна основна школа у Велики. У Комуни није ушколовано

На почетку ове школске године извршена је адаптација школске зграде за коју је дато 1,300.000 дин.. Замијењен је кров и добијене су 2 нове учионице и сала. Радови ће бити коначно завршени до 1. новембра. Наручене су за школу три табле, 5 столица, рачуналка и глобус. Недостаје 15 клупа, три катедре, неколико геог-рафских и историјских карата, словарица идр. Садашња опрема Школе је врло слаба, а Комуна нема средстава да набави потребна учила.

Из овог села се школују 2 ученика у Учитељској шиптарској школи у Приштини. Налазе се у трећем односно IV разреду. Добијају по 7.000 дин. односно 8000 дин. стипендије. Када заврше школу и дођу у Мартиновиће питање учитељског кадра за наставу на шиптарском језику биће успјешно ријешено. Дјеца из Мартиновића настављају школовање у Гусињу. Гусиње је од Мартиновића удаљено 4 км.. Карактеристично је навести и то да по завршетку четвороразредне основне школе школовање настављају мушка дјеца, док женске остају код куће. Ученици из села који заврше пуну основну осморазредну школу обично даље настављају школовање и то углавном на Космету. Тако сада из села учи у стручним школама и гимназијама, вишим и високим школама 16 ученика. Жеља за школовањем је све већа. Школа скоро нема библиотеке. Има неких 100 књига, које нијесу баш најподесније за коришћење у настави. Добијају "Просвјетни рад" и три листа са Космета.

На крају желимо да изнесемо и податак да у селу Жини има 65 шиптарских домова и 11 домова Дрногораца, као и то да је општи утисак наш о стању школске зграде, дворишта и средине слаб, док је у Бусању бољи и ако је овом селу на граници Албаније.

Школа у Бусању је такође четвороразредна, али чисто мањинска школа. Екипа посебно подвлачи да та Школа није никада имала V разред. Сви друштвени фактори у Комуни сматрају да би тај разред требало отворити због тога што Школа има 104 ученика. Али они немају за сад средстава да то учине. Распоред дјеце по разредима је овакав: I разред 14 мушких и 16 женских, II раз.-15 муш. и 13 жен., III раз. XII 2 муш. и 12 жен. и IV раз. 8 муш. и 14 жен..

Сва дјеца са подручја села од 7 до 11 година су ушколована, док је само једно дијете од 11 до 15 година неушколовано. Протекле године је IV раз. завршило 19 ученика од којих је 18 уписано у V раз. Основне школе у Гусињу.

11.-

са подручја Комуне. Тако на многим позицијама школа нема ни динара јер су средства угашена. Свега на материјалне и оперативне расходе школа има 94.000 динара за два мјесеца.

Међусобна сарадња школа овог краја постоји. На састанцима синдикалне подружнице у више наврата разматрано је питање сарадње школа на подручју слободних активности, као и о одлучено да се наставници међусобно посјећују. Синдикална подружница је добро радила на културном и политичком пољу у мјесту и околини. Добри су резултати постигнути и у организовању течајева за здравствено просвјетивање. У три шиптарска села раде ови течајеви и обухватају 35 омладинки у Вусаљу, 19 омладинки у Вишњеву, 23 у Мартиновићима и 21 омладинку у Гусиљу, свега 98 омладинки. Настава је извођења у школама.

У разговору са представницима друштвених организација сазнали смо да постоји жив интерес за образовање одраслих у Плаву. Има службеничког кадра са четири раз. основне школе, затим омладине која није запослена. Провле године 40 ученика одраслих је прошло кроз један течај који им је омогућио да успјешно приватно положи V раз. основне школе. У саставу Основне школе у Плаву треба формирати одјељења за одрасле,

У Т и т о г р а д у,
25.X 1961 године.

Чланови комисије:

1. Хамдија Фетаховић
2. Јован Чађеновић
3. Мило Стругар

(12)

B.5

I Z V J E Š T A J

Sa završnog pregleda nastave na šiptarkom jeziku
u Osnovnoj školi "Dž. Nikočević" u Gusinju

Od 14. III do 20. III 1967. godine izvršili smo pregled rada i organizacije nastave u odjeljenjima sa nastavom na šiptarskom jeziku u Osnovnoj školi "Džafer Nikočević", pa se nakon toga konstatuje

Prostorni uslovi i oprema u matičnoj školi su dosta povoljni za izvodjenje nastave. Škola je prilično opremljena novim nameštajem i najpotrebnijim učilima. Nastavno-vaspitni rad iz nekih nastavnih oblasti u starijim razredima izvodi se kabinetски (biologija hemija, fizika i dr.). Pri školi postoji dosta bogata učenička biblioteka. U njoj ima jedan broj knjiga na šiptarskom jeziku ali nije dovoljan za potrebe učeničke lektire. Zato je potrebno da se popuni ranijim i novim izdanjima i sa više primeraka.

Najveći broj djece koja ne pohađaju nastavu je, prema podacima na kraju prvog polugodišta, u V razredu (20 učenika) od kojih 18 ženskih. U ostalim razredima predmetne nastave pohađanje učenika je urednije. Na 33 učenika VI razreda bilo je na kraju prvog polugodišta 536 neopravdana časa, na 32 u V razredu 724 a u VIII na 19 učenika svega lo neopravdana časa.

Dnevници se uglavnom vode pravilno.

Nastava u starijim razredima nestručno je zastupljena u svim oblastima osim istorije i geografije koje izvodi apsolutno pedagoške akademije. U ovim razredima pretežno predaju učitelji. Oni nastoje, stalnim pripremanjem za časove i praćenjem stručne literature, da zadovolje potrebe ove nastave. Svi su izradili globalne i mjesečne planove rada. Planovi su brižljivo radjeni. Gradnja je srazmerno predjena.

Stanje po nastavnim predmetima.

Šiptarski jezik-Nastavu ovog predmeta izvodi Djombalić Ramadan, učitelj. On je radio na osnovu razradjenog plana i prijedložio je srazmjerni dio gradnje. U nastavno-vaspitnom radu koristio je odgovarajuće metode i oblike rada. Govorne i pismene vježbe primjenjivao ih je u nastavnom procesu, ali, s obzirom na pismenost učenika, potrebno im je nešto više praktikovati. Ovo naročito radi suzbijanja nekih oblika lokalnog govora. Čitanje učenika u nekim razredima nije dovoljno tačno i izražano (V i VI r.). Međutim, u VIII razredu oni čitaju

ba više upoređivati sa maternim jezikom. Obrađio je jedan broj recitacija u svim razredima gdje pridaje. U VIII razredu učenici treba čitkije i laganije da recituju. Nešto više pažnje morax se posvetiti pravilnom izgovoru i akcentu. Učenici VII razreda jasno i prilično dobro recituju. Neki glagolski oblici u VIII razredu (aorist idr) moraju se obraditi uporedo sa maternim jezikom da bi pojmovi učenicima bili jasniji. Nastavnik njeguje i lektiru. Učenici znaju po nekoliko pročitanih dijela. Oni, naprimjer znaju neke odlomke iz "Gorskog Vijenea" i dr. Program iz književnosti obradjen je uporedo sa programom maternog jezika.

U nastavi ovog predmeta moraju se više koristiti audio-vizuelna sredstva.

Domaći zadaci se rade redovno. Nastavnik ih letimično preglada početkom časa. Treba ih povremeno ispravljati.

Teme za pismene zadatke su dobro odabrane. Greške treba brižljivo ispravljati jer učenici, normalno, prave izvjesan broj pravopisnih i gramtičkih grešaka. Prilikom davanja ocjena na pismenom zadatku potrebno je upozoriti učenike na karakteristične greške.

Učenike treba navići da pišu kraće rečenice. Uglavnom može se konstatovati da se pismeni sastavi dobro pripremaju.

Opšti^{je} utisak da učenici dobro vladaju znanjem iz srpsko-hrvatskog jezika.

Istorija i geografija

Ove nastavne predmete predaje Čosović Rama, apsolvent pedagoške akademije.

Učenici VI razreda su uglavnom pravilno shvatili osnovne pojmove iz istorije. Oni znaju o podjeli istorije, društvenim informacijama, istočnim i antičkim robovlastičkim državama i njihovoj kulturi. Takođe oni shvataju povezanost i uslovljenost istorijskih događaja. Znanja učenika su kontinuirana i sistematizovana. Nastavnik koristi u nastavi kartu i istorijsku čitanku. On sa učenicima pravi albume. Medjutim, u ovoj nastavi moraju se koristiti i istorijske karte, skice, sinronisticke i hronološke tablice, zbirke i dr. U VII³ razredu također prajedjen je srazmjerni dio gradje. Učenička znanja su prilična. Oni u presjeku poznaju glavne istorijske momente i ulogu društvenih klasa u feudalizmu i buržoaskom društvu. Izvjesnim detaljima nastavnik nastoji da učenicima da jasniju sliku nekog društvenog događaja ili ličnosti. Služi se i priručnom literaturom i nastoji da što jasnije intrepetira nastavnu gradju.

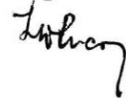
Opštik uspjeh, kako se može konstatovati iz učeničkih odgovora, prilično je dobar .

Znanja učenika su prilično dobra, ali kada se govori o elementima i jedinjenjima oni treba pored pisanja formula, skica idr. da to pokažu. Učenici VIII razreda su prilično aktivni na času i većina daje sigurne odgovore.

Poznavanje prirode - isto tako predaje Lekutanović Marko. On je prešao predvidjeni dio gradje. Učenici uglavnom vladaju osnovnim pojmovima u vezi sa snagom vode, vjetra, goriva, metalima ~~idr.~~ idr. U intrepetaciji nastavne gradje ovog predmeta koristi zbirke iz biologije, fizičkog kabineta i prirođu. O upotrebi pojedinih metala i njihovoj praktičnoj vrijednosti za život čovjeka trebalo je nešto šire obraditi.

Gusinje, 20. III 1967. godine.

Ljuca Ljucaj,
prosvjetni savjetnik
iz Titograda

(Π.Π.0) Προς το Τμήμα Αναβάθμισης Παιδείας, Τίτογραντ – τελικές πληροφορίες για την
σχολική χρονιά 1963-64 στο Δημοτικό Σχολείο Όστρος

Socijalistička Republika Crna Gora (TJ)
OSNOVNA ŠKOLA OSTROS
Broj 269
Ostros, 5 VIII 1964.godine

УНАПРЕЂИВАЊЕ ШКОЛСТВА	
7. VIII 1964	
03	995

ZAVODU ZA UNAPREĐIVANJE ŠKOLSTVA

TITIGRAD

V E Z A: vaš akt broj 03-995 od 17. jula 1964 godine.

Dostavljam tražene podatke na kraju školske 1963/64 godine, Nastava je počela sa radom na vrijeme tj. 5. septembra 1963 god a završila se sa radom 15. juna 1964. godine, tako da utoku ove školske godine imali smo ukupno preko 210. radnih dana. Nastava je tekla uredno bez smetnji, jedino škola nije radila od 23. do 29. marta 1964 god. zbog toga što za ovo vrijeme vladala epidemija gripe u Ostrosu gdje škola je imala prekid u nastavi.

Nastavu mnogo je smetala što od početka školske godine pa do kraja nijesmo imali učitelja, koliko je trebalo, a nastavnika za predmetnu nastavu ni jednog, što znači da svi predmeti su bili nestručni zastupljeni. Školsku godinu smo počeli sa 16. učitelja, od ovog broja samo 7. kvalifikovani učitelja, a 1. sa poloprivrednom školom 1. sa četiri razreda učiteljske škole, 1. sa gimnazijskom maturom, a ostali 6. sa Osnovnom školom i koje kurseve. Na kraju septembra 1. učitelj je napustio uz saglasnosti Uprave škole i Školskog odbora zbog bolesti i druge prilike u porodici, a 3. učitelja na kraju oktobra na daleko školovanje tj. u fakultetu u Prištini. Decembra mjeseca došao nam je iz JNA jedan učitelj kvalifikovani rodom iz Ostrosa, a stipendista naše Opštine. Dolaskom ovoga druga stanje u nastavi se malo poboljšalo. Kasnije opet smo naišli na poteškoće, jer nam je pošao na odsluženja kadrovskog vojnog roka u JNA jedan honorarni učitelj-nastavnik. Kako se vidi od početka školske godine do kraja imali smo mnogo poteškoća uvezi nastave, jer smo morali češće puta izvršiti podjelu predmeta na nastavnike i da su neki nastavnici bili previše opterećeni. Svaki nastavnik-učitelj imao je preko norme i preko 10-12 časova nedelno i predavali su po tri i više predmete.

U isturenim odjeljenjima radili su po jedan učitelj, sa dvije odjeljenje prije i poslije podne kombinovano po dva razreda, a u Tejanima jedan učitelj pošto je bilo malo đaka kombinovano sa četiri razreda. I por ovih poteškoća u nastavnom kadru ipak su se trudili da nastava tekne uredno i da ima što manje nezastupljenih predmeta tako da nam je nezastupljen predmet ostao ruski jezik. Školske 1964/65. godine, od početka trebamo da se brinemo što više uz pomoći Skupštine opštine Bar, i ostale faktore na obezbeđenje stručnog kadra da bi nastava bila što opširnija i kvalitetnija kao i druge djelatnosti škole kvalitetno i organizovanije.

Šiptarski jezik od početka školske godine pa do kraja predavao je honorarni učitelj, u svim razredima tj. od V - VIII razred gde je imao

da rade sve sekcije koje su bile predviđene na početku školske godine planom škole. Od početka školske godine radili su sledeće sekcije: Dramska, Folklorna i Soptska. Njihov rad se osjećao naročito za vrijeme praznika gdje su učestvovali sa programom.

Dječje organizacije- Pionirska organizacija podmladak Crnenog krsta kao i Savez Omladine pri školi radile su dobro, a naročito SM. ostale organizacije predviđene planom škole nijesu radile kako treba.

Društvena i javna djelatnost škole u odnosu na prošlu školsku godinu odnos škole sa ostalim organizacijama su u mnogome bilo dobro, ali obostrana moralna pomoć nije bila na zavidnoj visini, ovo kažem zbog toga što pohađanje učenika kao i druga pitanja nastave-učenje, pribor, knjige i druge su ~~su~~ bili problem ove škole. Imali smo lijepe rezultate i pomoći od mjesne kancelarije u pitanju izbora i organizacija rada bioskopa, organizovanje petnajestodnevnne informacije kao i donekle pohađanje učenika.

a/ Rad organa upravljanja škole:

Školski odbor je održavao redovne sjednice koje su planom škole predviđene. Održane su ukupno 5. sjednica. Na ovim sjednicama su tretirana sledeća pitanja: Donošenje godišnji plan škole, finansijski plan škole, Završni račun škole, donošenja prednacrt Statuta škole, tretirane su i pitanje pohađanje učenika, uspjeh učenika, kafovska pitanja, pitanja školske kuhinje i dr. Školski odbor je u cjelini se zauzeo ali ne u jednoj većoj mjeri, sada je izabran novi Školski odbor i nadamo se da će se mal bole zalagati u svome radu nego ranije.

b/ Nastavničko vijeće:

Takođe je održavao redovne svoje sjednice, a pored njih i stalne dogovore koje su išle u prilog nastave, tretirane su pitanje tromjesečij izvještaje o uspjehu učenika, vladanja učenika i dr. Najviše su se sjednice održane po pitanje podjela ~~xx~~ predmeta na nastavnike jer nastavni kadar mjenjao se češće kako smo već u početku naveli. Zbog nedostatka nastavničkog kadra nastavničko vijeće nije mogla da rešava neka pitanja iz rada škole i u opšte kulturnog posvećivanja ovog kraja. Nijesmo mogli da organizujemo zdravstvene tečajeve i druge vidove prosvjećivanja. Organizovali smo petnajestodnevnne informacije.

v/ Razredno vijeće:

I ona kao organ samoupravljanja vodila je računa da se rad odvija kako treba, održavala redovne svoje sjednice i vodili su računa za rad u svojim razredima da se poboljša. I pored preduzetih mjera u VII razred uspjeh je slab na kraju školske godine.

g/ Upravitelj škole:

Pokušavao je da ide po predviđenom planu škole koji je razrade po mjesecima. Obilazio je po dva tri puta isturena odjeljenja i češće je hospitovao i nižim i višim razredima centralne škole. Organizovao je sastanke nastavničkog i razrednog vijeća, Školskog odbora i roditeljske sastanke

Pokušavao je da da stručne savjete i pomoći gdje je za to bila potreba. Potrebe su bile više da se obilaze isturena odjeljenja i više hospitacija ali postoje objektivni razlozi što nedostaje nastani kadar te je morao češće puta da održava časove pa čak jedno izvjesno vrijeme morao je da vodi III razred jer kako je i vama poznato da imamo 17. odjeljenja, a 12. prosvj tnih radnika i to računavajući i upravitelja škole. U toku školske godine održani su honorarni časova svega 1859.

Školske 1963/64 godine, imali smo dovoljno udžbenika tj. sve udžbenike koje su izašle iz štampe u Kosmetu, a nabavljeni su preko ove škole. Udžbenike za srpskohrvatski jezik nijesmo imali samo smo koristili stare udžbenike i udžbenike za škole na srpskohrvatskom jeziku. Ostali pribor za učenike nabavili smo preko Zadruga i iz Zagreba. Kao promlem je u tome što ima takvih roditelja koji ne snabdjevaju svoju djecu sa udžbenicima i priborima naročito odrasle devojke koje ne namjeravaju da nastave dale školovanje.

Prednje vam se dostavlja radi znanja.

Prilog: Tabela pregled o uspjehu i vladanja učenika.

Upravitelj škole,
Bilježep Đečbitrić

Bilježep Đečbitrić

(Π.Π.ι) Προς το Δημοτικό Τμήμα οραματισμού και παιδαγωγίας, Τίτογραντ – ανάλυση της κατάστασης και των προβλημάτων για την εκπαίδευση στα αλβανικά στο Δημοτικό Σχολείο Οστρος. (1967)

183
Socijalistička Republika Crna Gora
OSNOVNA ŠKOLA OSTROS
Broj 287
Ostros, 22. XI 1967 godine.

P.G.

OPŠTINSKOM PROSVJETNO-PEDAGOŠKOM ZAVODU

T I T O G R A D

U vezi vašeg dopisa broj 424 od 4. novembra 1967 god. dostavljam vam analizu o stanju i problemima nastave albanskog jezika pri našoj školi, i to:

Pitanja nastavnog plana i programa:

Ova škola radi po nastavnom planu i programu koji je dopunjen odobrenjem Savjeta za prosvjetu i kulturu SRCG 18 juna 1963 godine i po nastavnom planu i programu od 27 oktobra 1959 god. koji je postavljen plan (skripta) za osnovne škole na albanskom jeziku.

Po našem mišljenju potrebno je da se poseban plan i program za škole na nastavnom albanskom jeziku, jer na nastavnom planu koji je zajednički za sve osnovne škole u S.R.C.G. lektira koja je predviđena za škole gdje se nastava izvodi na srpskohrvatskom jeziku ne odgovara, pa zbog toga upotreblavamo onaj drugi program od 1957 jer je tu predviđena lektira za škole sa nastavom na albanskom jeziku.

Svi dosadašnji udžbenici albanskog jezika (gramatika, čitanjke i lektire) nijesu u skladu sa našim planom i programom, pa smo prinudeni da izvršimo neke promene. Samo čitanke i lektire imaju malo članke iz šiptarske književnosti, jer su previše obrađene teme iz svjetske i jugoslanenske književnosti. Korisnije je da se obuhvata više teme iz same albanske književnosti, jer one iz jugoslavenske književnosti obrađuju se iz srpskohrvatskog jezika. Brijonski plenum pozitivno se odrazio i u albanskoj kulturi. Do tada bila je nametnuto da se ne uče čak i pojedini naši poznati pisci a sada u Prištini se štampaju i djela savremenih albanskih pisaca iz Albanije, kao roman Petre Marke "Hasta lja Vista" "Generali i ushtrisë së vdekur" "Dasn ("Sjadba") i neke pjesme za djecu i za odrasle za od Ismajl kadare djela Sterije Spase, Foćion Postolija i drugi koji će se štampati za 1968. Pa je korisnije da se planom i programom predviđaju i u udžbenicima albanskog jezika.

Već dvije godine književnici, naučnici, institucije i sl. ljubitelji albanskog jezika i književnosti vode polemiku i teže ka tome da se mjesto dosadašnjeg gegskog dijalekta da se upotreblava u službenom književnom jeziku toski dijalekt, kojeg upotreblavaju svi Albanezi svijeta. To upotreblavaju i pripadnici albanske narodnosti i:

SR Makedonije. Zašto to da neupotrebljavamo i mi pripadnici albanske narodnosti iz Kosmeta i SR Crne Gore, kada je praktičniji i postepeno bih se postigao uspjeh i da se predviđa novim planom i programom kao i na same udžbenike?

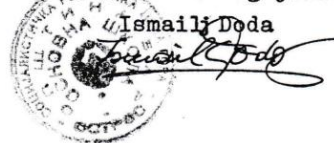
Naročito udžbenici gramatike za više razrede nijesu izrađeni sa nekim naročitim planom. Pone stvari su nepredviđaju za određeni razred planom i programom, a udžbenici su to obuhvatili. Nove gramatike bole da se izrađuju.

Trebalo bi imati čitanke od I do VIII razreda imati iz vjesnu dopunu za učenike albanske pripadnosti SRCG. Da obuhvataju mjesto gdje oni žive, reportaže iz većih objekata i mjesta, npr. za: Luku Ba Ulcinj, i turizam, Krajinu, Malesiju, Plav, Gusinje, Rožaje i drugo. Takav materijal sastavljači udžbenika mogu nabaviti iz Emisije na albanskom jeziku Radio Titograda i drugi albanskih časopisa i novina, kao i da se konsultuju sa nastavnicima ovog predmeta iz Crne Gore.

Te nedostatke koje treba da se dopunjavaju do neke stvaraju poteškoće i smetnje objektivne i subjektivne prirode. Neostvaravaju se potpuno programski zadaci u pogledu razvoja kulture i pismenog izražavanja učenika zbog toga što to nedozvoljavaju objektivni i subjektivni razlozi, društvena sredina i njihovi roditelji neopotrebljavaju pravi albanski književni jezik. Na protiv, upotrebljavaju čak i neke barbarizme i lokalizme. U Crnoj Gori neizlazi ni jedan časopis ni novine na albanskom jeziku, a one iz Kosmeta malo obrađuju probleme ovoga kraja pa i čitaoci malo su onda zainteresovani. Ipak učenici savladaju gramatičke i pravopisne parvila u smislu njegovanja pravnog književnog govora.

Škola nema savremena sredstva za savremenije izvođenje nastave. Nema gramafon, magnetofon i film zbog toga što nema struje. Ipak postoji bogata biblioteka sa oko 3000 knjiga na albanskom i srpsko-hrvatskom jeziku. Mnogi broj učenika su pretplaćeni na albanske listove i časopise. Nastavici upotrebljavaju savremenije metode. Ipak predmet nije podignut na viši nivo zbog toga što se radilo kampanjski od I razreda pa na dalje. To ~~se~~ se sveti u višim razredima tako naši učenici vrlo slabo čitaju i pišu. Treba da se što više ~~izvode~~ izvode pismene i usmene vježbe.

Nas avnik albanskog jezika

Ismail Doda

(П.П.к) Γράμμα προς το Τμήμα καθηγητών και εκπαιδευτικών στο Τιτογράντ

НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЦРНА ГОРА
НАРОДНА ОСНОВНА ШКОЛА

Бр. 53
13/III 1961 г.

РЕЧ - Општина Улцињ
Предмет: дојављивање
се обраде изјављеној:

НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЦРНА ГОРА
ЗАВОД ЗА ПРОСВЕТУ И НАСТАВНИ СЛУЖБИ

Бр. 50/32
17/IV 1961 год.
ТИТОГРАД

Завед за просвј. - пер. ангаже
Титоград

У вези Вашег писма број 30 од 22. II 1961 год.
у којем је Вам дојављивање изјављеној а милосрдј и
реду ове школе.

Бр. пр. 1.

Учрлв. школе
Ваше Снежана

1) Свободне активностии:

а) Постојећи спонзоринга изградња спровод: језика и изградња спонзор и друштва која су се задржавале масовно.

б) У овим спонзорингама узимати вредност 16 година III и IV ртс.

в) Да се одваја одвоје нејуре по главној изградњи, изградња.

2) Микрона зграда и социјал:

а) Зградите не постоје у многим случајевима.

3) Друштвена активност микро:

а) Микро са Трговном се повећује јерним променама и симболичким променама.

б) У друштвеним спонзорингама ангажован је један човек. Он је у оделу ОЕСГН микро.

в) У постојеће плује појуне аграрне је 5, спонзор за микро и спонзор.

г) Организација се повећује у великим значајним променама појуне.

4) Микрона организација:

а) Микро нема организацију, јер нема чедола ^{наста} за.

б) При микро постоје свободне активностии зграда, које су везане са симболичким спонзорима. То се одвија на заштитивање спонзора, микро и зградите микро.

в) При микро нема одвоје за микро касирање.

г) Касирнички који одваја микро касирање са микро зграда је зграда са зградите микро.

5) Микрона дубинирање и социјал:

а) Касирнички дубинирање има 266 микрона микро.

б) Микро 14 микро - микрона микро.

в) Микро са дубинирање микро се на повећује у микро спонзор и зградите микро.

(Π.Π.λ). Γενικό πρόγραμμα λειτουργίας Δημοτικού Σχολείου στο Σβ. Γιόργι (Άγιος Γεώργιος)
για την σχολική χρονιά 1961-62

OKVIRNI PLAN RADA

OSNOVNE ŠKOLE U SV. GJORGJU ZA ŠK.GO.1961/62.

I. NASTAVNA

Planirati nastavnu gradnju po novom programu, nastavnom kalendaru i rasporedu časova u početku godine, voditi razredne i druge knjige po primjeru školske administracije. Radi boljega savlagjivanja nastave i nivoa iste djeca će se od mogućeg gledno predavati i napraviti nastavna sredstva, koja su moguća, a, ostale nabaviti budžetom. Uglavnom ući u suštinu novog programa, povezati teoriju sa svakdanjim životom.

Domaće zadatke raditi po potrebi nastave, a pismene po programu. Uprava i odbor škole utjecati će kod roditelja, da djeca imaju knjige i ostali pribor, a slabim učenicima pomoći u duhu novog zakona t.j. raditi jednom nedjeljno sa čistina.

II UČENIČKI

Svakodnevno voditi brigu, da se kod učenika postignu: kulturne i higijenske navike, čistoća tijela i odijela, da se postiči konkretnim primjerima iz života uopšte. Uvesti higijensku službu od strane učenika. Pionirska organizacija i podmladak Crvenog Krsta uz pomoć ostalih faktora postići će željeno znanje u obliku slobodne aktivnosti ito: stečeno znanje primjeniti u praksi; proradom dječje bentona, formiranjem grupa mladih prirodnjaka, matematičara, poznavanje društva, grupe pletara i povrtara. Za kulturno uzdizanje formirati: dramsku, recitatorsku, horsku, fiskulturnu i folklornu sekciju.

Preduzeti sve pedagoške mjere, da se postigne što je moguće.

III RODITELJSKI SASTANCI

Roditeljske sastanke održavati po potrebi, a obavezno u toku godine održati tri sastanka. Da ne bi sastanci bili šturi, održati će se predavanje roditeljima i prepremati sa djecom program. Voditi knjigu zapisnika i evidenciju, koliko je roditelja prisutno. Školski odbor i uprava škole, apelovati će na gjačke roditelje, a blagovremeno nabave pribor i udžbenike, da se brinu o higijeni tijela, odjeće i obuće učenika i uopšte životnim uslovima djece. Sjednicama će rukovoditi upravitelj i predsjednik školskog odbora.

IV. KULTURNO-UMJETNIČKI RAD ŠKOLE

Pripremiti pet priredbi sa djecom i sa članovima KP centra ovog sela za: dan Republike, Novu Godinu, Prvi maj, dan Mladosti i na kraju školske godine.

V. RAD ŠKOLSKOG ODBORA

Odbor će održavati tri redovne sjednice, a vanredne po potrebi. Tretirati pitanja: nastava i vaspitanja i školi i van nje, materijalne probleme, knjižnice, pretplate i druge zadatke za unapregjenje vaspitanja i obrazovanja u reonu svoje škole. Organizovati će se borba protiv nazadnih običaja i praznovjerja u mjestu.

VI. ŠKOLSKA DVORIŠTA I BAŠTA

Ozidati školsko dvorište kamenom, kako bi dobilo ljepsi izgled i bilo bolje osigurano. Posaditi sa početnim ravnanjem dvorišta. Sačuvati i gajiti posagjene biljke, sadnice i nakalemiti preostale divlje šipkove u dvorištu. Napraviti toplo-leju, u kojoj će učenici proizvoditi razne sadnice za prodaju i za svoje potrebe.

Nabaviti budžetom udžbenik kao i razne alatke za izvogajenje radova u bašti.

VII. ŠKOLSKA KUHINJA

Otvoriti kuhinju pri školi po planu O.O. Crvenog Krsta t.j. prvog oktobra 1941 god. mlijeko će kuvati školska poslužiteljica. Posudje škola ima. Plaćanje i prenos kirilica snositi će kao i do sada gjaški roditelji.

VIII.

Da bi škola dobila pravi unutrašnji i spoljni izgled i igrarala namjenu, treba prvo napraviti školu, nabaviti dva ormana, deset klupa po četiri sjedišta, jednu katedru sa podijunom, četiri stolice, četiri okvira za slike naših književnika, tri peskira, jednu pumpu za zaprašivanje. Napraviti stepenište od betona.

Ovaj okvirni plan dopunjavati će se u toku školske godine ukoliko se za to ukaže potreba.

Sekretar-Upravitelj: Predsjednik sk. odbora:

Mustajević Elez
Mustajević Elez

Don Ivo Burić
Don Ivo Burić

III. ROŠTARSKI ŠKOLSKI ODBOR

III. ROŠTARSKI ŠKOLSKI ODBOR
Roštarski školski odbor sastaje se u skladu sa potrebama i mogućnostima škole. Odbor je zadužen za organizaciju i provođenje školskih aktivnosti, kao što su nastava, izvanškolske aktivnosti, održavanje škole i pružanje pomoći učenicima. Odbor se sastaje najmanje jednom mjesečno, a u hitnim slučajevima češće. Odbor ima pravo odlučivati o svim pitanjima koja se odnose na školski život.

IV. KATUNARNO-ŠKOLSKI ODBOR

IV. KATUNARNO-ŠKOLSKI ODBOR
Katunarski školski odbor sastaje se u skladu sa potrebama i mogućnostima škole. Odbor je zadužen za organizaciju i provođenje školskih aktivnosti, kao što su nastava, izvanškolske aktivnosti, održavanje škole i pružanje pomoći učenicima. Odbor se sastaje najmanje jednom mjesečno, a u hitnim slučajevima češće. Odbor ima pravo odlučivati o svim pitanjima koja se odnose na školski život.

V. ŠKOLSKI ODBOR

V. ŠKOLSKI ODBOR
Školski odbor sastaje se u skladu sa potrebama i mogućnostima škole. Odbor je zadužen za organizaciju i provođenje školskih aktivnosti, kao što su nastava, izvanškolske aktivnosti, održavanje škole i pružanje pomoći učenicima. Odbor se sastaje najmanje jednom mjesečno, a u hitnim slučajevima češće. Odbor ima pravo odlučivati o svim pitanjima koja se odnose na školski život.

VI. ŠKOLSKI ODBOR

VI. ŠKOLSKI ODBOR
Školski odbor sastaje se u skladu sa potrebama i mogućnostima škole. Odbor je zadužen za organizaciju i provođenje školskih aktivnosti, kao što su nastava, izvanškolske aktivnosti, održavanje škole i pružanje pomoći učenicima. Odbor se sastaje najmanje jednom mjesečno, a u hitnim slučajevima češće. Odbor ima pravo odlučivati o svim pitanjima koja se odnose na školski život.

Školski odbor sastaje se u skladu sa potrebama i mogućnostima škole. Odbor je zadužen za organizaciju i provođenje školskih aktivnosti, kao što su nastava, izvanškolske aktivnosti, održavanje škole i pružanje pomoći učenicima. Odbor se sastaje najmanje jednom mjesečno, a u hitnim slučajevima češće. Odbor ima pravo odlučivati o svim pitanjima koja se odnose na školski život.

Štoja
1.

1963 (38) AC

Osnovna škola Štoja organizovana je na teritorijalnom principu. U njoj rade paralelna odjeljenja na šiptarskom i srpskohrvatskom nastavnom jeziku. Iz odokumenata ove škole vidi se da nastavu u odjeljenjima sa nastavom na srpskohrvatskom jeziku pohađaju pretežno djeca šiptarske narodnosti i jedan neznatan broj djece crnogorske narodnosti. U odjeljenja sa nastavom na šiptarskom jeziku u matičnoj školi su po broju učenika veoma mala, tako da u višim razredima broje od 8 - 16 učenika. Slično je i sa odjeljenjima na srpskohrvatskom jeziku. To otežava organizaciju nastave u školi i razvlači snage nastavnog kadra. Odjeljenjima jednog i drugog nastavnog jezika obraća se podjednaka pažnja od strane nastavničkog kolektiva i uprave škole. Djeca se slobodno opredjeljuju za nastavni jezik na osnovu želje njihovih roditelja. U istrenim odjeljenjima ove škole nastava se izvodi na šiptarskom nastavnom jeziku. Ona su uglavnom opremljena osnovnim nastavnim sredstvima i rade po jedinstvenom planu rada škole. Nastava se izvodi po propisanom nastavnom planu i programu. Nekih posebnih stavova i odnosa nema ni prema jednim ni drugim odjeljenjima.

Postoji pri školi dječja biblioteka sa jednim brojem knjiga na srpskohrvatskom i šiptarskom jeziku. Biblioteka nije sredjena. Knjige nijesu rasporedjene i odvojene posebno na srpskohrvatskom i šiptarskom jeziku. One se ne koriste dovoljno. Vrlo malo koriste knjige na srpskohrvatskom jeziku učenici u odjeljenjima sa nastavom na šiptarskom jeziku.

Slobodne aktivnosti učenika malo su organizovane u ovoj školi. Rijetki programi koje priprema ova škola izvode se na oba nastavna jezika. Neki od njih pripremaju se i izvode skupa. U školi i školskom dvorištu učenici se služe i jednim i drugim jezikom ali više šiptarskim.

Roditeljski sastanci se rijetko održavaju. Na opštim roditeljskim sastancima raspravljaju se pitanja nastave i vaspitanja učenika i podjednako učestvuju roditelji djece obje narodnosti.

Sad skoro je sprovedena anketa medju dječkim roditeljima na reonu ove škole da se ispita njihovo raspoloženje na kom nastavnom jeziku žele da uče njihova djeca. Prema anketi, ispadlo je da je od ukupno anketiranih roditelja nešto veći broj za šiptarski jezik, ali u matičnoj školi veći broj se izjasnio za

srpskohrvatski. Ovu anketu sprovela je opštinska skupština sa ciljem da orijentiše nastavu na jedan nastavni jezik kako bi time smanjila izdatke za izdržavanje ove škole. U razgovoru sa roditeljima, oni, između ostalog, iznose da djeca prema sadašnjem stanju ne stižu potrebno znanje. Neki od njih smatraju da jedino preko nastave na srpskohrvatskom jeziku mogu njihova djeca steći potrebno obrazovanje i da mogu nesmetano da se razvijaju. Kadrovski/prostorni uslovi u ovoj školi prilično ometaju normalan rad. U kolektivu ne postoji potrebna harmonija već se osjeća izvjesna netrpeljivost, naročito prema direktoru. Knjižara ne snabdijeva uredno učenike potrebnim udžbenicima na srpskohrvatskom jeziku. Škola nabavlja udžbenike na šiptarskom jeziku neposredno od izdavačkog preduzeća. Kako ističu neki roditelji, djeca koja odlaze odavde u neku drugu školu ne mogu uspješno da prate nastavu. Nastava bi bila mnogo racionalnija kada bi se orijentisala na jedan nastavni jezik. Oni izražavaju sumnju u mogućnost organizovanja dvojezične nastave, naročito u starijim razredima, jer djeca ne poznaju ni šiptarsku azbuku pa ne bi mogla da se služe knjigom na šiptarskom jeziku. To bi jedino moglo kad bi se počelo od I razreda sa uvodjenjem ovog vida nastave. Neki roditelji, čija djeca pohađaju nastavu na šiptarskom jeziku, insistiraju da nastava ostane na šiptarskom jeziku jer je to jedini put za normalan razvitak njihove djece i da, sa otvaranjem gimnazije na šiptarskom jeziku u Ulcinju, njihova djeca mogu nesmetano da nastave školovanje.

Direktor škole, ~~smatrajući~~ nastavnici i predsjednik radne zajednice ističu da su uslovi za rad u ovoj školi prilično teški. Odjeljenja su po broju učenika suviše mala. Jedan broj djece ne pohađa uredno nastavu. Od 34 učenika V razreda na nastavnom šiptarskom jeziku, nastavu pohađa 16 učenika. Roditelji ne šalju djecu uredno u školu od V razreda a naročito žensku djecu. Muška djeca se više upisuju u odjeljenja na srpskohrvatskom jeziku. Roditelji u centru škole veću važnost pridaju srpskohrvatskom jeziku. Smatraju da bi se organizovanjem dvojezičnog vida nastave možda izbjegle neke teškoće, ali je to opet vezano za raspoloženje roditelja. Programi prilikom proslave državnih praznika više se daju na srpskohrvatskom jeziku. Roditelji ne pružaju školi potrebnu pomoć u obrazovanju i vaspitanju njihove djece.

Osnovna škola Štoj - Ulcinj

Testiranje je izvršeno u paralelnim odjeljenjima IV, VI i VIII razreda na nastavnom srpskohrvatskom i šiptarskom jeziku.

Odjeljenja na srpskohrvatskom jeziku - u IV razredu na srpskohrvatskom jeziku testirano je 16 učenika. Analizom testova utvrđeno je da je na skali upotrebe šiptarskog jezika "ponekad" bilo 60 poena, na "često" 52 i na "uvijek" 441, što svega iznosi 553 ili 42,67%. Na petnaesto pitanje sa "da" nije odgovorio nijedan učenik, a sa "ne" 16 ili 100% učenika. U VI razredu testirano je 16 učenika. Na osnovu odgovora utvrđeno je da je na skali "ponekad" bilo 48, na često 132 i na "uvijek" 342 poena ili svega 522, odnosno 40,28%. Na petnaesto pitanje sa "da" je odgovorio jedan ili 6,25% učenika, a sa "ne" 15 ili 93,75% učenika. U VIII razredu testirano je 11 učenika. Analizom je utvrđeno da je na skali "ponekad" bilo 55 poena, na "često" 32 i na "uvijek" 183 poena ili svega 270, odnosno 30,3%. Na petnaesto pitanje sa "da" je odgovorilo 3 ili 27,27%, a sa "ne" 8 ili 62,73% učenika.

Prema gornjim podacima u sva tri razreda na srpskohrvatskom jeziku u ovoj školi testirano je 43 učenika i proizilazi da je na skali upotrebe šiptarskog jezika "ponekad" bilo 163, na "često" 216, a na "uvijek" 966 poena, što ukupno iznosi 1.345 odnosno 37,75%. Od 43 učenika na petnaesto pitanje sa "da" je odgovorilo 4 ili 9,30%, a sa "ne" 39 ili 90,70% učenika.

Odjeljenja na šiptarskom jeziku - u IV razredu na nastavnom šiptarskom jeziku testirano je 3 učenika. Analizom testova utvrđeno je da je na skali upotrebe srpskohrvatskog jezika "ponekad" bilo 19 poena, na "često" 6, a na "uvijek" nema, što svega iznosi 25 poena ili 10,29%. Na petnaesto pitanje sa "da" je odgovorilo 3 ili 100% učenika, a sa "ne" nijedan. U VI razredu testirano je 8 učenika. Na osnovu odgovora utvrđeno je da je na skali "ponekad" bilo 108 poena, na "često" 42, a na uvijek 6 poena, što svega iznosi 156 poena ili 25,62%. Na petnaesto pitanje sa "da" odgovorilo je 7 učenika ili 87,5%, a sa "ne" jedan ili 12,5%. U VIII razredu testirano je 8 učenika. Na osnovu odgovora utvrđeno je da je na skali "ponekad" bilo 35 poena, a na skali "često" i

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA CRNA GORA
SKUPŠTINA OPŠTINE ULČINJ
SABIRNA OSNOVNA ŠKOLA U ŠTOJU
BROJ: 208 / 65.g.
ŠTOJ, 22.VI 1965.g.

I Z V E Š T A J

o uspehu učenika na kraju školske godine

I - NASTAVA

Ova je škola Sabirna osnovna u Štoju sa područnim odjeljenjima u Reču i Svetom Djordju,

U sabirnoj školi se izvodila nastava od I-VII razreda, a osmi razred nije postojao, jer je škola u razvoju.

Nastava se izvodila u paralelnim odjeljenjima na dva nastavna jezika: srpskohrvatski j. i šiptarski jezik.

U matičnoj školi bilo je 9 odjeljenja, i to tri niža: na srpskom jeziku I-II, III-IV i na šiptarskom jeziku I-IV r., viša: V, VI i VII na srpskom jeziku i V, VI i VII na šiptarskom jeziku.

U područnim odjeljenjima bila su dva odjeljenja: u Sv. Djordju I-IV i u Reču I-IV r., oba odjeljenja na šiptarskom jeziku.

Broj učenika u matičnoj školi od I-VIII r. 175 uč.

Završilo razred sa uspehom: 73.

Učenici koji su prešli sa negativnim ocenama u stariji razred: 50.

Učenici koji ponavljaju razred: 52.

U područnim odjeljenjima uspeh:

U Reču I-IV r. svega 45 uč., prešlo: 39., ponavlja 6.

u Sv. Djordju I-IV r. svega: 39. uč. prešlo: 31. ponavlja 4. prevedeno: 4.

U toku šk. godine polagao je jedan učenik V i VI r. i položio.

U ovoj školi radila su odjeljenja od V-VI i VII-VIII r. za odrasle učenike i financiranje ovih odjeljenja vršio je Narodni univerzitet u Ulcinju. Učenici su sa uspehom završili školovanje. Nastavu je izvodilo nastavno osoblje ove škole. Bilo je svega 27 učenika.

Nastavno osoblje, sastav: upravitelj-učitelj, 2 nastavnika, učitelji razredne nastave: 4, učitelji predmetne nastave: 4, ukupno u matičnoj školi 11 učitelja i nastavnika, i u područnim odjeljenjima po 1 učitelj.

U martu 1965.g. od pomenutih primljena su 2 učitelja.

U školi se izvodila nastava u dva smene.

Nastavni plan i program završeni su u celosti i pored objektivnih teškoća.

Predlaže se izgradnja školskog prostora, tj. dovršenje školske zgrade, jer su učenici učili i u hodniku, te nisu mogli da prate nastavu zbog hladnoće.

Pet učitelja putuju iz Ulcinja do Štoja i nazad, jer nema stanova. Ovo je ometalo izvodjenje nastave kad je ne vreme, jer su bili mokri od kiše i боловали su.

Predlaže se da se izgrade stanovi: tri dvosobna i 5 garsonijera. Nemamo dovoljno učila, jer je budžet nedovoljan.

Predlaže se uvodjenje nastave srpskog jezika sa odvojenim satovima od I-VIII r., jer se u praksi pokazalo da je teško izvodjenje nastave delenjem sata na dva dela, tj. pola na srpski j. i pola na šiptarski j. od I-IV r. Sem toga potrebno je za ovaj predlog izrada novih udžbenika za nastavu srpskog j. od I-VIII r. u šiptarski odjeljenjima.

Izvršen je blagovremeno upis dece u I razred.

Vodi se matična knjiga učenika i dosije učenika, koje nismo imali dosad.

Koristila se biblioteka za lektiru na srpskom i šiptarskom j. Nedostaju nam klupe i ormari za učila.

./.

II-BUDŽET ŠKOLE

Ovu školu financira Skupština opštine -fond za školstvo-Ulcinj, i ove godine dobili smo budžet od dinara:18.369.200.- na ime ličnih i materijalnih rashoda za 1965.godinu.U ovaj budžet uključeni su i rashodi za teže uvjete rada i povećanje plataž.

Za investicije nismo dobili ništa.

Budžet je nerealan prema stvaranim potrebama škole,koja je u razvoju.

Škola nema drugih prihoda.

Predlažemo da nam se budžet poveća materijalne rashode još dva miliona za nabavku učila,kase,klupa,ormara i drugo.

Da se odobre investicije za dovršenje školske zgrade ukojoj su napravljeni zidovi i prekinuti radovi.

Dovršenje stana u područnom odjeljenju u Reču zahteva investicije,i kupovanje i opravke privatne kuće u Sv.Djordju, jer nemamo svoju školsku zgradu,a zato plaćamo godišnje 120.000 dinara za kiriju.Vlasnik te kuće sada traži povećanje kirije za ovu godinu.što će nas skupo koštati,zato predlažemo da se napravi nova školska zgrada sa jednim stanom i jednom učionicom ili kupiti ovu privatnu kuću.

Tražimo investicije i za uvođenje električnog svetla u školskim zgradama u Štoju,Reču i Sv.Djordju.

Budžet nam je opterećen još i sa isplatama za učešće u uvođenju struje u stanovima u Štoju,za izradu projekata školske i stambene zgrade.

III-RAD UPRAVITELJA I ADMINISTRACIJE ŠKOLE I POMOĆNOG OSOBLJA

Upravitelj je redovno vršio hospitažanje.Bolovao je mesec dana. Pedagoška služba je vršila pregled rada škole i davala je školi uputstva za dalji rad.

Administracija i financiranje škole vrši se samostalno,koju vodi sekretar škole.

Pomoćno osoblje održavalo je čistoću,a domar je vršio opravke i održavanje školskih zgrada i stambene zgrade.

IV-RAD NASTAVNOG VEĆA I RAZREDNIH VEĆA

Nastavno i razredna veća radila su u toku godine uspešno u ostvarenju nastavno-odgojnog procesa,te su postignuti dobri rezultati.

Razrednici su obavestavali upravu škole o nedolasku učenika, te je podneto 18 prijava za nedolazak Sudiji za prekršaje i to 4 puta.

Predlaže se da se roditelji kažnjavaju za nedolazak dece u školu.

V-RAD ZAJEDNICE KOLEKTIVA ŠKOLE I UPRAVNOG ODBORA

Ova je škola prešla na pravilnik u isplatama prinadležnosti od 1.II1965.g.

Izradjen je pravilnik,koji je poslat Skupštini opštine Ulcinj i po njemu se radi.

Prešlo se na donošenje rešenja po pravilniku i prikupljanje dokumenata, jer dosad nije vodila ova škola evidenciju.

UPRAVITELJ ŠKOLE:

[Handwritten signature]

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA CRNA GORA
 OKUPNA OPŠTINA ŠTOJAN
 OŠTINA OSNOVNA ŠKOLA ŠTOJ

BR. 197/65.g.

22. VI 1965.

ŠTOJ

I

IZVEŠTAJ O USPEHU I VLADANJU UČENIKA ZA ŠKOLSKU GODINU
 1964/65.g.
 ZA ODJELJENJA ZA NASTAVOM NA ŠIPTARSKOM JEZIKU

Ova škola je Sabirna osnovna škola u štoju sa područnim
 djeljenjima u: Reču i Sv. Djordju.

U sabirnoj školi i područnim odjeljenjima izvodila se na-
 tava na šiptarskom jeziku u: I-IV, V, VI i VII r.

Uspeh učenika u matičnoj školi:

U I-IV spojenom bilo je : I 8 uč. od toga: završilo 7, neovljen 1

II 4 uč.	:	"	4.
III 3 uč.	:	"	3.
IV 7 uč.	:	"	3, i 4 prevedena sa 2 uč.

svoga: I-IV 22 17 4 i 1 pon.

V r. bilo je 25 uč. od toga: završilo 4 uč. prevedeno: 6. i ponavlja 15 uč.
VII r. " 12 uč. " završilo 5 prevedeno 4 i ponavlja 3 uč.
VIII r. " 8 uč. " završilo 4 prevedeno 2 i ponavlja 2 uč.
svoga: 45 uč. 13 12 20

Ukupno u matičnoj školi: 67 uč., od toga:

prelaze: 30 uč., prevedeno: 16 uč., ponavlja 21 uč.

U područnim odjeljenjima:

Reč od I-IV spojeno:

I r. bilo je: 15 uč. završava 13, ponavlja 2
III r. " : 9 " 8, " 1
III r. " : 12 " 9, " 3
IV r. " : 9 " 9 -
svoga: 45 32 6

Sveti Djordje od I-IV r. spojeno:

I r. bilo je: 12 uč. završava 7, prevedeno 3, ponavlja 2.
II " 10 " 7 " 1 " 2
III " 8 " 8 " -
IV " 9 " 9 " -
SVEGA: 39 " 31 " 4 " 4

Vladanje u matičnoj školi i u područnim odjeljenjima je primerno

II
 TEKSTUALNA ANALIZA O USPEHU KOJA KOČI REALIZACIJU NASTAVNOG
 PLANA

Teškoće su bile u tome što nismo na vreme dobili udžbenike od
 preduzeća "Mustafa Bakija" KOSMET, a naručeni su na vreme.

Nismo dobili potpun broj udžbenika za više razrede: gramatika,
 geometrija i biologija, a za srpski jezik uopšte nije bilo udžbenika, te
 su se koristile čitanke nižih razreda.

Predlažemo da se izrade novi udžbenici ujedno na srpskohrvatski
 i šiptarski jezik od I-VIII za nastavu srpskog i šiptarskog jezika za
 šiptarska odelenja, i to čitanke i gramatike.

UPRAVITELJ:

Handwritten signature
 MEHMED GUSEVIC

(Π.Π.ξ) Προειδοποίηση (στους γονείς οι οποίοι δεν έγραψαν τα παιδιά τους στο σχολείο)

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA CRNA GORA
SKUPŠTINA OPŠTINE ULČINJ
OSNOVNA ŠKOLA - Š T O J
BROJ 299

UČENICI

A.2

21. decembra 1966.godine

Š T O J

1966/67

115

Na osnovu člana 165. Zakona o osnovnij školi /"Sl.list SRCG", br.14/65./ dostavlja se

O P O M E N A

Opominju se roditelji koji nijesu upisali djecu u I-i razred i oni koji ne šalju u školu, a obavezni su da to učine u smislu člana 165. Zakona o osnovnoj školi /"Sl.list SRCG", br.14/65./ da pošalju djecu u školu, jer u protivnom bićemo prinudjeni da izvjestimo Opštinski organ za prosvjetu radi podnošenja prijave Opštinskom sudij za prekršaje SO - Ulcinj, a u roku od tri dana od dana uručenja ove opomene i to:

1. ŠKRELJA PETRA ROKA, koji ne šalje nikako u školu dijete LIZU učenicu VI razreda školske 1966/67.godine;
2. RUDOVIĆ VATE NIKOLA, koji ne šalje nikako dijete VITORU učenicu VI razreda školske 1966/67.godine;
3. RUDOVIĆ PRELJE DEDA, koji ne šalje nikako u školu dijete PETRA učenika VI razreda školske 1966/67.godine;
4. RUDOVIĆ VATE DJEKA, koji ~~nikako~~ ne šalje nikako u školu dijete DJUSTU učenicu VI razreda školske 1966/67.godine;
5. BALIĆ HASAN, koji ne šalje nikako u školu dijete HAJLIJU učenicu VI razreda školske 1966/67.godine;
6. ŠKRELJA PETRA KOLJA, koji ne šalje nikako u školu dijete LJUDŽU učenicu V razreda školske 1966/67.godine;
7. ŠKRELJA LJUCE LJULJA, koja ne šalje nikako u školu dijete AGU učenicu V razreda školske 1966/67.godine;
8. RUDOVIĆ COKE DJERDJA, koji ne šalje nikako u školu dijete FILJU učenicu V razreda školske 1966/67.godine;
9. LJUTOVIĆ DJONE MARKO, koji ne šalje nikako u školu dijete LIZU učenicu V razreda školske 1966/67.godine;
10. LJULJDIJUROVIĆ KOLE TOMA, koji ne šalje nikako u školu dijete MARU učenicu V razreda školske 1966/67.godine;
11. ZADRIMA ZEFE PETAR, koji ne šalje nikako u školu dijete LIZU I PRENU učenice V razreda školske 1966/67.godine;
12. ZADRIMA ZEFE LJUŠA, koji ne šalje nikako u školu dijete DILJU I LENU učenice V razreda školske 1966./67.godine;
13. ZAGREDA MARKA NOCA, koji ne šalje nikako u školu dijete FILJU učenicu V razreda školske 1966.67.godine;

Školskih kuhinja nema. Takođe ni školskih ekonomija, dok postoji jedan školski vrt! Ako za organizaciju školskih ekonomija nema dovoljno uslova / a treba proučiti koliko ima /, školski vrt bi morala i u interesu bolje organizovanja nastave da ima svaka seoska škola, svake područno odjeljenje. Nadamo se da ćete i vi sa svoje strane pridati ovom pitanju odgovarajuću pažnju i škole obavezati da u ovom pogledu učine ono što mogu.

Nijedna škola niti istureno odjeljenje nemaju kutka žive prirode

Higijena i estetski izgled školskih zgrada samo dijelom zadovoljavaju. Istina, u nekim od njih ovo nije jednostavno pa ni moguće držati na željenom nivou. No, istina je da bi s nešto više smisla, volje i odgovornosti i higijena i estetski izgled škola mogli biti bolji i u ovim uslovima. Nije nimalo beznačajno da li će škole higijenom i estetskim izgledom vaspitno djelovati na učenike i sredinu ili neće, pa je nužno tražiti više odgovornosti u ovom pogledu.

Finansijska sredstva škola

Nepovoljna je pa i izuzetna u našoj praksi činjenica da škole u ovoj komunij krajem septembra mjeseca ne znaju finansijska sredstva kojima raspolažu. Iznenadjuje podatak da radnici u školama nijesu primili lični dohodak za dva mjeseca /do 21. septembra/ uz obješnjenje da se u kasu Zajednice obrazovanja ne prilivaju sredstva, što je s obzirom na pojačani promet u ljetnoj sezoni teško shvatiti i prihvatiti.

Da bi se izbjegle ovakve neželjene pojave koje mogu imati višestruko negativne posledice, dobre bi bilo da se od SO traže odgovarajuća sredstva za obrtni fond. Posebno bi bilo poželjno ako bi SO izdvojila dio sredstava iz rezervnog fonda i dala Zajednici obrazovanja. Napominjemo da su rezervni fondovi u opštinama formirani znatnim dijelom i iz sredstava namijenjenih prosvjeti, sve dok se ova odvojila od budžeta, te da u ovom pogledu postoji i ~~morala~~ moralna obaveza osnivača, tj. SO.

U č e n i c i

2.851 učenik prema sakupljenim podacima razvrstano je u loo odjeljenja. Prosjek broja učenika u odjeljenjima /oko 28 / je manji od prosjeka u našoj Republici. Sasvim izuzetna situacija u ovom pogledu je u četiri odjeljenja starijih razreda u Štoju, što nesumnjivo utiče na navedeni prosjek. Ovdje jedno odjeljenje V razreda broji četiri, VI _ 12, VII _ 9 i VIII _ 6 učenika! Situacija u pogledu broja učenika u pojedinim odjeljenjima u školi "B. Strugar" prilikom obilaska nije bila sredjena, tj. nije bila sa gledišta interesa nastave i mogućnosti njene organizacije _ prihvatljiva, jer je broj učenika u naprednim odjeljenjima bio neprihvatljivo različit. Ovo je, sigurno smo, neposredno poslije našeg obilaska ispravljeno onako kako smo se dogovorili sa upravom škole.

Broj učenika u navedenim odjeljenjima u Štoju _ ispod zakonskog je minimuma i nesumljivo predstavlja najskuplju nastavu u Crnoj Gori, a možda i u zemlji.

Od navedenog broja 1.683 učenika slušaju nastavu u školi "B. Strugar" /406 na albanskom jeziku/, 898 u Vladimiru, a 270 u školi u Štoju. Odnos učenika u matičnoj školi i područnim odjeljenjima je ovaj: u Ulcinju matična škola 1.457, područna odjeljenja /4/ 226, Vladimir matična škola 377, područna odjeljenja /18/ 521, Štoj matična škola 190. područna odjeljenja /4/ 80 učenika.

U školi "B. Strugar" nijesmo došli do podataka koliko je učenika prevedeno u naredni razred na kraju prošle školske godine. U Vladimiru ih je 70, a u Štoju 7! Dopunska nastava za ove učenike organizovana je na početku školske godine jedino u Štoju, tj. tamo gdje je, s obzirom na broj prevedenih učenika, potreba za njenu organizaciju bila najmanja, a ovo nije učinjeno u Ulcinju i Vladimiru, gdje se to moralo.

U Ulcinju nijesmo dobili podatke o tome koliko učenika koji nije su završili razred nije nastavilo školovanje, u Vladimiru, prema podacima,

ovakvih nema, a u Štoju ih je 27!

Nijedna škola ne vodi evidenciju o socijalno ugroženoj i vaspitno zapuštenoj djeci. Takođe ni u jednoj od škola nijesu bile konstituisane odjeljenjske zajednice, izuzimajući Vladimir, gdje opet nije postojao plan niti se vodi evidencija o radu. Ne treba posebno naglašavati od koliko je vaspitne vrijednosti pravilno organizovati i usmjeriti rad učeničkih organizacija i koliko on može pomoći ostvarivanju zadataka škole.

Nastavni kadar

U sve tri škole radi na početku školske godine 105 prosvjetnih radnika. U opštoj ocjeni struktura nastavnog osoblja po kvalifikacijama nije zadovoljavajuća. U školama rade 4 profesora /jedan je samo na platnom spisku svi sa položenim stručnim ispitom, 18 nastavnika /jedan bez nostrifikovane diplome u Štoju /12 sa položenim stručnim ispitom /, 76 učitelja, pet bez položenog stručnog ispita, dva apsolventa VPS, jedan poljoprivredni tehničar i četiri honorarna učitelja.

Kao što se iz podataka vidi, preko 77% kadra čine učitelji i honorarni učitelji, što praktično znači da velik dio predmetne nastave izvođe lica bez odgovarajućih kvalifikacija. Pojedinačno posmatrano u posebno nezavidnom stanju u ovom pogledu je škola u Vladimiru, koja ima samo jednog profesora, a nijednog nastavnika.

Ukupan broj honorarnih časova /nedjeljno/ u sve tri škole je 143 /više od šest radnih mjesta/. U školi "B. Strugar" ih je 93.

Broj nestručno zastupljenih časova nedjeljno iznosi 349 /133 u Štoju, 151 u Vladimiru i 65 u Ulcinjju/. U ovo u školi u Ulcinjju bilo je 25 nezastupljenih časova iz matematike.

Potpuno nestručno zastupljeni predmeti jesu: domaćinstvo u škol "B. Strugar", svi predmeti u starijim razredima u Vladimiru, sem sh. jezika, i 13 predmeta u Štoju u starijim razredima. Zabrinjava činjenica da ni škola "B. Strugar" u Ulcinjju ne obezbjeđuje stručni kadar za predmetnu nastavu. U ovoj kao i u ostalim školama ne ulažu se dovoljno napori da se stanje popravi! Ne čini se čak ni ono na što su škole obavezane propisima. Tako ni jedna škola nije raspisala konkurs po drugi put! Uz ovo, naglašavamo, ni prvim konkursom nijesu obuhvaćena sva ~~razreda~~ nepopunjena radna mjesta po važećim normativima. Tako npr. u školi "B. Strugar" trebalo je, pored dva nastavnika matematike, konkurs raspisati za jednog nastavnika ruskog jezika i jednog nastavnika OTO. U ovom pogledu ubuduće Zajednica obrazovanja sa svoje strane treba da vodi odgovarajuću politiku, koja će prije svega imati u vidu interese škole.

Sa početkom rada stručnih aktiva neprihvatljivo se kasni. U Vladimiru i Ulcinjju ova stručna tijela nijesu bila formirana pri obilasku, a bilo bi logično da su najkasnije do 5. septembra izvršila potrebne pripreme /planove rada/ za normalan početak. U Štoju su formirana tri aktiva.

Pada u oči mali broj stručnih listova na koje su škole pretplaćene /Ulcinj i Vladimir po tri, Štoju jedan/.

Ako bismo broj stručnih časopisa koje škole dobijaju uzeli kao mjerilo interesovanja nastavnog kadra za stručno usavršavanje, došli bismo do poraznih zaključaka: škola "B. Strugar" nije pretplaćena ni na jedan stručni časopis, škola u Štoju na dva, a u Vladimiru /gdje je stanje u ovom pogledu znatno bolje/ na devet. Pokazatelj je zabrinjavajući.

Planiranje rada

Upšti je sud da pripreme za planski i smišljeni rad u toku septembra nijesu obavljene kako valja i kako je to nužno činiti ubuduće. Istina, neriješeno pitanje podjele škole "B. Strugar" sigurno je učinilo da ova za komunu matična škola, iz čijeg iskustva bi trebalo ostale škole da učee, veoma podbaci u ovom pogledu. Nepotrebno je isticati što znači smišljen pripremljen početak svakog posla, pa i početak školske godine /nije bez osnova, svakako, ona narodna "Po jutru se dan poznaje"/. Ovo ističemo zbog nikako poželjne prakse da se rad u školi počinje sa premnogo komoditeta, s malo

plana pa i odgovornosti i ovo se postepeno prihvata kao normalno! Naglašavamo, inače, da ova godina u najvećem broju škola na našem terenu predstavlja u ovom pogledu izvjesnu prekretnicu, korak naprijed, što znači, ponemo, da su baš škole u Ulcinju u ovom smislu izostale.

Izradjeni godišnji plan rada škole nijesmo našli ni u jednoj školi. Njihova izrada se predviđa: u Štoju do 28.IX, u Vladimiru do 10.X, a u Ulcinju do 20.X ove godine. Razumije se, ni ostali organi škole nijesu bili izradili svoje planove.

Podjela predmeta na nastavnike izvešena je: 1.IX u Štoju, 5.IX u Vladimiru i 6.IX u Ulcinju. Ovo se, gdje je god to moguće, činilo u junu, kako bi se nastavnici pripremili za nastavu.

I školska godina je počela sa zakašnjenjem = u Vladimiru 6.IX i Ulcinju 8.IX. Ovo može izgledati sitno. Medjutim, to nije! Nije u prvom redu zbog potrebe njegovanja nužnog smisla za usvojeni rad, a zatim ova tri dana treba nadoknaditi možda u, za nastavu, nepovoljnije vrijeme.

Kalendar škole još nije bio izradjen ni u jednoj školi. Rasporedi časova jesu.

Sekcije i grupe kroz koje treba da se upražnjavaju raznovrsni oblici slobodnih aktivnosti = ~~jxxxx~~ nijesu formirane. Savjeti pionira = tako dje. Opšti roditeljski sastanci nijesu bili održani. Odjeljski samo u Štoju.

Matične knjige i ostala dokumentacija vodi se u svim školama sa manjim propustima.

..... -

Sigurno je da su neki od navedenih propusta već otklonjeni, da su neke stvari bolje postavljene nego što su bile kad smo obilazak izvršili, jer je od njega prošlo izvjesno vrijeme. Medjutim, sigurno je i to da do nekih propusta nije trebalo ni da dodje.

/M.P./

IZ OPŠTINSKOG PROSVJETNO-PEDAGOŠKOG
ZAVODA TITOGRAĐ

14. ZAGREDA PRENCE EJLO, koji ne šalje nikako u školu dijete MRIKU učenice V razreda školske 1966./67. godine;
15. GOZIVODA LJUŠE ZEFJA, koji ne šalje nikako u školu dijete MARIJU učenicu V razreda školske 1966./67. godine;
16. VELJOVIĆ ZEFJE LJENA, koja ne šalje nikako u školu dijete DJUSTU učenicu V razreda školske 1966./67. godine;
17. ŠKRELJA ZEFJE NOCA, koji ne šalje nikako u školu dijete DRANU i DJUSTU ~~učenice~~ učenice V razreda školske 1966./67. godine;
18. SELČANIN DJONE ROKA, koji ne šalje nikako u školu dijete NIKOLU učenika V razreda od 19. novembra 1966. godine;
19. ŠKRELJA ROKA KOLJA, koji ne šalje nikako u školu dijete VITORU učenicu V razreda LIZU učenicu III razreda školske 1966./67. godine;
20. HOTA ŠTJEFNA DJIRDJA, koji ne šalje nikako u školu dijete ANTA učenika III razreda školske 1966./67. godine;
21. ELEZOVIĆ DEDE DJETO, koji ne šalje nikako u školu dijete MARKA učenika III razreda školske 1966./67. godine;
22. ELEZOVIĆ DJONE DEDA, koji ne šalje nikako u školu dijete HANU učenicu V razreda i DILJU učenicu II razreda školske 1966./67. godine;
23. ELEZOVIĆ PETRA DEDA, koji ne šalje nikako u školu dijete PRENU učenicu IV razreda školske 1966./67. godine;
24. DOŠOVIĆ KOLJE ROKA, koji ne šalje nikako u školu dijete NOCU učenika I razreda školske 1966./67. godine;
25. ELEZOVIĆ PRENKE NOŠA, koji ne šalje nikako u školu dijete LIZU učenicu V razreda, PETRA i VIKTORA učenike I razreda školske 1966/67. god.;
26. ELEZOVIĆ TOME ROKA, koji ne šalje nikako u školu dijete PALINU učenicu V razreda školske 1966./67. godine.

Napomene: Po jedan primjerak ove opomene dostavlja se svakom ~~roditelju~~ roditelju navedenom u ovom spisku, a jedan primjerak ostaje u arhivi škole;

Upozoravaju se pomenuti roditelji da je članom 165. Zakona o osnovnoj školi predviđena, za ovakvu vrstu prekršaja, novčana kazna u iznosu od 150 novih dinara.

V.D. Direktora,
Marko Škrelja

(П.П.о) Γράμμα προς το Τμήμα αναβάθμισης παιδείας στο Τιτογράντ

Socijalistička republika Crna Gora
SKUPŠTINA OPŠTINE ULCINJ

Sabirna osnovna škola Štoj

Broj 49/1-1955. god.

U Štoju, 20-IV 1965. godine

Социјалистичка Република Црна Гора
ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ШКОЛСКОГ РАДА
ТИТОГРАД

Примљено:	22. IV 1965		
Орг. јед.	Есеј	Прилог	Број:
03	187		

ZAVODU ZA UNAPREDJENJE ŠKOLSTVA

TI TO GRA D

U vezi vašeg akta broj 03-134 od 2. II 1965. godine dostavlja Vam se izveštaj o problemima nastave srpskohrvatskog jezika u odjeljenjima sa nastavom na šiptarskom jeziku:

1, U ovoj školi imamo nastavu na šiptarskom i srpskohrvatskom jeziku od I do VII r. Nastava ~~na~~ na šiptarskom jeziku odvija se u nižim razredima u kombiniranim odjeljenjima sabirne škole i isturenim odjeljenjima u Svetom Djordju i Reču od I-IV razreda. U ovim odjeljenjima je nastava srpskohrvatskog jezika otežana, jer su spojena sva od I do IV r. Nastava se u njima odvija po 25 minuta na šiptarskom jeziku i po 20 minuta na srpskohrvatskom jeziku, i to u I i II r. a u III i IV r. nastava srpskohrvatskog jezika se odvija po nastavnom planu i programu, kao odvojen predmet.

Nastavu srpskohrvatskog jezika od V do VII r. izvodi nastavnik stručnjak za ovaj predmet, i to prema određenom broju sati. U ovim razredima oseća se neznačajdece od ranijih godina, jer nastava srpskohrvatskog jezika nije izvodjena u nižim razredima.

Ove godine su postignuti prilični rezultati, jer se nastavnici zalažu, kao i učitelji kombiniranih odjeljenja, posle održanog seminara za izvodjenje nastave srpskohrvatskog jezika u šiptarskim odjeljenjima. Seminar je održan u Ulcinj u sa pedagoškim savetnicima iz Vojvodine, Kosmeta i Crne Gore. Ovaj je seminar bio od velike koristi.

2. Problem je raditi sa kombiniranim odjeljenjem od I do IV r., i trebalo bi da se za I i II razred odredi planom po 2 sata nastave srpskohrvatskog jezika sedmično, a za III i IV r. po 5 sati, a za V-VIII po 5 sati.

Nema pogodnih udžbenika, niti lektire i nastavnih pomagala.

Predlaže se izrada novih udžbenika i povećanje broja nastavnih sati srpskohrvatskog jezika.

3. Nastava se organizuje prema rasporedu časova i prilagodjava se nastavnom planu i programu.

4. Program srpskohrvatskog jezika u I i II r. se primenjuje

./.

po 20 minuta na časovima fizičkog, likovnog, muzičkog odgoja i poznavanja prirode i društva svakog dana u kombiniranim odjeljenjima.

Trebalo bi zavesti zasebne satove i to po 2 sedmično, i izraditi udžbenike.

5. Postojeći udžbenici ne odgovaraju zahtevima nastave srpsko-hrvatskog jezika i predlaže se izrada novih ilustriranih zanimljivih udžbenika sa prigodnim pričama prema uzrastu od I-VIII r.

Udžbenici treba da su napisani sa dvojnim tekstom: šiptarskim i srpskohrvatskim jezikom sa nepoznatim rečima po lekcijama i opštim rečnikom i gramatičkim objašnjenjima. U njima najviše uvesti i metodu razgovora: pitanja i odgovori.

6. Koriste se postojeći udžbenici, i sve metode.

7. Nastavnik za više razrede je stručnjak srpskohrvatskog jezika, a učitelji nižih kombiniranih razreda nisu, ali se trude u nastavi i predlažu da se svake godine održavaju seminari za njih, jer je prvi seminar bio od velike koristi.

Izveštaj nismo mogli dostaviti na vreme zbog bolesti učitelja i polaganja ispita.

UPRAVITELJ

Med Cucović
Med Cucović

(Π.Π.π) Σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά (σχιπτάρικα) στην Σοσιαλιστική Δημοκρατία Μαυροβούνιου. (1963-64)

Škole na šiptarskom jeziku u SR Crnoj Gori

Osnovna škola "Bedrija Elezagić" u Vladimiru jedna je od uglednih škola u SR Crnoj Gori. Nastava se u njoj izvodi na šiptarskom jeziku. Školu pohađa 955 učenika. Od dolaska upravitelja, Junuza Đivanovića, koji u njoj radi već 18 godina, ova se škola ističe po svome radu i organizaciji. On je uspio da mobilize kolektiv i da pravilno usmjeri njegov rad na uredjenju škole i pravilnom vaspitanju djece ovog kraja. Do kraja škole 1963/64. godine osmorazrednu osnovnu školu u Vladimiru završilo je 150 učenika, od kojih je 50 završilo srednje škole, više 4 i fakultete 2, a nalaze se na školovanju 56 u srednjim školama, 4 na višim i tri na fakultima.

Škola ima izgled lijepo uredjene bašte. Dvorište je zasadjeno cvijećem i ukrasnim drvećem. Ono predstavlja prijatan kutak za učenike. Po dvorištu su smještena učila iz raznih oblasti koja su djeca izradila na časovima slobodnih aktivnosti. Sve u njemu djeluje skladno i lijepo i utiče na razvijanje stetskih osjećanja kod učenika. Ovakav uredjaj ima svoga odraza i na okolišnu školu, jer se mnogo toga prenosi u domove učenika. Tako da se s pravom može reći da je škola uspjela da izvrši preobražaj ovog nekad zaostalog kraja.

I u drugim mjestima nastanjenim šiptarskim življen u SR Crnoj Gori u kulturnom preobražaju postignuti su vidni rezultati. Skoro svako selo i zaseok ima školu, tako da ukupno radi 36 osnovnih škola obuhvaćene u 9 sabirnih centara sa 125 odjeljenja. Od ovih škola 6 su osmorazredne, jedna sedmorazredna, tri petorazredne i 26 četvororazredne osnovne škole. U svim ovim školama nastavu pohađa 3.559 učenika. Većina škola su smještene u zgradama

društvene svojine koje su podignute pretežno zadnjih godina. Samo u posljednje četiri godine na području SR Crne Gore investirano je u školama sa nastavom na šiptarskom jeziku 154 miliona dinara, od toga opština Ulcinj 45 miliona, Bar 27 miliona, Titograd 45 miliona i Plav 37 miliona dinara.

Ove škole se sve više snabđuju potrebnim namještajem i učilima. Neke od njih kao u Gusinju, Tuzima, Vladimiru i Ulcinju opremljene su novim namještajem i potrebnim učilima. Škola u Gusinju nabavila je prošle školske godine nov namještaj i učila u vrijednosti od 9 miliona dinara. Takođe i druge škole stalno obnavljaju i popunjuju svoju opremu.

Posljednjih godina opštinske skupštine Ulcinj, Titograd i Bar podigle su nove stambene zgrade za prosvjetne radnike u Štoj, Ostrosu, Tuzima i Arzi. U Gusinju i Vladimiru takođe je povoljno riješeno stambeno pitanje za prosvjetne radnike.

Struktura nastavnog kadra iz godine u godinu se poboljšava. Nastavu u školama sa nastavom na šiptarskom jeziku u ovoj školskoj godini izvode 118 prosvjetnih radnika, od kojih su 73 učitelji, 6 nastavnici, tri absolventi VPS, tri profesori i 34 honorarni učitelji. Za potrebe razredne i predmetne nastave školuje se jedan broj učenika i studenata putem stipendiranja. Samo opština Titograd doijelila je 28 novih stipendija, od kojih, između ostalih, stipendira i 11 šiptarki u učiteljskoj školi.

Honorarni učitelji rade u ovim školama od 4 - 18 godina. Oni su do sada pohađali po nekoliko pedagoških tečajeva u našoj Republici. Kompetentni organi nastoje da im se omogući da se doškoluju i steknu potrebne kvalifikacije. Za to su se obratili Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu AP Kosova i Metohije da bi

se pri nekoj od učiteljskih škola organizovao neki od oblika za njihovo doškolovanje.

Škole se samostalno i neposredno snabđuju potrebnim brojem udžbenika od Odjeljenja za izdavanje udžbenika u Pristini. Ti udžbenici, uglavnom, odgovaraju našem programu, jer su dopunjeni i prilagodjeni i sadržajima iz naše Republike.

Nastavno-vaspitni rad, sa pristizanjem stručnog nastavnog rada, stalno se poboljšava. Broj djece koja završava osnovnu školu sve više raste a i interesovanje omladine za nastavljanje školovanja u školama II stupnja sve je veće. To se vidi po broju učenika Šiptara koji uče u raznim srednjim školama u našoj Republici i drugim a naročito na Kosmetu.

Dosadašnji postignuti rezultati izvršili su potreban uticaj na svijest roditelja o značaju škole i vaspitanju njihove djece, tako da su oni sve više zainteresovani za njihovo dalje školovanje.

Škole, kao samostane radne organizacije, same odlučuju o svim pitanjima iz organizacije i rada preko svojih organa samoupravljanja - savjeta škole i dr. i sa prilično uspjeha rješavaju svoje probleme.

Ljuca Ljucaj

(Π.Π.ρ) Σεμινάριο για τους δασκάλους Σέρβο-κροατικής γλώσσας στα Σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά

(55)

0.2

2

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA CRNA GORA
ZAVOD ZA UNAPREDJIVANJE ŠKOLSTVA
Broj 03-1149
Titograd, 14. IX 1964. godine

PREDMET: Seminar za nastavnike srpskohrvatskog jezika u školama sa nastavom na šiptarskom jeziku

Obavještavamo vas da će se od 25. do 27. septembra t.g. u Ulcinju održati seminar za nastavnike koji izvode nastavu srpskohrvatskog jezika u školama sa nastavom na šiptarskom jeziku, na principima dvojezične nastave od I - VIII razreda.

Organizatori seminara su: Zavod za unapredjivanje školstva SRCG, Opštinska skupština Ulcinj, Sekretarijat za prosvjetu i kulturu SIV-a, zavodi za prosvjetno-pedagošku službu Kosmeta i Vojvodine.

S obzirom na karakter seminara bilo bi potrebno da omogućite učesnike nastavnicima sh jezika u školama na šiptarskom jeziku da ovom seminaru prisustvuju. Za sve učesnike na seminaru sa vašeg područja putne troškove i dnevnice treba vi da obezbijedite ili škole u kojima ovi prosvjetni radnici rade.

Troškove nastave i predavače isplatiće organizatori.

Seminar će početi sa radom 25. septembra u 8 časova u zgradi Osnovne škole u Ulcinju.

Program seminara je sljedeći:

1. BRUNET ELEMER: Organizacija i metode učenja srpskohrvatskog jezika u I i II razredu;
2. UJHAZI LAJOŠ: Planiranje nastave srpskohrvatskog jezika u I i II razredu;
3. RAFAI ERŽEBET: Prikaz i upotreba nastavnih sredstava u nastavi srpskohrvatskog jezika u I i II razredu.
Tačke 1 - 3 predvidjeno je da se održe 25. IX t. g.
4. GULKA GEZA: Sistem učenja srpskohrvatskog jezika u osnovnoj školi od I - VIII razreda;
5. ERNJEŠ ERŽEBET: Organizacija i metode učenja srpskohrvatskog jezika u predškolskim ustanovama.
Tačke 4. i 5. predvidjene su za 26. IX t.g.
6. RAKIĆ BOJANA: Najčešće greške u govoru srpskohrvatskog jezika kod učenika pripadnika narodnosti.
7. ZAVRŠNA DISKUSIJA.

Tačke 6. i 7. predvidjene su za 27. IX t.g.

... ..
... ..

- 2 -

Praktična predavanja u vezi sa tačkama 1 - 3 održaće
SADIK UKELA iz Peći.

Predlažemo da svaka matična škola pošalje po jednog
nastavnika za razrednu i jednog za predmetnu nastavu.

DIREKTOR
Dimitrije Marković
D. Marković

(Π.Π.σ) Σοσιαλιστική Δημοκρατία Μαυροβούνιου – Τμήμα Αναβάθμισης Παιδείας, Τιτογράντ,
03.12.1963 – Έκθεση (για τον έλεγχο Δημοτικού Σχολείου στο Γκόρνι Ζάτριγιεμπας και των
εξωτερικών τάξεων)

U
[371] P.3.87
SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA CRNA GORA
ZAVOD ZA UNAPREDJIVANJE ŠKOLSTVA

Broj

Titograd, 3. XII 1963. godine

Ustavni zakon 9

U vremenu od 18. XI – 23. XI 1963. godine izvršen je obilazak Osnovne škole Gornji Zatrijebač i njenih isturenih odjeljenja. Nakon konačnog pregleda konstatuje se sljedeće:

Nastavno obrazovni rad u ovoj školi nije se odvijao prema unaprijed pripremljenom planu lekcija za proteklo radno vrijeme. O sistematskom, postupnom i uspješnom radu za proteklo radno vrijeme ne može se govoriti. Glavne smetnje, koje koče normalan rad u školi su neuredno pohadjanje učenika i nedostatak stručnog nastavnog kadra.

Pri sabirnoj osnovnoj školi Gornji Zatrijebač postoje šest odjeljenja u centru i četiri isturena odjeljenja. Nastava u isturenim odjeljenjima odvija se uglavnom normalno, dočim se to ne bi moglo reći i za centralnu školu. U drugom odjeljenju nižih razreda (II i IV) upisano je 24 učenika, a u prvom odjeljenju (I i III) 16 učenika. Pohadjanje učenika u drugom odjeljenju (II i IV razred) je sledeće:

Od 11. XI do 17. XI 1963. godine bilo je 143 neopravdanih i 85 opravdanih izostanaka, od 4. XI do 10. XI 120 neopravdanih časova, od 28. X do 3. XI bilo je 169 neopravdanih časova, od 21. X do 27. X 132 neopravdana časa, od 14. X do 20. X 154 neopravdana časa a opravdanih 64, od 7. X do 13. X 138 neopravdanih i 65 opravdanih, od 30. IX do 6. X 224 neopravdanih i 66 opravdanih časova. Ovakvo pohadjanje je i u odjeljenju II i III razreda.

U V razredu registrovana su 25 učenika. Pohadjanje učenika u ovom odjeljenju po nedjeljama izgleda ovako: od 11. IX do 14. IX bilo je 55 neopravdanih i 3 opravdana časa, od 16. IX do 21. IX 127 neopravdanih i 22 opravdana časa, od 23. IX do 28 IX 128 neopravdanih časova, od 30. IX do 5. X 146 neopravdanih, od 7. X do 12. X 186 neopravdanih, od 14. X do 19. X 271 neopravdana i 6 opravdana časa, od 21. X do 27. X 116 neopravdana i 9 opravdana časa, od 28. X

do 2. XI bilo je 91 neopravdani i 15 opravdanih časova, od 4. XI do 9. XI 66 neopravdanih i 28 opravdanih časova, od 11. XI do 16. XI 141 neopravdani i 26 opravdanih časova i od 18. XI do 23. XI 97 neopravdanih i 20 opravdanih časova. Ukupan broj neopravdanih časova u ovom odjeljenju za proteklo radno vrijeme je 1.169, a opravdanih 129.

U VI razredu upisana su 23 učenika. Pohadjanje i o ovom odjeljenju je prilično teško. Od 23. IX do 29. IX bilo je 128 neopravdanih časova, od 30. IX do 5. X bilo je 118 neopravdanih, od 7. X do 13. X 140 neopravdanih, od 14. X do 20. X 108 neopravdanih časova, od 21. X do 28. X 94 neopravdana časa, od 28. X do 3. XI 33 neopravdana, a 35 opravdanih časova, od 4. XI do 9. XI 88 neopravdana i 4 opravdana, od 11. XI do 16. XI 168 neopravdana i 6 opravdanih časova. Nije vodjena evidencija o urednom pohadjanju učenika od 23. IX 1963. godine. Ukupno neopravdanih časova u ovom odjeljenju je 763 i opravdanih 43 časa.

U VII razredu ima 18 registrovanih učenika. Povremeno i neuredno pohadjanje učenika i u ovom razredu ometa pravilno organizovanje nastave. Od 10. IX do 15. IX bilo je 40 neopravdanih i 16 opravdanih časova, od 16. IX do 21. IX 77 neopravdanih i 33 opravdana časa, do 23. IX do 28. IX 15 neopravdanih i 66 opravdanih časova, od 30. IX do 5. X 54 neopravdana i 42 opravdana, od 7. X do 12. X 52 neopravdana i 27 opravdanih časova, od 14. X do 19. X 35 neopravdanih i 12 opravdanih časova, od 21. X do 26. X 35 neopravdanih i 12 opravdana časa, od 28. X do 2. XI 47 neopravdanih i 25 opravdanih časova, od 4. XI do 9. XI 10 neopravdanih i 27 opravdanih časova, od 11. XI do 16. XI 22 neopravdana i 34 opravdana časa i od 18. XI do 23. XI 1963. godine bilo je 33 neopravdana i 16 opravdana časa. Neopravdanih časova u ovom razredu ima 326 a opravdana 335.

U VIII razredu upisano je 16 učenika. Uredno pohadjanje učenika u ovom razredu je isto tako problematično. Od 10. IX do 14. IX 92 neopravdana i 4 opravdana časa, od 16. IX do 21. IX neopravdanih 85 i opravdanih 31 čas, do 23. IX do 28. IX 98 neopravdanih i 9 opravdanih časova, od 30. IX do 5. X 42 neopravdana i 40 opravdanih časova, od 7. X do 12. X 43 neopravdana i 42 opravdana časa, od 14. X do 19. X 15 neopravdanih i 60 opravdanih, od 21. X do 26. X 18 neopravdanih i 37 opravdanih časova, od 28. X do 2. XI bilo je 82 neopravdana i 8 opravdanih časova, od 4. XI do 9. XI 30 neopravdanih i 22 opravdana časa, od 11. XI do 16. XI 28 neopravdana i 47 opravdanih časova i od 18. XI do 23. XI 28 neopravdanih i 15 opravdanih časova. U ovom odjeljenju bilo je svega 571 neopravdanih i 315 opravdanih časova.

I pored ovakvog stanja uprava škole i školski odbor nijesu našli za potrebno da održe sastanke po pitanju neurednog pohađanja učenika. Takođe, od početka školske godine nije održan ni jedan sastanak sa đačkim roditeljima. Nastavnici su individualno kontaktirali sa roditeljima, ali bez nekog uspjeha. Skoro je redovna pojava da učenici nijesu prisutni na I i II času iako nastava počinje u 9 časova.

Posle pregleda i konstatovanja ovakvog stanja od strane prosvjetno-pedagoške službe, održan je sastanak sa nastavničkim vijećem, školskim odborom, predstavnici mjesne vlasti, socijalističkog saveza i organizacije saveza komunista, na kojemu je donešen plan održavanja sastanaka po selima i zaseocima po pitanju urednog pohađanja učenika.

Smatramo da je neophodno potrebno da se zbog ovakvog stanja u školi preduzmu odgovarajuće mjere i to: ~~ix~~

da se održe zberovi birača;

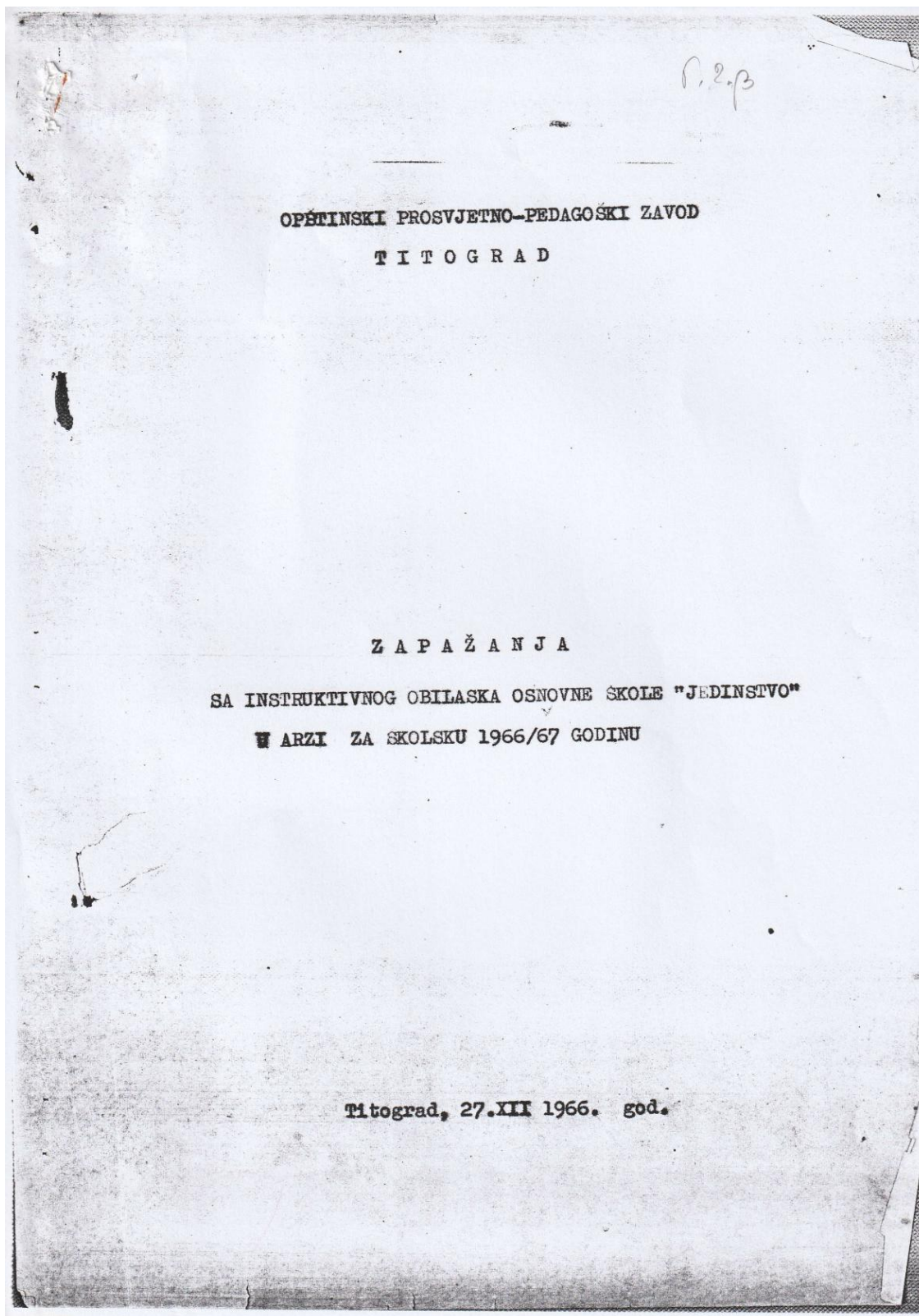
da se od đačkih roditelja, čija dječa imaju preko 15 godina starosti, uzmu pismene obaveze za redovno pohađanje njihove djece;

da se izvrše izvjesne izmjene i dopune u sastavu školskog odbora.

Ukoliko se ne obezbijedi urednije pohađanje učenika u ovoj školi, njena dalja egzistencija ne bi imala svog opravdanja.

DIRK TOR
Dimitrije Marković

(Π.Π.τ) Δημοτικό Τμήμα Παιδείας στο Τιτογράντ – Παρατηρήσεις από το διδακτικό έλεγχο στο δημοτικό σχολείο «Γιέδινστβο» (Jedinstvo) στην Άρζα για την σχολική χρονιά 1966-67 – Τιτογράντ, 27-12-1966

nirane su ekskurzije i predavanja za roditelje. Za kulturnu i javnu djelatnost škole predviđene su priredbe i predavanja. ^{DOPUNSKA NASTAVA} Dopunska nastava će se prema planu izvoditi na kraju godine. Planom su zahvaćeni i radne akcije učenika za sadjivanje drveća u dvorištu. No, pored ovih zadataka plan treba da sadrži i osnovne momente u vezi sa nastavnim oblastima, ono što je karakteristično za ovu školu. Plan škole treba da rezultira iz individualnih planova nastavnika ove škole. Svi organi, organizacije, sekcije, stručni aktivisti treba da predhodno sačine svoje planove da bi škola mogla da izradi detaljan i konkretan plan. U planove treba približno odrediti i termine kada će se pojedini zadaci ostvarivati.

Nastavnici su djelimično isplanirali gradju. Neki su izvršili globalni raspored do kraja prvog polugodišta a neki i za čitavu godinu. Vuljaj i Franjo je vrlo brižljivo izradio raspored nastavne gradje. On je precizirao broj časova novih nastavnih tema, utvrđivanja i pojedinih oblika rada. Nijedan od nastavnika ne izradjuje mjesečne planove. Medjutim, oni su neophodni jer u njima treba predvidjeti nastavni tema i metoda nastavnih sredstava, datum, napomenu i dr. Rijetko koji od nastavnika vodi dnevnu pismenu pripremu iako je ono najbolja garancija za pravilno izvodjenje i organizovanje nastavnog časa. Bez nje nastavnik i ne može pedagoški pravilno postupno i sistematski ~~obraditi~~ gradju. Od dnevnih priprema zavisi uspjeh jednog nastavnika a adekvatno tome i nje-

sasvim dobro organizovan. Svi učenici su jednovremeno bili zapošljeni raznim vježbama prema uzrastu. Ova nastavna oblast izvodi se po 30 minuta svakodnevno.

Stavlja se ozbiljan prigovor skoro svim učiteljima na postupnost, prikladnost i metodski postupak pri obradi nastave srpskohrvatskog jezika. Programske sadržaje počev od I razreda treba sprovesti u život prema datim uspenim i pismenim upustvima. Oralna metoda treba da prevladava do završetka I polugodišta u trećem razredu. Prema tome ima dovoljno radnog vremena da se savladaju osnovne intencije konferenzacije, dok se predje na obradu pisma (I, II i III razred.)

1. Škriptarski jezik.— Ovaj predmet predaje u ~~V i VI~~ V i VI razredu Vulaj Franjo, učitelj a u VII i VIII razredu Miraš Gojčaj, nastavnik. Oni rade po unaprijed razradjenom planu. Nastavnik V i VI razreda nastoji da u nastavi koristi adekvatne metode. Sođbino se priprema za časove. Primenjuje u nastavi raznovrsne oblike rada. Nastavnik VII i VIII razreda sistematski prilazi obradi ovog predmeta. Vodi računa o kontinuitetu nastave. Gradju pravilno i naučno interpretira. Dijelu programa iz pouka o jeziku posvećuje prilično pažnje, takodje i ostalim djelovima. Vodi računa o lijepom i pravilnom ^{izražavanju} ~~izražavanju~~ učenika. Primjere prilikom obrade, uzima iz književnih djela koja se ob-

6 Francuski jezik. - ^{ne kvalifikovan} Predaje nestručni nastavnik.

On brižljivim pripremanjem nastoji da što bolje organizuje nasgavu ovog predmeta. U nastavi koristi direktnu metodu. Treba da koristi ^{nastavna sredstva} magnetofon, slikovnicu, flanelogram i druga sredstva. Prevod što više izbjegavati. Neznate riječi treba pisati u rečniku. Prevod treba praktikovati radi provjere znanja nekih riječi ili pojma. Dje-
lu programa iz gramatike posvetiti odgovarajuću pažnju i ⁷ povezati sa prijedjenjem štivom. Biologiju predaje također nestručni nastavnik. U nastavi se moraju koristiti postojeća učila: slike, modeli, skice i dr. Prilikom interpretacije gradje nastojati da se ona izloži što sistematičnije i didaktički pravilno, kako bi učenici stekli pravilan pogled na pojave i odnose. Gradju treba utvrditi na taj način što će nastavnik pitanjima angažovati čitavi razred i nastojati da učenici naučno izlažu gradju.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο του Ζάττριεμπατς:

Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη		συνολικά		Συνολικά	
1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
21	11	16	9	15	8	6	1	16	6	13	1	15	1	14	2	115	39	154	

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Ζάττριεμπατς (1980), σ.σ. 34-36 (Ljetopis osnove škole Zatrijebač 1980)

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του Δημοτικού σχολείου στο Ζάττριεμπατς:

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Πόπρατ	2	1	3	1	4	4	-	4	9	10	19
Τσιέβνα	5	5	3	3	5	1	5	-	18	9	27
Ντ. Ζάττριεμπατς	12	6	5	5	6	3	7	2	24	22	46
									51	41	92

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Ζάττριεμπατς (1980), σ.σ. 37-39 (Ljetopis osnove škole Zatrijebač 1980)

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο της Άρζας:

Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη		συνολικά		Συνολικά	
1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
13	10	13	12	7	6	7	4	36	5	17	4	21	4	16	-	130	45	175	

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου της Άρζας (1975), σ.σ. 45-46 (Ljetopis osnovne škole Arza 1975)

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του Δημοτικού σχολείου της Άρζας:

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Γούρετζ	4	11	5	11	6	14	3	5	18	41	59
Σπίνε	6	10	5	2	4	4	1	1	16	17	33
Τράμπογιν	7	2	8	3	6	4	4	3	25	12	37
									59	70	129

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου της Άρζας (1975), σ.σ. 49-51(Ljetopis osnovne škole Arza 1975)

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Ο αριθμός των μαθητών στο: Δημοτικό Σχολείο του Τούζι:

Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη		συνολικά		Συνολικά	
1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
31	21	33	27	44	13	8	12	33	16	63	10	59	7	32	5	303	111	414	

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Τούζι (1972), σ.σ. 12-14 (Ljetopis osnovne škole Tuzi 1972)

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του Δημοτικού σχολείου του Τούζι:

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη	Ε' τάξη	συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.			1.	2.	
Β. Λέκιτς	28	21	28	19	22	14	28	19	125	69	194
Ντίνοσα	19	28	10	21	12	14	20	23	84	76	160
Κρσέβο	12	11	8	5	6	-	6	-	32		51
Γ. Ντρούμε	6	2	5	5	4	2	9	-	24		36
Ντ. Ντρούμε	6		3	3	8		7	-	24		35
							6	-	11		

	1			1					
Πρίφτε	8	8	9	5	8	6	-	28	51
			5			2	-	23	
Σέλιστε	1	5	3	-	2	3	1	7	8
							-		
								324	542
								218	

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Τούζι (1972), σ.σ. 19-21 (Ljetopis osnovne škole Tuzi 1972)

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο του Γούσινε

Α' τάξη	Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη		συνολικά		Συνολικά	
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
10	7	10	8	3	9	7	6	61	39	24	13	24	5	16	1	155	88	234

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γούσινε (1971), σ.σ. 13-15 (Ljetopis osnovne škole Gusinje 1971)

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του Δημοτικού Σχολείου του Γούσινε:

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Βούσανε	19	16	22	11	15	13	15	14	71	54	125
Μαρτίνοβιτσι	7	16	10	12	9	7	13	7	39	42	81
Βίσνεβο	7	10	15	5	13	9	20	7	55	31	86
									165	127	292

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

* Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο του Ρόζαε – δεν φοιτούσαν μαθητές αλβανικής εθνικότητα

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γούσινε (1971), σ.σ. 17-19 (Ljetopis osnovne škole Gusinje 1971)

ΠΙΝΑΚΑΣ 13: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του (κεντρικού) Δημοτικού Σχολείου του Ρόζαγιε:

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Ντάπττσιτσι	5	10	8	2	5	3	6	3	25	18	43
Μπάντζοβ	2	4	2	1	3	1	2	2	9	8	17
									34	26	60

Συνολικά φοιτούσαν 2.682 μαθητές και 1.774 μαθήτριες αλβανικής εθνικότητας και διδάσκονταν στην αλβανική γλώσσα (4.456 μαθητές).

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Ρόζαγιε (1975), σ.σ. 16-19 (Ljetopis osnove škole Rozaje 1975)

Β) Αλβανόφωνοι μαθητές που διδάσκονταν στην σερβοκροατική γλώσσα ανά δημοτικό σχολείο και ανά χωριστό τμήμα

ΠΙΝΑΚΑΣ 14: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο «Μπ. Στρούγαρ» του Ούλτσιν

Α' τάξη	B' τάξη	Γ' τάξη	Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη	συνολικά		Συνολικά				
			1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.		1.	2.					
1.*	1.	1.									1.	2.						
2.	2.	2.									1.	2.						
7	10	7	6	9	9	11	14	16	14	20	18	35	18	10	3	115	92	207

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

1. Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου «Μπ. Στρούγαρ» του Ούλτσιν (1971), σ.σ. 32-35 (Ljetopis Osmogodišnja škola B. Strugar Ulcinj 1971)

ΠΙΝΑΚΑΣ 15: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του Δημοτικού Σχολείου «Μπ. Στρούγαρ» του Ούλτσιν :

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Μπράτιτσα	3	3	1	1	5	1	3	1	12	6	18
Κρούτιτσε	13	9	3	5	6	3	4	2	26	19	45
Κολόμζα	5	2	1	2	2	2	5	2	13	8	27
									51	33	84

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου «Μπ. Στρούγαρ» του Ούλτσιν (1970), σ.σ. 36-39 (Ljetopis Osmogodišnja škola B. Strugar Ulcinj 1970)

ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Ο αριθμός των μαθητών στο Β' Δημοτικό Σχολείο του Ούλτσιν

Α'	Β'	Γ' τάξη	Δ'	Ε'	Ζ'	Η'	Θ'	συνολικά	Συνολικά

τάξη		τάξη		1. 2.		τάξη		τάξη		τάξη		τάξη		1. 2.		1. 2.		
1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
18	16	15	14	23	16	23	15	23	13	30	20	22	12	20	11	173	117	290

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του Β' δημοτικού σχολείου του Ούλτσιν (1970), σ.σ.12-16 (Ljetopis B'

Osmogodišnja škola Ulcinj 1970)

ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Ο αριθμός των μαθητών στα χωριστά τμήματα του Β' Δημοτικού Σχολείου του Ούλτσιν

Χωριστό τμήμα	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		συνολικά		Συνολικά
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	
Ζόγανε	1	1	3	6	1	1	3	1	8	9	17
Ντάρζα	1	-	3	1	1	1	1	4	6	6	12

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του Β' δημοτικού σχολείου του Ούλτσιν (1970), σ.σ.18-19(Ljetopis B'

Osmogodišnja škola Ulcinj 1970)

ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο του Στόι

Α' τάξη	Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη		συνολικά		Συνολικά	
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
1	-	1	2	2	-	3	1	5	-	2	1	-	-	-	-	14	4	18

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Στόι (1977), σ.σ. 34 (Ljetopis osnovne škole Štoj 1977)

ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο του Τούζι

Α' τάξη	Β' τάξη		Γ' τάξη	Δ' τάξη	Ε' τάξη	Ζ' τάξη		Η' τάξη	Θ' τάξη	συνολικά		Συνολικά		
	1.*	2.				1.	2.			1.	2.	1.	2.	
1.*			1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	1.	1.	2.	1.	2.

2.												2.	2.					
10	9	10	11	13	7	17	4	13	5	12	10	8	7	8	3	92	56	148

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Τούζι (1977), σ.σ. 45-49 (Ljetopis osnovne škole Tuzi 1977)

ΠΙΝΑΚΑΣ 20: Ο αριθμός των μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο του Γούσινε

Α' τάξη	Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη		Ε' τάξη		Ζ' τάξη		Η' τάξη		Θ' τάξη		συνολικά		Συνολικά	
	1.*	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
3	-	3	-	-	1	2	-	2	3	4	3	5	1	-	1	19	9	28

* 1. –μαθητές

2. – μαθήτριες

Στα προαναφερόμενα σχολεία φοιτούσαν συνολικά 805 μαθητές, 479 μαθήτριες και 326 μαθητές που παρακολουθούσαν τα μαθήματά τους στη σερβοκροατική γλώσσα. Συνολικά υπήρχαν 5.261 μαθητές, 2.100 μαθήτριες και 3.161 μαθητές.

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Γούσινε (1975), σ.σ. 32-36 (Ljetopis osnovne škole Gusinje 1975)

ΠΙΝΑΚΑΣ 21: Τα τμήματα των σχολείων με διδασκαλία στα αλβανικά του Δήμου Μπαρ, τη σχολική χρονιά 1979-1980

Κεντρικό σχολείο	Χωριστά τμήματα	Α' τάξη	Β' τάξη	Γ' τάξη	Δ' τάξη	Ε' τάξη	Ζ' τάξη	Η' τάξη	Θ' τάξη	συνολικά μαθητές	συνολικά τμήματα
«Δ. Κ. Σκέντερμπεου»	κεντρικό σχολείο	19	23	22	24	82	56	52	57	335	12
«Δ. Κ. Σκέντερμπεου»	Σκέ	4	11	4	12	-	-	-	-	31	2 μεικτά
«Δ. Κ. Σκέντερμπεου»	Άρμπνες	5	9	6	13	-	-	-	-	33	2 μεικτά
«Δ. Κ. Σκέντερμπεου»	Κέστεν	14	12	12	10	-	-	-	-	48	2 μεικτά
«Δ. Κ. Σκέντερμπεου»	Μπόμποστ	7	7	16	9	-	-	-	-	39	2 μεικτά
«Δ. Κ. Σκέντερμπεου»	Φτιάν	2	5	3	-	-	-	-	-	10	1 μεικτό

το σχολείο του Όστρος-1	5	51	67	63	68	82	56	52	57	496	21
το σχολείο του Ντιούραβτσι	Μούριτσι	19	14	18	20	-	-	-	-	71	2+1 μεικτό
	Πίντσιτσι	3	3	4	3	-	-	-	-	13	1 μεικτό
συνολικά στο Ντιούραβτσι -2	2	22	17	22	23	-	-	-	-	84	4
ο αριθμός των μαθητών στον δήμο Μπαρ	7	73	84	85	91	82	56	52	57	580	25

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Μπαρ (1974), σ.σ. 38-43 (Ljetopis osnovne škole Bar 1974)

ΠΙΝΑΚΑΣ 22: Το διδακτικό προσωπικό των αλβανόφωνων τμημάτων ανά μάθημα, στο Δήμο Μπαρ

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι των Παιδαγωγικών Σχολών	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα			1		1	
σερβο-κροατική γλώσσα		1				
ξένη γλώσσα		1				
Ιστορία			1			
Γεωγραφία			1			
φυσική		1				
Χημεία		1				τη φυσική και τη χημεία διδάσκει ο ίδιος εκπαιδευτής
Βιολογία		1				
Μαθηματικά	1					ο φοιτητής
Ζωγραφική	1					
Μουσική	1					
Χειροτεχνία			3			
Γυμναστική	1					ο φοιτητής
μελέτη περιβάλλοντος, πολιτική και κοινωνική αγωγή		1				ο καθηγητής της βιολογίας
χωριστά τμήματα στο Όστρος	11					
χωριστά τμήματα στο Μούριτσι και Πίντσιτσι	3+1					

Συνολικά	19	4	3	-	1	

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Μπαρ (1974), σ.σ. 45-46 (Ljetopis osnovne škole Bar 1974)

ΠΙΝΑΚΑΣ 23: Ο αριθμός των μαθητών και των τμημάτων του κεντρικού δημοτικού σχολείου στο Βλάντιμιρ του Δήμου Ούλτσιν

Κεντρικό σχολείο	χωριστό τμήμα	α' τάξη	β' τάξη	γ' τάξη	δ' τάξη	ε' τάξη	ζ' τάξη	η' τάξη	θ' τάξη	συνολικά μαθητές	συνολικά τμήματα	Μεικτά τμήματα
«Μπέντρι Έλεζαγα» του Βλάντιμιρ		48	43	42	41	121	145	120	116	676	23	-
	Κρούτε	22	25	25	27	21		-	-	120	5	-
	Σουκόμπιν	20	23	23	20	17	-	-	-	103	5	-
	Κράβαρι	23	22	14	10	-	-	-	-	69	3	1
	Μίντε	18	13	13	12	-	-	-	-	59	3	1
	Ράστις	13	14	13	10	-	-	-	-	50	2	2
	Στόντρα	13	11	9	9	-	-	-	-	42	2	2
	Κλέζνα	11	7	7	8	-	-	-	-	33	2	2
	Φράσκανελ	1	3	-	5	-	-	-	-	9	1	1
		169	161	146	142	159	145	120	116	1158	46	9

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Βλάντιμιρ (1977), σ.σ. 12-16 (Ljetopis osnovne škole Vladimir 1977)

ΠΙΝΑΚΑΣ 24: Το διδακτικό προσωπικό του κεντρικού σχολείου «Μπέντρι Έλεζαγα» στο Βλάντιμιρ του Δήμου Ούλτσιν

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι των Παιδαγωγικών Σχολών	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα		3				
σερβο-κροατική γλώσσα	1					
Μελέτη περιβάλλοντος		1				διδάσκει και τη χημεία και βιολογία
Βιολογία			1			
Μαθηματικά		2				
Χειροτεχνία		1				
Φυσική		1				
Ιστορία		2				
ρωσική γλώσσα		1				διδάσκει και τη σερβο-κροατική γλώσσα
αγγλική γλώσσα		1				
Γεωγραφία		1				
Χημεία		1				
Ζωγραφική		1				
Γυμναστική		1		1		
Μουσική		1				

1. Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου «Μπέντρι Έλεζαγα» του Βλάντιμιρ (1978), σ.σ. 19-22 (Ljetopis Osmogodišnja škola „B. Elezaga“ Vladimir 1978)

ΠΙΝΑΚΑΣ 25: Ο συνολικός αριθμός των εκπαιδευτικών του κεντρικού σχολείου «Μπέντρι Έλεζαγα» στο Βλάντιμιρ του Δήμου Ούλτσιν και των χωριστών του τμημάτων

Το όνομα του	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των	οι καθηγητές	οι τελειόφοιτοι των σχολείων	οι τελειόφοιτοι	Επεξήγηση

σχολείου		Καθηγητικών Σχολών	(έκαναν το διδακτορικό τους)	δευτεροβάθμιας εκπ.	των Παιδαγωγικών Σχολών	
το δημοτικό σχολείο «Μπ. Έλεζαγα», Βλάντιμιρ, κεντρικό σχολείο	10	18	1	1		
Κρούτε, χωριστά τμήματα	5					
Σουκόμπιν, χωριστά τμήματα	5					
Κράβαρι, χωριστά τμήματα	3					
Μίντε, χωριστά τμήματα	3					
Στόντρα, χωριστά τμήματα	2					
Κλέζνα, χωριστά τμήματα	2					
Ράστις, χωριστά τμήματα	2					
Φράσκανελ, χωριστά τμήματα	1					
Συνολικά	33	18	1	1		

1. Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Βλάντιμιρ (1978), σ.σ. 45-49 (Ljetopis Osmogodišnja škola Vladimir 1978)

ΠΙΝΑΚΑΣ 26: Αριθμός των μαθητών των δημοτικών σχολείων «Μάρσαλ Τίτο», «Μπόσκο Στρούγαρ» και «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» του Δήμου Ούλτσιν

Κεντρικό	χωριστό	α'	β'	γ'	δ'	ε'	ζ'	η'	θ'	συνολικά	συνολικά	μεικτά

σχολείο	τμήμα	τάξη	τάξη	τάξη	τάξη	τάξη	τάξη	τάξη	τάξη	μαθητές	τμήματα	τμήματα
«Μάρσαλ Τίτο»		58	69	49	62	93	72	84	81	568	20	
«Μάρσαλ Τίτο»	Πίστουλα	4	2	3	4	-	-	-	-	13		1
«Μάρσαλ Τίτο»	Ντάρτζα	3	3	5	6	-	-	-	-	17		1
«Μάρσαλ Τίτο»	Ζόγκανιε	5	4	5	8	-	-	-	-	22		1
«Μπ. Στρούγαρ»		36	30	37	25	28	34	24	40	254	9	
«Μ. Νουτσούλοβιτς»		20	3	4	10	8	9	13	9	76	6	
«Μ. Νουτσούλοβιτς»	Ρέτς	2	1	2	2	-	-	-	-	7		1
Συνολικά		128	112	105	117	129	115	121	130	957	35	4

Πηγή: Χρονικό των δημοτικών σχολείων Μάρσαλ Τίτο, «Μπόσκο Στρούγαρ» και «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» του Δήμου Ούλτσιν (1970), σ.σ. 56-57 (Ljetopis Osmogodišnja škola M.Tito, B. Strugar, M. Nuculović, Ulcinj 1970)

ΠΙΝΑΚΑΣ 27: Το διδακτικό προσωπικό του σχολείου «Μάρσαλ Τίτο»

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι των Παιδαγωγικών Σχολών	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα		1	2			
σερβο-κροατική γλώσσα		1		1		
ξένη γλώσσα			1			
Ιστορία		1				
γεωγραφία			1			
Φυσική		1				
Χημεία		1				
Βιολογία			1			
μαθηματικά		3				
ζωγραφική		1				
Μουσική		2				
χειροτεχνία		1				
γυμναστική		2				

μελέτη περιβάλλοντος		1				
οι δάσκαλοι στο κεντρικό σχολείο και τα χωριστά τμήματα	11					
Συνολικά	11	15	5	2		

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου «Μάρσαλ Τίτο» του Δήμου Ούλτσιν (1970), σ.σ. 59-62 (Ljetopis Osmogodišnja škola M.Tito Ulcinj 1970)

ΠΙΝΑΚΑΣ 28: Το διδακτικό προσωπικό του σχολείου «Μπόσκο Στρούγαρ»

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι των Παιδαγωγικών Σχολών	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα		1				
σερβο-κροατική γλώσσα		1				
ξένη γλώσσα		1				
Ιστορία		1				
γεωγραφία		1				
Φυσική		1				
Χημεία			1			
Βιολογία			1			
μαθηματικά		1				
ζωγραφική		1				Διδάσκει και τη χειροτεχνία
Μουσική		1				Διδάσκει και τη γυμναστική
χειροτεχνία		1				
γυμναστική		1				
μελέτη περιβάλλοντος		1				

οι δάσκαλοι στο κεντρικό σχολείο και τα χωριστά τμήματα	4					
Συνολικά	4	10	2			

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου «Μπόσκο Στρούγαρ» του Δήμου Ούλτσιν (1970), σ.σ. 31-32 (Ljetopis Osmogodišnja škola B. Strugar,Ulcinj 1970)

ΠΙΝΑΚΑΣ 29: Το διδακτικό προσωπικό του σχολείου «Μάρκο Νουτσούλοβιτς»

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι των Παιδαγωγικών Σχολών	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα			1			
σερβο-κροατική γλώσσα	1					διδάσκει και την ξένη γλώσσα
ξένη γλώσσα	1					
Ιστορία		1				διδάσκει και τη γεωγραφία και τη χημεία
Γεωγραφία		1				
Φυσική		1				διδάσκει και τη μουσική
Χημεία		1				
Βιολογία	1					διδάσκει και τη μελέτη περιβάλλοντος
Μαθηματικά				1		
Ζωγραφική			1			
Μουσική		1				
Χειροτεχνία	1					
Γυμναστική	1					
μελέτη περιβάλλοντος	1					

Συνολικά	6	5	2	1		

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου «Μάρκο Νουτσούλοβιτς» του Δήμου Ούλτσιν (1970), σ.σ. 44-47 (Ljetopis Osmogodišnja škola M.Nuculović, Ulcinj 1970)

Συνοψίζοντας, ο συνολικός αριθμός του διδακτικού προσωπικού που διδάσκει στην αλβανική γλώσσα στα σχολεία του δήμου Ούλτσιν ήταν ο εξής :

οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι των σεμιναρίων Παιδαγωγικών Σχολών
53	45	10	2	1

Πηγή: Χρονικό των δημοτικών σχολείων του Δήμου Ούλτσιν (1970), σ.σ.31-62 (Ljetopis Osmogodišnja škola Ulcinj 1970)

ΠΙΝΑΚΑΣ 30: Ο αριθμός των μαθητών των δημοτικών σχολείων και των τμημάτων τους του Δήμου Τίτογκραντ, τη σχολική χρονιά 1979-1980

Κεντρικό σχολείο	χωριστό τμήμα	α' τάξη	β' τάξη	γ' τάξη	δ' τάξη	ε' τάξη	ζ' τάξη	η' τάξη	θ' τάξη	συνολικά μαθητές	συνολικά τμήματα	Μεικτά τμήματα
«Ενότητα» («Jedinstvo»)		13	10	12	8	43	26	27	17	156	7	
«Ενότητα»	Σπίνιε	2	2	3	-	-	-	-	-	7		
«Ενότητα»	Τράμπογιν	8	8	7	6	-	-	-	-	29		
«Ενότητα»	Γούρετς	5	1	3	6	-	-	-	-	15		
«Δ. Κ. Σκένδερμπεου»		12	20	7	18	32	29	29	31	178	7	
«Δ. Κ. Σκένδερμπεου»	Πόπρατ	10	5	5	7	-	-	-	-	27		
«Δ. Κ. Σκένδερμπεου»	Τσιέβνα	5	-	3	3	-	-	-	-	11		
«Δ. Κ. Σκένδερμπεου»	Ντόνι Ζάτριεμπατς	8	7	9	7					31		
«29 Νοεμβρίου»		41	31	28	31	47	44	42	36	300	12	
«29 Νοεμβρίου»	Σέλιστε	2	-	1	-	-	-	-	-	3		
«29 Νοεμβρίου»	Κρσεβο	2	2	5	2	-	-	-	-	11		

«29 Νοεμβρίου»	Πρίφτα	8	8	5	7	-	-	-	-	28		
«Μάχμουτ Λέκιτς»		34	46	45	38	49	93	96	70	471	19	
«Μάχμουτ Λέκιτς»	Βούκσαν Άλεκσιτς	22	23	18	22	52	-	-	-	137	6	
«Μάχμουτ Λέκιτς»	Σούκουριτς	20	23	20	23	-	-	-	-	86	4	
«Μάχμουτ Λέκιτς»	Ντ. Ντρούμε	3	2	3	3	-	-	-	-	11		
«Μάχμουτ Λέκιτς»	Γ. Ντρούμε	8	8	9	6	-	-	-	-	31		
«Δ. Πρέλεβιτς»	Κότσι	5	7	4	5							
Συνολικά οι μαθητές του δήμου Τίτογκραντ		208	203	187	192	223	192	194	154	1553	55	

Πηγή: Χρονικό των δημοτικών σχολείων του Δήμου Τίτογκραντ (1979-1980), σ.σ. 12-23 (Ljetopis Osmogodišnja škola Titograd 1979-80)

ΠΙΝΑΚΑΣ 31: Το διδακτικό προσωπικό του δημοτικού σχολείου «Ενότητα» της Άρζας, του Δήμου Τίτογκραντ, τη σχολική χρονιά 1979-1980

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι των Παιδαγωγικών Σχολών	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα	1					
σερβο-κροατική γλώσσα		1				διδάσκει και τη χειροτεχνία
ξένη γλώσσα	1					
ιστορία		1				την ιστορία και τη γεωγραφία διδάσκει ο ίδιος εκπαιδευτικός
γεωγραφία		1				
φυσική				1		
χημεία		1				ο ίδιος εκπαιδευτικός διδάσκει τη χημεία, τη βιολογία και τη μελέτη περιβάλλοντος
βιολογία		1				
μαθηματικά				1		*δεν είναι καλό το

						φωτοαντίγραφο
χειροτεχνία		1				
γυμναστική				1		
ζωγραφική	1					*δεν είναι καλό το φωτοαντίγραφο
μουσική	1					
μελέτη περιβάλλοντος		1				
Συνολικά	8	5		2		

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου «Ενότητα» της Άρζας (1979-1980), σ.σ. 25-29 (Ljetopis Osmogodišnja škola Jedinstvo Arza 1979-80)

ΠΙΝΑΚΑΣ 32: Το διδακτικό προσωπικό του δημοτικού σχολείου «Δ. Καστριότι Σκενδερμπέου» του Ζάτριεμπατς, του Δήμου Τίτογκραντ, τη σχολική χρονιά 1979-1980

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων	Επεξήγηση
άλβανική γλώσσα	1					
σερβο-κροατική γλώσσα				1		Ο ίδιος εκπαιδευτικός διδάσκει και τη ξένη γλώσσα
ξένη γλώσσα				1		
ιστορία					1	
γεωγραφία					1	
φυσική				1		
χημεία	1					Τη χημεία, τη βιολογία και τη μελέτη περιβάλλοντος διδάσκει ένας φοιτητής
βιολογία	1					
μαθηματικά					1	
ζωγραφική		1				
μουσική				1		
χειροτεχνία				1		ο ίδιος εκπαιδευτικός διδάσκει τη φυσική
γυμναστική	1					
μελέτη περιβάλλοντος	1					
Συνολικά	7	1	1	4	1	

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου «Δ. Καστριότι Σκενδερμπέου» του Ζάτριεμπατς, του Δήμου Τίτογκραντ (1979-1980), σ.σ. 14-19 (Ljetopis Osmogodišnja škola D.K Skenderbeu Zatrijebač Titograd 1979-80)

ΠΙΝΑΚΑΣ 33: Το διδακτικό προσωπικό του δημοτικού σχολείου της Ντίνοσας του Δήμου Τίτογκραντ τη σχολική χρονιά 1979-1980

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων	Επεξήγηση
άλβανική γλώσσα				1		
σερβο-κροατική γλώσσα		1				
ξένη γλώσσα		1				
ιστορία		1				την ιστορία και τη γεωγραφία διδάσκει ο ίδιος εκπαιδευτικός
γεωγραφία		1				
φυσική		1				τη φυσική και τη χειροτεχνία διδάσκει ο ίδιος εκπαιδευτικός
χειροτεχνία		1				
χημεία		1				
βιολογία		1				τη χημεία, τη βιολογία και τη μελέτη περιβάλλοντος διδάσκει ο ίδιος εκπαιδευτικός
μελέτη περιβάλλοντος						
μαθηματικά				1		
γυμναστική		1				
μουσική	1					
ζωγραφική			1			
Συνολικά	10	6	1	2		οι υπόλοιποι καθηγητές διδάσκουν στα χωριστά τμήματα και ένας είναι διευθυντής

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου της Ντίνοσας του Δήμου Τίτογκραντ (1977-1978), σ.σ. 12-19 (Ljetopis Osmogodišnja škola Dinoša- Opština Titograd 1977-1978)

ΠΙΝΑΚΑΣ 34: Το διδακτικό προσωπικό του δημοτικού σχολείου «Μάχμουτ Λέκιτς» του Τούζι, του Δήμου Τίτογκραντ, τη σχολική χρονιά 1979-1980

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων	Επεξήγηση
άλβανική γλώσσα	1		1	1		
σερβο-κροατική γλώσσα		3				
ξένη γλώσσα		1		1	1	
ιστορία		1	1			
γεωγραφία		1	1			
φυσική		1				
χημεία		2				
βιολογία		1				
μαθηματικά	1	3				
ζωγραφική				1		
μουσική				1		
χειροτεχνία		2				
γυμναστική		2				
μελέτη περιβάλλοντος		2				
Συνολικά	13	19	3	4	1	

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Τούζι (1979), σ.σ. 80-83 (Ljetopis Osmogodišnja škola Tuzi 1979)

ΠΙΝΑΚΑΣ 35: Ο αριθμός των μαθητών ανά τάξη του Γυμνασίου «25^η Μαΐου», Δήμος Τίτογκραντ, τη σχολική χρονιά 1979-1980

Το όνομα του σχολείου	Ο αριθμός των μαθητών ανά τάξη							
	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη	
	στην αλβανική γλώσσα	στη σερβο-κροατική γλώσσα	στην αλβανική γλώσσα	στη σερβο-κροατική γλώσσα	στην αλβανική γλώσσα	στη σερβο-κροατική γλώσσα	στην αλβανική γλώσσα	στην σερβο-κροατική γλώσσα
Το Γυμνάσιο «25 Μαΐου» του Τούζι	188	62	116	56	117	38	69	28
τα τμήματα που η διδασκαλία γίνεται στην αλβανική γλώσσα	5		4		3		2	
τα τμήματα που η διδασκαλία γίνεται στη σερβο-κροατική γλώσσα		2		2		1		1

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Τούζι (1979), σ.σ. 100-102(Ljetopis Osmogodišnja škola Tuzi 1979)

ΠΙΝΑΚΑΣ 36: Το διδακτικό προσωπικό τη σχολική χρονιά 1979-1980 στο γυμνάσιο «25 Μαΐου» του Τούζι

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα			3			*
σερβο-κροατική γλώσσα			2			
ιστορία			3			*
γεωγραφία			1			
ξένη γλώσσα			2			*
μαθηματικά		1	1			
ζωγραφική και μουσική		1	1			
άμυνα και προστασία			1			*
μαρξισμός			3			*
βιολογία			1		1	
Χημεία			1			*
φυσική			1			
χειροτεχνία		2				*
γυμναστική					1	
αγροτική				5		
αυθαίρετο μάθημα (αγγλική γλώσσα)		1				
Συνολικά		3+2		19+6	2	

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Τούζι (1979), σ.σ. 105-107(Ljetopis Osmogodišnja škola Tuzi 1979)

ΠΙΝΑΚΑΣ 37: Ο αριθμός των μαθητών με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα στα δημοτικά σχολεία του Δήμου Πλαβ

Κεντρικό σχολείο	χωριστό τμήμα	α' τάξη	β' τάξη	γ' τάξη	δ' τάξη	ε' τάξη	ζ' τάξη	η' τάξη	θ' τάξη	συνολικά μαθητές	Συνολικά τμήματα
«Τζάφερ Νικότσεβιτς»	κεντρικό σχολείο	12	15	6	17	62	74	64	10	302	10
«Τζάφερ Νικότσεβιτς»	Βούσανε	20	26	24	19	-	-	-	-	89	4
«Τζάφερ Νικότσεβιτς»	Βίνεβο	6	8	9	19	-	-	-	-	42	2
«Τζάφερ Νικότσεβιτς»	Μαρτίνοβιτσι	17	8	20	17	-	-	-	-	62	3
«Χάιρο Σαχμάνοβιτς»	Χότι	4	6	6	8	-	-	-	-	24	1
Συνολικά		59	63	65	80	62	74	64	10	509	20

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Πλαβ (1975), σσ.99-100 (Ljetopis Osmogodišnja škola Plav 1975)

ΠΙΝΑΚΑΣ 38: Το διδακτικό προσωπικό των δημοτικών σχολείων του Δήμου Πλαβ που δίδασκε στην αλβανική γλώσσα

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων	Επεξήγηση
άλβανική γλώσσα		2				
σερβο-κροατική γλώσσα		1				
ξένη γλώσσα				1		
ιστορία		1				την ιστορία και τη γεωγραφία διδάσκει ο ίδιος καθηγητής
γεωγραφία		1				
φυσική					1	ο ίδιος τελειόφοιτος διδάσκει τη φυσική και τη χειροτεχνία
χειροτεχνία					1	
χημεία		1				

μαθηματικά		1		1		
ζωγραφική		1				
μουσική		1				
βιολογία		1				
γυμναστική		1				
οι υπεύθυνοι των τάξεων στα χωριστά τμήματα	12					
Συνολικά	12	11		2	1	

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Πλαβ (1975), σσ.101-102 (Ljetopis Osmogodišnja škola Plav 1975)

ΠΙΝΑΚΑΣ 39: Ο αριθμός των μαθητών με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα στα δημοτικά σχολεία του δήμου Ρόζαε

Κεντρικό σχολείο	χωριστό τμήμα	α' τάξη	β' τάξη	γ' τάξη	δ' τάξη	ε' τάξη	ζ' τάξη	η' τάξη	συνολικά μαθητές	Συνολικά τμήματα
Ενωμένο σχολείο «Μ. Πέτσανιν»	Ντάτσιτσι	15	12	10	10	13	5	13	78	5
Ενωμένο σχολείο «Μ. Πέτσανιν»	Μπάντζον	2	4	2	-	-	-	-	8	1 (μεικτό)
Συνολικά		17	16	12	10	13	5	13	86	6

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Ντάτσιτσι (1970), σ.74 (Ljetopis osnovne škole Dacići, Dacići, 1970)

ΠΙΝΑΚΑΣ 40: Το διδακτικό προσωπικό του δημοτικού σχολείου «Μούσταφα Πέτσανιν», του Ντάτσιτσι και του Μπάντζο, Δήμος Ρόζαε

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα	1					
σερβο-κροατική γλώσσα			1			την σερβο-κροατική και την ξένη γλώσσα διδάσκει ίδιος καθηγητής
ξένη γλώσσα			1			
ιστορία		1				την ιστορία

						και τη γεωγραφία διδάσκει ίδιος απόφοιτος
γεωγραφία		1				
ζωγραφική	1					Τη ζωγραφική και τη μουσική διδάσκει ίδιος δάσκαλος
μουσική	1					
μαθηματικά		1				Τα μαθηματικά και τη φυσική διδάσκει ίδιος απόφοιτος
φυσική		1				
χημεία	1					τη χημεία και τη βιολογία διδάσκει ίδιος δάσκαλος
βιολογία	1					
χειροτεχνία		1				ο δάσκαλος της ιστορίας και της γεωγραφίας διδάσκει και τη χειροτεχνία
γυμναστική		1				
Συνολικά	5	6	2			

Πηγή: Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Ντάτσιτσι (1977), σ.76-77 (Ljetopis osnovne škole Dacići. (1977)

ΠΙΝΑΚΑΣ 41: Ο αριθμός των μαθητών των δημοτικών σχολείων του Μαυροβουνίου με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα τη σχολική χρονιά 1979-1980

Δημοτικό σχολείο	α' τάξη	β' τάξη	γ' τάξη	δ' τάξη	ε' τάξη	ζ' τάξη	η' τάξη	θ' τάξη	συνολικά μαθητές	συνολικά τμήματα	Μεικτά τμήματα
«Μάρσαλ Τίτο»	60	78	62	80	93	72	84	81	610	20	3
«Μπόσκο Στρούγαρ»	36	30	37	25	28	34	24	40	254	9	-
«Μπέντρι Έλεζαγα»	169	161	146	142	159	145	120	116	1.158	46	9
«Μ. Νούτσουλοβιτς»	22	4	6	12	8	9	13	9	83	6	1
«Δ. Κ. Σκένδρμπεου»	51	67	63	68	82	56	52	57	496	12	9

«Μάχμουτ Λέκιτς»	87	102	95	92	101	93	96	70	736	29	3
«29 Νοεμβρίου»	53	41	39	40	47	44	42	36	342	12	4
«Δ. Κ. Σκένδεμπεου», Ζάτριεμπατς	35	32	24	35	32	29	29	31	247	7	5
«Ενότητα»	38	21	25	20	43	26	27	17	207	7	5
«Τζάφερ Νικότσεβιτς»	55	57	59	72	62	74	64	52	495	17	2
«Χάιρο Σαχμάνοβιτς»	4	6	6	8	-	-	-	-	24	-	1
«Μούσταφα Πέτσανιν»	17	16	12	10	13	5	13	-	86	5	1
«Δούραβτσι»	22	17	22	23	-	-	-	-	84	2	2
«Δ. Πρέλεβιτς», Κότσι	5	7	4	5	-	-	-	-	21		1
Συνολικά μαθητές αλβανικής εθνικότητας στο Μαυροβούνιο	644	639	600	673	668	587	564	509	4.843	172	46

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 42: Ο αριθμός των μαθητών που φοιτούσαν στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Μαυροβουνίου τη σχολική χρονιά 1979-1980

Το όνομα του σχολείου	Α' τάξη	Β' τάξη	Γ' τάξη	Δ' τάξη
«Αδελφότητα-Ενότητα» του Ούλτσιν	251	149	29-η διοίκηση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων 25- βοηθοί εξερευνητών στη χημεία 26-τμήμα τουριστικών επαγγελματιών 15-τμήμα τουριστικών επαγγελματιών (σερβιτόροι)	34- βοηθοί εξερευνητών στη βιολογία 32-τμήμα λογιστικής 25-τμήμα τουριστικών επαγγελματιών (σερβιτόροι, μάγειρες)
Γυμνάσιο «25 Μαΐου» του Τούζι	188	116	40-γεωπονία 38- η διοίκηση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων 39-παιδαγωγική	32-παιδαγωγική 37-γεωπονία
Γυμνάσιο Πλάβ	51	35	-	
Συνολικά	490	300	222	160
Συνολικά (στη Α', Β', Γ' και Δ' τάξη)	1172 μαθητές και 37 τμήματα			

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 43: Ο αριθμός των εκπαιδευτικών που εργάζονταν στα δημοτικά σχολεία του Μαυροβουνίου και δίδασκαν στην αλβανική γλώσσα τη σχολική χρονιά 1979-1980

Το όνομα του σχολείου	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων
«Μάρσαλ Τίτο»	11	15	5	1	-
«Μπόσκο Στρούγαρ»	4	10	2	-	-
«Μπέντρι Έλεζαγα»	33	18	1	1	-
«Δ. Κ. Σκένδρμπεου» (Οστρος)	15	4	3	-	1
«Μάχμουτ Λέκιτς»	13	19	3	4	1
«29 Νοεμβρίου»	10	6	1	2	-
«Ενότητα»	8	5	-	2	-
«Δ. Κ. Σκένδερμπεου»	7	1	1	4	1
«Χάιρο Σαχμάνοβιτς»	1	-	-	-	-
«Τζάφερ Νικότσεβιτς»	11	11	-	2	1
«Μούσταφα Πέτσανιν»	3	4	1	-	-
«Διούραβτσι»	4	-	-	-	-
Συνολικά	125	94	19	17	4

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 44: Το διδακτικό προσωπικό που δίδασκε στην αλβανική γλώσσα στα δημοτικά σχολεία του Μαυροβουνίου τη σχολική χρονιά 1979-1980 (ανά μάθημα)

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων	Συνολικά
αλβανική γλώσσα	4	7	5	2	1	19
σερβο-κροατική γλώσσα	2	11	1	2	-	16
ξένη γλώσσα	2	4	2	3	1	12
ιστορία	-	9	3	-	1	13
γεωγραφία	-	7	4	-	1	12
φυσική	-	8	-	2	1	11
χημεία	2	9	1	-	-	12
βιολογία	3	5	3	-	-	11
μαθηματικά	2	11	-	4	1	18
ζωγραφική	3	6	1	1	-	11
μουσική	4	6	-	2	-	12
χειροτεχνία	-	9	-	1	1	11
γυμναστική	3	8	-	2	-	13
μελέτη περιβάλλοντος και κοινωνική και πολιτική αγωγή	1	9	-	-	-	10
Συνολικά	26	109	20	19	7	181

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 45: Το διδακτικό προσωπικό που δίδασκε στην αλβανική γλώσσα στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Μαυροβουνίου τη σχολική χρονιά 1979-1980 (ανά μάθημα)

Τα μαθήματα	οι Δάσκαλοι	οι απόφοιτοι των Καθηγητικών Σχολών	οι καθηγητές (έκαναν το διδακτορικό τους)	οι τελειόφοιτοι των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπ.	οι τελειόφοιτοι Πανεπιστημίων	Επεξήγηση
αλβανική γλώσσα			7			
σερβο-κροατική γλώσσα			5			
ξένη γλώσσα			6		1	Ένας τελειόφοιτος διδάσκει τη γερμανική γλώσσα
ιστορία		1	6			
γεωγραφία			3			
μαθηματικά		5	2			ο καθηγητής των μαθηματικών είναι και ο διευθυντής του σχολείου
βιολογία			4			
χημεία			2			
φυσική		1	2			διδάσκει και ένας μηχανικός
ζωγραφική και μουσική		1	3			
άμυνα και προστασία			2			
μαρξισμός			7			
χειροτεχνία		5				2 μηχανικοί
γυμναστική			2			
γεωπονία			5			4 μηχανικοί είναι εξωτερικοί συνεργάτες (δεν εργάζονται μόνιμα)
Συνολικά		13	56			

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 46: Ο αριθμός των αλβανόφωνων φοιτητών ανώτερων και ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τις σχολικές χρονιές 1979-1980, 1980/81, 1981/82

Το όνομα του σχολείου	Α' έτος	Β' έτος	Γ' έτος	Δ' έτος	Ο τόπος του σχολείου	Επεξήγηση
Παιδαγωγική Ακαδημία	1	1			Νίκσιτς	
Ανώτερη Ναυτική Σχολή	3	4	1		Κότορ	ένας φοιτητής είναι τελειόφοιτος
Παιδαγωγική Ακαδημία	-	3			Γκνίλανε	
Ανώτερη Παιδαγωγική Σχολή	2	2			Πρίζρεν	
Παιδαγωγική Ακαδημία		1			Σκόπια	
Ανώτερη Παιδαγωγική Σχολή		3	2		Διάκοβιτσα	δύο φοιτητές είναι τελειόφοιτοι
Κέντρο ανώτερης εκπαίδευσης	2	1			Ουρόσεβατς	
Ανώτερη Οικονομική Σχολή	11	8	1		Πέτς	ένας φοιτητής είναι τελειόφοιτος
Ανώτερη Τεχνική Σχολή	1				Κόσοβσκα Μίτροβιτσα	
Ανώτερη Παιδαγωγική Σχολή	7	3	1		Πρίστινα	ένας φοιτητής είναι τελειόφοιτος
Μουσική Ακαδημία	1				Πρίστινα	
Συνολικά	28	26	5			πέντε φοιτητές είναι τελειόφοιτοι

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku)

ΠΙΝΑΚΑΣ 47: Ο αριθμός των φοιτητών της αλβανικής εθνικότητας που φοιτούσαν στα Πανεπιστήμια τις σχολικές χρονιές 1979-1980, 1980/81, 1981/82

Το όνομα του Πανεπιστημίου	Ο αριθμός των φοιτητών	Ο τόπος του Πανεπιστημίου	Επεξήγηση
Νομική Σχολή	12	Τίτογκραντ	η διδασκαλία γίνεται στη σερβοκροατική γλώσσα
Νομική Σχολή	62	Πρίστινα	
Τεχνική Σχολή	4	Τίτογκραντ	η διδασκαλία γίνεται στη σερβοκροατική γλώσσα
Τεχνική Σχολή	16	Πρίστινα	
Οικονομική Σχολή	4	Τίτογκραντ	
Οικονομική Σχολή	35	Πρίστινα	
Παιδαγωγική Σχολή	3	Νίκσιτς	
Φυσικομαθηματική Σχολή	21	Πρίστινα	
Μουσική Ακαδημία	1	Πρίστινα	
Σχολή Καλών Τεχνών	5	Πρίστινα	
Ιατρική Σχολή	10	Πρίστινα	
Ιατρική Σχολή	1	Ζάγκρεμπ	
Γεωπονική Σχολή	17	Πρίστινα	
Φιλοσοφική Σχολή	70	Πρίστινα	2 φοιτητές σπουδάζουν κοινωνιολογία
Φιλοσοφική Σχολή	3	Λιουμπλιάνα	
Αρχιτεκτονική Σχολή	1	Σούμποτιτσα	
Σχολή Διεθνούς Εμπορίου	1	Ζάγκρεμπ	
Σχολή Γεωλογίας	2	Μίτροβιτσα	
Σχολή Γεωλογίας	1	Ζάγκρεμπ	
Σχολή Τουριστικών Επαγγελμάτων	4	Δούμπροβνικ	
Σχολή Πολιτικών Επιστημών	2	Λιουμπλιάνα	
Συνολικά φοιτητές	293		

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 48: Ο αριθμός των φοιτητών αλβανικής εθνικότητας σε Πανεπιστήμια ανά δήμο τις σχολικές χρονιές 1979-1980, 1980/81, 1981/82

Το Πανεπιστήμιο	Ούλτσιν	Τίτογκραντ	Μπάρ	Πλάβ	Ρόζαε
Νομική Σχολή	21	28	2	22	1
Φιλοσοφική Σχολή	27	32	7	8	
Οικονομική Σχολή	19	9	4	23	2
Ιατρική Σχολή	6	5	-	-	-
Φυσικομαθηματική Σχολή	6	11	1	3	
Γεωπονική Σχολή	3	13		1	
Σχολή Καλών Τεχνών	2	3		1	
Σχολή Τουριστικών Επαγγελματιών	4	1			
Τεχνική Σχολή		5		13	
Παιδαγωγική Σχολή		3			
Αρχιτεκτονική Σχολή		1			
Σχολή Γεωλογίας		1		2	
Σχολή Πολιτικών Επιστημών		2			
Συνολικά	88	114	14	73	3

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 49: Ο αριθμός των φοιτητών αλβανικής εθνικότητας σε σχολεία ανώτερης εκπαίδευσης ανά Δήμο τις σχολικές χρονιές 1979-1980, 1980/81, 1981/82

Το σχολείο ανώτερης εκπαίδευσης	Ούλτσιν	Τίτογκραντ	Μπαρ	Πλαβ	Ρόζαε
Παιδαγωγική Ακαδημία	2	1			
Ανώτερη Ναυτική Σχολή	7		1		
Ανώτερη Παιδαγωγική Σχολή	13	5	1	3	1
Ανώτερη Οικονομική Σχολή	15	1	2	3	
Ανώτερη Τεχνική Σχολή				1	
Κέντρο ανώτερης εκπαίδευσης				2	
Ανώτερη Σχολή Τουριστικών Επαγγελματιών					1
Ανώτερη Σχολή Κοινωνικής Λειτουργίας					1

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 50: Ο αριθμός των μαθητών του Μαυροβουνίου με αλβανική διδασκαλία ανά δήμο τη σχολική χρονιά 1979-1980

Ο δήμος	τα κεντρικά σχολεία	τα χωριστά σχολεία	τα χωριστά τμήματα των χωριστών σχολείων	συνολικά τμήματα	Συνολικά μαθητές
Ούλτσιν	4	11	20	75	1561
Πόντγκοριτσα	4	14	26	63	945
Μπάρ	1	5	8	20	304
Πλαβ	1	3	6	12	213
Ρόζαε	1	-	-	6	60
Συνολικά	11	33	60	176	3083

Πηγή: Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

ΠΙΝΑΚΑΣ 51: Στοιχεία των σχολείων του Μαυροβουνίου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με διδασκαλία στα αλβανικά 1979/80

Σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Τομέας εκπαίδευσης	Μορφωτικό προφίλ	Α' τάξη		Β' τάξη		Γ' τάξη		Δ' τάξη	
			ο αριθμός των τμημάτων	ο αριθμός των μαθητών	ο αριθμός των τμημάτων	ο αριθμός των μαθητών	ο αριθμός των τμημάτων	ο αριθμός των μαθητών	ο αριθμός των τμημάτων	ο αριθμός των μαθητών
«Αδελφότητα-Ενότητα», Ούλτσιν	Λύκειο	Γενικό	2	53	2	47	-	-	-	-
«Αδελφότητα-Ενότητα», Ούλτσιν	Λύκειο	Γλωσσών	-	-	-	-	1	7	1	20
«Αδελφότητα-Ενότητα», Ούλτσιν	Λύκειο	μαθηματικών	-	-	-	-	-	-	-	-
«Αδελφότητα-Ενότητα», Ούλτσιν	Εμπόριο	Πωλήτης	1	30	1	32	2	43	-	-
«Αδελφότητα-Ενότητα», Ούλτσιν	τουριστικών επαγγ.	Μάγειρας	-	-	1	27	1	12	-	-
«Αδελφότητα-Ενότητα», Ούλτσιν	τουριστικών	τουριστικός	1	30	-	-	1	35	1	33

Ενότητα», Ούλτσιν	επαγγ.	υπάλλη.					
«Αδελφότητα- Ενότητα», Ούλτσιν	τουριστικών επαγγ.	σερβιτόρος	-	-	-	1 30	-
«Αδελφότητα- Ενότητα», Ούλτσιν	τουριστικών επαγγ.	ζαχαροπλάστης	1 27	-	-	-	-
«Αδελφότητα- Ενότητα», Ούλτσιν	οικονομική- λογιστική	λογιστής	-	-	-	1 32	1 37
«Αδελφότητα- Ενότητα», Ούλτσιν	οικονομική- λογιστική	δακτυλογράφος	-	1 17	-	-	-
«Αδελφότητα- Ενότητα», Ούλτσιν	μηχανική	μηχανικός αυτοκινήτων	-	1 24	-	-	-
«Αδελφότητα- Ενότητα», Ούλτσιν	ηλεκτρομηχανική	Μηχανικός	1 24	-	-	-	-
Συνολικά	5	12	6 164	6 147	7 159	3 92	
«25 Μαΐου», Τούζι	Λύκειο	Γενικό	1 20	1 24	-	-	-
«25 Μαΐου», Τούζι	Λύκειο	Γλωσσών	-	-	1 33	1 20	
«25 Μαΐου», Τούζι	Λύκειο	μαθηματικών	-	-	1 20	1 16	
«25 Μαΐου», Τούζι	Γεωπονία	αγροτικός παραγωγός	2 57	1 31	-	-	-
«25 Μαΐου», Τούζι	Γεωπονία	επεξεργαστής καπνών	-	1 23	-	-	-
«25 Μαΐου», Τούζι	Γεωπονία	Γεωπόνος	-	-	1 17		
Συνολικά	2	6	3 77	3 78	3 70	2 36	
«Μπέτσο Μπάσιτς», Πλάβ	Λύκειο	μαθηματικών	-	-	1 24	-	
«Μπέτσο Μπάσιτς», Πλάβ	Μηχανική	Κλειδαράς	1 35	1 25	-	-	
Συνολικά	2	2	1 35	1 25	1 24	-	
Συνολικά (όλα τα σχολεία)	6	16	10 276	10 250	11 253	5 128	

Πηγή: Το Δημοκρατικό ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογραντ, (στη συνέχεια Δ.Ι.Σ) από το σχολικό 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα) (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) od školske 1944/45 do školske 1990/91. godine (pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

(Π.ΠΙ.α) Απουσίες και διακοπή παρακολούθησης μαθημάτων στα σχολεία με διδασκαλία στην αλβανική γλώσσα (1974)

NEPOHADJANJE I NENASTAVLJANJE ŠKOLOVANJA U
ŠKOLAMA SA NASTAVOM NA ALBANSKOM JEZIKU

Pitanje nepohadjanja ~~u školama~~ u školama sa nastavom na albanskom jeziku predstavlja vrlo ozbiljan problem pa s toga o tome dajemo i posebnu analizu. Nepohadjanje i nenastavljanje školovanja uglavnom dolazi kao posljedica težih i specifičnih uslova u kojima rade ove škole.

Na početku ove školske godine u školama sa nastavom na albanskom jeziku na području ovog Zavoda upisano je 5.153 učenika. Ovim brojem obuhvaćena su i ona djeca koja pohađaju nastavu u paralelnim odjeljenjima na srpskohrvatskom jeziku.

Prilikom informativnog obilaska utvrđeno je da u svim ovim školama nastavu na početku školske godine nije pohađalo 128 učenika, od kojih u nižim 52 i višim 76 učenika. Najveći broj učenika ne pohađa u osnovnoj školi "Dj.Kastioti - Seknderbeu" Ostros /55/ - koji na kraju prošle školske godine nijesu bili ocijenjeni, "M.Lekić" Tuzi /23/, "Dj.Kastrioti Seknderbeu" Zatrijebač /15/ i "Jedinstvo" Arza /20/ učenika.

Većina ovih škola uglavnom nema tačnu evidenciju o onoj djeci koja ne nastavljaju školovanje poslije završenog IV razreda. Prema prikupljenim podacima, ove školske godine nije nastavilo školovanje 109 učenika, od kojih u školi ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ "B.Elezaga" Vladimir /607, "Jedinstvo" Arza /30/, Zatrijebač /16/ učenika. Škola "M.Lekić" Tuzi, II osnovna škola Ulcinj i "Dj.K. Skenderbeu" Ostros ne posjeduju potrebnu evidenciju o djeci koja ne nastavljaju školovanje.

Pored navedenog, da bi se imao jasniji uvid o nepohadjanju, navodimo podatke za neocijenjene učenike na kraju prošle školske godine. Najveći broj neocijenjenih učenika bio je u osnovnoj školi Ostros /55/, "Jedinstvo" Arza /40/, "B.Elezaga" /25/, "M.Lekić" Tuzi i "Dj.K.Skenderbeu" Zatrijebač /16/ učenika. Potrebno je istaći da od 55 učenika koji nijesu ocijenjeni u Ostrosu, 38 je iz V razreda. To objašnjava činjenicom što jedan broj djece, naročito ženske prestaje da pohađa školu poslije IV razreda.

Poseban problem u nekim seoskim školama /Zatrijebač, Arza i Ostros/ predstavlja neuredno ili povremeno pohađanje učenika, što u mnogome ometa ostvarivanju nastavno - vaspitnih zadataka ovih škola.

Glavni razlozi nepohadjanja i nenastavljanja školovanja u starijim razredima su: udaljenost od središta škole, konzervativni ~~na~~ odnos roditelja prema školi, odlazak jednog broja roditelja u inostranstvo i dr. Ovo posljednje ima i te kako odraza na odnos roditelja i djece prema školi, naročito u Ostrosu. U nižim razredima nepohadjanje je uslovljeno nemarnim odnosom pojedinih roditelja prema djeci, njihovim materijalnim položajem i u nekim slučajevima zbog psihičke zaostalosti nekih učenika.

Zbog udaljenosti priličan broj učenika nije u stanju da nastavi školovanje u Ostrosu, Vladimiru, ~~u~~ osnovnoj školi Ulcinj, Tuzima i Zatrijepču. Sve mjere koje škole preduzimaju su ~~neuspješne~~ ^{uvela budžet} ~~ne~~, ako se ne formiraju osmorazredna škole u Dinoši /sada petorazredno istureno odjeljenje ~~u~~ osnovne škole "M. Lekić" Tuzi/, Kosićima i Sukobinu /oba su isturena petorazredna odjeljenja osnovne škole "B. Elezaga" Vladimir/. Djeca iz Prifta i Selišta, na primjer, da bi nastavila školovanje, primorana su da pješace i do 30 km. od kuće do škole u Tuzima i natrag, ili iz Mida i Kravara, Sukobina, Fraskanjela i Kruta do osnovne škole u Vladimiru i natrag potrebno je da pješace preko 20 km. Isti je slučaj i za isturena odjeljenja osnovne škole "Dj. K. Skenderbeg" Ostros /Bobovište, Tejani i Okla/ koja su udaljena preko 8 km. od sjedišta.

No, i pored navedenih razloga, ne mogu se opravdati ~~st~~ stavovi škola u slučajevima kada zaobilaze pojedine učenike i skidaju ih nezakonito sa evidencije /ovo se naročito odnosi na žensku djecu/.

PROSVJETNO PEDAGOŠKI
ZAVOD TITOGRAĐ

(Π.Π.β) Πληροφόρηση για την ανατροφή και την εκπαίδευση μελών αλβανικής εθνικότητας.
(1971)-(τμήμα)

REPUBLIČKI ZAVOD ZA UNAPREĐJIVANJE ŠKOLSTVA
REPUBLIČKI SEKRETARIJAT ZA OBRAZOVANJE, KULTURU I NAUKU

I N F O R M A C I J A

O VASPITANJU I OBRAZOVANJU PRIPADNIKA ALBANSKE NARODNOSTI

T i t o g r a d,
1971. godine

	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		Ukupno		
	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	Sv.
2. II osnovna šk. Ulcinj	18	16	15	14	23	16	23	15	23	13	30	20	22	12	20	11	173	117	290
Broj učenika u područ. odjeljenjima																			
Područno odjeljenje	I		II		III		IV		Ukupno										
	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	Sv.								
1. Zoganje	1	1	3	6	1	1	3	1	8	9	17								
2. Darza	1	-	3	1	1	1	1	4	6	6	12								
29																			
. Štoj	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		Ukupno		
	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	Sv.
	1	-	1	2	2	-	3	1	5	-	2	1	-	-	-	-	14	4	18
. Tuzi	11	9	10	11	13	7	17	4	13	5	12	10	8	7	8	3	92	56	148
. Gusinje	3	-	3	-	-	1	2	-	2	3	4	3	5	1	-	1	19	9	28
194																			

U navedenim matičnim školama i njihovim područnim odjeljenjima u kojima se nastava izvodi za albansku djecu na srpskohrvatskom jeziku ima učenika:

- muških 479
 - ženskih 326
 Svega: 805

REKAPITULACIJA

Svega učenika Albanaca koji slušaju nastavu na albanskom jeziku:

- muških 2.682
 - ženskih 1.774
 Svega: 4.456

Svega učenika albanaca koji slušaju nastavu na srpskohrvatskom jeziku: muških 479; ženskih 326; svega 805.

Ukupno: muških 3.161; ženskih 2.100; svega 5.261.

NAPOMENA: Ovdje nijesu uračunati 253 učenika Osnovne škole u Donjim Šestanima za koje nema podataka o nacionalnom sastavu. *mi Matogjuša, Hoti (Plav) i drugi.*
 Donji šestani: *dedići, Pincići, Donji Murići, Livari, Uz suzi, Vrane, Fundine, Koće, Beru, Perućice, Hoti (Plav), Plavu, Gusinju, Rozhejzma i drugim školama.*

TABELARNI PREGLED

matičnih škola i njihovih područnih odjeljenja
albanske narodnosti

Opština	Matična škola	Broj odjeljenja u matič. školi	Podr. odj. /mjesto/	Broj odjeljenja u podr.odj.
U l c i nj	1. "B. Strugar"	25	1. Bratica (Bratica) 2 2. Krute (Krute) 2 3. Kolomza (Kolomza) 1	5
	2. II osnovna škola	28	1. Pistula (Pistula) 1 2. Zoganje (Zoganje) 2 3. Darza (Darza) 2	5
	3. Vladimir	18	1. Kravari (Kravari) 2 2. Šukobin (Šukobin) 5 3. Štodra (Štodra) 2 4. Fraskanjel (Fraskanjel) 1 5. Klezna (Klezna) 2 6. Kosići (Kosići) 2 7. Mide (Mide) 2 8. Medjureč (Medjureč) 1	17
	4. Štoj	9	1. Reč	1
B a r	1. Ostros	12	1. Arbnesh (Arbnesh) 2 2. Skla (Skla) 1 3. Bobovište (Bobovište) 2 4. Koštanica (Koštanica) 2 5. Tejani (Tejani) 1	8
T i t o g r a d	1. Zatrijebač	6	1. Poprat 1 2. Cijevna 1 3. Donji Zatrijebač 2	4
	2. Arza	9	1. Gurec (Gurec) 2 2. Spinje 2 3. Trabojin 2	6
	3. Tuzi	29	1. Vuksanlekić 7 2. Dinoše 6 3. Donje Drume 2 4. Gornje Drume 2 5. Prifte 2 6. Krševo 2 7. Selište 1	24
	4. Ubli	-	1. Koći	2
P lav	1. Plav	-	1. Hoti (Hoti)	2
	2. Gusinje	7	1. Vusanje (Vusanje) 4 2. Martinoviće (Martinoviće) 1 3. Višnjjevo (Višnjjevo) 1	6
Roža- je	1. Rožaje	-	1. Daciće 2 2. Bandžov 1	3

Pitanje obrazovanja djece i omladine albanske narodnosti u SR Crnoj Gori razmatrano je u sklopu cjelokupne školske problematike u Republici. Međutim, s obzirom na neke specifičnosti i neriješene probleme ova materija je često bila tema svih društvenih faktora, prije svega predstavničkih organa, prosvjetnih organa, stručnih službi i dr. kako na nivou Republike tako i na nivou opštinskih skupština na čijim područjima žive pripadnici albanske narodnosti. O ovome se raspravljalo i na savjetovanju sa direktorima škola i predstavnicima opštinskih skupština, održanom u Republičkom zavodu za unapređjivanje školstva 12. aprila o.g. Tom prilikom analizirano je stanje i istaknuti najvažniji problemi u radu ovih škola, dati su odgovarajući predlozi i doneseni zaključci, koji su, pored neposrednog uvida PPS i izvještaja škola, poslužili kao osnova za izradu ovog materijala.

Prikazom stanja i specifičnih problema u radu škola na području albanske narodnosti, obradivači ovog materijala žele da ukažu na potrebu pojačanih napora svih društvenih faktora za stvaranje povoljnijih uslova za obrazovanje djece i omladine albanske narodnosti u SR Crnoj Gori. S obzirom na specifične uslove rada škola sa paralelnom nastavom, odnosno nastavom na albanskom jeziku te povećane potrebe u vezi sa tim, neophodno je inicirati posebne mjere koje će uticati na brže rješavanje svih onih problema koji proizilaze iz ovakvih okolnosti. U materijalu su pored osnovnog obrazovanja posebno

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

1. Το εκπαιδευτικό σύστημα της Γιουγκοσλαβίας μέχρι τη διάλυσή της

Ο πληθυσμός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας το 1991 ήταν 10,394,026 κάτοικοι και σύμφωνα με την απογραφή των εθνικοτήτων, η κατανομή είχε ως εξής: Σέρβοι (62.6%), Μαυροβούνιοι (5%), Αλβανοί (16,5%), Ούγγροι (3.3%), Μουσουλμάνοι (3,2%), Ρωμά (1,4%). Όλες οι μειονότητες έχουν το δικαίωμα να μορφωθούν ισότιμα στη μητρική τους γλώσσα. Μπορούν να διδάσκονται στα αλβανικά, ουγγρικά, σλοβάκικα, ρουμανικά, ρωσικά, βουλγαρικά και τούρκικα. Το εκπαιδευτικό σύστημα έχει τρεις μορφές γλωσσικής διδασκαλίας στη Σερβία: α) στη μητρική γλώσσα, β) δίγλωσση, ή γ) στην επίσημη σερβοκροατική, με ειδικά προγράμματα στη μητρική γλώσσα των παιδιών σε κάποια πολιτιστικά μαθήματα.⁴⁹³ Αυτό επιτυγχάνεται είτε σε ειδικά σχολεία, είτε σε ξεχωριστές τάξεις, ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών. Όλοι οι δάσκαλοι πλέον έχουν την κατάλληλη εκπαιδευτική κατάρτιση για να διδάσκουν τα παιδιά των μειονοτήτων και να αντεπεξέρχονται στις ανάγκες τους.

Ο αναλφαβητισμός αποτελούσε για πάρα πολλά χρόνια ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα ανάπτυξης στη γιουγκοσλαβική κοινωνία. Λίγο πριν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, μόνο το 10,9% του συνολικού πληθυσμού κατείχε κάποια μορφή εκπαίδευσης. Τα ποσοστά του αναλφαβητισμού μειώνονταν με την πάροδο του χρόνου. Έτσι το 1961 ήταν 21%, το 1971 15,1%, το 1981 9.5% και 7% το 1991.⁴⁹⁴

Η εκπαιδευτική δομή του πληθυσμού το 1991 δείχνει ότι το 9,5% ήταν αναλόγητο, το 2,9% είχε τη στοιχειώδη πρωτοβάθμια εκπαίδευση των 2-3 χρόνων, το 20,5% είχε πάει σχολείο 4-7 χρόνια, το 25% είχε τελειώσει όλες τις τάξεις του δημοτικού, το 32,2% είχε τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 3,8% το λύκειο ή κάποια τεχνική ή επαγγελματική σχολή, ενώ μόλις το 5,5% είχε πτυχίο πανεπιστημιακών σπουδών.⁴⁹⁵

Ποσοτικά, το σχολικό σύστημα αναπτύχθηκε κυρίως μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η περίοδος αυτή μπορεί να διαιρεθεί σε τέσσερις επιμέρους.

Α) η πρώτη περίοδος από το 1945-1958 ήταν η περίοδος ανασυγκρότησης. Το κυριότερο μέλημα των κρατικών φορέων ήταν η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού,

⁴⁹³ Terzis, N., *Educational Systems of Balkan Countries: issues and trends*, Balkan Society for Pedagogy and education, Publishing House, Kyriakidis Brothers, Athens, 2006, p. 215

⁴⁹⁴ Ο.π., παρ., p. 212.

⁴⁹⁵ Οπ.,παρ., σ. 212.

κυρίως η ενδυνάμωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και η δημιουργία δημοτικών και τεχνικών σχολείων, αναγκαία για την εκβιομηχάνιση της χώρας.⁴⁹⁶

Β) η δεύτερη περίοδος έγκειται χρονολογικά από το 1958-1974 και ξεκίνησε μαζί με το Γενικό Σχολικό Νόμο (Opšte školsko pravo). Ο νόμος αυτός καθόριζε οχτώ χρόνια υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ενώ παράλληλα ιδρύθηκαν περισσότερα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και πανεπιστήμια. Η οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος σταδιακά αποκεντρώθηκε, με αποτέλεσμα το 80% του πληθυσμού να λαμβάνει την υποχρεωτική εκπαίδευση.⁴⁹⁷

Γ) η τρίτη περίοδος από το 1974-1990 αναδιοργάνωσε το σύστημα με τη λεγόμενη βάση αυτοδιοίκησης, με την οποία η διαδικασία της αποκέντρωσης και αποκρατικοποίησης οδήγησε όχι μόνο στην αυτονομία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αλλά και στις επιμέρους δικαιοδοσίες των έξι δημοκρατιών. Σε αυτή την περίοδο η προσοχή επικεντρώθηκε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με στόχο να ικανοποιήσει τις ανάγκες της οικονομίας, κυρίως της βιομηχανικής. Τα βασικά σχολεία καταργήθηκαν και μετονομάστηκαν σε σχολεία δευτεροβάθμιας γενικής εκπαίδευσης. Την περίοδο αυτή σημειώθηκε μια τεράστια αύξηση του αριθμού των μαθητών που μαζί με μια μόνιμη οικονομική και πολιτική κρίση προκάλεσε δραματική μείωση των παιδαγωγικών προτύπων.

Δ) στην τελευταία περίοδο μέχρι το 1990 και μετά την πολύ-κομματική εγκαθίδρυση δημοκρατίας και τη ριζική μετάλλαξη του γιουγκοσλαβικού κράτους, μερικά μέτρα πάρθηκαν για την αναδιοργάνωση του σχολικού συστήματος. Όπως και σε άλλες χώρες που βρίσκονταν στο στάδιο της μετάλλαξης, πρώτα από όλα εξαλείφθηκαν τα σοσιαλιστικά ιδεολογήματα, τα δημοτικά σχολεία αναδομήθηκαν και οι οικονομικές παροχές κρατικοποιήθηκαν για άλλη μια φορά. Εκτός από τα κρατικά σχολεία, το νέο νομικό σύστημα άνοιξε τις δυνατότητες ίδρυσης ιδιωτικών σχολείων και πανεπιστημίων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.⁴⁹⁸

1.1. Βασικά χαρακτηριστικά

A) Κανόνες, Σκοποί και Υποχρεώσεις του εκπαιδευτικού συστήματος

⁴⁹⁶ T. Bogavac, ό.π., σ. 167

⁴⁹⁷ Αλλαγές στο σύστημα της εκπαίδευσης, *Γιουγκοσλαβική αναθεώρηση*, αρ.9-10, 1990, σ. 238, Γιουγκοσλαβία 1918-1988, *Στατιστική Επετηρίδα*, σ. 363, R. Pejić, n.d., p. 592 Promene u obrazovnom sistem, Jugoslovenska revija, 1990, Jugoslavija 1918-1988, Statistički godišnjak) (Pejić, R., Obrazovanje u Jugoslaviji 1918-1985, Jugoslovenska država 1918-1998, Zbornik radova, Beograd 1999)

⁴⁹⁸ Ο.π., παρ. 828, σ. 215-216.

Το εκπαιδευτικό σύστημα της πρώην Γιουγκοσλαβίας έχει τα ίδια χαρακτηριστικά όπως τα συστήματα των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών. Η εκπαίδευση είναι προσβάσιμη για όλους τους πολίτες. Το εκπαιδευτικό σύστημα υποστηρίζεται οικονομικά από το κράτος και η παιδεία είναι δωρεάν για όλους. Η υποχρεωτική εκπαίδευση είναι οχτώ χρόνια, ενώ οι μειονότητες, σύμφωνα με το νόμο, έχουν κάθε δικαίωμα στην εκπαίδευση στη μητρική τους γλώσσα

Οι αρχές του εκπαιδευτικού συστήματος είναι οι εξής⁴⁹⁹:

1. *Η αρχή της ομοιογένειας, της πολύ-επίπεδης εκπαίδευσης και της ακεραιότητας του σχολικού συστήματος.* Αυτή η αρχή επιτρέπει την ομοιογένεια μέσα στο σχολείο, τη συσχέτιση όλων των στοιχείων του σχολικού συστήματος και την οργάνωσή του. Η αρχή της ομοιογένειας εθνικοποίησε το σύστημα και το αναβάθμισε. Σε περιόδους πολιτικής μετάβασης, π.χ. στην αλλαγή του σοσιαλιστικού συστήματος, μερικοί νέοι μηχανισμοί ομοιογένειας ενισχύθηκαν, όπως η τάση εθνικής ομοιογένειας, η ενιαία εσωτερική οργάνωση των σχολείων και των δραστηριοτήτων τους κ.λπ. Κατά τη διάρκεια του σοσιαλιστικού καθεστώτος έλαβαν χώρα κάποιες αλλαγές σχετικά με την ιδιοκτησία των σχολείων. Τα δημοτικά σχολεία ανήκαν όπως πριν στην Κυβέρνηση, ενώ η ιδιωτικοποίηση επιτρεπόταν σε όλες τις άλλες βαθμίδες του σχολικού συστήματος. Τα νηπιαγωγεία διαχωρίζονταν από τα δημοτικά σχολεία (ακόμη και οικονομικά στηρίζονταν από άλλους κρατικούς φορείς και υπουργεία). Αν και φαινόταν να υπάρχει ένα ενιαίο σύστημα, το σύστημα αυτό ήταν πολύ εύθραυστο και καθόλου ικανό να συμπεριλαμβάνει στους κόλπους του οριζόντια και κάθετη ελαστικότητα όσον αφορά τις μικτές τάξεις.
2. *Η αρχή της παράδοσης και των εθνικών χαρακτηριστικών.* Ένας αριθμός διεθνών, εθνικών, θρησκευτικών, οικονομικών και πολιτιστικών διεργασιών επέφερε αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα και την ανάγκη κάθε ομοσπονδιακού κρατιδίου να επιβεβαιωθεί μέσα από τη μόρφωση και την εκπαιδευτική κατάρτιση, μέσω της μητρικής του γλώσσας. Η πολιτική της καταστολής και της συγκάλυψης των εθνικών ιδιοτεροτήτων τελικά εξαλείφθηκε και τη θέση της πήρε η πολιτική της πολιτιστικής και θρησκευτικής ανοχής και κατανόησης, της αρμονικής συμβίωσης και συγχώνευσης πολιτιστικών στοιχείων. Ο πατριωτισμός στην εκπαίδευση

⁴⁹⁹ Ο.π., παρ., σ. 216-220.

ιδεολογικά δεν αποτελεί εθνική μέριμνα, αλλά μια μορφή κοινωνικοποίησης και συγχώνευσης προσωπικών και συλλογικών συμφερόντων μέσα στο περιβάλλον του σχολείου.

3. *Η αρχή της δημοκρατικοποίησης και της δημοκρατικής εκπαίδευσης.* Σύμφωνα με την αρχή αυτή, παρέχεται ισότιμα η δυνατότητα εκπαίδευσης σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα για όλους. Επίσης, υπάρχει η δυνατότητα διαλόγου για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος, για τη λήψη αποφάσεων που αφορούν την επίλυση σημαντικών ζητημάτων, την ευελιξία και την υπευθυνότητα όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Η αρχή αυτή μεριμνά για το σεβασμό σε κάθε παιδί που μετέχει της παιδείας, την προσωπική και συλλογική αυτονομία μαθητών που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες, την αρμονική σχέση μεταξύ μαθητή και δασκάλου. Το κράτος, αν και έχει την οικονομική φροντίδα και το γενικό διοικητικό έλεγχο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, δεν έχει το δικαίωμα της απόλυτης εθνικοποίησης και κεντροποίησης του σχολικού συστήματος, αφού ένα τέτοιο σύστημα δείχνει έλλειψη εμπιστοσύνης στους πολίτες και στους τοπικούς φορείς και μόνο αρνητικά αποτελέσματα μπορεί να επιφέρει.⁵⁰⁰
4. *Η αρχή του γενικού ανοίγματος του σχολείου για όλους.* Η αρχή αυτή είναι μια εκδοχή της προηγούμενης αρχής της δημοκρατικοποίησης και αφορά κυρίως στους μαθητές και σπουδαστές. Είναι μια μοντέρνα αρχή που βασίζεται στο θεμελιώδες δικαίωμα του κάθε παιδιού στην εκπαίδευση χωρίς εμπόδια. Η επίδοση του μαθητή πρέπει να αφορά τις προσωπικές του προσπάθειες και επιδόσεις και σε καμία περίπτωση δεν εξαρτάται από κάποιο εξωτερικό παράγοντα. Το σύστημα χωρίζεται σε βαθμίδες. Όταν ένα παιδί τελειώνει το δημοτικό σχολείο, μπορεί να συνεχίσει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και κατόπιν σε μια τεχνική σχολή ή το πανεπιστήμιο. Δεν υπάρχουν εκπαιδευτικά ινστιτούτα που συνδυάζουν την πρωτοβάθμια με τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή τη δευτεροβάθμια με ανώτερες βαθμίδες, ενώ το πανεπιστήμιο αποτελεί αυτόνομο οργανισμό. Το άνοιγμα των σχολείων στον εργατικό και κοινωνικό περίγυρο αποτελεί ένα αποτυχημένο πείραμα της αυτοδιαχείρισης των σχολείων. Έτσι είναι πολύ λίγες οι κοινότητες που το σχολείο αποτελεί ένα παιδαγωγικό και πολιτιστικό κέντρο, όπου στους κόλπους του συμμετέχει η

⁵⁰⁰ Ο.π., παρ., σ. 218.

κοινότητα και χρησιμοποιεί τα πολιτιστικά προγράμματα ή παίρνει μέρος στην οικονομική διαχείριση του σχολείου.

5. *Η αρχή της αειφόρου εκπαίδευσης και αυτοεκπαίδευσης.* Αυτή η αρχή βασίζεται στη δυνατότητα της αειφόρου εκπαίδευσης, η οποία, όσο περνά ο καιρός γίνεται λιγότερο εξαρτημένη από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά περισσότερο εξαρτημένη από τις προσωπικές συνήθειες και ανάγκες του κάθε ατόμου χωριστά. Σκοπός του σχολείου είναι να προετοιμάσει τον άνθρωπο να είναι σε θέση να μορφώνεται μέσα από επίσημους ή ανεπίσημους φορείς.

Οι στόχοι και οι υποχρεώσεις του εκπαιδευτικού συστήματος είναι οι παρακάτω:⁵⁰¹

- να δίνει τη δυνατότητα της φυσικής και πνευματικής ανάπτυξης του ατόμου με σκοπό να φτάσει την προσωπική ολοκλήρωση και την πλήρη ανάπτυξη των καλύτερων ποιοτικών του χαρακτηρισμάτων
- την απόκτηση επιστημονικής γνώσης, απαραίτητης στον εργασιακό χώρο του ανθρώπου και στην καθημερινή του ζωή.
- την παροχή των καλύτερων συνθηκών των εκπαιδευτικών καταστάσεων για την καλύτερη κοινωνικοποίηση του ατόμου, την ανάπτυξη της ηθικής του ακεραιότητας και της ικανότητας του να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνία και να αναπτύσσει υγιείς κοινωνικούς δεσμούς με τους συνανθρώπους του
- την ανάπτυξη δημοκρατικών σχέσεων, ανοχής και κατανόησης σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία
- την ανάπτυξη ενός κριτικού μυαλού, τη δημιουργικότητα, την αισιοδοξία για ζωή, τον πατριωτισμό και την ικανότητα να μπορεί το άτομο να αποδέχεται τη διαφορετικότητα του άλλου και το γεγονός ότι ο κόσμος αλλάζει και αναπτύσσεται με ταχύτατο ρυθμό
- την προετοιμασία του ατόμου για μια επιτυχημένη επαγγελματική ζωή και μια συνεχόμενη εκπαίδευση

B) Η νομοθεσία και διαχείριση του εκπαιδευτικού συστήματος

Η εκπαίδευση υπόκειται σχεδόν αποκλειστικά στη δικαιοδοσία των κρατιδίων της Ομοσπονδίας και της νομοθεσίας τους. Το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα ορίζει μόνο

⁵⁰¹ Ο.π., παρ., σ. 220.

μερικούς γενικούς συνταγματικούς κανόνες, όπως συμμετοχή στην εκπαίδευση με ίσους όρους για όλους, την υποχρεωτική, δωρεάν πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το δικαίωμα των μειονοτήτων στην εκπαίδευση στη μητρική τους γλώσσα, την ανεξαρτησία της εκκλησίας από το κράτος και την καθιέρωση της σερβοκροατικής γλώσσας ως επίσημης γλώσσας της Ομοσπονδίας. Το Κυριλλικό αλφάβητο είναι το επίσημο, ενώ η χρήση του λατινικού αλφαβήτου είναι επίσημη σε περιοχές που οι μειονοτικοί πληθυσμοί έχουν το δικαίωμα της επίσημης χρήσης των γλωσσών τους και του αλφαβήτου τους.

Οι εκπαιδευτικοί νόμοι χωρίζονται σύμφωνα με τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Στη Σερβία υπάρχουν οι εξής νόμοι: ο νόμος περί κοινωνικής πρόνοιας των παιδιών, ο νόμος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο νόμος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ο νόμος περί ανώτερης εκπαίδευσης, ο νόμος περί πανεπιστημίων, ο νόμος περί κοινωνικής θέσεως μαθητών και σπουδαστών. Στο Μαυροβούνιο υπάρχουν οι εξής νόμοι: νόμος προσχολικής εκπαίδευσης, ο νόμος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο νόμος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ο νόμος περί ειδικής εκπαίδευσης και ο νόμος περί πανεπιστημίων.

Όλα τα σχολικά μέσα, ο εξοπλισμός και τα αντικείμενα που βρίσκονται μέσα σε έναν σχολικό χώρο ανήκουν στη δικαιοδοσία του κράτους. Στη Γιουγκοσλαβία δεν υπάρχει Ομοσπονδιακό Υπουργείο Παιδείας. Το Υπουργείο Παιδείας στο Μαυροβούνιο ονομάζεται Υπουργείο Παιδείας και Επιστημών, όπου υπάρχει αναπληρωτής υπουργός παιδείας και άλλος ένας στον τομέα των επιστημών. Στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ειδικότερα τα σχολεία είναι κρατικά και διοικούνται από κρατικούς φορείς. Τα ιδιωτικά σχολεία είναι υπό τη δικαιοδοσία των ιδιοκτητών τους, αλλά υπόκεινται στην κρατική νομοθεσία.

Ο Υπουργός και το Υπουργείο είναι υπεύθυνοι για την ίδρυση και το κλείσιμο των σχολείων, τα καταστατικά, το παιδαγωγικό πρόγραμμα, τα σχολικά μέσα και τον εξοπλισμό, το νομικό και εκπαιδευτικό έλεγχο, το διορισμό δασκάλων και επιθεωρητών, πρυτάνεων και γενικά όλου του εκπαιδευτικού προσωπικού όλων των βαθμίδων. Οι περιφερειακές, αλλά και οι δημοτικές αρχές και τα σχολεία έχουν κυρίως οργανωτικά καθήκοντα.

Γ) Τα οικονομικά των σχολείων και της εκπαίδευσης

Τα έξοδα και οι μισθοί των εκπαιδευτικών των κρατικών σχολείων καλύπτονται από το Υπουργείο Παιδείας, ενώ των ιδιωτικών από τον ιδιωτικό φορέα στον οποίο ανήκουν. Η δημαρχεία και οι τοπικοί φορείς καλύπτουν με υλικά τα σχολεία ακόμη και την περαιτέρω κατάρτιση των εκπαιδευτικών, τα έξοδα μετακινήσεων των μαθητών που μένουν σε απόσταση μεγαλύτερη των 4 χ.μ. από το σχολείο στο οποίο φοιτούν, επενδύσεις, αγορές εξοπλισμού κλπ. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση μπορεί να αποφασίσει την πλήρη οικονομική κάλυψη μερικών ειδικών σχολείων, ενώ το Υπουργείο Παιδείας αποφασίζει τις πληρωμές των διαφόρων υπηρεσιών, όπως π.χ. των σχολικών προγραμμάτων ή τα δίδακτρα μαθητών που πληρώνουν. Η θεσμοθετημένη εκπαίδευση συμμετέχει στο ακαθάριστο εθνικό εισόδημα με ένα ποσοστό της τάξεως του 5,57% ή του 6,5%. Η παιδεία έχει το 27,1% των συνολικών κρατικών εξόδων, με το μεγαλύτερο μέρος αυτού του ποσοστού να πηγάζει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (11,77%). Η προσχολική εκπαίδευση καλύπτεται σχεδόν αποκλειστικά από τον κρατικό προϋπολογισμό (96.79%). Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση δίνεται το 40% του προϋπολογισμού για την παιδεία, ενώ μόνο το 20% πηγάζει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.⁵⁰²

Δ) Η έρευνα στην εκπαίδευση

Πριν το 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο δεν υπήρχαν ειδικοί φορείς για την έρευνα στην παιδεία.. Η έρευνα επικεντρωνόταν στις ατομικές και προσωπικές προσπάθειες ερευνητών μέσα στα παιδαγωγικά ιδρύματα ή μέσω σεμιναρίων στο τμήμα της φιλοσοφικής. Μετά τον πόλεμο, ιδρύθηκαν αρκετά εκπαιδευτικά ιδρύματα: το Ινστιτούτο Κοινωνικών Επιστημών, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και ένας αριθμός ειδικών τμημάτων έρευνας στο στρατό. Σήμερα υπάρχουν ιδρύματα με αποκλειστικότητα στην έρευνα στον τομέα της παιδαγωγικής, της ψυχολογίας και τις σχετικές επιστήμες.

Το Υπουργείο Παιδείας στη Σερβία ίδρυσε το *Παιδαγωγικό Ινστιτούτο* (Pedagoški Zavod) το 1948. Μετά από μια περίοδο απραξίας ανεξαρτητοποιήθηκε και από το 1959 έχει δραστηριοποιηθεί ως *Ινστιτούτο Παιδαγωγικής Έρευνας* (Pedagoški Istraživački Institut) Το 1983 το τμήμα φιλοσοφίας ίδρυσε το *Ινστιτούτο Παιδαγωγικής*

⁵⁰² Ο.π., παρ., σ. 223.

και *Ανδραγωγίας* (Institut za Pedagogiju i Andragogiju) (εκπαίδευση ενηλίκων). Το τμήμα φιλοσοφικής στο Novi Sad και στην Pristina έχει συνδεδεμένα τα τμήματα των Ινστιτούτων Παιδαγωγικής (Institut Pedagoški). Ο γιουγκοσλαβικός στρατός ενίσχυσε σημαντικά την έρευνα μέσω του *Κέντρου Andragogic* και της *Παιδαγωγικής Έρευνας*. Μέσα στο Υπουργείο Παιδείας υπάρχει ένας ξεχωριστός τομέας που ονομάζεται *Τομέας Έρευνας και Ανάπτυξης της Παιδείας* (Sektor za Istraživanje i Razvoj Obrazovanja). Περιλαμβάνει δυο τμήματα: το τμήμα έρευνας και ανάπτυξης και το τμήμα των αρχικών δραστηριοτήτων. Το *Ινστιτούτο Ψυχολογίας* είναι ένας ερευνητικός φορέας που υπάγεται στο τμήμα φιλοσοφικής του Βελιγραδίου με μεγάλο φάσμα ερευνητικών δραστηριοτήτων.⁵⁰³

Το Υπουργείο Ερευνών υποστηρίζει οικονομικά τα ερευνητικά προγράμματα που οργανώνονται από τους εκπαιδευτικούς, το τμήμα φιλοσοφικής, το τμήμα επιστημών και μαθηματικών κ.λπ., όπου γνωστικά αντικείμενα παιδαγωγικής, ψυχολογίας και μεθοδολογίας της εκπαίδευσης μελετούνται και ερευνώνται. Οι επαγγελματικές σχέσεις δασκάλων, παιδαγωγών και ψυχολόγων συμμετέχουν στα ερευνητικά προγράμματα και δημοσιεύουν σε επιστημονικά περιοδικά τα αποτελέσματα των ερευνών τους. Το Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας του Μαυροβουνίου διοργανώνει μέσα από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το τμήμα επιθεώρησης και των σχετικών του φορέων.⁵⁰⁴

1.2. Η δομή του σχολικού συστήματος στην Ο.Δ.Γ. σήμερα

Α) Η προσχολική εκπαίδευση⁵⁰⁵

Οι στόχοι της προσχολικής εκπαίδευσης είναι να ενσωματωθούν τα παιδιά ήδη από την προσχολική ηλικία σε ένα υγιές περιβάλλον κοινωνικοποίησης, να δεχθούν ερεθίσματα από το σχολικό περιβάλλον για να δράσουν συλλογικά, να αναπτύξουν τις ικανότητες τους, να διεγείρουν την περιέργεια τους για νέα πράγματα, να λάβουν βασικές γνώσεις για τη φύση, τη ζωή και τους ανθρώπους, να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους για παιχνίδι με τα συνομήλικα παιδιά, να αποκτήσουν ευτυχισμένες στιγμές στην παιδική ηλικία, να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα τους και την

⁵⁰³ Όπ., παρ., σ. 224.

⁵⁰⁴ Όπ., παρ., σ. 224.

⁵⁰⁵ Terzis, N., *Educational Systems of Balkan Countries: issues and trends*, Balkan Society for Pedagogy and education, Publishing House, Kyriakidis Brothers, Athens, 2006, p.p. 225-227.

αισθητική τους, να δομήσουν υγιείς εργασιακές συνήθειες, καλούς τρόπους συμπεριφοράς και να προετοιμαστούν για το σχολείο.

Η προσχολική διαπαιδαγώγηση γίνεται στα προσχολικά ιδρύματα, στους βρεφονηπιακούς σταθμούς (για παιδιά μέχρι τριών ετών) και στα νηπιαγωγεία (για παιδιά ηλικίας 3-7 ετών). Η διαπαιδαγώγηση στα νηπιαγωγεία οργανώνεται σε κλειστές ομάδες, ανάλογα με την ηλικία των παιδιών. Τα μικρά παιδιά πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο την ίδια χρονική περίοδο με τα παιδιά του δημοτικού σχολείου, ενώ το καλοκαίρι τα νήπια έχουν τη δυνατότητα να εξακολουθούν να πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο, ανάλογα με τις ανάγκες των γονιών.

Τα νηπιαγωγεία διοργανώνουν διάφορες ελεύθερες δραστηριότητες και προγράμματα που ενθαρρύνουν την ατομικοποίηση των παιδιών, καθοδηγούνται από τους ειδικά εκπαιδευμένους νηπιαγωγούς και κοινωνικοποιούνται κυρίως μέσα από το παιχνίδι.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο αριθμός των νηπιαγωγείων, παιδιών και νηπιαγωγών στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Σερβίας και του Μαυροβουνίου για το σχολικό έτος 1987/1988

Πίνακας Β1: Ο αριθμός των νηπιαγωγείων, παιδιών και νηπιαγωγών στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Σερβίας και του Μαυροβουνίου για το σχολικό έτος 1987/1988.

	Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας	Σερβία	Μαυροβούνιο
Νηπιαγωγεία	1748	1681	67
Παιδιά προσχολικής ηλικίας	182.125 (γυναίκες 67.986)	171.131 (γυναίκες 52.869)	10.994 (γυναίκες 5.117)
Νηπιαγωγοί	8.336 (γυναίκες 7.991)	7.788 (γυναίκες 7.532)	550 (γυναίκες 459)
Ιατρικό προσωπικό	2.901 (γυναίκες 2.835)	2.771 (γυναίκες 2.713)	130 (γυναίκες 122)
Βοηθοί	399	356	43

Οι εκπαιδευτικοί βοηθοί στα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά, ακόμη και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν συμμετέχουν ακριβώς στη διδασκαλία, αλλά έχουν έναν ρόλο περισσότερο συμβουλευτικό και βοηθούν, ώστε να βρεθούν λύσεις στα

ζητήματα διδασκαλίας. Το Υπουργείο Παιδείας είναι αυτό που καθορίζει το σχολικό πρόγραμμα των νηπιαγωγών: το βασικό πρόγραμμα για τα παιδιά ηλικίας μέχρι 3 ετών και το βασικό πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης για παιδιά από τριών έως επτά ετών.

Το βρεφονηπιακό πρόγραμμα έχει στόχους που αφορούν στη φυσική, συναισθηματική, νοητική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει εκπαιδευτικές ασχολίες, περίθαλψη και προστασία του παιδιού. Αυτές οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν λόγο, παιχνίδι, μουσική-ρυθμική, θεατρικό παιχνίδι κ.λπ.

Τα νηπιαγωγεία μπορεί να είναι ομοσπονδιακά (Μαυροβούνιο), δημοτικά (Σερβία), ιδιωτικά (Σερβία και Μαυροβούνιο). Τόσο τα κρατικά, όσο και τα ιδιωτικά νηπιαγωγεία υπόκεινται στον έλεγχο των ομοσπονδιακών οργάνων όπου ανήκουν. Η διεύθυνση των προσχολικών ιδρυμάτων βρίσκεται στη δικαιοδοσία μιας διοικητικής επιτροπής, είτε τριμελούς (Σερβία) είτε πενταμελούς (Μαυροβούνιο), ενώ υπάρχουν και άλλα μέλη, αντιπρόσωποι πολιτών από την περιοχή στην οποία βρίσκεται το εκάστοτε ίδρυμα. Κάθε ίδρυμα διοικείται από το γενικό διευθυντή, ο οποίος πρέπει να έχει πτυχίο στην παιδαγωγική, ψυχολογία, κοινωνιολογία ή ιατρική. Σε τακτά χρονικά διαστήματα πραγματοποιούνται συναντήσεις με σκοπό την ενημέρωση του προσωπικού σε θέματα οργάνωσης και διδακτικής, αλλά και ζητήματα περεταίρω επαγγελματικής κατάρτισης.

B) Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση⁵⁰⁶

Οι στόχοι της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σύμφωνα με το νόμο είναι να αποκτήσουν οι μαθητές γενικές γνώσεις μέσα σε ένα υγιές και αρμονικό περιβάλλον, να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους και να προετοιμαστούν κατάλληλα για περαιτέρω γενική ή επαγγελματική επιμόρφωση. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι υποχρεωτική και δωρεάν για όλους. Τα παιδιά αρχίζουν το σχολείο όταν είναι επτά ετών. Μετά από τις απαραίτητες ιατρικές εξετάσεις, ένας σχολικός ψυχολόγος ή παιδαγωγός εξετάζει τη διανοητική, συναισθηματική και φυσική κατάσταση του παιδιού, ώστε να μπορέσει να γραφτεί στο σχολείο. Μικρότερης ηλικίας παιδιά γίνονται δεχτά (6,5 ετών), αν περάσουν ένα τεστ μπροστά από μια επιτροπή ειδικών ψυχολόγων, παιδιάτρων παιδαγωγών και δασκάλων.

⁵⁰⁶ Ο.π., παρ., p.p. 228-231.

Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι οκταετής. Όλες οι οργανωμένες παιδαγωγικές δραστηριότητες κατανέμονται σε τρεις ομάδες. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει τις δραστηριότητες διδασκαλίας. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει τις μη διδασκαλικές δραστηριότητες. Αυτές είναι δραστηριότητες χειροτεχνίας στον ελεύθερο χρόνο των παιδιών, οι οποίες είναι χρήσιμες σε κοινωνικό επίπεδο, αφού τα παιδιά μαθαίνουν να κατασκευάζουν πράγματα. Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει δραστηριότητες έξω από το σχολείο που σχετίζονται με τη συνεργασία της οικογένειας και της κοινότητας.

Οι δάσκαλοι που διδάσκουν στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού είναι απόφοιτοι της παιδαγωγικής ακαδημίας, ενώ αυτοί που διδάσκουν από την 5η έως την 8^η τάξη έχουν ειδικότητα σε κάποιο γνωστικό αντικείμενο και πανεπιστημιακή εκπαίδευση (φιλοσοφική, ψυχολογία, μαθηματικά), ανάλογα με το μάθημα που διδάσκουν.

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τον αριθμό των δημοτικών σχολείων, των μαθητών και των δασκάλων στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας στη Σερβία και το Μαυροβούνιο κατά το σχολικό έτος 1997/1998.

Πίνακας Β2: Ο αριθμός των δημοτικών σχολείων, των μαθητών και των δασκάλων στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας στη Σερβία και το Μαυροβούνιο κατά το σχολικό έτος 1987/1988.

	Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας	Σερβία	Μαυροβούνιο
Σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	4.460	3.975	485
μαθητές	895.188 (κορίτσια 436.504)	816.059 (κορίτσια 397.930)	79.129 (κορίτσια 38.574)
σύνολο	52.970	46.968	4.822

Ένα σχολείο έχει τα ακόλουθα διοικητικά όργανα: επαγγελματικούς τομείς και συμβούλια, συμβούλια τάξεων και συμβούλιο δασκάλων. Το Υπουργείο Παιδείας καθορίζει το πρόγραμμα. Οι διαφορές μεταξύ Σερβίας και Μαυροβουνίου έγκεινται στον αριθμό μαθημάτων κάθε εβδομάδα. Στο Μαυροβούνιο οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να μάθουν δυο ξένες γλώσσες (η δεύτερη θεωρείται επιπλέον μάθημα, καθώς

επίσης και πληροφορική). Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι κοινό και υποχρεωτικό για όλα τα σχολεία και ρυθμίζει τα ετήσια σχολικά προγράμματα μαθημάτων και τα ετήσια και μηνιαία προγράμματα των δασκάλων.

Οι μαθητές βαθμολογούνται σε όλα τα μαθήματα και στο τέλος κάθε τριμήνου αξιολογείται και η διαγωγή των μαθητών. Οι μαθητές προβιβάζονται στην επόμενη τάξη μόνο σε περίπτωση που περνούν όλα τα υποχρεωτικά μαθήματα, συμπεριλαμβανόμενης και της δεύτερης ξένης γλώσσας. Τα δημοτικά σχολεία ανήκουν στη δικαιοδοσία του κράτους, ενώ ιδιωτικά σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν επιτρέπονται. Κάθε δημοτικό σχολείο διοικείται από το διευθυντή που είναι διορισμένος από το Υπουργείο Παιδείας για μια περίοδο τεσσάρων ετών, ο οποίος πρέπει να έχει ανώτατη εκπαίδευση, να έχει περάσει τις εξετάσεις επαγγελματικής κατάρτισης και τουλάχιστον μια πενταετία επαγγελματικής εμπειρίας.

Τα πενταμελή σχολικά συμβούλια χειρίζονται τα ζητήματα του σχολείου. Η επιτροπή αποτελείται από δυο εκπροσώπους του διδακτικού προσωπικού, δυο της διεύθυνσης του σχολείου και ένα από το σύλλογο γονέων και κηδεμόνων. Τα συμβούλια ορίζονται από το κράτος για τέσσερα χρόνια. Ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων είναι ένα συμβουλευτικό σώμα που ασχολείται με επαγγελματικά θέματα που αφορούν στην υλοποίηση της σωστής εκπαιδευτικής εργασίας, αλλά δεν συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων.

Γ) Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση ⁵⁰⁷

Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν είναι υποχρεωτική, μπορεί να διαρκεί ανάλογα με τις επιλογές των μαθητών και υλοποιείται σε διάφορων ειδών σχολεία όπως: γυμνάσια γενικής εκπαίδευσης, επαγγελματικά γυμνάσια, γυμνάσια θεωρητικής κατεύθυνσης και γυμνάσια τεχνών.

Τα γυμνάσια είναι τετραετούς φοιτήσεως, γενικής εκπαίδευσης που προετοιμάζουν τους μαθητές για ανώτερη εκπαίδευση.

Τα γυμνάσια τεχνών είναι τετραετούς φοιτήσεως και ο απόφοιτος μπορεί να επιλέξει είτε να εργαστεί, είτε να συνεχίσει τις σπουδές στο πανεπιστήμιο. Τα γυμνάσια των τεχνών είναι μουσικά, σχολεία μπαλέτου, τεχνών και σχολεία γραφικής τέχνης.

Τα επαγγελματικά γυμνάσια είναι είτε τριετούς, είτε τετραετούς φοιτήσεως και παρέχουν πλήρη επαγγελματική κατάρτιση. Μετά την αποφοίτησή τους, οι μαθητές

⁵⁰⁷ Ο.π., παρ., p.p. 231-233.

έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν άμεσα ή να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο πανεπιστήμιο, αν έχουν πτυχίο τετραετούς φοιτήσεως.

Οι στόχοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι η απόκτηση γενικών και επαγγελματικών γνώσεων που θα εφοδιάσουν τους μαθητές να ασχοληθούν με μια εργασία που θα βασίζεται πάνω σε επιστημονικά, τεχνολογικά, πολιτιστικά δεδομένα και θα προετοιμάσουν τους μαθητές για το πανεπιστήμιο. Επίσης, η δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχει στόχο να διδάξει τους μαθητές ανθρωπιστικές αξίες, προσωπικές και συλλογικές ευθύνες και τη φροντίδα της υγείας. Οι μαθητές εισάγονται στα γυμνάσια μετά τις σχετικές εξετάσεις που δίνουν, στα μαθήματα της σερβοκροατικής και των μαθηματικών, καθώς τελειώνουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Για να εγγραφούν σε σχολείο τεχνών, οι μαθητές πρέπει να περάσουν εξέταση που θα αποδεικνύει την ικανότητα και το ταλέντο τους στο γνωστικό αντικείμενο που τους ενδιαφέρει.

Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση διαιρείται σύμφωνα με τα επίπεδα μόρφωσης. Το πρώτο επίπεδο είναι το βασικό, το δεύτερο είναι μια διετής επαγγελματική εκπαίδευση και το τρίτο είναι η τριετής εκπαίδευση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Μια ολοκληρωμένη φοίτηση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (τέσσερα χρόνια) αποτελεί το τελευταίο επίπεδο, ενώ το πέμπτο επίπεδο περιλαμβάνει και ένα επιπρόσθετο χρόνο εξειδίκευσης σε κάποιο μάθημα.

Πίνακας Β3: Ο αριθμός των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, των μαθητών και των καθηγητών στη Σερβία και το Μαυροβούνιο κατά το σχολικό έτος 1985/1986.

	Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας	Σερβία	Μαυροβούνιο
Σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	566	523	43
Μαθητές	351.528 (κορίτσια 178.181)	323.781 (κορίτσια 164.111)	27.747 (κορίτσια 14.070)
Καθηγητές	27.335	25.338	1.997

Όλοι οι καθηγητές έχουν πανεπιστημιακά διπλώματα στα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκουν. Το Υπουργείο Παιδείας καθορίζει το πρόγραμμα σπουδών καθώς επίσης και τα υποχρεωτικά μαθήματα και τα μαθήματα επιλογής, ενώ τα περιεχόμενα για τα επαγγελματικά γυμνάσια διαιρούνται σε τρεις ομάδες: γενικής παιδείας, θεωρία και πρακτική. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι μαθητές οφείλουν να περάσουν τις τελικές εξετάσεις στο τέλος της διετούς ή τριετούς εκπαίδευσης. Για την απόκτηση πτυχίου οι μαθητές οφείλουν να περάσουν τις σχετικές εξετάσεις (στο

τέλος της τετραετούς εκπαίδευσης) και τις εξετάσεις στα ειδικά μαθήματα μετά από τη μονοετή φοίτηση του εξειδικευμένου μαθήματος.

Ο νόμος επιτρέπει την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το κράτος θέτει κάποια συγκεκριμένα πλαίσια, μέσα στα οποία ορίζεται η ίδρυση ενός ιδιωτικού γυμνασίου, αλλά η διοίκηση και διαχείρισή του αποτελεί δικαιοδοσία του ιδιωτικού φορέα.

Δ) Ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση ⁵⁰⁸

Η ανώτερη εκπαίδευση διαρκεί από δυο έως τρία χρόνια και προετοιμάζει τους σπουδαστές για τα εξειδικευμένα επαγγέλματα. Η ανώτατη εκπαίδευση αφορά στα πανεπιστήμια και στις Σχολές Καλών Τεχνών, από όπου μπορούν να αποφοιτήσουν παίρνοντας το δίπλωμα, το μεταπτυχιακό τους ή ακόμη το διδακτορικό τους τίτλο. Οι σπουδές για την απόκτηση πανεπιστημιακού διπλώματος διαρκούν από 4 έως 6 χρόνια, οι ειδικότητες από ένα έως δυο χρόνια, τα μεταπτυχιακά δυο χρόνια και τα διδακτορικά τρία χρόνια.

Για την εισαγωγή σε ένα ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, σχολή ή ακαδημία χρειάζεται ο σπουδαστής να έχει τελειώσει το λύκειο και να έχει περάσει τις απαραίτητες εξετάσεις. Ένας σπουδαστής μπορεί να φοιτά και να υποστηρίζεται οικονομικά από το κράτος, να λαμβάνει ένα μέρος κρατικής οικονομικής βοήθειας ή να καλύπτει τα έξοδα ο ίδιος. Ειδίκευση σε κάποιο γνωστικό αντικείμενο είναι εφικτή στους σπουδαστές που έχουν πάρει το πανεπιστημιακό τους δίπλωμα. Για να περάσουν οι σπουδαστές σε κάποιο μεταπτυχιακό πρόγραμμα, πρέπει ο βαθμός του πτυχίου τους να είναι από 8 και πάνω, ενώ διδακτορικό μπορούν να κάνουν μόνο όσοι έχουν κάνει μεταπτυχιακό.

Οι ακαδημαϊκοί τίτλοι στα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι: καθηγητής, ανώτατος λέκτορας, υφηγητής. Στο πανεπιστήμιο είναι: καθηγητής, αναπληρωτής καθηγητής, διδάκτορας, βοηθός καθηγητή και εκπαιδευόμενος βοηθός καθηγητή. Οι λέκτορες και οι βοηθοί διορίζονται για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, που σημαίνει ότι δουλεύουν κάτω από συνεχόμενη επίβλεψη και από τη δουλειά του εξαρτάται και αν θα συνεχίσουν ή όχι την ακαδημαϊκή τους καριέρα.

⁵⁰⁸ Ο.π., παρ., p.p. 231-236.

Οι υποχρεώσεις των φοιτητών είναι να παρακολουθούν τα μαθήματα των σχολών τους, να συμμετέχουν σε εργασίες και διάφορες δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα σπουδών, να γράφουν εργασίες και να περνούν τις εξετάσεις τους (προφορικές, γραπτές και συνδυασμός). Η βαθμολογία είναι από το 5 έως το 10, ενώ η αποτυχία σε ένα μάθημα τρεις φορές, αναγκάζει το σπουδαστή να δώσει εξετάσεις μπροστά σε επιτροπή. Η απόκτηση διπλώματος γίνεται κατόπιν των τελικών εξετάσεων και της πτυχιακής εργασίας του σπουδαστή που καταθέτει την πτυχιακή του και την παρουσιάζει μπροστά σε μια επιτροπή. Έτσι, ο μαθητής αν περάσει, παίρνει τον τίτλο σπουδών.

Η μεταπτυχιακή εργασία βασίζεται στην προσωπική έρευνα και θέση του σπουδαστή, ο οποίος συστηματοποιεί την ήδη υπάρχουσα έρευνα και γνώση και συνεισφέρει στην επιστημονική εξέλιξη. Στο χώρο των σπουδών των καλών τεχνών, η μεταπτυχιακή εργασία είναι μια προσωπική καλλιτεχνική δουλειά. Η διδακτορική θέση είναι το αποτέλεσμα μιας πρωτότυπης έρευνας και μελέτης πάνω σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο.

Στο Μαυροβούνιο, το σώμα διοίκησης του πανεπιστημίου είναι η Σύγκλητος, η οποία αποτελείται από διάφορα μέλη του πανεπιστημίου, εκπροσώπους φοιτητών και καθηγητών. Επικεφαλής είναι ο διευθυντής, εκλεγμένος καθηγητής από το σώμα της Συγκλήτου με θητεία δύο χρόνων. Οι υποδιευθυντές εκλέγονται και αυτοί από τη Σύγκλητο και είναι οι ίδιοι καθηγητές πανεπιστημίου. Ο πρύτανης που είναι και αυτός καθηγητής εκλέγεται από το εκπαιδευτικό επιστημονικό / καλλιτεχνικό συμβούλιο για δύο χρόνια. Όλες οι σχολές και τα ιδρύματα βρίσκονται υπό την εποπτεία του κράτους για την εύρυθμη και νόμιμη λειτουργία τους.

Η λειτουργία των ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στο Μαυροβούνιο κανονίζεται από τους πανεπιστημιακούς νόμους (όχι από ειδικούς ξεχωριστούς νόμους, όπως γίνεται στη Σερβία). Τα ανώτερα πάντως εκπαιδευτικά ιδρύματα διοικούνται κατά τον ίδιο τρόπο στη Σερβία και το Μαυροβούνιο. Σύμφωνα με το νόμο του 1988, όλα τα κρατικά πανεπιστήμια στη Σερβία υπόκεινται διοικητικά στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Τα διοικητικά όργανα του πανεπιστημίου είναι ο Διευθυντής, το διοικητικό συμβούλιο και το εκπαιδευτικό/επιστημονικό συμβούλιο ή το εκπαιδευτικό/καλλιτεχνικό συμβούλιο. Τα διοικητικά όργανα μιας σχολής είναι ο Πρύτανης, το διοικητικό συμβούλιο και το συμβούλιο επιτήρησης. Τα επαγγελματικά όργανα είναι τα εκπαιδευτικά / επιστημονικά ή εκπαιδευτικά καλλιτεχνικά συμβούλια των σχολών. Οι διευθυντές και οι πρυτάνεις έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις, όπως οι διευθυντές μιας κρατικής επιχείρησης και είναι διορισμένοι για δυο χρόνια. Ο

διευθυντής διορίζει έναν ή δυο υποδιευθυντές και έναν αναπληρωτή διευθυντή για τα ζητήματα των φοιτητών, επίσης για δυο χρόνια. Το συμβούλιο διοίκησης του πανεπιστημίου είναι δεκαπενταμελές, ενώ το διοικητικό συμβούλιο μιας σχολής είναι πενταμελές. Όλα αυτά τα μέλη διορίζονται από το κράτος για μια περίοδο πέντε ετών και αποτελούνται από πανεπιστημιακούς εργαζόμενους, φοιτητές και πρόσωπα του δημόσιου βίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ Β4: Ο αριθμός των ανώτερων ιδρυμάτων, των σχολών και των ακαδημιών και ο αριθμός των μαθητών στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο κατά τη διάρκεια του έτους 1987/1988

	Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας	Σερβία	Μαυροβούνιο
Συνολικός αριθμός εκπαιδευτικών ιδρυμάτων	187	136	13
Συνολικός αριθμός φοιτητών	189.041 (102.029 κορίτσια)	181.696 (98.040 κορίτσια)	7.345 (3.989 κορίτσια)
Σχολές	87	77	10
Συνολικός αριθμός φοιτητών	148.608 (82.271 κορίτσια)	141.597 (78.495 κορίτσια)	7.011 (3.776 κορίτσια)
Σχολές καλών τεχνών	8	6	2
Συνολικός αριθμός φοιτητών	2.988 (1.758 κορίτσια)	2.733 (1.604 κορίτσια)	255 (154 κορίτσια)
Ανώτερα ιδρύματα	54	53	1
Συνολικός αριθμός	37.445 (18.00 κορίτσια)	37.366 (17.941 κορίτσια)	79 (59 κορίτσια)

1.3. Ειδική επιμόρφωση, εκπαίδευση ανηλίκων και ανεπίσημη εκπαίδευση ⁵⁰⁹

Α) Ειδική επιμόρφωση

⁵⁰⁹ Ο.π., παρ., p.p. 236-239.

Παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν τα μαθήματα ενός κανονικού σχολείου ή ειδικά σχολεία ανάλογα με το βαθμό δυσκολίας και ανεπάρκειας που έχουν. Όλα αυτά τα παιδιά κατηγοριοποιούνται μετά από συγκεκριμένες εξετάσεις και η κατάσταση τους εκτιμάται από ένα ειδικό συμβούλιο (το οποίο στη Σερβία ανήκει στο δήμο, ενώ στο Μαυροβούνιο είναι κρατικό). Κάθε παιδί λαμβάνει ένα έγγραφο, με το οποίο αποφασίζεται πού θα φοιτήσει (σε κανονικό ή ειδικό σχολείο).

ΠΙΝΑΚΑΣ Β5: Ο αριθμός των μαθητών και των καθηγητών ειδικών σχολείων στην Ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, στη Σερβία και το Μαυροβούνιο το σχολικό έτος 1987/1988

	Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας	Σερβία	Μαυροβούνιο
Ειδική πρωτοβάθμια εκπαίδευση	239 σχολεία 8.496 μαθητές (3.507 αγόρια και 1516 κορίτσια)	226 σχολεία 8.160 μαθητές (3.381 αγόρια και 1444 κορίτσια)	13 σχολεία 336 μαθητές (126 αγόρια και 726 κορίτσια)
Ειδική δευτεροβάθμια εκπαίδευση	52 σχολεία 1.585 μαθητές (549 αγόρια και 577 κορίτσια)	41 σχολεία 1.421 μαθητές (476 αγόρια και 539 κορίτσια)	11 σχολεία 164 μαθητές (73 αγόρια και 38 κορίτσια)

Τα ειδικά σχολεία μπορεί να είναι νηπιαγωγεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα εκπαιδευτικά σχέδια και τα προγράμματα είναι ειδικά σχεδιασμένα για κάθε μορφή μαθησιακής μάθησης. Οι μικρές και οι μεγάλες τάξεις έχουν διδασκαλία μέσα στη σχολική αίθουσα.

Β) Ανεπίσημη εκπαίδευση

Η ανεπίσημη εκπαίδευση έχει ένα γενικό επιμορφωτικό πλαίσιο που περιλαμβάνει πολλαπλές εκπαιδευτικές δραστηριότητες εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού προγράμματος από άλλα μορφωτικά ιδρύματα (κέντρα πολιτισμού και επιμόρφωσης,

ιδρύματα εκπαίδευσης ενηλίκων, μη κυβερνητικές οργανώσεις, οικογένεια, ΜΜΕ, κοινωνικούς και πολιτικούς συνδέσμους, στρατό κ.λπ.).

Γ) Εκπαίδευση Ενηλίκων

Η εκπαίδευση ενηλίκων πραγματοποιείται στη Γιουγκοσλαβία σε οργανισμούς και ιδρύματα που περιλαμβάνουν δραστηριότητες σε όλους του τομείς της ζωής των ενηλίκων. Το σύστημα της εκπαίδευσης ενηλίκων διαιρείται σε δυο υποκατηγορίες: το επίσημο εκπαιδευτικό υποσύστημα (για παιδιά και νέους καθώς και για ενηλίκους) και το ανεπίσημο εκπαιδευτικό υποσύστημα (κυρίως για ενηλίκους). Τα χαρακτηριστικά αυτού του συστήματος είναι ο πλούτος, η διαφορετικότητα και η ευελιξία των οργανωτικών δομών, ενώ οι κατευθύνσεις των προγραμμάτων αυτών πληρούν τις ανάγκες των ενηλίκων για μάθηση και για υιοθέτηση νέου τρόπου ζωής.

1.4 Προβλήματα, τάσεις και κατευθύνσεις της ανάπτυξης του εκπαιδευτικού συστήματος

Στο εκπαιδευτικό σύστημα των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας, όπως και σε πολλές άλλες χώρες, υπάρχει η τάση να αναλύονται τα εκπαιδευτικά προβλήματα επιστημονικά και να υπόκεινται σε κριτική, ώστε να βρεθούν οι κατάλληλες στρατηγικές για περαιτέρω βελτίωση. Από τη στιγμή που οι μεταρρυθμίσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα εξαρτώνται κυρίως από τους στόχους της κοινωνικής ανάπτυξης, ο βαθμός οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης είναι αναπόφευκτος και θέτει μια σημαντική ερώτηση: μέχρι ποιο σημείο οι αλλαγές στο σχολικό σύστημα είναι εφικτές; Όπως σε όλες τις άλλες κοινωνίες, έτσι και στη γιουγκοσλαβική υπάρχουν διαφορετικοί παράγοντες που καθορίζουν την ανάπτυξη και τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος. Η εκπαιδευτική κατάσταση σε όλα τα εδάφη της πρώην Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας έχει σημαντική επιρροή στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα. Το παλιό ιδεολογικό σύστημα αξιών έχει καταληφτεί, το βασικό θεωρητικό φιλοσοφικό πλαίσιο έχει αναθεωρηθεί, με αποτέλεσμα να επηρεαστεί και το εκπαιδευτικό σύστημα, ανοίγοντας δρόμους για τη βελτίωση και μεταρρύθμισή του.⁵¹⁰

Το επίπεδο της οικονομικής και επιστημονικής-τεχνολογικής ανάπτυξης της χώρας δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις υλικές, τεχνολογικές ανάγκες της παιδείας και

⁵¹⁰ Terzis, N., *Educational Systems of Balkan Countries: issues and trends*, Balkan Society for Pedagogy and education, Publishing House, Kyriakidis Brothers, Athens, 2006, p. 240.

τις απαιτούμενες αλλαγές. Οι βασικές πολιτιστικές αξίες έχουν αμφισβητηθεί, αλλά παρατηρείται και μια τάση επιστροφής στην παράδοση. Όλοι αυτοί οι παράγοντες αναγκάζουν το εκπαιδευτικό σύστημα να προβεί σε αλλαγές, όμως τα πλαίσια μέσα στα οποία μπορεί να πραγματοποιηθούν οι αλλαγές αυτές είναι πάρα πολύ στενά. Φαίνεται πως ένα σταθερό εκπαιδευτικό σύστημα θα αναπτυχθεί ταυτόχρονα με την ανάπτυξη του κράτους μέσα σε ένα ορισμένο λειτουργικό σύστημα. Από την άλλη όμως πλευρά, με ή χωρίς τους κατάλληλους οικονομικούς πόρους, λόγω της επείγουσας κατάστασης για αλλαγές και τροποποιήσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία και εκπαιδευτική λειτουργικότητα, είναι αναπόφευκτες.

Σε κάθε κοινωνία, το σχολείο είναι ένας κοινωνικός θεσμός, ο οποίος από τη μια πλευρά αντανακλά τις κοινωνικές συνθήκες της κοινωνίας και από την άλλη τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού συστήματος και τις πιο ισχυρές κοινωνικές σχέσεις. Όλα αυτά έχουν μια βαθιά επίδραση, ειδικά στα δημόσια σχολεία. Από την άλλη, αυτό σημαίνει ότι μόνο ένα περιεχόμενο που εμπεριέχει κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, μπορεί να επιφέρει αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα. Μια ουσιαστική μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι πραγματοποιήσιμη, μόνο όταν νέες και καινούργιες συστηματικές λύσεις δίνονται, όταν το ίδιο περιεχόμενο της εκπαιδευτικής εργασίας αλλάζει και αυτό μπορεί να συμβεί μόνο ως αποτέλεσμα σημαντικών αλλαγών σε μια ευρύτερη κοινωνική κλίμακα.

Η εκπαίδευση, όπως και το σχολείο, εκτός από το συντηρητικό ύφος που διατηρεί, έχει και έναν δυναμικό ρόλο. Θα έπρεπε να επιδιώκει από μόνο του κάποιες αλλαγές. Η πρόθεση αλλαγής του σχολείου θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα μεγαλύτερες κοινωνικές αλλαγές.

Η πρώτη κατεύθυνση αλλαγών και μεταρρυθμίσεων είναι αναπόφευκτη, αν θέλει κάποιος να επιτύχει ριζικές αλλαγές και να εξαλείψει τα αίτια και όχι μόνο να μεταβάλλει τις συνέπειες των ήδη ξεκάθαρων δυσκολιών στη σχολική εργασία, την οργάνωση και τη λειτουργία του σχολικού συστήματος. Ωστόσο, σε συνθήκες δύσκολων και αμφισβητούμενων αλλαγών σε μια γενικότερη κοινωνική κλίμακα, είναι εύλογο να περιμένει κανείς ότι μόνο οι εξωτερικές αλλαγές, οι λιγότερο ριζικές και συγκεκριμένες είναι εφικτές. Αυτές θα μπορούσαν να υλοποιήσουν νέες συστηματικές λύσεις μακροπρόθεσμα.

Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τον καθηγητή Ν. Τριανας και την Ε. Habib, στις παρούσες συνθήκες θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει κανείς τον όρο «εσωτερικές σχολικές αλλαγές» από τον όρο «μεταρρύθμιση του σχολικού και εκπαιδευτικού

συστήματος», όταν αναφέρεται στις κατευθύνσεις και τις τάσεις ανάπτυξης του εκπαιδευτικού συστήματος.⁵¹¹

Η τάση μιας γενικής δημοκρατικοποίησης της κοινωνίας συνεπάγεται τη *δημοκρατικοποίηση* του σχολείου σε εξωτερικό και εσωτερικό επίπεδο. Ο μεταρρυθμιστής σχετίζεται όχι μόνο με τις υπάρχουσες συνθήκες για την πραγματοποίηση ενός θεσμικού ανθρώπινου δικαιώματος συμμετοχής στην εκπαίδευση, αλλά και με τη δημιουργία όλων των αναγκαίων συνθηκών για την παιδεία του ατόμου, σύμφωνα με τις φιλοδοξίες, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την ύπαρξη μια πληθώρας σχολείων, προγραμμάτων, και διδακτικών-μεθοδολογικών εννοιών. Η εσωτερική δημοκρατικοποίηση συνεπάγεται ουσιώδεις αναπτυξιακές σχέσεις, βασισμένες στο σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων ανθρώπων, υπευθυνότητα και ικανότητες, ώστε να επιτευχθεί η θέσπιση ενός ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού συστήματος, βασισμένου στις αρχές της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης.

Το *άνοιγμα* των σχολείων μπορεί να κατορθωθεί σε τρία επίπεδα: προς την κοινωνία, προς τους μαθητές και με μια ανοιχτή στάση απέναντι στο δάσκαλο. Η προαπαιτούμενη δημοκρατικοποίηση και το άνοιγμα των σχολείων οδηγούν σε μια *αποκέντρωση* του σχολικού συστήματος. Στη Γιουγκοσλαβία, είναι πιθανότατο το σχολικό σύστημα και τα ιδρύματά του να μπορούν να αναπτυχθούν προς την κατεύθυνση της μερικής αποκέντρωσης. Μια από τις σύγχρονες τάσεις είναι η «*νομική απορρύθμιση των παιδαγωγικών ζητημάτων*»⁵¹² π.χ. οι νόμοι να ρυθμίζουν μόνο τα θεσμικά θέματα της εκπαίδευσης, ενώ οι συμμετέχοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία να έχουν την ευκαιρία πρωτοβουλιών και υπεύθυνης δράσης. Σε συνθήκες μερικής δημοκρατικοποίησης, εκτός της αυτονομίας σχολείων και δασκάλων, θα είναι ευκολότερο να συνδέεται το σχολείο με την τοπική αυτοδιοίκηση, να επιτυγχάνεται μια ποικιλία στα εκπαιδευτικά προγράμματα και μια βελτίωση των ποιότητας σε όλα τα επίπεδα. Αυτές οι κατευθύνσεις ανάπτυξης του σχολικού συστήματος δεν είναι εφικτές χωρίς τις απαραίτητες προϋποθέσεις, οι οποίες είναι η ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας και η επιμόρφωση δασκάλων και καθηγητών. Με βάση αυτές τις βασικές προϋποθέσεις, οι ριζικές αλλαγές θα επιτευχθούν αλλά σε μεγάλη χρονική

⁵¹¹ Ο.π., παρ., p. 241.

⁵¹² Trnavač, N. Εσωτερική οργάνωση του Δημοτικού Σχολείου-το Δημοτικό μας Σχολείο του μέλλοντος- Βελιγράδι Ένωση Σχολών Εκπαιδευτικών Σερβίας 1998, “Unutrašnja organizacija osnovne škole”, *Nasa osnovna skola budućnosti*, Beograd, Zajednica Uiteljskih faculteta Srbije, 1998, p. 164-238.

διάρκεια. Τέλος, συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις στα σχολεία και τα σχολικά συστήματα έχουν αρχίσει στη Σερβία και το Μαυροβούνιο. Στη Σερβία αυτές οι αλλαγές είναι λιγότερο ριζικές. Τα σχολικά προγράμματα έχουν αναθεωρηθεί με στόχο να ελαφρύνουν τα παιδιά από τα μη αναγκαία και όχι τόσο χρήσιμα μαθήματα. Στο Μαυροβούνιο, τα τελευταία χρόνια το Υπουργείο Παιδείας επέτρεψε την εισαγωγή μεταρρυθμίσεων και την εφαρμογή κάποιων νέων οργανωτικών και δομικών λύσεων.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν γίνεται μια προσπάθεια περιγραφής των βαθμίδων εκπαίδευσης στο Μαυροβούνιο, μέσα από την παρουσίαση στατιστικών στοιχείων για τις περιόδους 1945 έως 1990.

1. Η Προσχολική αγωγή στις 1945-1990 αλβανόφωνες περιοχές του Μαυροβουνίου

Παρακάτω παρατίθενται σε Πίνακες τα στοιχεία για την προσχολική εκπαίδευση των αλβανόφωνων παιδιών του Μαυροβουνίου από το 1945 έως το 1990:

ΠΙΝΑΚΑΣ Ζ : Ο αριθμός των παιδιών που πήγαν στο νηπιαγωγείο στο Ούλτσιν και Τούζι από τη σχολική χρονιά 1945/6 έως 1990/1991.⁵¹³

Σχολικό έτος	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο	Ομάδες εκπαίδευσης μαθητών
1945/1946	33	25	58	1
1949/1950	22	12	36	1
1954/1955	56	24	80	2
1957/1958	141	75	216	6
1959/1960	80	87	167	6
1965/1966	71	112	183	6
1970/1971	59	61	120	4
1975/1976	67	43	110	4
1980/1981	40	48	88	3
1981/1982	99	122	221	8
1982/1983	84	117	201	7

⁵¹³ Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, από το σχολικό έτος 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα). (Republički zavod za unapredjivanje školstva i Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd: Informacija o vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1994/45-1990/91).

1983/1984	110	125	235	8
1984/1985	103	134	237	8
1985/1986	111	139	250	9
1986/1987	109	142	251	10
1990/1991	136	170	306	12

ΠΙΝΑΚΑΣ Η: Ο αριθμός και η εθνικότητα των εκπαιδευτικών των νηπιαγωγείων στο Ούλτσιν και Τούζι από τη σχολική χρονιά 1945/1946 έως 1990/1991 ⁵¹⁴

Σχολικό έτος	Αλβανοί	Μαυροβούνιοι	Σύνολο
1945/1946	-	1	1
1949/1950	-	1	1
1965/1966	-	6	6
1970/1971	1	4	5
1975/1976	1	4	5
1980/1981	3	4	7
1981/1982	4	5	9
1982/1983	4	5	9
1983/1984	4	5	9
1984/1985	5	7	12
1985/1986	5	7	12
1986/1987	5	7	12
1990/1991	7	4	11

ΠΙΝΑΚΑΣ Θ: Ο αριθμός των αλβανών μαθητών των δημοτικών σχολείων στο Ούλτσιν, Μπαρ, Τούζι, Πλαβ και Ρόζαγιε, (Ulcinj, Bar, Plav, Tuzi, Rozaje) που παρακολούθησαν μαθήματα στην αλβανική γλώσσα από τη σχολική χρονιά 1945/1946 έως 1990/1991 ⁵¹⁵

Σχολική χρονιά	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
1945/1946	596	330	926
1950/1951	1805	1211	3016

⁵¹⁴ Ο.π. παρ.

⁵¹⁵ Οπ., παρ.

1955/1956	1678	1320	2998
1960/1961	1862	1233	3095
1965/1966	2156	1522	3678
1970/1971	3043	2029	5072
1980/1981	2501	2965	5466
1985/1986	2401	2411	4812
1990/1991	2517	2254	4771

Από το 1945 μέχρι το 1980 παρατηρείται μια αυξητική τάση της εγγραφής παιδιών στα δημοτικά σχολεία των αλβανόφωνων περιοχών. Από τη σχολική χρονιά 1985/1986 παρατηρείται μια πτώση εγγραφής μαθητών στα δημοτικά σχολεία της τάξεως του 8,8%. Περίπου το ίδιο ισχύει και για τη σχολική χρονιά 1990/1991.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι: Ο αριθμός των δασκάλων των δημοτικών σχολείων στο Στόι, Βλαντιμίρ, Όστρος, Τούζι, Γκούσιν, Ντόντιτσι (Štoj, Vladimir, Ostros, Tuzi, Gusinje, Dacići) από τη σχολική χρονιά 1944/1945 έως 1990/1991⁵¹⁶

Σχολική χρονιά	Άνδρες δάσκαλοι	Γυναίκες δασκαλές	Σύνολο
1944/1945	3	2	5
1945/1946	11	2	13
1950/1951	57	8	65
1955/1956	72	7	79
1956/1957	59	7	66
1960/1961	80	10	90
1962/1963	85	16	101
1964/1965	90	28	118
1969/1970	127	41	168
1976/1977	295	52	347
1980/1981	299	62	361
1985/1986	296	56	352
1990/1991	189	79	268

Παρατηρείται ότι υπάρχει αύξηση του αριθμού των δασκάλων ανά σχολική χρονιά, παρόλα αυτά το ποσοστό των ανδρών εκπαιδευτικών είναι πολύ μεγαλύτερο

⁵¹⁶ Όπ., παρ.

από αυτό των γυναικών, κάτι που δηλώνει τη μικρή συμμετοχή γυναικών στην ανώτερη εκπαίδευση και ακολούθως στην αγορά εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ Κ: Ο αριθμός των μαθητών που εγγράφηκαν στα λύκεια του Ούλτσιν, Τούζι, και Πλαβ (Ulcinj,Tuzi, Plav) από το 1965 έως το 1990. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο Ούλτσιν και Πλαβ (Ulcinj,Plav) υπάρχει ουσιαστικά από το 1965 και 1971 αντίστοιχα.⁵¹⁷

Σχολικό έτος	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
1965/1966	165	81	246
1966/1967	152	90	252
1967/1968	176	102	278
1968/1969	175	101	276
1969/1970	165	108	273
1970/1971	196	126	332
1971/1972	281	143	424
1972/1973	329	182	511
1973/1974	369	197	566
1974/1975	430	200	630
1975/1976	841	422	1263
1980/1981	1477	933	2410
1985/1986	1035	868	1903
1990/1991	911	800	1711

Από τη δεκαετία του 1960 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980, τα αγόρια ήταν συντριπτικά περισσότερα από τα κορίτσια που φοιτούσαν στα λύκεια των αλβανόφωνων περιοχών. Η κατάσταση εξισορροπείται κάπως τις σχολικές χρονιές 1985 έως το 1990, όπου οι κοινωνικές συνθήκες και ανάγκες επέτρεψαν όλο και περισσότερα κορίτσια να συνεχίζουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευσή τους στα λύκεια.

ΠΙΝΑΚΑΣ Λ: Ο αριθμός των εκπαιδευτικών αλβανικής καταγωγής της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των λυκείων Ούλτσιν, Πλαβ και Τούζι (Ulcinj,Tuzi, Plav) από τη σχολική χρονιά

⁵¹⁷ Όπ.,παρ.

1965/66 έως τη σχολική χρονιά 1990/91, χωρίς όμως να υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με το φύλο των εκπαιδευτικών.⁵¹⁸

Σχολικό έτος	Άνδρες εκπαιδευτικοί	Γυναίκες εκπαιδευτικοί	Σύνολο
1965/1966	14	0	14
1970/1971	29	5	34
1975/1976	57	8	65
1980/1981	90	26	116
1985/1986	91	23	114
1990/1991	97	38	135

2. Η Εκπαιδευτική Πολιτική του Μαυροβουνίου σήμερα

Το σύστημα παιδείας του Μαυροβουνίου είναι το εξής:

1. Δημοτικό Σχολείο – Osnovna Skola, 8 τάξεις
2. Γυμνάσιο (Λύκειο) – Gimnazija, 4 τάξεις

Ολοκληρώνοντας το Γυμνάσιο (Λύκειο), ο σπουδαστής μπορεί να γραφτεί σε ένα Τεχνικό Σχολείο ή στο Πανεπιστήμιο

3. Τεχνικά Σχολεία – Srednja Strucna Skola, 3- 4 χρόνια
4. Πανεπιστήμιο, 4-5 χρόνια

Τα γεγονότα που έχουν επηρεάσει σημαντικά τη δημιουργία ενός νέου, πολιτικού, νομικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος τα τελευταία χρόνια (από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και έπειτα), επηρέασαν επίσης τα θέματα των εθνικών και εθνοτικών ταυτοτήτων που σχετίζονται με ομάδες που ήταν συνταγματικές στο παρελθόν, και στο παρόν αποτελούν μειονότητες στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας και τη Δημοκρατία του Μαυροβουνίου.. Ξεκινώντας από το γεγονός ότι οι εθνικές μειονότητες είναι αποτέλεσμα της δημιουργίας των σύγχρονων εθνικών κρατών, δεν μπορεί να γίνει κατανοητό, γιατί η αποδοχή της διεθνούς έννομης

⁵¹⁸ Οπ., παρ.

προστασίας⁵¹⁹ (που είναι πραγματικά μια πολύ νέα έννοια) έχει εξαπλωθεί και ενταθεί στο Μαυροβούνιο και ευρύτερα στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Είναι μάλλον δύσκολο να εκτιμηθεί η υφιστάμενη δημογραφική δομή του Μαυροβουνίου εξαιτίας της μεγάλης απόστασης του χρόνου από τις συγκρούσεις στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Ένας μεγάλος αριθμός Σλάβων και Ρομά μετακινήθηκε από τις γειτονικές περιοχές και αυτό επηρέασε την αλλαγή των εθνοτικών και εθνικών διαμορφώσεων.

Το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα ορίζει τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων εν γένει, εκτιμώντας ότι το Σύνταγμα της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου επεξεργάζεται τα εν λόγω δικαιώματα, αλλά δεν καθορίζει τις *μειονότητες* και την έννοια του όρου.

Οι εν λόγω κανονισμοί βασίζονται σε διεθνή έγγραφα και εγγυήσεις πολλών δικαιωμάτων, ξεκινώντας από εκείνα που αφορούν τη διατήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη και έκφραση εθνικών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων και προχωρούν στις διάφορες μορφές εγγυημένων δικαιωμάτων που σημαίνουν: χρήση της μητρικής γλώσσας, εκπαίδευση και ενημέρωση στη μητρική γλώσσα, χρήση των εθνικών συμβόλων, δημιουργία εκπαιδευτικών, πολιτιστικών και θρησκευτικών ενώσεων που θα υποστηρίζονται και θα επιδοτούνται από το κράτος, παρουσία της ιστορίας και του πολιτισμού τους στα εθνικά προγράμματα, χρήση της γλώσσας τους στις συναλλαγές τους με τις κρατικές αρχές, απασχόληση στις δημόσιες υπηρεσίες, δικαίωμα στην κρατική διοίκηση και την τοπική αυτοδιοίκηση, δικαιώματα των θρησκευτικών αργιών και δικαιώματα διατήρησης επαφών με άλλους συμπατριώτες έξω από το Μαυροβούνιο.

Σε ισότιμη βάση, όλοι οι πολίτες του Μαυροβουνίου, καθώς και μέλη εθνικών και εθνοτικών ομάδων απολαμβάνουν τα ίδια κοινωνικά δικαιώματα σε τοπικό επίπεδο. Κάθε πολίτης του Μαυροβουνίου έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η βασική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική και χωρίς δίδακτρα. Σύμφωνα με το άρθρο 9 και 68 του

⁵¹⁹ Η αναγκαιότητα και η επιτακτικότητα της ύπαρξης κράτους δικαίου για την εύρυθμη και ομαλή λειτουργία του κοινωνικού ιστού αποτελεί αποκρυσταλλωμένη και παγιωμένη αντίληψη για το σύγχρονο κόσμο. Κύρια γνωρίσματα ενός κράτους δικαίου είναι ο περιορισμός της κρατικής εξουσίας, ο προσδιορισμός της βάσει κανόνων τεθειμένων εκ των προτέρων, και μάλιστα από τα Αντιπροσωπευτικά σώματα και ο έλεγχός της από ανεξάρτητα δικαστήρια. Οι διοικούμενοι στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα έχουν τη δυνατότητα να προσφεύγουν στα δικαστήρια, για να προστατευθούν από ενδεχόμενες παραβάσεις των κανόνων αυτών, επικαλούμενοι ακόμα και την αντισυνταγματικότητά τους. Βλ. σχετικά: Δαγτόγλου, Π.Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, Β' τόμος, Αθήνα, 2001, σ.σ. 34-37.

Συντάγματος της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου, σε αρκετούς δήμους του Μαυροβουνίου, οι οδηγίες διδασκαλίας είναι στην Αλβανική γλώσσα τόσο στα δημοτικά, όσο και στα γυμνάσια. Σε δήμους που η πλειοψηφία του πληθυσμού είναι άλλων εθνικών και εθνοτικών ομάδων, χρησιμοποιείται επίσημα το δικό τους αλφάβητο και ομιλείται η δική τους γλώσσα. Σε μερικές περιοχές μάλιστα (Ούλτσιν, Ποντγκόριτσα, Πλαβ και Ρόζαγιε), (Ulcinj, Podgorica, Plav, Rozaje) ο αριθμός μαθητών δημοτικών σχολείων είναι σχεδόν 100% αλβανικής εθνοτικής προέλευσης και για αυτό οι οδηγίες διδασκαλίας που παρέχονται από το κράτος στους δασκάλους είναι στην αλβανική γλώσσα.

Η πρόταση του νέου νόμου προβλέπει ότι η τοπική μονάδα αυτοδιοίκησης υποχρεούται στην εισαγωγή και χρήση της γλώσσας της εθνικής μειονότητας, εάν το ποσοστό των μελών της φθάνει το 15% του συνολικού αριθμού των πολιτών εντός της επικράτειας της συγκεκριμένης περιοχής, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή.

Εκτός από την εξασφάλιση της ποιότητας του διδακτικού προσωπικού, γίνονται προσπάθειες παροχής κατάλληλων βιβλίων. Έτσι, υπάρχει βιβλίο ιστορίας και ανάγνωσης στην Αλβανική γλώσσα σε όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Υπάρχουν σχολικές βιβλιοθήκες με πάνω από το 80% των τίτλων τους στην αλβανική γλώσσα και πάνω από 18.000 βιβλία σε όλα τα περιφερειακά σχολεία με οδηγίες για τη διδασκαλία στα αλβανικά. Το Υπουργείο Παιδείας εξασφαλίζει, σύμφωνα πάντα με τις οικονομικές δυνατότητες του κράτους, όλα τα σχολεία του Μαυροβουνίου να έχουν τον αναγκαίο σχολικό και οπτικοακουστικό εξοπλισμό. Εξαιρετικά αποτελέσματα επιτεύχθηκαν στο Μαυροβούνιο με τη δυνατότητα απόκτησης διπλώματος γυμνασίου, ανεξάρτητα από την εθνοτική μειονότητα στην οποία ανήκουν. Υψηλή σχολική τεχνική εκπαίδευση έγινε σχεδόν υποχρεωτική και διαθέσιμη για όλους τους μαθητές. Στα γυμνάσια, οι Αλβανοί μαθητές μπορούν να ακολουθήσουν τις οδηγίες διδασκαλίας στη μητρική τους γλώσσα. Υπάρχουν τρία γυμνάσια στα οποία χρησιμοποιείται η αλβανική γλώσσα για διδακτικές οδηγίες (Πλαβ, Ούλτσιν και Τουζί) (Plav Ulcinj, Tuzi). Οι εν λόγω οδηγίες για τη διδασκαλία, οργανώνονται σε περισσότερες από 30 αίθουσες διδασκαλίας και για περίπου 900 μαθητές.

Επιλογικά, σε κρατικό επίπεδο, οι Αλβανοί εκπαιδευτικοί υπάλληλοι που απασχολούνται στο *Υπουργείο Παιδείας και Επιστημών*, στο *Συμβούλιο των Δασκάλων*, στο *Τμήμα Σύνταξης*, επιθεωρούν και παρακολουθούν τις εκπαιδευτικές διαδικασίες, σύμφωνα με την κρατική πολιτική και μεριμνούν για την ποιότητα της υλοποίησής της.

Σύμφωνα με την αναφορά που εξέδωσε η Σουηδική Επιτροπή του Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα το Φεβρουάριο του 2007 με τίτλο *Minorities in Montenegro, Legislation and Practice, Report No.1, Human Rights Protection Program* ⁵²⁰ ως μειονότητα ορίζεται: μια ομάδα πολιτών της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου που αντιπροσωπεύεται λιγότερο από την πλειοψηφία του πληθυσμού του, που έχει κοινή εθνότητα, θρήσκευμα, γλώσσα και ιστορικούς δεσμούς με τη γεωγραφική περιοχή της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου και έχει εκφράσει την επιθυμία να διατηρήσει τα εθνικά, εθνοτικά, πολιτιστικά, γλωσσικά και θρησκευτικά στοιχεία που απαρτίζουν την ταυτότητα του (σ.7).

Σύμφωνα με την ίδια αναφορά, τα δικαιώματα της μειονότητας προστατεύονται από το Σύνταγμα και οι μειονοτικοί πληθυσμοί έχουν το δικαίωμα να ιδρύουν ιδρύματα, κοινωνικούς συλλόγους, ΜΚΟ και να συμμετέχουν σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής του Μαυροβουνίου. Έχουν ασφαλώς το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι και το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους σε όλα τα επίσημα έγγραφα στους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, εφόσον ο μειονοτικός πληθυσμός ξεπερνά το 15% του συνολικού αριθμού των κατοίκων της περιοχής (σ. 8-9). Επίσης, το κράτος υποχρεούται τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης να συμπεριλαμβάνουν ραδιο-τηλεοπτικές εκπομπές στη γλώσσα των μειονοτήτων, καθώς και έντυπο τύπο.

Όσον αφορά την εκπαίδευση, οι μειονοτικοί πληθυσμοί έχουν το δικαίωμα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση να διδάσκονται στη γλώσσα τους, μαθαίνοντας παράλληλα την επίσημη γλώσσα του κράτους, που είναι η σερβική. Η αναφορά θίγει ένα ακανθώδες πρόβλημα στην εκπαίδευση της αλβανικής μειονότητας, την απουσία αλβανικής λογοτεχνίας, αλλά και το ζήτημα ότι πολλά βιβλία δεν είναι μεταφρασμένα από τα σερβικά στα αλβανικά, όπως το βιβλίο Μουσικής της 6^{ης} δημοτικού, το βιβλίο γεωγραφίας επίσης της 6^{ης} δημοτικού, το οποίο είναι γραμμένο στα αλβανικά, αλλά οι εξηγήσεις των εικόνων είναι στα σερβικά. Επίσης, το βιβλίο των Αγγλικών είναι στα σερβικά (σ. 20-23). Αυτά τα προβλήματα ζητούν λύση ήδη από τη δεκαετία του 1960, όπως θα διαπιστωθεί από την έρευνα που παρουσιάζεται στην παρούσα διατριβή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 61. Κατανομή πληθυσμού στους Δήμους με τη μεγαλύτερη αλβανική μειονότητα του Μαυροβουνίου το έτος 1960

⁵²⁰ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.yihr.org ανακτήθηκε στις 21/11/2012.

	Δήμος	Συνολικός πληθυσμός το 1960	Αλβανοί το 1960	% Αλβανών στο συνολικό πληθυσμό
1	Μπαρ (Bar)	25700	3270	13,0
2	Πλαβ (Plav)	20300	3500	17,2
3	Ούλτσιν (Ulcinj)	15900	10650	67,0
4	Τίτογκραντ (Titograd)	64200	8900	13,9
5	Ρόζαγι (Rozaje)	14800	800	5,4
	Σύνολο δήμων :	140900	27120	19,2
	Σύνολο ΣΔΜ	482800	27500	5,7

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, σ. 134 (Republički zavod za statistiku Titograd)

ΠΙΝΑΚΑΣ 62: Το κατά κεφαλήν εισόδημα στους Δήμους του Μαυροβουνίου με αλβανική μειονότητα το 1960 ⁵²¹ σοσιαλιστική Δημοκρατία Μαυροβουνίου

	Δήμος	1960 εθνικό κατά κεφαλήν εισόδημα	Κατά κεφαλήν εισόδημα μετά την ολοκλήρωση υποδομών από τις εγγυώμενες επενδύσεις
1	Ούλτσιν (Ulcinj)	71700	96226

⁵²¹ Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, από το σχολικό έτος 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα), σ. 127. (Republički zavod za unapredjivanje školstva i Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd: Informacija o vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1944/45-1990/91).

2	Μπαρ (Bar)	61700	72200
3	Ρόζαγι (Rozaje)	37160	45945
4	Πλαβ (Plav)	26108	26108
5	Τίτογκραντ (Titograd)	120090	208742
	Σύνολο δήμων Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου (ΣΔΜ)	74876	122770
	ΟΕΔΓ	137890	

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, το εθνικό κατά κεφαλήν εισόδημα των Δήμων με αλβανικό πληθυσμό το 1960 ήταν σημαντικά χαμηλότερο από το μέσο όρο του κατά κεφαλήν εισοδήματος του Μαυροβουνίου (περίπου 140.000).

Στα δημοτικά σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά, φοιτούσαν μαθητές με κατά μέσο όρο χαμηλότερες γνώσεις των υπόλοιπων εθνοτήτων και πολύ συχνά χωρίς καθόλου γνώση της επίσημης σερβοκροατικής γλώσσας, πράγμα το οποίο τους εμπόδιζε στην ομαλή μελλοντική δευτεροβάθμια ή τεχνική εκπαίδευση και την απόκτηση ορισμένης ειδικότητας. Εκτός αυτού, οι αναφερόμενες κοινωνίες είχαν από το ίδιο το κράτος πολύ περιορισμένη χρηματοδότηση και δεν ήταν σε θέση να δίνουν υποτροφίες και να εκπαιδεύουν τους μαθητές και τους φοιτητές εκτός του τόπου διαμονής τους. Επίσης, ο Αλβανός αγρότης ήταν αρκετά συντηρητικός αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών του και ειδικά των κοριτσιών.

Λόγω έλλειψης συστηματικής απασχόλησης σε αυτήν την περιοχή, οι θέσεις απασχόλησης μπορούσαν να βρεθούν συνήθως στην κατασκευαστική βιομηχανία, για δουλειές χωρίς απαιτούμενη εκπαίδευση (σκάψιμο, προετοιμασία υλικών, σοβάτισμα, φόρτωση και ξεφόρτωση υλικών κ.τ.λ.) και σε κάποιες εποχιακές δουλειές. Αυτό το ζήτημα από την άλλη προκαλούσε αστάθεια στην απασχόληση, κακές συνθήκες στέγασης, λιγοστές ευκαιρίες για αναβάθμιση μόρφωσης κ.τ.λ.⁵²²

Η ανάγκη για περισσότερες επενδύσεις ήταν επιτακτική στις περιοχές αυτές, τόσο στις κοινωνικές, όσο και στις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές υποδομές, στη δημιουργία μικρότερων επιχειρήσεων και άλλων μορφών απασχόλησης. Επίσης, οι

⁵²² Τσίρκοβιτς, Σ., κ.α. *Ιστορία του Μαυροβουνίου*, Βιβλίο II, Τόμος 2, Τίτογκραντ, 1970, σ.σ. 34-37 (Ćirković, S., i drugi. *Istorija Crne Gore*. Knjiga II. Tom II. Titograd, 1970).

επενδύσεις σύμφωνα με τα πορίσματα της έκθεσης έπρεπε να γίνουν για την πλήρη ηλεκτροδότηση των περιοχών, τη δημιουργία δρόμων, την εγκατάσταση σωληνώσεων πόσιμου νερού και αποχέτευσης κ.τ.λ., βασικότατων δηλαδή αναγκών ανάπτυξης για την υγιεινή και την ποιότητα ζωής των κατοίκων των περιοχών αυτών.

Η έκθεση⁵²³ αναφέρει επίσης θέματα που προέκυψαν με φορείς του Κομμουνιστικού Κόμματος στους δήμους του Μπαρ, Ούλτσιν, Τίτογκραντ, Πλαβ και Ρόζαγιε (Bar, Ulcinj, Titograd, Plav, Rozaje).

Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (σε δηνάρια):

<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>
426.925	374.184	457.940	580.940

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, σ. 137 (Republički zavod za statistiku Titograd)

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα του Μαυροβουνίου, κατά μέσο όρο αυξήθηκε κατά 11,7% το χρόνο. Αλλά το κατά κεφαλήν εισόδημα παρέμενε πολύ χαμηλό:⁵²⁴

⁵²³ Αναλυτικά ανά δήμο προκύπτουν τα ακόλουθα:

I. ΔΗΜΟΣ ΜΠΑΡ

1. Ηλεκτροδότηση: προετοιμάστηκε και εγκρίθηκε το επενδυτικό πρόγραμμα για την ηλεκτροδότηση των χωριών στις περιοχές της Κράγινα (Krajina) και του Βίρπαζαρ (Virpazar) μέχρι τα σύνορα με την Αλβανία. Η πραγματοποίηση της ηλεκτροδότησης προβλεπόταν να γίνει με ξύλινες κολόνες, αντί για μεταλλικές ή τσιμεντένιες (με προβλεπόμενο προϋπολογισμό 26 εκατομμύρια αντί για 36 στην Κράγινα (Krajina) και 46 εκατομμύρια δηνάρια στο Βίρπαζαρ (Virpazar) αντίστοιχα). Η ηλεκτροδότηση θα έδινε ρεύμα σε πάνω από 30 χωριά των περιοχών.

2. Συνέχιση κατασκευής του δρόμου Όστρος – Βλάντιμιρ (Ostros- Vladimir) (με κόστος περίπου 3-4 εκατομμύρια δηνάρια ανά χιλιόμετρο).

⁵²⁴ Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, από το σχολικό έτος 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα), σ. 128. (Republički zavod za unapredjivanje školstva i Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku Titograd: Informacija o vaspitanju i obrazovanju pripadnika albanske narodnosti. Titograd, 1994/45-1990/91).

Ο δήμος του Πλαβ (Plav) ήταν μια γεωργική περιοχή. Ο γεωργικός πληθυσμός ήταν 71,10 % και ο μη γεωργικός 28,90%.

Κατά την ίδια περίοδο, ο προϋπολογισμός, σε δηνάρια, του δήμου Πλαβ (Plav) ήταν:

<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>
84.920	99.037	123.605	141.000

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογραντ, σ.σ. 151-156 (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST))

Η αύξηση του προϋπολογισμού κατά το μέσο όρο ήταν 18.30%. Η κατανάλωση προϋπολογισμού κατά κεφαλήν το 1961 ήταν μόνο 6.374, ενώ π.χ. στο Τίβατ (Tivat) ήταν 16.373.⁵²⁵

Οι οικονομικές δαπάνες για το σχολικό σύστημα από τον προϋπολογισμό του Πλαβ στα % ήταν :

IV. ΠΛΑΒ & ΡΟΖΑΓΙΕ

Η Επιτροπή δεν έκανε κανέναν έλεγχο σε αυτές τις περιοχές, ούτε διέθεσε κάποιες πληροφορίες για τις ανάγκες αυτών των δήμων. Τα κυριότερα προβλήματα των περιοχών ήταν στο Πλαβ (Plav) η εφαρμογή του αρδευτικού προγράμματος κάμπου 2.000 εκταρίων με επένδυση κόστους 800 εκατομμυρίων δηνάρια, το ζήτημα της ύδρευσης, το χτίσιμο του τμήματος κονσερβοποίησης για να απορροφήσει ένα μέρος του πληθυσμού (εκτός από τον πληθυσμό που απασχολείται στο κλωστοϋφαντουργείο στο Ίβανγκραντ (Ivangrad) και οι μελέτες για περαιτέρω επέκταση της ξυλουργικής βιομηχανίας). Επίσης, στις περιοχές αυτές υπήρχε άμεση ανάγκη να βρεθούν λύσεις για την απασχόληση του πληθυσμού και τη μείωση της ανεργίας γενικά, η οποία θα αναβάθμιζε τους δήμους, για την ηλεκτροδότηση των ευρύτερων περιοχών και τη δημιουργία καλών δρόμων που θα συνέδεαν τα γύρω χωριά με τα μεγαλύτερα κέντρα της περιοχής. Επίσης, τα σχολικά κτίρια, η διδακτέα ύλη και τα διδακτικά μέσα, το εκπαιδευτικό προσωπικό, καθώς και οι υποτροφίες δεν ήταν καθόλου επαρκή και για αυτά τα ζητήματα έπρεπε να παρθούν συγκεκριμένα και βασικά μέτρα για τη βελτίωση της γενικότερης κατάστασης.

⁵²⁵ Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογραντ, από το σχολικό έτος 1944/45 ως το 1990/91 (ατομικά έντυπα για όλα τα σχολεία στην αλβανική γλώσσα), Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST) 1944/45-1990/91). pojedinačni formulari za škole na albanskom jeziku).

Δήμος του Πλάβ, σ.σ. 23-25. (Opština Plav)

<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>
41.6%	50.8%	53.1%	55%

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, σ.σ. 162-166 (Republički zavod za statistiku Titograd (dalje: RZST))

Αυτό σημαίνει ότι και ο προϋπολογισμός του Δήμου και οι δαπάνες⁵²⁶ για το σχολικό σύστημα είχαν άριστη αύξηση σε σύγκριση με την αύξηση του εθνικού εισοδήματος του Δήμου. Οι αυξανόμενες ανάγκες του σχολικού συστήματος απαιτήσαν αυξανόμενες δαπάνες, ανεξάρτητα αν οι δαπάνες αυτές δεν ακολούθησαν την κατάλληλη ανάπτυξη της κοινότητας.⁵²⁷

Η σχέση μεταξύ των υλικών και προσωπικών εισοδημάτων κατά τα 3 χρόνια στα σχολεία του Δήμου Πλαβ (Plav) ήταν :

	<u>1958</u>	<u>1959</u>	<u>1960</u>	<u>1961</u>
Προσωπικό:	—	73.7%	70.5%	82%
Υλικό:	—	26.3%	29.5%	18%

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, σ. 169 (Republički zavod za statistiku Titograd)

Η παρακάτω λίστα παρουσιάζει τον αριθμό των μαθητών της αλβανικής μειονότητας ανά τμήμα και τάξεις.

α) Ο αριθμός των μαθητών της μειονότητας που παρακολουθούν τα μαθήματα στα αλβανικά:⁵²⁸

Τάξη	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ
I	7	4
II	10	3
III	7	3
IV	5	1
V	18	23
VI	16	7

⁵²⁶ Χρονικό του δημοτικού σχολείου του Πλαβ, 1970, σ. 96 (Ljetopis osnovne škole Plav. Plav, 1970)

⁵²⁷ Μπέσιτς, Ζ., *Η ιστορία του Μαυροβουνίου*, Τίτογκραντ, 1967, σ. 179.

⁵²⁸ Το Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ, 1944/45 – 1990/91, σ.σ. 34-37. (Republički zavod za statistiku Titograd 1944/45 – 1990/91)

VII	29	4
VIII	11	1
Σύνολο:	103	46
	149	

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογραντ, σ.171 (Republički zavod za statistiku Titograd)

β) Ο αριθμός των μαθητών της μειονότητας που παρακολουθούσαν τα μαθήματα στα σερβοκροατικά:

Τάξη	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ
I	7	1
II	3	1
III	3	3
IV	-	-
V	8	12
VI	5	2
VII	3	-
VIII	4	-
Σύνολο: 52	33	19

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογραντ, σ.172-173 (Republički zavod za statistiku Titograd)

ΠΙΝΑΚΑΣ 68: Η Γενική Επίδοση των Μαθητών ανά Σχολείο

Σχολείο	ΑΡΙΣΤΑ	ΛΙΑΝ ΚΑΛΩΣ	ΚΑΛΩΣ	ΚΑΚΩΣ
«Μπ. Στρούγαρ»	20,98% (166)	16,05% (127)	19,46% (154)	11,75% (93)
«Μ. Τίτο»	16,06% (154)	14,81% (142)	21,59% (207)	19,71% (189)

«Μπ. Έλεζαγα»	13,14% (123)	18,58% (174)	25,74% (241)	19,76% (185)
«Μ. Νουτσούλοβιτς»	14,87% (18)	15,70% (19)	30,58% (37)	21,48% (26)
Συνολικά	16,42% (461)	16,46% (462)	22,76% (639)	17,56% (493)

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ (1944/45-1990/91 (Republički zavod za statistiku Titograd)), σ.σ. 221-227

ΠΙΝΑΚΑΣ 69: Η Γενική Επίδοση των Μαθητών τις Σχολικές Χρονιές 1980/1981/82

Σχολική χρονιά	1 κακό βαθμό	2	3	4	5 ή περισσότερους κακούς βαθμούς
1980-1981	7,30%	9,72%	4,72%	1,70%	3,24%
1981-1982	7,76%	10,90%	3,34%	1,60%	3,09%
Διαφορά	+ 0,46%	+ 1,22%	- 1,38%	- 0,10%	- 0,15%

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο στατιστικής του Τίτογκραντ (Republički zavod za statistiku Titograd) (1944/45-1990/91), σ.σ. 32-36

ΠΙΝΑΚΑΣ 70: Σύγκριση του ποσοστού των μαθητών τη σχολική χρονιά 1980/1981 με τη σχολική χρονιά 1981/1982 με κακούς βαθμούς

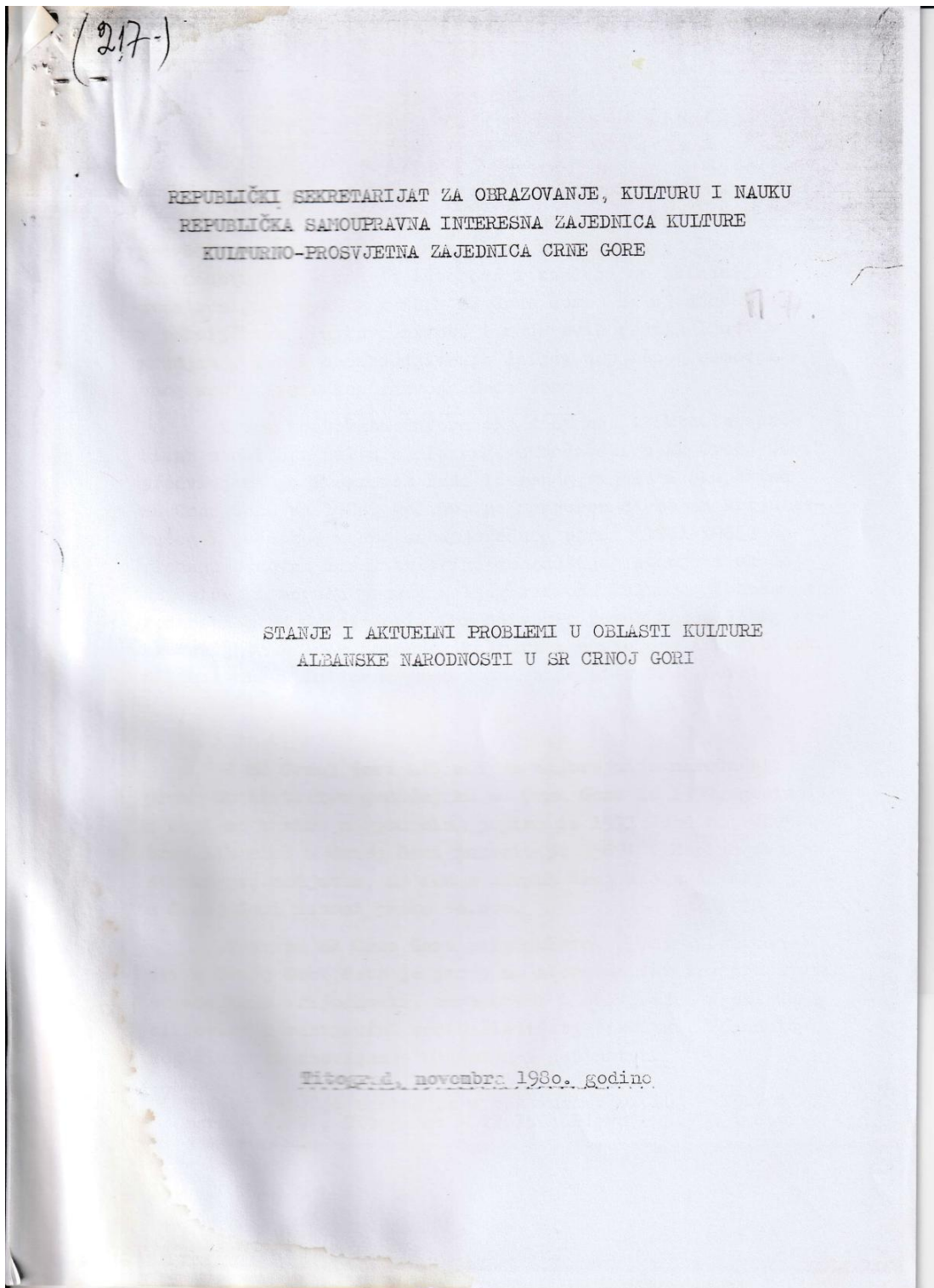
Μάθημα	Προβιβασμένοι	Ο μέσος βαθμός, 1980-81	Ο μέσος βαθμός, 1981-1982	Ο μεγαλύτερος μέσος βαθμός	Ο χαμηλότερος μέσος βαθμός
Σερβο-κροατική	89,46%	2,86	2,89	3,23 2η τάξη	2,55 7 ^η τάξη

γλώσσα					
Αλβανική γλώσσα	88,48%	2,82	2,96	3,22 2η τάξη	2,61 6η τάξη
Ρωσική γλώσσα	94,63%	2,64	2,58	2,70 6η τάξη	2,47 7η τάξη
Γαλλική γλώσσα	95,00%	2,30	2,50	2,90 8η τάξη	2,23 6η τάξη
Γερμανική γλώσσα	86,69%	2,31	2,50	2,85 8η τάξη	2,44 6η τάξη
Μελέτη Περιβάλλοντος και Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή	91,46%	3,06	3,16	3,29 2η τάξη	3,18 1η τάξη
Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή	93,77%	2,79	2,81	2,92 4η τάξη	2,65 5η τάξη
Ιστορία	83,89%	2,39	2,51	2,63 8η τάξη	2,41 6η τάξη
Μελέτη περιβάλλοντος	92,72%	2,77	2,84	3,04 4η τάξη	2,67 5η τάξη
Γεωγραφία	91,07%	2,49	2,49	2,64 7η τάξη	2,26 8η τάξη
Βιολογία	92,58%	2,61	2,62	2,77 8η τάξη	2,65 7η τάξη
Φυσική	83,96%	2,41	2,60	2,61 8η τάξη	2,34 7η τάξη
Χημεία	90,98%	2,51	2,57	2,65 8η τάξη	2,49 7η τάξη
Μαθηματικά	79,80%	2,69	2,69	3,16 2η τάξη	2,16 6η τάξη
Χειροτεχνία	96,66%	3,23	3,16	3,53 1η και θ' τάξη	2,79 7η τάξη
Γυμναστική	99,86%	3,97	3,99	4,07 3η τάξη	3,62 5η τάξη
Ζωγραφική	98,89%	3,38	3,47	3,63 2η τάξη	3,30 7η τάξη
Μουσική	98,88%	3,34	3,41	3,94 1η τάξη	2,83 5η τάξη
Τουρισμός	98,85%	2,78	3,12	3,24 8η τάξη	3,00 7η τάξη

Πηγή: Δημοκρατικό Ινστιτούτο Στατιστικής του Τίτογκραντ (Republički zavod za statistiku Titograd) (1944/45-1990/91), σ.σ. 45-46

(Π.ΥΙ.α) Κατάσταση και προβλήματα στην ανάπτυξη της κουλτούρας αλβανικής εθνικότητας στην ΣΔ Μαυροβούνιο (1980). (έκθεση ενότητας κουλτούρας και οραματισμού στο Μαυροβούνιο)-

(τμήμα)

Brži privredni, obrazovni i kulturni razvitak manje razvijenih opština i regiona posebno prigraničnih područja na kojima, uglavnom, živi stanovništvo albanske narodnosti, od šireg je interesa i značaja za skladniji i svestraniji ukupni razvitak SR Crne Gore, za ujednačavanje i poboljšavanje uslova života i rada svih radnih ljudi i građana, kao i obezbjeđivanje daljeg uspješnog samoupravnog socijalističkog razvoja Crne Gore.

U tom kontekstu informacija "Stanje i aktuelni problemi u oblasti kulture albanske narodnosti u SR Crnoj Gori" predviđena je Programom rada Izvršnog vijeća i Skupštine SR Crne Gore za 1980. godinu, sa namjerom da se na kraju tekućeg i početkom novog srednjoročnog plana (1981-1985) sagledaju osnovne karakteristike dosadašnjeg stanja i ukaže na uslove i moguće pravce daljeg razvoja kulture albanske narodnosti u SR Crnoj Gori. Obradivači, pored Republičkog sekretarijata za obrazovanje, kulturu i nauku, su i Republička SIZ kulture i Kulturno-prosvjetna zajednica Crne Gore.

I

U SR Crnoj Gori Albanci su najbrojnija narodnost: prema Statističkom godišnjaku za Crnu Goru iz 1979. godine, a koji se bazira na podacima popisa iz 1971. godine, ukupan broj Albanaca u Crnoj Gori iznosio je 35671^{1/2}. Realna pretpostavka je, međjutim, da danas ukupan broj Albanaca koji žive u Crnoj Gori iznosi preko 40.000.

Ustavom SR Crne Gore pripadnicima naroda i narodnosti u Crnoj Gori dato je pravo na slobodno izražavanje svojih nacionalnih vrijednosti, osobnosti i obilježja, u skladu sa ciljevima i zahtjevima socijalističkog razvitka, Zajedničkog života i razvijanja bratstva i jedinstva.

1/ Najveći dio je nastanjen u opštinama: Ulcinj - 13.706; Baru - 4.277; Titogradu - 12.156; Plavu - 3.736 i Rožanjama - 922.

I zaista, ukupan privredni i društveni razvitak albanske narodnosti u Crnoj Gori odvijao se u najužnoj vezi sa ukupnim razvojem SR Crne Gore, i tekao u skladu sa društvenim planovima razvoja Republike. U društvenim planovima razvoja Crne Gore, od rata pa do danas, a posebno u srednjoročnom planu od 1976-1980. godine, područja naseljena stanovništvom albanske narodnosti imala su posebno mjesto, s ciljem da se obezbijedi njihov što skladniji razvoj.

justin

Opredjeljenja Republike bila su usmjerena da se ova područja što brže oslobode zaostalosti. U tom smislu, iz godine u godinu, ulagani su posebni naponi, u skladu sa ekonomskim mogućnostima Republike, da se područja i širi regioni u kojima je nastanjeno stanovništvo albanske narodnosti povežu što boljim saobraćajnicama sa centrima pojedinih opština i Republike, da se izvrši elektrifikacija seoskih naselja i izgrade objekti za potrebe zdravstva, obrazovanja i kulture.

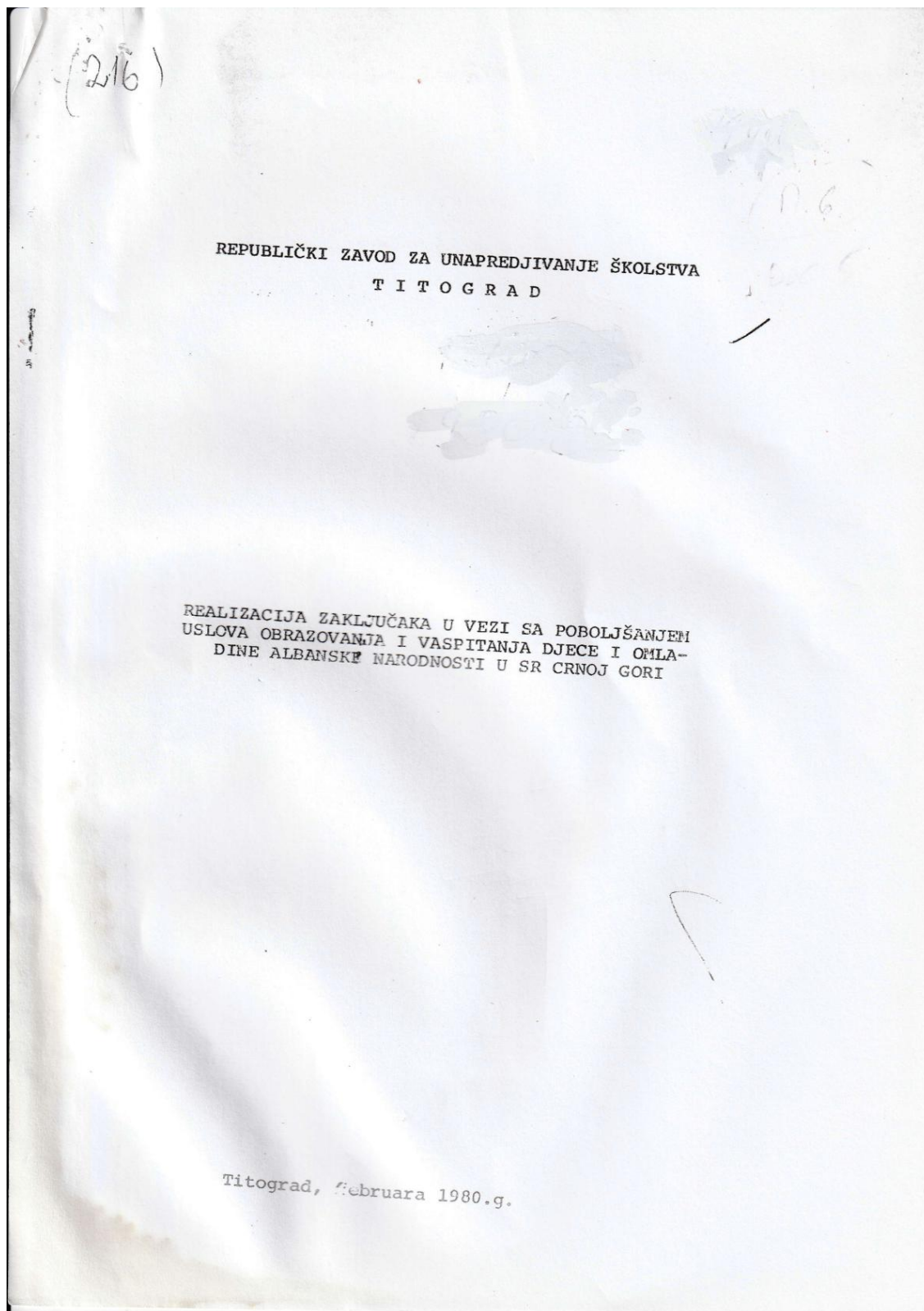
*carogoljina
je, lneras
u razvijanju
njima za
trabala*

II

Na planu poslijeratnog razvoja kulture albanske narodnosti u Crnoj Gori trebalo je preći put od uslova koji gotovo nijesu pružali nikakve osnove, tj. od potpunog odsustva bilo kakvih kulturnih ili srednjih ustanova, do današnjeg trenutka, koji se odlikuje dosta značajnim rezultatima i dostignućima u oblasti obrazovanja i vaspitanja, kulturno-umjetničke djelatnosti i manifestacija, informatike, izdavačke i drugih djelatnosti.

Važno je pritom uočiti da je za taj razvitak kulture presudan značaj imao, i još dugo će imati, razvoj mreže obrazovnih i vaspitnih ustanova. Obrazovanje je, van svake sumnje, jedan od osnovnih parametara društvenog razvoja, a u uslovima društvene i privredne nerazvijenosti, slabih komunikacija, i sl. koje karakterišu krajeve naseljene Albancima, njegova uloga još je i veća.

(Π. VI. β) Εφαρμογή των συμπερασμάτων σε σχέση με την βελτίωση της κατάστασης στην εκπαίδευση και την ανατροφή των παιδιών και της νεολαίας της αλβανικής εθνικότητας στην ΣΔ Μαυροβούνιο. (1979-80)-(τμήμα)

su bili izloženi do otvaranja ovog odjeljenja. Matična škola i SIZ osnovnog obrazovanja opštine Titograd treba da ulažu i dodatne napore za nabavku osnovne opreme ove škole kao i ostalih područnih odjeljenja koja pripadaju ovoj matičnoj školi.

U vezi sa opremom škola i poboljšanjem standarda u njima na teritoriji opštine Titograd, odnosno na području mjesnih zajednica Tuzi, Trabojin, Zatrijebač i Dinoša treba uložiti dodatne napore da se njihova oprema poboljša, inače sadašnje stanje ne zadovoljava, (nema kabineta, učila, fiskulturnih sala itd.).

Zaključak koji se odnosi na poboljšanje uslova za školovanje djece albanske narodnosti u srednjem usmjerenom obrazovanju u plavskoj opštini takodje je realizovan i znatno je poboljšao mogućnosti roditelja da od školske 1978/79. godine svoju djecu u srednjem obrazovanju školuju u mjestu, odnosno u Gimnaziji Plav. Vjerovatno da će biti potrebno i u narednom periodu da se dogradjuju uslovi u smislu obezbjeđivanja neophodnih stručnih kadrova za nastavu na albanskom jeziku, te nabavci literature na albanskom jeziku itd., što je u nadležnosti kolektiva škole i Republičke SIZ za usmjereni obrazovanje. Međutim, bitno je to što su djeca albanske narodnosti dovedena u ravnopravan položaj sa ostalom djecom tog područja i više nijesu primorana da se školuju van svoga mjesta, nego pod istim krovom sa ostalom, a to je za njihove roditelje znatna olakšica u ekonomskom smislu, jer više nijesu izloženi znatnim troškovima kao ranije, a u političkom smislu za to područje je veoma značajno što će djeca albanske narodnosti zajedno sa ostalom djecom crnogorske i muslimanske narodnosti još iz školskih klubova njegovati bratstvo i jedinstvo kroz zajedničko učenje, zajedničke kulturne aktivnosti i kroz zajedničko učešće u svim aktivnostima škole i sredine.

U vezi sa zaključcima koji se odnose na obrazovanje i vaspitanje djece albanske narodnosti u opštini Rožaje, takodje je mnogo učinjeno, jer su matična osnovna škola "Mustafa Peća

1983

TEBELARNI PREGLED NASTAVNOG KADRA U OSNOVNIH ŠKOLAMA
SA NASTAVOM NA ALBANSKOM JEZIKU U SR CRNOJ GORI
/STANJE ŠKOLSKE 1979/80. GODINE/

(svatko na svom mjestu)

Naziv škole	Učit.	Nastav.	Prof.	Apsol.v.šk.	Apsol.fakul.
"Tarašal Tito"	11	15	5	1	-
"Boško Strugar"	4	10	2	-	-
"Bedri Elezaga"	33	18	1	1	-
"Dj.K.Skenderbeu" /Ostros/	15	4	3	-	1
"Mahmut Lekić"	13	19	3	4	1
"29 novembar"	10	6	1	2	-
"Jedinstvo"	8	5	-	2	-
"Dj.K.Skenderbeu"	7	1	1	4	1
"Hajro Šabanović"	1	-	-	-	-
"Džafer Mikočević"	11	11	-	2	1
"Mustafa Pećanin"	3	4	1	-	-
OŠ Djuravci	4	-	-	-	-
	125	94	19	17	-

dnika albanske narodnosti u opštinama Titograd, Plav i Rožaje.

U vezi sa školovanjem djece i omladine albanske narodnosti u opštini Titograd, zaključci su se uglavnom odnosili na proširenje mreže osnovnih škola na području Mjesne zajednice Tuži, odnosno sadašnjih mjesnih zajednica Dinoša i Sukuruć. Proširenje školske mreže u pomenutim mjestima je postignuto na taj način što je jedno područno odjeljenje osnovne škole "Mahmut Lekić" u Tuzima, koje je bilo locirano u Dinoši osposobljeno i otvorena nova osmogodišnja škola "29. novembar". U vezi sa ovim su učinjeni značajni naponi na stvaranju kadrovskih uslova i nešto u namještaju, inače škola je bez potrebnih prostorija (koriste se stare), bez kabinetske nastave i sa aspekta potrebnih kompletnih uslova nije mnogo učinjeno. Treba pritom istaći da je kolektiv nove škole preduzeo mjere u smislu evidentiranja potreba za novootvorenu školu, u prvom redu izradjen je idejni projekat za nove prostorije, koje će kada budu završene u potpunosti odgovarati potrebama za jedan dug period. Medjutim, i ono što je do sada učinjeno za djecu i roditelje iz ove mjesne zajednice mnogo znači, jer učenici VI, VII i VIII razreda ne moraju više pješaćiti po 10 i više kilometara u oba pravca. S obzirom na značaj ove škole i s obzirom na potpunu nerazvijenost ove mjesne zajednice, Opštinska samoupravna interesna zajednica osnovnog obrazovanja Titograd, a i Republička SIZ osnovnog obrazovanja treba da ubrzaju izradu projekta i izgradnju novih neophodnih prostorija za potrebe ove škole, jer dole kolektiv škole neće biti u mogućnosti, bez obzira na zalaganje, da organizuje normalnu i uspješnu nastavu.

Realizacija zaključaka u vezi sa otvaranjem područnog odjeljenja osnovne škole "Mahmut Lekić" u Sukuruću je počela neposredno poslije njihovog donošenja, time što je SIZ osnovnog obrazovanja Titograd izdvojio sredstva u visini od oko 500.000 dinara, za osposobljavanje prostorija koje su bile u toku izgradnje, da bi u dogledno vrijeme mogla početi redovna nastava. Ovim će se djeci uzrasta od I do IV razreda znatno skratiti put kojim

RAZREDNA NASTAVA NA ALBANSKOM JEZIKU

U vremenskom intervalu od 14.11.1981 do 25.11. 1981.godine., izvršio sam obilazak odjeljenja razredne nastave na albanskom jeziku i to: III-1 i III-2 razreda u matičnoj školi koja vode Paulina Pepdjonović i Djeljoš Ivezaj odjeljenja I,II, i III razreda u isturenom odjeljenju te škole u Vuksanljekićima, koja vode: Marko Beriša, Prentaš Ivezaj i Djoka Ivezic onda odjeljenja I,II i III razreda u isturenom odjeljenju u Sukuruću koja vode: Nikola Berišaj, Tereza Gojčaj i Marko Gojčaj kao i nepodijeljeno-četvororazredno odjeljenje u Donjim Drumama koje vodi Kola Ivezaj.

Prostorno-higijenski uslovi za rad u Tuzima i u Vuksanljekićima su veoma nepovoljni. Odjeljenja u Tuzima rade u medjumsjeni čime je i održavanje higijene veoma otežano. Istureno odjeljenje u Vuksanljekićima, kako to već godinama naglašavamo, nije namjenski gradjeno za školu, tako da su učionice male, nefunkcionalne i nedovoljno osvijetlene. U ovom odjeljenju, i dalje predstavlja veliki problem pitanje snabdjevenosti sa vodom/kako za piće tako i za održavanje prostorija/. Odjeljenje u Donjim Drumama radi u jednoj maloj privatnoj sobici, bez ikakvih prostorno-higijenskih uslova. Da naglasimo, i ovom prilikom, da je školska zgrada pretrpjela ogromna oštećenja od zemljotresa a do danas se još nije počelo sa saniranjem iste. I u ovom odjeljenju voda za piće, koju, uzgred rečeno, učenici donose u flašama svako za sebe, kao i voda za održavanje higijene u toj prostoriji/mini-jaturnog izgleda/, predstavlja problem od posebne važnosti. U odjeljenju u Sukuruću, prostorno-higijenski uslovi su nešto povoljniji mada ni ova škola nije još- uvek riješila problem snabdjevenosti sa vodom a odavno se protežu i odugovlače radovi ako priključenja školskog objekta na niskonaponsku mrežu. Smatramo da je krajnje vrijeme, koje i upozorava, da se organi škole, Mjesne zajednice kao i organi vlasti po hitnom postupku riješe ovaj problem, a krivce što se to i do sad nije uradilo pozvati na odgovornost.

Nastavna sredstva koja posjeduju ova odjeljenja su prilično oskudna a neka od njih se ne mogu ni koristiti zbog malih prostorija u kojima se odvija nastava -Vuksanljekići i Donje Drume, kao i zbog nedostatka električne energije- odjeljenje u Sukuruću.

Tokom obilaska izvršio sam uvid u raspored časova, godišnje rasporede gradiva, mjesečne planove rada, razrednu knjigu, snabdjevenost sa udžbenicima, prema preporuci Pedagoškog savjeta SRGG i ostalu plansku dokumentaciju. U svakom odjeljenju prisustvovao sam na po tri časa.

Godišnje planiranje gradiva izvršeno je sa izvjesnim zakašnjenjem zbog izmjena i dopuna u nastavnom programu iz albanskog jezika kao i zbog izmjena nekih udžbenika. Inače, godišnji planovi su donošeni i usvojeni na sastancima stručnih aktiva pri matičnoj školi/za svaki razred postoji aktiv/. Godišnjim planovima je obuhvaćeno cjelokupno gradivo iz svih nastavno-vaspitnih oblasti i u svemu pravilno rasporedjeno po mjesecima i nastavnim jedinicama. Planovi rada iz maternjeg jezika prilagodjeni su prema novim izdanjima udžbenika tj. prema preporuci Pedagoškog savjeta SRCG i Republičkog zavoda za unapređivanje školstva.

Uspješno je postavljena korelacija nastavnih sadržaja između srodnih predmeta i obezbijedjeno, odnosno planirano, obnavljanje na početku i na kraju školske godine i polugodišta. Mjesečni planovi rada u jednorazrednim odjeljenjima su jedinstveni u okviru aktiva istih razreda. U obrascima za mjesečne planove rada sadržaji u kolonama kao što su: tip časa, oblici rada, nastavne metode i nastavna sredstva od posebnog su značaja, naime, preko njih se najbolje odražava stepen osavremenjavanja, modernizacije i aktuelizacije nastave i njenih oblika rada. Prema našem uvidu rijetko se primjenjuju grupni oblici rada a suviše se isforsiraju frontalni i individualni.

Veoma je upadljiva urednost u vođenju razredne knjige, gdje su uvedeni planovi razrednog starješine, planovi razrednog vijeća, planovi odjeljenjske zajednice, planovi saradnje sa roditeljima kao i podaci o realizaciji tih planova i zapisnici. Učenici se uglavnom redovno ocjenjuju. Ove konstatacije se odnose na sve unaprijed navedene nastavnike.

Iz uvida u dokumentaciju kao i cijelokupnih utisaka koje sam stekao na časovima da se konstatovati da ~~ni~~ svi ovi nastavnici u svojim odjeljenjima realizuju nastavno-vaspitne sadržaje prema predviđenim planovima. O tome dovoljno govori i redovnost u vođenju neposredne dnevne pripreme za časove. Istini za volju, ta priprema može biti i daleko konstruktivnija i svrsishodnija nego što je to u stvarnosti.

Prema našem stečenom ubjedjenju, svi ovi nastavnici su ideološki spremni da kod učenika razvijaju jugoslovenski patriotizam i da se suprotstave svakoj vrsti indoktrinacije kod djece. Ovo ne ističemo slučajno, već namjerno da pohvalimo sve ove nastavnike, koji su se pridržavali preporučene liste udžbenike kao i dogovora na seminaru u Tuzima, pa su i na osnovu prednacrtu programa, koji je još bio u javnoj diskusiji, prišli planiranju prema novim udžbenicima.

Nastavni sadržaji iz oblasti albanskog jezika realizuju se prema predviđenom planu. Bukvarska nastava u dva prva razreda u Vuksanljekićima i Sukuruću odvija se, takodje, prema programu, ali je nastavnik u Vuksanljekićima u situaciji da koristi i primjeni više očiglednih sredstava od onog u Sukuruću, pa je zbog toga i uspjeh u Vuksanljekićima nešto povoljniji. U dva druga razreda u Vuksanljekićima i Sukuruću nastavni sadržaji iz oblasti maternjeg jezika realizuju se prema predviđenom jedinstvenom planu i uspjeh je dosta dobar. U dva treća razreda u Tuzima kao i u trećem razredu u Vuksanljekićima i u Sukuruću, nastavni sadržaji iz albanskog jezika realizuju se prema programu i predviđenom planu. Iz ove nastavno-vaspitne oblasti, prema našem zapažanju u svim trećim razredima, najbolje rezultate postiže Djoka Ivezaj učitelj trećeg razreda u Vuksanljekićima. Takodje dobre rezultate postižu i ostali nastavnici koji vode treće razrede.

Nastava albanskog jezika dosta je dobra u četvororazrednom odjeljenju u Donjim Drumama. U ovom odjeljenju-nepodijeljenom postignuti su dobri rezultati i iz svih drugih nastavno-vaspitnih oblasti a posebno se učenici ističu znanjima iz matematike.

Nastavni sadržaji iz matematike u dva prva razreda u Vuksanljekićima i Sukuruću su uglavnom dobri. Nastavnici ulažu maksimum napora i truda oko savladanja prve desetice sa učenicima kao i oko prelaza preko prve desetice. U dva druga razreda u Vuksanljekićima i u Sukuruću, nastava matematike se realizuje bez poteškoća. U trećim razredima u centru kao i u Vuksanljekićima i Sukuruću nastavni sadržaji iz matematike se uglavnom realizuju ali i sa izvjesnim poteškoćama. Istini za volju novi program za matematiku nije nimalo lak, zato i ne trebamo se stidjeti ako kažemo da je najbolje rezultate iz ove nastavne oblasti u svim trećim razredima postigao Djeljoš Ivezaj, koji je nekoliko godina predavao matematiku u petim razredima.

Nastavno-vaspitni sadržaji iz poznavanja prirode i društva u svim odjeljenjima koje sam obilazio realizuju se prema predviđenom planu. Ipak, moramo reći, da ovu oblast možemo više povezivati sa maternjim jezikom, i od djece zahtijevati da se na času poznavanja prirode i društva, ~~ANGLIJSKI~~ služe isključivo književnim jezikom. kao što to čine Djoka Ivezaj i Djeljoš Ivezaj, a tu se itekako može obogatiti rečnik učenika i uvježbati način pravilnog odgovaranja punom rečenicom.

Konkretnije sugestije i preporuke za dalji rad dao sam nastavnicima u neposrednom razgovoru, a ako to organ škole vidi zashodno spreman sam da o svim pitanjima vodimo razgovor i na sastanku stručne aktiva za razrednu nastavu.

PRBSVJETNI SAVJETNIK,
Petar Drešaj, prof.

1.2
Izvještaj o izvršenom obilasku odjeljenja razredne nastave sa nastavom na labanskom jeziku osnovne škole "Mahmut Lekić" Tuzi

U vremenu od 12. do 20. novembra 1981. godine izvršio sam obilazak sljedećih odjeljenja razredne nastave na albanskom jeziku u matičnoj školi i isturenim odjeljenjima osnovne škole "Mahmut Lekić": I₁, I₂ razred u Tuzima koja vode učitelji Iguidj Lejčaj i Ujkić Katrina, II₁ i II₂ razred u kojima rade školj Djokaj i Djokić Franje, IV₁ i IV₂ u kojima nastavu izvode Šoda Margiljaj i Fran Vuljaj, zatim isturena odjeljenja IV razreda u Vuksanlekićima i Sukuruću gdje nastavno-vaspitni rad izvode Đjerdj Zej Gegaj i Djusta Junčaj i dva kombinovana odjeljenja u Gornjim Druzama koja vodi učitelj Djokaj Leka.

Nastavno-vaspitni rad u matičnoj školi u Tuzima izvodi se u vrlo nepovoljnim prostornim i higijenskim uslovima naročito u staroj školskoj zgradi. Dimnjaci u učionicama ne vuku dim pa se stvara mučna atmosfera u odjeljenju, tako da se ne može normalno raditi. U ovoj školi radi škola srednjeg usmjerenog obrazovanja, tako da se nastava u toku dana izvodi u tri smjene. Zbog toga je lako pretpostaviti kakvi su higijenski i drugi uslovi za rad. Ipred toga, školski namještaj i nastavna sredstva se nemilosrdno kvare i upropašćavaju. Nastavna sredstva i u isturenim odjeljenjima su vrlo oskudna. I ono malo sredstava što je u matičnoj školi za razrednu nastavu djelimično je neispravno. U isturenim odjeljenjima ima tu i tamo neka zidna slika, računaljka i geografska karta SR Crne Gore i Jugoslavije. Biblioteke u ovim odjeljenjima, takođeći, ne postoje, ili su toliko oskudne da se u njima rijetko može naći neka od knjiga propisana za dječju lektiru.

Svi učitelji pomenutih odjeljenja pravilno uvode dnevnike rada. U njima su uvedeni zapisnici, planovi rada razrednog starješine i razrednog vijeća. Takođe u njima se redovno uvode održani časovi i oni se uglavnom pravilno formulišu. U većini odjeljenja učenici su ocijenjeni iz skoro svih predmeta osim u prvim razredima što je donekle i opravdano zbog specifičnosti rada u ovom razredu na početku godine. Razredna administracija se naročito uredno vodi u IV razredu u Vuksanlekićima i Gornjim Druzama.

koji je u upotrebi u školama sa nastavom na srpskohrvatskom jeziku u SR Crnoj Gori. Sadržaji iz ove oblasti se pravilno interpretiraju, pa su i pojmovi učenika dovoljno povezani i sistematizovani. Većina učenika se dosta dobro snalzi na karti. Nastavna sredstva za konkretizaciju sadržaja su dosta oskudna tako da nema albuma, slika, ilustracija, priručnika i dr.

Titograd, 16.XII 1981.god.

PROSVJETNI SAVJETNIK,

Ljucaj Ljuca

Ljuca Ljucaj

(Π. VI. ε) Δημοτικό Τμήμα Αναβάθμισης Παιδείας Τιτογράντ, Έκθεση για την λειτουργία δημοτικών σχολείων στο Δήμο Ούλτσιν για την σχολική χρονιά 1982/83. (τμήμα)

MEDJUOPŠTINSKI ZAVOD ZA UNAPREDJIVANJE OSNOVNOG
VASPIČANJA I OBRAZOVANJA - TITOGRAD

IZVJEŠTAJ O USPJEHU I RADU OSNOVNIH ŠKOLA NA PODRUČJU
SO ULCINJ ZA ŠKOLSKU 1982/83. GODINU

Titograd, februara 1983. godine

Prema ovim podacima u školama "M. Pito" i "B. Strugar" broj učenika je veći, a u ~~matičnoj~~ školi "B. Elezaga" je manji dočim u školi "M. Muculović" je isti.

Svi učenici na području opštine raspoređeni su u 116 odjeljenja, od kojih su 64 razredne nastave a 52 predmetne i ~~razredne~~ ^{grupne} nastav. Od ukupnog broja odjeljenja, 96 su jednorazredna, 8 dvorazredna, 5 troirazredna i 7 četvororazredna odjeljenja.

Istureno odjeljenje u Fraskanjelu broji svega 3 učenika, u Reču 7, što je ispod Zakonskog minimuma. Isto tako, dva isturena odjeljenja u Pistuli imaju 20 i dva odjeljenja u Klezni imaju 22 učenika.

Prosjeak učenika u odjeljenju za čitavo područje opštine iznosi 25. Međutim, prosjeak prema školama varira, tako da on na primj u školi u Štoju iznosi 10 učenika, u Vladimiru 24, "M. Pito" 29 i "B. Strugar" 28 učenika.

Brojno stanje po razredima:

I razred	375	V razred	397
II "	353	VI "	323
III "	350	VII "	356
IV	370	VIII "	336
Svega: I-IV	1448	Ukupno	1412 2860

Nastavni kadar

U svim školama na području ove opštine radi ukupno 151 profesorski radnik i 48 radnika administrativno-tehničkog osoblja. Struktura nastavnog kadra je sljedeća:

profesora -	12
nastavnika -	67
nastavnika raz. nast.	7
učitelja	62
stručnih učitelja	1
<u>ostalih</u>	<u>2</u>
Svega:	151

jezika 2,27.

Broj djece kojima je škola udaljena preko 5 km. iznosi 524 učenika, ali to ne predstavlja neki poseban problem jer je za te učenike SIZ osnovnog obrazovanja obezbijedio besplatan prevoz. Ovih učenika ima najviše u osnovnoj školi "B. Elezaga" u Vladimiru i "M. Tito" u Ulcinju. Po su pretežno djeca starijih razreda (433).

Slobodne aktivnosti

Prema izvještajima škola, neke od njih su formirale dovoljan broj sekcija i grupa. U svim školama na području opštine bilo je ukupno 85 grupa sa 2.114 obuhvaćenih učenika. Najveći broj sekcija grupa je prikazala osnovna škola "B. Elezaga" 28 sa 839 obuhvaćenih učenika, "M. Tito" 30 grupa sa 584 učenika. Najmanji broj grupa i obuhvaćenih učenika ima (prema prikazanim podacima) osnovna škola "B. Strugar" - 15 grupa sa 341 obuhvaćenim učenikom. O radu ovih sekcija i grupa ne možemo dati neki poseban komentar jer škole u svojoj analizama nijesu o tome dale posebne podatke.

Školske biblioteke

U bibliotekama osnovnih škola na području Opštine ima ukupno 14.269 knjiga, od kojih u učeničkim 12.141 a u nastavničkim 2.083 kom. U toku izvještajnog perioda nabavljeno je 1.290 kom. knjiga. Najveći broj knjiga ima škola "B. Strugar" 5.025, "B. Elezaga" 4.450 a "M. Tito" svega 3.20 kom. Najveći broj knjiga ~~je~~ nabavila škola je u toku izvještajnog perioda osnovna škola "M. Tito" 1.120 kom. , a osnovna škola "B. Strugar" nije nabavila ni jednu knjigu.

PROSVJETNO-PEDAGOŠKI ZAVOD
TITOGRAĐ

(Π. VI. στ) Έκθεση για τον πραγματοποιημένο έλεγχο στο Δημοτικό Σχολείο «Μπέντρι Ελέζαγκα» στο Βλάντιμιρ.

IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOM OBILASKU RAZRENE NASTAVE
OSNOVNE ŠKOLE "BEDRI ELIZAGA U VLADIMIRU

U toku aprila mjeseca 1989. godine izvršili smo obilazak odjeljenja razredne nastave u osnovnoj školi "B. Elezaga" u Vladi miru. Ovom prilikom obišli smo dva odjeljenja razredne nastave ov škole osim odjeljenja u Fraskanjelu i Mađjureču koja imaju samo četiri odnosno dva učenika. U svakom posjećenom odjeljenju hospito vali smo na časovima prema redovnom rasporedu.

U daljem tekstu ovog izvještajaaćemo osvrt na stanje nastave prema našim zapažanjima.

Uslovi rada

Prostorni uslovi, poslije zemljotresa od 1989. godine, sada su u potpunosti normalizovani, pa čak i poboljšani tako da su izgrađene nove školske zgrade koje odgovaraju savremenim zahtjevima nastave. Sve učionice u svim isturenim odjeljenjima kao i u matičnoj školi su dovoljno prostrane i osvjetljene.

Opremljenost škola nastavnim sredstvima još uvijek nije na zavidnom nivou. Međutim, moglo bi se konstatovati da se, onako oskudna nastavna sredstva, ne koriste u dovoljnoj mjeri od jednog broja nastavnika. Ova konstatacija govori da je nastava najvećim dijelom svedena na stepen verbalne nastave, što je u raskoraku sa zahtjevima savremene nastave. Matična škola je poklanjala određenu pažnju nabavci očiglednih - audiovizuelnih sredstava i za svđa isturena odjeljenja. Međutim, ta sredstva (dijaprojektor i dr) ne koriste se uopšte u nastavi niti za njih ima potrebnih dijafilmova. Posebnu teškoću predstavlja nedovoljna upućenost nastavnika u rukovanje sa njima.

Školska biblioteka, koja je locirana u matičnoj školi, nije snabdjevena u dovoljnoj mjeri novim naslovima preporučene lektire. U isturenim odjeljenjima, dakoreći, biblioteka skoro i nema, tako da knjigati nije dostupna učenicima.

Snabdjevenost učenika potrebnim učbenicima i priručnicima predstavlja jedan od problema za normalno odvijanje nastave. Iz poznatih razloga, u ovoj školskoj godini učbenici nijesu blagovremeno nabavljeni do usvajanja privremenog programa za albanski jezik u SR Crnoj Gori, odnosno do preporuke Pedagoškog savjeta Crne Gore učbenicima za ovu školsku godinu. Poseban problem predstavlja i dalje učbenik sh. jezika (kosovako izvanje) jer, kao što je poznato, na Kosovu se ovaj predmet izučava u školama sa nastavom na

albanskom jeziku od IV razreda, a u Crnoj Gori počinje od III razreda. Ovaj problem nije riješen preporukom pedagoškog savjeta u kojoj nije predložen nikakav udžbenik sh. jezika za III razred a za IV razred preporučena je početna knjiga za izučavanje sh. jezika, kao najnovijeg "nove riječi" od dr Miša Došlića (kosovsko izdanje). Zbog toga je nastala zbrka tako da su neki nastavnici radili u III razredu sa čitankom IV razreda, a u IV razredu, kada se izučava cirilica, sa bukvarom Ranka Simovića (kosovsko izdanje).

Planiranje nastavno-vaspitnog rada.

Svi nastavnici koje smo obišli posjeduju godišnje planove rada (globalne), usaglašene na aktivima razredne nastave. Potrebno je istaći da je većina tih planova izrađena u običnim sveskama a ne na posebnim obrascima za tu namjenu. Ovu u utim planovima najčešće je izostavljena korelacija između srodnih nastavnih oblasti, kako po sadržaju tako i po vremenu. U obrascu za godišnje planiranje treba usvojiti koliko se od ukupnog fonda časova predviđje za obradu novog gradiva a koliko za druge tipove časova.

Primjeni savremenijih oblika i metoda rada treba posvetiti više pažnje, gdje je to moguće, primjenjivati, osim frontalnog oblika, i grupni i individualni oblik rada. Treba također primjenjivati kontrolne zadatke objektivnog tipa kao i testove, gdje za to postoje uslovi. U svakom slučaju napore školskog pedagooga na primjeni testova u IV razredu kao i njihovoj obradi.

Mjesečni planovi su izrađeni na posebnim obrascima, međutim, kolone za nastavna sredstva, nastavne metode, tipove časa kao i kolona "napomena" u najviše slučajeva su zanemarene ili su pak formalne popunjene. Rečimo u koloni "napomena" nastavnik treba da upiše korelaciju između srodnih predmeta, tako da, kada se predviđa obrada štiva "Prepča" naš gigant" u ovoj koloni treba upisati novo ime Kosovske Mitrovice i štivo povezati sa poznavanjem prirode i društva (ručna bogatstva, život ručara nekad i sad) i istaći momenat zajedništva i drugarstva.

Neposrednu pripremu za časove, koja je godišnja bila bolna tačka u ovoj školi, najzad, većina nastavnika vodi redovno. Međutim, ona može biti daleko konstruktivnija i ~~temeljnija~~ cjelishodnija, izbjegavajući pri tome formalnost i improvizovanost. Kod većine ona je pretežno štura i iz nje se ne može vidjeti struktura časa.

Razredna dokumentacija se vodi redovno i uređno. Formulacija tipa časa u ~~odgovornosti~~ radu često puta je nedovoljno određena.

Poznavanje prirode.-

Postignuti rezultati iz ove nastavno-vaspitne oblasti su dosta dobri. Veća primjena očiglednih sredstava, koja se koriste iz prirode i raspoloživih učila doprinijela je da se nastavni sadržaji konkretnije obrađuju, pa su samim tim i pojmovi učenicima jasniji. Učitelji mogu više učiniti da se učenicima prikupljaju zbirke iz prirode (minerale, biljke i dr.) kao i pravljenje albuma.

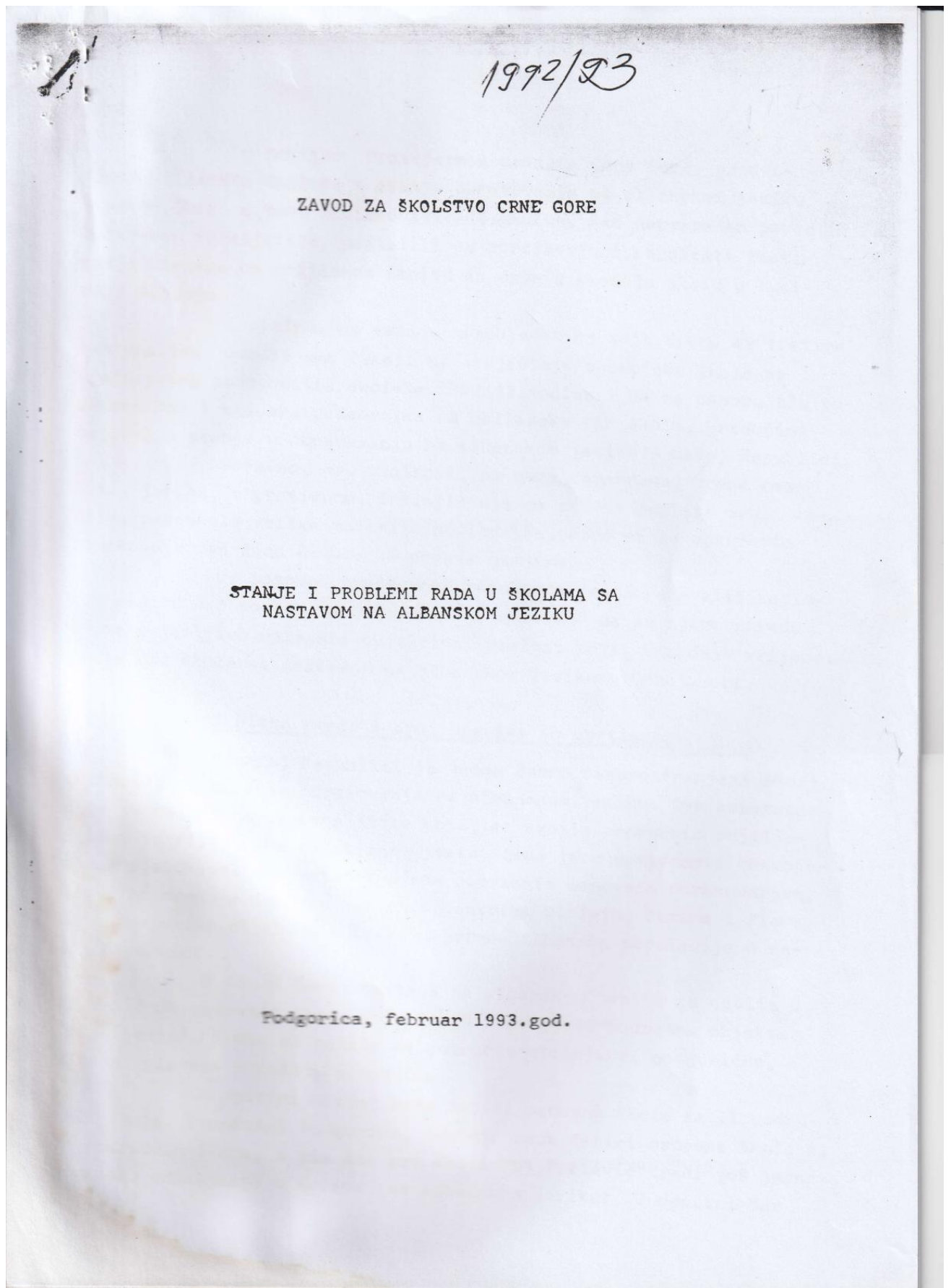
Uzevši u cjelini, stanje uspjeha u odjeljenjima razredne nastave je dosta dobro ali smatramo da je potrebno istaći da u tome prednjače odjeljenja I-2 i IV -2 u matičnoj školi, kombinovanim odjeljenjima I i III razreda u Mladama i Štoci, II i IV razreda u Rastišu i odjeljenja I i III razreda u Krutama. Za posebno zalaganje i naročito zapažene rezultate u radu predlažemo da se Lukija Šabaj nagradi od strane lokalnih samoupravnih organa škole.

PROSVJETNI SAVJETNICI:

Ljucaj Ljuca

Pjetar Drešaj

(Π. VI. ζ) Κατάσταση και προβλήματα στα Σχολεία με διδασκαλία στα αλβανικά (1992-93).

Naravno, ove mjere će prouzrokovati i kadrovske i druge probleme, jer će se njima stvarati tehnološki višak nastavnog osoblja. U ovim školama ima ukupno 36 nestručno zastupljenih časova. U školi "Skenderbeu" nestručno je zastupljeno po 8 časova iz biologije i TO i po 5 časova iz muzičkog i likovnog vaspitanja. U školi "Jedinstvo" u Skoraču nestručno je zastupljeno po 5 časova iz muzičkog i likovnog vaspitanja.

Na području barske opštine trenutno radi samo jedna matična škola u Ostrosu (Krajinu) sa svojih pet područnih škola po selima širom Krajine. Unazad 5-6 godina ukinuta su područna odjeljenja sa nastavom na albanskom jeziku u Murićima i Pinčićima pri matičnoj školi u Djuravcima (Šestani). Moramo istaći, radi istinitog informisanja, da do ukidanja ovih odjeljenja nije došlo nikakvom odlukom Ministarstva, Zavoda, niti škole, već je to uradjeno na samovoljno insistiranje građana sa ovog područja na Zboru građana.

Moramo medjutim reći, da ovom odlukom građana nije pravljena nikakva usluga Zavodu za školstvo, naprotiv. Svi nadzornici Zavoda, koji vrše nadzor u ovoj školi, jedinstveni su u izjavama da se u ovoj školi teško može uspostaviti kontakt sa djecom, koja se veoma teško izražavaju na srpskom jeziku. Naravno, ovo je sasvim prihvatljivo kada se zna da je toj djeci maternji jezik albanski i da se isključivo njime služe u svakodnevnom životu u svojim kućama i u neposrednoj okolini. Zato, nadzornici predlažu da se ^{pri} školi formira pripremno odjeljenje za srpski jezik.

Inače, osnovna škola "Djerdj Kastrioti-Skenderbeu" u Ostrosu, u zadnje vrijeme, nakon dogradnje, dobila je dva kabineta i salu za fizičko vaspitanje, čime su bitno poboljšani ukupni uslovi rada. Zapravo, zahvaljujući povoljnim prostornim uslovima, kako u matičnoj, tako i u područnim školama, nastava se izvodi isključivo u prije podnevnoj smjeni.

Na kraju prvog polugodišta školske 1992/93. godine ova škola je imala ukupno 304 učenika, od kojih 146 u razrednoj nastavi i 156 u predmetnoj nastavi. Učenici su svršani u 20 odjeljenja, od kojih 12 su razredne, a 8 predmetne nastave. Od ukupno 12 odjeljenja razredne nastave, 8 njih se nalaze u područnim školama, dok u matičnoj školi ima svega 4 odjeljenja.

Kvalitet rada i vrednevanje rezultata

Kvalitetom nastave u školama sa nastavom na albanskom jeziku ne možemo biti u potpunosti zadovoljni. Činjenica je da su škole veoma loše snabdjevene potrebnim učilima i pratećim običnim nastavnim sredstvima. Ovim školama često nedostaju i osnovna nastavna sredstva kao što su: računaljka, flanelograf sa slovama, magnetska tabla sa pratećim elementima, aplikacije i razne slikovnice, tabla za kalendars prirodu, jedinice mjera itd., bez kojih se u razrednoj nastavi, vrlo teško mogu realizovati programski sadržaji.

Za nastavu u višim razredima, pak, nedostaju audio-vizuelna sredstva, kao i čitav spisak učila za biologiju, fiziku, hemiju, tj. za izvođenje svih netih nastave.

Opšte je zapaženje nadzornika da nastavnici u ovim školama prečesto koriste verbalnu metodu rada, što nastavu čini, pretežno verbalističkom i starijom (zastarjalom). A verbalnu metodu moguće je potisnuti isključivo primjenom savremenih audio-vizuelnih sredstava, kojima su škole veoma oskudno snabdjevene. Dakle, živa riječ nastavnika, čak i pod pretpostavkom da je uvijek živa, što u praksi i ne biva uvijek, ne može ni približno zadovoljiti potrebe savremene nastave. Zapravo, u nastavi se ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri savremene metode ni inovacije, a nastavnici, kao da su se pomirili sa ovakvom sudbinom, ne preduzimaju nikakve mjere.

Bilo je broj nastavnika, koji kao tehniku za provjeravanje znanja učenika koriste zadatke objektivnog tipa ili test, što se negativno odrazilo na pripremanje i snalažljivosti učenika pri iznenadnom susretu sa testom na prijemnom kvalifikacionom ispitu za upis u srednju školu. Zato, ukoliko se zna, da je više nego 90% učenika, koji su u junu 1992. godine polagali test na kvalifikacionom ispitu za upis u srednju školu, po prvi put sudjelovali sa takvom tehnikom provjeravanja znanja, nije ni čudo što su rezultati prvog testa bili poražavajući. Ova će konstatacija biti prihvatljivija ako se uporede ovi rezultati sa rezultatima ponovljenog avgustovskog testa, jer su učenici u međuvremenu vježbali i pripremali se za ponovno testiranje.

Struktura i organizacija nastavno-vaspitnog rada

U tri navedene škole realizuju se programi šest područja rada i to: gimnazije (opšti, društveno-jezički i prirodno-matematički smjer) u Plavu, Tuzima i Ulcinju, poljoprivredne proizvodnje i prerade hrane u Tuzima, trgovino-ugostiteljstva i turizma u Ulcinju, ekonomije prava i administracije u Ulcinju, mašinstva i obrade metala u Plavu i Ulcinju kao i Elektrotehnika u Ulcinju.

Nastava se izvede za 16 obrazovnih profila, i to: mašinbravara, poljoprivrednih proizvođača, preradjivača duvana, voćar-vinogradara, prodavača, poslastičara, kuvara, konobara, turističkih tehničara, daktilografa, elektromehaničara, automehaničara i radnika na knjigovodstvenim poslovima, koji obuhvataju III i IV stepen obrazovanja.

Da će se svakog stupnja nastaviti i za nekoliko idućih godina, potvrđuje i činjenica da su u I i II razredu, te jest na osnovu novih planova i programa, nastava izvede takodje za 6 područja rada i za 13 obrazovnih profila.

Ukupno u ovim školama postoje 36 odjeljenja, sa 907 učenika, od kojih 562 u školskom centru u Ulcinju, 261 u Tuzima i 84 u Plavu.

Da bi se što lakše došlo do pravila i tačnih podataka o mreži i o razvijenoj strukturi obrazovanja u ovim školama, a na osnovu kojih bi se mogla dati mišljenja i iznijeti zaključci stručno-pedagoškog, pa i drugog karaktera, napravljena je sljedeća tabela:

¹ Εκπαιδευτές θεωρούνταν όσοι δίδασκαν στα σχολεία χωρίς να έχουν αποφοιτήσει από κάποια αντίστοιχη σχολή, που να τους καθιστά πτυχιούχους εκπαιδευτικούς. Έτσι όσοι είχαν τελειώσει απλά το λύκειο ή έστω το οκτατάξιο δημοτικό σχολείο και είχαν παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια μπορούσαν να διοριστούν στην εκπαίδευση και να διδάσκουν λόγω της εμπειρίας τους λαμβάνοντας τον τίτλο του εκπαιδευτή, που ήταν κι αυτός που τους διέκρινε από τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς (δασκάλους, καθηγητές). Η ίδια ακριβώς διάκριση ανάμεσα σε εκπαιδευτές και εκπαιδευτικούς υιοθετείται σε όλη την ανα χείρας μελέτη.